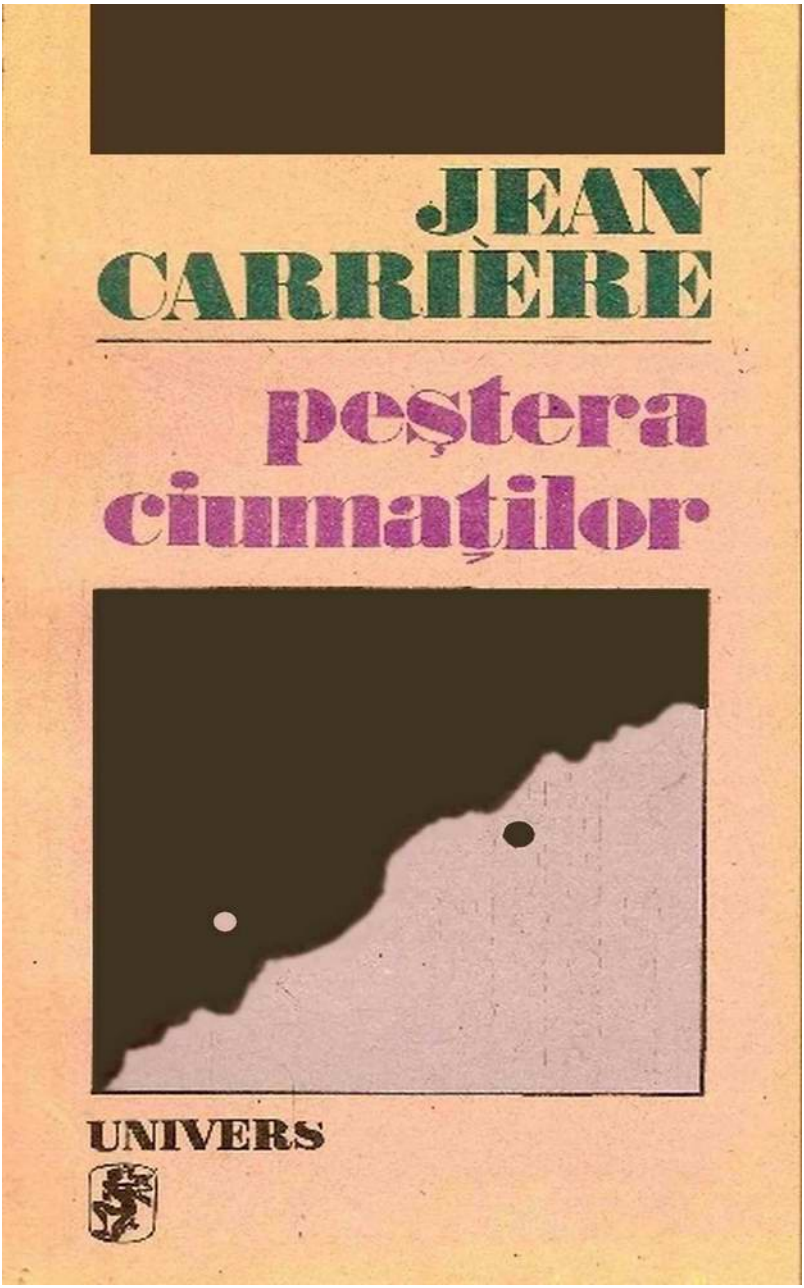

Note sărite

1 în italiană în text: *repede de tot*.
2 Celebru vers din fabula lui La Fontaine, *Les*

animaux malades de la peste (Animalele bolnave de ciumă).

1 Aproximativ 4.000 de franci actuali. (N. A.).

1 Câtimea de impozit prevăzută de legile electorale necesară pentru acordarea dreptului de alegător sau de ales.

1 Adepţii ramurii vârstnice din dinastia Burbonilor, detronată în 1830 în favoarea familiei de Orléans.

1 Nume dat mai multor soiuri de vinuri dulci care amintesc de vinul grecesc cultivat în special în peninsula cea mai răsăriteană a Peioponezului, Momemvassioa (regiunea Laconia).

2 Textual (cf. Arhivele departamentale din Nîmes). (N. A.)

1 La 14 aprilie 1334, în timpul insurecţiei din Paris, soldaţir francezi masacrează pe toţi locuitorii casei de pe strada Transnonain, de la nr. 12, de unde fusese tras un foc de armă asupra unui ofiţer rănit, ucigându-l.

1 Contract pe termene mergând de la 18 la 99 ani.

1 Pornind de la realitatea faptelor şi a numelor (menţionate şi în contractul de embatic), Jean Carrière a creat, în cadrul ficţiunii narative, episoade care se îndepărtează, uneori, de datele autentice, înscriindu-se, totuşi în limitele verosimilului. Astfel, în roman, Octave Honorât îşi găseşte sfârşitul tragic în octombrie 1835, în vreme ce documentele de arhivă menţionează decesul lui un an mai târziu. În 1836.

1 în *Etudes de la Nature* (Studii asupra naturii, 1784), lucrare care îi aduce celebritatea chiar înaintea povestirii despre *Paul şi Virginia*, scriitorul francez Bernardin de Saint-Pierre (1737 – 1814) îşi propune să arate că Natura este un mecanism creat de Providenţă doar pentru bunăstarea omului.

1 în engleză în text = *căminul drag*.

1 În latină în text = *turma vulgară*.

1 Peşte plat, oval, cu solzi fini, care trăieşte în zonele nisipoase de-a lungul coastelor Franţei, şi a cărui carne este foarte apreciată.

Editura UNIVERS

Bucureşti – 1988

JEAN CARRIÈRE
LA CAVERNE DES PESTIFERES

I. LAZARE
II. LES AIRES DE COMEIZAS

Société Nouvelle des Éditions Jean-Jacques Pauvert, 1978

CUVÂNT ÎNAINTE

Au trecut două decenii de când *Întoarcerea la Uzes*, romanul de debut al lui Jean Carrière, obţinea Premiul Academiei Franceze. Scriitorul avea atunci treizeci şi şase de ani.

Născut la Nîmes, în 1932, şi-a petrecut copilăria prin stejărişurile din preajma străvechiului oraş plin de vestigii romane, ducând o viaţă „liberă şi cam sălbatică". A citit mult, desigur, dar, mai ales, a învăţat să cunoască oamenii şi natura sudului, în mijlocul cărora şi-a dus viaţa. Aidoma lui Jean Giono, care a avut asupra lui o certă influenţă.

Chiar de la apariţia primului său volum, critica, severă de obicei cu „debutanţii", salută apariţia, în literatura franceză a secolului nostru, a unui talent ieşit din comun.

Succesul nu-l va hotărî pe Jean Carrière să părăsească regiunile meridionale din apropierea Cevenilor,

de care este legată întreaga lui existenţă.

În 1972, publicul şi criticii primesc cu căldură romanul *Uliul din Maheux*, pentru care i se atribuie autorului Premiul Goncourt. Ceea ce îi aduce consacrarea definitivă. Tirajul romanului atinge 800.000 de exemplare, numai în Franţa. Este tradus în paisprezece limbi; versiunea românească apare graţie Editurii Univers, în 1975.[1]

Şase ani mai târziu, în 1978, întors în satul în care locuieşte în Midi, scriitorul publică „o epopee romanescă[2]. Având un caracter istoric": *Peştera ciumaţilor*, ce reuneşte două volume, I *Lazăr* şi II *Pajiştile de la Comeizas*.

Acţiunea romanului ne poartă către prima jumătate a secolului trecut. În 1835, Julien Jourdan, un burghez de patruzeci şi doi de ani, originar din Ceveni, dar instalat la Paris imediat după căsătorie, se hotărăşte să plece în sud pentru rezolvarea unor afaceri. Ţinta călătoriei lui este oraşul Nîmes unde se află casa părintească pe care urmează s-o vândă, nemaiavând nicio rudă în Midi.

O călătorie banală. În aparenţă, care nu-i poate aduce decât oboseală şi nostalgii.

Alte norme decât cele cu care fuseseră obişnuiţi. Oameni aparţinând unor categorii sociale diferite, intelectuali ca şi simpli meşteşugari, unii dintre ei indiferenţi din punct de vedere politic, alţii adepţi – mai mult sau mai puţin – ai unor idei saint-simoniste, pricep sensul fraternităţii umane. Oare idilica lor fericire în ţinuturile înalte, unde aerul este mai curat, lumina mai strălucitoare, şi libertatea mai adevărată, poate dăinui într-o societate care te înăbuşă? Oare asta înseamnă raiul pe pământ? Nesupunerea civilă? Izolarea? Tânărul Ardusson va încerca să răspundă frământărilor chinuitoare ale lui Julien: „Raiul înseamnă să te bucuri acum de lume:

— Ar trebui să n-avem memorie precum copiii sau animalele, spre a beneficia de acest privilegiu".

---

1 Jean Carrière, Uliul din Maheux. traducere şi prefaţă de Sorina Bercescu, Bucureşti, Editura Univers, 1975.

2 Este adaptată, în prezent, pentru un serial de televiziune.

Revelaţia răspunsului la întrebarea care îl obsedează pe Julien nu se va contura decât în ultimele pagini ale cărţii. Un răspuns care marchează un eşec. Dar în orice eşec, afirma Jean Giono, „există ceva viu”, în vreme ce realizarea încununată de succes poate sugera o înmormântare frumoasă şi nimic după aceea.

Scrisă în registrul simbolic, *Peştera ciumaţilor*, ca şi *Ciuma* lui Camus sau *Husarul pe acoperiş* al lui Giono, descrie o calamitate care se abate asupra oamenilor, decimându-i la întâmplare, fără ca cineva să poată fi sigur că o să piară sau că o să scape, fără ca voinţa sau inteligenţa victimelor să le influenţeze soarta. Tripla absenţă a autorităţii civile, a organizării medicale, a milei face ca între holeră şi oameni să nu mai existe nimic.

Documentele epocii, broşurile sau volumele despre epidemiile de ciumă şi de holeră din Midi ale lui A. Dominique, J. Franc şi L. Méry, F. Martin, Th. Mittre, printre alţii, i-au furnizat romancierului detaliile tehnice relative la molimele care au devastat zone întinse din Franţa veacului al XIX-lea. Deşi pleacă de la elemente reale, creatorul, modificând uneori realitatea, inventând propria-i holeră şi sporindu-i virulenţa, sporeşte şi groaza pe care o inspiră flagelul.

Titlurile şi subtitlurile romanului, de o mare putere evocatoare, ne poartă pe urmele lui Julien spre acel Eden de dincolo de zări, întipărit în mintea copilului, iar reîntoarcerea pe căile „timpului pierdut” se confundă cu dureroasa căutare a „paradisului pierdut”.

Într-un impresionant joc de oglinzi, de reflectări, între trecut şi prezent, între o generaţie şi alta, povestirea sugerează numeroase paralelisme, scoţând în evidenţă contrastele. Diferitele părţi ale „epopeii** corespund diferitelor mişcări, ca într-o operă muzicală, în perspectiva unei căutări, de către Julien, a sensului propriei lui vieţi, a opoziţiei dintre corupţie şi puritate.

Căldura toridă a verii şi răcoarea plăcută a bolţilor de catedrală ale pădurilor, mirosul viciat al oraşelor înţesate de cadavre şi miresmele fermecătoare de pe pajiştile

munţilor, vaietele muribunzilor şi indiferenţa egoistă sau dezmăţul supravieţuitorilor, calmul lui Julien şi al tovarăşilor săi din aceste vremuri ah Apocalipsului şi spaima nebunească a ţăranilor baricadaţi în casele lor, se înscriu în suita de contraste ce aduc un surplus de dramatism acestui roman scris la o înaltă tensiune emoţională.

Atent la detaliul realist, scriitorul nu reproduce fotografic un univers existent ci creează unul, un univers poetic care se plăsmuieşte după timpul povestirii, cu comprimările şi extinderile sale diferite.

În ciuda reperelor geografice uşor de regăsit pe hartă, cu tratã autenticitatea precizărilor istorice şi a evenimentelor relatate, trăirile personajelor, cugetările lor, problematica *Peşterii ciumaţilor* ni-l arată pe Jean Carrie re ca un scriitor de factură universală.

Permanenta întrepătrundere dintre textul narativ – adeseori fra: e foarte lungi, cu multe paranteze – şi textul poetic, liric – descrieri având limpezimea apelor de munte – constituie una din caracteristicile definitorii ale scrierilor romancierului care se dovedeşte a fi, şi în această operă, un artist desăvârşit. Frumuseţea tablourilor de natură, o natură atât de intim legată de tot ceea ce înseamnă viaţă sau moarte pentru eroii lui, este de-a dreptul răscolitoare. Alăturând culori, sonorităţi şi parfumuri, imaginile sale fixează principalele momente ale povestirii într-un ansamblu de neuitat. Pentru că Jean Carrière, acest discipol al lui Stendhal, dar şi al lui Giono, este, după cum spunea Hervé Ba: în „marele scriitor al anilor viitori”.

SORINA BERCESCU

I. LAZĂR

Lui Christiane şi lui Jean-Jacques, care m-au sprijinit.
Şi lui Françoise, care mi-este alături.

„Funestele rătăciri ale unei populaţii lovite de

epidemie”

Cronica holerei asiatice în sudul Franţei.

„Fie-ţi milă de noi, de noi cei care trăim această discordie dintre ordine şi aventură”.

APOLLINAIRE

RĂFUIALA

O MÂNĂ ÎI ATINGEA UŞOR BRAŢUL CU UN GEST plin de consideraţie: „Domnule, am ajuns...". Deschise ochii; vizitiul îi luă valiza de pe acoperişul diligenţei. Trăsura era goală; ceilalţi doi călători – cărora le pierise pofta de vorbă din cauza muţeniei sale – dispăruseră discret. Căldura, legănatul vehiculului, nesomnul din ultimele nopţi – petrecute în hanuri zgomotoase – îl făcuseră să aţipească în cele din urmă. Aruncă o privire prin geamul portierei, dorind să recunoască un peisaj pe care pierderea conştiinţei i-l înfăţişa fără niciun preambul.

Afară, în lumina apăsătoare a după-amiezii, zări acoperişuri palide, un şir de case scunde cu uşile şi obloanele închise, o piaţă pustie de o strălucire orbitoare; dar mecanismul nu se declanşa.

— Unde suntem?

Erau la Pont-Saint-Esprit. Atelajul trăsese din greu; imposibil de găsit cai odihniţi. Nu puteau pleca la Nîmes decât a doua zi dimineaţa.

Ieşi cu greu din trăsura oprită la umbră şi avu impresia că intră într-un cuptor; din rigolă se ridica un miros ciudat – fad, cu iz de clor, vestind primele măsuri profilactice. Liniştea din târgul cufundat în toropeala siestei i se păru dintr-odată mult mai apăsătoare.

Aveau cumva veşti mai noi?

Vizitiul îşi ştergea gâtul cu o batistă care mirosea a camfor; clătină din cap:

— Niciuna. Ziarele n-au sosit încă…

— Şi la Nîmes?

Nimic nou de acum două zile, aşa se spunea: molimei

asiatice, vorace la Toulon şi la Marsilia, îi scăzuse pofta, îndepărtându-se de cele două oraşe contaminate de mare, direct legate, prin negoţul lor, de Orient, de bogăţiile şi de miasmele aduse odată cu acestea. Tributul – cele douăsprezece victime – pe care oraşul din Languedoc îl plătise cu o săptămână mai înainte părea să-l pună la adăpost de un seceriş mai distrugător: îngerul morţii care bântuia, schimbător, neaşteptat, prin Europa în ultimii cincisprezece ani aducea în schimbul victimelor sale o garanţie de imunitate practic definitivă. Parisul, cu cei treizeci de mii de morţi, respira uşurat. Venise rândul oraşelor cruţate până acum să se îngălbenească la cea mai mică diaree.

Uneori îngerul trişa, ducând cu sine vreo câteva sute de morţi, dispărând timp de trei luni, pentru a se dezlănţui apoi mai violent, ca la Marsilia, unde se spulberase orice speranţă de a cădea la învoială cu el: epidemia pe care toţi o crezuseră stăvilită în aprilie, cu cele opt sute cincizeci de cazuri mortale din cele trei sau patru mii de persoane care „o luaseră” (cuvântul holeră era considerat ca fiind el însuşi contagios, aşa că era evitat), înteţită acum de căldura verii şi de infecţiile ei, lua proporţiile unei catastrofe naţionale.

Boala nu îşi făcuse încă apariţia la Pont-Saint-Esprit.

Călătorul insista:

— E foarte neplăcut. Sunt aşteptat la Nîmes astă-seară. Dacă e nevoie, o să plătesc în plus…

Vizitiul îşi îndepărtă braţele în semn de neputinţă: cu căldura asta drumul fusese foarte anevoios şi bietele animale erau la capătul puterilor; un cal şchiopăta. Chiar biciuindu-le la sânge n-ar fi fost în stare să mai facă nici doi kilometri în plus.

— Aţi putea să încercaţi, cumva, să închiriaţi o trăsură. Există un negustor de cai pe drumul dinspre Bagnols. Dar mi-e teamă că o să profite de situaţie şi o să vă ceară ochii din cap.

Spuse că, în acel moment, deşi nu se semnalase niciun bolnav în regiune, oamenii erau, totuşi, cu ochii în

patru, fiind gata să-şi facă bagajele la cea mai mică alertă. Spiţerii vindeau tot felul de prafuri, în săculeţe, pentru ceaiuri medicinale, pentru a fi purtate în buzunar sau agăţate la gât, dar nu exista decât un singur praf care să nu dea greş, toată lumea ştia asta, praful ce-l stârneşti când o iei la fugă. În faţa unei boli care se sus trăgea investigaţiilor medicinei şi îşi bătea joc de reţetele doctorilor, un singur remediu se dovedea cu adevărat eficace: un atelaj solid şi patru roţi în urma lui. Dacă lucrurile aveau să se petreacă tot ca la Toulon sau la Marsilia, toată lumea avea să se repeadă pe drumuri şi să alerge cât putea de repede către munţi, unde flagelul indian nu avea nicio putere. Inutil să mai spunem că negustorii de cai aşteptau clienţii gata pregătiţi şi că ultima gloabă era aur curat.

— Nu-mi pasă. Am o întâlnire foarte importantă.

Era adevărat. Numai că întâlnirea foarte importantă era fixată pentru a doua zi după-amiază, pe la ora patru. Dar popasul în satul acesta mare lipsit de orice viaţă (şi care se vedea clar că o să rămână la fel şi de aici înainte), la mai puţin de şaizeci de kilometri de Nîmes, unde existau, totuşi, cafenele şi, fără îndoială, şi cunoştinţe, poate unele întâlniri, şi în orice caz, mutrişoare agreabile, i se părea o încercare mult mai grea decât cinci sau şase ore de drum în plină caniculă.

Străbătu târguşorul tăcut fără să vadă nici ţipenie de om; de n-ar fi fost rufele puse la uscat care atârnau, ici şi colo, în faţa ferestrelor, ai fi putut crede că e complet părăsit. Nu se zăreau nici pisici, nici câini pe străzi, şi nici fumuri ieşind pe coşuri. Toate ferestrele aveau obloanele trase, toate prăvăliile erau închise. Părea chiar că la multe din acestea se luaseră tejghelele din stradă, care nu erau ridicate, de obicei, decât în timpul nopţii. Liniştea era atât de adâncă încât paşii săi răsunau pe stradă ciudat de sonor.

Casele se răriră; între ele păreau că dorm grădini mici, de zarzavaturi aproape toate, cu buruieni galbene şi pârjolite ca în plin august. La ieşirea din târg, drumul era

mărginit de platani, pe ambele laturi; frunzişul lor, deşi sensibil la cel mai mic freamăt de vânt, era complet nemişcat. Câmpurile, ca incendiate de căldura nemaipomenită, răsunau de zumzetul insectelor. Ajunse în faţa unei clădiri mari pe a cărei faţadă se zărea o firmă reprezentând un inorog; curtea, umbrită de patru duzi, era plină de tot felul de vehicule, unele pe jumătate stricate, altele pe cale de a fi reparate. Un câine începu să latre şi atunci apăru patronul, cu un şorţ de piele pe pântec, aşa cum poartă fierarii. O cabrioletă? Cu mâinile în şold, îşi măsură clientul şi, din ochi, îi evaluă resursele financiare. Nu era o treabă uşoară: i se închinase totul pentru o nuntă. Poate că avea să facă rost de ceva pe la sfârşitul după-amiezii. Pentru acum? îşi înălţă braţele. Chiar că-i cerea luna de pa cer cu câtă treabă avea el în clipa asta pe cap! În sfârşit, juca toată comedia asta doar ca să-i ceară un preţ exagerat de mare pentru un vehicul gata să-şi dea duhul şi un cal obosit care se vedea bine că de mult nu mai alergase pe drumuri. Alăturate, aceste vestigii reuşeau să stea în picioare. Negustorul de cai îi ceru un nume şi o adresă pentru a le înscrie în registrul de închirieri.

— Julien Jourdan. Cât priveşte adresa, scrie: la Domnul Deleuze, notar la Nîmes.

Sper că ştiţi ce faceţi, zise omul. Se pare că lucrurile nu merg prea bine pe-acolo… Da spuneţi, cât staţi la Nîmes?

Pungaşului îi era frică să nu stârnească teama clientului: atunci, adio cal, adio cabrioletă.

— Nu atât de mult în cât să amortizez preţul excesiv practicat pe-aici, după cât se pare, pentru închirieri

— Şi, fii liniştit, nici atât încât să mă îmbolnăvesc de colici. Mă întorc peste două sau trei zile. Oricum, aveam impresia că am plătit pentru mult mai multe zile decât mai are de trăit animalul ăsta.

Animalul, descurajat fără îndoială de corvoada care îl aştepta, privea ţintă înaintea lui, ca abrutizat. Jourdan îl mângâie pe grumaz:

— Haide, caută să fii puţin mai vioi, te-am plătit

destul de scump…

Calul îşi ridică uşor urechile, spre a arăta, desigur, că avea să facă tot ce putea.

— O să-ţi spun un secret, zise Jourdan punându-şi bagajul în dosul banchetei. După câte am auzit, se pare că banul câştigat prea uşor aduce holera.

Exact în clipa în care pornea la drum, un orologiu bătu ora patru la Pont-Saint-Esprit.

Nu mai era deloc umbră pe şosea şi căldura devenise zăpuşitoare: un nor de praf ce rămânea suspendat însoţea trăsura. Se opri ca să-şi scoată haina şi să ridice coşul cabrioletei, care era complet scorojit şi mirosea a mucegai.

Totul părea alb din cauza căldurii: chiar şi cerul, ca în zilele când bate mistralul şi lumina străluceşte în pulbere în întreg peisajul, era complet acoperit de un văl alb, orbitor, ce estompa depărtările şi modifica prim-planurile. De cealaltă parte a Ronului, abia dacă se zărea o pată de un albastru ceva mai închis în locul munţilor din Drôme şi Vaucluse.

Străbătu ţinuturi pustii, peticite cu câmpuri de lucernă, de porumb, de secară care începeau să se plece, şi unde se zăreau, din când în când, livezi destul de bogate în mijlocul cărora dormea, cu ochii închişi, *într-o* nemişcare şi o linişte totală, câte o fermă legată de drum de o alee străjuită de pini sau de duzi. O turmă de coline pipernicite şi ursuze, pe ale căror povârnişuri tremura ceaţa cenuşie a măslinilor, se apropie pe nesimţite de drum; una dintre ele ducea în spate un sat slăbănog, de culoarea oaselor, ascuns sub ţiglele roşcate, ca o reptilă.

Nici aici nu erau fumuri peste acoperişuri şi niciun alt semn de viaţă.

Până la Bagnols, peisajul avu o înfăţişare sărăcăcioasă şi nefertilă, şi care vorbea prea mult de rentabilitate şi de dorinţa de câştig ca să nu-i înşele aşteptările. Totul îi părea lipsit de culoare, de vegetaţie, vulgar, meschin, ca acele împrejurimi ale Parisului unde bătrâna pădure galică dăduse înapoi încetul cu încetul în faţa gangrene! culturilor de zarzavaturi şi a grădinilor

muncitorilor. Pentru moment, nimic din aceste ţinuturi înjosite nu corespundea imaginilor unei regiuni a sudului, transfigurate desigur de amintirile lui din tinereţe. După doisprezece ani de viaţă pariziană, de burniţă, de dimineţi întunecate, de pavaje alunecoase, de soare palid, vedea Languedocul prin incandescenţa verilor de altă dată: dealuri negre, acoperite de o platoşă de bronz inalterabil, câmpii vântoase, înconjurate cu eleştee şi despărţite de chiparoşi oblici, oraşe hărţuite de mistral, parcuri funebre pe care amiaza le umplea de miresme liturgice, nopţi ciuruite de stele... În doisprezece ani de absenţă, câteva vizite grăbite, repede încheiate, întunecate, unele de ura Thérèsei pentru sud, ultimele două de agonia părinţilor săi, morţi cu cinci şi respectiv şapte ani în urmă, nu-i lăsaseră nici timpul, nici dorinţa să-şi revadă impresiile din adolescenţă.

La Bagnols, aceleaşi străzi pustii, aceeaşi atmosferă de loc părăsit, aceeaşi tăcere, în care se auzea răpăind înfundat o cişmea; ps ţeava ei, pe o tăbliţă, era un cap de mort vopsit în roşu: obligaţia fierberii apei începea, probabil, de aici.

La ieşirea din oraş, îi veni cheful să părăsească drumul care trecea prin Pont-du-Gard şi Remoulins, ca s-o ia pe unul mai mic şi care, mai pitoresc după câte îşi aducea el aminte, ajungea la Nîmes prin Uzès, leagăn ai familiei dinspre partea mamei. Ţinutul deveni foarte curând mai sălbatic şi mai singuratic. Colinele se desfăşurau în văluriri mai ample, lăsând probabil privirea să ajungă foarte departe când cerul era senin. Dar albul acestei cumplite călduri ştersese complet orizontul. Pinii trosneau de zgomotul greierilor; acele lor, secerate de secetă în mare parte, acopereau pământul; aerul încins ca în cuptor făcea ca din acest covor îmbibat de răşină să se înalţi o mireasmă de tămâie densă şi suavă şi care, alăturându-se ţârâitului vrăjit al greierilor, ducea la paroxism triumful secetei. Uneori, câte o stână veche, cu acoperişul năruit, îşi răspândea oasele într-un luminiş plin cu cimbru din mijlocul pădurii. Valea de-a lungul ei reia

înainta se lărgise şi cuprindea acum câte va bucăţi mici de pa mint cultivat, dar, nici prin locurile acestea, lanurile de secară şi de griu nu fuseseră secerate; sub povara spicelor unele erau răvăşite, parcă ar fi fost răscolite de furtună. Uscăciunea din tot locul îndepărta această ipoteză pe aici oamenii luaseră foarte în serios, după cât se părea, întâmplarea celor doisprezece locuitori din Nîmes pe care Moş-holeră venise, dintr-o săritură, cu o săptămână în urmă, să-i ia de sub nasul celor din Languedoc, care credeau că Ronul e în stare să-i taie calea, că distanţa o să-i slăbească puterile şi că Marsilia o să-i vină de hac în locul lor – aşa cum făcuse când cu ciuma cea mare din 1720. Ziarele locale, care se alarmau foarte repede şi trăgeau foloase de pe urma asta, desigur că nu renunţaseră să prezinte totul în legătură cu aceşti morţi în culori tot atât de sumbre ca şi chipurile acestora înnegrite de holeră. Presa unei naţiuni care îşi dezonorase eroii, îşi schimbase spadele pe valori de Bursă şi a cărei tânără elită se plângea că moare de lâncezeală, n-avea în fiecare zi ocazia să „stimuleze imaginaţia" cu o hrană atât de picantă.

Totuşi, din când în când, firele scurte ale unui Ian cosit sau o fâneaţă cu iarba aşezată cu furca după tot dichisul, vorbeau despre o viaţă normală şi făceau să înceteze brusc această atmosferă de stare de asediu în care părea cufundată toată regiunea.

Un sat cocoţat sus pe povârniş apăru în stânga drumului: era descărnat şi pe jumătate dărâmat. Se zăreau găuri negre, în locul multor ferestre, şi cioturi de ziduri pe care iedera le năpădise cu totul.

Patru sau cinci kilometri mai departe, străbătu încă un sat, acesta din urmă destul de cochet şi plin de viaţă, care, după toate aparenţele, îşi ducea traiul ca în vremuri obişnuite, cu grădinile sale de zarzavat prăşite de curând, cu bolţi acoperite de verdeaţă şi grădiniţe foarte îngrijite, cu coteţe unde se înfoiau păsări liniştite, cu glastre cu muşcate şi călţunaşi ce însoţeau, frumos înfloriţi datorită stropitului zilnic, treptele teraselor şi rampele scărilor; în locul de plimbare, bănci de lemn vopsite în verde se

răcoreau la umbra platanilor ce amintea pielea de leopard.

Dar şi aici continua conspiraţia tăcerii. Avea senzaţia apăsătoare a privirilor pe care trecerea cabrioletei le făcea mai agere, probabil, în spatele jaluzelelor, şi care se schimbau pe tăcute însoţindu-l pe intrus de la un capăt la celălalt al satului. Când trecea de u tunele case avu, totuşi surpriza să dea nas în nas cu o fetişcană micuţă, arsă de soare ça o prună, care tocmai îşi scotea rufele din bazinul unei fântâni în care băteau darabana două cişmele cu debit mare de apă. Fu atât de surprins să vadă o fiinţă vie încât trase imediat de hăţuri şi coborî din cabrioletă. Calul, care îşi mesteca zăbala de o bună bucată de vreme, cu gura albă de spumă, se uita cu jind la bazin. „Chiar că meriţi zise Jour dan. Îl făcu să se întoarcă şi animalul, întinzându-şi gâtul, începu să bea arătându-şi albul ochilor. Fetişcana cea micuţă, cu mâinile lipite pe pulpele ude, privea în tăcere.

— Ce se întâmplă? rosti Jourdan. Totu-i pustiu, pretutindeni. Sunt cumva oameni bolnavi pe-aici?

Fata dădu din cap şi spuse câteva cuvinte în graiul regional; calul părea s-o intereseze mult mai mult decât toate întrebările astea şi, apropiindu-se, îl mângâie pe cap gângurindu-i cuvinte duioase la ureche, de parcă ar fi fost amândoi vechi cunoştinţe sau fiinţe din acelaşi loc. După aceea, fără să-i acorde nicio atenţie conducătorului cabrioletei, puse iute mâna pe coşul ei rufe, strângându-l, aşa şiroind, sub braţ şi plecă, desculţă şi mişcând din şolduri, cu un cântec pe buze. Legănându-şi funduleţul, provocant sub cutele fustei. În acest trup plăpând de cincisprezece sau şaisprezece ani, în sprinteneala, în nepăsarea sa, era un soi de forţă şi de hotărâre care îl”, „subjugară literalmente, şi o urmări cu privirea pe mica ţărancă până când ea dispăru, luând-o pe o scurtătură, fără a binevoi să-i arunce măcar o privire acestui bătrân de patruzeci şi doi de ani.

Aici, nu era vorba, în mod evident, nici de cap de mort, nici de apă fiartă. Bău fără şovăială mai multe înghiţituri şi părăsi satul fără a mai întâlni ţipenie de om.

Era şapte seara şi deşi soarele era încă destul de sus pe cer, căldura începea să se domolească. Drumul, opintindu-se de trei ori din şale, se urcă pe un platou imens, unde se vălureau cât vedeai cu ochii întunecate singurătăţi. Aceste unduiri uşoare, care înălţau şi drumul, lăsau să se zărească întinderea creaţă şi foarte stufoasă a pădurilor care nu se deschideau nicăieri pentru a lăsa loc vreunui sat sau vreunei gospodării cât de mici. Înspre apus no vodca ridicându-se trupul păros şi negru al unui munte din vârful căruia probabil că se putea îmbrăţişa cu privirea o bună bucată din ţinut. Forma sa ţuguiată, cu totul deosebită. Îi trezi brusc amintirile: era muntele Bouquet. 11 zès se afla prin urmare mai la stânga. Ceva mai departe, dădu peste un drum forestier destul de bun, care părea că duce intră colo. Ca să câştige timp îşi încercă norocul şi, după ce zgârie pielea coşului cabrioletei de pereţii plini de gheare ai acestui tunel, vreo jumătate de oră, se trezi în mijlocul unui luminiş fără ieşire, cu pământul tocit ca o bătătură şi negru de praful provenit de la fabricarea mangalului.

Pierdu o altă jumătate de oră ca să facă acum calea întoarsă, şi, după numeroase încercări pe alte cărări care se înfundau, preferă să continue să meargă pe drumul obişnuit. Dar înserarea se lăsa repede, cu primii greieri, cu mireasma ei de cimbru, cu blândeţea caracteristică ţinuturilor nelocuite şi austere şi, cum calul dădea semne de oboseală, se şi vedea nevoit să petreacă noaptea sub cerul liber, sau în vreun hambar, când ajunse la o răspântie; drumul din stânga, după un coborâş în linie dreaptă de vreo doi sau trei kilometri, ducea la un sat care părea destul de mare şi unde putea eventual să găsească ceva de mâncare: în afară de o ceaşcă de cafea oribilă băută dimineaţa, nu mai mâncase nimic din ajun şi stomacului său, paralizat de căldura dogoritoare şi de sete, începea să-i fie foame.

Nu era prea departe de nouă când ajunse lângă primele case. În ciuda orei târzii din amurg, toate erau tăcute şi cufundate în întuneric. Niciun câine nu lătră la

trecerea cabrioletei. Degeaba se uită Jourdan atent la toate ferestrele, nu zări nicio lumină prin crăpăturile obloanelor. Dacă satul acesta era locuit, atunci localnicii stăteau pe întuneric. Situaţia devenea din ce în ce mai neliniştitoare. Căci, mă rog, presupunând că epidemia ar fi înaintat mai repede decât se prevăzuse, agăţată de haina sau închisă în bagajele vreunui marsiliez refugiat pe aici, sau că, pe jumătate potolită la Nîmes, ar fi devenit brusc din nou stăpână pe situaţie în ultimele patruzeci şi opt de ore şi că, datorită acestei canicule, în stare să activeze toate elementele dăunătoare şi să favorizeze răspândirea lor, ea ar fi atacat această regiune pe mai multe fronturi, s-ar fi auzit totuşi vorbindu-se de re sta! Ar fi fost zarvă, nu glumă, pe drumuri!

Încetini, se opri într-o piaţă micuţă, nu departe de o răscruce… Era o lini te absolută. Într” casei zăvorâte, cărora căderea nopţii le dădea Un aer fantomatic, liliecii îşi începuseră baletul crepuscular, sucindu-se în trate direcţiile, în zborul lor grăbit şi catifelat. Aerul en călduţ şi mirosea a paie vechi, a grâne, a coteţ de ăsă i, a cu noaie, mirosuri ale vieţii de la ţară pe care g – mile, curţile, hambarele continuau să le răspândească liniştit, ca în toate celelalte seri. În depărtare începu să latre un câine; s-ar fi zis că latră în fundul unui condor lung.

La auzul acestui ecou, specific nopţilor de vară, simţi că parcă se trezeşte în el ceva adormit cu ani în urmă, şi care i se păru mult mai vechi decât propria lui viaţă, mult mai tulburător decât povestea asta cu holera. Nu i n-ai îndrăznea să se mişte. Acest lătrat îndepărtat îi deschisese încet o uşă spre o altă lume. Pe ginii, visător, la ţărăncuţa de mai adineauri care îşi spăla rufele de parcă ar fi fost singură pe lume. Se întrebă ce-o fi făcând în cupa aceea: gătea? spăla? făcea dragoste în spatele unui tufiş? În momentul acela calul îşi ciuli urechile: un zgomot de zguduituri înăbuşite se ridica din pământ, se amplifica deasupra acoperişurilor. În sfârşit, pricepu că era vorba de o trăsură, foarte mare probabil, care sosea în goana cailor. Se gândi imediat s-o oprească pentru a afla mai multe

despre această dezertare generală. Aproape imediat, zgomotul cavalcadei făcu să răsune toate ecourile coridorului străduţei care se deschidea la câţiva metri în dreapta sa. N-avu nici măcar vreme să tragă deoparte pentru a lăsa loc liber aerolitului: berlina se năpusti vijelios, într-un nor de praf, o trăsură mare, neagră, trasă de doi cai uriaşi cu coama răvăşită, gonind într-o viteză nebună.

Într-o clipită, zări chipul înspăimântat al vizitiului cu gura larg deschisă, cu ochii holbaţi şi, în spatele lui, pe acoperişul vehiculului, ghivece de flori care săltau, sinistre, stranii, ca nişte ciucuri la colţurile unui dric.

Schimbarea bruscă de direcţie făcu să scârţâie oribil potcoavele cailor şi cercurile roţilor pe pietrele din piaţă. Jourdan auzi ţipetele călătorilor din berlină, simţi cabrioleta înălţându-se, uimitor de docilă, şi se gândi: „S-a terminat". După un zbor planat care părea că nu se mai sfârşeşte, totul dispăru într-o jerbă de scântei ciudat de nedureroase...

— Deschise ochii: era ziuă. Privi în jur cu uimire. Se afla în fundul unui soi de hangar, culcat pe paie, printre saci plini, probabil, cu grâne. Praful făinos caracteristic hambarelor încărca bârnele şi căpriorii, pe care urau ţesute pânze de păianjen, în draperii grele. Tot felul de unelte agricole, de sticle goale aliniate pe etajere, de butoaie de diferite mărimi, o căruţă veche completau decorul. Printr-o ferestruică din acoperiş, de deasupra capului său, pătrundea o lumină care părea să vestească zorile.

Avu un moment de incertitudine dezagreabilă, fiindcă pierduse complet noţiunea timpului, a locului, şi nici nu ştia ce i se întâmplase, aşa că, ridicându-se în capul oaselor, se uită în grabă la ceas, de parcă acesta ar fi deţinut cheia misterului: arăta ora patru şi jumătate. Dar când făcu o mişcare ca să se scoale, umărul şi braţul stâng, dureroase, avură grijă să-i împrospăteze memoria şi retrăi, nu fără suferinţă, scena accidentului până în clipa în care se cufundase în neant. După aceea: nimic. Nu-şi

mai amintea nici măcar dacă fusese adus aici sau dacă se târâse până în hangar de unul singur. În afară de umărul lovit, de braţul pe care reuşea totuşi să-l mişte din încheieturi şi de un cucui impresionant în creştetul capului, nu părea să fi avut de suferit vătămări mai serioase.

Împinse o uşă; dădea spre o grădină, jumătate cu zarzavaturi, jumătate cu flori. La celălalt capăt era o poartă mare prin zăbrelele căreia se zărea o bucată de drum de ţară.

Era cil iar revărsatul zorilor, cenuşii încă, nemişcate, ficşi preaslăvite deja cu cântece răsunătoare de păsări căzute din cuib şi îmbălsămate de o savuroasă mireasmă de ierburi – incomparabilă spre a-i transmite unui om închis ca într-o cuşcă de doisprezece ani la Paris, care se considera bătrân şi care, pe lângă asta, cunoscuse experienţa, întotdeauna fecundă, a unei morţi momentane, – un val de bucurie instinctuală, copilărească, putând fi considerată, aproape, speranţă.

Traversă grădina şi ieşi în drum; se simţea, din cauza comoţiei şi a celor două mese pe care le sărise una după alta, tot atât de slăbit ca un băieţaş după o convalescenţă, şi parcă eliberat de acea letargie înşelătoare care pândeşte creierul şi simţurile după vârsta de douăzeci şi cinci de ani. Recunoscu, la o distanţă de douăzeci de paşi, mica piaţă unde avusese loc accidentul. Se gândi deodată la tovarăşul lui de drum, căzut pe câmpul de onoare, şi începu să alerge ţinându-şi braţul invalid.

Piaţa era completă goală, cu excepţia locului dramei, unde zăcea carcasa zdrobită a cabrioletei: nimeni n-ar fi putut spera, în faţa acestei mici grămăjoare de lucruri sfărâmate, ca omul care mânase trăsura să mai fie încă în viaţă. Calul se volatilizase. Cu piciorul cercetă sfărâmăturile: şi bagajul său găsise un amator. Îşi scotoci buzunarele, care cuprindeau în totul şi cu totul doi ludovici şi un briceag de curăţat unghiile. Dispariţia calului şi a valizei i se părea mai curând comică, şi nu izbutea să se indigneze. „Probabil că a scăpat nevătămat", îşi spuse.

Se duse să se aşeze pa treptele unei scări şi încercă să-şi rânduiască puţin gândurile. Singurătatea acestui sat în zori îl neliniştea mult mai puţin, poate în măsura în care ea era justificată de ora matinală. Şontorog, fără niciun ban, înfometat, el care punea casa pe foc pentru un buton de manşetă rătăcit, acceptă această situaţie incomodă cu o veselă nepăsare. Se gândi că dacă nu se întâmplă o minune, n-o să ajungă niciodată la timp la notar, că desigur cumpărătorul o să plece, că vânzarea casei bătrâneşti o să cadă baltă şi, deşi pentru rezolvarea afacerilor avea mare nevoie de aceste noi fonduri, faptul îl lăsa complet indiferent.

De obicei, la Paris – mai ales după ce trecuse de penibila scadenţă a vârstei de patruzeci de ani – abia deschidea bine ochii că şi vedea apărând, ca soldaţii la asaltul unei fortăreţe dezarmate, hoarda grijilor şi a contrarietăţilor, având drept comandant general conştiinţa vanităţii lor, ceea ce nu dregea lucrurile.

Pentru moment, în ciuda necazurilor nesfârşite care se profilau la orizont, i se părea că singurul lucru important de făcut era tocmai că nu facă nimic. Avea senzaţia agreabilă că îi e capul gol. Privea crăpăturile dintre pietre, firele de iarbă crescute între treptele scărilor, dantela frizelor din olane suprapuse, tencuiala căzută a unei cocioabe, du parcă le-ar fi, descoperit pe toate pentru prima oară. I >e o veşnicie, răcoarea dimineţii nu-i mai transiii i’ M un mesaj atât de grăitor – deşi era aproape cald tyl deşi temperatura nu juca decât un rol neînsemnat în Inutil şi să fiziologică. În faţa lui, pe un acoperiş, un pâlc vrăbii săreau şi ciripeau în cor, ciugulind printre ţigle cum* mi sori imaginari şi făcând puţină mişcare în aşteptare! apariţiei Regelui Soare. Simţi că există o strânsă legătura sufletească între el şi aceste fiinţe mici cărora puţin le păsa de tot ceea ce nu le procura o plăcere imediată. Îi trecură prin minte tot felul de gânduri ciudate, uşor delirante. Nimic în mâini, nimic în buzunare… Râse în sinea lui, un râs uşor impertinent, cugetând la mutra pe care ar face-o Thérèse dacă l-ar

vedea cum arată. Îşi aminti de beţia extraordinară pe care o simţise adolescent fiind, când hoinărise de unul singur o zi întreagă pe dealurile din jurul oraşului Nîmes, pentru că în dimineaţa aceea găsise porţile colegiului închise din cauza unei binevenite epidemii de gripă.

Epidemia! îşi aminti de ea ca despre un eveniment dintr-o altă lume. Nu se mai gândise la molimă din ajun, şi nu-i venise încă în minte că ea era în mod sigur cauza indirectă a accidentului său şi că era să fie omorât de nişte burghezi (luxul sinistru al berlinei lăsa să se vadă de la o poştă situaţia lor socială importantă), care o ştersesem luând cu ei muşcatele îngrămădite deasupra capului lor înainte ca holera să li le pună pe pântec. Îşi aduse aminte de o formulă respingătoare, rostită de ducesa de Newcastle, şi care, atunci când contagiunea decima cartierele cele mai populate din Paris, găsise adepţi convinşi printre oamenii de vază: „Viaţa este atât de preţioasă încât nu trebuie s-o rişti când nu-i nicio cinste de câşti/; at în acest joc al întâmplării… u

„De data asta, e de-adevăratelea…” îşi zise. Cuprins de teamă, simţi un soi de crampă uşoară în pântec şi se sculă imediat în picioare, de parcă şi-ar fi pierdut dintr-odată încrederea în inocultatea treptei pe care se odihnea. Nu încerca, la drept vorbind, un sentiment de spaimă, mai curând ceva mai tulbure, mai iraţional şi care era frica de a muri de holeră şi, totodată, dorinţa mai mult sau mai puţin limpede de a lua parte la evenimente mari, de a fi eliberat, pentru un timp nedeterminat, de dictatura propriului său destin. În ciuda pericolului (sau poate datorită lui) zorii care se revărsau în dimineaţa aceea asupra lumii aveau, în mod sigur, un farmec neobişnuit.

Se orientă, porni în direcţia sudului; dar picioarele îi erau cam vlăguite şi, după o sută de paşi, se dovedi că i-ar fi fost cu neputinţă să meargă foarte departe fără să mănânce nimic. Bătu, fără a-şi face prea mari iluzii, în uşile ultimelor case; bătăile răsunară în spaţiul goi al coridoarelor sau al vestibulurilor fără a afla vreun răspuns. La ieşirea din sat, pe dreapta, se afla unul din acele conace

bogate din secolul trecut, care se întindea în spatele unui parc împrejmuit de un gard de zăbrele. Totul era închis şi părea în ordine.

Sări peste un ziduleţ lateral, traversă o grădină aranjată după toate regulile, urcă scările terasei de la intrarea străjuită pe ambele laturi de doi palmieri ce arătau că stăpânul era un om cu vază, şi care învăluiau într-o ciudată atmosferă exotică faţada mare şi albă, ornamentată cu festoane pretenţioase, încremenită într-o tăcere de casă înstărită şi mândră. Jos, lângă colonetele terasei, observă nişte cercuri noroioase care se putea foarte bine să fi fost lăsate de faimoasele ghivece cu flori pe care le văzuse în ajun, seara, săltând în dansul lor funebru pe acoperişul bolidului. Îi veni pofta să se răzbune dar îşi aminti că vinovatul nu sosise pe drumul acesta, fapt care îi disculpa pe proprietarul casei şi proprietatea sa.

Înconjură casa cea frumoasă; obloanele compacte şi o uşă de serviciu trainic baricadată din interior îl dezarmară pe agresorul lipsit de experienţă, aşa că se întoarse ca să-şi încerce talentele la uşa de la intrarea principală, moşmondi cu briceagul în broască, dar era un mecanism greoi şi solid, făcut să reziste şi el în faţa unor hoţi amatori şi trebui, deci, să spargă uşa izbind-o de mai multe ori cu piciorul. Ea făcu un zgomot atât de mare deschizându-se încât Jourdan rămas e o clipă înlemnit în prag, dar degeaba îşi ciuli urechile, castelul frumoasei din pădurea adormită continua să doarmă netulburat.

Intră într-un vestibul sonor şi răcoros unde îl învălui un miros liniştitor de naftalină care n-avea nimic comun cu mirosul camforului sau cu cel al vreunui dezinfectant oarecare. O curăţenie meticuloasă acoperise oglinzile cu linţolii şi toate mobilele păreau nişte fantome sub husele lor imaculate. După ce rătăci de-a lungul unui şir de încăperi vaste ale căror covoare fuseseră rulate şi de unde scoseseră perdelele care probabil că erau culcate în naftalină în aşteptarea unor zile mai bune, găsi până la urmă bucătăria: complet goală. În dulapuri nu erau decât o veselă de calitate proastă, folosită de servitori, şi

instrumentele de tortură obişnuite: frigare, satire, cuţite de tăiat carnea, frigărui mici pentru împănat etc., fără a mai pune la socoteală un foarte drăguţ teasc de mină pentru scos sucul din carne. Era pe punctul să-şi abandoneze investigaţiile, descurajat, şi încă şi mai înfometat dat fiind tot ce-i sugeraseră obiectele astea care îl făceau să viseze la pui fripţi şi pulpe de berbec zemoase, când, avu buna inspiraţie să dea o raită prin pivniţă. Un lacăt mare, vestind comori ascunse, îi păzea intrarea; îl rupse cu ajutorul unui vătrai descoperit în bucătărie şi se trezi în faţa unor stelaje şi a unor etajere pline de borcane cu conserve şi de sticle de vin sigilate care excludeau orice risc de contagiune, descoperire salutată aşa cum merita de ovaţiile stomacului gol. Înghiţi pe dată conţinutul suculent al unei oale cu carne de gâscă, inclusiv grăsimea şi aspicul, apoi nişte piersici în sirop, şi stropi totul cu un vin roşu, gros, care avea o savoare aspră, de cremene. Luă o sticlă de vin şi un cârnat pentru drum, le înfăşură într-un şervet şterpelit din oficiu şi porni spre ieşire, mai sigur pe picioare acum şi cu sângele încălzit, graţie vinului.

Înainte de a părăsi casă, dezveli una din oglinzile de la intrare şi văzând cum arăta, tresări: avea o înfăţişare atât de puţin atrăgătoare încât stăpânul acestei locuinţe ar fi pus de îndată să-l împuşte ca pe un tâlhar de drumul mare. Cămaşa îi era numai zdrenţe (până în clipa aceea nici măcar nu-şi dăduse seama de asta); avea obrajii albăstrui din cauza bărbii, faţa şi gâtul murdărite de dâre de sudoare negricioasă, şi o tăietură mare pe frunte, închisă acum, din care sângele se scursese pe-o ureche şi pe gulerul cămăşii. Uscându-se, sângele lăsase pe piele coji negre, umflate ca nişte bube, mai dezgustătoare decât rana însăşi. Se spălă, ca pisica, cu husa oglinzii, pe care o ghemotoci şi o aruncă pe urmă sub un fotoliu, îndreptându-se spre ieşire.

Soarele nu se înălţase încă dar era ziuă de-a binelea şi căldura începea să fie, de pe acum, zăpuşitoare. La răsărit, foarte departe înspre Alpi şi înspre îndepărtata Italie, cerul era ca jeraticul.

Străbătând parcul, i se păru că miresmele care pluteau pe alei trezeau în el tot mai multe rezonanţe; scârţâitul pietrişului sub picioare avu asupra lui, de asemenea, un efect inexplicabil. Auzi nişte coţofene cârâind undeva, într-un boschet: până şi cel mai mic lucru pe care îl captau simţurile sale îi umplea trupul de o nespusă dulceaţă. Înainte de a sări gardul, se mai întoarse pentru ultima dată ca să privească casa şi parcul şi se gândi la ceasurile, la toate zilele şi nopţile de vară care aici n-aveau să treacă pentru nimeni; îi părea rău că nu le putea lua cu sine. Nu izbutea să înţeleagă ce se petrece cu el de când se trezise în hambar. De parcă o parte din mintea lui, moartă de demult, ar fi reînceput să funcţioneze; de parcă, într-un zgomot confuz, ca cel al unei orchestre care îşi acordează în surdină instrumentele, un noian de senzaţii uitate i-ar fi revenit acum cu toatele. Începu să se gândească la Nîmes cu o nerăbdare plină de nelinişte. Un soi de colică făcu să i se contracte pântecele.

Porni pe drum cu paşi mari. Umărul aproape că nu-l mai durea dar îl incomoda; era nevoit să-şi susţină braţul spre a-i evita zdruncinăturile mersului. Ori de câte ori se gândea la Nîmes şi la casa lui natală, simţea în pântec aceeaşi furnicătură de nerăbdare. Se vedea trecând pragul – uşa opunea rezistenţă mâinii sale, se freca de parchet şi, deschizându-se, scotea un fel de lătrat răguşit care trezea toate ecourile casei – pătrunzând de-a lungul coridorului întunecat, ţinut al gândacilor, bântuit de o pendulă cu timbru cavernos, vizi tind camerele de la parter una după alta: salonul, demodat, demn, cu un aer solemn dictat de nostalgice ambiţii aristocratice şi pe care fragilitatea bibelourilor şi mătasea ce acoperea fotoliile şi canapeluţele îl rezervau oaspeţilor de seamă; bucătăria, căreia ascendenţa ţărănească a bunicii sale îi impunea, contrar salonului, o simplitate rustică, adeseori o oarecare neorânduială; sufrageria, umedă şi întunecoasă, scăldată întotdeauna într-o penumbră verzuie, în ciuda uşii cu geamuri care dădea spre grădină, dar a cărei lumină era ascunsă de o boltă de ampélopsis… Toate aceste detalii nu

fuseseră niciodată atât de vii în mintea lui, de parcă, în ciuda anilor care se scurseseră, îşi regăsiseră acum o fremătătoare actualitate – de parcă umbrele părinţilor săi, pe care teama de suferinţă îi alungase în ascunzişurile memoriei, beneficiau de asemenea de această stranie reînviere iar dispariţia lor redobândea şi ea, în acelaşi timp, o impresionantă actualitate.

Cât priveşte grădina, ea cel puţin fremătând de viaţă, cum fusese lăsată în Voia ei în ultimii cinci ani şi se hrănise dintr-un pământ negru şi gras, Jourdan şi-o închipuia aidoma acelor grădini parohiale părăsite, de o luxurianţă morbidă… îşi aduse aminte de întoarcerile din vacanţă când, după o absenţă de două luni, petrecute acolo sus, pe moşia mătuşii, înspre Montdardier, ţinutul întinderilor vaste, regăsea decorul familiar cu o curiozitate cu atât mai vie cu cât în cele două luni de vară, pomii, plantele, ampelopsisul şi buruienile proliferaseră, creând între zidurile înalte care închideau grădina, o atmosferă plină de vrajă, nedespărţită de mirosul de smochine putrede, zdrobite pe pământ, şi de acea caldă şi înşelătoare toropeală a zilelor de toamnă, ameninţată de venirea mai rapidă a nopţii.

Şi numai Dumnezeu ştie cât urâse el dărăpănătura asta, pe care extinderea noilor cartiere o înconjurase cu locuinţe mândre, umilitoare pentru zidurile ei vechi tencuite după moda italienească, în anii când sângele adolescenţei poartă cu sine obişnuita ei drojdie de invidie, de ingratitudine, de aroganţă faţă de trecutul copilăriei, prea apropiat încă spre a putea să înduioşeze.

Nici balcoane cu cariatide, nici palmieri după regulile protocolului, nici zăbrele cu ţepi la ferestre, nici festoane din stuc – cum aveau vecinele ei dornice să afişeze toate însemnele unei bunăstări ursuze: comerţul cu grâne, destul de prosper, din care trăise familia, nu-l împiedicase să se simtă rănit în mândria lui juvenilă de această casă al cărei mod de viaţă vorbea de strâmtorare, de prudenţă, de teama de lucrurile de prisos sau de necunoaşterea lor – mergând până la a rezerva o parte din grădina de flori

rândurilor de fasole şi dovlecilor, reflex al acelei bunici la care latura ţărănească era foarte trainică. Clădirea se afla la nivelul străzii – alt cusur, în în un cartier în care consideraţia era cântărită după mărimea scărilor, după cascadele de trepte pe care le desfăşurau. Luciul pragului frecat cu peria şi strălucirea a amurilor pe uşa de la intrare răspundeau acestui fast costisitor printr-o curăţenie îndârjită, realizată sub tutela economiei.

Economia! Prudenţa! Tot atâtea măşti ce ascundeau lipsa de oportunitate, lipsa de îndrăzneală care, dintr-o criză în alta, de la măsuri stupide la greşeli caracteristice, micşorară modestul capital ducând familia pur şi simplu la faliment. De aici, căsătoria aranjată, de aici, Thérèse, şi pe deasupra, o situaţie în afacerile financiare ale socrului, un mare curtier instalat la Paris, care îşi măritase o fiică lipsită de strălucire şi, în acelaşi timp, pe mai nimic, pusese mâna pe o afacere insolvabilă.

Soarele se ridică deasupra dealurilor; de un roşu cărămiziu, la început, se îngălbeni foarte repede, ajungând de un alb incandescent, şi pielea îi simţi arsura ca de var nestins. Căldura creştea, necruţătoare, tot mai apăsătoare, vâscoasă, uscând pe dată ierburile umezite de rouă şi totul începu să sfârâie şi să scânteieze de insecte în vâlvătaia întregului ţinut. Cerul era alb de la o margine la alta, în afară de linia orizontului, unde pâcla şi pulberea cenuşie a acestei canicule îi dădeau culoarea cositorului. Nu se simţea nicio adiere de vânt.

Jourdan mergea de peste o jumătate de oră; continua să fie într-un soi de stare de semiinconştienţă, pe care o accentua caracterul neobişnuit al evenimentelor şi impresii excitantă că retrăieşte, prin intermediul senzaţiilor prezente, foarte dense şi foarte vii, situaţii şi momente dintr-o viaţă anterioară, din care n-ar mai fi păstrat decât amintiri confuze. Părăsind satul, pornise drept spre sud, apoi o luase spre stânga, înspre un castel care se zărea de foarte departe, fiind înălţat pe vârful unei coline acoperite de arbori deşi; zări curând la poalele castelului, o mică turmă de case străjuite de această construcţie ciudată,

flancată de o parte de două turnuri de colţ şi, de cealaltă parte, de un meterez cu creneluri. Drumul pe care înainta acum, după ce trecuse peste un izvor mai mult sau mai puţin secat, era mărginit de arbuşti de ale căror ramuri, aidoma unor gheare, se agăţaseră, atunci când trecuse căruţa cu furaje, smocuri de frunze uscate, ca la revărsarea unui râu. Ici şi colo, pe drum, erau presărate grămăjoare de baligă lucioasă încă, fapt ce putea însemna o urmă de viaţă normală. Se gândi din nou la epidemie; simţea că pântecul i se contractă uşor, ca mai adineauri, ps treptele scării, dar fără să-i fie cu adevărat frică. Picul acesta de teamă nu îi era atât de dezagreabil, din punct de vedere fizic. Era chiar destul de mirat de dezinvoltura cu care pătrundea în acest teritoriu pe unde molima dădea târcoale, în vreme ce toată lumea fugea în direcţia opusă. Ceva îi spunea într-o părticică, lucidă încă, din creierul lui, că se comportă ca beţivii aceia pe care beţia îi face insensibili la ameţeală şi care bravează fără să clipească marginile oră paşti ei. De când se trezise în hangar, avea impresia că trăieşte cu atât a intensitate încât se simţea în stare să înfrunte fără teamă situaţiile cele mai periculoase, să treacă cu seninătate prin faţa unor grămezi de cadavre slăbite şi înnegrite de holeră – el care, la Paris, atunci când epidemia umplea bisericile de sicrie şi face: i ca obsesia morţii să ajungă la paroxism, ar fi luat-o la fugă mai degrabă decât să dea peste vreunul pe stradă.

Intră în cătun pe o străduţă prost pietruită, unde bolţile mai păstrau câte ceva din răcoarea lor de pivniţă mucegăită şi lipsită de viaţă. Şi aici aceeaşi poveste ca în ajun: case surde şi oarbe, o linişte absolută. În sfârşit, rând trecea prin faţa unui grajd auzi în dosul uşii un tropot înfundat de copite. Lângă grajd se afla o cocioabă dinspre care venea, din răstimp în răstimp, un miros de mi pa de praz. Bătu în oblon. În încăpere se auzi o mişcare imperceptibilă, urmată de tăcerea nefirească a unor oameni care îşi ţin respiraţia. Insistă, de mai multe ori, şi întrebă pe tonul cel mai amabil: „E cineva înăuntru?” Peste puţin timp un glas de bărbat care, în schimb, nu era defel

amabil, răspunse:

— Ce doriţi?

— Sunt un călător venit de la Paris şi am avut un accident. Mi s-a furat calul şi sunt uşor rănit. Nu ştiu nici măcar unde mă aflu şi nici ce se petrece prin locurile astea. Molima a ajuns oare pe-aici?

După alte clipe de tăcere, aceeaşi voce răspunse, pe un ton mai blând:

— Da. Sunt mulţi morţi până acum. Ni s-a spus să stăm în casă şi să nu deschidem nimănui. N-avem chef să intre boala printre noi.

— Şi ştiţi cumva ce s-a întâmplat pe la Nîmes? Ziarele…

— Nu ştim; nu ştim nimic. Să ne lase toată lumea în pace.

Se auzi zgomotul făcut de un scaun mutat din loc, urmat, de o exclamaţie înăbuşită, ca şi cum ar fi fost dojenit un copil.

Dar unde au dispărut toţi oamenii? Mai toate aţele pe care le-am străbătut de ieri până azi sunt pustii. Aş putea spune că sunteţi prima persoană căreia îi vorbesc.

— Mulţi au plecat în pădure. Ceilalţi fac ce facem şi noi. Şi-acum, lăsaţi-ne în pace!

O voce de femeie, tărăgănată şi vulgară, adăugă:

— Nu cerem nimănui nimic. Să nu ni se ceară nimic.

— Nu riscaţi mare lucru dacă-mi spuneţi unde mă aflu şi dacă-mi indicaţi ce drum să iau ca să merg în direcţia oraşului Uzès.

Auzi cum bărbatul şi femeia schimbă, pe şoptite, câte va vorbe în graiul local, apoi unul dintre ei se sui pe o scară şi, după câteva clipe, oblonul ferestrei de deasupra capului său se întredeschise, lăsând să se zărească un ochi şi un nas. După ce-l examină pe presupusul accidentat, bărbatul împinse ceva mai mult oblonul şi se hotărî să-şi arate chipul; aruncă iute o privire pe străduţă, spre a vedea dacă interlocutorul său este singur. Avea un cap mic, ca de broască ţestoasă, şi privirea neliniştită a zgârciţilor.

— Aici este Bastide d’Engras. Ca s-o luaţi spre Uzès e

foarte simplu: n-aveţi decât să mergeţi tot înainte pe drumeagul care coboară spre pădurile ce le vedeţi acolo jos. După o leghe ajungeţi pe drumul dinspre Saint-Laurent-la-Vernède spre Saint-Quentin-la-Poterie, o luaţi la stânga şi n-aveţi decât s-o ţineţi drept înainte.

Îşi trase înapoi capul, închise oblonul la loc, şi broasca ţestoasă intră din nou în carapace.

Jourdan găsi uşor drumeagul care cobora spre păduri. În afară de locurile unde se afla şi unde pădurile se îndesau cu un brâu de stejari mediteraneeni de un verde mai proaspăt, cât vedeai cu ochii se întindea o adevărată mare de stejari-*Teermes* negri ca tăciunele, al căror frunziş sclipea în lumina soarelui ca o cuirasă de metal. Merse timp de o oră în acest *maquis* pe care îl făcea mai uşor de străbătut o importantă reţea de poteri mai strâmte care se întretăiau cu drumul lui, pornind, la întâmplare, în toate direcţiile. Hăţişul înalt împiedica privirea să meargă în altă parte decât înspre drumul care se întindea drept înainte şi care, din fericire, mai era în umbră: nu se făcuse încă ora opt şi. Soarele dogorea puternic. Umbra acestei false pădurici uscate ca o iască şi pline de zdrăngănitul pietrelor nu era răcoroasă, dar apăra pielea de o arsură de nesuportat după o bucată de vreme. Setea îl chinuia din nou foarte tare pe Jourdan şi el îşi dădu seama că îşi uitase lucrurile de care avea absolută nevoie în vestibul, atunci când se privise în oglindă. Regretă mai ales sticla de vin. Se întrebă unde se ascunseseră toţi fugarii despre care îi vorbise omul de mai adineauri; probabil în stânele pitite în adâncul pădurilor. Cât priveşte epidemia, expresia „mulţi morţi" îi revenise în minte de câtăva vreme: oare ce însemna asta „mulţi morţi"? O sută, trei sute, cinci sute de persoane pe zi? În departamentul Seine, atunci când epidemia din 32 atinsese punctul culminant, într-o singură zi din luna aprilie muriseră aproape opt sute de persoane. În provincie, o concentraţie mai mică a populaţiei putea limita hecatomba; dar, pe de altă parte, trebuia să ţii cont de căldura foarte mare, în măsură să răspândească contagiunea mult mai repede decât la Paris.

Mergând, Jour dan se gândea la toate astea şi o făcea cu o detaşare destul de inexplicabilă, de parcă pe el nu l-ar fi privit decât într-o foarte mică măsură. La un moment dat se pomeni chiar fredonând un cântec, deşi cu o clipă mai înainte se întrebase cine avea să îngroape victimele, dat fiind că după o atare debandadă, exista riscul să nu mai fie „destule braţe pentru a ridica toate trupurile care nu se mai ridicau" (descoperise această frază cu trei ani în urmă în ziarul *Le Moniteur de Paris*). Nările gata să interpreteze, în sensul divagaţiilor sale, cel mai neînsemnat miros vegetal, aveau senzaţia că interceptează prin anticipaţie efluviile oribile şi fascinante ale descompunerii. În sfârşit ajunse în faţa faimosului drum.

Se opri câteva clipe ca să-şi odihnească picioarele, aşezat la umbra unui *cade* uriaş... Toate plantele din stejăriş răspândeau miresme tot mai uscate, care aveau asprimea şi precizia unei iepure. Stătea aş i, aşezat pe pietre, într-o stare de fericire deplină. Privea drumul gol, pustiu, alb ca creta, care se întindea peste uriaşul platou dominat de nava muntelui Bouquet; şi, deodată. De parcă timpul ar fi stat în loc, poate şi din cauza aerului mai uşor, a unui soi de inactivitate ce plutea în jur, avu impresia că e duminică (îşi amintea foarte bine că e luni), şi nu reuşi să scape de această impresie nici în zilele următoare.

Rămase o vreme ghemuit privind drumul; simţi din nou aceeaşi furnicătură ciudată în pântec şi acel tremur dulce de-a lungul nervilor la gândul revederii oraşului Nîmes – la gândul că era aşteptat acolo... de cine, Doamne Dumnezeule! Ridică din umeri. De nişte schelete de acum nu ştiu câţi ani... şi în plină epidemie de holeră, izbucnirea asta de veselie care îi sfredelea măruntaiele, cam aşa se întâmpla cu douăzeci de ani în urmă, în ajunul plecării în vacanţă! „Dar oare ce-i cu mine...” Se ridică în picioare şi, înainte de a porni la drum, aruncă o privire de jur-împrejur peste platoul care se vălurea cât vedeai cu ochii aproape în toate direcţiile, albăstrui, alburiu, – parcă era în transă sub lumina puternică de la zece dimineaţa, – cu drumurile, cu potecile, cu tainele, cu satele lui, care se zăreau sau nu,

precum, în depărtare, alţi munţi cu alte platouri, s it? şi cătune, biserici mici, călduţe, cu parfum de arţar, izvoare, torente, povârnişuri de munţi frumoşi, acoperite de catifeaua unor ierburi lucioase ca părul unor vite adormite, păduri în care să te pierzi, lande netede, pustii, întinse ca oceanele… avea senzaţia că simte până în propriile-i vine toate lucrurile astea pe care lumea înconjurătoare le purta pe coastele ei precum îşi poartă fructele un arbore.

Era gata s-o ia înspre Saint-Quentin-la-Poterie când auzi ecoul unei cavalcade şi zări apărând după o cotitură, la vreo cinci sau şase suta de metri distanţă, un grup de călăreţi în uniformă ce veneau la trap dinspre Saint Quentin şi Uzès. Se trase mai înapoi pe marginea şoselei şi îi lăsă să se apropie: oare ce erau? jandarmi? soldaţi? Preferă să sară în mijlocul tufişurilor mai degrabă decât să rişte să fie luat drept un vagabond şi băgat la închisoare pentru că n-avea niciun act la el. Nimic mai plăcut decât clipa aceasta; îi auzi trecând prin dreptul lui, inima îi bătea tare în piept, dar nu aveau aerul să fi descoperit ceva.

De teamă să nu dea peste alte uniforme, preferă să-şi continue drumul prin pădure; găsi un drumeag care îl prelungea spre vestul şoselei pe cel pe care mersese mai adineauri. După o leghe şi mai bine prin pădurile acestea, unde, din loc în loc, de un luminiş rot md amintea de cărbunari, tăie un alt drum destul de lat dar, şi acum, preferă să meargă mai departe tot peste lande şi. Dună un sfert de oră, ajunse la marginea unei depresiuni circulare care închidea o mică porţiune din ţin t izolat de restul lumii, cu case răspândite în jurul unei biserici, cu un cimitir vegheat de chiparoşi şi cu scheletul bătrân al unui castel sus pe o creastă care cobora până în mijlocul depresiunii. Imposibil s-o iei la dreapta spre Uzès: într-acolo era un hăţiş da nepătruns, numai arbuşti plini de ciocuri şi de gheare. Apucă pe drumul care, îndreptându-se spre centrul depresiunii îl duse jos, chiar în mijlocul câmpurilor. Din fericire, un pârâu însoţit de plante acvatice părea că se strecoară în direcţia bună, de-a lungul unei râpe săpate de el, probabil, în platou. Râpa era atât de

strâmtă încât pârâul o umpluse cu totul, oblig înd poteca să alerge mai sus, pe panta colinei, printre pietroaie şi un tufăriş ţepos, scund, care lăsa să se zărească, douăzeci sau treizeci de metri mai jos, bulboanele, de un verde-deschis, ale pârâului.

Peste o jumătate de oră, ieşind din râpă, ajunse mai mis de o proprietate ascunsa de – un strat gros de verdeaţă care îşi trăgea răcoarea din apa unui bazin mare în formă de scoică, alimentat de pârâu cu un zgomot du cascadă; se vedeau acareturile şi, în mijlocul unui parc, acoperişurile unui conac. Trecu pe o potecă mai îndepărtată, înfundându-se până la ochi în ierburile înalte cât omul; la marginea acestora un panou glăsuia astfel

VÂNĂTOAREA ESTE INTERZIS 1 ÎN

PÀDUREA D. DE LA BAUME

În stânga, la cinci sau şase kilometri, silueta familiară a cartelului ducatului de (Jzès se profila pe un peisaj spaniol, în aerul jucăuş şi fierbinte. În semn de doliu sau de părăsire provizorie, pe turn nu veghea niciun stindard. O câmpie lungă, cultivată de ţărani, acoperită cu livezi mici de măslini, cu vii, cu ogoare mărunte, se întindea în faţa lui, în partea de sud a dealurilor peste care trecuse. Mai în tot locul se zăreau ferme, cătune, *hast,* ide2, sate cu acoperişuri şi clopotniţe ce vibrau în lumina violentă. Un alt şir de coline, mai scunde, de un nuru tocit, întuneca fundalul peisajului: era ultimul obstacol în spatele căruia Nîmes, cu turnul Magne şi cu arenele sale, se cocea în depresiunea lui unde dealurile rasflingeau căldura – chiar şi în timpul nopţii…

Se opri exact în mijlocul drumului: dar în ce noapte fusese oare atât de cald încât trebuiseră să agaţe cearşafuri ude în faţa ferestrelor? Atmosfera de febrilitate fericită pe care o trezea în amintirea lui noaptea aceasta o plasa, probabil, în perioada fermecată de dinaintea marii călătorii la Montdardier. (Avu senzaţia fizică, într-o

străfulgerare, a unui noian de fapte gata să se năpustească în memoria lui şi să-l poarte cu ele, de parcă.

1 Şic. (N. A.)

8 În sudul Franţei, case ţărăneşti.

Pe undeva, avea să se rupă o membrană fină, eliberând o lume uriaşă şi fremătătoare pe care ajunsese să n-o mai vadă, ca şi cum ar fi orbit încetul cu încetul…)

Simţi o oarecare plăcere să umble în plin soare de-a lungul unui drumeag de ţară însoţit pe-o singură parte de un şir de duzi cu frunze grase, lucioase şi sănătoase, mărginit de o fâşie de iarbă acoperită de un praf alb ca făina, unde fiecare pas stârnea un miros puternic de mentă. Curând văzu înălţându-se în faţa lui acoperişurile unui sat destul de mare în mijlocul căruia trona unul din acele mici castele de modă italienească, aşa cum se pot afla prin locurile acestea. Numele satului îi reveni brusc în minte, pentru că trecuse pe aici de două sau de trei ori cu tatăl său: era Montaren.

Fireşte, nu se vedea nici picior de om pe stradă, dar destul de multe cocioabe cu ferestrele împodobite cu zdrenţe păreau locuite încă, precum şi câteva case ceva mai bogate de unde auzi cele douăsprezece bătăi de la amiază ale unor orologii cu timbrul sepulcral şi cele grăbite, cu străluciri ca de aramă, ale unei pendule foarte vioaie. Soarele lovea orizontal pietrele galbene din care sunt construite multe case din această regiune. Pe Străzi plutea un miros puternic de dezinfectant. Aerul fierbinte tremura peste acoperişuri.

În faţa uşii bisericii, o trăsură neagră, fără cai, de o* formă lugubră, neputând lăsa nicio îndoială asupra naturii transporturilor, îşi aştepta clientul următor. Jourdan simţi cum i se contractă uşor măruntaiele, dar continua să fie stăpânit de acel sentiment de siguranţă ireală de care el în primul rând era uimit.

La ieşirea din sat, pe drumul spre Uzès, zări o capelă mică, zidită tot din aceleaşi pietre gălbui, frumos cioplite, care se adăpostea sub nişte pini. Uşa capelei era întredeschisă; intră înăuntru. Totul fusese prădat – sau

mutat în altă parte. Tabernacolul era gol, cu uşile larg deschise. Ca o dovadă a murdăriei lor, pe zidurile văruite se distingeau urmele mai deschise la culoare ale diferitelor *ex-voto*-uri[3] şi ale imaginilor drumului Calvarului care fuseseră luate de-acolo. Pe treptele altarului, urmele unei lumânări uriaşe – act de credinţă dictat de evenimente – care arsese până la discul sfeşnicului în iltind cu ceafa sôürsa pe dinafară o staiactiia abl-ai td ibrantă.

În ciuda acestei atmosfere uşor funebre, ostile (pe r uv orice mutare o lasă în urma ei), penumbra şi rări >; irea relativă de sub boltă şi între zidurile groase, cu j; «vimuri strâmte ca ferestruicile din zidurile cetăţilor pe unde se aruncau proiectile, îl îmbiară să se întindă pe o bancă şi să aţipească.

Dormi o oră. Răcindu-se, muşchii lăsau să-i apară dureri în mai tot trupul. De fiecare dată când era gata să adoarmă de-a binelea, cădea într-o prăpastie şi sărea în sus ca o pisică opărită. Gândurile îi erau diforme şi incoerente.

U evidenţă jalnică profită de toropeala lui pentru a i chinui conştiinţa neutralizată şi a i se furişa în minte ea un şarpe. Şi anume, că legătura dintre oameni şi Cel Nevăzut (care stăpânea aproape totul de când lumea) nu se baza pe nimic, şi că oamenii cei mai cu minte îşi încredinţau soarta celei mai subtile expresii a nebuniei.

O poveste absurdă, în fond, absurdă şi de necrezut, o situaţie cumplit de confuză, o neînţelegere ireparabilă, ceva care putea să nu fie decât o boală a copilăriei speciei, o tară din vremea pubertăţii şi care devenise o a doua natură, o instituţie universală, o boală mintală iremediabilă.

Se trezi brusc din starea de somnolenţă şi privi cu stupoare tabernacolul deschis ca un cavou în miniatură, altarul golit de podoabele bisericeşti, de parcă le vedea abia acum pentru prima dată aşa cum erau. Se sculă în picioare şi ieşi fără a şti prea bine ce face. Totul i se părea

3 Ex-voto, tablou, obiect depus într-o biserică în semn de mulţumire adusă divinităţii sau pentru îndeplinirea unei dorinţe.

ireal. Afară era o lumină puternică, nimicitoare, de după-amiază iar căldura, sufocantă, i se lipea ca un strat de unt pe faţă; avu senzaţia că respiră suflul unui incendiu.

Şi mereu aceeaşi impresie că e duminică, impresie provocată mai mult de o ciudată renunţare la proiectele şi la convingerile lui obişnuite, decât de amorţeala acestor ţinuturi părăsite, a acestor drumuri pustii.

La un moment dat, auzi o trăsură şi se ascunse după un platan. Era o cabrioletă neagră care sosea de la Montaren în trap mărunt şi se îndrepta către Uzès. După cât se putea vedea de departe, era mânată de un bărbat cu *clac* cu figură de orăşean. Omul îl zări şi se opri în dreptul lui. Avea o barbă mică tunsă cu grijă, nişte ochi

1 Joben cu resorturi.

As

Vioi, un chip inteligent, mai curând amuzat decât speriat de aerul straniu al vagabondului care înainta spre el – poate nu ca să-i taie gâtul ci mai curând punga cu bani.

— Ce doreşti? spuse el cu un glas tânăr care nu se potrivea cu cei şaizeci de ani ai săi, cu părul lui alb. LÂngă el se afla o trusă neagră.

— Nu vreau nimic. Nu sunt… în sfârşit, nu vă fie teamă. Voiam pur şi simplu să aflu ce se întâmplă.

— De ce vrei să-mi fie tearqa, rosti bărbatul şi râse uşor.

Îl privi atent pe Jourdan. Spuse „Mda” printre dinţi şi adăugă:

— Arăţi tare ciudat. Ce ţi s-a întâmplat? Încotro ai pornit-o aşa?

— Spre Nîmes.

Îşi povesti pe scurt accidentul, uimirea în faţa satelor părăsite sau a celor în care localnicii se baricadaseră în spatele obloanelor. Bănuia că epidemia se răspândise în toată regiunea, că mulţi locuitori fugiseră, dar nu ştia absolut nimic precis.

— E într-adevăr chiar atât de grav?

— Dar de unde ai picat? din lună?

— Nu, răspunse prosteşte Jourdan, de la Paris.

— E cam acelaşi lucru, zise bărbatul râzând uşor cu râsul lui aristocratic şi binevoitor. Hai, domnule, să mergem la mine acasă să examinăm, dacă îmi permiţi, frumuseţea asta de rană pe care ai primit-o la cap. Preciză, cu glas scăzut, ca pentru sine: „sunt medic”. Şi apoi zise pe un ton obişnuit:

— O să-ţi dăm un aer decent şi, după aceea, te sfătuiesc să-ţi iei tălpăşiţa şi să te întorci acolo de unde ai plecat.

Avea un tic care îl făcea să-şi încreţească nasul şi să-şi strângă întruna pleoapele foarte repede, de-ai fi zis că-l gâdilă ceva. Relată faptele fără înfloriturі.

Holera trecuse Ronul la sfârşitul lunii iunie, omorâse douăsprezece persoane la Nîmes cu o săptămână mai înainte (la ora respectivă nu mai rămăsese probabil mare lucru din ele sub cele şase picioare de pământ şi cele cincizeci de kilograme de var nestins aruncate deasupra). Molima asiatică mocnise vreo cinci sau şase zile. Unii refugiaţi veniţi de la Marsilia şi de la Toulon creaseră noi focare, la Remoulins, Beaucaire, Saint-Gilles, şi în noaptea de sâmbătă spre duminică muriseră treizeci de persoane numai în regiunea Uzès. Duminică seara, municipalitatea din Nîmes afişase la uşa primăriei o listă cu cincizeci şi patru de victime. Cam tot atâtea trebuie să fi murit şi pe-aici. Populaţia fusese cuprinsă de o panică de nedescris. Numai din Oraşul Uzès, peste o mie de persoane îşi părăsiseră locuinţele şi se răspândiseră la întâmplare în defileul râului Gardon, în păduri. Cine ştie dacă nu cumva vomitau acum prin tot locul, infectând apele râurilor?

— Şi ceilalţi ce fac? întrebă Jourdan. Ce mănâncă? Totul e închis…

— Nimic, aşa stau lucrurile. Orez fiert. Apă fiartă. Curând o să înghită şi gunoaie fierte dacă autorităţile, care fac în pantaloni de frică – nouă zecimi din membrii consiliului municipal din Nîmes s-au dus să se baricadeze în spitale de ţară – nu iau măsuri imediate, împiedicând în primul rând oamenii să circule şi împărţind hrană celor

nevoiaşi. Altfel, peste patruzeci şi opt de ore peste tot o să fie numai prădăciuni. O serie de prăvălii au şi fost jefuite. Pe străzi au şi început să umble patrule, şi după ora opt nimeni nu mai are voie să iasă din casă. O să se întâmple pe aici cam ce s-a petrecut la Toulon. Uite, acolo în spate probabil că o să găseşti un număr din ziarul *UÉclaireur de la Méditerranée* de acum trei sau patru zile.

În ciuda hurducăturilor, Jourdan citi: „Câteva zile au fost de ajuns pentru a face ca oraşul să devină trist şi tăcut. Suflul îngheţat al monstrului asiatic a făcut să pălească totul, a ofilit totul. Prăvăliile nu se mai deschid, clopotele nu. Mai bat, cântărâle preoţilor au încetat, îţi vine a crede că în pulberea străzilor pustii nu se va mai imprima urma paşilor nici unei fiinţe vii. Numai din când în când se aude pasul grav şi măsurat al patrulelor care circulă pentru a dejuca planurile vreunor răufăcători. La căderea nopţii, focurile de catran aprinse din loc în loc ard singuratice în pieţele publice şi răspândesc o lumină roşiatică şi trâmbe de fum înăbuşitor. În acelaşi timp, numeroase lovituri de tun fac să vibreze aerul, şi aceste detunături lugubre în mijlocul tăcerii generale par să oficieze funeraliile întregului oraş – lovituri de tun trase din ordinul contraamiralului pentru a satisface dorinţa unei părţi din populaţie care crede că nişte vibraţii puternice pot purifica atmosfera

Urmau cifre, mult mai neliniştitoare decât toată vorbăria aceasta.

Ajunseră în apropierea primelor case din Uzès.

— Ce mă uimeşte cel mai mult, zise Jourdan, e că nu toţi oamenii au plecat. Ce-i ţine pe loc?

— Teama de ci-şi paraşi culcüsul, foşti doctorul Mdraud. Micii burghezi care n-au nicio casă la ţară preferă să-şi dea duhul în patul lor mai degrabă decât să doarmă în plin câmp. Totuşi, s-a cam zis cu liniştea şi confortul căminului… (Râse uşor amuzat, de parcă ar fi fost vorba de o glumă bună.) îşi numărau bănişorii şi îşi închipuiau că lucrurile au să meargă tot aşa la nesfârşit. Sunt foarte uimiţi de cele ce se întâmplă. Uite c-am ajuns. Hai, dii,

Biquette…

Biquette se repezi, printr-o poartă mare, într-o curte pietruită şi umbroasă unde stagna o răcoare de mănăstire; colţurile erau pline de iederă, de plante urcătoare, iar în fundul curţii se înălţa un smochin uriaş. Zgomotul cabrioletei făcu să apară la intrarea casei o fată grăsuţă.

— Micuţa Marie, preciză docto. Ui, e un fenomen. E surdă şi mută.

Arătă una din cele patru faţade care dădeau spre curte şi ale cărei obloane erau toate închise:

— Aveam locatari. Au şters-o azi-noapte, pe tăcute. Acum suntem singuri în hardughia asta. Ţine, fetiţo.

I-ncredinţă hăţurile fetei care duse calul şi cabrioleta în remiză. Se aşeză apoi în faţa lui Jour dan şi, uitându-se drept în ochii lui, cu o privire ironică şi vioaie care aluneca de la un ochi la altulint: – un du-te-vino foarte atent:

— Te-ai apropiat de indigeni?

— De indigeni, repetă Jourdan, surprins.

— Mă rog, de oamenii de pe-aici, de cei din regiune, de autohtoni. Ai mâncat fructe, ai băut apă din râu?

— Nu. Şi la drept vorbind n-am văzut pe nimeni, în afară de o ţărăncuţă pe care n-am atins-o nici „cu vârful degetului şi de un bărbat închis într-o casăe şi cu care am vorbit printr-un oblon. Singurele lucruri pe care le-am mâncat şi le-am băut se găseau tocmai în fundul unei pivniţe: o sticlă de vin şi un borcan cu carne conservată. Ah, da! uitasem: şi nişte piersici în sirop. Toate alimentele astea erau fierţe şi bine închise de multă vreme.

— Perfect. O să ardem totuşi hainele astea ponosite. Nu se ştie niciodată pe unde se poate cuibări mizeria asta. Şi ar fi chiar di mirare să nu găsesc ceva ca să te îmbraci.

— Sincer vorbind, nici nu ştiu cum să…

— Lasă formulele de politeţe…

Trecură prin coridoare de o răcoare monahală; mobile pântecoase luceau în penumbră. Pe pereţi, în gravuri de pe vremea imperiului, pâlcuri de soldaţi acoperiţi ôc ţepii puştilor lor şi purtând panăşe de câlţi – focurile de armă – se împuşcau, foarte aproape unii de

alţii. Cabinetul doctorului Moraud era de o austeritate militară: pereţi văruiţi şi lespede goală. Nicio gravură; nimic altceva decât cărţi şi un dulap cu geamuri umplut cu fiole care conţineau lichide de toate culorile. Atmosfera era impregnată de un uşor miros aromatic.

— Ia să vedem, zise doctorul.

Îşi plecă asupra lui Jourdan, aşezat pe scaun, chipul scuturat de ticuri şi începu să-i palpeze craniul. Apoi îşi concentra atenţia asupra rănii, fapt care avu ca efect oprirea bruscă a acestei gimnastici faciale; figura îi deveni netedă şi gravă, încremenită într-o sinistră nemişcare, de parcă ceea ce descoperise la pacientul lui îi tăiase orice poftă de a mai glumi.

Ce se întâmplă? întrebă Jourdan.

— Nimic. (Ticurile reîncepură). E vorba de cicatrice. O să rămână urme…

— Ei, ştiţi, la patruzeci şi doi de ani…

— Ei, n-o lua chiar aşa, rosti doctorul pe tonul unuia care vede cum i se top? se toate economiile.

Îi dezinfectă rana cu o mână uşoară:

— N-ai dureri de cap, nu-ţi vâjâie urechile?

— Nu.

— Nu simţi nimic deosebit, n-ai nicio senzaţie de greaţă?

— În afară de durerea din umăr, nu, nimic. Doar că mă simt cam ciudat.

— Mda… Ia să vedem umărul.

Era învineţit. Doctorul îi puse o cataplasmă care răspândea toate miresmele Arabiei.

— Atâta timp cât nu-i învineţit decât umărul… Ciudat, spui? O senzaţie de sfârşeală generală?

— Nu, mai curând invers. De azi dimineaţă, o să credeţi că sunt complet nebun, am impresia că… am iar impresia că trăiesc, că mă simt mai plin de viaţă decât înainte. Mai uşor.

— Din cauza şocului. Ai citit *Visările unui hoinar singuratic* ale lui Rousseau? El povesteşte cum, într-o seară, după ce fusese trântit jos de un câine uriaş,

revenindu-şi mai apoi în simţiri a trăit unul din cele mai încântătoare momente din viaţă, ca şi cum pierderea momentană a memoriei provocată de cădere ar fi fost compensată de o reîmprospătare a sensibilităţii sale. În fond, trebuie să mori ca să renaşti, căci nimic nu-i mai cumplit decât permanenţa. Şi poate că moartea chiar… mai spuse el ca vorbind cu sine. Bine, să ne întoarcem la treburile noastre: nu ai o uşoară senzaţie de greutate sau de apăsare aici?

Îl apăsă pe epigastru.

— Puţin. Nu ceva deosebit.

— Nu ţi-e frig la picioare?

— Nu.

— Bine. Uite ce-a să faci. O să petreci noaptea la mine. Şi mâine, în zori, s-o întinzi de aici *subito presto*. Se vorbea chiar azi dimineaţă să se închidă drumurile. Ia-o prin Ardèche. O să-ţi împrumut o gloabă pe care o s-o laşi la unul din prietenii mei, la Lamastre, N unde holera n-o să te p indă din urmă. O să-ţi împrumut şi nişte bani. O să mi-i înapoiezi când o să se termine toate astea.

— Suma vi se va rambursa de îndată, cu un bilet semnat de mine, de către notarul Deleuze.

— Dacă luăm în considerare vit za cu care notarii au dispărut pe furiş, pretutindeni, sunt multe şanse ca domnul Deleuze al dumitale să fie acum la cincizeci de leghe de aici. Şi pentru o bună bucată de vreme.

— N-am intenţia să jignesc un om ca dumneavoastră îmbolnăvindu-mă de holeră.

— Holera, rosti doctorul Moraud, eu cred că în perioadele de epidemie, toată lumea o ia. „Nu mureau toţi, e drept, dar toţi erau loviţi…44 2 De trei zile tot pun mâna pe bolnavi de holeră. Şi în 32 am îngrijit destui ca să îi murit de o sută de ori. Est? mai mult ca sigur că sunt contaminat şi că şi dumneata ai fost probabil, la Paris, tot aşa cum sunt sigur că eşti şi acum. Dar boala se manifesta deosebit la fiecare persoană. Azi, când îţi vorbesc, există în cantonul acesta mii de oameni care au o stare proasta inexplicabilă: o senzaţie de apăsare, dureri difuze în

epigastru, o greutate în pântec, digestie grea, transpiraţie bruscă, ameţeli. Unii o să moară. Mulţi vor fi cruţaţi şi nici nu vor şti măcar că lupta s-a dus între trupul lor şi molima indiană.

Jourdan se scula în picioare şi începu să umble prin încăpere ca o vulpe în cuşcă. Evocarea holerei făcea brusc ca orice atingere să-i devină de nesuportat, chiar şi cea a fotoliului ps care stătuse până atunci. Ar fi vrut să nu mai atingă pământul cu picioarele, să aibă aripi ca păsările.

— Sunt convins, reluă doctorul Moraud, că singura: rână eficace de care dispunem înclina de faţă împotriva holerei se afla în trupul nostru şi nu în elucubraţiile Facultăţii că e. În ciuda progreselor incontestabile din ultimii treizeci de ani, nu are nicio certitudine şi nu mai ştie cum să iasă din impas. Kina, amoniacul, camforul, cMaplasmelp cu făină de muştar, medicamentele vezicante. Nu cred în niciunul din ele. Calo meiul dă uneori rezultate b ine, însoţit de re ei în alimentar şi de decocturi răcoritoare. Dar cum poţi şti dacă nu cumva, în cazurile respective, lucrurile nu s-ar fi aranjat de la sine? Ia spune-mi, urinezi bine?

— Până la proba contrarie…

— Să te suprave7 hezi foarte atent. Oprirea urinatului este un semn fără echivoc, printre multe altele, care pot să apară în cazul unei febre sau al unei simple dizenterii. Lipsa urinei: duşmanul şi-a fă-ut apariţia.

— Vorbiţi despre holeră ca despre o fiinţă vie.

— Sunt convins că e vorba de o fiinţă vie. Vezi, tinere, sunt am şi ani de zile de când consult numeroasele lucrări care au fost consacrate acestei boli, mai ales de când a luat amploarea unei adevărate pan de in îi şi a pornit de la Jssore; din India, în 17, întinzându-se în lumea în ti cană. (Doctorul Moraud se duse să scoată o carte din bibliotecă). Singura ipoteză care m-a satisfăcut e cea a profesorului li an eman. FI crede că anumite maladii ne sunt comunicate prin nişte animale foarte mici, minuscule, invizibile cu ochiul liber, care circulă în acrul pe care îl respirăm, în hrana sau în lichidele pe care le absorbim. Un animal

microscopic, un soi de mică insectă care se instalează în intestinele noastre, ne tul-bură umorile şi pune stăpânire pe trup. Dacă nu cumva constituţia noastră nu-i e pe plac. În acest caz, îşi frânge gâtul şi, după ce ne-a sâcâit puţin, se declară învins şi bate în retragere.

— Dar cum se poate ca un lucru atât zile mic…

— Ei, hai, la treabă acum!… Aruncă ţoa ele astea şi du-te în camera dumitale unde fetiţa o să-ţi aducă tot ce-ţi trebuie ca să te cureţi din cap până în picioare şi ca să te schimbi. Şi dacă vrei un sfat bun: nu te gândi niciodată la holeră. Frica o atrage. Mai exact, frica îţi paralizează sistemele de contraofensivă. Te gândeşti oare la gripă? În definitiv ea omoară mai multă lume decât holera. Obişnuieşte-te cu această evidenţă. Poartă-te ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Ia numai măsurile de prevedere elementare în ceea ce priveşte hrana. Evită răceala pe pântec, oboseala foarte mare. Şi o să vezi că totul o să meargă bine.

Prin persiene ajunse până la ei clinchetul îndepărtat al unui clopoţel; suna fără întrerupere. Cei doi bărbaţi se apropiară de fereastră. Nu după multă vreme văzură trecând un preot cu etolă, ducând potirul cu hoştii[4], precedat fiind de un copil de cor care scutura puternic un clopoţel. În aerul cald sunetul cristalin sugera mici bule de aur.

— Încă unul care o să-şi dea duhul, zise doctorul. Cam aşa stau lucrurile de două zile încoace.

Jourdan îşi dădu seama că în cabinet nu era niciun crucifix şi că nici nu zărise vreunul străbătând casa. Gazda lui era poate hughenot sau liber cugetător.

— După părerea dumneavoastră, câtă vreme o să ţină gluma asta?

Doctorul făcu o strâmbătură:

— De data asta, aşa cum a luat-o… nu văd deloc să dea înapoi înainte de toamnă. Numai schimbarea anotimpului poate să ne scoată definitiv din situaţia asta gravă.

---

4 Pline nedospită folosită de- catolici la împărtăşanie.

Mica sonerie de alarmă se îndepărta în oraşul mort, îndreptându-se spre vreun muribund murdar de vomitat şi căruia Jourdan se gândi că va trebui, într-un efort macabru, să i se deschidă cu forţa maxilarele contractate de rictusul holeric şi să i se desfunde gâtlejul pentru a-i vârî în el împărtăşania.

— Până la toamnă, poate c-o să fim cu toţii morţi şi îngropaţi, spuse el auzind cum se stinge clinchetul subţire la celălalt capăt al străzii.

Văzându-l pe acel slujitor al lui Dumnezeu cum gâfâia, congestionat, cărând trupul Domnului său într-un recipient aurit, auzise o voce firavă ce începuse să strige: „Absurd! Absurd! Absurd!”, aceeaşi voce firavă din capelă, de mai înainte, o voce sugrumată timp de un sfert de secol de compromisuri înşelătoare. Se gândi, într-o străfulgerare, la toţi aceşti muribunzi hăituiţi, zdrobiţi ca nişte insecte de laba stângace a unei puteri oarbe şi pe jumătate nebune, a cărei efigie era împărţită propriilor sale victime sub formă de mici pastile imaculate. Parcă ar fi asistat, neputincios, la o răfuială între Vizibil şi Invizibil, între întâmplător şi Sacru, contradicţiile lor devenind cu totul de nesuportat, sau inadmisibile. În faţa acestor oribile agonii.

— Tare păcătos e animalul ăsta mic pe care ni l-a trimis Cerul, zise el.

Doctorul Moraud îşi aranja alifiile şi fiolele în dulapul cu geamuri şi stătea cu spatele la el. Spuse pe un ton foarte politicos, dulce şi pedant totodată, continuând să-şi rostuiască lucrurile:

— Ei, asta, dragul meu, e un mister mult mai de nepătruns decât holera, şi te sfătuiesc să nu te pleci asupra lui.

Mai adăugă:

— Nu mai ai nicio rudă prin regiune?

— Nu. Nu mai am pe nimeni. Părinţii mei au murit, tata în 28, mama doi ani după aceea. Am fost singurul lor copil.

— Probabil că nu erau prea în vârstă?

— Aşa-i. Tata avea cincizeci şi şapte de ani. Era curtier de cereale. Criza, greşelile, mai una mai alta… a fost nevoit să-şi cedeze negoţul unui om care avea să devină socrul meu. Care dorea să devină socrul meu.

— Aha… zise doctorul.

— Tata nu şi-a mai revenit niciodată. A căzut din vârful unei scări de moară. A murit lipsit de vlagă, după două luni de convalescenţă. Dar cred că renunţase la tot de foarte multă vreme. Din timpul Restauraţiei, spuneamama. Se închidea la el în birou. Alteori, făceam împreună lungi plimbări prin pădure. Atunci era un alt om. Mersul în aer liber, spectacolul naturii îl liniştea, îmi vorbea mult. Aveam lungi conversaţii despre subiectele cel mai diferite. Plecarea mea la Paris i-a frânt ultima forţă morală. Începu să îmbătrânească foarte repede şi, revăzându-l în anul următor, înţelesei că avea să ne părăsească în curând. Devenise indiferent. Avea privirea absentă a celor care au de acum un picior în groapă. Cât priveşte pe mama, a murit de un fel de paralizie, cu cinci ani în urmă.

Prin persiene se uită pe stradă unde soarele de după-amiază continua să-şi reverse lumina albă şi uscată. Aerul cald făcea să se ridice din rigolă un miros de urină încinsă. Plecase de la Paris în mare grabă. Prea târziu ca s-o mai găsească în viaţă. Coşciugul fusese închis:

Era luna mai, o vreme însoţită de furtuni… şi apoi grădina aceea din copilărie, afară, neîngrijită, monstruoasă] prefigurând prin bogăţia ei moartea femeii neputincioase, incapabilă de multă vreme să o şi-pânească şi care, ţintuită într-o berjeră privea, uluită, ceasuri întregi, – aşa i se spusese – un pâlc de nalbe uriaşe crescute chiar în mijlocul aleilor, năluci înalte care păreau să aşteptel ceva. Preotul, notarul, doi vecini pe post de infirmieri, – i care se învârteau prin salon: „Ai venit, în sfârşit! Era şi momentul, ţinând seama şi de căldura asta timpurie66. Uimirea, tăcerea lor, pentru că nu voise s-o vadă moartă. Deznădejdea lui se agăţa de amintirea unei fiinţe vii, refuzând să privească rămăşiţele pământeşti

neînsufleţite, împietrite în egoismul absolut al morţilor. Seara, după înmormântare, rătăcind prin casa pustie, se adresa din când în când berjerei: „Mamă, unde eşti?”, aşa cum te adresezi unei fiinţe în viaţă încă, dar care nu-i de faţă, sau acelor persoane de o frivolitate incalificabilă, despre care li se vorbeşte copiilor, plecate fără să dea de veste într-o misterioasă şi „lungă călătorie64.

Porhind spre Paris chiar a doua zi, încercase, în fond, s-o ia înaintea durerii. Să se îndepărteze de ea. S-o lase acolo, la Nîmes, închisă în casa aceea veche unde avea să se domolească singură. Parisul îi uşurase acest subterfugiu; Parisul, afacerile, Thérèse şi mesele ei – Thérèse, care nu găsise nimic mai bun de făcut decât să decreteze, aflând despre moartea soacrei sale: „Spune-ţi că e mai bine pentru ea”, discurs funebru greu de suportat, care ascundea prost propria ei uşurare; odată cu dispariţia doamnei Jour dan dispărea şi spectrul săptămânilor petrecute la Nîmes, în timpul cărora îi înlocuia pe vecinii binevoitori lângă bolnavă, sau umbla, înnebunită de plictiseală, prin casa mare, întunecoasă, urmărind, înspăimântată, insecte dezgustătoare, scorpioni şi păianjeni ce se înmulţeau datorită grădinii din preajmă, fiind urmărită, la rândul ei, până în cameră, de gâfâitul bătrânei infirme, care, dată fiind originea ei ţărănească, îi urâse întotdeauna pe nobili: banii tatălui Thérèsei nu putuseră cumpăra totul. Şi el, în timpul acesta, răstignit de mai multe ori – răstignit de decăderea casei Jourdan şi de boala maică-sii, răstignit prin soţia lui, prin ambiţiile ci jalnice pe care i le întreţinea sărăcia spiritului ei – cu fierăstrăul şi lopata în mână, se consacra, în grădină, unor munci făcute în silă, mânios, pândit de cele două femei, fiecare de la fereastra ei, nora, vindicativă

M umilită, mama, recăpătându-şi, cu teamă, încrederea f; i gheinuindu-se de tot în fotoliu…

— Aveţi copii?

— Nu.

Altă formă de sterilitate.

Continuând să vorbească, cei doi bărbaţi înaintau pe

coridoarele întunecate şi răcoroase care miroseau a ceară.

— V-aţi pus familia la adăpost? întrebă Jourdan.

— Sunt un bătrân celibatar, oare nu se vede? Întotdeauna mi-am preţuit mai mult ça orice liniştea. Am două pisici şi slujnica mea e mută. O mică orfană pe care am luat-o la mine la moartea părinţilor ei, acum zece ani, şi care mă consideră oarecum tatăl sau bunicul ei, căci am şaizeci şi şapte de ani, dragul meu! Uite camera du mi tale. Fata o să-ţi aducă tot ce-ţi trebuie ca să te speli şi să te schimbi. Odihneşte-te. Pe curând.

Fereastra camerei dădea spre curtea interioară; frunzişul smochinului cel mare prin care treceau razele de soare răspândea vesel o lumină rustică. Tăcerea întretăiată de ciripitul scurt al vrăbiilor era de altfel atât de absolută încât te-ai fi putut crede în plin câmp.

Fata îi aduse toate cele necesare pentru a se spăla şi a se dezinfecta din cap până în picioare. Îi făcu un semn cu mâna care însemna: „Aşteptaţiu, dispăru şi se întoarse cu haine curate pe care le aranjă cu grijă pe pat. Era o fetişcană durdulie, destul de frumuşica, numai rotunjimi, plinuţă peste tot, cu pielea trandafirie, cu obrajii pistruiaţi strălucind de sănătate. Să fi avut vreo optsprezece ani. De cum sosise musafirul, la capătul cozilor ei apăruseră două funduliţe de catifea neagră. Catifelată îi era şi privirea când făcu o mică plecăciune înainte de a părăsi camera. După ce se spălă, se rase şi se pomădă, Jourdan se întinse gol pe pat. Din bucătărie se auzea un zgomot liniştitor de cratiţe. „Probabil că are un talent deosebit de a deschide uşile cu fundul”, îşi zise el. Apa rece (care mirosea puternic a clor) îi îndulcise tot trupji şi se bucura de plecăciunea de mai adineauri care părea a fi un supliment în serviciu. Adormi fără să-şi dea seama.

Când se trezi, fu foarte surprins văzând că se întunecase „aproape de tot. Un miros plăcut de prăjeală intra pe fereastă. Se grăbi să-şi pună hainele curate care, deşi puţin cam strâmte, erau agreabile la purtat şi răspândeau un uşor parfum de levănţică şi se duse să-şi regăsească gazda, care îl aştepta în faţa unei sticle de

porto.

— De nerecunoscut, spuse doctorul Moraud. Ai întinerit cu zece ani. Sigur că ţi-e o foame de lup. Din nefericire, în situaţia actuală suntem nevoiţi să te primim cu ce se găseşte.

Aveau totuşi, pateu – bine conservat într-o oală de gresie încă din toamnă –, o omletă cu ceapă şi slănină, şi un uriaş pui fript la frigare. Nici pâine, nici fructe: pericol. Bob fiert şi prăjit puţin în sosul puiului. Ca desert, dulceaţă.

Cei doi bărbaţi mâncară vorbind numai lucruri banale; doctorul părea obosit.

— Iartă-mi lipsa de vioiciune, rosti el, bănui desigur că ziua a fost lungă şi, ţinând seama şi de ce mă aşteaptă mâine… Mi-e tare teamă că n-o să-ţi pot ţine multă vreme companie. Să sperăm că noaptea o să fie calmă.

— Sunteţi deseori obligat să lipsiţi noaptea? întrebă, pe un ton prefăcut, Jourdan.

Plăcerii mesei îi făcuse o serioasă concurenţă neîncetatul du-te-vino al frumoasei slujnice care, servindu-le toate aceste bunătăţi le oferea, în decolteul ei, altele, cu mult mai proaspete şi mai îmbietoare. De fiecare dată când fata se apleca peste umărul lui ca să-i întindă farfuria cu mâncare, simţea venind dinspre subsuoara apropiată un miros de transpiraţie cu uşor iz de mosc, fiindcă era o roşcată, iar cotul lui atingea puţin un şold binevoitor şi îl apuca o poftă mult mai greu de stăpânit decât foamea. Apoi se gândea la gazda sa. „Nu pot să-i fac una ca asta”, îşi spunea în sinea lui.

— De săptămâna trecută ar fi trebuit să plec noapte de noapte. Dar m-am înţeles cu unul din confraţii mei, mai tânăr şi mai rezistent, aşa că ne împărţim lucrul. I-am lăsat partea cea mai grea pentru că boala atinge punctul culminant mai ales în zori şi agoniile se înmulţesc atunci. Dar, ca să schimbăm subiectul, Marie ţi-a fript un pui şi ţi-a fiert vreo douăsprezece ouă ca să iei mâine cu dumneata. Căci te sfătuiesc să eviţi târgurile, hanurile şi drumurile principale. Holera nu-i singurul pericol care te pândeşte.

Rişti să dai peste baraje sau să te înhaţe o patrulă la orice răspântie.

— Dacă-mi permiteţi – nu mi-e prea somn – o să stau puţin aici să fumez trabucul ăsta excelent, aruncând un ochi peste biblioteca dumneavoastră.

— Simte-te ca la dumneata acasă. Iar tu, se adresă el slujnicei care strângea masa, nu uita să pui lângă hrana pregătită pentru musafirul nostru o sticlă de vin, un cuţit şi un şervet (îşi rostea cuvintele mai rar astfel încât fa ia să poată urmări mişcarea buzelor). Noapte butlă. O să te scol la cinci dimineaţa. Ai tot interesul să părăseşti oraşul înainte de răsăritul soarelui – Nu cred să se* instaleze cordoanele sanitare înainte de sfârşitul dimineţii.

După plecarea doctorului, Jourdan se aşează comod într-un fotoliu şi încercă să citească pândind însă intrările şi ieşirile fetei şi făcând tot soiul de planuri; nu ştia nici măcar ce citeşte, asculta, distrat, cum trosneşte lemnăria veche din tavan, cuprins deodată de teama că s-a aprins de unul singur pentru o cochetă, sau frământ indu-se spre a găsi modul elegant de a seduce o copilă care poate că n-avea deprinderea anumitor gesturi după rum n-o avea nici pe cea a vorbirii. De atâta vreme dorea o fată frumoasă (Thérèse, preocupată doar de migrenele, principiile şi mondenităţile ei, se arătase întotdeauna puţin înflăcărată în pat, fiind totodată intransigentă cu privire la fidelitatea conjugală), încât aventura în perspectivă, atât de departe de Paris, cu fetişcana asta dolofană, îi punea sângele în mişcare şi îi mobiliza toate facultăţile mintale. Nu mai era prea mult loc în capul lui pentru holeră şi pentru proiectele de a doua zi. Aşteptă totuşi ca slujnica cea frumoasă să termine de spălat vasele, al căror zgomot îl putea auzi de acolo de unde se afla, pentru a se duce după ea la bucătărie.

— Nu-mi mai aduc bine aminte unde e camera mea, îi spuse el direct şi apropiindu-şi foarte mult obrazul de al ei ca ea să poată înţelege uşor cuvintele, ţi-e greu cumva să-mi arăţi drumul?

Şiretlicul grosolan i-ar fi rămas în gât dacă ar fi

trebuit să se exprime într-o situaţie normală şi pe un ton firesc; dar infirmitatea acestei fete insensibile la inflexiunile vocii îi îndepărta, în mod ciudat, stângăcia sa obişnuită în faţa femeilor.

Întrebarea, deşi cusută cu aţă albă, nu păru s-o sperie prea mult; acceptă dând din cap, lăsă jos cârpele deândeită şi, ca mai înainte în cameră, îi făcu lui Jourdan favoarea unei mici plecăciuni, la urma urmelor foarte excitantă. Simţi că i se taie respiraţia şi că i se usucă limba atât de poftă îi era de ea. Fără a se lăsa aşteptată fata apucă lampa de alamă şi, stingând în trecere luminările din candelabre, i-o luă înainte prin casa tăcută. Trecând prin faţa unei uşi care era probabil cea a camerei stăpânului său, se opri o clipă şi îi puse pe buze un deget foarte neruşinat, care înlătura multe bariere. Îl apucă de mână chiar, de parcă Jourdan ar fi riscat la fiecare pas să dea peste obstacole în mod evident inexistente. „Când doctorul nu-i pe aici, probabil că-şi face de cap, îşi zicea el, şi fluturaşii de catifea neagra sigur că nu stau degeaba…”

După ce ajunseră în cameră, unde ea intrase prima, fără şovăire, ca să pună lampa la căpătâiul patului, tot ea se duse să încuie uşa. Jour dan fu complet uluit văzând-o cum se dezbracă într-o clipită, după o scurtă îmbrăţişare. Acest gen de victorii rapide, desÿ îi aţâţau la maximum simţurile, îi tulburau imaginea gravă, aproape magică, pe care o avea încă din adolescenţă, despre lucrurile privitoare la dragoste. Dar fu şi mai năucit constatând că această pradă atât de uşor da prins în mreje era, totuşi, cu adevărat fecioară. Se simţea atât de descumpănit încât nu se putu opri să nu aprindă din nou lampa pentru a observa reacţiile partenerei sale; pentru prima oară în viaţă avusese o fecioară, dat fiind că Thérèse cedase din plictiseală unui logodnic de dinaintea lui, care o părăsise.

— E prima dată?

Ea răspunse afirmativ mişcând uşor capul şi se lipi din nou de el, ascunzându-şi, lângă gâtul lui, mutrişoara şi tulburarea, prefăcută sau sinceră. Dorinţa fiindu-i satisfăcută, darul pe care i-l făcuse fata îi lăsa mândria

prostească de armăsar chinuită de o urmă de remuşcare, mai ales de o melancolie uşor înciudată: de că se dăruise primului venit? Avea impresia că se furase singur. Ceea ce nu-l împiedică să se culce din nou cu ea până în zori, nu atât pentru plăcere acum, ci spre a se răzbuna pe o restanţă de nemulţumire şi de timp pierdut, spre a se răzbuna pe vârsta lui, pe prostia lucrurilor şi a lumii, pe toate rănile de amor propriu sau de amor pur şi simplu, care îi impusese o sensibilitate moştenită de la maică-sa, mereu în căutare de imposibil – şi mereu păgubită.

Din când în când îşi întrerupea îmbrăţişarea şi întindea gâtul înspre fereastră spre a cerceta culorile nopţii; în sfârşit văzu albindu-se deschizăturile persienelor. „E timpul”, îşi spuse, revenind brusc la realitate. Cobori imèdiat din pat şi se duse să arunce o privire asupra cerului. Era încă foarte întunecat dar părea senin de la un capăt la celălalt; nu se zărea însă nici urmă de stea. Răsăritul se lumina văzând cu ochii. Curtea, jos, era întunecată şi tăcută, fără nici cel mai mic suflu de vânt în arbori.

Lipsa de somn şi îmbrăţişările nebuneşti din timpul nopţii îi provocau un soi de ameţeală, dar nu simţea oboseala. Era nerăbdător să plece şi să fie iar singur, să asculte iarăşi acel zgomot de fond care se stârnise în el în ajun, precum vuietul mării pe care aştepţi s-o vezi după ecranul dunelor.

Fetişcana, în schimb, părea grăbită să se ducă în camera ei înainte de scularea stăpânului. Se îmbrăcară repede. Jourdan rămase o clipă surprins: nimic nu-i era mai neplăcut ca gesturile acestea intime pe care le făceau şi el şi fata, pe tăcute, fără tranziţie, după ce petrecuseră noaptea unul în braţele celuilalt, satisfacerea simţurilor creând acum între ei o prăpastie. Când ea era pe punctul să plece, voi s-o înlănţuie o ultimă dată, spre a încerca să şteargă acea impresie dezagreabilă printr-un gest de duioşie gratuită: ea păru mult mai jenată de atitudinea l-ai de-acum decât de toate mângâierile cele mai îndrăzneţe pe care le acceptase şi le dăruise fără dezgust. Eliberându-se

din îmbrăţişarea lui îi întinse un chip absent, pe care prima experienţă de dragoste nu lăsase decât urme de oboseală: poate că atunci când îi căzuse primul dinte de lapte fusese mai emoţionată.

După plecarea ei, în timp ce-şi termina toaleta, se întrebă dacă nu cumva apariţia brtiscă a holerei, mai degrabă decât o căutare conştientă a plăcerii, o împinsese grabnic pe fată să se dăruiască şi să răspundă atât de pătimaş la toate exigenţele lui (se gândea în acelaşi timp la compatriotul său Guizot, care exclamase în timpul epidemiei din Paris: „Civilizaţia doarme pe o imensă mină de barbarie!”). Îşi aminti de asemenea că marea ciumă din Marsilia dezlănţuise desfrâul printre supravieţuitori, în mijlocul unor înspăimântătoare grămezi de cadavre: îmbrăţişările frenetice aveau loc în mirosul de descompunere pe care îl răspândeau mormanele de morţi aruncaţi pe ferestre direct în stradă; văduva, după ce îl plânsese pe defunct până apucase să se re ceaşcă, îşi desfăcea patul şi pulpele pentru vecin. Erau (aşa glăsuia cronica din acele vremi) Sodoma şi Gomora, provocarea odioasă pe care Viciul, gonit din urmă de teroarea morţii, o adresa Virtuţii: să cânte muzica!

Îţi sărea în cehi, totuşi, aşa cum vezi nasul în mijlocul feţei, capcana pe care natura, căreia puţin îi pasă de bine şi de rău, o întindea speciilor vii pentru a compensa, conform unui echilibru aproape matematic, pierderile pe care fluctuaţiile sale i le impun: elegii, alcovuri, extaze, mărturisirile cele mai dulci, Harta Iubirii, don Juan, Principesa de Clèves, Dulcinea din Toboso, *Legăturile primejdioase* şi alte ticăloşii – marionete înşelate de fatalitatea plăcerii care, crezând că iubesc, că-şi satisfac poftele sau blestemă îndeplinindu-şi o dorinţă a lor, nu erau decât instrumentele destinate să înmulţească şansele de supravieţuire ale speciei.

Toate acestea îi veniră în minte în câteva secunde., îşi privi mâinile cu uimire, de parcă ar fi descoperit, pentru prima dată, forma acestor excrescenţe ciudate.

O oră mai târziu, cu douăzeci de ludovici în buzunar

(ar fi fost foarte uimit dacă ar fi bănuit la ce avea să-i servească această mică avere *) şi în mână cu o bocceluţă în care se aflau faimoasele* ouă tari şi puiul pregătit de fetişcana mută, Julien Jourdan părăsea orăşelul Uzès călărind pe un cal (şi el împrumutat de doctorul Moraud) cu ajutorul căruia putea uşor să ajungă în Ardèche.

Din pragul casei, bătrânul şi slujnica îl priviră îndepărtându-se în zorii cenuşii, făcându-i cu mâna repetate semne de adio; de cum ieşi din raza lor vizuală, întoarse calul şi, apucând-o pe o scurtătură, porni într-o direcţie opusă, către Nîmes.

Doctorul Moraud, care avea să scape teafăr din epidemie, nu avea să mai audă niciodată vorbindu-se despre el.

Era ora cinci dimineaţa. Ceaţa foarte deasă care se ridicase în timpul nopţii (şi făcuse să nu se mai zărească stelele) acoperea tot ţinutul şi-l împiedica pe Jourdan să distingă ceva dincolo de treizeci de paşi. De teamă să nu dea peste soldaţi sau peste acele faimoase cordoane sanitare, instalate poate seara, în ajun, sau foarte devreme în dimineaţa aceea, pentru a ieşi din târgul adormit apucase pe un drum printre grădinile de zarzavaturi care îl duse în mijlocul livezilor pustii. Trebui să meargă mai departe peste câmpuri. Spre a se îndrepta în direcţia bună n-avea decât instinctul său de orientare, din fericire foarte sigur.

La un moment dat dădu peste un şanţ de irigaţii destul de lat şi destul de adânc, complet uscat, şi nefiind un bun călăreţ se gândi să-l treacă mai bine cu piciorul, ţinând calul de căpăstru. Din când în când, la marginea zonei clare care se deplasa odată cu el, vedea apărând clădirile vreunei ferme unde totul era tăcut. Nu se auzea niciun zgomot caracteristic vieţii, niciun lătrat de câine. De altfel, casele păreau închise, în ciuda obiceiului ţăranilor de a se scula devreme, fără îndoială pentru că fuseseră părăsite de locuitorii lor. Aerul era puternic impregnat de mirosul unei plante a cărei aromă aspră devenea mai pătrunzătoare din cauza umezelii ceţii. Tăcerea era

absolută, fără ecou, fără cel mai slab zumzet de insecte. Parcă toate păsările ar fi fugit şi ele. Singurul sunet era tropotul înfundat al copitelor calului pe pământul crăpat de secetă.

Această călătorie la întâmplare prin locuri pe unde nu vedea nimic îi solicita foarte mult imaginaţia. Deşi cunoştea perfect regiunea, ceaţa opacă în mijlocul căreia înainta crea în jurul lui o nouă geografie. Îşi închipuia ca un întins ţinut necunoscut, de o dimensiune şi o varietate infinite, luase locul peisajelor familiare din copilăria sa; şi, în acelaşi timp, avea impresia că mai trăise când va evenimentele acestea, o impresie foarte tulbure, foarte fascinantă, de parcă farmecul necunoscutului îi înapoia înflăcărarea din tinereţe, din vremea când întreg pământul era nou, fără amintiri. Fantasmele imaginaţiei îi permiteau să împingă foarte departe frontierele posibilului şi amestecau ciudat epocile: degeaba se gândea că merge spre Nîmes, spre un oraş hăituit de holeră, un oraş unde nu mai cunoştea aproape pe nimeni şi unde, oricum, nu putea regăsi decât un decor mohorât şi banal, cumplit de steril, o caricatură neînsemnată a versiunii originale ascunse undeva sub dărâmâturile memoriei sale, i se părea, într-o străfulgerare, ca într-un vis, că înainta tocmai către anii dispăruţi; această perspectivă absurdă făcea să-i tresalte inima.

Începea să priceapă în ce măsură fuseseră plasaţi aceşti ultimi zece ani sub semnul declinului, *cu moartea-n suflet*. În ce măsură se retrăsese la suprafaţa fiinţei sale, cum făcuse totul ca să uite acest fantastic peisaj mintal pe care copilăria, cu ochii ei mari, încrezători, îl consemnase în arhivele memoriei sale: cei din jurul tău aşa fac, cu ce eşti mai altfel decât alţii, spunea tăcerea Thérèsei, conştientă de nostalgia inconsolabilă care îl obseda, simţindu-se rănită în amorul ei propriu. Cât de mult încercase să mizeze pe ridicolele convenţii ale banilor, ale ambiţiilor profesionale, ale rangului pe care trebuia să şi-l ţină, ale prietenilor care trebuiau epataţi – sau chiar pe valorile umaniste sau creştine; nici ele nu putuseră să-l

smulgă din resemnarea sa disperată, să-i redea lumii prezenţa şi sensul ei, timpului profunzimea, anotimpurilor minunata lor identitate: nimic nu oprise înspăimântătoarea acceleraţie a timpului care, pe la treizeci de ani, începuse să-i dea, uneori până la ameţeală, senzaţia de cădere în gol – senzaţia brutală că cei zece sau douăzeci de ani care îi mai rămâneau de trăit aveau să treacă prin faţa ochilor săi cu o viteză de coşmar.

Într-o zi, într-un muzeu, se oprise în faţa tabloului unui pictor spaniol din secolul al XVII-lea reprezentând o alegorie a morţii şi în josul căruia era scris proverbul castillan: „Laptele pe care l-ai supt, copil fiind, se împrăştie pe giulgiu”. Impresionant rezumat care îi creă o stare de perplexitate morbidă: totul se petrecea ca şi cum ar fi murit, ca şi cum această farsă n-ar dura mai mult decât un fulger fierbinte în faţa seninătăţii eterne a constelaţiilor.

Tăie două sau trei drumuri pustii, cu ochii în patru, urmă unul dintre *ele* care îl duse într-un sat, pustiu şi el. Continuă pe acelaşi drum care părea că merge tot spre sud şi, în plus, îi evita traversarea obositoare a terenurilor cultivate şi a câmpurilor brăzdate de taiuzuri şi de şanţuri de irigaţie pe care era nevoit să le ocolească sau să le treacă punând piciorul pe pământ. Pe la şase şi jumătate, ajunse la un sat destul de mare ai cărui arbori uriaşi şi ale cărui acoperişuri apărură brusc din ceaţa la fel de deasă, până aproape la doi paşi de el. Recunoscu imediat Dions, Gardon, complet secat, cu toate că mai răspândea încă miasme de noroi şi vegetaţie putrezită, îşi arăta albia căptuşită cu pietricele ca sarea de albe. Şi aici totul era tăcut şi baricadat. Doar la un moment dat, lătratul unui câine pe care îl stârniseră paşii săi, răsună înapoia unui zid, după care urmă zgomotul unei ferestre deschise cu grijă; porni de îndată în galop.

De aici încolo ajungeai în regiunea dealurilor şi drumul pe care apucase se strecura în fundul unei văi înguste, între arborii înalţi şi întunecaţi ai stejărişului. La un moment dat crezu că aude în faţa lui zdrăngănitul unei

căruţe care sosea încet. Părăsi drumul şi preferă să o ia pe cealaltă pantă a colinei, printre tufişurile cu frunze unse parcă de ceaţă şi lucind ca metalul. Zdrobind tufele de cimbru care macerau de multe ore în atmosfera umedă, paşii calului făceau să se răspândească un miros de melci. Din când în când această emanaţie salubră şi ascetică părea că începe să miroasă deodată a pământ, a rădăcini, fiind şi uşor greţoasă: asta se întâmpla după ce intra într-o pădurice de pini cu parfum atât de suav încât nu mai avea nimic comun cu pământul, putând fi mai curând asociat cu vreo ceremonie păgână, cu liturghii străvechi. Mai încolo, levănţinca sălbatică răspândi sub paşii calului valuri dintr-un parfum mai sever şi mai volatil, uscat ca pietrele peste care creştea. Intensitatea cu care simţul său olfactiv, ţinut la post de cei zece ani de depărtare, intercepta aceste efluvii aromatice, făcea dureros de prezent cortegiul de amintiri care le însoţeau. „Dacă o să continui să joc jocul ăsta, îşi spuse cu o amară ironie, o să înnebunesc până la urmă”.

Miresmele stejărişurilor îi aduceau în minte fără voia lui imaginea tatălui său, cu fălcile mari, cu pielea încreţită de o fire arţăgoasă („un câine rău”, zicea doamna Jourdan), ce prefigurau masca mortuară a lui Beethoven

— Pe tatăl său care, atunci când fugea din oraş însoţit de băiat şi respira prima gură de aer din larg în faţa întunecatei învolburări a talazurilor colinelor care porneau să izbească acolo, spre nord şi spre apus, falezele Cevenilor, scotea un fel de strigăt destul de sălbatic, de eliberare şi de mânie, care consacra ura sa faţă de epocă şi o alianţă profundă cu lumea. Lui puţin îi păsa de natură – acest termen restrictiv îi făcea silă – şi tot aşa îşi bătea joc de Rousseau şi de dulcegăriile rostite cu tremur în glas, mai târziu, de tinerii romantici… Iubirea lui pentru pământ era instinctivă; era un soi de solidaritate animală, fiziologică, cu materialele din care e făcută lumea. Îi plăceau lipsa de confort, nopţile de pândă în ceţurile toamnei, sau în gerul înţepător de dinainte de ivirea zorilor şi de trecerea sturzilor, pescuitul în râurile îngheţate de

acolo sus, de pe podişul Aubrac şi de pe masivul Marge râde, drumurile lungi şi obositoare peste platouri, singurătatea şi cerul lor cu o limpezime de pustiu fiind pe măsura setei lui de spaţiu, dormea uneori chiar în locurile acelea, ascuns sub desişuri în pelerina lui groasă de vânător, sau în hambarele clienţilor săi care îl considerau un original. Arbori, insecte, vânturi, pietre milenare, constelaţii eterne, mirosul acru al sevei primăvăratice, zăpuşea1 de nerespirat din iulie, mirosuri de bălegar şi de fag din cătunele pierdute din munţi, toate acestea îi înfierbântau sângele şi îl făceau să blesteme progresul. Cu timpul ajunsese să aibă faţă de Istorie şi faţă de civilizaţia europeană, mai ales, o ură, un dezgust fără margini. Spunea că admiră America, îi povestea adeseori fiului său aventura extraordinară a celor 141 de pelerini de pe *May flower* plecaţi prin furtuni să despădurească, cu mâinile goale, acele *terrae incognitaie*[5] bântuite de indieni, de bizoni, de lupi, şi ale căror piscuri Julien credea că le întrezăreşte pe continentele plăsmuite de nori deasupra apusului.

„Şi acum, e mort”, îşi spuse cu acel soi de uimire care îl cuprindea ori de câte ori i se întâmpla să treacă o vreme fără să se gândească la acest fapt, de parcă evenimentul ar fi avut loc de curând, de parcă aceste mirosuri ale stejărişului ar fi şters lungile şi grelele etape ale deprinderii sale cu acest gând: tatăl său făcea parte dintre oamenii care nu se lasă repede uitaţi şi a căror moarte nu mai are capăt pentru că au lăsat o urmă de neşters în lumea în care au trăit ajungând s-o modeleze după chipul lor. Odată dispăruţi, nimic din ceea ce au iubit sau au urât nu le supravieţuieşte fără a vorbi neîncetat de absenţa lor.

La moartea acestui tată, în definitiv foarte stânjenitor, Jourdan avusese impresia că viaţa îi fusese iremediabil amputată: individul luase prea multe lucruri cu el în mormânt, lipsindu-şi fiul de tot ceea ce trăiseră împreună (îi trebuise foarte multă vreme pentru a se

5 în latină în text : pământuri necunoscute.

obişnui cu gândul că nu mai rămăsese din tatăl lui, în al cărui trup viaţa părea că nu poate fi curmată, decât o grămadă de oase oribile într-un sicriu; gândul acesta îl asalta în cea mai neînsemnată ocazie cu o violenţă de nesuportat). Mai existase şi sentimentul foarte dezagreabil că ajunsese în prima linie, că era luat la ochi la rândul său de trăgătorul invizibil. Încetul cu încetul, lucrurile care contau cel mai mult îi deveniseră indiferente, se simţea tot mai puţin cufundat! i densitatea vieţii şi nu izbutea niciodată să scape de o senzaţie de singurătate mereu mai mare.

„Şi dacă aş avea un fiu?” îşi spunea el uneori, cu vaga speranţă că poate nu era totul pierdut şi că ar putea găsi noi forţe într-un sentiment în care propriul său tată, la urma urmelor, fusese nevoit să le afle, ca toată lumea. Dar ştia foarte bine că tot ceea ce îi legase îl marcase atât de adânc încât avea să rămână toată viaţa, devenind şi el tată sau nu, un orfan nemângâiat. De altfel, s-ar fi zis că destinul, prin sterilitatea Thérèsei, se făcuse complicele acestei vocaţii.

Deşi soarele se înălţase, fierbinte – în curând avea să fie ora opt – şi probabil că bătea cât putea de tare pe acoperişurile din Nîmes, ceaţa părea să fi devenit şi mai deasă pe aceste dealuri unde stăruie adeseori până la jumătatea dimineţii: Jourdan de abia dacă distingea între tufişurile negre linia fugară a micilor ziduri de piatră uscată pe care apropierea cantoanelor cu mai mulţi locuitori le făcea să se înmulţească în jurul lui.

Ajunsese cu calul pe o creastă ce domina un soi de vale circulară de dimensiuni destul de mari în aparenţă, neputând zări însă nici fundul văii, nici versantul opus, când avu impresia că aude voci. Îşi opri calul şi stătu o clipă să asculte. Vocile care urcau până la el prin ceaţă păreau să vină din mijlocul văii şi se întrebă dacă acolo se aflau ferme locuite sau dacă avea de-a face cu un detaşament de soldaţi. O luă pe o pantă făcând calul să coboare cu grijă, căutând să evite căderea prelungă a unor pietre sonore care ar fi putut să-i trădeze prezenţa.

Vocile de veniră mai clare; câte va limpezi şi ascuţite, erau, fără îndoială, glasuri de femei şi de copii. Se auzeau de asemenea huruitul roţilor şi scârţâitul unor căruţe hurducăite pe pietre şi uneori, exclamaţii şi înjurături adresate animalelor care le trăgeau. Se gândi că era vorba de un grup de civili care plecaseră probabil pe furiş şi, nelăsând nimic în urmă, părăsiseră oraşul înainte ca paznicii de noapte din cordoanele sanitare, despre care îi vorbise doctorul Moraud, să-i oprească la punctele de ieşire. În timpul ultimelor două zile, după cât se părea, lucrurile merseseră foarte repede, şi căldura umedă întreţinută de ceţurile din zori favorizase probabil o extindere fulgerătoare a epidemiei. Dorind să-i evite pe aceşti oameni cărora ar fi fost mai mult sau mai puţin nevoit să le spună nişte poveşti extravagante pentru a-şi explica sosirea, complet smintită, într-un oraş pustiit de unde toată lumea încerca să fugă, dădu ocol văii luând-o înspre stânga pentru a evita şi drumul de la Nîmes la Alès, în mod cert situat în dreapta sa.

Curând ajunse la podişul Massillan. Chiparoşi şi pini de Alep începeau să apară brusc din ceaţă în toate părţile. Pădurile dese erau tăiate de drumuri carosabile, mărginite ici şi colo de Căsuţe rustice înălţate la începutul secolului când unii muncitori, meşteşugari şi mici negustori, cărora fibra ţărănească mereu vie le trezea nostalgii, ocupaseră în timpul lor liber aceste tabere de pe înălţimi pustii. Căută să ocolească aceste drumuri prea frecventate şi porni pe poteci care se strecurau printre desişurile de merişor şi de stejari-kermes. În mai multe rânduri, ajunseră până la el zgomotele unui nou convoi, trecerea unor care, chemări de voci înăbuşite, lătrături de câini sau exclamaţii de copil căruia i se spunea să tacă din gură. Un clopot cu dangăt subţire, din vreo mănăstire, începu să bată des. Uneori ajungea până la el un miros de răşină şi de lemn ars, înmiresmat, ra cel răspândit de incendiile de păduri meridionale. Atmosfera de dezastru care plutea în această dimineaţă de vară, pe care, pe de altă parte, liniştea pădurilor şi ceaţa o făceau să pară de un calm ireal, făcea

ca toate senzaţiile lui Julien să dobândească o acuitate pierdută din copilărie.

Ceaţa nu se hotăra încă să se ridice şi să-i arăt «oraşul, întins, după cum cunoştea el locurile, exact în faţa lui, în golul amfiteatrului de coline; pe una din acestea veghea ciotul de ruine al turnului Magne, vizibil de obicei de la o distanţă de câteva leghe de jur-împrejur, şi întipărit în memoria sa ca o emblemă de neuitat a trecutului. Această sosire în ceaţă îl dezorienta complet şi închipuia, ca mai adineauri după plecarea de la Uzès, o lume imaginară care trezea în el o tulburătoare impresie de reînviere. Uluit, descălecă şi privi o clipă decorul de arbuşti şi de grămezi de stânci din jurul său, ca hipnotizat de precizia cu care îi apărea cel mai mic detaliu. Simţi, deodată, în mod ciudat, că prezenţa calului îl încurcă. Senzaţia de sprinteneală şi de libertate pe care o încerca era stăruitor însoţită de nevoia de a fi singur. Hotărî să-l lase chiar aici, în acest stejăriş unde animalul avea să găsească în orice caz cu ce să-şi potolească foamea şi unde, nu după multă vreme, avea să-l facă fericit pe careva; oricum, unde să-l adăpostească şi ce să facă cu el în oraşul dezorganizat de spaimă? De data aceasta nu uită să ia cu sine sacul cu de-ale gurii.

Sări peste câteva ziduri, străbătu nişte livezi de măslini, trecu prin faţa unor căsuţe închise, merse pe o ulicioară cu mireasmă de mentă, fiind pe mai departe în acea stare de receptivitate extraordinară. Mirosul răşinoaselor arse devenea tot mai puternic. După cât se părea, pe undeva luase foc o pădure de pini. Jourdan îşi imagină un oraş împietrit pe un fond de dealuri în flăcări a căror căldură ar face să plesnească ţiglele cu un zgomot apocaliptic.

Ceaţa începea să se ridice şi căldura creştea neîndurător. În sfârşit apărură nişte cocioabe cu faţade decolorate şi de o murdărie respingătoare: zona de sus a cartierului renclos-Rey. Nu era vorba de vreo pădure de pini în flăcări: în diferite locuri din oraş unde ceaţa se împrăştiase, se vedeau înălţându-se lungi torsade de fum

negricios care întuneca în parte soarele, lăsând să cadă pe acoperişuri şi pe străzi lumina ciudat de palidă a unei eclipse. Coborî străduţa alergând şi nu întâlni nicio vieţuitoare.

Nu ardea nici oraşul: mai jos, chiar în mijlocul bulevardului în care dădea străduţa, un rug de legături de crengi trosnea fără flăcări făcând să se înalţe o coloană groasă de fum. Nimeni în jur; se apropie. O legătură de crengi, neatinsă de foc, se rostogolise până la rigolă: era ienupăr tăiat de curând (avea să afle mai târziu că prefectura luase această măsură aşa-zis pentru dezinfectarea aerului).

Stânjenit de tăcerea neliniştitoare pe care toate aceste clădiri închise şi mute o făceau mai apăsătoare pe bulevardul nepopulat, traversă şi o luă pe străzile mici, pustii şi ele, deşi mizeria, dezvăluită de pecinginea zidurilor şi de pavajele încărcate de murdării, continua aici să-şi întindă rufele la ferestre – şi chiar să împodobească cu muşcate micile balcoane pe jumătate dărâmate – de parcă holera, în faţa căreia oricum muncitorii nu aveau posibilitatea să fugă, ar fi părut o calamitate aproape banală acestor pături sociale care colecţionau necazurile de-a lungul anului. Ce îl impresiona cel mai mult era tăcerea. Ce naiba făceau toţi oamenii aceştia în spatele obloanelor? Nu se auzeau nici măcar scâncetele unui copilaş. Toate străzile miroseau îngrozitor de urât; sărăcia îşi răspândea miasmele de prăjeală şi de pipi de pisică, la care se adăuga duhoarea proaspătă a resturilor menajere care se îngrămădeau pe drum aproape în tot locul şi începeau să putrezească: gândi – distrat – e că serviciul de salubritate era probabil paralizat, sau că îşi folosea tomberoanele la cărat lucruri mai urgente. Era fascinat în special de faptul că regăsea acest oraş astfel abandonat şi mort, de ai fi zis că aici viaţa se oprise după plecarea sa, că nimic nu se schimbase, că timpul însuşi încetase să se scurgă, ca într-o cetate din poveşti cuprinsă de vrajă. Fiecare pas pe care îl făcea îi aducea în minte altceva din trecut; îşi dădea seama, totodată, că niciodată nu privise

cu adevărat oraşul, şi multe detalii i se păreau stranii, de parcă lunga lui absenţă i-ar fi deschis acum ochii pentru prima oară.

La un moment dat avu impresia că aude un fel de durui! de tobă îndepărtat; rămase nemişcat şi ciuli urechea: imposibil de ştiut ce era şi de unde venea.

În sfârşit, ajunse în piaţa mare la capătul căreia, în dreapta, se aflau arenele, ascunse de colţul noilor clădiri construite pe vremea imperiului. Şi ea era complet pustie, mai goală şi mai jalnică decât tot restul sub lumina puternică, fără strălucire, care cădea în dimineaţa aceea din cerul opac din cauza căldurii, de o paloare orbitoare. Fu uimit văzând că aici nu arde niciun foc. Tăcerea, nemişcarea generală şi această lumină cadaverică, lipsită de viaţă, ca venită din altă lume, făceau să planeze asupra ei, mai mult decât asupra tuturor celorlalte părţi ale oraşului, o toropeală de astru mort sau de civilizaţie dispărută.

Un zgomot îi atrase atenţia: acolo, la celălalt capăt al pieţii, o cabrioletă neagră trecu repede, ca ceva ireal, coti şi dispăru pe o stradă.

„Ei, bine, n-au murit cu toţii”, îşi spuse Jourdan, pe jumătate liniştit, pe jumătate decepţionat, de parcă pe undeva în sufletul lui mai că regreta acest fapt, având brusc senzaţia că fusese tras pe sfoară. Stătu câteva clipe să contemple această mare esplanadă pe care, şcolar fiind, o traversase aproape zilnic în vârtejurile de praf sau în dogoarea tulburătoare din iunie, în verile de altă dată. Toate acestea se aflau la o depărtare atât de ameţitoare încât nu i se părea posibil să fie acelaşi loc. Avu un moment de ezitare. Acest decor arid cu lumina lui apăsătoare, stinsă, mohorâtă, răspundea atât de puţin aşteptărilor sale, speranţei sale răscolitoare de a regăsi totul intact, care i se ivise în suflet, în cursul ultimelor două zile, încât fu gata să se întoarcă din drum, să părăsească acest oraş străin cu care nu mai avea nimic comun, să ajungă în Ardèche cât mai repede cu putinţă – să pună capăt acestei aventuri absurde ce nu avea să-i

înapoieze ceea ce murise şi, dacă mai intervenea şi holera, risca foarte tare să se sfârşească în chipul cel mai stupid: între patru scânduri sau în var nestins.

Se îndreptă ca un somnambul spre grupul de clădiri unde se jafla şi casa lui, acolo, de partea cealaltă a pieţii. Trebuia s-o revadă, să intre înăuntru pentru ultima dată, să-i respire mireasma, era ceva mai tare decât el. Pe urmă, avea să plece. „Oricum, nu pot pleca imediat. În plină zi, ar fi o nebunie. O să pornesc la căderea nopţii pe acelaşi drum de azi-dimineaţă. O să am măcar posibilitatea să mă odihnesc toată ziua şi fără multe riscuri într-o casă nelocuită de cinci ani unde n-a putut pătrunde contagiunea. În orice caz o să găsesc acolo paturi pentru dormit. Ia uite-te, ce ciudat, patul meu n-a fost mutat din loc de acum douăzeci de ani, nici rândul de cărţi de pe o etajeră, pe care le citeam când aveam norocul să fiu bolnav şi să *nu ies din cameră*...” această evocare îl făcu să încerce un sentiment de exaltare şi simţi din nou acea contracţie ciudată care îi frământa măruntaiele de când sosise la Pont-Saint-Esprit şi îl atrăgea aici de parcă ar fi fost împins de umeri de o putere nevăzută.

Când intră pe strada a cărei înfăţişare, odinioară tot atât de familiară ca şi chipurile alor săi, rămăsese întru totul legată de viaţa lor, când recunoscu anumite prăvălii, astăzi închise şi chiar baricadate cu scânduri în mare grabă, unde mama şi bunica sa îşi făceau de obicei cumpărăturile şi a căror existenţă o uitase de demult, un val de bucurie înveninată îi umplu inima. Raţiunea îi era atât de anesteziată de ciudăţenia situaţiei, de caracterul atât de misterios şi de fermecător al reîntoarcerii în trecut în această atmosferă de sfârşit de lume, încât un mic compartiment din creierul său, cel mai iraţional din toate, era gata să creadă că poate murise şi el, că Istoria omenirii se oprise odată cu a sa *hic et nunc* (fusese una din speranţele cele mai obsedante ale adolescenţei sale: că o să fie cruţat de descompunere), că lumina nemişcată care cădea dintr-un cer de alabastru aştepta venirea cea de pe urmă a oştilor cereşti şi lumina o planetă în sfârşit

eliberată de moarte, şi unde mormintele aveau să-i înapoieze întregi pe cei îngropaţi, după făgăduiala, prea frumoasă pentru a fi adevărată, a lui Christos.

Trebui să se sprijine o clipă de un zid. Totul începuse să devină alb în jurul său, parcă din cauza unei creşteri anormale a luminii. Îşi atinse fruntea, cuprins de un fel de ameţeală; era plină de picături de sudoare; trase în piept un gât mare de aer şi lumina păru să redevină aproape normală dar continua să-i fie puţin frig la tâmple şi avea impresia că devenise extraordinar de uşor. Porni din nou, dădu colţul străzii, grăbi pasul, conştient că avusese o ameţeală şi speriat deodată la gândul că această indispoziţie preceda poate primele vărsături. Îşi palpă nervos pântecele şi stomacul. Nu, probabil că foamea şi oboseala îi jucau o festă. Străbătu ca în vis ultimii metri care îl despărţeau de casa lui şi avu brusc în faţa ochilor uşa sanctuarului. Simţi ca o lovitură în inimă şi rămase hipnotizat: toate detaliile ornamentelor, cele mai mici defecte ale lemnăriei i se întipăriseră atât de precis în minte încât, recunoscându-le, deşi deteriorate de soare şi de ploi de-a lungul anilor, vedea parcă această uşă cu incomparabila transparenţă a privirii sale de copil.

Se smulse din contemplaţie: duruitul de tobă pe care îl auzise în depărtare mai înainte devenea mai puternic într-o altă stradă, nu prea departe de locul unde se afla. Poate că era cotiga cu morţi, venită pentru strângerea celor răpuşi de holeră sau pentru a aduce la domiciliu cadavrele şi cenuşa scoase din morminte, în vederea ceasului reînvierii în sunetele trâmbiţelor din ziua de apoi, alternativă la care se gândi cu indiferenţă, ca un beţiv ameţit în delirul său.

Imposibil să spargă uşa. Era grea şi bine apărată în interior de drugi de fier, îşi aminti de asta. În jur, pe stradă, casele copilăriei sale îl priveau, tăcute, goale şi ferecate din cauza holerei, continuând şi unele şi altele să-şi etaleze prin festonne, acrotere şi cariatide importanţa valorilor fiduciare şi a consideraţiei lor.

La vreo cincizeci de metri începea fundătura în

capătul căreia dădea zidul grădinii. Alergă într-acolo. Masa vegetaţiei trecea peste zidul îmbrăcat în iederă, crescând cu abundenţa tropicală a unor locuri părăginite. Cu o forţă şi o agilitate extraordinare, Jourdan sări peste obstacol şi căzu de cealaltă parte, în tăcerea de mănăstire a grădinii bătrâne. Îşi zgâriase rău obrazul şi mâinile de mărăcini şi de crengile uscate, dar nici nu simţea durerea.

„Tu eşti”, murmură cu o cucernicie care îi punea un nod în gât; ajunse la terasă printr-un adevărat hăţiş vegetal, acolo unde, când va îi era atât de teamă ca nu cumva să i se agaţe de faţă o pânză ţesută de păianjenii aceia de grădină, galbeni şi mari cât nucile, la a căror vedere doar i se făcea părul măciucă.

Terasa era îngropată sub un covor des de frunze uscate şi de acel praf albicios depus cu timpul şi brumat din cauza secetei. Acolo, în stânga, uşa cu geamuri de la sufragerie; chiar în faţă, uşi ta de la bucătărie. Cu toate că şi ea era destul de bine zăvorâtă, o sparse cu o lovitură de umăr cu o uşurinţă surprinzătoare: starea de senmiinconştienţă în care se afla părea să-i înzecească puterile; se opri în prag, brusc intimidat, ţinându-şi respiraţia de parcă s-ar fi aşteptat ca zgomotul puternic al efracţi ei să declanşeze o série de exclamaţii vesele, de chemări, de paşi coborând repede scara cu râsetele şi lacrimile revederii. Mâinile îi erau îngheţate, inima îi zvâcnea puternic în piept şi fu nevoit să se aşeze pe primul scaun pe care îl găsi.

Rămase aşa o bună bucată de vreme, parcă golit deodată de gânduri şi de senzaţii, într-o stare de amorţeală totală. Îşi dădu seama că mai purta încă sacul cu merinde în bandulieră: uitase complet de el, ca şi de rana de la umăr care, de altfel, părea vindecată. Puse sacul pe masă; în ciuda crampelor din stomac nu-i era foame. După câtva timp, tăcerea, penumbra şi răcoarea îi limpeziră puţin ideile. La picioarele lui, pe dalele roşii, murdare de praf, sclipiri de soare alb trecând printre frunzele boitei acoperite cu verdeaţă se mişcau uşor şi, în mod ciudat, îl făcură să se gândească la drumurile străbătute în zori spre

ţinuturile înalte, printre frunzişuri mângâiate de adierile vântului. Se duse până în salon unde persienele răspândeau o lumină domoală ca în timpul siestei sau ca într-o cameră de bolnav. Îl înconjură cu grijă. Fiecare mobilă era la locul ei sub husa de in: nimic nu fusese atins de cinci ani încoace, din ziua aceea de mai, caldă, vijelioasă, când fusese îngropată mama sa. Se sui la etaj pe scara de lemn ale cărei trepte scoteau fiecare un geamăt anume şi pe care l-ar fi recunoscut dintr-o mie. Nimic nu se schimbase nici în camere, în afară de faptul că, la fel ca la parter, şi aici husele acopereau toate fotoliile, oglinzile şi comodele; saltelele erau neînvelite pe paturi; toate erau pline de mici grămăjoare de murdărie de şoarece şi lăsau să iasă puţină lână prin găurile făcute în pânză. În toate colţurile atârnau pânze de păianjen grele şi înnegrite de praf. Şi totuşi, atmosfera din aceste încăperi nu evoca moartea sau locurile părăsite de multă vreme, ci mai curând o mutare şi o plecare pentru ţinuturi îndepărtate (speranţa de a-şi schimba viaţa era poate ascunsă în străfundul inimii sale de mult mai mult timp decât îşi dădea el seama şi i se revela încetul cu încetul prin impresii de acest fel).

Intră în propria-i cameră şi se aşează pe pat; arcurile scârţâiră sub greutatea lui cu o sonoritate familiară. Avu o senzaţie cu totul ciudată. Mângâie salteaua cu mâna: „Ştii, s-au petrecut atâtea... u Privi maşinal colecţia de mici bibelouri şi de obiecte heteroclite, din vremea copilăriei, şi pe care, după plecarea lui, mama le adunase cu pioşenie pe o etajeră din lemn de trandafir, la capul patului: o ceaşcă de porţelan ciobită din care bea ciocolata cu lapte, scoici, un con de brad aurit cu pensula, un *biZboquet*[6] a cărui minge reprezenta capul unui chinez, o carte de rugăciuni, un briceag mic, o pietricică aidoma multor altora, care, pe moment, nu-i spuse nimic. Întinse braţul şi puse mina pe ea; trebuie să fi fost unul din nenumăratele talismane care îi umpleau buzunarele când se întorcea din

6 Jucărie formată dintr-un beţişor ascuţit la un capăt pe care trebuie aşezată o minge găurită, legată de beţişor cu o sfoară.

plimbările făcute cu tatăl său. Ca un parfum trezit de căldura degetelor, obiectul, examinat cu grijă, acceptă să-şi dezvăluie taina: ridicase această pietricică de pe platoul Montdardier, într-o dimineaţă de mai când, după mai multe ceasuri de mers pe un irig care îi înţepa în obraji, cei doi exploratori zăriseră, plutind între cer şi pământ foarte departe înspre nord-vest, o insulă albăstruie, având o formă şi contururi atât de precise încât îndepărtau ipoteza unui nor. Uluit de apariţia acestei ţări a făgăduinţei, de negăsit pe hărţile consultate după aceea, adolescentul adunase de pe jos o pietricică pentru a fixa amintirii acestei întâmplări minunate.

Puse obiectul iar la loc şi umblă încet prin cameră la întâmplare, pe urmele tinereţii sale. Toate ceasurile pe care le petrecuse în această încăpere, visând la lume şi la bogăţia ei încântătoare, când i se părea că anii pe care îi avea de trăit n-aveau să se sfârşească niciodată şi când coşmarul morţii nu îi întunecase încă, toate ceasurile cu care erau impregnate mobilele, plintele, arabescurile covorului, tavanul crăpat, suporturile pentru buşteni din cămin, stampele agăţate de perete retrăiau cu o impresionantă intensitate în acest oraş paralizat de tăcere şi în această casă pustie în care prezentul nu cântărea mai mult decât un vis.

Deasupra căminului continua să se afle în rama ei de lemn aurit, oglinda care îi reflectase de mii de ori chipul. Automat se privi în oglindă câteva clipe şi se întoarse să se aşeze din nou pe pat. Totul se petrecuse fantastic de repede. Tot drumul acesta parcurs în aşa de puţin timp îi provoca o senzaţie de greaţă. Faci trei paşi şi ieşi din copilărie, deschizi o uşă, o închizi la loc şi poc! un sfert de secol ţi-a trecut pe sub nas. Avu deodată presimţirea dezagreabilă că nu-i mai rămânea decât foarte puţin timp de trăit; nu că ar fi crezut că holera – sau indiferent ce alt accident de acest fel – avea să-i scurteze zilele. Era mai curând senzaţia fizică, încercată şi în alte dăţi şi cum plit de greu de suportat, că cei douăzeci şi cinci sau treizeci de ani pe care putea spera să-i mai trăiască pe pământ aveau

să zboare atât de iute încât, în definitiv, atinsese de pe acum capătul drumului şi că ceea ce se petrecea în capul său în momentul acesta, aici, pe pat, era exact ceea ce avea să se petreacă peste douăzeci şi cinci de ani – douăzeci şi cinci de ani care aveau să dispară în câteva clipe. Se simţi cuprins de o ameţeală atât de mare încât se sculă în picioare şi fu nevoit să se ducă la geam ca să-şi umple ochii cu imaginea unor lucruri trainice. „Stupid! ti îşi spuse printre dinţi privind pavajul străzii prin deschizăturile persienelor. O muscă bâzâia în penumbra camerei, afară era vară, pretutindeni, cu câmpuri dogorind de căldură şi cu tufişuri dese, cu drumuri prăfoase, cu arii pârjolite, cu dealuri tremurând în aerul fierbinte, cu sate adormite sub miile lor de ţigle încinse, cu tăcerea cea plină de insecte. Simţi dorinţa să se năpustească afară ca să revadă toate aceste lucruri, să-şi umple ochii cu ele, să plece cu mâinile în buzunare pe drumuri, la voia întâmplării – să-şi golească memoria şi viaţa de tot ce le împovăra şi pe una şi pe cealaltă, ca şi cum totul ar fi putut porni iar de la început.

Se întinse cât era de lung pe pat, închise ochii, indiferent la murdăria de şoareci care se rostogolea sub spinarea sa şi la mirosul greţos al saltelei. De câtă vreme purta în el dorinţa aceasta de a rupe legăturile cu viaţa lui de până acum? îşi aduse aminte că, din primii ani după stabilirea lor la Paris, simţise de nenumărate ori nevoia de a-i vorbi soţiei sale despre eventualitatea de „a-şi sfârşi zilele la ţarătt, ceea ce mai limpede spus însemna: „să coborâm din nou în sud”, subterfugiu la care răspunsul Thérèsei „bine, bine, vedem noiu dovedea că nu se lăsase înşelată.

„Ei, bine, da, tocmai, o să vedem noi”, îşi zise el, foarte hotărât să dea totul peste cap. Cugetă îndelung la tot ceea ce făcuse de douăzeci şi trei de ani încoace: cei trei ani plicticoşi de studii la Montpellier, studii întrerupte de greutăţile financiare care se abătuseră asupra tatălui său; această căsătorie stupidă, al cărui singur avantaj fusese că îl scăpase de drept, pe care îl ura (dar în starea

de spirit în care se afla acum, oricare căsătorie i s-ar fi părut apăsătoare, chiar o căsătorie din dragoste); plecarea lui la Paris. Între timp, un ciudat interludiu, care îi ieşise complet din minte şi de care îşi amintea ca de un eveniment bizar, trăit într-o altă viaţă: debutul lui la un notar din Narbonne, într-un birou ale cărui ferestre dădeau spre o străduţă atât de îngustă încât nu se vedea pe-aici niciodată nici cea mai mică rază de soare, aşa că aveai întotdeauna impresia că o să înceapă să plouă. Toate aceste etape disparate nu aveau decât o singură trăsătură comună: dispreţul, repulsia pe care i-o inspirau, de parcă toate i-ar fi întinat o vocaţie mai categorică decât nevoia de a reuşi, atât de imperioasă în mediul burghez, mai ascunsă decât dorinţa de a se răzbuna pentru umilinţele şi loviturile sorţii. Niciuna dintre ele nu-i trezea nici cea mai mică nostalgie, deşi erau legate de tinereţea lui, nici cel mai mic sentiment de solidaritate. În acea stare de amorţeală de dinaintea somnului şi, ţinând seama de tot ceea ce se petrecuse în ultimele patruzeci şi opt de ore, le vedea trecând prin faţa ochilor săi cu uimirea unuia care, pierzându-şi memoria între timp, nu s-ar mai recunoaşte foarte bine în vechiul său personaj. „Patruzeci şi doi de ani, nu găseşti că-i puţin cam târziu ca să-ţi faci bilanţul? Peste opt sau zece zile, după ce te vei întoarce la Paris, dacă ai totuşi şansa să nu te îmbolnăveşti de holeră, o să râzi cu poftă de toate astea w, îi sufla în ureche o voce subţire, batjocoritoare. Dar totul se petrecuse ca şi cum ar fi păstrat cu o grijă plină de nelinişte, cu toată mizeria epopeii sociale, o portiţă de ieşire a cărei cheie poate că era pe cale să le-o întindă holera – lui şi altora care, nici ei, nu bănuiau nimic. Se cufundă curând într-un somn minunat de copil – pe care nu-l ştirbi niciun vis, dată fiind gimnastica din noaptea trecută şi cele cinci sau şase leghe pe care le simţea în picioare.

După un timp oarecare, dar care nu i se păru foarte lung, se trezi brusc la auzul prenumelui său, rostit de trei ori pe şoptite – deşi pe un ton destul de autoritar pentru a-l scula din somn:

„Julien! Julien! Julien!”

Năucit, cu inima bătându-i violent în piept, cu memoria tulburată, se ridică pe coate şi nu izbuti să-şi regăsească luciditatea decât după câteva momente apăsătoare, în sfârşit îşi recunoscu camera. Ultimul „Julien!” îi răsuna încă în urechi: imposibil să fi visat, un atare realism nu te înşală. Lumina slăbise în mod vizibil. Era aproape întuneric.

— Cine-i acolo? întrebă el cu o voce nesigură.

Sări jos din pat, deschise uşa spre coridor cu puţină teamă şi avândânfipt în inimă un ghimpe mai veninos decât teama: „Închipuie-ţi ce cap ai face dacă i-ai vedea pe toţi trei aici, pe coridor, pe mama şi pe bunica, surâzătoare, aproape jenate că-ţi joacă o festă ca asta, pe tata zguduit de râsul acela nervos sub care îşi ascundea emoţiile, exclamând: ah! nu poţi să ştii, nu poţi să ştii!

— Toţi trei uşor întineriţi – ştii ceilalţi sunt jos, bunicul, mătuşa Marie-Jeanne…”

Făcu o mişcare – ironică şi deznădăjduită – ca şi cum ar fi ridicat uşor din umeri. Se duse totuşi să se aplece peste casa scării.

— E cineva pe-acolo?

De jos nu se auzea niciun zgomot. Se gândi că era demnul fiu al maică-sii care, copleşită de singurătate şi de amărăciune după moartea soţului ei, lăsa mai în tot locul, prin casă, bucăţele de hârtie pe care în disperarea ei, neţinând seama de raţiune, îi cerea defunctului, măcar printr-o minusculă linie trasă cu peniţa, o dovadă tangibilă a existenţei sale imateriale: „Îl simt pe tatăl tău atât de deseori în jurul meu…” Julien era cuprins de milă văzând că suferinţa izbutea nu să le dea oamenilor măreţie morală ci să facă din ei nişte marionete.

Poate că îl strigase cineva din stradă; vreun vecin care îl zărise probabil dimineaţa.

Se repezi la fereastră şi o deschise, împinse persienele cu colţurile tapisate cu pânze de păianjen: nimeni, firește. Strada era goală, tot atât de goală ca şi la venirea sa, atâta doar că la capătul ei cel mai îndepărtat

înspre bulevard, se vedeau un fel de căruţe. Se însera. Cerul, care se îmblânzise, un cer de vară pe care noaptea avea să-l întunece cu greu, era ciuruit de lăstuni. Continua să fie foarte cald. Se uită la ceas: era ora opt!

Dormind i se făcuse foame. Se aşează afară, pe terasă, după ce duse acolo un scaun şi masa din bucătărie pe care desfăcu ouăle, puiul şi sticla de vin; mâncă jumătate din pui şi din ouăle tari, păstrând restul pentru a doua zi şi bău toată sticla de vin. Dar aspectul grădinii ce revenise la un haos de junglă şi al bolţii de verdeaţă înghiţite de frunzişul şi de muşchii unui monstruos ampélopsis îi provocă până la urmă o nelinişte inexplicabilă; lipsa oricărei adieri de vânt făcea ca toată fantasmagoria aceasta vegetală să fie de o impresionantă nemişcare (în timp ce-şi lua masa îşi dresese glasul de mai multe ori, aşa cum fluieri în întuneric).

Nerăbdător să părăsească această criptă unde verdeaţa şi pomii prea deşi nu lăsau loc nici măcar unei deschizături ca să se vadă cerul, şi cum nu îi era somn, cu toată teama de a da peste o patrulă, avu chef să pornească în întâmpinarea nopţii pe străduţele din cartierul său. Cât priveşte plecarea, tot nu se hotărâse dacă urma să pornească la drum chiar în noaptea aceea sau a doua zi, la revărsatul zorilor. La drept vorbind, nu se săturase încă pe deplin de tot ceea ce readusese la viaţă – senzaţii pierdute şi speranţe spulberate – reîntoarcerea sa în trecut, în această casă şi în acest oraş pline de amintiri. Acum, după ce gustase din acest filtru, simţea că ceva în el dorea cu disperare să-şi potolească setea sorbindu-l. Se simţea cuprins brusc, până în adâncul inimii, de o stare de veselie şi de febrilitate ca şi de speranţa nebună că totul mai era posibil încă şi că punct cu punct, o culoare după alta, marea tapiserie a lumii se putea ţese la loc, în mod miraculos, în jurul său.

Cum strânsese resturile cinei, ochii îi căzură din întâmplare, prin frunzele de ampélopsis, pe trunchiul familiar, complet răsucit şi nu mai gros decât braţul, al prunului bătrân care, odinioară, se străduia în fiecare an

să dea vreo patru prune prăpădite, ţinute la mare preţ. Avu aceeaşi senzaţie de ameţeală şi de dezgust ca şi dimineaţa în faţa esplanadei: era acelaşi pom şi nu mai era acelaşi. Mereu această distanţă cumplită, în inima lucrurilor. Omul trăieşte din imagini reflectate – în afară de primii cincisprezece sau douăzeci de ani din viaţă poate.

Duse masa şi scaunul la loc în bucătărie şi nu se putu opri, printr-un gest reflex de teamă, nu prea uşor de înţeles, să blocheze uşa cu speteaza unui scaun, dat fiind că broasca sărise. Ieşi pe uşa de la intrarea principală, nu fără greutate, fiindcă rugina aproape că pecetluise drugii de siguranţă în glisierele lor. Pe stradă mai era destulă lumină; cerul de la ora nouă seara pe care pluteau încă foarte sus flotile de lăstuni era nemaipomenit de calm şi de senin. Se învârti de mai multe ori prin cartier fără a întâlni pe cineva – în afară de un bătrân care, cu coatele pe fereastră, *te* răcorea având aerul că nu-i pasă de ce-i în jur, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat dar care, zărindu-l pe acest hoinar singuratic în cămaşă, dispăru închizând iute obloanele.

De altfel, cartierul nu era complet nelocuit: ici şi colo pâlpâiau câteva lumini întunecate şi sărăcăcioase, în spatele ferestruicilor unor odăi locuite de muncitori cărora aroganţa palatelor încărcate cu tot soiul de ornamente le acordase o amnistie provizorie în fundul unor străduţe strâmte pe unde nu pătrundea soarele; se auzeau, din când în când, câte o cratiţă lovită şi frânturi de conversaţie ale unor oameni care vorbeau pe şoptite, de parcă zgomotul ar fi fost leg cât în mintea lor de un risc sporit de contagiune. Un miros de clor, de camfor, de ceai de plante, de supă de zarzavat plutea în aerul călduţ şi dulce, traversat de zborul moale şi incoerent al liliecilor. Totul era atât de calm încât, de n-ar fi fost casele în mare parte întunecate, şi străzile puţin cam prea pustii, totuşi, ai fi putut crede că-i o seară de vară ca toate celelalte.

Când se întoarse acasă era miezul nopţii. Umblase astfel trei ore în şir, în căutarea serilor de altă dată pe care simţurile sale încercaseră să le regăsească prin seara

aceasta. Simţea în picioare o oboseală plăcută. Aprinse o luminare descoperită în fundul unui sertar cu câteva chibrituri cu fosfor, care nu suferiseră de umezeală, şi se băgă imediat în pat după ce încuie bine uşa camerei. Tăcerea şi singurătatea n-aveau nimic neliniştitor, cu toate acestea, ci, dimpotrivă, creau în jurul său o atmosferă de confort şi de siguranţă extrem de agreabilă. Era gata să adoarmă când, în clipi în care voia să stingă luminarea, îşi dădu seama că uitase să tragă persienele lăsate întredeschise mai adineauri pentru a aerisi camera. Se sculă ca să le fixeze. Strada era complet cufundată în beznă iar cerul atât de stropit cu stele încât părea fosforescent. Închise persienele, blocă fereastra întredeschisă cu mânerul cremonei. Avu o strângere de inimă recunoscând pe miner, care evoca vag o cheie de sol, zgârietura în arc de cerc pe care deschiderea şi închiderea de mii de ori a geamurilor o lăsase pe vopsea. Un timp infinitezimal avu straniul şi fermecătorul privilegiu de a revedea acest detaliu cu ochii lui lipsiţi de experienţă, de odinioară. Se simţi cuprins de o fericire extraordinară (era cam ce i se întâmplase dimineaţa, în faţa uşii). Şi în această miime de secundă i se păru că noaptea îşi regăsea profunzimea primitivă, lumea bogăţia şi densitatea, propria sa viaţă o dorinţă tainică şi de neînfrânt.

A doua zi – 4 iulie 1835; afurisită dată: ultima lui noapte într-un pat; – fu sculat brusc din somn de bubuitul unui tomberon gol ca – e dansa pe caldarâm: era ora zece. Dormise ca un copilaş, nu-i venea să creadă. De multă vreme somnul i se subţiase, se destrăma cu mult înaintea zorilor sub povara celui mai mărunt vis, la auzul celui mai mic zgomot, ca o ţesătură tocită de prea multă purtare. Afară, tot aceeaşi lumină albă, lipsită de strălucire, nemişcată.

Era prea târziu ca să mai fugă. Barajele fuseseră probabil instalate, închizând un oraş din care peste jumătate din populaţie o luase la goană ducând cu sine flagelul asiatic în cuferele înţesate cu titluri de valoare, în ţoale, în respiraţie, în scuipat – cu notarii în frunte şi

consiliul municipal în urma lor, toată această lume bună viciată de bani murind de frică.

Pe Jourdan nimic nu-l mai reţinea aici: îşi făcuse socotelile, trăsese o linie, terminase adunarea. Beneficiul net după un sfert de secol de afaceri ingenioase şi de investiţii frauduloase (se înţelege, pe plan mintal): niciunul. Un falit, aşa cum riscase să fie tatăl lui în afaceri, dar care deschisese ochii la timp asupra socotelilor sale. Acum, singurul lucru pe care îl ştia – căci nu mai ştia mare lucru – e că avea un plan grozav de important de realizat: să trăiască. Cum? Ei, nici în privinţa asta nu ştia nimic. Începea să întrevadă că în vieţile închise îşi face cuibul moartea, că în obiceiuri prinde ea rădăcini, că în bunăstare triumfă. Ăsta era motivul, zău aşa, pentru care războiul avea atâta succes, în ciuda hecatombelor sale: mai degrabă suflul aventurii, chiar dacă îl simţi pe cel al tunurilor, decât să suferi murind încet, în papuci. Războiul, furtuna, ploile de stele căzătoare, catastrofele oportune, prevestind norii de foc cărora le trebuia timp nu glumă ca să se-arate că doar trecuseră nouăsprezece secole de când oamenii tot holbau ochii aşteptându-i. Ce căutase în acest mormânt? războiul lui.

Coborî iute în bucătărie ca să roadă osul de pui, apucat din nou de dorinţa de a porni pe drumuri: pe jos, petele de soare îl trăgeau din nou de mânecă. Ardèche, Parisul? Ei drace, nici vorbă! Norocul era prea mare: holera, ce alibi grozav... Să pornească în grabă spre apus, cât putea de repede, astă seară, mâine dimineaţă, în zorile albastre, asta o să depindă de împrejurare, de soldaţi, de paznicii de noapte, o să se ducă imediat să vadă mai de aproape cum stau lucrurile. Destinaţia: Montdardier! Acolo sus, în primul rând holera o să-şi frângă gâtul. Inima începuse să-i tresalte în piept ca un mânz care adulmecă primăvara. O să aştepte toamna rătăcind printre pietrele şi pustietăţile din ţinuturile înalte. Şi, mă rog, de ce să nu caute insula lui albăstruie, atârnată „la marginile misterioase ale lumii apusului?” („tare mi-ar fi plăcut s-o găsesc înainte de a muriu, îi scrisese tatăl său). Simţea de

pe acum beţia întinderilor deschise. O să chiulească, asta-i! Având în buzunar ca paşaport perfect valabil cei douăzeci de ludovici ai doctorului Mor aud. Şi mai târziu, când o să se întoarcă – ce vorbă! – când o să ia sfârşit epidemia, când ordinea va reintra în drepturi1 e safe? vedem noi, vedem noi, cum zicea Thérèse… Toamna, era departe, foarte departe, de partea cealaltă a unei veri al cărei capăt putea fi împins la nesfârşit. Lovindu-l puternic cu piciorul, îndepărtă scaunul care baricada uşa: de-ar fi putut cu o lovitură de picior să mătură Parisul din calea lui, să scuture Franţa ca pe un covor ca s-o cureţe de toate murdăriile ei… Bine, hai, gata! sări zidul, *o* şterse prin fundătură (uşa dinspre stradă ar fi rămas deschisă, n-avea cheia de la intrare).

Pe străzi era ca în Africa. Dealurile dispăruseră, mistuite de soare. Să se ducă la mormintele părinţilor, nu voia – aşa cum nu voise să-i vadă morţi.

Era ceva mai multă mişcare decât în ajun: neveste de muncitori cu părul strâns în coc, cu un copilaş în braţe, care alergau spre locul unde se împărţeau apă, pâine, carne, cartofi, totul fiind adus seara de căruţele garnizoanei, de unde convoiul auzit de la fereastra lui. Şi unde erau oare domnii în vremea asta? Mulţi în patul lor, zvârcolindu-se, holera lovind mai ales sexul tare

— Şi în puterea vârstei. De ce nu curgea apă la niciuna din fântâni? După un trecător (un tip pântecos şiroind de sudoare care bătuse tot oraşul şi reuşise să-şi procure doi litri de oţet cu un preţ fabulos), i se dăduse în aşa măsură crezare poveştii cu otrava vărsată în fântâni de oamenii ocârmuirii pentru a decima bietul popor încât autorităţile se hotărâseră să astupe ţevile prin care curgea o apă mai mult decât dubioasă, de altfel, spre a evita linşajele. Oraşul, da, era închis încă de ieri, încuiat cu lacătul de soldaţi la birourile de încasare a accizelor; doar cu aripi, astfel nu mai era chip să evadezi. Cu două zile mai înainte, două treimi din populaţie fugise. Fireşte, cu trăsura mergi bine şi munţii nu sunt departe. Cei care porniseră pe jos nu ştiuseră încotro s-o apuce. Aflând că

holera nu cruţase satele învecinate, se afundaseră în singurătăţile din împrejurimi, dormind sub cerul liber, gătindu-şi mân car ea sărăcăcioasă între două pietre. Cel mai ciudat e că cei mai mulţi dintre ei se întorseseră acasă, fie pentru că boala îi urmărise în stejărişuri şi, dacă e să eră pl, mai bine s-o faci în patul tău, fie pentru că mai tare decât panica fusese curiozitatea. Trebuia să recunoască, situaţia nu era strălucită; la Nîmes, Avignon, Aix, Marsilia, Toulon, acelaşi tablou: spitale înţesate, municipalităţi încolţite sau care fugiseră, mănăstiri părăsite sau rupte de lume, dragă domnule, capucinii au cu ce, pot să reziste la un asediu în spatele zidurilor lor de fortăreaţă; biserici pline de muşte, cadavrele se alterau repede, putrezeau în două ore; cimitire răvăşite, unde gropile prost acoperite şi sicriele lăsate în mijlocul aleilor atrăgeau nu numai roiuri de muşte care răspândeau molima, ci şi câinii vagabonzi. Ieri şi alaltăieri, se zvonise că bărbaţii valizi care rătăceau pe străzi aveau să fie duşi *manu militari* ca să sfârşească munca groparilor. Timp de două zile oraşul fusese complet pustiu; nu-i de mirare, domnule, că n-aţi întâlnit pe nimeni. În sfârşit, se luase hotărârea să fie folosită ticăloşimea din închisori pentru îngroparea morţilor. Circulaţia în oraş interzisă de la ora opt seara; dacă te prinde pe străzi, te bagă la pârnaie fără să mai stea de vorbă. Câteva prăvălii fuseseră prădate. Chiar în dimineaţa aceea, în zori, tipul cel pântecos văzuse cu ochii lui un om cărând cadavrul soţiei sale într-o roabă. Ce circ!

„Pentru că, se gândea Jourdan îndreptându-se spre grădinile Fântânii care dominau oraşul (voia să vadă dacă n-ar fi fost posibil s-o întindă pe acolo sus chiar în noaptea aceea, pentru că, fireşte, de obicei, doi şi cu doi fac patru şi asta-i fericirea fericirilor”, izbucni în râs de unul singur şi făcu să se întoarcă spre el două fetiţe care, gătite, stând foarte cuminţi pe o bancă, se jucau cu o păpuşă şi nici că le păsa de cataclismul gata să se abată asupra capetelor lor. Printre pomii cu frunzişul însetat apăreau acoperişurile neîngrijite, zdrenţăroase, solzoase

— Decolorate de parcă lumina ar fi început să scadă pe nesimţite. Se întrebă deodată ce formă putea lua acest univers abracadabrant (viaţa, moartea, astrele şi tot restul, şi chiar acoperişurile ce i se păreau brusc foarte ireale) în creierul unui mic rentier sau al unui funcţionar. Toate acestea probabil că li se par foarte fireşti şi făcute anume pentru ei. Din când în când, dacă maşina merge aiurea şi micul lor univers se destramă, sunt atât de surprinşi încât trebuie să găsească, cu orice preţ, pe cineva pe care să-l facă răspunzător de cele ce se întâmplă. Cu mult mai penibil şi cu mult mai periculos decât holera era faptul că soarta lumii şi cea a statului se aflau în mâinile unor cetăţeni care aveau nevoie ca nişte împrejurări dramatice să le pună punctele pe i pentru a avea impresia că sunt în plin carnaval. Îşi aminti cu multă simpatie de râsul uşor batjocoritor al doctorului Moraud când declarase ca şi cum ar fi fost ceva foarte amuzant: vă a cam zis cu liniştea şi confortul căminului”. Şi Jourdan simţea că o parte din fiinţa lui îşi lua în aceste evenimente un soi de revanşă sumbră.

Acolo sus se aflau vreo douăzeci de soldaţi, unii care, cu arma în bandulieră, umblau încoa şi încolo de-a lungul zidului înălţat pe locul vechilor metereze de apărare, alţii ridicând, cu o lipsă de convingere supărătoare, corturi de bivuac în mijlocul pinilor. Câţiva greieri încercau să-şi zdrăngăne ghitara dar parcă nici lor nu prea le ardea de cântat, ca şi cum albul vlăguit al cerului ar fi anunţat deja sfârşitul verii şi al petrecerilor. Situaţia era foarte proastă şi Jourdan se şi vedea prins în această cursă de şoareci pentru Dumnezeu ştie câtă vreme, când, cum cobora din nou spre centru, o berlină de un lux sever şi lustruită toată se opri în dreptul său; la portieră apăru chipul unui sexagenar frumos încă, purtând pe cap o pălărie de o eleganţă care, la acea oră şi în împrejurările respective, i se păru lui Jourdan insolită şi chiar insolentă: „Dar nu eşti cumva Julien…?” Recunoscu imediat un prieten de-al tatălui său, proprietar al uneia dintre cele mai mari filaturi din regiune. „În ce hal eşti! Hai, vino până la noi…” Julien

îi povesti pe scurt păţaniile sale.

Casa Déverlange – balustre, personaje fantastice, caricaturale, aruncând apă în bazine, terasă cu scară dublă, străjuită de veşnicii palmieri aidoma unor santinele şi ornamentată cu urne mari în care erau plantaţi portocali, pe peluză doi ogari languroşi, cu privirea pierdută, feriţi de emoţii de stupiditatea lor, faţadă perfect albă, de o simplitate monahală (menită să indice că averea nu era dobândită de ieri, de azi) pe care verdele cu reflexe metalice, bătând în negru, al uşilor şi al ferestrelor părea să nege oricărei alte culori dreptul de a nu fi vulgară; şi pe deasupra, un fel de tristeţe colonială de cel mai bun gust – casa era situată în fundul unui parc unde niciun fir de iarbă nu şi-ar fi îngăduit cea mai mică fantezie; zidurile care închideau parcul, construit fără îndoială de Vauban, şi având deasupra zăbrele pline de cârlige şi harpoane pentru a-i sfâşia pe hoţi erau destul de groase ca să reziste unor ghiulele de tun.

Interior identic. Două statui din lemn pictat reprezentând un fel de mameluci, în mărime naturală, rotind nişte ochi de asasin, cu chipul oacheş, ridicau deasupra capului câte utt sfeşnic mare la intrarea unui vestibul unde ai fi putut merge călare; alţi mameluci, aceştia însufleţiţi însă şi cu pielea albă, înmănuşaţi, pentru ca nu cumva contactul mâinilor lor să murdărească lucrurile pe care le atingeau, şi având grijă, din acelaşi motiv, să nu ridice niciodată ochii mai sus de gulerul stăpânilor, decât dacă aceştia li se adresau, sau dacă aveau de-a face cu copiii mici şi cu bătrânii ramoliţi din familie, apărură cu lighenaşe de argint cu oţet în care stăpânul casei şi oaspetele său îşi purificară mâinile înainte de a pătrunde în Sfânta Sfintelor. Această curăţire prealabilă şi aburii de balsam care fumegau în casoletele aşezate în tot locul te făceau să crezi că vei asista la vreo ceremonie de iniţiere sub ochiul Marelui Arhitect al universului, ornat cu însemne masonice. O jumătate de duzină de persoane erau adunate în salonul care, date fiind dimensiunile sale, putea fi folosit de asemenea pentru exerciţii ecvestre. Oriunde

te-ai fi întors nu puteai evita privirea cu care portretele de familie, domni, majoritatea, toţi încremeniţi într-o atitudine ţeapănă şi care probabil că nu glumiseră în fiecare zi, îşi străfulgerau descendenţii pentru a-i împiedica să facă prostii şi să delapideze patrimoniul. Înţelegeai de îndată, văzând-o pe doamna Déverlange, că precis n-avea nevoie de nimeni ca să ducă la bun sfârşit această obligaţie.

— În aminteşti, draga mea… spuse domnul Déverlange.

— Fireşte, bineînţeles… răspunse ea cu o voce care abia putea ti auzită şi înaintând spre Julien consimţi să-i abandoneze mina o jumătate de secundă, mai curând pentru a-l respinge decât pentru a-l lăsa să i-o atingă uşor cu buzele, cum fac doamnele din cartierele elegante când au de-a face cu persoane neînsemnate.

— Sunt încântată… murmură ea, tot cu o voce aproape imperceptibilă, de parcă s-ar fi aflat aici într-un fel de biserică, şi cu un zâmbet abia schiţat care îi încremeni brusc pe buze văzând ţinuta vestimentară a musafirului şi amintindu-şi de originea sa. Către o servitoare sunată de soţul ei, atunci când ea intră:

— Louise, un tacâm în plus… şi către Julien, care se întreba cum făcuse ca să se vâre în viesparul acesta:

— Căci, fireşte, luaţi masa cu noi, dacă aşa ceva se poate numi masă, cu toată povestea asta oribilă…

Îl prezentă pa Julien celorlalte persoane: cele două fiice ale ei, douăzeci până în douăzeci şi cinci de ani, strălucitoare ca nişte crini, cu vocea înceată şi blazată, căzute parcă pe pământ din neatenţie, străine de tot ce era în jur, având în permanenţă aerul că sunt în trecere şi că sunt aşteptate bău stăpânite de ceva atât de inimaginabil încât nici nu merita să vorbească despre asta – pe scurt, două fiinţe din acelea care îi inspiraseră tânărului Beyle hotărârea naivă de a nu mai pune piciorul într-un salon decât cu o capodoperă scrisă de el sub braţ, ginerele ei, un băiat de vreo treizeci-treizeci şi cinci de ani, mai degrabă simpatic, îmbrăcat în costum de călărie (de dimineaţa până seara şi de la întâi ianuarie la treizeci şi unu decembrie,

după cât se pare) şi care, pe negândite, îl întrebă pe Julien dacă îi plăceau caii. Era un idiot dar, lucru foarte rar, era conştient de idioţenia sa, adică ştiind că nu-i capabil de n mic, că-i nul în toate, şi nepăsându-i defel că-i aşa, pentru că averea i-o permitea: inteligenţa e pentru cei săraci; avea vreo şase e: îi superbi şi-şi petrecea mai tot timpul încălecându-i sau ţesălându-i. Tăticul doamnei Déverlange, mai mult sau mai puţin baron, un de Trinque-şi-încă-ceva (toată lumea aceasta vorbea cu glas stins, cântând silabele antepenultime care nu se mai sfârşeau, printr-un fel de sublimare mondenă a accentului meridional) care instalae în pod, cu cheltuieli mari, un mic observator unde se ocupa de astronomie în ceasurile lui de răgaz, care ceasuri trebuie să fi fost fără număr de multă vreme, căci avea arendate două mii de hectare. În sfârşit, soţia sa, o doamnă bătrână din înalta societate, de o slăbiciune înspăimântătoare, cocoşată, cu obrazul atât de descărnat încât semăna izbitor cu o mumie egipteană, astfel că Julien se întrebă dacă nu se îmbolnăvise deja de holeră; contactul degetelor ei scheletice şi îngheţate îi dădu impresia că strânge laba unui pui mort. Bătrâna dădea într-una din cap, de-ai fi zis că o dezaprobare obsedantă îi stăpânea în permanenţă gândurile. În plus, surzenia îndepărtând-o de discuţii, trebuia ca din când în când cineva să se sacrifice spre a-i spune, strigându-i la ureche, despre ce era vorba.

— Cine este acest tânăr, nu i-am auzit prea bine numele? îl întrebă pe ginerele ei.

— Este fiul lui Jourdan, strigă domnul Déverlange, aplecat peste ea şi stacojiu la faţă.

— Ah! rosti bătrâna doamnă continuând să-şi clatine capul iar mâinile ei agitate de un tremur neîntrerupt scotociră stângaci într-o punguţă croşetată aşezată pe genunchii ei, de parcă, stabilind exact cine era Julien, căuta o monedă ca să i-o dea de pomană. Apoi, mai trecând puţină vreme, după ce îşi scosese batista; – Familia Jourdan, cei cu gr inele?

Domnul Déverlange făcu senin că da.

— Ah! bine, bine, mormăi doamna măsurându-l pe

vizitator cu o privire ceva mai vioaie (în ciuda strâmtorării în care ştia toată lumea că ajunseseră aceşti negustori nenorociţi la sfârşitul vieţii lor): mama lui Julien avea în vine urme de sânge albastru, moştenite de la o bunică a sa care făcuse o mezalianţă, şi pe vremea strălucirii sale, tatăl lui plătea *cens*-ul electoral!

Domnul Déverlange povesti în câteva cuvinte întâmplările nefericite ale lui Julien.

— Ei bine, dacă am trece la masă, spuse astronomul căscând ostentativ, vechimea specialităţii sale obligându-l să ia în derâdere regulile de politeţe şi să arate că, în afară de aştri, totul îl plictisea.

— Sigur, prietenului nostru probabil că îi este o foame de lup, zise domnul Déverlange care, în contextul respectiv, i se păru dintr-odată lui Julien un înger de amabilitate, de naturaleţe, de curtoazie. Dar ştii, dragul meu, n-o să fie ca la Bizanţ. Nu mai avem pâine de trei zile şi, aşa cum merg lucrurile, o să fim nevoiţi să ne mâncăm caii. După aceea, o să vină rândul ogarilor. Cu puţin noroc, tu o să scapi, spuse el azvârlind câteva boabe de floarea soarelui într-o colivie unde un papagal mare, agăţat de leagănul său, părea să fi contractat aceeaşi boală ca şi doamna cea bătrână şi dădea stăruitor din cap zbârlindu-şi moţul de pene.

— Georges, glumele tale sunt groaznice, declară doamna Déverlange cu vocea ei suavă. Cert este, domnule, că dulapurile noastre vor fi în curând goale. Bucătarul s-a străduit să facă pâine de porumb: rezultatul e oribil. Dar soţul meu n-a vrut să plecăm.

— Sunt nevoit să recunosc că soţul tău are uneori dreptate, zise astronomul (domnul de Trinque-nu-maiştiu-ce era *legitimist* ginerele său simpatizând cu familia de Orléans, de unde vorbele sale). Am găsi totul jefuit la întoarcere. Şi pe urmă cine îţi spune că situaţia nu-i mai proastă în altă parte? Ştii ce laşi în urmă, nu ştii peste ce dai – ca în toate lucrurile, conchise el ridicând sprâncenele, cu privirea întoarsă spre ginerele său care se uita sau se prefăcea că se uită la ogarii ce-şi târau lenea pe

gazon.

Continuând să vorbească, grupul emigră într-o sufragerie tapisată cu scene de vânătoare şi cu tablouri în care mai multe bufete erau încărcate cu munţi de bucate; ca şi celorlalte încăperi i se dăduseră dimensiuni în măsură să inspire respectul şi să atragă atenţia celor care nu ar fi înţeles încă faptul că tavanele înalte şi destinele înalte sunt precum carnea şi unghia. Vinuri mătăsoase străluceau în carafe scânteietoare.

— Da, reluă domnul Déverlange, după o matură chibzuinţă, bănuiţi asta, am luat hotărârea să nu părăsesc corabia. În primul rând, e adevărat, contagiunea s-a întins peste tot, şi la ora actuală nu sunt sigur dacă oamenii care au fugit sunt mai feriţi de primejdie decât noi: medicii cei mai eminenţi recomandă categoric evitarea oboselii şi a căldurii din timpul călătoriei.

Patru servitori veniră să tragă scaunele.

— Şi apoi, continuă el aşezându-se, am motive superioare să vreau să rezist aici. În primul rând, ca exemplu (tonul deveni uşor ameninţător). Panica e ridicolă şi de cel mai prost efect asupra minţii păturilor de jos. Răzvrătiţii nu vor pierde ocazia să profite iute de ea. Pe urmă, toate casele astea părăsite aţâţă poftele. Nu spun că toţi concetăţenii noştri săraci ar fi incapabili să-şi păstreze sângele rece, dar vai! e de ajuns să fie câteva că petenii pentru a infecta turma, şi situaţia actuală poate da naştere la tot soiul de tulburări. Alaltăieri trebuia să votăm un ajutor excepţional destinat familiilor celor mai lovite (râse batjocoritor): eram şapţe din treizeci! Ieşind din localul primăriei şi văzându-i pe toţi nenorociţii ăştia adunaţi în faţa uşii pe care afişăm lista victimelor, mărturisesc că nu m-am simţit prea mândru…

— Hai, hai, îl întrerupse astronomul, multe se pot pune în spinarea holerei! Ticăloasele de idei egalitare, astea-s cauza răului! Holera, da, holera în persoană domneşte în vârful instituţiilor noastre! Cum vrei ca plebea să mai ştie încotro s-o ia? O să vedeţi până unde o să meargă lucrurile. Şi înainte de toate, dacă oamenii ar fi

mai curaţi, porcăria asta nu s-ar fi răspândit aşa. În loc să taie în bucăţi *Cartele*, deputaţii voştri ar face mai bine să dea o lege pentru a obliga oamenii să se spele. *Mens sana in corpore sano* *, ăsta-i secretul.

Domnul Déverlange dădu din umeri şi turnă de băut făcându-i semn servitorului cu îndatoriri de paharnic, care se şi repezise spre masă, să se întoarcă la locul său.

— Am impresia că-l aud pe străbunicul, rosti el. Fii om al zilelor noastre, ce naiba, şi priveşte lucrurile în faţă. Cum vrei ca oamenii să se spele când trăiesc în pivniţe unde n-ai avea curajul să-ţi laşi nici măcar câinii să doarmă? Ai pus vreodată piciorul într-una din cocioabele astea unde se înghesuie până la zece persoane, cu şobolani, cu…

— Georges, te rog, suntem la masă, spuse doamna Déverlange, şi conversaţia asta nu duce la nimic.

— Să li se împartă gratuit săpun, îi şopti fata cea mică surorii ei.

— Ce pricep eu cel mai bine din toată povestea asta, suspină aceasta, e că o să fim prizoniere aici toată vara. Parcă tata n-ar fi putut să ne lase să plecăm la Caudebronde…

— Fata mea, la ora actuală ai fi probabil închisă într-o carantină, spuse domnul Déverlange. Soldaţii nu fac nicio favoare împotriva regulamentului şi tratează pe toată lumea cu aceeaşi imparţialitate ca şi holera. Deşi nu-i un secret pentru nimeni că ea loveşte mai ales cartierele unde domneşte mizeria, adăugă el la adresa socrului său.

— N-am putea vorbi despre altceva? rosti doamna Déverlange; n-o să pot mânca nicio înghiţitură.

— Mie căldura îmi taie pofta de mâncare, spuse cea mai mare dintre fete încrucişându-şi cuţitul şi furculiţa peste grămăjoara de carne cafenie care aburea în farfuria ei. Vara la Nîmes este mor-tală, binevoi ea să-i încredinţeze lui Julien, vecinul ei de masă, spre a se preface că nu-i ignoră complet existenţa.

— Anul acesta în mod deosebit, răspunse Julien cu o indiferenţă studiată (era mirat de prezenţa lui de spirit,

frecventarea unor creaturi de acest fel lipsindu-l de obicei de toate resursele sale).

Surprinsă, tânăra femeie îl privi o clipă cu o oarecare curiozitate, ca şi cum, în acest univers de o înspăimântătoare banalitate, impertinenţa ar fi fost singurul, unicul criteriu care să-i atribuie unei fiinţe omeneşti, în ochii ei, privilegiul de a exista. Începu să deseneze pe faţa de masă cu furculiţa.

— Sunt teribil de indiscretă, dar ce caută aici un parizian, în atmosfera asta de derută?

— Mă întreb şi eu, răspunse foarte obraznic Julien rămânând ca o stană de piatră şi privind-o drept în ochi.

— Ah! zise mezina, care stătea în faţa lui, simt că o să ne distrăm.

Dar vecina sa lăsă brusc furculiţa din mână şi declară cu un aer obosit că mesele care se prelungeau prea mult îi provocau dureri de cap.

Astronomul, care înghiţise trei farfurii pline de carne şi conţinutul unei carafe cu vin de unul singur (părea cu cincisprezece ani mai tânăr decât soţia sa care, în umbra acestui colos stacojiu se pipernicise ca un arbust crescut tub un stejar), manifestă un interes subit pentru musafir, fie din capriciu, fie pentru vreun alt motiv misterios, poate din cauza vinului care îi încălzise cordialitatea.

— De fapt, zise el înăbuşind un râgâit puternic, ştiţi că am ţinut-o pe soţia dumneavoastră pe genunchi? Fără nicio intenţie rea: nu era mai mare de-o şchioapă! Era pe vremea când socrul dumneavoastră profita de criză ca să ne strângă de gât. Perseverent, tipul. Ah! i-am admirat ascensiunea. Şi ce mai face… hm… cum îi zice…

— Thérèse, spuse Jourdan.

— Da, da, aşa-i, Thérèse. Micuţa Thérèse, cu codiţele ei castanii… nu-i aşa, o brunetă? E fata lui Borelli, ştii, Borelli, strigă el la urechea soţiei sale care dădea într-una din cap căutând să prindă câteva cuvinte din conversaţie. Odată, reluă el, am plimbat-o pe calul meu, prin locurile de vânătoare de la Quissac: „Domnule, nu cumva eşti un căpcăun?” în ziua aceea purtam cizme lungi, până pe

coapse… „Nici vorbă, nu eu sunt căpcăun ci tăticul tău: ne înghite beneficiile!

— Beneficiile au păr sau pene?” Era tare dulce…

Se reîntoarseră în salon ca să bea un fel de *malvoisie* şi să fumeze trabucuri.

În oraş, un clopot mare începu să bată rar şi lugubru.

— Asta-i catedrala, spuse domnul Déverlange. Rugasem totuşi episcopia să renunţe momentan la dangătele de înmormântare; au un efect foarte dăunător asupra moralului populaţiei.

— Poate că a murit însuşi episcopul, zise domnul de T. Rotunjindu-şi buzele pentru a sufla un savuros fum de tutun.

Doamna Déverlange îşi stăpâni un tremur.

— Mi se face frig pe şira spinării. Când mă gândesc că riscăm să auzim dangătul acesta săptămâni în şir…

— Dacă mai suntem pe lumea asta ca să-l auzim, rosti tatăl ei privind atent cenuşa roşiatică a trabucului. Nu-i rău, i se adresă el ginerelui său, poate puţin cam uscat.

— Doamne, tată, nu mai vorbi aşa.

— Asta-i bună… Că mori din cauza asta sau de altceva… Toţi suntem pe-aici doar în vizită, cum zice abatele, şi ce, nu-i aşa? spuse el suflând fumul trabucului în capul papagalului. Ţie, puţin îţi pasă. Oricum, eşti mai fericit ca noi…

Ginerele, care nu deschisese gura în tot timpul mesei, îi propuse lui Julien să meargă să arunce o privire îs grajd. Deşi păvea idiot în viaţa de toate zilele, devenea alt om lângă animalele lui şi dovedea cunoştinţe temeinice nu numai în sfera echitaţiei, ci în toate domeniile care priveau caii: istorie, rase, obiceiuri, patologie, mentalitate. Le arăta cailor o afecţiune surprinzătoare şi chiar un fel de camaraderie, le şoptea vorbe duioase la ureche, şi cuvintele pe care li le adresa îngrijindu-i nu erau defel prosteşti iar animalele păreau a fi foarte sensibile la ele, de parcă sărăcia duhului său l-ar fi făcut mai apt decât pe oricine altcineva să le înţeleagă şi să fie înţeles de ele. Cine ştie dacă nu cumva, în lungile lui plimbări călare,

fiind numai ei singuri, tovarăşii lui patrupezi nu-i răspundeau?

„Nu-i decât un tip care s-a retras cu pricepere din toată povestea asta şi care face pe prostul ca să-l lase toată lumea în paceu, îşi zise Julien.

Întorcându-se în salon, îi găsiră pe domnul Déverlange şi pe socrul său gata să se ia la harţă din cauza unui grup de bieţi nenorociţi bănuiţi de a fi saint-simonişti şi care, fugind din Marsilia în faţa extinderii epidemiei, făcuseră o haltă la Nîmes cu o săptămână mai înainte, semănând în jur tulburarea şi dezordinea. Domnul de T. Se indigna de faptul că autorităţile, în loc să ia lucrurile în mină şi să-i azvârle în închisoare, lăsaseră populaţiei, revoltate de ţinuta lor extravagantă, de murdăria lor respingătoare şi mai ales de sporovăielile lor scandaloase, grija de a face dreptate, o dreptate mult prea blândă: îi tr-adevăr, oamenii se mulţumiseră să-i însoţească pe derbedeii aceştia în afara oraşului, huiduindu-i.

— De ce te plângi, spunea domnul Déverlange, vezi bine că nu sunt atât de periculoşi pe cât pretinzi, dat fiind că oamenii cumsecade îşi bat joc de filosofia lor. Să-i lăsăm deci să propovăduiască în deşert în loc să le acordăm importanţă împiedicându-i să vorbească: abia atunci se va găsi cine să le asculte vorbele lor delirante. Dacă sunt liberi, n-o să plece nimeni urechea la spusele lor, şi o să obosească.

— Aşa crezi dumneata, strigă astronomul. Locuitorii din cartierele Bourgade şi l'Enclos-Rey i-au huiduit, pentru că sunt nişte cartiere unde ideile oamenilor sunt foarte sănătoase. (Domnul de T. Făcea desigur aluzie la Teroarea albă[7]). Dar în oraşe ca Lyon sau Paris canaliile astea răspândesc în jur o adevăratărţiolimă.

Şi luându-l ca martor pe Julien:

— Pe scurt, domnule, nemernicii ăştia se plimbă din oraş în oraş, îmbrăcaţi în zdrenţe multicolore, uneori pe jumătate goi, bărboşi şi cu plete ca sălbaticir, murdari,

7 Sub denumirea aceasta istoricii amintesc de excesele realiştilor .în sudul Franţei, în primii ani ai Restauraţiei (1815—1816).

plini de păduchi, şterpelind, bând, încălcând principiile cele mai sacre pe care se sprijină civilizaţia, suflând din trompete şi cântând imnuri neruşinate pe străzi. Fireşte, n-au niciun Dumnezeu şi niciun stăpân. Îl vestesc pe noul Mesia: omul! şi vor să răstoarne credinţele existente. Răspândesc idei comunitare scandaloase în pieţele publice iar seara umblă din han în han preaslăvind incestul şi îndemnând femeile să devină libere, fără soţ, fără familie. Şi se mai pretinde că sunt inofensivi?

— Legea ele; e, rosti domnul Déverlange. C.t timp n-o încalcă, cât timp nu se dovedeşte că se dedau la acte delictuale… şi relatarea dumitale nu se bazează decât pe zvonuri. Am vorbit cu unul dintre ei, un oarecare Huart, de meserie cizmar, fost căpitan de artilerie. Fusese adus la spital, pe jumătate mort, cu fruntea spartă de o piatră pentru că mulţimea nu se mulţumise să-i huiduiască pe aceşti nefericiţi care vă asigur că sunt mai curând de plâns, decât de acuzat. Am găsit în faţa mea un om liniştit, nu lipsit de judecată şi în orice caz de înţelepciune. Nu ştiu dacă e saint-simonist sau nu, dar cert e că-i cinstit dacă a preluat conducerea unui mic grup de muncitori şi de meşteşugari din Marsilia complet disperaţi, care rătăceau pe drumuri de mai multe zile, fără a şti încotro să se îndrepte, cu soţiile şi copiii lor flămânzi şi la capătul puterilor. Nu sunt deloc sigur că acest cizmar ştie cine e Saint-Simon – „Cine-i Saint-Simon ăsta? şopti mezina către sora ei, cel care şi-a scris memoriile?” – Că şi unele lepre s-au alăturat pe drum acestui grup, din întâmplare, asta-i posibil. Oamenii care îşi aşteptau tovarăşul în faţa spitalului n-aveau defel aerul unor zurbagii; nu purtau decât haine obişnuite şi nu le ardea câtuşi de puţin să cânte sau să sufle din trompete. Eu mi-am luat răspunderea, atât de milă mi-a fost de ei, să li se împartă alimente şi câteva pături, căci aveau intenţia să plece chiar de-a doua zi înspre munţii Lespérou, unde se pare că unul dintre ei avea rude, şi nopţile nu sunt chiar aşa calde sub cerul liber…

— Totuşi, din cauza tuturor acestor vagabonzi s-a

răspândit. Molima atât de repede. Dacă Marsilia şi Toulon ar fi fost închise de când a început epidemia, ca pe vremea ciumei celei mari, n-am fi ajuns aici.

— Sunt cu totul de acord, zise domnul Déverlange pe un ton sarcastic, dar dacă notabilităţile n-ar fi dat exemplul, oamenii aceştia ar fi rămas în mod sigur foarte liniştiţi la ei acasă.

— Igiena, preciză domnul de T. Nu ţii cont în treaba asta de igienă… Există totuşi o deosebire între aceşti… nu avu timp să mai spună altceva.

— Fără îndoială, zise Jourdan (deşi se stăpânea cât putea mai bine ca să nu izbucnească, nu-şi putea opri tremurul uşor din glas şi simţea cum îi fuge sângele din obraz), fără îndoială notabilităţile au fundul curat, ca dumneavoastră, domnule, cel puţin aşa presupun, în timp ce muncitorii care fac în pantaloni duc cu ei cele mai respingătoare miasme făcând ca oamenii de soiul dumneavoastră să fie expuşi la cele mai mari pericole. De altfel, îmbrăcămintea şi aspectul meu oarecum neîngrijite m-au coborât la nivelul unuia dintre aceşti vagabonzi oi mă obligă să mă retrag (avea impresia că vorbele i se modelau de la sine în gură, fără ca creierul lui să intervină în vreun fel).

Se ridică în picioare în faţa grupului înlemnit (cu excepţia bătrânei doamne şi a papagalului care se încurajau reciproc în a clătina din cap), în grabă era să răstoarne un gheridon cu platoul decorat cu amoraşi graşi ca nişte porcuşori: „Doamnelor, domnilor…” Făcu o plecăciune foarte băţoasă şi se îndreptă cu paşi mari spre ieşire, precedat de doi valeţi speriaţi care îi deschideau uşile. Domnul Déverlange îi urma, foarte roşu la faţă, emoţionat:

— Dragă prietene, Julien, Doamne Dumnezeule, sunt absolut dezolat, cum să-ţi spun… Nu ştie că vorbeşte…

Îşi ajunse din urmă invitatul pa terasa de la intrare.

— Domnule, eu vă prezint scuzele mele, rosti Julien care, văzând verdeaţa din jur, îşi recăpăta cât de cât stăpânirea de sine. Nimic nu-mi îngăduia… Numai

dumneavoastră aveaţi dreptul să vă indignaţi.

— N-aş vrea cu niciun preţ să ne despărţim supăraţi, zise domnul Déverlange. Reacţia dumitale e cea a unui om generos. Îţi mărturisesc că nu-mi pare rău că un străin i-a închis gura. Şi dagă pot să-ţi fiu de vreun ajutor, crede-mă…

Ajunseră lângă grilajul parcului; Déverlange îi ţinea familiar braţul şi repeta printre dinţi: „Aşa-i trebuie…” Cum era abia ora trei, strada era atât de plină de soare că te orbea, răspândind o căldură de cuptor.

— Puteţi, spuse Julien. Este deosebit de important pentru afacerile mele să ajung la Paris în cel mai scurt timp. Faceţi-mi plăcerea să credeţi că nu mă număr printre cei care îşi iau picioarele la spinare în faţa pericolului; n-aş fi venit de bunăvoie să mă închid în cursa asta de şoareci. Cum pot să părăsesc oraşul, asta-i toată problema. Nu mă jenez: dumneavoastră, care probabil că puteţi intra pretutindeni…

Oaspetele său făcu o strâmbătură:

— N-o să fie uşor… Pentru a evita bacşişurile şi favorurile, paza de la birourile de încasare a accizelor n-a fost încredinţată gărzii naţionale, care îşi recrutează contingentele de pe aici, ci unor militari din garnizoana de la Valence, care n-au nicio legătură personală cu cei din regiune. Poţi încerca să-i irătuieşti dar dacă un ofiţer foarte corect descoperă aranjamentele rişti nu numai să-ţi pierzi banii ci, pe deasupra, să te şi trezeşti în carantină, unde n-aş pune mare preţ pe pielea dumitale, nu, nu, trebuie găsit altceva…

Chipul i se lumină brusc:

— Am găsit! Când vrei să pleci?

— Mâine dimineaţă, la prima oră. Dar sunteţi vrăjitor?

— Cu cei care o merită. Fireşte, îţi pun la dispoziţie unul din caii mei; ne întâlnim chiar aici pe la patru dimineaţa. Nu-ţi spun mai mult. Fereşte-te de patrule.

Speram să te găzduiesc… şi, de altfel, n-ai decât să spui o vorbă – chit că te instalez departe de duşman, zise

el râzând, baraca-i destul de mare…

— Nu vă fie teamă, dar prefer să mă întorc acasă: mai am câteva lucruri mărunte de pus la punct…

— Nu insist. Totuşi, dacă pot să-ţi dau un sfat, nu te plimba pe străzi. Nu se ştie în ce măsură aerul pe care îl respirăm acum nu prezintă tot atâtea riscuri ca indiferent ce altceva. Toate gunoaiele din oraş ne dau multă bătaie de cap şi – eu unul nu-mi fac iluzii cu privire la proprietăţile profilactice ale fumului de *cade*… Mă rog, trebuie încercat totul.

— Domnule, sunteţi un om de suflet.

— Ah! ţin mult la dumneata şi ţineam mult la tatăl dumitale.

Se îmbrăţişară. Julien plecă repede direct la el acasă.

Până acum, holera stătuse, în fond, ascunsă. Singurul cadavru pe care îl văzu cu ochii lui în timpul şederii la Nîmes – imediat după ce părăsise locuinţa familiei Déverlange – întipări în memoria sa o imagine care nu era deloc oribilă sau înspăimântătoare, ci cumplit de sfâşietoare. Se aştepta atât de puţin la ea încât văzând cum vine înspre el, din colţul unei străzi, un car mare, tras de un uriaş cal perşerongânditor, mânat de doi bărbaţi cu cămăşi largi, murdare, care îşi fumau pipa imperturbabili, crezu că e vorba de un vehicul pentru cărat gunoaie. Într-un anumit fel, cam aşa ceva era, dar era vorba despre nişte gunoaie pe care calmul şi indiferenţa celor doi cetăţeni cu pipă nu te lăsau defel să le bănui. Când Jourdan ajunse în dreptul lor, primul lucru pe care îl zări fură pulpele albe şi grăsuţe ale unei fete sau ale unei femei foarte tinere care se bălăngăneau peste loitre, cu fusta ridicată până la pântec, şi atunci deveni tot atât de alb ca şi ele. Ar fi vrut să tragă în jos fusta aceea, să le strige celor doi bărbaţi să se oprească, dar, încremenit, nu fu în stare să facă nicio mişcare, să scoată niciun sunet. Se vedeau ieşind printre loitre braţele, genunchii şi capetele unei duzini şi mai bine de cadavre înghesuite cum se nimerise unele peste altele, şi pe care zdruncinăturile le făceau să tremure uşor. Lucru ciudat, după primul şoc, nu fu cuprins atât de groază sau

de repulsie ci mai degrabă de un copleşitor sentiment de milă, de solidaritate viscerală, care fiind mai tare decât nervii îi umplu ochii de lacrimi. În ciuda obsesiei de a surprinde la un trup neînsufleţit cel mai mic semn de descompunere, nici nu se gândi măcar să-şi astupe nările pentru a ignora mirosul pe care riscau să-l răspândească cadavrele din car pe căldurile acestea: de altfel, sinistra încărcătură nu lăsă în urmă decât un miros clorat fad şi aseptic. Era înspăimântat de indiferenţa cu care cei doi bărbaţi cărau în urma lor toţi aceşti morţi – morţi seceraţi totuşi de holeră, sigur oribili la vedere şi periculoşi de mânuit – ca şi cum ar fi fost o căruţă de pepeni. Dar ceea ce îl impresionase cel mai mult, tulburându-l până la lacrimi, erau cele două pulpe goale, uşor îndepărtate şi agitate de salturi foarte sugestive, a căror indecenţă şi voluptate moartea le făcea şi mai patetice.

Gândul că ar putea să existe un Dumnezeu care să îngăduie asemenea lucruri i se păru deodată atât de absurd, în ciuda tuturor acrobaţiilor mintale ale misticilor şi ale teologilor menite să justifice nişte contradicţii insurmontabile, încât trase concluzia, cu un fel de impasibilitate înspăimântătoare, că de secole oamenii băteau la o uşă în spatele căreia nu fusese niciodată nimic.

Sosind acasă îşi pregăti plecarea, apucat din nou de o înfrigurare care îl ajută să-şi alunge din minte imaginea dureroasă. Scotoci prin dulapuri pentru a lua cu sine obiectele care i-ar putea fi utile acolo sus, în pădurile pustii unde spera să aibă cât mai puţin de-a face cu ţăranii, descoperi un costum vechi de catifea, încă în bună stare, purtat de tatăl său când se ducea la vânătoare şi care avea să fie mai potrivit pentru drumurile sale şi pentru nopţile răcoroase din ţinuturile înalte decât redingota şi pantalonii din ţesătură fină împrumutaţi de doctorul Moraud. Într-un sac mare de piele vârî câteva cămăşi de schimb, şi ele tot ale tatălui, său, pledul în care se învelise în nopţile de pândă, o sticlă de drojdie pe care avu marea plăcere s-o descopere sub chiuveta de la bucătărie, luminări şi un pumn de chibrituri cu fosfor, o lanternă de grădină, un

cuţit de vânătoare cu prăselele de os, o toporişcă, şi venindu-i brusc ideea, pietricica-fetiş care de douăzeci de ani îl aşteptase credincioasă pe etajeră. Era un gest simbolic, un gel ce spunea că nu te vindeci de copilărie şi că cel mai bun lucru de făcut înainte de a muri este să-ţi îndeplineşti visele cele mai nebuneşti şi să mergi până la capătul drumurilor pe care le-ai părăsit pentru a te rătăci într-o direcţie greşită. Da, asta avea să facă, şi asta îl atrăsese aici: o să-şi permită, graţie holerei, să asculte din nou de acea chemare irezistibilă care îl făcea să se dea jos din pat, adolescent fiind, atunci când dimineaţa şoaptele tatălui său îi pătrundeau în somn: „Julien! Julien! E ceasul…” şi când amândoi plecau spre drumuri necunoscute, cu sângele pus în mişcare de frigul puternic şi aspru al zorilor. Chemarea dăinuia în el, minunat de intactă, într-o inimă pe care viaţa şi oboseala n-o înfrânseseră şi care nu cerea decât să palpite din nou în faţa orizonturilor larg întinse.

Întredeschisese persienele celor două camere care dădeau spre grădină; către seară o lumină gălbuie, slabă şi mângâietoare ca trecutul, învăluia în nuanţe de miere aceste încăperi unde se scurseseră atâtea zile fericite. Aplecat peste fereastră, privi acoperişul unei remize învecinate, ţinut încântător şi inaccesibil pentru imaginaţia sa de copil: se distra aruncând înspre ea tot felul de obiecte şi, mai apoi, când izbutea, de la fereastra aceasta, să identifice între ţigle unul din talismanele pe care le azvârlise, neputându-se căţăra pe acoperiş el însuşi, se simţea cuprins de o fericire ciudată, alcătuită din curiozitate nesatisfăcută şi din impresia că acolo sus îl aştepta o taină extraordinară. Oare se schimbase mult de atunci? Dar de pe vremea când tatăl şi fiul colindau prin stejărişuri?

„Ne chema ceva pe drumurile dinspre apus, pe care porneam fără voia noastră în dauna altor direcţii, atraşi ca de un straniu magnetism; da, căutam ceva, dar ce anume? Ce revelaţie extraordinară spera să descopere încăpăţânata noastră ingenuitate în aceste lungi plimbări

din care ne întorceam frânţi de oboseală şi dornici să mergem mereu mai departe, ca mânaţi de o căutare misterioasă?”

Se culcă devreme: noaptea avea să fie scurtă. Pe la ora unu îl treziră nerăbdarea şi teama de a rata ora întâlnirii. Un vânt uşor mişca perdeaua din faţa ferestrei. Un ţânţar începu să bâzâie în jurul flăcării lumânării. Auzi trecând pe stradă două persoane care se grăbeau şi vorbeau pe şoptite. O surescitare confuză puse stăpânire pe el, ca odinioară, vara, în ajunul plecării, când trebuia să adoarmă în pragul unei nopţi care îi părea nesfârşită; închidea ochii, îi deschidea, surprins, nebun de bucurie: sub uşă vedea deja strălucind lampa bunicii, în zorii de cerneală încă.

Se mai învârti o dată prin toată casa; gândaci negri alergau de-a lungul plintelor, descendenţii celor surprinşi de harababura plecărilor de dis-de-dimineaţă. În sfârşit, sôsi ceasul. Cu sacul sub braţ, cu banii ascunşi (pentru cazul în care...) în cizme, luate şi ele din panoplia părintească, ieşi prin bucătărie, ţinând luminarea în mână. În clipa când închidea uşa în urma sa, avu presentimentul că n-avea să mai vadă niciodată nici casă, nici uşa aceasta. Îi trecu repede prin minte gândul că poate avea să moară de holeră; dar era vorba de altceva. Se simţea mai degrabă ca pasagerii aceia care, gata de a se îmbarca spre o ţară îndepărtată, aruncă o privire distrată asupra decorului unde au trăit, pentru că ştiu în adâncul fiinţei lor că nu se vor mai întoarce în aceste locuri niciodată.

Traversă oraşul fără a întâlni pe cineva. Déverlange, cu o lanternă în mână, îl aştepta în spatele portalului. Văzându-l pe Julien scoase un suspin de uşurare.

— N-am putut închide ochii toată noaptea, îi spuse. M-am frământat din cauza dumitale. Cu niciun chip n-ar fi trebuit să te las să pleci. Dacă te întorceai să ia culci la noi, atunci m-aş fi odihnit. În sfârşit, totu-i bine dacă se termină cu bine. Poftim câteva fleacuri ca să-ţi amăgeşti foamea. Calul e pregătit şi te aşteaptă.

Porniră în grabă pe străzile pustii; la un moment dat

trecură pe sub o fereastră luminată prin care se auzea o tânguire neîntreruptă. Julien povesti ce văzuse în ajun, aminti de morţii aceia azvârliţi claie peste grămadă într-un soi de tomberon de gunoier şi stropiţi cu clorură, de pulpele oferite tuturor privirilor. Domnul Déverlange mărturisi că se temea de lucruri şi mai rele în zilele următoare şi că îşi reproşa faptul că îi ţinuse pe ai săi alături de el.

— Mă întreb dacă într-o bună dimineaţă n-am să le pun pe soţia şi pe fiicele mele s-o ia pe acelaşi drum ca şi dumneata.

Trecură un pod peste râul Cădereau, care răspândea o duhoare cumplită; acolo, la celălalt capăt, luminile birourilor pentru accize, soldaţi. După ce urcară o stradă în pantă destul de abruptă, ajunseră în faţa unui portal mare. Veni să le deschidă un fel de grădinar. Străbătură un parc imens unde răcoarea relativă a dimineţii făcea ca răşinoasele să-şi împrăştie parfumul lor cel mai delicat. În continuarea parcului se întindeau nişte livezi împrejmuite de un zid de trei metri. Cerul se lumina; lucrurile începeau să prindă contururi. Nu era ceaţă; câteva stele mai scânteiau încă spre apus. Se opriră în faţa unei porţi de fier de care era legat un cal înşeuat.

Deschisă, poarta dădea spre stejărişuri pustii până în depărtări, la ora aceea negre ca cerneala.

— Libertatea, spuse domnul Déverlange. Îşi îmbrăţişă protejatul. Mereu drept înainte. Să umbli prin păduri. O armată întreagă nu le-ar putea controla. Evită drumurile. Ia-o prin partea de sus a departamentului. Mâine, ai scăpat.

— Calul?

— Ţi-l dăruiesc. Acum, şterge-o.

Julien porni în trap mărunt pe poteca indicată de domnul Déverlange. „Gata, sunt liber, liber ca vântuU6 Chiar în aceeaşi seară, în dreptul localităţii Saint-Hippolytedu-Fort căzu într-o ambuscadă şi se trezi în spatele zăbrelelor unei foste leprozerii transformate în loc de carantină.

IEŞIRE ÎN CAZ DE PERICOL

Era un fel de cazarma cu patru etaje cocoţată pe un deluşor care domina câmpiile aride şi găurită de o mulţime de ferestre pătrate care îi dădeau clădirii un aer de penitenciar extraordinar de aspru. Cât vedeai cu ochii, o mulţime de ienuperi pitici, foarte clar conturaţi, fiind plasaţi la distanţe regulate, constituiau în această pustietate o prezenţă neliniştitoare: chiar nemişcarea lor părea suspectă. Era un loc ideal pentru a măsura deşertăciunea tuturor lucrurilor; patru chiparoşi sfrijiţi, amputaţi de o bună parte din frunziş, fără îndoială mâncat de o boală –, îşi arătau oasele cenuşii în mijlocul vechilor morminte ale leproşilor, aşezate chiar sub ferestre spre a ridica moralul supravieţuitorilor.

Soldaţii, vreo treizeci la număr, neîngrijiţi, îngălaţi, murdari fiindcă nu exista apă, se pare, pentru spălat ci doar atâta cât să le dea animalelor lor ca şi atelajelor şi cailor bogătaşilor ţinuţi în carantină, îşi instalaseră corturile la poalele deluşorului. În depărtare, în mai toate părţile, orizontul era crestat de munţi negri, ascuţiţi, ostili, elementari, parcă făcuţi anume pentru a ilustra o epocă de dinaintea apariţiei omului pe pământ: Montdardier se afla într-acolo, înapoia lor, doar la vreo zece leghe…

În timp ce unul dintre soldaţii care îl oprise îi luă calul, Jourdan observă ieşirile din leprozerie: două santinele la fiecare poartă, nişte mutre gata să pună mâna pe puşcă fără menajamente. Şi, mai jos, jucând cărţi, cu fundul pe pietre, dragonii cărora le-ar fi făcut de asemenea plăcere să pornească la urmărirea unui om, excelentă distracţie pentru a uita că pe-aici mureau câte trei persoane pe zi (informaţia îl costase câteva monezi) şi că holera îl curăţa şi pe militar şi pe civil, şi pe temnicer şi pe cel întemniţat…

— Cât timp o să dureze gluma asta?

Brigadierul însărdnat cu înscrierea numelui „contravenienţilor” într-un registru unde figurau ici şi colo

dezagreabile şi ameninţătoare cruciuliţe roşii îşi depârtă braţele în semn de neputinţă.

— Degeaba-mi vorbiţi pe tonul ăsta. În primul rând că nu-s la curent cu secretele zeilor. Consemnul e să reţinem până la noi ordine orice persoană înhăţată pe drum. Ştiaţi că e interzis să circulaţi şi ştiaţi ce riscaţi. N-aveaţi decât să staţi acasă.

Doi cetăţeni cu chip de ţărani, fără îndoială tatăl şi fiul, prinşi în acelaşi timp cu Julien, protestară spunând că se găseau la un târg de vite înspre Cavaillon când izbucnise epidemia de partea aceasta a Ronului. Tocmai acasă voiau să se întoarcă: era la doi paşi de-aici, mai sus de Vigan. N-aveau decât să-i lase să-şi continue drumul.

— Vedeţi bine că nu suntem bolnavi. Făcusem cinci sau şase leghe când au pus mâna pe noi soldaţii dumneavoastră şi gândeam să mai facem două sau trei. Ceea ce dovedeşte limpede că suntem sănătoşi.

— Asta nu dovedeşte nimic. Nu mai departe decât ieri am înşfăcat unul ca voi care era vioi ca un iluture şi care ne-a spus şi el aceeaşi poveste: a murit azi-dimineaţă. Dacă l-am fi lăsat să plece, încă un sat ar mai fi fost contaminat. Hai, hai, suiţi-vă acolo sus unde-s şi ceilalţi. O să vi se dea fiecăruia un braţ de paie şi, dacă o să vă îmbolnăviţi, o să aveţi dreptul la un pat în infirmerie.

— Şi la o groapă acolo în spate, spuse cel mai vârstnic dintre cei doi bărbaţi arătând cu bărbia înspre grămezile de pietre de curând mutate din loc care se zăreau la vreo două sute de metri mai încolo; poate credeţi că suntem orbi…

— Situaţia e aceeaşi pentru noi toţi, zise brigadierul. Dacă asta vă poate mângâia…

Doi soldaţi, cu puşca în bandulieră, îi conduseră pe noii veniţi într-o sală mare ai cărei pereţi despărţitori fuseseră dărâmaţi pentru a se face mai mult loc şi unde vreo şaizeci de persoane de toate vârstele şi de toate condiţiile sociale – deşi nu se prea vedeau nici multe jobene, nici multe redingote – încercau să suporte necazul cu resemnare şi să-şi alunge pentru moment spaima

discutând în grupuri mici sau privind pe geam mişcarea soldaţilor şi, în depărtare, drumurile munţilor şi ale libertăţii. Femeile stăteau pe paie în mijlocul boccelelor şi al copiilor lor care păreau că trăiesc şi se mişcă cu încetinitorul deschizând ochi mari uluiţi. Se auzeau mici suspine înăbuşite: o fată plângea, consolată de alte două

— Ceva mai mari decât ea, cu ochii umflaţi şi trase la faţă – care o mângâiau pe păr cu un gest mecanic, cu privirea aţintită în gol. O tânără mamă îşi alăpta pruncul nou născut; soţul, ghemuit în faţa ei, îi ştergea chipul de madonă lucind de transpiraţie cu o batistă pe care o umezea din când în când cu parfum. Într-un colţ, un bătrân îmbrăcat ca un vagabond stătea întins cu nasul la perete; să fi murit cumva? Nu, sforăia ca un preafericit sau dormea beat după ce golise vinul din două sau trei sticle, dintre care una încă pe jumătate plină, care zăceau în jurul lui pe paie. Aproape toţi aceşti oameni surprinşi pe drumuri după lungi ceasuri de călătorie erau murdari, aveau hainele mototolite, iar feţele lor, purtând întipărită descurajarea şi urmele oboselii, erau brăzdate de dâre de sudoare negricioasă; obrajii domnii or începeau’s: i capet° nuanţe albăstrui, femeile aveau părul nearanjat, sau lipit de tâmple de sudoare, în sală domnea un miros de camfor şi de dezinfectant atât de puternic că te sufoca; dar poate că nu era cazul să se plângă de aceasta pentru că mulţimea hibridă şi transpirată care macera în sucurile şi în lichidele ei organice, fără niciun confort de patruzeci şi opt de oue, sigur că nu mirosea a trandafiri.

Patru sau cinci bărbaţi cărora probabil că le aparţineau trăsurile, şi care discutau în mijlocul încăperii cu un aer superior, se opriră imediat din conversaţie pentru a-i măsura pe noii veniţi; în costumul său uzat de catifea, Julien se simţi pe dată situat în rândul oamenilor de rând şi ignorat de sferele înalte ale celor din carantină. Cei doi ţărani care îl însoţeau şi care nu i se adresaseră nici măcar o dată se instalaseră lângă o fereastră liberă şi priveau afară animalele închise într-un ocol improvizat: aceşti doi indivizi aveau deja un gând ascuns şi privirile pe

care le aruncau pe furiş, te făceau să pricepi că n-aveau să facă pe nimeni să beneficieze de ei. Conferinţa întreruptă de sosirea lor reîncepu imediat. Domnii (mici) negustori, comis voiajori sau funcţionari ai prefecturii, având figura unor oameni în stare să vândă până şi firele de păr de pe fundurile lor, şi care, în ciuda vicisitudinilor actuale, se străduiau să păstreze maniere din lumea bună, ţanţoşi, cu mustaţa în vânt de parcă acuşi porneau la atac pentru cele cinci sau şase femei frumoase din adunare, rostiră câteva adevăruri evidente asupra nesiguranţei situaţiei şi se declarară gata să treacă la ofensivă (s-ar fi putut crede, văzând aerul lor hotărât şi felul în care îşi răsuceau cu vârful a două degete mustaţa pomădată, că aveau să se repeadă la soldaţi şi să încerce o ieşire spre munţi după neutralizarea acestora cât ai bate din palme). Dar era vorba doar de a înainta o petiţie autorităţilor locale prin mijlocirea ofiţerului care comanda trupa „sau, dacă acesta făcea unele greutăţi, prin medicul care venea de două ori pe zi de la Saint-Hippolytedu-Fort pentru a vizita bolnavii.

— O să le spunem exact ce gândim despre toate acestea, declara conducătorul acestei revolte paşnice. Şi dacă e nevoie, o să trecem peste capetele lor şi o să avem grijă să li le şi spargă cei în drept s-o facă. Cunosc persoane influente sus-puse şi când se vor afla condiţiile de plâns…

Sătul de sforăielile acestui cocoş de subprefectură, Julien îi întoarse spatele şi se duse până la intrare cerând santinelelor să-i îngăduie să se ducă până la toaletă. Fu condus – de către o femeie de serviciu ce ducea în braţe o căldăruşă cu stupă, voinică precum un gealat – în capătul unui coridor care deservea aripa, opusă a clădirii, unde se găsea o altă sală mare asemănătoare celei dintâi, vizibilă de pe coridor prin geamurile mari, crăpate, ale peretelui despărţitor; era plină de oameni izolaţi de restul comunităţii sub pretext că veneau din regiunea Marsiliei şi reprezentau, în consecinţă, un pericol de contaminare mult mai mare, în orice caz considerat ca atare de către ceilalţi deţinuţi care nu se liniştiseră, făcând scandal şi protestând

întruna, până ce respectivii nu fuseseră puşi în carantină în interiorul carantinei. Molima asiatică, după obiceiurile ei capricioase şi de neprevăzut, printr-un soi de ironică dreptate dezminţise justreţea acestei măsuri, pe care Julien o considera dezgustătoare şi absurdă, cruţându-i pe cei pe care îi lovea şi lovindu-i pa cei pe care îi cruţa; cel puţin până în prezent, după cele spuse de femeia cu supa, care ea însăşi era de la Arles şi nu gândea fireşte decât lucruri bune despre oamenii de dincolo de Ron.

Din simplă curiozitate atunci când trecu prin faţa geamurilor, Julien aruncă o privire în această sală; mai târziu, acolo sus, pe pajiştile de la Comeizas, în mijlocul celorlalţi şi al acestui ţinut al „vântului de totdeauna54, expresie admirabilă datorată localnicilor şi îmbogăţită de mătuşa lui din Montdardier care adăuga acestui „vânt de totdeauna44 multe pietre şi mult cer, mai târziu, deci, când îşi aminti de această privire rapidă prin geamurile sparte, îi făcu plăcere să vadă în acest fapt un comic şi foarte mic bobârnac pe care i-l dăduse soarta şi fără de care nimic nu’s – ar fi întâmplat.

Se aflau aici două duzini de bărbaţi şi de femei destul de tineri şi patru sau cinci copii aşezaţi în jurul legăturilor de paie care le serveau drept masă şi pe care îşi mâncau liniştiţi supa. Ceea ce îl impresionă imediat pe Julien era ordinea şi curăţenia cu care se organizase aici mica tabără spre deosebire de cealaltă sală. Podeaua fusese măturată cu grijă, nimic nu era în neorânduială; boccelele, coşurile şi sacii erau aranjaţi într-un colţ. Un culcuş colectiv, mărginit de un rând de baloturi de paie ocupa tot fundul încăperii. Agăţaseră chiar şi cuverturi în faţa ferestrelor, care n-aveau obloane, ci numai zăbrele, probabil pentru a micşora în ceasurile de caniculă, reverberaţia zidurilor văruite. Toate acestea i se părură în acelaşi timp surprinzătoare şi extrem de liniştitoare dar sigur că ele n-ar fi reprezentat un motiv suficient pentru a-l îndemna să facă să fie mutat în această sală folosind un şiretlic pe care imaginaţia sa înfierbântată îl născoci în secundele următoare, dacă dracul însuşi nu şi-ar fi vârât coada, aşa

cum făcuse cu o seară mai înainte, la Uzès.

Căci primul lucru pe care concupiscenţa sa îl observă în grupul propriu-zis al acestor „ciumaţi” care îşi aranjaseră cu atâta grijă închisoarea, fură două tinere aşezate, fără jenă, călare pe legătura lor de paie, două fete din acelea cu sânii mari şi pulpele groase cu care nu arareori au o poftă nebună să se culce bărbaţii cu soţii slăbănoage. Recunoscu că aveau un aer vulgar, dar îi plăcea acest gen pentru că n-avusese parte de aşa ceva. Nu păreau a fi însoţite de niciun bărbat şi-şi sorbeau supa direct din strachină, ca o ispititoare lipsă de stânjeneală, lăsând să li se vadă părul de la subsuoară, iar rochiile lor întinse pe trup parcă gata să plesnească, mototolite de peripeţiile călătoriei, le scoteau în relief până la indecenţă formele planturoase. Nu trebuia nimic mai mult pentru a transforma complet imaginea neprietenoasă a acestei leprozerii şi a pune pe planul al doilea dorinţa de a evada de aici: dacă i s-ar fi oferit libertatea n-ar fi acceptat-o. Pe scurt, întorcându-se în prima sală unde domnii comis voiajori şi mici negustori îşi puneau la punct petiţia înfoindu-se în faţa doamnelor care îşi treceau sticluţe cu săruri şi strâmbau din nas în faţa supei făcând mutre ca femeile care fac dragoste în cămaşă de noapte cu despicătură, făcu pe prostul şi refuză şi el strachina care i se întindea, declarând celor care voiau să-l asculte că nu-i e foame, ceea ce de fapt era adevărat, căci dorinţa de a le devora pe cele două grăsane, împreună sau pe rând, îi tăiase pofta de mâncare, şi că n-o să-şi ierte niciodată că a părăsit Aubagne, unde epidemia. Începuse sigur să se domolească şi unde ar fi stat liniştit la răcoare în grădină, savurând cârnaţi cu usturoi, specialitatea ţinutului său natal. Vorbele lui fură urmate de o tăcere apăsătoare. Doamnele îi aruncară priviri îngrozite şi-şi strânseră odraslele în jurul lor, capii de familie discutară pe şoptite şi trimiseră o ştafetă, care dispăru în mare grabă pentru a duce vestea şi, după cinci minute, doi spadasini din conducerea sanitară veniră să invite capra râioasă să se alăture compatrioţilor săi.

Când intră în sală, cu legătura de paie sub braţ, cu sacul pè umăr, cele două creaturi la care jinduia erau ocupate, împreună cu alte două sau trei femei, acestea foarte slabe, să reîmprospăteze culcuşurile pentru noapte (privite de aproape, formele lor opulente se dovedeau a fi mai entuziasmante decât speraseră poftele sale animalice); bărbaţii, adunaţi în faţa unei ferestre de unde îndepărtaseră cuvertura, se uitau, la lumina apusului „h un fel de document care dispăru iute la venirea sa. Îl auzi pe un uriaş înalt de cel puţin şase picioare şoptindu-le prietenilor săi: „o să vedem mâinea.

— Şi tu de unde vii cu paiele tale? zise el cu o voce extraordinar de blândă dat fiind aspectul lui de luptător de bâlci (n-avea gât şi respira cum ar fi respirat un bloc de granit).

Tutui rea spontană îi făcu mai curând plăcere lui. Julien, care se temea că mâinile lui albe o să-i joace aceeaşi festă – dar de data aceasta în sens invers – pe care i-o făcuse mai adineauri costumul său de vagabond în faţa micilor burghezi cu petiţii.

Îşi povesti mica lui întâmplare dar introducând o variantă, fiindcă putea foarte bine să dea peste un adevărat locuitor din Aubagne, care nu era un oraş atât de mare încât să poţi rămâne anonim acolo.

— I-am făcut să creadă că sunt de prin locurile voastre. În realitate sunt din Nîmes, dar aşa s-a făcut că în ultima vreme am avut necazuri cu una din doamnele de alături care, deşi măritată, mă urmăreşte cu insistenţele ei până şi în prezenţa soţului şi, ţinând seama de felul cum stau lucrurile, într-o bună zi aş fi dat de bucluc. Vă închipuiţi ce mutră am făcut regăsindu-i aici acum câteva ceasuri. Din fericire, pe doamnă o apucaseră ameţelile şi abia am avut timp să dispar înainte ca domnul să mă zărească; este un gelos dintre cei mai feroce, şi e în stare să-mi facă bucata... Zău aşa, lumea e tare mică.

Aforism verificat pe dată. Uriaşul, scărpinându-se în barbă cu un aer gânditor, dezminţit de un strop de ironie care îi juca în ochi, îşi chemă prietenii:

— Aţi auzit, copii, ăsta-i din Nîmes. Ce facem cu el? îl ţinem aici sau îl trimitem alături ca să ne distrăm un pic? Ştii că cei din Nîmes n-au fost foarte drăguţi cu noi... Poftim, uită-te puţin aici să vezi ce mi-au făcut...

Avea o superbă tăietură la cap.

— Stai, spuse Julien, arată-mi mâna stângă.

Mina era mare cât o conopidă; îi lipsea un deget.

— Tunul sau că pu ta? întrebă Julien.

— Ce-ai zis? spuse uriaşul înmărmurit.

— Te întreb dacă ţi-ai pierdut degetul manevrând tunurile sau cosind fâşii de piele de-a lungul căputei?

Cu te-ţii se apropiaseră; nu se auzea nici musca.

— Ia zii, da cum ştii asta?

— M-a crescut o vrăjitoare. Aşteaptă un pic şi o să vezi.

Julien îi suci degetele, îi pipăi bătăturile şi examină liniile care brăzdau palma lui mare. Închise ochii.

— Un H, rosti el, e foarte posibil ca numele tău să înceapă cu un H.

Un murmur de uimire îi salută isprava; cele două grăsane frumoase, cu gura căscată, îşi ţineau respiraţia holbând ochii.

— Asta-i bună, făcu una din ele către prietena ei; îşi priviră fără să vrea palmele.

— Bun, hai, zii mai departe, spuse Huart, şi termină cu şiretlicurile.

— Mărturiseşte că te-au trecut năduşelile, zise Julien. Nu se ştie niciodată. Şi dacă ţi-aş spune, de pildă, că tu şi tot grupul vă îndreptaţi înspre munţii Lespérou, ce-ai gândi despre asta?

— Absolut nimic, ce vrei să gândesc?

Dar îşi trase mâna înapoi şi o frecă de pulpă parcă voind să încurce astfel căile de nepătruns ale destinului.

— N-oi fi cumva un poliţai?

— Un poliţai? Julien izbucni în râs. Am eu oare mutră de poliţai? Şi ce naiba vrei să caute un poliţai într-un loc de carantină?

Era gata să le dezvăluie şiretlicul şi să le vorbească

despre domnul acela atât de milos din Nîmes, care le făcuse rost de hrană şi de cuverturi când la etajul de deasupra lor izbucni un vacarm înspăimântător. Avu loc o învălmăşeală; ţipetele unor oameni, bufnituri şi zgomote de mobile răsturnate făcură să vibreze geamurile. Se auzi cum cineva urcă scările în mare grabă – erau probabil santinelele. Alţi soldaţi le veniră într-ajutor. Toată lumea se năpusti pe coridor, până la palier; în faţă, cei din cealaltă sală se înghesuiau lângă uşă spre a încerca să afle ce se întâmplă. Majoritatea femeilor erau complet albe la faţă. Un soldat coborî treptele alergând. Sus continuau să se audă oameni care strigau şi se zbăteau. „Intraţi, intraţi în sală, nu staţi aici”, vocifera soldatul; îşi agita puşca pe care o ţinea întinsă. Se opri câteva trepte mai jos pentru a schimba câteva vorbe cu un alt soldat care urca. Celălalt coborî cât putu de repede, se adresă unui al treilea care probabil că stătea la intrare: „Grăbeşte-te să-l aduci pe brigadier. Trei acolo sus s-au curăţat. Ceilalţi vor să sară pe fereastră/6 Uşile se închiseră când îl auziră suind din nou. Deasupra lor continuau ţipetele şi învălmăşeala. În sfârşit tărăboiul se potoli încetul cu încetul; soldaţii se întoarseră la postul şi la bivuacul lor şi, după un timp, ajunse până la ei un murmur confuz, cu modulaţii regulate şi monocorde în care desluşiră mai multe voci mormăind un şir de rugăciuni.

Incidentul întrerupsese brutal toate discuţiile şi în mijlocul dezordinii aproape că uitaseră cu toţii mica vrăjitorie al locuitorului din Nîmes – în afară de o fată înaltă şi slabă, cu părul şi ochii negri care, privindu-l şiret, îi şopti uneia dintre grăsane: „dacă-i aşa de grozav, cum de s-a lăsat înhăţat?” Julien profită de confuzia generală pentru a-l trage pe uriaş deoparte şi a-i explica în trei cuvinte cum şi prin cine aflase de existenţa grupului lor.

— Ştiu chiar şi că aceste cuverturi care atârnă în faţa geamurilor v-au fost procurate datorită acelui domn Déverlange, la care întâmplarea a făcut să mă aflu câteva zile după trecerea voastră prin Nîmes, unde se pare că aţi făcut o impresie foarte puternică asupra muncitorilor!

— Chiar aşa, zise Huart pipăindu-şi capul. E de groază ce mult îi iubesc compatrioţii tăi pe străini. Aş fi curios să ştiu ce ne-ar fi făcut dacă am avea pielea de altă culoare.

— Lucrul cel mai curios e că se urăsc mai ales pe ei înşişi şi în orice caz unii pe alţii (se gândea la casele mari, burgheze, care îl umiliseră atât de mult în timpul adolescenţei, şi la grilajele lor cu ţepi, atât de potrivite cu gândurile proprietarilor încât materializau ca o secreţie ceea ce se petrecea în mintea lor bolnavă), dar sunt prea proşti ca să-şi dea seama de asta. Şi, în fapt, ce-i povestea asta cu Saint-Simon?

— Existau printre noi doi sau trei adepţi convinşi. Nişte ti pl cam nebuni. Nici măcar nu ştiam de unde vin şi încotro se duc. Au încercat ei să ne atragă în poveştile lor dar noi ăştia nu înţelegem nicio iotă din treburile lor. Aveam şi aşa destule buclucuri. Ne-au părăsit la Nîmes ca să încerce să-i atragă de partea lor pe muncitorii din Montpellier.

— Dacă n-ai nimic împotrivă, zise Julien cu gla A” scăzut, aş prefera să nu dezvălui secretul în legătură cu scamatoria mea de adineauri. Ţin la micile mele efecte, adăugă el râzând, şi n-aş vrea să pierd avantajul pe care mi l-ar putea aduce pe lângă sexul frumos…

De sus continuau să se audă glasuri rostind rugăciuni. Se lăsase noaptea. Prin ferestre se zări o lanternă care se mişca în mijlocul landei. O alta i se alătură; se opriră amândouă.

— O să-i îngroape noaptea, zise un bărbat mic de statură, negricios, cu accent meridional mult mai savuros decât cel din regiunea oraşului Nîmes, şi îşi închipuie că nu-i vede nimeni.

Într-adevăr, după un timp, ajunse până la ei un hârşâit de cazma, atenuat de distanţă. În timp ce ceilalţi începeau să se culce, Julien şi Huart rămaseră cu coatele pe fereastră respirând aerul nopţii înmiresmat de cimbru. Cazmalele soldaţilor făceau un zgomot slab, ca de insectă, cu puţin mai sonor decât graiul tainic şi suav al greierilor.

Nişte cucuvele îşi răspundeau în depărtare dând peisajului cufundat în beznă profunzimi pline de ecouri. Pe cerul îmbogăţit de vară mişunau o sumedenie de stele, în mijlocul cărora plutea lichidul lapţilor originari ai căii laptelui.

— A naibii de frumoasă noapte, spuse Huart cu glasul său blând, duios, aproape ca de copil. Ar fi al dracului de păcat să eră pl acum.

„E un timid”, gândi Julien.

— Da, ar fi păcat, răspunse el, şi se gândi la cele două fete din Marsilia care îşi întindeau în clipa aceea pulpele minunate pe paie (observase că nu se îndepărtau nicio clipă una de alta, de parcă rotunjimile lor ar fi fost comune).

— Între timp, o să-mi umplu pipa, zise Huart.

Scoase din buzunar o punguţă de tutun, îşi umplu pipa, lovi amnarul; îl văzu pe Julien cum număra pe degete.

— Ce socoteşti, măi ăsta din Nârnes?

Vocea fostului artilerist avea un accent prietenos; constituţia lui robustă respira o forţă calmă care îl atrăsese imediat pe Julien. Avea impresia că mai auzise această voce, că ştia dintotdeauna capul acesta mare cu păr stufos. Şi, de altfel, în aceeaşi suită, toate evenimentele neprevăzute din ultimele zile realizaseră o atare ruptură în cursul existenţei sale încât plecarea din Paris şi chiar sosirea sa la Pont-Saint-Esprit i se păreau extraordinar de îndepărtate. Niciodată viaţa lui nu se rezumase în aşa măsură la clipă. Tot restul era vag şi abstract.

— Nimic, răspunse el. Nu mai ştiu prea bine cum stăm cu calendarul – râse uşor. Timpul e un lucru tare ciudat. În cinci nenorocite de zile s-a scurs mai mult decât în zece ani.

Îşi povesti întâmplările.

— Şi ce eşti în viaţa de toate zilele?

— Hoţ. Mă rog, sunt curtier dacă preferi.

Huart izbucni în râs.

— Chiar că eşti un tip tare amuzant…

Îi povesti, la rândul său, greutăţile avute din cauza holerei, cum fugise noaptea din Toulon, mergând prin albia unui pârâu secat plină de tot felul de murdarii, de animale moarte şi poate de cadavre de bolnavi de holeră: era prea întuneric ca să poată distinge ceva. După ce rătăcise pe dealuri de unul singur, mai multe zile în şir, dăduse în cele din urmă peste grupul de ţesători şi de tăbăcari care părăsiseră Marsilia ca să se refugieze deasupra localităţii Allauch într-o grotă; fuseseră nevoiţi s-o părăsească şi pe asta, urmăriţi de epidemie. Podurile fiind păzite, mica trupă reuşise să treacă Ronul dându-şi ultimul ban ca să plătească un luntraş care se îmbogăţea pe spinarea fugarilor. Urmaseră apoi Nîmes şi drumul prin munţi, înspre Aigoual, pa unde avea neamuri negriciosul, frizer de meserie şi care fusese cu ei mai adineauri. Şi marţi, alaltăieri, soldaţii.

— Şi cele două grăsane de aici, ce-i cu ele? întrebă Julien prefăcându-se complet indiferent (conta mai ales pe cuvântul „grăsane46 ca să-l înşele pe Huart).

— Vin din oraşul Salon. Nişte fete de la un han. Văd că nu ţi-ai pierdut capul.

— Fac parte dintre cei care cred că dacă am pune să treacă fete goale prin cimitire, zise Julien, n-ar fi nevoie să aşteptăm învierea de apoi ca să vedem morţii ieşind din morminte.

Înlemni pe dată conştient de prostia răspunsului său.

Negriciosul se apropie de ei; era în cămaşă.

— Vorbiţi mai încet, le spuse, că altfel o să-i împiedicaţi pe puşti să adoarmă şi o să se ţină de năzbâtii toată noaptea.

Zgomotul cazmalelor încetase; una din lămpi se îndrepta către leprozerie:

— Dacă n-o ştergem de-aici cât se poate de repede, zise Julien, uite acolo, sub pietrele alea o să dormim foarte curând.

Simţi ca o apăsare în „tăcerea celor doi interlocutori.

— Bine, rosti în cele din urmă Huart, hai să ne

culcăm şi să încercăm să dormim. Nu ştim ce-o să mai fie mâine. Poate că o să avem nevoie de toate forţele noastre. Şi tu, îi şopti la ureche lui Julien, caută să nu visezi prea mult. O să mai fie nopţi şi pentru aşa ceva.

Julien se trezi brusc; se simţea mai uşor decât un dop de plută. Zorile se albăstreau. Avea să fie iar foarte cald. „Holera”… îşi spuse. Dar toată lumea dormea liniştit. De la parter se auzeau doar câteva zgomote de tinichele lovite: soldaţii de serviciu care împărţeau mâncarea proastă de dimineaţă şi raţiile de apă pentru spălat. Huart, care se sculase – Julien petrecuse noaptea lângă el având zidul ca vecin în cealaltă parte – îşi plecă spre el capul cu părul lui vâlvoi ca de grifon.

— Vino-ncca, zise el cu glas scăzut.

Negriciosul, trei trupuri mai departe, se ridică pe coate.

— Vino şi tu aici.

Îl scutură pe un al treilea de picior.

— Maurin, trezeşte-te.

Toţi patru se duseră în fundul sălii, strecurându-se între fereastră şi cuvertura care servea drept perdea.

Negriciosul se numea Linsolas; s-ar fi putut numi Mohamed, cu faţa lui oacheşă moştenită de la o străbunică iubită de vreun maur, dat fiind că se născuse la sud de Loara. Avea, pentru cât era de mic, o voce surprinzătoare: puternică, cu timbru grav, ai fi zis că a primit-o de la Huart în schimbul vocii acestuia. Maurin era lung ca o prăjină; ochii înfundaţi în orbite, mâinile îngălbenite, tuşea uşoară care îi mâncase plămânii şi îi îndoise şira spinării în partea de sus, vorbeau despre meseria lui de tăbăcar.

— Uite, şopti Huart, n-are rost să umblăm cu şiretlicuri cu el. O să-i spunem ce avem de gând, dacă n-aveţi nimic împotrivă.

Ceilalţi doi dădură din cap.

— Bine. Diseară o-ntindem, îi spuse el lui Julien.

— Şi cum vreţi să procedaţi?

— E un sergent aici pe care îl am în buzunar: avem amintiri comune, nu ştiu dacă pricepi ce vreau să zic.

Jourdan îşi lipi palma dreaptă de inimă.

— Oh! nu chiar aşa ceva, zise Huart. Am înghiţit prea multe ca să mai am chef de o groază de lucruri

— Dôar de libertate nu, pe bună dreptate. N-am scăpateu fără nicio zgârietură ca să ajung să crăp de diaree în cursa asta bună pentru burghezi. În sfârşit, uite care-i planul: cele două santinele care stau de pază la uşa din dos o să lipsească zece minute. E de ajuns ca să dispărem. Cel mai greu nu-i să fim iar liberi, ci să rămânem aşa. C După câte ştiu, de la Ganges la Alais ţinutul mişună de soldaţi. Peste cinci sute de bărbaţi cu cai şi cu puşti. Noi, păi noi avem femei, copii şi boccele. Ia dă puţin hârtia aia a ta, îi zise el lui Linsolas care scoase din cămaşă o foaie de hârtie ruptă pe jumătate şi împăturită în patru.

Era o hartă veche a Cevenilor de pe vremea *dragonadelor* (puteai citi: Se veni).

Huart arătă cu degetul diferitele văi prin care se pătrunde în munţii aceştia: Ganges, Saint-Hippolyte, Anduze, Alais – care erau scrise: Gauges, Saint-Ipolites, Anduse, Alez.

— Linsolas, care cunoaşte regiunea asta ca în palmă, voia să o luăm pe drumul cel mare al turmelor.

Vechea cale celtică bătută de oi şi de legiunile lui Cezar urca până la muntele Aigoual de-a lungul crestelor: Colognac, l’Ascalier, Bonperrier, a trecătorii Malpas, a muntelui Aigoual (Ognal pe hartă) şi ajungea la ţinuturile înalte din vest, într-un loc zis Crucea de Fier, care domina o mică vale pierdută numită – r nici că se putea mai bine – Fericirea. Era capătul drumului; pe-acolo se afla faimoasa *bori* a lui Linsolas. Dar trebuiau să meargă cincisprezece leghe şi mai bine prin pietrele negre şi tăioase ale şistului calvinist. Bineînţeles, dacă izbuteau să treacă de baraje.

— După părerea mea e prea riscant, zise Huart. Uite, noi suntem aici (arătă pe hartă o cruciuliţă care indica locul leprozeriei, situată ia aproape un sfert de leghe de drumul care ducea de la Ganges la Saint-Hippolyte). Profitând de întuneric câţiva bărbaţi curajoşi ar izbuti

poate, să treacă! Însă cu tot grupul ăsta, lucrurile stau ceva mai altfel. Şi de cealaltă parte a drumului, nu-i de glumă. Priveşte şi dumneata: e viu şi natural în faţa ochilor.

În lumina care pe fiece clipă devenea tot mai puternică se zărea o barieră de munţi înalţi de şapte sau opt sute de metri; era o îngrămădeală de stânci abrupte presărate cu minuscule tufişuri negre în mijlocul cărora ar fi fost uşor să distingi un om de pe vestitul drum care trecea la poalele ei.

— Nu ne văd căţărându-ne acolo sus în mijlocul nopţii cu copii şi cu femei care nu sunt obişnuiţi cu acest gen de exerciţii. În spatele crestei încă mai e de mers: harta indică un drum care duce de la Saint-Hippolyte la Sumène şi pe care nu putem şti cine circulă. Soluţia pe care o propun e să pornim direct spre apus şi să ocolim Ganges pe la sud.

— Pe-acolo cunosc eu locurile, zise Jourdan, e un ţinut pe care îl ştiu bine. Dar ce te faci cu râul Hérault? Va trebui să găsim un vad.

— Cu seceta de acum… spuse Linsolas.

— Să nu contăm prea mult pe asta. O să ajungem în dreptul localităţii Laroque, vedeţi, aici. E destul de larg şi destul de adânc; chiar vara am văzut aici multă apă. Există unul sau două poduri dar probabil că sunt păzite. O să fie mai bine să coborâm de-a lungul râului şi să-l traversăm prin defileurile astea; noaptea, pe cât cu putinţă, din cauza drumului care vine de la Montpellier şi pe care iar nu putem şti cine umblă. După aceea, distracţia tot nu s-a sfârşit. Trebuie să trecem şi râul Vis

— Şi aici e apă destulă – şi să urcăm iar pe creste până la platoul Montdardier. Odată ajunşi acolo o să fim oarecum salvaţi. Dar va fi necesar să nu ne arătăm: mă feresc de ţărani tot atât cât de holeră. Riscă să fie mai ticăloşi decât soldaţii.

— O să mergem noaptea, spuse Huart. De altfel, la adăpostul ei…

Soarele se înălţase sus pe cer; lumina singurătăţi

pustii şi triste. Ienuperii nu-şi schimbaseră locul în ciuda existenţei fantomatice pe care le-o atribuia ciudata lor aranjare în mijlocul acestor întinderi aride. Jourdan se gândi fără să vrea la armata vegetală care, în *Macbeth*, încercuieşte castelul uzurpatorului regicid.

Li se alăturară doi bărbaţi; fuseseră treziţi de discuţia camarazilor lor din spatele cuverturii. Un ins voinic, tatuat, păros ca o maimuţă, la vreo cincizeci de ani, şi un tânăr slab, cu mutră de student; Julien se întrebă ce anume studii îi făceau chipul atât de nemaipomenit de inexpresiv.

Huart le explică ce hotărâseră cu privire la itinerariu.

— Eu sunt de acord, spuse tipul cel voinic. Totu-i să ştim unde o să nimerim la răsăritul soarelui: douăzeci şi cinci de persoane, astea fac zgomot, se văd şi merg încet.

Jules Brun. Fost sergent de infanterie, demisionat după tulburările din aprilie şi după masacrul din strada Transnonain se întorsese la Toulon, unde se născuse, şi se angajase ca muncitor la călăfătuit. Muzica, o cdnoştea el foarte bine i o armată de meserie care nu serveşte la nimic nu aşteaptă decât să servească la indiferent ce, chiar şi să tragă asupra muncitorilor, dacă n-are de tras asupra duşmanilor. Holera şi consemnele, care constau în a o circumscrie în interiorul oraşelor şi al regiunilor unde boala se manifesta cu cea mai mare violenţă, riscau să stimuleze zelul soldaţilor, care se distrează nebuneşte să tragă într-un vânat de care n-au de ce să se teamă.

Râul Hérault era la trei leghe la apus de leprozerie. Terenul părea neted şi puţin accidentat; puteau spera să parcurgă repede cele trei leghe, în mai puţin de patru ore, cu copii, femei, cu boccele cu tot. Aveau deci. Să ajungă în faţa râului la revărsatul zorilor. După aceea, era un urcuş mic, dar acoperit de păduri destul de „dese ca să le permită să înainteze fără a fi văzuţi.

— E mai bine să nu ne fixăm etape prea precise, zise Jourdan. Totul va depinde de oboseala şi de moralul grupului. Oricum, un convoi ca al nostru nu poate parcurge în niciun caz mai mult de patru sau cinci leghe

pe zi, mai ales pe munte. Dar ceea ce mă nelinişteşte cel mai tare, în povestea voastră, e chestiunea hranei. Trebuie totuşi să vă spun că timp de patruzeci şi opt de ore cel puţin, nu ne vom putea bizui decât pe noi înşine.

— Închipuie-ţi, dragul meu, că n-am plecat fără provizii. Şi pe lângă asta, omul tău de la Nîmes ne-a dat orez, zahăr, fructe uscate şi cartofi. De altfel, o să facem imediat un mic inventar.

— Şi apa, băutura?

— Ei bine, avem râul tău, spuse Linsolas.

— Prea periculos, rosti Julien. La ieşirea din târguri, râurile cară toate murdăriile posibile şi imaginabile. E ce-i mai nimerit ca să te îmbolnăveşti de holeră.

— Are dreptate, băiatul ăsta, zise Huart. O să-ţi bei saliva. Avem sticle goale şi ploşti: azi o să le umplem cu o parte din apă raţiilor noastre.

— Nu vréau să mă amestec în ceea ce nu mă priveşte, dar v-aţi gândit la ce-o să fie mai departe?

— Mai departe? întrebă Huart.

— După ce-o să ajungeţi la Crucea de Fier, ce-o să se întâmple? Ce-o să mâncaţi săptămâni în şir? V-aţi gândit oare că, aşa cum stau lucrurile, epidemia poate foarte bine să nu depună armele înainte de venirea toamnei – dacă le depune?

— Toată lumea crede că iarna o să-i pună capăt.

— Se pare că la Constantinopol şi la Atena bântuie de mai bine de un an, zise tânărul student care nu deschisese încă gura. Un an… îşi înălţă ochii de culoare deschisă spre vârfurile munţilor pe care soarele abia răsărit începea să le scalde într-o lumină aurie. Un an şi mii de victime, murmură el de parcă s-ar fi adresat munţilor.

— Are dreptate, spuse Julien, totu-i posibil, cu molima indiană. Sunt totuşi. Aproape douăzeci de ani de când se întindefarsa asta cam pretutindeni şi, fără să fiu alarmist, ai de ce să te cuprindă teama. Şi dacă lucrurile au să meargă din râu în mai rău? Dacă asistăm cumva la prima mare epidemie universală?

Spre deosebire de cei pentru care moartea rămâne o

abstracţie, Julien încerca un simţământ straniu când se gândea astfel la o extindere planetară a epidemiei: în mod paradoxal, scadenţa propriei sale morţi i se părea că devine tot atât de îndepărtată şi de ireală ca odinioară, când putea trage la infinit poliţe din capitalul-timp care îi aparţinea.

— În orice caz, zise el, trebuie să vă băgaţi bine în cap că dacă se declară un singur caz de holeră acolo sus, o să fie imediat vina voastră. Ţăranii din regiune o să se grăbească să trimită după voi un detaşament de soldaţi sau de jandarmi. Dacă nu cumva pornesc chiar ei la treabă: probabil că pun repede mâna pe furcă, prin locurile acelea. Dar ce-i această *hori* a ta? O fermă? O stână? Sunt pământuri cultivate prin jur?

— La drept vorbind, spuse Linsolas, habar n-am. E o moştenire dinspre partea nevestii-mi, şi cum are o droaie de fraţi şi de surori… Cred că se află pe o pantă înspre nord, între Crucea de Fier şi un cătun care se cheamă Oubrets.

Se uitară pe hartă: nicio indicaţie.

— Mă gândisem că bărbaţii s-ar putea angaja ici şi colo la munca câmpului, explică Iluart. Avem patru monezi puse deoparte; ca să cumpărăm găini, două sau trei capre, câteva oi… Oricum n-o să fie mai rău ca aici. O să strângem cureaua, dar o să trăim.

— Ne-am obişnuit, râse ironic Maurin.

Atelierele de tăbăcărie se închideau adeseori din cauza lipsei de apă, de cum venea vara: tăbăcarii din Marsilia (sau Nîmes) mâncau te miri ce timp de patru luni pe an – şi carne o dată pe săptămână în tot restul timpului.

— Desigur, încuviinţă Julien, dar revin la ţăranii mei. Puneţi-vă puţin în pielea lor. Sunt foarte liniştiţi în pădurile lor unde nu-i bate nimeni la cap. Până acum cel puţin altitudinea i-a ferit de holeră şi e sigur că soldaţii (deşi îi urăsc) le sunt de data asta foarte simpatici fiindcă îi opresc pe cei ca noi să apară acolo sus cu holera în ţoale. Dacă află de existenţa noastră, sunt tare îngrijorat, căci reacţiile lor sunt tot atât de greii de prevăzut ca şi cele ale holerei.

Nu, nu, dacă pot să vă dau un sfat, e să vă faceţi mici de tot – se corectă – să ne facem mici de tot, cel puţin la început. După ce-om vedea cum se desfăşoară lucrurile vom proceda în consecinţă.

— Nu pricep de ce vorbiţi aşa despre ţărani, zise tânărul cu chip inexpresiv. Oamenii din Ardèche nu sunt nişte sălbatici. Nici cei din Ceveni. Când sunt atacaţi se apără. Şi eu sunt originar din Ardèche şi nu cunosc vreun exemplu…

— E o situaţie nouă, rosti Huart. Mi-e tare teamă că cel din Nîmes are dreptate. Riscăm să fim diavolul.

— Cu atât mai mult cu cât în locurile înspre care ne îndreptăm sunt catolici şi, spre deosebire de protestanţi, au mai curând tendinţa să fie de partea cozii toporului. Cred chiar că sunt mai puţin săraci şi, prin urmare, mai neîncrezători. În orice caz, nu gândesc că ne vor primi cu strigăte de bucurie.

— Oricum, fac parte din popor şi noi de asemenea, zise Linsolas.

— Şi ce-i cu asta? Oare burghezii sau oamenii din popor v-au azvârlit cu pietre în obraz, săptămâna trecută, la Nîmes? E de ajuns ca un nerod oarecare, ceva mai puţin nerod decât ceilalţi, să spună pe socoteala noastră nişte baliverne şi atunci o să vezi matale dacă, popor sau ba, n-o să te pocnească din nou peste bot.

Acest vocabular de căruţaş era ca o» limbă matjernă pe care viaţa i-ar fi interzis s-o vorbească până atunci şi pe care o regăsea cu voluptatea unui emigrant reîntors acasă. Avea din ce în ce mai mult chef să se exprime aşa cum îţi sufleci mânecile. Cum trânteşti o fată în fân. Cum bei apă dintr-un torent scăldându-ţi chipul în el. De altminteri, de multă vreme avea el chef să silească această limbă franceză gătită cu jabouri şi reguli de politeţe, cu degetul mic în aer, de către două sau trei secole de saloane, de marchizate şi de academie, să coboare în stradă (spre marea indignare a Thérèsei care, ca toţi cei vulgari în propria lor fiinţă, considera trivialitatea şi sănătatea drept vulgaritate) şi, neputând vorbi o altă limba mai apropiată

de originea sa şi mai potrivită cu temperamentul său, se tăvălea în cuvintele grosolane şi obscene cum s-ar fi tăvălit în iarba proaspătă după şase luni de închisoare.

Femeile şi copiii începeau să se mişte pe paie şi să se trezească. Nu era decât ora şapte dimineaţa; ferestrele, care dădeau spre nord, nu erau în soare; totuşi, căldura era de pe acum aproape de nesuportat şi îşi lăsa pulberea albă peste munţi.

— Să nu-i speriem, zise Huart. Odată ajunşi acolo sus, o să avem destul timp ca să le vorbim despre lup.

Julien se gândi la holeră. „Să sperăm că până mâine dimineaţă…” îşi zise. Oricând te poţi apăra împotriva oamenilor, oricâţ ar fi ei de proşti şi de periculoşi. Dar* împotriva a ceea ce este invizibil şi absurd… în dimineaţa aceea, în leprozerie erau oameni care se sculau, mergeau, respirau şi se gândeau la viitor, dar pe care soarta îi însemnase cu o cruce pe spate şi care n-aveau să vadă a doua zi dimineaţa soarele strălucind deasupra acestui peisaj întins, muntos, unde tremura lumina albăstruie a verii. Rămase singur o clipă în faţa ferestrei: i-ar fi trebuit eternitatea pentru a privi pe săturate bucata de planetă pe care o avea sub ochi, pentru a-i cunoaşte toate cărările, pentru a-i respira toate miresmele, pentru a-i admira fiecare fir de iarbă. Şi o fiinţă minusculă putea distruge totul dintr-o clipă într-alta. Înainte de a se întoarce lângă ceilalţi se mai uită încă o dată la vastul amfiteatru format de dealuri şi de munţi, care se întindea în jurul leprozeriei în valuri din ce în ce mai înalte. Niciodată nu simţise, nu înţelesese în ce măsură era legat prin toate fibrele sale de această regiune a pământului unde venise pe lume şi unde avea să moară probabil. Era un sentiment de fraternitate născut din străfundurile fiinţei sale şi care nu ţinea defel de estetică şi de dragostea de natură. Îşi spuse că aceasta ar fi de ajuns pentru a-i justifica viaţa. Şi simţea în el un fel de acceptare calmă, ca şi cum ceva mult mai tarei decât soarta lui personală îi dăruia acestui ţinut moartea sa.

Toată dimineaţa fu consacrată pregătirilor în vederea plecării. Huart îi puse pe Maurin şi pe Linsolas, promovaţi

intendenţi, să facă un inventar al alimentelor care, unele după altele fură împărţite în saci şi în boccele astfel încât poverile să fie echilibrate. Aceste alimente însemnau: doi saci de cincizeci de livre de mălai, douăzeci de livre de zahăr, patruzeci de livre de orez, o sută de livre de cartofi şi un sfert de porc sărat cântărind cel puţin cincisprezece livre. Mai existau de asemenea, pe lângă aceste provizii obţinute datorită domnului Déverlange, merindele modeste dar foarte preţioase pe care fiecare familie le luase cu sine când fugise din Marsilia şi apoi din grota de la Allauch: fructe uscate, bob şi linte adunate de pe câmpurile de la Garlaban, dulceţuri şi peltea de struguri (cinci sau şase borcane cu totul), heringi afumaţi care miroseau cumplit de urât, cârrinţi, borcane cu jumări, untdelemn de măsline şi vreo douăzeci de litri de vin. Toate acestea reprezentau cam patru sute de livre de produse comestibile la care trebuiau adăugate cuverturile, ţoalele şi obiectele personale din care nu păstrară decât pe cele care putea fi utile pentru supravieţuirea comunităţii: cuţite, chibrituri cu fosfor, amnare, luminări, frânghii, obiecte şi unelte diferite dintre care un ciocan – neaşteptat – un cosor mic şi un mic fierăstrău de grădină – nesperate.

Treizeci de livre pentru fiecare bărbat, restul fiind împărţit între femei, nu era grozav de mult; e dr-pt că existau cei doi măgari care> duseseră în spate tot bagajul acesta şi pe care soldaţii îi băgaseră în ţarc împreună cu animalele lor, dar era prea riscant să încerce să-i recupereze.

Jourdan sugeră să se facă şi o listă a persoanelor.

— Suntem prea numeroşi, zise el, şi să nu uităm că o să mergem mai ales noaptea. Sunt şi copii cu noi. Probabil că o să mai rămână şi unii în urmă. Din când în când va trebui să controlăm. Ar fi suficient ca unul dintre noi să se oprească pentru vreo nevoie, nici nu ne-am da seama, şi imediat ar începe dezordinea…

— E drept, spuse Huart. Cred că va trebui să desemnăm pe cineva ca să supravegheze spatele grupului, şi unul sau doi oameni ca cercetaşi. Asta ne poate evita

surprizele neplăcute. La drept vorbind, nu ştim nici măcar câţi suntem. Hai să facem apelul.

Ardusson (cel din Ardèche) propuse să fie el grefier: era singurul care căra în catrafusele lui cu ce să scrie, îşi puse mapa pe o legătură de paie, deschise sticluţa cu cerneală şi, cu un scris îngrijit, trecu pe hârtie numele şi prenumele celor douăzeci şi unu de adulţi şi ale celor cinci copii ai tribului (căruia avea să i se alăture, după-amiază, un individ ciudat, şi el tot din Marsilia).

Erau şase perechi căsătorite, cinci femei şi patru bărbaţi celibatari (plus cinci copii: trei băieţi şi două fetiţe între cinci şi doisprezece ani).

La prânz, două femei de serviciu cu braţe de hamal aduseră o căldăruşă cu tocană. Le întrebară dacă, după situaţia gravă din seara din ajun, se mai îmbolnăviseră alte persoane. Nu ştiau nimic sau primiseră ordin să nu sufle îiici o vorbă. În schimb, spuneau că erau multe cazuri de holeră în regiune şi că noaptea trecută numai la Saint-Hippolytedu-Fort muriseră douăsprezece persoane.

Tocana era mai ales şorici de porc în mijlocul unei paste de cartofi zdrobiţi. Nu se atinseră de mâncare decât cu vârful buzelor. De altfel era prea cald şi erau prea enervaţi la gândul plecării şi al posibilelor evenimente neprevăzute ca să le fie foame.

Julien, reuşind după manevre complicate să se aşeze alături de cele două slujnice ale căror farmece le privea pe furiş, îi dărui porţia lui de carne uneia dintre planturoasele sale vecine (care aveau multă poftă de mâncare).

— Mănâncă, inimioară, îi spuse Huart care observa tot jbcul, că nu ştii cine o să te mănânce pe tine.

— Bunica îmi zicea mereu aşa, dar vezi că mie nu mi-au plăcut niciodată nici carnea slabă, nici oasele, îi mărturisi Julien vecinei sale care izbucni într-un râs zgomotos ce spunea tot ce voiai să spună.

Făcură mai bine cunoştinţă. Se numea Louisette, avea douăzeci şi trei de ani, era orfană şi mirosea exagerat de tare a violete. Julien făgădui să-i ducă el sacul atunci când o să obosească mergând.

— Să dormim o porţie de somn suplimentară, îi sfătui Huart. La noapte, nici vorbă… O să fie nevoie să avem ochii bine deschişi.

Cineva întrebă dacă avea să fie lună. Cu o seară mai înainte se părea că nu fusese, dar nimeni nu era sigur. Dând spre nord, ferestrele sălii întorceau spatele acelei părţi din cer unde se mişca luna.

— Dacă a răsărit, zise Julien, nu poate să fie foarte mare şi lumina ei n-o să fie atât de puternicăxâncât să ne trădeze. Şi, pe urmă, în zece minute ajungi departe, nu glumă…

— Da, dar ne vor trebui trei sau patru minute ca să ieşim de-aici cu bagajele, să coborâm scările uşor şi s-o întindem pe uşa din dos, observă Huart. Presupunând că totul se petrece fără piedici, abia dacă ne rămân cinci sau şase minute ca să ieşim din unghiul lor de vedere: va trebui să grăbim pasul. Până atunci, odihnă. Despărţiţi-i pe puşti ca să nu se ţină de prostii.

În timpul siestei avu loc o mică alarmă, dar se aleseră numai cu spaima. O femeie se plânse deodată de colici şi de greţuri. Era o văduvă de vreo patruzeci de ani, o fire melancolică şi care părea că nu şi-a adus pe lume fiica decât pentru a o face sclava moleşelii sale. Tot servind de cârjă minţii şchiopătânde a mamei şi suportând capriciile ipohondriei sale, tânăra fată (era bruneta înaltă, puţin slăbuţă pe care şedinţa de chiromanţie a lui Julien nu o impresionase) manifesta faţă de aceasta un fel de afecţiune plictisită iar lungile conflicte cu bolile închipuite ale maică-sâi o făceau în stare să suporte, fără să-şi piârdă cumpătul, spaimele iniitile.

Doamna se răsucea pe paie, tremura de frig, transpira, se strâmba frământând mâinile fiicei sale cu atâta convingere încât crezură citoţii că e vorba de o criză de holeră. Dar fata nu părea tulburată peste măsură. „Hai, mamă, te rog, ştii bine că nu-i prima dată că te simţi aşa”. Şi, cu glas scăzut, către cei din jur, care şi începuseră să vorbească despre izolarea bolnavei: „Vă asigur că n-aveţi de ce vă teme. Sunt doar emqţiile ultimelor zile. N-are

absolut nimic”. Într-adevăr, după un sfert de oră, din clipa în care, şi cu ajutorul oţetului, toţi se arătară plini de atenţii cu bolnava şi mai ales înduioşaţi de starea ei, durerile şi tremurăturile dispărură ca prin farmec. Adormi şi începu să sforăie ţinând-o de mână pe fiica ei care privea gânditoare în tavan.

Moţăiră cam vreo două ceasuri şi mai bine. Era o căldură infernală. La un moment dat auziră gemete la etajul de deasupra lor; acum nu mai părea să fie glumă. Pe la ora cinci, Julien se sculă şi se duse să dea la o parte cuvertura care atârna în faţa ferestrei. Afară era aceeaşi lumină lipsită de viaţă şi de strălucire care îl frapase atât de tare la Nîmes şi care dădea impresia că avea să izbucnească o furtună, dar pe cer nu era nici urmă de nor. Descuraja până şi insectele, care tăceau, închipuindu-şi probabil că seara e pe-aproape. Pe lande şi pe munţi nimic altceva decât o singurătate apăsătoare. Acolo sus, foarté departe, se afla Parisul, cu bulevardele unde circulau trăsuri şi unde băutorii de absint respirau probabil aerul răcoros, sorbindu-şi încet licoarea din pahare pe terasa umbroasă a cafenelelor. Simţi ca o uşoară strângere de inimă de nostalgie. Vara i se întâmpla adeseori, la sfârşitul zilei, să se instaleze singur pe una din acele terase unde, cufundat într-o încântătoare stare de renunţare la toate gândurile sale, privea cum se lasă seara deasupra Parisului, urmărind mişcarea plăcută a trăsurilor şi plimbarea înceată a trecătorilor printre care străluceau mutrişoarele delicioase ale fetişcanelor cochete ce ieşeau din birouri şi din ateliere. Aceste clipe fuseseră pentru el ca o patrie minusculă, o oază de fericire în interiorul exilului său. Imaginea Thérèsei îi reveni în minte. Şi-o închipui aici, închisă în veşnica ei neîncredere, şi atât de vulnerabilă totuşi prin lipsa ei de naturaleţe şi de amabilitate care o puneau întotdeauna într-o situaţie precară faţă de cei din jur. „Ar fi avut până acum simpatiile ei, îşi spuse el iritat, şi alese după atare criterii încât s-ar fi grăbit să emigreze în cealaltă sală unde holera promovării sociale continuă să bântuie, mai virulentă decât cealaltă”.

Pe la ora şase după-amiază, cum enervarea creştea odată cu apropierea momentului evadării, şi cum anumite femei începeau chiar să regrete o ho tărâre care le părea brusc temerară şi în măsură să le aducă nenumărate necazuri, Huart, Linsolas, Jourdan şi Ardusson, pentru a crea o diversiune (era, în acelaşi timp, o măsură care avea să-i facă să câştige un timp preţios) arătară fiecărei persoane pachetul pe care avea să-l ducă. În timpul acestei operaţii santinela aduse un nou personaj care, dată fiind înfăţişarea lui de comis voiajor, ar fi fost mai la locul său în cealaltă sală, printre domnii cu ac la cravată şi cu mustaţă pomădată; mustaţa lui era pomădată poate puţin cam prea mult, şi poate că avea puţin cam prea multe aurării la degete şi pe vestă pentru a fi un comis voiajor obişnuit. Se prezentă ca Fiind din Marsilia şi lucrând „în afaceri44; era vag, dar salută doamnele cu o politeţe destul de firească, fără exagerări, apreciată mai ales de cele două grăsane pe caje meseria le hărăzea să aibă genul acesta în sânge. Îl întrebă pe Ardusson ce joc juca văzându-l cu mica lui listă în mână.

— De-a Arca lui Noe, răspunse Huart. În vremurile noastre e un joc care are toate şansele să fie la modă.

Julien îl trase pe Huart într-un colţ.

— Nu-mi place tipul ăsta. Ce facem cu el?

— Ce vrei să facem? Ce-am făcut şi cu tine. Îl luăm cu noi. În afară de cazul că-l pocnim în cap şi-l legăm.

Îi explicară cetăţeanului în ce consta această Arcă a lui Noe. Deşi era vorba de mers pe jos (fusese prins în cabrioletă şi numai văzând fineţea cizmelor şi culoarea albă a feţei lui ghiceai că probabil nu este prea obişnuit nici să umble în aer liber, nici să se caţere pe munţi cu greutăţi în spinare), planul păru să-i surâdă şi se arătă foarte bucuros să se alăture fugarilor. Îşi spuse numele. Îl chema Martin, Pierre Martin, pur şi simplu.

— Dar n-am de nici unele, zise el, în afară de câteva zdrenţe pe care de abia am avut vreme să le vâr sub bancheta cabrioletei. N-am decât puţini bani la mine.

Fusese luat pe neaşteptate şi povesti că la Marsilia

epidemia atinsese culmea violenţei şi că nu mai era deschisă nicio prăvălie şi, cu atât mai mult, nicio bancă. Reuşise să scape de-acolo ca prin minune şi se îndrepta spre munţii din Ardêche după ce trecuse Ronul pe un bac între Bagnols şi Pont-Saint-Esprit, când mişcarea patrulelor, foarte numeroase de-a lungul văii Ronului, îl obligase să o ia înspre apus. Dar avea să-şi plătească şi el partea lui. Se declară republican. Avea un ton sincer. Doar toate brelocurile şi acul de cravată cu un topaz cât o alună deranjau puţin. Făcea mici operaţii la bursă. Ceea ce nu-l împiedica să lucreze şi el: tatăl lui era tâmplar şi îl învăţase meseria. Se arăta foarte mândru de originea lui modestă. Dar ca să farmece sexul frumos se străduia să folosească expresii cât mai elegante, ceea ce ducea uneori la rezultate ciudate.

Ora opt seara. Se aduse supa. Cu toţii erau foarte nervoşi şi niciunul dintre ei, sau aproape niciunul, nu se atinse de mâncare în ciuda îndemnurilor repetate ale orgânizatorilor expediţiei: două persoane din sala învecinată se îmbolnăviseră şi fuseseră transportate la infirmerie. Faţa li se şi înnegrise. Se spunea că bântuie o nouă formă a molimii care, în câteva ceasuri – patru, ba chiar trei sau două – transforma un om voinic şi sănătos până atunci, într-un cadavru în descompunere. Unii, care se hotărâseră să mănânce, aruncară imediat conţinutul farfuriei pe fereastră atât le era de teamă că fierberea alimentelor devenise o măsură insuficientă împotriva noii forme de contagiune. Se duceau să se aşeze prin colţuri şi, cu capul în mâini, îşi imaginau propria agonie, cu suferinţe cumplite, proiectându-se, aşa conştienţi şi în viaţă, într-un trup neînsufleţit, respingător, care îi îngrozea, deşi sigur era lipsit de cunoştinţă. Y

Ora zece seara. Sergentul care trebuia să se arate cu o jumătate de oră înainte de plecare pentru a da ultimele ordine nu apăruse încă şi casa scării rămânea dezolant de tăcută. Mulţi începeau să-şi roadă unghiile şi să se învârtă prin sală.

— Dar la ce oră îţi făgăduise că o să fie aici, individul

ăsta?

— Între nouă şi zece. Dar dacă a plecat cu vreo patrulă e posibil să fi întârziat pe undeva.

Greşiseră dându-i banii înainte de plecare; poate că îi trădase „O femeie tânără începu să plângă de enervare. O îmbărbătară făcând-o să bea o înghiţitură de alcool. Văduva, Georgette Boué, nu mai voia să plece, invocând ca pretext starea ei proastă, prevăzând urmărirea lor, şi dacă erau prinşi, o prelungire a captivităţii, astfel încât nimeni să nu mai scape cu viaţă.

Ora unsprezece noaptea. Se făcuse complet întuneric. Un întuneric fosforescent lăsând să se distingă trupul negru al munţilor şi linia cenuşie, ce părea că se îndepărtează, a câmpurilor din jurul leprozeriei. Aprinseseră câteva luminări. În sfârşit se auzi deschizându-se încet uşa de la parter şi un zgomot de paşi care urcau. Era sergentul. Huart înaintă spre el şi cei doi bărbaţi vorbiră o clipă pe şoptite. Toată lumea se adunase în mijlocul încăperii. Julien simţi că pieptul îi este strâns ca într-un cleşte de o nelinişte minunată şi îşi puse degetele îngheţate pe pleoapele fierbinţi. Fundul elastic al Louisettei îi atingea uşor şoldul. La lumina lumânării pe care o ţinea în mână vedea cum se zbate o vână mică, repede de tot, pe gâtul tinerei femei. Contextul stimulându-i îndrăzneala, o prinse de talie; o mână umedă o apucă pe a sa. „Mi-e o. Frică”, spuse ea pe nerăsuflate. O simţea foarte caldă şi foarte suplă alături de el. Această voluptate abia schiţată depăşea prin gingăşia ei toate isprăvile amoroase. Sergentul se întoarse şi coborî scările, fâuart scoase un ceas mare din buzunăraşul de la vestă.

— Exact peste un sfert de oră, spuse el. Acuma, hai! Luaţi-vă fiecare sacul. Şi linişte. Cel mai mic zgomot şi s-a dus naibii totul.

Îşi prinseră boccelele în spate şi-şi puseră săculeţii în bandulieră. Lui Julien inima îi bătea în piept cu putere. Huart întredeschise uşa şi azvârli o privire în casa scării; era întuneric beznă.

— O să cobor primul, şopti el, dar destul de tare ca

să-l audă toată lumea. Imediat ce pleacă santinelele o să aprind fitilul amnarului şi o să-l mişc în întuneric. Maurin, stai pe palier. Aplecându-te, o să vezi semnalul meu. O să veniţi după mine doi câte doi ca să nu fie îmbulzeală. Ultimul va stinge lumânările. Mai avem cinci sau şase minute.

Li se părură nesfârşite. Julien simţea în pântec uşoare crampe de frică – o frică sănătoasă, tonică. Se gândi că trăia poate unul din momentele cele mai exaltante djin viaţă: ca şi cum n-ar mai fi avut o existenţă personală. Tèama de a fi prins de soldaţi părea să-l elibereze dintr-odată de o povară extraordinară. „Oare şi ceilalţi trăiesc acelaşi lucru?” se întrebă el observându-şi tovarăşele şi tovarăşii nemişcaţi în jurul său şi care se priveau ţintă unii pe alţii, cu chipurile aidoma unor măşti cu trăsături ciudat de accentuate de lumina slabă şi inegală a celor două luminări aprinse încă.

În sfârşit, silueta lui Maurin şi straniul său cap de mort se profilară în faţa cadrului negru cii uşii; le făcu semn cu braţul: „Hai, repede!”

Coborâră fără să se întâmple nimic neprevăzut. Huart era de acum afară, întinzându-şi braţele uriaşe de tăietor de lemne în faţa cerului plin de stele, ca să numere fugarii, unul câte unul.

— Haideţi. Şi cu paşi mari înainte.

Făcură un sfert de leghe în zece minute. Puteau merge acum într-un ritm mai rezonabil. Erau multe şanse ca soldaţii să nu-şi dea seama de dispariţia lor înainte de a doua zi dimineaţă, ceea ce le dădea un răgaz de şapte sau opt ore. Ca să ajungă în munţi. Linsolas, însărcinat în noaptea aceea să aibă grijă de cei rămaşi în urmă, se opri o clipă ca să urineze. Alţii făcură la fel. Un corn de lună subţire urca pe cerul albastru-închis. Era o linişte absolută şi noaptea era atât de senină încât se distingea foarte bine partea neluminată a lunii.

— În sănătatea voastră, blegilor! spuse Linsolas graseiând şi, lovindu-şi cu mâna stângă braţul drept ridicat, adresă un salut obscen leprozeriei invizibile acum,

neştiind că acest gest simbolic avea să consfinţească una din aventurile cele mai îndrăzneţe din această epocă atât de burgheză şi de sedentară.

Pe la ora două dimineaţa, cum bagajele păreali să cântărească mai greu şi chingile începeau să taie umerii, şi dat fiind că femeile şi copiii, după ce merseseră aproape trei ceasuri într-un ritm mai rapid decât cel prevăzut, nu mai înaintau decât anevoie, deşi urmau o potecă bine bătătorită, trupa îşi acordă o pauză de douăzeci de minute. Îşi trecură din mână în mână două sticle de vin şi câţiva pumni de fructe uscate. Privighetorile şi cucuvelele, inspirate de blândeţea aproape nefirească a temperaturii, îşi împărţeau tăcerea nopţii vocalizând şi cântând în cele patru zări. Din când în când, o stea căzătoare îşi arunca scânteia efemeră în mijlocul constelaţiilor veşnice – „aceleaşi ca acum treizeci de ani, cele pe care le priveam la Montgardier” gândea Julien; şi această perenitate atât de banală, totuşi, îl tulbura.

Merseră încă o oră pe aceeaşi potecă întinsă aproape drept înainte, chiar la poalele unei lungi bariere de coline mai întunecate decât cerul, dar unde strălucirea foarte puternică a cornului subţire al lunii se reflecta din când în când pe frunzele tari şi lucioase ale merişorului şi ale stejarilor. Poteca bifurcă uşor spre stânga, traversă albia unui pârâu secat, se frecă de nişte garduri vii care mărgineau câmpuri cultivate unde apăreau ici şi colo formele întunecate ale unor duzi adunaţi în jurul câtorva ferme: Un câine latră, dar destul de departe; doi sau trei alţi prieteni din vecinătate îi răspunseră. Poteca ajunse la un loc gol, fără vegetaţieprobabil o arie de bătut cerealele la marginea căreia era ghemuită o masă mare neagră în formă de turn: o căpiţă de paie. Poteca, devenită drum, continua la celălalt capăt” încadrată acum de două ziduri mici năpădite de urzici.

Abia înaintaseră vreo sută de metri când la urechea celor doi bărbaţi trimişi ca cercetaşi ajunse un clinchet uşor de clopoţel. Huart opri grupul şi toţi trei, lăsându-şi jos poverile, porniră înainte pentru a se duce să vadă mai

de aproape despre ce este vorba. Nu era cazul să eşueze dând peste o fermă locuită unde câinii aveau să facă un tărăboi de toţi drafcii. În cele din urmă găsiră, aşezate chiar în mijlocul drumului şi neliniştite de apropierea lor, patru capre care scăpaseră fără îndoială din staul; la lumina imprecisă a acestui semiclar de lună crezuseră la început că erau nişte trunchiuri de copac sau nişte oameni ghemuiţi. Trupa îşi continuă drumul împingând înaintea ei caprele, care nu se speriau dar păstrau o oarecare distanţă. Drumul se întinse de-a lungul unui gard de lemn şi ajunse în apropierea unui grup destul de mare de ferme, ca un fel de cătun ale cărui acoperişuri şi coşuri se conturau pe cerul mai senin unde stelele păreau mai puţin numeroase şi începeau să pălească; se distingeau chiar jghebuleţele ţiglelor în lumina albă a cornului lunii. Aerul era impregnat de un clasic miros de gunoi. Nu lătra niciun câine. Era o linişte totală. Caprele se refugiară pe un petec de iarbă din faţa unui hambar; nu se mai mişcau şi îi priveau pe intruşi.

— Mi se pare ceva ciudat, spuse Huart. Cătunul ăsta care miroase a bălegar proaspăt şi unde nu latră niciun câine îmi spune că aici nu-i a bună. Şi ce-i cu caprele astea care se plimbă singure în miez de noapte? Pariez că gluma o ia de la capăt.

— E posibil ca oamenii să fi plecat, rosti Maurin. Poate că au şters-o de mai multe zile.

— Părăsându-şi caprele? întrebă Huart. Se vede că nu-i cunoşti *pe* ţărani.

— Cel mai bine e să trecem liniştiţi şi fără a face zgomot, spuse Jourdan alăturându-se statului major. Sau nu au câini, ceea ce e foarte puţin probabil, sau au întins-o la repezeală pentru că holera şi-a făcut de cap şi pe-aici.

Înaintară în vârful picioarelor. Drumul trecea printre acareturi, lângă care creşteau nişte smochini uriaşi. Pe cer se schimbase ceva; răsăritul devenea mai alburiu tinzând să întunece lumina lunii. Mirosului de gunoi îi luase locul încetul cu încetul un parfum mai subtil, fad şi cu iz de mosc, în acelaşi timp, aproape agreabil, puţin neliniştitor

pentru nişte nări sensibile, în măsura în care refuza să-şi decline identitatea. Lui Julien îi amintea vag mirosul smochinelor zdrobite pe pământ şi putrezite din grădina lui natală.

Dădură peste o piaţă mică înduioşetor de rustică unde o jumătate de duzină de duzi stufoşi înconjurau ghizdurile unui puţ. Rezemată de puţ era o bancă mică de piatră pe care probabil că era foarte plăcut să stai. La răcoare în mijlocul familiei, la căderea nopţii. Se vedea din ce în ce mai bine, destul pentru a distinge detaliile, respectiv găleata care atârna de scripete şi două sau trei unelte aşezate pe ghizduri. Ceva mai departe, era culcat pe iarbă un sac mare, negru. Mirosul respectiv era acum atât de puternic încât devenise de-a dreptul dezagreabil, deşi pe mai departe la fel de misterios. Lumina se întindea atât de repede pe cer încât se zărea drumul cretos pornind peste câmpuri cu escorta lui de duzi; din toate părţile ţinutul era înconjurat de munţi. „S-o întindem”, spuse deodată Linsolas cu o voce stinsă, ciudată. Se îndepărtase câţiva metri ca să-şi uşureze vezica, având deseori nevoie s-o facă. Tonul vocii sale avu un efect straniu asupra lui Julien şi, înainte chiar ca ochii săi să fi văzut ceva, mirosul său pricepuse şi miasmele îl un? p? ură, dintr-odată, de groază, ca şi clădirile întunecate şi tăcute. Se grăbiră să străbată piaţa în pas alergător, bărbaţii împingând în faţa lor femeile ţinute în loc de copii, şi care exclamau: „Dar ce se întâmplă, ce e? „cu glasuri subţiri, gâtuite. Erau atât de speriate încât nici nu-şi dădeau seama că toţi bărbaţii se aşezaseră într-o singură parte pentru a face ca un paravan între ele şi sacul cel negru.

Era un cadavru plin de viermi. Se opriră ca să răsufle două sute de metri mai departe. Trei sau patru bărbaţi rămăseseră în urmă şi, împinşi fără voia lor de curiozitate, se uitară cam peste tot şi dădură peste trei alte cadavre pe care viermii, păsările şi probabil câinii sau vulpile îi făcuseră mici fărâme, după cât se părea, „ca pe nişte saci de tutunu (imaginea rostită de Jules Brun cu lipsa de stingherealăa acelora care au văzut multe în viaţa lor îl

dădu gata pe Julien). Totul arăta că ţăranii aceştia ale căror cadavre zăceau astfel (şi precis că mai erau şi alţii) în jurul cătunului muriseră de acea faimoasă formă de holeră care îşi ucidea victimele tot atât de repede ca şi o otravă puternică. Surprinşi de molimă în mijlocul câmpului probabil că se târâseră ca nişte animale către vizuinile lor, fără a mai avea timp să ajungă în pat.

— La drum, spuse Huart, e mai bine să nu ne pierdem timpul pe aici.

Merseră destul de multă vreme în tăcere. Această întâlnire cu forma cea mai violentă a bolii, pe care o crezuseră favorizată mai ales de insalubritate şi de promiscuitatea locurilor de carantină, îi lipsea de avantajul de a i-o fi luat înainte. Huart, ca să le dea puţin curaj, le arătă masivul mare de munţi acoperiţi cu păduri stufoase care se înălţa în faţa lor, la mai puţin de un sfert de leghe, în zorile liniştite, şi le spuse că aceste locuri le vor fi la fel de inaccesibile soldaţilor şi molimii indiene, căreia nu-i plăcea altitudinea. Dădură peste alte trei capre care se înfruptau cu iedera de pe un ciot de zid. Hotărâră aproape în unanimitate să le ia cu ei legându-le cu o frânghie: copiii o să aibă lapte proaspăt. Ardusson, care spunea că a studiat holera sub toate feţele, garanta pentru inocultatea lor, necunoscând vreun exemplu de holeră transmisă de animale oamenilor.

Atmosfera era deja fierbinte şi vâscoasă, în ciuda orei foarte matinale. Ceţuri negricioase şi roşietice ca jăratecul de cărbune mânjeau orizontul înspre partea unde avea să apară soarele; nu se simţea nici măcar acel suflu uşor cu adieri reci pe care albastrul zorilor îl stârneşte înainte de răsărit. Aerul era complet nemişcat şi frunzele arborilor atârnau dezolant, ca pânzele pe o mare liniştită.

Nu prea departe, un orologiu bătu de patru şi jumătate. În sfârşit zăriră un mic castel şi-un mănunchi de case strânse lângă un versant stâncos abrupt care domina nişte pomi foarte verzi, aşa cum nu cresc în aceste regiuni decât pe malul râurilor. Era Laroque. Niciun coş nu scotea fum; un stol de ciori extraordinar de mare plutea încet

deasupra acoperişurilor scoţând un zgomot de hârâitoare.

— Nici asta nu-mi miroase a bine* îi zise Julien lui Huart, mai ales după întâlnirea de mai adineauri. N-am văzut de când sunt atâtea ciori. Ce mănâncă păsările astea?

— De toate şi indiferent ce, răspunse Huart, şi carne de creştin dacă e cazul. Am impresia că am nimerit într-un loc tare păcătos.

Părăsiră drumul care ducea drept în sat şi o luară spre stânga de-a curmezişul unui d-al destul de înclinat, acoperit cu tufişuri foarte dese, unde găsiră în cele din urmă, din fericire, un drum tăiat de cărbunari care îi duse deasupra cheilor râului Hérault. Merseră pe creastă o bucată de vreme; era imposibil să ajungă la râu atât de abruptă era panta dealului de partea aceasta; coborâşul le-ar fi dat de furcă chiar şi bărbaţilor, aşa încărcaţi cum erau.

După câteva curbe, poteca binevoi să coboare; ajungea în cele din urmă la drumul de la Ganges la Montpellier. Cei doi cercetaşi se duseră să arunce un ochi; se întoarseră după zece minute: totul era pustiu, trecerea era liberă. Trecură peste drumul propriu-zis şi se strecurară pe malul râului care clipocea aici ca o apă puţin adâncă rostogolindu-se peste prundiş. Totuşi, în mijlocul albiei era peste un metru de apă şi un curent destul de puternic. Malul era abrupt, plin de stânci şi (de găuri; fură nevoiţi să se urce din nou pe drum şi să meargă de-a lungul râului mai bine de un kilometru înainte de a da peste un vad cu stânci mari peste care, făcând puţină echilibristică, puteai trece fără a-ţi uda picioarele. Foarte aproape, pe marginea drumului, se zărea un sat. Era ora cinci dimineaţa şi soarele începea să scalde crestele munţilor într-o lumină aurie.

— Să ne grăbim, să ne grăbim, copii, zicea Huart, n-o să fiu liniştit decât odată ajunşi de cealaltă parte a dealului. Dacă trec cumva soldaţi pe drum, ştiţi ce ne aşteaptă.

Femeile erau extenuate de acest urcuş neprevăzut

între Laroque şi ieşirea din defileu. Trebuiră să se chinuie din greu timp de o jumătate de oră pe panta foarte înclinată a unui deal plin de merişor şi de stejari-kermes cu frunze tăioase, înainte de a ajunge pe culme. Julien era mirat de uşurinţa cu care femeile, cu toată oboseala, se căţărau cu boccelele lor pe pantele acoperite de pietre şi încărcate de tufişuri ţepoase. Înaintau, asudând, tăcute, cu buzele strânse în ciuda efortului, austere până şi în felul lor de a gâfâi, parcă indiferente la lumea exterioară, aruncând asupra celor din jur o privire inexpresivă şi aspră care îl intimida pe Julien, pentru că ghicea câte încercări, câte griji, câte nenorociri suportate fără răzvrătire, de la naştere până la moarte, se ascundeau în spatele acestei înverşunate puteri de a îndura. Cât priveşte cele două fete din Salon, ele se comportară foarte bine, cu toate fesele lor mari a căror grăsime fragedă se vedea tremurând sub fustele de bumbac subţire. Numai văduva bombănea şi şchiopăta exagerându-şi nepriceperea şi copleşindu-şi fiica cu un val neîntrerupt de văicăreli. Ameninţa din când în când că o să se întindă pe jos şi declara că moartea va fi pentru ea o binecuvântare. „Mai mult pentru noi”, mormăia Linsolas, pe care nevricalele şi fasoanele doamnei îl enervau. Comis, voiajorul din Marsilia, care nu părea insensibil la farmecele tomnatece ale văduvei, nici mai ales la faptul că defunctul ei soţ fusese ofiţer în marina comercială, şi care se arăta foarte prevenitor cu ea, dusese curtenia atât de departe încât îi luase o parte din povară şi îi ţinea ceremonios braţul în locurile greu de trecut.

Huart făgăduise păduri de cealaltă parte a culmii; nu descoperiră decât pante abrupte foarte întunecate şi cu tufişuri atât de dese încât cu greu şi-ar fi croit un porc mistreţ drum printre ele. Erau feriţi de soldaţi dar nu de soare, care bătea chiar şi la ora aceea foarte tare pe aceste înălţimi descurajante şi lipsite de umbră. După ce se chinuiră mai bine de o jumătate de oră în mijlocul desişurilor, ajunseră la o potecă folosită de catârari, părăsită de multă vreme, şi pe care vegetaţia încerca să pună din nou stăpânire; ducea spre nord. În sfârşit, coborî

spre o vale în fundul căreia trecea un drum prăfos printre câmpuri cultivate; câteva ferme se ghemuiau la pământ, sub apăsarea singurătăţii. Pe coşurile acestora ieşea fum.

— Cunosc drumul pentru că am mers de mai multe ori pe-aici cu cariola cu tata, zise Julien. Duce la Saint Guilhem… Nu trebuie să fie prea circulat la ora asta. În orice caz suntem în direcţia bună.

Pădurile pe care le zăriseră în zori ieşind din cătunul ce duhnea a cadavre, păduri adevărate de stejari albi şi de castani, acopereau în faţa lor un munte foarte mare.

— Acolo o să ne oprim până diseară, spuse Huart. Încă două ceasuri de mers şi ajungem.

Trecură la distanţă de ferme, prin lanurile de porumb pe care seceta le îngălbenise. Un câine lătră, apoi tăcu. Un clopot singuratic răsună în depărtare şi dangătul lui era uşor şi liniştit. Julien se opri o clipă ca să-l asculte. Soarele de la ora şapte făcea deja să tremure straturile de aer vâscos deasupra miriştilor blonde, curăţate până la os; ciocârliile parcă sfârâiau ca untdelemnul într-o tigaie pe cerul albit de căldură. Şi mai puternică decât prima dată când o încercase, puţin înainte de a sosi la

Uzès, impresia că era duminică – dar o duminică ceva mai deosebită: mai curând *o* oprire a cursului lucrurilor şi a mersului înainte al lumii – îi veni din nou în minte lui Julien aidoma făgăduinţei unor Vremuri Noi şi a unei pagini mari care s-a întors. Holera îi păru deodată foarte îndepărtată şi o asemui unui vis urât.

Ardusson se oprise şi el ca să-şi tragă sufletul; cu sacul de făină în spate, cu costumul negru strâmt şi cu batista pe care o înnodasè în cele patru colţuri pe cap ca să se apere de soare, avea aerul unui morar gătit în haine de duminică.

— Vă nelinişteşte ceva?

— Câtuşi de puţin. Ascultam clopotul. Îmi aduce aminte de copilărie, când ne duceam la slujbă la Montdardier. O luam pe un drum mărginit de măceşi. Când ieşeam de la slujbă cumpăram plăcintă de la brutar. Era mare sărbătoare.

Ardusson lăsă jos sacul cu făină şi îşi şterse obrazul umezit de sudoare cu batista care îi servea drept şapcă.

— Sunteţi un fiu al munţilor?

— Da, mai precis un fiu al podişurilor, dar m-am născut la Nîmes. Veneam să ne petrecem toate verile la Montdardier, la sora tatălui meu.

Clopotul se opri; porniră din nou la drum.

— E mai tare decât mine; ori de câte ori aud sunând un clopot la ţară, am impresia că e duminică…

— Sunt fiu de ţărani, zise Ardusson. Şi mie clopotele îmi dau aceeaşi senzaţie. Locuiam într-o fermă destul de sărăcăcioasă lângă Mont-Mézenc; totuşi, acolo am trăit ceasurile cele mai fericite* din viaţa mea. Copilăria, pricepeţi, e întotdeauna duminică, chiar şi pentru un copil sărac.

Ceilalţi traversaseră drumul de cretă albă care trecea aici peste un fel de pas şi urcau acum pe o vale pustie care pătrundea în straturile muntelui.

— De altfel, reluă Ardusson, v-aţi gândit oare la Raiul Pământesc, acel faimos Rai Pământesc care ne strică viaţa pentru că fie că-i adevărat fie că nu, îşi trage rădăcinile din copilăria noastră şi după aceea îl căutăm fără încetare? Ei bine, dacă Raiul a existat, era o duminică veşnică pentru nişte veşnici copii. Apoi, când lucrurile s-au stricat între Dumnezeu şi oameni, a apărut săptămâna ţinând într-o mână munca şi în cealaltă moartea.

— Ia te uită, exclamă Julien, surprins şi încântat, nu mă gândisem la aşa ceva. Povestea cu duminica mă frământă destul de mult în ultimul timp şi tocmai mă întrebam…

— Oare nu-i întotdeauna duminică pentru plante şi pentru animale, îi tăie vorba Ardusson continuându-şi calm ideea, ce, parcă blestemul duhului sfânt le-a atins şi pe ele? Ce le pasă lor de viitor? Trăiesc de la o zi la alta. Nici măcar nu ştiu că o să moară. Ca şi cum ar fi veşnice. Mândria şi poftele noastre ne-au jucat o festă foarte urâtă. Dacă am asculta de învăţăturile lui Iisus Christos am face ca ele, şi pâinea cea de toate zilele nu ne-ar lipsi aşa cum

nu le lipseşte păsărilor.

— Ei bine, să nu ne plângem, rosti Julien, asta o să şi facem săptămâni şi poate chiar luni în şir. Holera o să ne aducă măcar asta.

— Da, dar cu ce preţ, răspunse Ardusson cu un glas foarte blând şi din nou apăru pe chipul lui acea expresie de pustietate morală pe care Julien o observase de mai multe ori şi care părea că vine din zona cea mai spiritualizată a fiinţei sale.

Urcară în tăcere în mijlocul albiei unui torent secat care probabil că servea de asemenea de drum, fiindcă era presărat cu murdărie de oi şi de capre.

— În fapt, zise Julien, ce anume studiaţi?

— Am studiat, răspunse Ardusson, şi acum ştiu destul ca să ştiu că nu voi şti mai mult. Acest spaţiu gol trebuie să-l ocupe credinţa”.

„Ce-o fi tipul ăsta, se întrebă Julien, un seminarist, un filosof sau unul din acei vizionari iluminaţi, de felul celor care treceau uneori pe la noi şi care ne vesteau întotdeauna că Iisus Christos avea să fie dăruit poporului căruia li-l furaseră până la urmă burghezii?”

Dădură peste adăpostul unui păstor; era o colibă veche înconjurată de pietre plate purtând urme de sare roşiatică. Murdăriile oilor* tari şi uscate, uşoare ca nişte bile de plută, arătau că nu mai fusese folosit de mai multe săptămâni.

În dreapta lor apăru pe povârnişul muntelui un drum abrupt; venea din fundul văii pe care o traversaseră mai înainte şi, după patru sau cinci serpentine foarte înclinate, îi duse pe un teren acoperit de stejari albi, catifelat de ierburi ceva mai puţin pârjolite şi închis între două pante ale muntelui. Începând de acolo, drumul se despărţea în două poteci forestiere mai strâmte, una care urca spre culme, cealaltă care se continua drept înainte şi părea că vrea să coboare într-o vale a cărei scobitură se ghicea la celălalt capăt al terenului.

Toată lumea era frântă de oboseală; femeile nu sé mai puteau târî, bărbaţii fiind nevoiţi să le treacă o parte

din poverile lor pentru a-i putea purta pe copii pe umeri – în afară de băiatul de doisprezece ani care ţopăise foarte vesel de-a lungul celor şase leghe, fără a se arăta mai obosit decât caprele.

— Repaus! strigă Huart. Aici putem să stăm la umbră. E ora opt dimineaţa. Am câştigat partida. Cine o să ne mai caute în locurile astea pustii?

— Ia stai, spus Julien, am eu un gând ascuns. Dacă simţul meu de orientare nu mă înşală şi dacă dincolo se află ceea ce cred eu, poate c-o să găsim un loc de trecere care o să ne scutească o groază de kilometri şi chiar de kilometri foarte grei.

În vreme ce „intendenţa" întindea pe iarbă alimentele, se duse să vadă „cum se prezenta copilul".

Se prezenta foarte bine: de cealaltă parte a terenului, de fapt, un defileu, se afla o vale adâncă, replică a celei pe ale cărei pante urcaseră; dădea peste cheile unde curgea râul Vis. De la înălţimea unde se afla putu să vadă, în faţă, la cel mult o leghe, puternicele contraforturi ale platoului pe care se afla* Montdardier. Jos, pe malul opus al râului, un cătun de vreo duzină de case îşi grupa acoperişurile roşii pe marginea drumului ce urma firul apei: era Escoutet. Chiar deasupra lui se zărea un altul, ceva mai mic, pe care îl recunoscu de asemenea: Beauquiniès. Un drum de ţară pornea de aici, printre scurtături, şi atingea platoul după o leghe şi jumătate de urcuş.

Numele acestea, uitate de douăzeci şi cinci de ani, îi ieşeau proaspete din memorie; şi le repetă de mai multe ori în minte, mirat de extraordinara* putere de evocare pe care o păstraseră şi care făcea să reînvie o întreagă epocă. Coborâse adeseori din Montdardier cu tatăl său ca să pescuiască în Vis. Însemna cam o oră de mers la dus, aproape dublu la întoarcere; plecau în zori, cu pâine şi cârnaţi în sacul pe care îl aduceau plin de păstrăvi în amurg, morţi de oboseală, arşi la faţă ca ţiglele.

Odinioară, venind în vizită cu Thérèse, aşa cum i se întâmplase o dată, trecutul l-ar fi sugrumat, acest trecut tiranic pândind mereu prezentul, gata să ţi-l şterpelească

ca un hoţ, să te oprească să te bucuri de el, să-ţi aşeze toate senzaţiile prezente în octava deznădăjduită a amintirii. Astăzi, graţie holerei, graţie, fără îndoială, şi prezenţei acestor bărbaţi şi a acestor femei pe care primejdia îi adunase – aidoma mizeriei în vremuri obişnuite

— Şi în mijlocul cărora mica lui întâmplare personală căpăta un aer luxos, derizoriu şi morbid, totodată, era altceva, era ca şi cum şi-ar fi găsit un al doilea suflu, ca şi cum, prin atingerea unei baghete magice, lumea şi-ar fi regăsit realitatea de altă dată, pura, limpede, sigură.

Linsolas şi Huart se apropiară de el; le arătă cu degetul itinerariul, uşor de văzut de unde se aflau.

— Ne-am putea odihni aici toată ziua. Va trebui să traversăm drumul acesta şi să trecem pe lângă case locuite şi e mai bine s-o facëm după apusul soarelui: nu ştim ce se întâmplă pe-aici, dacă nu cumva şi-a făcut apariţia holera, sau dacă nu sunt soldaţi. Mergând fără efort prea mare cinci sau şase ore în şir o să atingem celălalt capăt al platoului chiar înaintea zorilor; într-o văgăună se află Alzon, e la poalele munţilor Lingas. O să fim pe munte la răsăritul soarelui. Dacă totul merge bine, o să sosim la Crucea de Fier în mai puţin de patruzeci şi opt de ore după aceea. (şi, către Linsolas.) De acolo înainte, tu trebuie să intri în acţiune.

Cei doi cârnaţi înţ) arţiţi de intendenţă fură acceptaţi de îndată; li se adăugă o oală cu jumări, peltea de struguri şi trei litri de vin; oboseala şi aerul curat le înzeceau savoarea. Caprele dădură aproape doi litri de lapte cu care se ospătară copiii. Comis voiajorul făcuse un fel de culcuş din frunze pentru văduvă, care declara că nu poate înghiţi nici cea mai mică îmbucătură; nu binevoi să ronţăie decât câţiva biscuiţi şi un pumn de smochine uscate în timp ce fiica ei îi masa picioarele cu puţină ţuică.

— Doamnă, zise Linsolas, primul lucru pe care îl vom face după ce-o să ajungem acolo sus e o supă bună cu slănină; asta o să facă să vă treacă oboseala.

— Ce mi-ar trebui mie ca să-mi treacă oboseala, îi zise doamna fiicei sale, neluând în seamă personajul cu

figură de ţigan, e un pat bun într-un han. Doar nu-ţi închipui că o să dorm, Dumnezeu ştie câtă vreme, într-un staul!

Făcu o poveste întreagă, pretinzând că-şi luau riscuri mari izolându-se astfel departe de orice ajutor, şi că, în orice caz, sănătatea ei precară nu-i permitea să trăiască aşa ca toată lumea. Cavalerul ei curtenitor, care nu o părăsea nicio clipă, îi demonstră că nu exista altă soluţie, cel puţin pentru moment, şi că aerul din munţi avea să-i fie folositor sănătăţii.

— Am un văr care ne-ar putea ajuta, spunea ea. Lucrează la prefectura din Rodez. Ştiţi, nu e un oarecare…

— Nimeni nu se îndoieşte că nu sunteţi o oarecare, interveni Jourdan. Dar Rodez este departe şi vărul dumneavoastră nu-i şi al nostru. Ştiţi foarte bine că există dispoziţii foarte stricte cu privire la călătorii care nu au bilete de sănătate, fie ei veri sau nu.

Comis voiajorul sprijini afirmaţiile lui Jourdan cu un aer foarte convins; evocarea vărului de la prefectură nu avusese aerul să-l încânte.

Huart interveni şi el:

— N-avem niciun văr sus-pus, dar asta n-o să ne împiedice să avem grijă de sănătatea dumneavoastră… E o pisăloagă, îi zise el lui Julien, dar n-am chef să se ducă să povestească peste tot de unde venim şi cine suntem.

Cuprinşi de veselia acestei dimineţi de vară strălucitoare, femeile tinere şi copiii se distrau tăvălindu-se prin iarbă. Julien îi auzea râzând pentru prima oară.

— Vezi ce puţine lucruri îi trebuie omului, ca să fie fericit…

— Tu, unul, vorbeşti ca un om cu mâini fine, zise Huart. Puse mâna lui mare pe umărul tovarăşului său: trebuie să-ţi povestesc cum merge treaba pe la noi. Îi vezi pe cei trei inşi de-acolo: Octave, Hubert şi Victor? Toţi trei sunt ţesători: paisprezece ore de muncă plătită pe zi, tot anul, într-o pivniţă. Atât cât să nu crăpi de foame. Şi teama de şomaj. Puţine lucruri ca să fii fericit, asta-i foarte frumos, da, dar nu poţi fi fericit cu puţine lucruri decât

dacă toată lumea e în aceeaşi situaţie.

Femeile tinere, gâfâind, căzuseră în iarbă şi-şi aşezau cocurile. Îşi azvârleau una alteia crenguţe. Văduva le aruncă o privire dezgustată şi, văicărindu-se, îi destăinui lui Martin: „Eu trec întotdeauna alături de toate lucrurile…”

Fiica ei continua să-i maseze picioarele făcându-se că nu aude nimic, cu aerul că admiră peisajul. Avea ciudata manie de a-şi dilata ochii foarte negri dându-le o impresionantă fixitate, fie pentru că voia să le intensifice culoarea întunecată, fie pentru că îşi stăpânea de prea multă vreme dorinţa de a o strânge de gât pe maică-sa.

Femeile care se ocupau cu intendenţa, ca nişte bune gospodine obişnuite să-şi administreze căminul cu cumpătare, făcură o listă a produselor comestibile, pe care figurau o coloană unde aveau să fie trecute porţiile consumate şi o alta cu soldul capitalului; se puteau evalua astfel cu aproximaţie, dintr-o privire, cantităţile de alimente de care dispuneau evadaţii, peste cele prevăzute.

Majoritatea bărbaţilor începuseră să sforăie, cu cămaşa descheiată, cu părul de pe piept descoperit – cu excepţia celor doi postaţi ca santinele la capetele terenului pentru a supraveghea mişcările din cele două văi. „Dar nu suntem nişte criminali”, protestau tinerele soţii ale muncitorilor, a căror atitudine reţinută ascundea şi o destul de mare susceptibilitate. Julien le răspunse că atâta timp cât va dura epidemia, vor fi consideraţi ca atare, nu numai de către ofiţerii care comandau garnizoana cantonată la Saint-Hippolyte şi care probabil că nu gustaseră uşurinţa cu care un grup de civili reuşise să înşele vigilenţa paznicilor lor, ci şi de către cei din regiune, care îi vor acuza că infectează până şi aerul pe care îl respiră; făcu chiar un oarecare zel demonstrându-le că viaţa în clandestinitate era singura lor cale de scăpare până când lucrurile aveau să se aranjeze.

— S-ar zice că aţi uitat ce s-a petrecut la Nîmes, le spuse el. Şi pe-atunci, epidemia de-abia începuse. Azi, când zarva e în toi, oamenii nu se vor mai mulţumi, poate,

să ne arunce pietre în obraz. Aşa că, prudenţă. Avem toate motivele să ne purtăm ca şi cum am fi de-adevăratelea nişte criminali.

— Nu crezi că le iei cam tare? îi zise Huart deschizând un ochi pe jumătate când Julien se duse să se întindă pe iarbă lângă prietenul său. O să le sperii şi o să ajungă să regrete că au pornit în aventura asta.

— Poate că m-am lăsat puţin influenţat de ideile mele personale, răspunse enigmatic Julien.

Se simţi deodată foarte singur. Privi soarele care se juca printre frunze. Îşi dădu seama că se gândea cu groază la lunile şi la săptămânile de după sfârşitul epidemiei. Cum să poată mărturisi că pentru el adevăratul coşmar nu erau nici holera, nici soldaţii, nici pericolele şi greutăţile de tot felul pe care aveau desigur să le întâmpine, ci reîntoarcerea la viaţa normală?

Când se trezi era ora cinci după-amiază.

— Sforăiai atât de tare că n-am avut inimă să te scol pentru rândul tău de pază, îi spuse Huart. De altminteri, câţiva dintre noi erau treji şi nu le mai era somn de mai multe ceasuri. Cât timp ne trebuie ca să ajungem la drumul tău de-acolo de jos?

— Un ceas şi jumătate, mergând alene: coboară întruna. Nu se întunecă înainte de ora nouă. Ar trebui să plecăm de aici pe la şapte şi jumătate.

Tăiară bastoane într-o pădure tânără de castani de pe versantul apusean al muntelui, ciuruită de lăstari netezi şi drepţi, uşor de tăiat cu cuţitul, flexibili în mină, o adevărată încântare, nu ca lemnul tare din stejăriş. Mai aveau să-şi umple două ceasuri: fiecare ciopli scoarţa bastonului după inspiraţia totemului personal, în timp ce, stând jos, în cerc, cu picioarele încrucişate, retrăiau cu toţii peripeţiile evadării, care se rezumaseră în cele din urmă la traversarea cătunului decimat de holeră şi la descoperirea cadavrelor. Se scuzau pentru faptul că nu se gândiseră să îngroape hoiturile acelea, dar erau grăbiţi şi atingerea lor ar fi prezentat serioase riscuri de contaminare. Era o muncă de ocnaş: chiar că era cazul s-o

numească aşa, închisorile înarmându-i pe deţinuţi cu lopeţile şi cu cazmalele părăsite de groparii fugiţi sau căzuţi în groapă peste clienţii lor. Ardusson regreta mult că o muncă atât de înspăimântătoare era impusă unor oameni condamnaţi pentru delicte minore, cărora le agrava pe nedrept pedeapsa, făcând-o să devină chiar capitală, în loc de a o impune unor voluntari, în schimbul unei reduceri a sancţiunii lor. Dat fiind că trebuie, de ce chiar să nu fie folosiţi cu curaj (cuvântul îl impresionă în chip ciudat pe Julien) nişte criminali înrăiţi, condamnaţi la moarte sau la ocnă pe viaţă, nu pentru a-i pedepsi şi mai tare – justiţia însemnând răscumpărare, şi nu răzbunare, cum îşi închipuie mai toţi în prostia lor – ci spre a le da ocazia să-şi plătească datoria faţă de viaţa omenească mai eficient decât spărgând pietre? Dacă lipsa de interes pe care oamenii aceştia cumsecade o arătară faţă de acest altruism bine cântărit spunea că îl găseau prea nuanţat pentru nişte ticăloşi, în măsura în care cinstea îşi cere adeseori răsplata prin pedepsirea necruţătoare a crimei, pe Julien, în schimb, vorbele lui Ardusson îl stânjeniră în mod inexplicabil, aşa cum i se întâmpla întotdeauna la auzul profesioniştilor Cuvântului adevărat: avea impresia că domnii aceştia stăteau cu fundul în două luntri şi că, prinşi între ciocan şi nicovală, între Cezar şi Dumnezeu, se încurcau la jumătatea drumului şi căutau să împace şi capra şi varza.

Se lăsă amurgul, aşezat pe fundul văii, semn pe aceste înălţimi, plin de o lumină blândă şi însufleţit de insecte pe care soarele le făcea să pară incandescente. Coborâşul fu mai uşor şi mai rapid decât socotise Julien. Mai era încă ziuă când ajunseră la marginea peluzelor necultivate care coborau spre dubla panglică a drumului şi a râului. Cele două cătune îşi arătau la mai puţin de un sfert de leghe acoperişurile zdrenţăroase şi faţadele văruite, palide, străpunse de ferestruici asemănătoare unor alveole de viespi. Se opriră în spatele unei perdele de brazi până la căderea nopţii. La ora cinei, umezeala râului le aduse un miros plăcut de lemn ars. Linsolas şi Maurin

plecară în avangardă. Se întoarseră după un sfert de oră: totul era liniştit; nişte rufe se uscau pe sârme de fier; prin obloane se zăreau lumini: toate acestea vorbeau despre o viaţă normală. Sigur că holera nu atinsese acest canton depărtat de drumurile cu multă circulaţie. O sută de metri înainte de cătun, drumul trecea peste râu, permiţând să ajungi pe celălalt mal fără a străbate cătunul şi fără a stârni câinij.

Trecerea avu loc fără niciun necaz; la mai puţin de un sfert de leghe, Beauquiniès, cel de-al doilea cătun, făcea să pâlpâie câteva lumini gălbui pe coasta muntelui. Tăiară direct prin hăţişuri pe o pantă destul de înclinată, astfel încât să dea peste cărarea care, după ce ieşea din cătun, făcea un ocol mare ridicându-se la o sută de metri deasupra drumului. Aceşti o sută de metri fură foarte greu de urcat. Din fericire, amurgul, care întârzie mult în această epocă a anului şi în aceste regiuni, le permise să nu se împiedice în tufele de grozamă care îngreunau urcuşul. Apoi, restul fu un joc de copil. Un ceas mai târziu sosiră pe podiş.

Luna, în primul pătrar, ca un fel de felie de portocală, avea contururi încă imprecise în orizonturile mlăştinoase din ţinutul de jos. Dar altitudinea făcea ca învălmăşeala de stele să aibă o atât de mare strălucire încât se distingeau perfect văluririle podişului. Julien recunoscu în dreapta creasta familiară a stâncilor muntelui Tude, care dominau satul Montdardier, aflat la o leghe depărtare. Respinse cu toată puterea dorinţa de a trece pe la proprietatea mătuşii sale, aşezată la ieşirea din Montdardier pe drumul către micul cătun Navas: i s-ar fi rupt inima şi ar fi fost cu atât mai inutil cu cât proprietatea fusese vândută după moartea mătuşii sale, cu cincisprezece ani în urmă. Aflase că pomii din parc fuseseră distruşi de un incendiu şi că locuinţa, o clădire mare cu aer de conac, prost întreţinută de noii proprietari, care avuseseră multe necazuri, era în ruină. Adio trandafiri, adio peluză şi coacăze, toate nu mai erau decât o contracţie dureroasă în străfundurile memoriei sale.

Noaptea, blândă pe mai departe, era plină de privighetori; trilurile lor se înteietoare săpau în adâncurile ei grote răsunătoare. Luna se înălţă în spatele lor, din ce în ce mai albă; se mai îngroşase din ajun. Lumina întinderi pleşuve şi monotone unde numai în văgăuni creşteau boschete de arbori care supravegheau mici tarlale de secară sau de dulcişor. Din când în când se opreau să-şi umple o pipă, să urineze, să bea o duşcă.

— Satul tău e capătul pământului şi începutul sfârşitului, îi spuse Linsolas lui Julien. Înţeleg acum de ce tai că-tu şi cu tine o întindeaţi toată ziua ca să vă duceţi să pescuiţi păstrăvi. Cei de pe-aici probabil că nu prea au cu ce să se amuze.

— La urma urmelor, zise Julien, nu ştii că pretutindeni unde se poate trăi, se poate trăi bine?

Bănuia totuşi că acele lungi plimbări obositoare de-a lungul platoului, atât de vii în mintea lui, constituiau într-un fel dovada că, încă din vremea aceea, locul unde se afla nu-l satisfăcea niciodată pe deplin şi că dorinţa fierbinte de a vedea alte locuri, care pusese stăpânire pe el după dispariţia copilăriei, rămânea mai puternică, pe mai departe, decât aceea de a prinde rădăcini, irealizabilă fără o serioasă doză de înţelepciune. Gonind întruna, suflet fără ţară, către un Eden pierdut, şi, la capătul drumului, drept Pământ al Făgăduinţei, groapa întunecată: ah! este limpede că e mult mai uşor să explici lumea prin legi oarbe decât printr-un Dumnezeu pe care te întrebi datorită cărei stări de beţie mintală adoratorii săi îl pot considera bun.

Merseră pe drumuri albe, tăiară pe căi mărginite de garduri vii şi care miroseau a murdărie de oaie. Julien, uşor dezamăgit, mai obosit decât în prima noapte, cu umerii dureroşi din cauza crampelor provocate de chingile sacului, se consolă înghesuind-o pe Louisette cea grăsană, care îi dădu gura când făcură o mică haltă.

Pe la ora trei dimineaţa sosiră deasupra orăşelului Alzon; un drum îngust cobora până acolo. Străbătură târguşorul adormit fără a întâlni pe nimeni. Găsiră uşor drumul care urca printr-o vale strâmtă spre trecătoarea

Omul Mort. Un râu îşi rostogolea pietrişul sub sălcii. Din când în când, câte o fermă tăcută îşi înălţa printre sicomori acoperişul de ardezie lucios în razele lunii. Aerul mai răcoros era îmbălsămat de parfumul fânului. La marginea şanţului susurau izvoare. Nu mai era nevoie să ducă în spate apa călduţă de la leprozerie. Se crăpa de ziuă când atinseră, după o leghe, primele serpentine. Deasupra capetelor lor, printre arbori, vedeau coborându-se nişte munţi cu crestele tocite şi pline de blocuri mari de granit. Trecură printr-o pădure de brazi întunecoasă ca o biserică şi care mirosea a tămâie şi a ciuperci; apărură primii fagi, mângâind ierburile cu ramurile lor joase sub care îţi venea să te strecori ca să te culci. Şi apoi, deodată, ţinutul înalt îşi întinse cât vedeai cu ochii, de jur-împrejurul lor, planurile sale albăstrui înveşmântate în păduri de culoarea mării pe vreme de iarnă. Pantele viorii erau acoperite de stânci greoaie, cenuşii, asemănătoare unor turme de pahidermi pietrificaţi. Lumina nouă şi puternică părea să se reverse asupra lucrurilor pentru prima oară; cel mai mic fir de iarbă apărea parcă mărit la lupă de limpezimea aerului. Vastitatea şi apropierea cerului provocau un fel de beţie. Boarea de vânt care sufla la nivelul ierburilor în razele oblice avea o forţă originară. Respirară un aer îngheţat, mai curat şi mai alinător decât apa izvoarelor care tremura sub ierburile scunde: erau Ţinuturile înalte.

Fu o zi cu o căldură zăpuşitoare. Soarele ardea pielea cu o putere înzecită de înălţimi; la umbra împestriţată a fagilor, săgeţile lui lungi înţepau ca nişte tăuni. Grozamele sfârâiau de insecte sau pocneau cu zgomot uscat răspândind un miros persistent şi amar. Drumul îi duse foarte repede într-o pădure întunecoasă de brazi unde soarele crea vitralii fantastice. Tăcerea repercuta aici cel mai mic zgomot cu acea profunzime de ecouri pe care o are sub bolţile catedralelor. Din timp în timp apărea câte o poiană feerică, acoperită cu un covor de iarbă subţire şi fină, mai curată şi de un verde mai crud decât cea din basme. Drumul ajunse în cele din urmă în faţa unei păduri de fagi cu trunchiuri musculoase şi argintate, în mijlocul

căreia un fel de fortăreaţă întărită de uriaşe blocuri de granit îşi ridica crenelurile tocite de vânt la peste o sută de picioare deasupra copacilor. Se odihniră toată ziua la poalele acestui edificiu enorm de unde vederea îmbrăţişa imensa prăpastie albastră a ţinutului de jos. Stâncile cenuşii bălţate de licheni şi fagii aceştia numărând sute de ani, sub care pământul pâslos era suplu şi bine măturat constituiau un decor ideal pentru celebrarea ritualurilor druizilor. În apropiere, în josul unei pante expuse spre nord, se scurgea un izvor unde putură să se spele şi să bea pe săturate o apă a cărei prospeţime şi limpezime excludeau, dată fiind altitudinea ce depăşea probabil patru mii de picioare, orice risc de contagiune.

Hotărâră să petreacă noaptea în acest loc ferit de surprize, iar a doua zi de dimineaţă un grup de patru bărbaţi să plece în „recunoaştere de-a curmezişul acestui uriaş masiv pentru a descoperi faimoasa stână, scutind astfel femeile şi copii să bată drumurile pe degeaba. De cum se înseră, se lăsă frigul. Brun, care gătise carne de cal îngheţat în Rusia şi chiar din cea de corb hrănit cu leşuri de soldaţi, debandada intendenţei obligându-l să împartă lumea în două categorii: lucruri de nemâncat şi lucruri comestibile, găti o supă de urzici în chiupul de untdelemn al cărui conţinut fu mutat în bidoanele de apă, goale pe viitor: aici, aveau apă curentă. Acest chiup, plesnit de căldură şi legat cu o sârmă, avea să devină pentru toţi Sfântul Graal, divinitatea tutelară, obiectul celei mai înalte consideraţii, obsesia can tini erelor: cine, până atunci, cunoştea importanţa recipientului într-un context în care chiar omul cel mai sărac se mişcă în mijlocul unui exces de ustensile pentru care au trebuit să treacă o sută de mii de ani ca să fie puse la îndemâna tuturor? Întoarcerea înapoi cu o sută de mii de ani le va deschide tuturor ochii împăienjeniţi de urmările nefaste ale bunurilor dobândite şi nu cucerite: câtă ingratitudine, odinioară, faţă de cel mai mic cuişor. Cât respect, mâine, pentru un vas de argilă ratat de douăzeci de ori de ucenicul-olar, şi udat cu sudoarea efortului, până la reuşită.

În seara aceea, ca să compenseze numărul insuficient de cuverturi, săpară un fel de cuib în mijlocul frunzelor moarte adunate de vânt într-o groapă cu o deschidere de vreo zece metri unde, îngrămădindu-se, izbutiră să-şi găsească un loc toţi aceşti oameni întovărăşiţi sub cerul liber: erau prea frânţi pentru ca această înghesuială, uşor licenţioasă, să-i supere sau să-i aţâţe; oboseala, temperatura mai scăzută, caracterul straniu al unui bivuac într-un loc atât de sălbatic, având ca vecini apropiaţi noaptea şi această adunare de brazi foarte întunecaţi potoleau dorinţele unora sau făceau să dispară pudoarea ipocrită a altora.

Un frig înţepător precedă ivirea zorilor, făcând să se ghemuiască unele într-altele douăzeci şi şapte de trupuri dornice să-şi păstreze căldura, pe care voia să le-o smulgă lovindu-i cu botul vântul care alerga peste ierburile unde soarele roşu îl făcu să cadă într-o scânteiere de lăcuste şi să stea cuminte şi tăcut. Cei patru voluntari (Linsolas, Maurin, Brun, Espuch), luând cu ei câte ceva de-ale gurii, porniră spre miazănoapte unde un munte cu blana tunsă îşi ridica în plin cer creasta de ierburi mărunte: era Aigoual, antediluviană fortăreaţă de granit urcată până la jumătate de răşinoase plăpânde, decimate de viforniţele iernii – aşa cum se întâmplase cu fraţii lor din văile de jos în urma distrugerilor sticlarilor, ale marinei regale sau ale unei ţărănimi prea sărace pentru a-şi putea plăti luxul de a respecta propriile-i bunuri.

Dorinţele trupeşti ale lui Julien fuseseră mai tari decât aceea de a patrula pe aceste înălţimi singuratice: îşi petrecu toată după-amiaza căutând afine prin păduri, alibi pentru a se înfrupta cu alte fructe pe care Louisette i le oferi pe un pat de muşchi ideal. Huart se retrăsese şi el în tovărăşia lui Marie-Louise, sora nedespărţită a Louisettei, alături de care se întoarse la fel de plouat, pentru că în chip de afine tot ce adunase erau o sumedenie de crenguţe în barbă şi nişte pantaloni foarte mototoliţi. Îşi schimbară impresiile. Nu descoperiseră America. „Întotdeauna iei plasă cu grăsanele, zise Huart. Ţi se umplu palmele, dar

sunt ca nişte saci de grâu. Cu peştii slabi se fac supele cele mai gustoase”. – „dacă am face schimb”, glumi Julien. Sarea prieteniei sale îşi pierduse atât de repede gustul încât de fapt nu glumea decât pe jumătate.

A doua zi se scurse într-o stare de nelinişte crescândă care îi făcu să le treacă pofta să umble după afine: bărbaţii plecaţi să cerceteze locurile, dintre care trei erau însuraţi, şi care ar fi trebuit să se înapoieze la prânz, nu sosiră nici seara, şi soţiile lor începură să-şi frângă mâinile şi să spună că o să plece în căutarea lor. Huart încercă să le liniştească: despre holeră nici nu putea fi vorba; dacă ar fi murit toţi patru, loviţi de forma rapidă pe care o luase molima indiană, aceasta ar fi avut urmări şi pe aici. Soldaţii? Ipoteză nesigură: aveau altceva mai bun de făcut şi puţine motive să vină să cotrobăiască în aceste păduri de nepătruns. Poate că domnii se rătăciseră puţin, harta era imprecisă şi informaţiile lui Linsolas cu privire la locul stânei mai mult decât vagi.

Se lăsă noaptea: nimeni, nici acum; drumeagul rămânea gol, pădurea tăcută, deşi sperau în fiecare clipă s-o audă răsunând de vreo chemare. Lacrimile începuseră să curgă când pietrele de pe drum se rostogoliră în spatele perdelei de brazi. Sosiră toţi patru, sănătoşi şi întregi, dar aducând o veste proastă. Îndulcită de una bună pe care fură destul de răutăcioşi să n-o comunice de îndată: nici urmă de stână. Cercetaseră toate pădurile la nord de Crucea de Fier: nimic. Un cătun format din câteva case trăia modest în adâncitura văii strâmte pe unde curgea Bétuzon. Nu era un loc foarte vesel: soarele dispărea la ora patru în spatele crestelor înalte şi nu apărea a doua zi decât cu trei ore întârziere. Descurajaţi, se întorseseră spre popas, dar de data aceasta prin partea de apus a masivului, urmând o coastă paralelă cu valea râului Trévezel. Aici era cu totul altceva: ziua îşi lăsa soarele să se reverse până la ultima picătură. Totul era pustiu cât vedeai cu ochii. Muntele în spate, stavilă în calea nordului. Izvoare. Pajişti pe înălţimi.

Şi o casă din material trainic. Foarte mare. Tare ca

stânca. Putând adăposti un regiment. Nelocuită, firește.

Huart țipă la ei: un conac, vreun castelaș vechi, o locuință a unor burghezi închisă zece luni pe an dar care avea să-și vadă curând proprietarii reîntorcându-se… Jandarmi, urmăriri și, de data aceasta, închisoarea. Ați înnebunit sau ce-i cu voi? Cei patru bărbați își dădeau coate, râdeau în hohote… Sigur, proprietarul… Trebuie să fi murit de mult, proprietarul. Din fericire, de altfel: era un urs, nici urmă de îndoială! Râdeau tot mai tare, imitând mersul greoi al unui animal plantigrad.

Huart se enervă. Linsolas își întinse brațele și în fața flăcării luminării pe care cerul liniștit o făcea să stea nemișcată, subțire ca firele unei pensule, descrise un mare arc de cerc: „O peșterătt, rosti el.

Mica lor colonie porni către ultima ei destinație într-o dimineață cu aer răcoros și cu soare blând. Pe aceste înălțimi care în multe locuri trec de o mie de metri și privesc spre apus unde plămânul Atlanticului își înarmează flotilele de nori ce vin să le înfrunte peste Aigoual pe cele pornite din sud, vara este un vizitator grăbit, sosind târziu, tulburat de furtuni, și care se plimbă adeseori până la roșețile lui octombrie mai degrabă decât să încalce drepturile primăverii, ea însăși grăbită, împinsă de umeri de către iarnă și continuând să înverzească pantele și să umple de flori costișele împodobite cu maci când, de săptămâni de zile, jos în vale căldura este sufocantă, ierburile sunt galbene, drumurile tremură, untdelemnul e vâscos și plumbul topit.

În această ultimă noapte petrecută la poalele muntelui Saint-Guiral (n-aveau să-i cunoască numele decât mult mai târziu), lumini intermitente și tăcute făcuseră să strălucească orizontul ca o canonadă. Crezuseră, ținând seama de lipsa de zgomot a acestor fulgere, că erau provocate de căldură: vremea din timpul dimineții spunea exact contrariul și că, probabil, se stârnise o furtună înspre Aubrac, doar în regiune, desigur, vara arătându-se a fi foarte secetoasă și fiind hotărâtă să rămână ca atare, uscăciunea aducând uscăciune, dar o furtună destul de

puternică pentru a dizolva o picătură de argint, viu într-un vânticel din nord care, în dimineaţa aceea, făcea să clocotească spuma torentelor, să se legene gramineele înalte şi să freamăte frunzişul fagilor, cu vuiet de cascadă.

La ieşirea din pădure, întreg ţinutul se oferi privirilor lor. Pretutindeni păşuni pe culmi înalte şi rotunjite, înconjurate de munţi pustii.

Aici, vara nu era decât la început. Secara şi grâul din pătratele de pe fundul văilor nu fuseseră încă secerate. Drumurile mărginite de garduri vii strălucitoare sau de pante smălţuite cu flori şi de un verde proaspăt încă le dădură impresia că regăsesc primăvara. Iarba avea reflexele aurii cunoscute lor numai în perioada când, la ei acasă, cu două luni mai înainte, caprifoliul înmiresma dealurile din Provenţa. Cu excepţia lui Julien – şi la drept vorbind faimosul său podiş de la Montdardier nu era decât o întindere pustie unde vara semăna cu verile toride din Languedoc – niciunul dintre ei nu pusese vreodată piciorul pe munte. Aceşti muncitori închişi tot anul în cocioabe negre cu pereţii acoperiţi de salpetru nu văzuseră niciodată atâta verdeaţă în jurul lor şi nici atâta cer deasupra capetelor lor. Aerul îmbălsămat de fân era de o prospeţime încântătoare şi ducea cu el un veşnic parfum al depărtărilor de parcă ţinutul acesta şi-ar fi smuls ancora din pământ şi ar fi pornit mereu în larg.

În ciuda soarelui puternic, umbra era împestriţată de frig ca în aprilie, şi tot ca în aprilie, speranţa continua să facă să crească tulpiniţele firave pe bulgării negri şi lucioşi din ogoarele de napi răsturnate de plug.

Peisajul avea dimensiuni surprinzătoare; degeaba îţi întorceai capul în toate părţile, nu puteai îmbrăţişa totul cu privirea: limpezimea aerului scotea în evidenţă planurile sale succesive şi le dădea o profunzime şi o precizie fără asemănare în regiunile joase de la nivelul pământului. Nu pătrundeai în munţi, munţii pătrundeau în fiinţa ta, desfăşurându-şi marile întinderi şi păduri în micul lăcaş negru al creierului: îţi umpleau ochii, îţi umpleau fiinţa până în străâunduri. Niciodată nu avuseseră o asemenea

impresie de împlinire şi de libertate.

Beţia altitudinii şi această vreme caldă şi răcoroasă totodată, ajutară mica trupă să înainteze fără oboseală până la prova masivului care, cu faţa spre apus, despica spaţiul fără de margini al platourilor calcaroase. Acolo, ţinutul se prăbuşea deodată într-un uriaş amfiteatru de munţi împăduriţi pe ale căror povârnişuri se cuibăreau câteva cătune, pe care distanţa şi singurătatea le făceau să pară neînsemnate. De cealaltă parte a acestui circ muntos, faleze înalte de cinci sau şase sute de picioare dominau un defileu abrupt tăiat de Trévezel şi care izola masivul Aigoual ca o enormă fortăreaţă de unde se zărea un fel de ocean pietrificat, teluric, ce părea să păstreze în văluririle suprafeţei sale ceva din marea primitivă care îl zămislise, cu câteva sute de milioane de ani în urmă, când carcasele trilobiţilor şi ale aricilor de mare îşi imprimau efigiile păgâne în calcarul pe cale de a se naşte.

Soarele mai era încă în înaltul cerului când atinseră un istm gol, unde iarna, vântul probabil că rindeluia zdravăn, şi care lega munţii de un mic podiş premergător platourilor calcaroase; era unul din nenumăratele păsuri de piatră purtând *un menhir*[8] cioplit, înălţat, ridicat întru gloria divinităţilor celtice pe care aceste regiuni le venerau cu mult înainte de năvălirea urmaşilor lor, greci sau romani, alungaţi la rândul lor de sfinţii care tăiau balauri sau vindecau scrofule, sub a căror autoritate biserica creştină îi pusese pe toţi predecesorii lor.

Acolo trebuia s-o iei la dreapta şi să urmezi spre nord o cornişă unde se găseau numeroase şi felurite soiuri de esenţe: ienuperi, merişor, cedri, castani, nuci, pini, brazi, arţari, mesteceni, o pădure heteroclită şi deasă datorită diversităţii solului, unde revărsările granitice luau locul calcarului de pe cornişă, şi blândeţii unei clime pe care înaltele creste de granit plecate peste cornişă o fereau de muşcăturile vântului din nord. Din loc în loc, pădurea, era luminată de câte o pajişte cu iarbă grasă care cobora, spre stânga, în golul cheilor. Drumeagul era prea lat şi, smuls

8 Monument megalitic format din blocuri înalte de piatră necioplită.

pantei cu târnăcopul, trecând cu podeţe peste torentele care la intervale regulate coborau repede cutele muntelui, ceruse prea multă muncă spre a nu fi răspuns unui gând anume. Într-adevăr, la un cot al drumului, zăriră mai jos, solzii lucioşi a vreo zece acoperişuri înghesuite unele într-altele; pe jumătate prăbuşite, îşi arătau scheletul de lemn putrezit. Se opriră acolo puţin, aşteptându-se să găsească izvorul în jurul căruia crescuseră aceste case: nu exista nici Urlul şi singura apa potabilă de aici probabil că era cea adunată pe acoperişuri, Cătunul părea părăsit de multă vreme, singurătatea sa ducând până la urmă la dispariţia Urmaşilor sau la descurajarea lor. În curţile sălbăticite, unde nu se mai îngrăşau decât urzici şi brusturi, observară prezenţa unor meri şi a unor peri ciuruiţi de fructe de proastă calitate dar* odată coapte, sărăcia le putea face de nepreţuit; Linsolas îşi sacrifică o cămaşă şi pălăria pentru a confecţioiia o sperietoare. Mitul fructului sălbatic providenţial şi al rădăcinii hrănitoare, prostie orăşenească sau elucubraţie romanţioasă, avea puţini adepţi printre aceşti oameni pe care lupta pentru viaţă îi pregătise pentru supravieţuire şi care nu-şi închipuiau că natura este mai generoasă decât oamenii.

Dincolo de cătun, drumeagul se sălbătici şi el, şi, devenit încetul cu încetul potecă – Huart îşi dădu seama că şi aceasta era părăsită – ajunse în cele din urmă la un pod de lemn mâncat de care şi care le dădea posibilitatea să sară peste un torent, cu multă apă încă.

— Să vă aduceţi aminte de podul ăsta, zise Linsolas, enigmatic.

Cărarea continua pe celălalt mal, din ce în ce mai plină de mărăcini, pe o coastă de munte foarte ieşită în afară, închizând orizontul în direcţia spre care se îndreptau. După zece minute, grupul ajunse într-un loc descoperit înălţat peste un ţinut pe care, văzându-l, ţi se tăia respiraţia!

O bucată de platou calcar os, tăiat tot atât de drept ca de un cuţit, de râul Trévezel, căruia îi trebuiseră câteva sute de milioane de ani ca să despice felia aceasta de

prăjitură, rămăsese de partea aceasta a defileului, lipit de munte ca o excrescenţă şi legat de el printr-o fâşie îngustă de teren pe care venea să se sfârşească pădurea. Era un fel de donjon înalt de trei sute de metri şi având o circumferinţă de trei sau patru kilometri, acoperit de pajişti naturale, şi ale cărui margini încărcate de stânci în formă de creneluri îi accentuau aspectul de fortăreaţă. Singurul loc de trecere era acest pas cu iarbă scundă care mărea hotarul dintre granitul muntelui şi calcarul platourilor. În rest, de jur-împrejur, prăpastia în fundul căreia curgea Trévezelul şi râpe pline de grămezi de pietre şi de stânci pe care zidurile donjonului atacate de ger le lăsau din când în când să cadă în gol. Le trebui peste o jumătate de oră ca să ajungă acolo. Pădurea de brazi care cobora muntele era întunecoasă ca o criptă şi de citita vreme neumblată încât înghiţise complet cărarea sub ramuri, aşa că fură nevoiţi să pună mâna pe secure şi să taie multe crengi uscate ca să-şi croiască un drum; se termina la începutul pasului, nemaiînaintând decât cu câţiva copaci care păreau să pipăie terenul cu prudenţă, de-ai fi zis că nu prea au încredere în cornişa aceasta ruptă din platou şi înconjurată de prăpăstii.

— Cum aţi descoperit-o?

Fiindcă chiar trebuia să ştii că e acolo, caverna aceasta a lor săpată într-o mică faleză la poalele pădurii, ascunsă în spatele unui semicerc de arbuşti şi de mărăcinişuri care îi asigurau clandestinitatea oferindu-i, în acelaşi timp, în chip de vestibul, o poiană fermecătoare pe care stânca icnită în afară o punea la adăpost de ploi… Locuinţă prea încântătoare ca să nu fi fost folosită cândva: zăcând pe iarba poienii, pietrele zidului care probabil că îi astupau deschiderea şi îi apărau de răcoarea nopţii pe locatarii ei o dovedeau – după cum o confirmară şi rămăşiţele unui cuptor în interiorul cavităţii; fără îndoială că nişte păstori îşi petreceau aici vara, pe vremea când cătunul întâlnit puţin mai înainte era încă în viaţă.

După ce aruncară un ochi, doamnele făcură diferite aprecieri: era uscat, era curat, era neted, uşor de măturat;

reflexul se şi manifestase… Bolţile nu erau nici prea înalte, nici prea joase; erau accesibile, se putea agăţa de ele o lampă. Douăzeci de metri lungime, zece lăţime, nu o să se piardă în grotă şi nici nu o să stea claie peste grămadă. Şi era sănătoasă: n-avea nimic comun cu atmosféra de mormânt adeseori secretată de grote; mâinile gospodinelor pipăiau pereţii, fără urme de salpetru şi de prelingeri de apă neprevăzute, atât de nefaste plămânilor plăpânzi.

— E mai puţin umed decât la mine acasă! glumi laconic Linsolas, reflecţie pe care şi-o puteau însuşi toţir aceşti troglodiţi citadini.

— Fără atracţia pajiştii înalte, zărite în ajun de pe creste, şi la a cărei izolare jinduiseră în dorinţa lor de autarhie, cei patru bărbaţi cercetaşi, coborâţi prin păduri spre a recunoaşte locurile mai de aproape, n-ar fi descoperit niciodată această vizuină – căreia nu-i lipsea decât apa curentă: dar care dintre ei se putea lăuda că are apă la el acasă în bucătărie? Torentul nu se afla decât la o distanţă de o jumătate de oră, şi o scurtătură o putea reduce la un sfet de oră, corvoadă uşoara pentru aceste familii abonate la cişmelele publice, ba chiar la sacalele municipale, când vara le seca pe unele şi le impunea pe celelalte.

Alimentele perisabile îşi şi găsiseră un loc în fundul unui soi de coridor lung şi strâmt unde nu puteai pătrunde decât ghemuindu-te, pivniţă ideală a cărei răcoare şi întunecime avea să favorizeze păstrarea lor. Lemnele şi porniseră să trosnească în cuptorul căruia plănuiau să-i înalţe bolta folosind argila de pe jos drept ciment; Louis Maurin, zidar când avea chef, ajutat de Espuch şi începuse să pună unele peste altele pietrele din zidul prăbuşit. Patru flori agăţate de pereţi le şi îmblânzeau aerul duşmănos: colonia prindea încet rădăcini şi părea să considere cu seninătate ceea ce, până la urmă, nu li se înfăţişa decât ca o excursie la ţară prelungită: sentiment exprimat prin gura lui Huart care, trântit pe patul de ierburi şi de frunze, improvizat în grabă înainte de căderea nopţii, pentru a-i simţi moliciunea, ridică, clătinându-l, un păhărel ne metal

în care două degete de vin sărbătoreau cu excesivă economie instalarea locuitorilor cavernei şi rosti: „Am ajuns aici, aici rămân!” frază dictată mai ales de picioarele lui sângerânde, dar mult mai profetică decât putea el să-şi închipuie.

Afară, în faţa unei panorame scufundate într-o obscuritate totală, Brun observa cu ochi de militar noaptea înstelată, mulţumit că nu vede tremurând replicile terestre ale stelelor pe pantele din jur: în mod cert nu existau pe aici, pe o rază de mai multe leghe, nici ferme, nici cătune, cel puţin nu vizibile. Contrar Provenţei, care îşi cocoţa cu plăcere satele pe înălţimi destul de râpoase pentru a descuraja atacurile şi prădăciunile, ţinutul acesta sărac, mai hărţuit de intemperii decât de invazii, îi adăpostea pe ai săi în locurile cele mai joase ale văilor, în scobitura depresiunilor sale, cât mai departe cu putinţă de înălţimile scalpa te de vânt. Colonia putea dormi liniştită: întunericul nopţii n-avea să le trădeze focurile tot astfel cum lumina zilei n-avea să le dea de gol mişcările lor de furnici pe acest platou care avea supremul avantaj strategic: acela de a vedea fără să fii văzut, şi care nu era legat de restul lumii, Linsolas sublimase acest fapt, în trecere, decât de un pod măcinat de care – pe care visa de pe acum să-l înlocuiască printr-un podeţ mobil pentru a-i îndepărta pe curioşi.

Se revărsau zorile. Cu douăzeci de leghe în pulpe, îngreunate de cele treizeci de livre duse în spate şi de trei nopţi dormite pe pământul gol, fără a mai pune la socoteală altitudinea, un somnifer puternic, toţi aceşti oameni obişnuiţi să se scoale devreme, sforăiau încă, lux pe care nu şi-l putea permite de obicei decât atunci când erau ţintuiţi de boală la pat. Julien, sculat primul, pentru că era nerăbdător să vadă cum arăta această regiune dis-de-dimineaţă, se îndepărtă în vârful picioarelor: veselia lui matinală avea nevoie de singurătate.

Afară, aerul era albastru şi răcoros. Soarele, ascuns de munte, lumina, atingând-o abia, marginea de sus a platoului care ieşea în evidenţă de cealaltă parte a cheilor,

de un albastru atât de palid încât aproape că se confunda cu cerul şi avea o consistenţă imaterială, gazoasă, care sugera o planetă în plină geneză, apărând nou-nouţă din norul său originar.

Despicând ierburile ude care îi ajungeau până peste genunchi, ocoli tot donjonul – o leghe şi mai bine, revenind la punctul de plecare. Porni apoi în linie dreaptă spre centrul acestui mic ţinut care îşi ducea viaţa de unul singur între cer şi pământ; urme de zidărie şi o stână pe jumătate dărâmată, cu nasul în urzici, cu acoperişul prăbuşit, arătau că, odinioară, un strop de viaţă însufleţise aceste singurătăţi. Se aşeză pe o piatră netedă cu faţa spre platoul albăstrui de la care nu-şi putea dezlipi privirea şi aşteptă ca soarele să se ivească din pădurile care, în spatele său, împodobeau crestele.

Era într-adevăr capătul lumii. Totul contribuia aici la liniştirea nevoii sfâşietoare de a te duce să vezi ce se petrece de cealaltă parte a orizontului. O bucăţică de drum pe care ierburile nu izbutiseră să-l şteargă de tot, pleca de la stână, trecea de-a lungul unui zid vechi şi, înălţat de colina care ocupa mijlocul terenului, mergea mai departe, ducând urma dublă a făgaşurilor sale vizibile încă şi tufele de iarbă dintre ele, în plin cer. Soarele atinsese vârful colinei; curând avea să încălzească umerii lui Julien. Ierburile începuseră să fumege şi trosneau de zgomotul lăcustelor. Peste tot se luminau bucăţi de codri albaştri, povârnişuri de munte, cu blana atât de mătăsoasă încât te aşteptai să vezi umflându-se uşor coastele lor de animale păroase. Era împărăţia verii.

Julien simţi curgându-i prin vine o bucurie necunoscută, aproape de nesuportat. Ţara Făgăduinţei, locul care îi fusese hărăzit, îl avea acum sub ochi; aici, pe aceste câteva pogoane de pajişti pustii, acum inundate de soare, ajungeau toate drumurile vieţii sale – prelungite de această bucăţică de cărăruie care se ducea să se piardă în spaţiu, ca pentru a adăuga teritoriului mărginit de prăpăstii o libertate infinită.

Cineva se îndrepta spre el strigându-i numele, reluat

şi cântat de cochiliile pădurii: Huart. Huart şi ceilalţi, acolo, mici pete multicolore răspândite pe suprafaţa pasului. Căldura prezenţei lor, fără de care, de aici înainte, i se părea că n-ar mai fi nimic posibil, nici bucuria, nici speranţa. Dansau în ierburile înalte, sărbătorindu-şi prematur victoria asupra holerei – care n-avea să fie reală decât peste opt sau zece zile, perioada maximă rezervată incubaţiei.

— Unde ai plecat, am fost neliniştiţi…

Un cap mare zbârlit, umflat de somn… Ieri, nişte necunoscuţi: astăzi, nişte prieteni prin care dorea să se elibereze de el însuşi: *Eu*, această racilă născută de-a lungul Istoriei, exaltată de cele nouăsprezece secole ale celei mai nebuneşti opere metafizice concepute vreodată pe pământ, boală tenace pe care frigul, ploaia, furtunile, rânduiala existenţei de la o zi la alta – chiar nesiguranţa sa – o puteau eventual învinge.

— E frumos aici… Ce sălbăticiune! Suntem în Franţa?

Franţa? Şi mai ce, mă rog… De ce să nu pună o tăbliţă la intrarea pasului: „aici, planetă.44 Ah! Geografia asta franceză disciplinată, civilizată, suprapopulată, mânjită de manufacturi – de academii, de colegii: de câte ori nu visase, copil fiind, să o vadă acoperită de oceane, devastată de hoardele barbare, recucerită de codrul galic bântuit de fiare şi de vrăji, ca pe vremea când oamenii nu-i stăpâniseră încă sălbăticia, nu-i pătrunseseră încă tainele…

— Se pare că Ardusson a descoperit un izvor, lângă peşteră, în josul pasului: o cantitate mică de apă, suficientă însă pentru băut şi gătit. Am putea instala o masă din trunchiuri rotunde în poiană…

Planuri, urgenţe… Autarhia nu e un lucru comod, vor trebui să se ocupe serios de hrană. Calculaseră că strângând cureaua, puteau rezista ceva mai mult de-o lună. Pescuitul? Un ajutor neînsemnat; vânătoarea, problematică; culesul, utopic; şterpeleala, nerecomandabilă. O expediţie pe ascuns, spre sfârşitul lui august, o să vedem, după cum or fi veştile…

Huart zări stâna pe jumătate dărâmată:

— Dacă am reface-o?

— Pentru trei luni?

Un gest: da parcă poţi să ştii vreodată…

Domessargues, februarie-mai 1977, ianuarie-aprilie 1978

Componenţa grupului la sosirea sa la Comeizas (aceste nume vor figura în parte pe contractul de arendă sau contractul de embatic[9], înregistrat în decembrie 1835 în faţa domnului Boyer, notar la Millau, şi în parte în arhivele primăriei din T., de care depindeau terenurile de la Comeizas).

1 Huart, Jean Baptiste, 46 ani, născut la Toulon. Necăsătorit.

Căpitan de artilerie, devenit cizmar, ca tatăl său, şi instalat la Toulon din vremea *Monarhiei din iulie*. E un om cu greutate: 200 livre la cinci picioare opt *pouces*[10], adică aproape 100 kg., şi 1, 83 m. Ştie să citească şi să scrie, cultură medie, convingeri religioase vagi, nu e practicant, mai întâi bonapartist, apoi republican mai mult sau mai puţin revoluţionar (cititor pasionat al ziarului *Le Globe*, a cărui dispariţie o deplânge). E un utopist fără să ştie: nu-i cunoaşte pe Saint-Simon, Fourier, Enfantin, Bazard, Considérant, decât din auzite sau prin intermediul ziarului *Le Globe*. Admiră mişcarea Cărvunarilor şi crede în fraternitatea universală, t 3 octombrie 1836.

2 Ardusson, Jacques, 25 ani, născut la Saint-Front, Ardèche. Necăsătorit.

Subţire, plăpând, ochi de culoare deschisă, figură descărnată, este intelectualul grupului. Nivel de cultură destul de ridicat. Studii: misterioase; probabil teologie, filosofie. Autodidact. Origine modestă. Hughenot. Într-un

---

9 în engleză în text :

„O poveste spusă de un nătîng, plină de zgomot şi de zbucium, fqj'ă nici o noimă “

(Shakespeare, Macbeth, V, 5).

10 Veche unitate de lungime, reprezentînd a douăsprezecea parte dintr-un picior.

anumit sens, un modern, în măsura în care crede că Christos este, în primul rând, aproapele său: „L-ai văzut pre fratele tău, l-ai văzut pre Domnul tăuw.

T 3 octombrie 1836.

3 Brun, Jules, 50 ani, cel mai vârstnic din grup; născut la Toulon. Necăsătorit. Ştie să citească şi să scrie.

Fost sergent de infanterie, demisionat din armată, lucra în atelierele din portul Toulon atunci când a izbucnit epidemia. Un bărbat voinic. Republican. Ştie să lucreze extraordinar de bine lemnul, t 3 octombrie 1836.

4 Vaïssette, Pierre (îşi zice Martin şi spune că se ocupă cu afaceri până în clipa în care se descoperă că a avut de-a face cu poliţia pentru dosire de lucruri furate şi alte mici delicte); 38 ani, născut la Marsilia. Necăsătorit. Ştie să citească şi să scrie. Nivel de cultură: nul.

Supranumit „Coţcarul”, date fiind antecedentele sale confuze, f 3 octombrie 1836.

5 Jourdan, Julien, 42 ani, născut la Nîmes. Căsătorit, fără copii.

Studii de drept; cultură de tip umanist: Homer, Vergiliu, Shakespeare, clasicii, scriitorii din Veacul Luminilor… Un romantic în căutarea Paradisului pierdut. Se plictiseşte de douăzeci de ani. Nu mai crede că lumea ar avea vreun sens, nici că domnia oamenilor pe pământ ar fi altceva decât: „a *tale told by an idiot, full of sound and fury, signifying nothing*” şi-ar putea însuşi această declaraţie a Cavalerului de Revel (citat de Benjamin Constant în 1790 într-o scrisoare către Doamna de Charrier): „Dumnezeu a murit înainte de a-şi fi terminat lucrul. Avea cele mai frumoase şi mai vaste planuri din lume, şi cele mai mari mijloace. Rostuise deja mai multe din aceste mijloace aşa cum înalţi schele ca să construieşti. Dar în mijlocul lucrului, a murit… Astfel încât acum totul e gata făcut în vederea unui scop care nu mai există. Noi, în special, ne simţim hărăziţi pentru ceva de care n-avem habar. Suntem ca nişte ceasuri fără cadran şi ale căror maşinării, dotate cu inteligenţă, s-ar învârti până când se uzează, fără a şti de ce anume şi spunându-şi întruna: dat

fiind că mă învârtesc, am un scop”.

T 3 octombrie 1836.

6 Abelin, Marie-Louise, 25 ani, născută la Salon-de-Provence, lucrează de la vârsta de zece ani prin hanuri. Planturoasă. Nu ştie nici să citească, nici să scrie. Necăsătorită. În familie vorbeşte provensala, f 3 octombrie 1836.

7 Monge, Louisette, 23 ani, născută la Lourmarin, orfană, lucrează din copilărie la un hangiu din Salon. Un trup generos. Crede că pământul e plat. Analfabetă. Necăsătorită. Vorbeşte şi ca provensala cu cei apropiaţi, t 3 octombrie 1836.

8 Reynaud, Alice, 40 ani, născută la Aubagne, plasată de foarte tânără ca slujnică la un preot din Pertuis, care a învăţat-o să scrie şi să citească, apoi la Marsilia, la un prelat. O iapă. Necăsătorită. Limba provensală, t Azilul din Men de 19 noiembrie 1867.

9 Boué, Georgette, 42 ani, născută la Marsilia. Văduvă (soţul ei a fost ofiţer în marina comercială), ipohondră. Nu ştie să facă nimic. Îşi petrece timpul oferindu-i lui Dumnezeu patimile ei şi sâcâindu-şi fiica, t Marsilia, 11 februarie 1838.

10 Boué, Françoise, de obicei numită „Fanchona, născută la Marsilia, fiica precedentei, 20 ani, necăsătorită.

Înaltă, brunetă, slabă. Crescută la călugăriţele din Ordinul Présen tines. Amestecă obrăznicia şi duioşia. Se gândea foarte serios să se consacre muncii în spitalele de contagioşi, în aziluri… Cunoscând-o mai bine îi vezi calităţile. F 3 octombrie 1836.

11 Espuch, Désiré, 33 ani, născut la Marsilia, tăbăcar, căsătorit, 2 copii, un băiat de 8 ani, o fată de 6 ani.

De câţiva ani trăieşte într-un fel de semicomunitate cu Maurin, şi el tăbăcar, şi cu trei muncitori ţesători din Marsilia, f 3 octombrie 1836.

12 Espuch, Eugénie, 30 ani, soţia precedentului, născută la Marsilia, f 3 octombrie 1836.

13 Maurin, Louis, 32 ani, născut la Marsilia, tăbăcar;

căsătorit, 1 copil de 7 ani de sex masculin, f 3 octombrie 1836.

14 Maurin, Hor tense, 28 ani, născută la Marsilia, t 3 octombrie 1836.

15 Honorât, Octave 26 ani, născut la Marsilia, ţesător. Căsătorit, t 3 octombrie 1836.

16 Honorât, Cosette, 23 ani, născută la Aix-en-Provenle, soţia precedentului, t 3 octombrie 1836.

17 Verdier, Hubert, 25 ani, născut la Marsilia, ţesător. Căsătorit, tatăl unei fetiţe de 3 ani. T 3 octombrie 1836.

18 Verdier, Marie, 24 ani, născută la Arles, soţia precedentului, însărcinată, f 3 octombrie 1836.

19 Boyer, Victor, 23 ani, născut la Marsilia, ţesător.

T 3 octombrie 1836.

20 Boyer, Mireille, 23 ani, născută la Toulon, soţia precedentului, f 3 octombrie 1836.

Ultimele zece persoane nu vorbesc între ele decât în dialect (uneori franceza, în clipele când, cu ajutorul vinului, imită purtările oamenilor de o condiţie socială superioară condiţiei lor).

21 Linsolas, René, 34 ani, născut la Marsilia. Frizer. Ştie să facă de toate. Vorbeşte în dialect. Tată al unui băiat de 12 ani; supranumit „Veveriţa. 25 martie 1856.

22 Linsolas, Justine, 30 ani, născută* la Bonries. Vorbeşte în dialect. Soţia precedentului, t 30 iulie 1861.

La aceştia trebuie adăugaţi cei cinci copii citaţi mai înainte şi un băiat care se va naşte în ianuarie 1836.

II. PAJIŞTILE DE LA COMEIZAS

Departamentele care formau provincia Languedoc sunt, majoritatea, cele care se disting cel mai mult prin cea mai mare lipsă de moralitate.

D’Angeville, Eseu asupra statisticii populaţiei franceze, 1836.

Trebuie să regăsim o prezenţă în lume şi o legătură cu lumea mai vechi decât inteligenţa.

Maurice Merleau-Ponty

Spre marea indignare a unora sub privirea cu puţin mai severă a altora înălţându-şi povâra de aripi – libertatea ta.

André Breton, Ocla lui Charles Fourier.

PRIMELE MUNCI

Să regreţi Paradisul!

— Nici că poţi fi mai demodat, nici că poţi duce mai departe pasiunea pentru desuetudine sau provincialismul.

E. M. Cioran, Silogismele amărăciunii.

PENTRU REFUGIAŢII DIN ŢINUTURILE ÎNALTE, se terminase cu holera: la o altitudine de trei mii de picioare, boala capitulase. Totuşi, aveau să ia şi mai multe măsuri de prevedere.

În carnetul său de însemnări, în acea vreme aşa era obiceiul, chiar şi cel mai neînsemnat călător are un carnet, dacă e dotat cu un pic de talent scriitoricesc şi îndrăzneşte să se aventureze în munţi, consideraţi ca un soi de monstruozităţi geografice, Jacques Ardusson (pe care munţii nu-l uluiesc decât pe jumătate: este originar din Ardèche, dar mai ales împrejurările îl stimulează, şi are tot ce-i trebuie pentru aceasta – cerneală, pene, hârtie – dat fiind că, în ciuda constituţiei sale firave şi a sacului de făină pe care îl cărase n-a şovăit să ducă în spate cale de douăzeci de leghe mapa cu cele necesare scrisului) notează la 21 iulie 1835: „Săptămâna de după sosirea noastră în această „regiune pustie şi sălbatică în care nu puteam conta decât pe noi înşine a fost folosită pentru munci de maximă urgenţă. Erau atâtea de făcut pentru aranjarea mai confortabilă a adăpostului şi pentru asigurarea viitorului nostru încât niciunul dintre noi n-a avut timp să se înspăimânte gândindu-se la. Holeră, ale cărei urmări fatale nu se manifestă uneori decât câteva zile după ce ea a pus stăpânire pe un organism care, deşi sănătos în aparenţă, este, cu toate acestea, infectat, fără posibilitate de vindecare. Fenomenul se putuse observa de

nenumărate ori printre cei din preajma unora dintre tovarăşii noştri, în special a celor care hotărâseră să fugă din Marsilia având cunoştinţă de caracterul deosebit de periculos al monstrului asiatic şi de ineficacitatea tuturor măsurilor şi a tuturor leacurilor folosite împotriva lui. Dar fiecare nutrea speranţa că puritatea atmosferei, înălţimea şi izolarea regiunii aveau să contribuie la neutralizarea miasmelor pe care era posibil să le fi adus cu noi până aici, fie în trupurile noastre, fie în alimente sau în haine. Acestea din urma fură spălate în apa torentului şi puse la uscat la soare; cât priveşte alimentele, le fierserăm cu multă grijă, chiar şi pe cele care nu se fierb de obicei, precum cârnaţii sau dulceţurile. Aceste măsuri ne-au permis nu numai să fim cu toţii perfect sănătoşi zece zile după sosirea noastră aici, ceea ce ne dădu speranţa că suntem, definitiv în afară de pericol, ci şi să ne păstrăm judecata limpede pentru a ne duce la bun sfârşit aranjarea locuin (ei. Şi este o luptă grea. Fiindcă n-avem alte arme decât dârzenia şi braţele noastre.44

Lupta grea, de fapt, nu o reprezintă atât aceste amenajări despre care vorbeşte Ardusson – cu toate că nu-i prea lesne să dobori din pădurea vecină trunchiuri destul de trainice pentru a face din ele mese, scaune şi paturi, chiar rudimentare, cu mijloacele modeste de care dispune Jules Brun, un artist în acest domeniu, dar care nu are, totuşi, obiceiul să taie scândurile şi grinzile de pe şantierul naval cu o toporişca bună de crăpat lemnele pentru aprins focul şi cu un fierăstrău de grădină cu dinţii rupţi. Cu toate acestea, bucuros să dovedească, aşa cum pretindea Jean-Jacques Rousseau, că nevoia este marna dibăciei, se descurcă, îşi ascute toporişca, pileşte alţi dinii pe ferăstrău, foloseşte, în lipsa cuielor de metal, altele, din lemn, el care afirmă, fiind un meşteşugar desăvârşit, că poate dărui mării, atât de avide de metal, ambarcaţii la a căror construcţie să nu îi folosit niciun gram de fier.

În timp ce poiana, pleşuvă de pe acum ca „o arie de treierat, iarba fiind călcata în picioare de toţi membrii grupului, se umple de alburnuri şi de talaş – excelente

pentru aprins focul –, de fâşii de scoarţă – care vor deveni panere, coşuri, plase – ucenicii zid; îi subţiază un mortar pe jumătate lut, pa jumătate iarbă tocată, servindu-se de pietre plate în chip de mistrii; ca acest chirpici, cimentul săracului, folosit de secole de către ţăranii din regiunile acestea, sfârşesc şi tencuiesc zidul ale cărui rămăşiţe acopereau pragul cavernei. Este un zid de apărare foarte util împotriva umezelii şi a nesiguranţei din timpul nopţii (au au decât o du ina de cuverturi pentru douăzeci şi şapte de persoane şi *cel* mai mic zgomot făcut de vreun şoarece de câmp, când se strecoară prin desişul pădurii, ia proporţii fantasmagorice pentru aceşti orăşeni, mai ales în pustietăţile acestea îndepărtate).

Cât priveşte apa, există cea a torentului, la un sfert de oră de mers, dar pentru aducerea ei nu au decât câteva recipiente de dimensiuni mici şi sticlele de vin al căror conţinut l-au băut în parte; mai este şi izvorul care, mai curând decât să curgă, şiroieşte la vreo treizeci de paşi de bârlogul lor, în josul unei pajişti; în cuibul său de papură. Bărbaţii sapă un bazin, îi acoperă pereţii, cu argilă şi adună în el o cantitate de apă suficientă pentru băut şi gătit.

Pentru gătit, ce anume? Fructe sălbatice? Păpădie? Dacă pleci la drum pe-aici fără merinde eşti repede mort şi îngropat. Ţăranul nu-şi smulge fără trudă pâinea zilnică din aceste pământuri ososase, hărţuite de nişte anotimpuri arţăgoase. Aici nu eşti în Tahiti, nici măcar în Provenţa şi, în acest ţinut auster, Robinson ar muri de foame. Pe măsură ce se vor împuţina alimentele şi va creşte spectrul foamei (pe care nu-l cunoaşte astăzi nici sărăcia cea mai cruntă: epoca lui Ludovic Filip nu mai este totuşi cea a lui Ludovic al XIV-lea), oamenii îşi vor da seama că mama-natură, împodobită cu virtuţi şi căreia i s-a atribuit multă generozitate de către nişte burghezi sătui, nu-i decât o mamă vitregă. Să treci de la Marsilia anului 1835 la aceste pustietăţi de piatra şi de păduri trebuind să supravieţuieşti cu ce îţi oferă ele, înseamnă să te regăseşti în epoca bâtei, înseamnă să te supui întru totul asprei legi a speciilor: să

distrugi sau să fii distrus. Dar „mica divinitate a lumii” şi-a pierdut îndemânarea şi nu mai ştie să joace acest joc violent. Fără mijloacele ingenioase pe care i le-a sugerat slăbiciunea sa de-a lungul a zece mii de ani de încercări de tot soiul, acest şmecher nu-i decât un prostovan când e nevoit să alerge după păsările pe care civilizaţia l-a obişnuit să le vadă căzându-i în farfurie gata fripte.

Există cele trei capre care dau puţin lapte celor cinci copii. Proviziile, făcând economie, acoperă, să zicem, patru săptămâni. În primele zile te poţi minuna văzând ciulinii care, sub ghearele lor, ascund o inimă tot atât de fragedă şi de gustoasă ca şi anghinarele. Poţi fi încântat mâncând o salată de ridichi sălbatice (gustul lor îl aminteşte pe cel al ridichilor negre şi ele cresc din abundenţă pe platourile calcar oase). Poţi să *te* veseleşti în jurul celor trei duzini de păstrăvi pe care „Veveriţa” – Linsolas, frizerul – după o jumătate de oră de coborâre prin grohotişuri, s-a dus să-i prindă cu mâna în apa îngheţată a râului Trévezel: i-a trebuit o după-amiază întreagă ca să strângă peştele acesta bun de prăjit dar al cărui preţ Piu art îl găseşte prea ridicat; prudent, se teme ca braconierul să nu fie descoperit de ţăranii din vale sau de vreo patrulă de jandarmi. În orice caz, douăzeci şi şapte de persoane nu vor supravieţui cu aceste fleacuri.

Da, bineînţeles, există „caniotart: şi-au pus la un loc economiile, recoltă sărăcăcioasă pe care cei douăzeci de ludovici ai lui Julien Jourdan au sporit-o considerabil; toţi aceşti oameni cu venituri modeste au holbat ochii în faţa unei sume atât de mari şi a generozităţii cu care tovarăşui lor a dăruit-o comunităţii; gestul său este considerat la început dezinvoltură de burghez care se dă drept mare senior şi nu ştie ce să facă cu banii (generozitate de care Julien se apără cu multă vehemenţă: banii aceştia nu i-a scos din buzunarul lui, sunt un îrqprumut, mai mult sau mai puţin viager, datorat bunăvoinţei unui medic înstărit din Uzès şi pe care îl va restitui Dumnezeu ştie când… Pentru moment, îi pune la dispoziţia tuturor, nu-i firesc aşa? Lasă chiar să se înţeleagă că, într-un anumit fel,

holera, care în clipa de faţă blochează totul, inclusiv afacerile, şi ale sale nu sunt câtuşi de puţin strălucite, îi este utilă – aici numai Ardusson ar fi în stare să priceapă cât îi este de utilă – şi dacă dă toate explicaţiile acestea o face pentru că îi este teamă ca nu cumva cei din jurul său să-l creadă bogat şi ca liberalitatea lui să nu-l singularizeze).

„Dispunem, scrie Ardusson la 23 iulie, de peste treizeci de ludovici, sumă care i-ar permite unei familii de muncitori să trăiască ferită de lipsuri doi ani de zile, şi nouă înşine timp de mai multe luni. Totuşi, aceşti bani şi-au pierdut valoarea. Graţie lor ne-am putea duce să ne aprovizionăm în satele din împrejurimi, dar ne este frică să nu dăm acolo peste ravagiile holerei sau peste ostilitatea locuitorilor, în cazul în care ar fi fost cruţaţi şi s-ar teme foarte tare să fie contaminaţi de vagabonzi. Ţăranul, care şi aşa, în vremuri obişnuite, nu-l iubeşte pe muncitorul de la oraş, găsind că-i obraznic, vanitos şi mai fericit decât el, ar avea acum un motiv serios ca să ne urască. Descoperirea prezenţei noastre în nişte locuri pe care ei le-au părăsit, dar pe care le-ar găsi de îndată plăcute, pentru simplul motiv că le-am ocupat noi, ar fi de ajuns ca să ne atragă reaua lor voinţă; jandarmii ne-ar alunga de-aici şi ne-ar duce iar în carantină. Dar poate că este o lecţie a providenţei – faptul că aceşti bani nu ne servesc la nimic şi că suntem obligaţi, spre a ne asigura cele necesare traiului, să facem apel la resurse pe care confortul civilizaţiei le lăsase până azi în adormire şi dacă holera se întinde şi cucereşte noi zone şi după trecerea toamnei? Doar aşa s-a întâmplat prin alte locuri – în Spania, unde în ciuda iernii, mai bântuia încă în ianuarie, în Scoţia şi în Irlanda, în Austria, în Norvegia, în Suedia, unde nu pare să fie deloc stăvilită de geruri sau de altitudine. Te poţi întreba până unde o să meargă lucrurile.

De aici şi până la a vorbi despre sfârşitul lumii, despre mânia lui Dumnezeu, despre Apocalips, de aici şi până la a agita vechea sperietoare a Judecăţii de Apoi, repede readusă la viaţă, admirabilă farmacopae când

Universul face o mişcare greşită, când pământul se cutremură, când se apropie anul o mie, când jumătate din Europa îşi varsă toate maţele – nu-i decât un pas: deşi religia a pierdut mult teren, deşi Dumnezu nu mai estece era, El continuă să fie, în clipa când totul se năruie, ipoteza cea mai profitabilă. N-am ajuns încă în ziua în care oamenii să suporte nenorocirile fără a se gândi că El le trimite.

Ardusson, care judecă la rece (credinţa lui, deşteptată de o inteligenţă în permanentă stare de alertă, de multă vreme nu-i mai aduce lui Dumnezeu ofensa de a crede că „pepenele a fost alcătuit din felii prin grija Sa pentru a fi mâncat în familie*) le explică zadarnic tovarăşilor săi că nu trebuie să-l amestece pe Dumnezeu în toate câte se întâmplă, că universul are legi proprii, că holera se numără printre acestea, că, în plus, ea n-are duşman mai mare decât pe sine însăşi şi antidot mai eficace decât propria-i influenţă, istovindu-se cel mai repede acolo unde loveşte cel mai crunt, – nu-i convinge decât pe jumătate. Admite chiar el, în jurnalul său de bord, că viitorul nu i-a părut niciodată atât de sumbru şi atât de nesigur: „dacă nimic nu ne arată că molima indiană se poate fixa definitiv în regiunile noastre, tot astfel nimic nu ne garantează că va trebui să se retragă complet de aici şi nu ştim nici cât timp va dura sihăstria noastră în aceste locuri singuratice, nici dacă vom mai revedea vreodată pe cei din familiile noastre pe care am fost nevoiţi să-i părăsim în voia soarteiu.

Pentru că veştile pe care le-au aflat (primele de după evadarea lor) sunt neliniştitoare. Şi pentru două motive, justificând temerile pe care Ardusson, pentru moment, nu le-a încredinţat decât jurnalului său. În timp ce se instalau în acea fortăreaţă, în acea zonă de imprecizie şi de vag oarecum magică pe care o creează în jurul lor, aidoma unui halo, evenimentele importante, se pare că în Ţinuturile de Jos lucrurile au mers foarte iute şi că holera a făcut progrese rapide.

Într-o seară, către sfârşitul lunii iulie, Linsolas, coborât până la Trévezel ca să experimenteze panerele de

prins peşte ce aveau ca nadă câte o bucăţică de şorici

— Şi pe care le va scoate, goale, a doua zi dimineaţă – dintr-un desiş unde s-a ascuns, auzind zgomot, vede trecând un vagabond pe drumul care urcă spre Aigoual. De trei săptămâni nu ştiu nimic, nu văd pa nimeni, trăiesc în afara lumii. Dorinţa lui de a afla veşti noi e mai tare decât ordinele, ei, fie ce-o fi, se arată, dându-se drept un tăietor de lemne. Individul pare complet uluit să întâlnească un om de prin părţile locului care să nu arunce cu pietre în el şi să nu se înspăimânte văzându-l: a străbătut două sau trei sate unde oamenii ascunşi în spatele obloanelor l-au ameninţat că pun câinii pe el şi că o să-şi scoată puştile dacă n-o întinde la repezeală.

Există chiar, doar la trei leghe de aici, un sat ai cărui locuitori au hotărât să-l transforme de-a binelea într-o fortăreaţă, blocând căile de acces cu cărucioare răsturnate, cu cariole, butoaie, mobile vechi – şi ascultă, prietene, au trântit pe baricadă şi strana duhovnicului, şi amvonul din biserică – şi păzesc totul cu puşca în mână, douăzeci şi patru de se din douăzeci şi patru. Ca să-şi po ită continua drumul a fost nevoit să facă un ocol pe coasta muntelui – numai grămezi de stânci, mărăcini, albii de puhoaie. Nişte ţărănoi grosolani, creştinii ăştia, lua-i-ar dracu' de spurcaţi!

Fiindcă în trei săptămâni, departe de a fi oprită de cordoanele sanitare sau încetinită de măsurile profilactice, epidemia a progresat pe toate fronturile şi se întinde, în sud, din Spania în Italia. Au plecat la timp din carantină! Totu-i întors pe dos sau părăsit: oraşe-fantomă, cu uşile şi ferestrele zăvorâte, bulevarde pustii în tăcerea adâncă din după-amiezile toride, când pe fondul unui bâzâit de muşte, în aer pluteşte acel înspăimântător miros de vânat pa car a fi poartă până la nasul brancardierilor câmpurile de bătălie. Sicriele, neridicate de pe trotuare, din bisericit de la porţile cimitirelor, s-ar putea duce singure spre groapă –, pricepi ce vreau să zic. E drept că există ocnaşii, dar şi înfieraţii crapă cu duiumul tot atingând cadavre cât e ziua de mare, tot punând pe foc saltele murdărite, tot golind

hârdăiaşe pline de sânge... Aşa că, mulţi dintre ei au întins-o. Armata ocupă rumurile, cercetează cu grijă drumeagurile, urmăreşte orice fiinţă care se mişcă. Sătenii au fugit în păduri. Lipsesc apa, hrana, medicamentele. În ciuda izolării lor, contagiunea a ajuns în aceste văi pierdute şi a făcut şi aici destule victime. Oamenii din cătunele şi fermele de pe munte trăiesc baricadaţi, cu mâna pe puşcă. Puţurile sunt păzite. Stare de asediu ce mai încoa şi încolo! Dar asta nu-i tot, prietene...

Mă rog, legenda, exagerările închipuirii, îndrăgite de latini, Linsolas le cunoaşte bine, că şi el, cu foarfecele în mână în jurul cefei clienţilor, a făcut din sardele balene. Mai că ar fi sceptic dacă nu şi-ar aminti că înainte de acest aducător de veşti proaste; ultimele fiinţe omeneşti pe care le-a văzut erau în stare de cadavru, în cătunul străbătut în noaptea evadării lor: acest eşantion al grămezilor de cadavre autentifică retrospectiv mărturia vagabondului care, de altfel, foarte dornic să impresioneze, pe bază de dovezi, îi flutură sub nas un ziar apărut cu Vreo zece zile în urmă, fără îndoială unul – din ultimele tipărite la sud de Valence[11], dat fiind că unicul şi curajosul autor al editorialului se scuză faţă de cititori pentru întreruperea iminentă a* tipăririi. Scandalizat, distrus de catastrofă, pune titlul: „Barbaria e la porţile noastre!”, parodiindu-l – pe Guizot[12] care, atunci când epidemia devasta Parisul, regreta mult fragilitatea civilizaţiei noastre. Într-adevăr, dezlănţuirea flagelului încurajează mai în tot locul practici superstiţioase uitate din vremea marilor epidemii de ciumă. Au loc ceremonii ciudate grupând sute de penitenţi care străbat străzile ce duhnesc din cauza gunoaielor, desculţi, cu o lumânare în mână, şi scoţând gemete pentru a implora mila cerului care, distrat, sau pentru binele sufletelor, nu le ascultă rugile. Legenda cu otrava vărsată în fântâni, care a dat prilejul unor un endemice să se

11 Oraş situat pe malurile Ronului, la 554 km. sud-est tie Paris.

12 François Guizot (1787—1871), om politic, si istoric francez. Autor al unei Istorii a civilizaţiei franceze, al unei Istorii, u revoluţiei din Anglia. Ca prim ministru (1P47-—1848), a dus o politică conservatoare

dezlănţuie în toată Europa, – aici împotriva iezuiţilor şi a franciscanilor, dincolo împotriva micilor funcţionari ai administraţiei sau a medicilor, prin alte locuri împotriva evreilor, pretutindeni împotriva indiferent cui – continuă să facă ravagii în mijlocul unor mulţimi îngrozite, dezorganizate, informate şi să înmulţească vânătorile de oameni: frica are nevoie de sânge, pizma de ţapi ispăşitori şi holera plăteşte nişte poliţe printr-o ţintă intermediară. Vagabondul orbeşte despre scene de o sălbăticie nemaipomenită. În două sau trei târguri cu excelentă faimă, pe unde s-a rătăcit, a văzut cu ochii lui cum erau masacraţi nişte trecători în fala unor reprezentanţi ai autorităţii depăşiţi de evenimente, sau ei înşişi maltrataţi, fiind dovediţi de către propaganda revoluţionară că au făptuit crime împotriva poporului.

Fireşte, individul exagerează. După părerea lui, toate acestea o să ducă la un superb foc de artificii! (Cel mai nostim este că nu greşeşte întru totul şi că, în naivitatea sa, nu face altceva decât să repete profeţia lui Borne care, în *Apocalipsul* lui anunţă mişcările din Patruzeci şi opt: Ciumă şi Libv-rl al e! Nici când o mamă mai urâtă n-a avut o fiică mai frumo v, a”.) şi mai spune lucruri şi mai ciudate iar imaginaţia îi slujeşte şi aici mai mult decât memoria, dar trebuie, totuşi, să-i găseşti-un leac neputinţei şi să îndepărtezi teama cu mijloacele pe care le ai la îndemână; este un ansamblu de fenomene fantastice şi de manifestări supranaturale de soiul celor care abundă pe pământ când treburile omeneşti nu merg bine: statui ce varsă lacrimi de sânge; cadavre umblând noaptea pe străzi; apariţia unui drapel cu flori de crin ne lună (această nostalgia legitimi; la care începe să miroasă a mucegai, nu-şi poate găsi locul altundeva); ploi de broaşte, de noroi roşu; călători atacaţi de vulturi, de corbi uriaşi; animale care vorbesc; nou-născuţi care prorocesc etc. Ce plăcut este, când te afli în partea de jos a cozii toporului să vezi cum se clatină ordinea socială care te vătăma şi cum e târâtă în haosul, general ordinea eternă a lumii!

„Crezi că o să fie pe mai departe birouri de accize?”

întreabă pehlivanul care nu-şi pierde capul şi vede lucind la orizont speranţa unei societăţi zdruncinate din temelii unde obligaţiile fiscale ar fi amânate la nesfârşit.

Acolu sus, această avalanşă de ştiri catastrofale stârneşte emoţie; după trei săptămâni, holera se estompase puţin în spatele unor obligaţii foarte urgente şi foarte concrete impuse de supravieţuire: o excelentă terapie.

Vremea era minunată, aveau totuşi ce să mănânce – chiar şi de ce să râdă, noaptea, în caverna transformată în dormitor comun, când suspine necuviincioase se adăugau trosnetelor aşternut urilor de frunze trădând o timidă revenire a efuziunilor conjugale. Începeau să-şi accepte suferinţele cu răbdare şi chiulul forţat, cu bunăvoinţă, datorită, printre altele, acestei fraterni taţi înlesnite de situaţiile delicate cărora oamenii nu le pot face faţă decât ajutându-se unii pe alţii it laţii cu care evenimentele neprevăzute legate de condiţia lor îi obişnuise mai de mult pe aceşti muncitori). Şi iată că orizontul se arată din nou ameninţător. S-ar zice că tăcerea pădurii, în acea după-amiază, la 27 iulie, este mai apăsătoare ca de obicei şi că pajiştile însorite îşi schimbă culoarea dobândind aproape pe neobservate o nuanţă ce vesteşte furtuna.

Fireşte, ştiu bine cu toţii că din această viziune de Apocalips prezentată de vagabond ei trebuie să ţină seama numai de o parte din cele relatate, dar rămân destule pentru a-i face pe refugiaţi să fie şi mai convinşi că nu-i momentul să se arate. Binecuvântează cerul că au descoperit acest cuib de vulturi şi tremură, foarte egoist, la gândul că ar putea vedea apărând aici, într-o bună zi, o hoardă de fugari. Această extindere a cataclismului, apropierea sa le provoacă o ademenea spaimă încât la 28 iulie, nu mai departe decât a doua zi după trecerea haimanalei prin defileu, refugiaţii taie punţile spre lume, în sensul literal al cuvântului: vor dărâma pedul, cel care păşeşte peste torent, greu de trecut prin vad, fiind închis în fundul unei râpe cu pereţi abrupţi; este singura cale de acces pentru a se putea ajunge uşor la platoul lor a cărui

existenţă nici n-o ghiceşti, de aici. Fac să dispară grinzile vechi ale podului, şterg urmele trecerii lor pe bucată de potecă vizibilă de pe malul celălalt, apropie mărăcinii unii de alţii înapoia lor, umplu cu lemne uscate şi cu ramuri încâlcite vechea potecă din pădure, distrug cordonul ombilical, trag scara, se retrag pe această bucăţică de planetă unde vor trebui să-şi găsească hrana până în clipa când lumea, acolo jos, va reintra pe vechiul său făgaş.

În ziua aceea, discuţie generală, analiza situaţiei. Mai au mâncare pentru cincisprezece zile – trei săptămâni, strângând cureaua, patru, lipsindu-se de anumite lucruri. Se vor lipsi. Majoritatea celor care sunt aici s-au obişnuit cu lipsurile: la Marsilia, la Toulon, când nu era de lucru pe câmp sau în atelier, şomerii se duceau să strângă cotoarele de varză de la piaţă şi ziceau că prânzesc cu carne adăugând un polonic de mămăligă. Încă nu s-au atins de capitalul alcătuit din cei doi saci de cincizeci de livre de mălai şi din cele douăzeci de livre de zahăr care reprezintă zece până la cincisprezece zile de supravieţuire.

Este o vară splendidă (fapt care are totuşi o influenţă asupra moralului lor, şi nu întâmplător exprimarea fericirii s-a rezumat întotdeauna la două cuvinte: fără nori). Izvorul care le dă apa pentru băut, pentru spălat – măcar pe faţă, pentru gătit (cartofii, orezul etc., în acel faimos ulcior mânuit cu tot atâta atenţie ca Sfânta împărtăşanie, pe care nu-l pun direct în contact cu focul de teamă să nu crape, învelindu-i baza cu un strat gros de argilă, şi aşa, ţine) curge cu picătura, dar curge. Sunt sănătoşi. Maurin, care respiră aerul pădurii în loc să respire tanin, tuşeşte mai puţin; copiii au obrajii roşii şi dorm neîntorşi; chiar şi văduva străluceşte de sănătate, minune surprinzătoare pentru Françoise, fiica ea, şi care s-a realizat daterită atacurilor sistematice ale marsiliezului, considerat la început puţintel cam prea ferchezuit, dar care şi-a suflecat mânecile cu multă bunăvoinţă, ca toţi ceilalţi. Concluzia: nicio panică. Ardusson, cultivat, Îl evocă pejm oarecare Robinson Crusoe, care l-a încântat când ca pe Jourdan dar pe care nu-l cunoaşte nimeni altcineva – cu excepţia lui

Jules Brun, din auzite. În fond, situaţia prezintă o oarecare analogie cu cea a efoului lui Daniel de Fac. Aici, lucrurile se petrec ca şi cum ar fi eşuat pe o insulă pustie, pierdută în oceanul pădurilor, în faţa celui al platourilor care se tăia zuiesc. Cât vezi cu ochii precum largul mării. Uneori, vântul nocturn intonat de vocea joasă, profundă, a brazilor, întregeşte iluzia. E de ajuns să pleci urechea şi poţi auzi în unele seri suflul torentului urcând din adâncul cheilor. Dar, spre deosebire de naufragiatul englez căruia providenţa (o providenţă prudent potrivită de autor într-un adevărat catalog de Arme şi Cicluri de la Saint-Étienne: de cealaltă parte a Mării Mânecii nu se glumeşte cu confortul şi cu *sweet home*-ul*) îi pune la îndemână, în cala epavei util cruţate de valuri, alimente, instrumente, arme în cantitate suficientă pentru a récrée a un univers conform celui de unde" furtunile mării l-au exilat pe nefericitul marinar, ei n-au decât ingeniozitatea lor – nimic, nicio capcană, nicio armă care să le poată permite să prindă sau să ucidă fiinţele care zboară şi cele care păşesc pe pajiştea lor sau în pădurile din jur.

Da; au descoperit vânat: există iepuri de câmp – în lipsa celor de casă, celor două specii neplăcându-le să trăiască pe acelaşi teritoriu –, au văzut murdăriile lor. Au zării urme de mistreţ. Au stârnit două sau trei pâlcuri de potârnichi tinere ce trăiau singuratice la marginea a ceea ce rămăsese dintr-un câmp de secară, părăsit de x an» dar de unde vor avea surpriza, în august, să scoată două sute de livre de boabe. Mai este şi pleava, vânatul de calitatea a doua, animalele prăpădite, cele care se hrănesc cu insecte şi cele care golesc cuiburile: cioace, mierle, coţofene, stânci, vulpi, bursuci, veveriţe, un soi de pescăruşi, năpârci, plebe dispreţuită de vânătorul adevărat, neluată în seamă de braconier, dar de aci încolo bun 1 de mâncat.

O observaţie laconică a lui Ardusson (1 august) vorbeşte despre eşecul arcurilor şi al's ăgeţilor la care s-au gândit la început pentru a dobândi aceste prăzi, dar care n-au nici forţa, nici precizia necesară pentru a-şi atinge ţinta: „Au trebuit trei zile de eforturi migăloase pentru a

face două arcuri cu vreo duzină de săgeţi şi câteva ceasuri ca să ni se facă lehamite de ele. Singurul câştig al acestei încercări este că ne-a trezit respectul pentru spiritul inventiv şi priceperea sălbaticilor care, învăţaţi de mizeria seculară legată de starea lor, reuşesc acolo unde omul civilizat dă greş, fiind stricat de viaţa sa îmbelşugată. Aceste obiecte au ajuns până la urmă în mina copiilor.44

Arcurile sunt ratate dar, în schimb, cursele vor funcţiona. Vor încerca diferite tipuri desfăşurând, din lipsă de experienţă personală, adevărate comori de imaginaţie şi de şiretenie – deşi cu toţii au legături cu ţărănimea şi, în vreme de şomaj, starea lor muncitorească se împleteşte cu muncile agricole, mulţi fiind tăietori de lemne, păstori de capre sau secerători la nevoie. Poate şi că „au în sânge" această artă a braconajului – răspunsul celui (sărac, dat prin şiretenie, neobrăzării privilegiilor feudav, camuflate, dar în continuare prezente în legile regimurilor liberale. Tot astfel cum Linsolas a învăţat pescuitul cu mâna în râurile din Drôme, de unde este de fel i – milia sa, Ardusson îşi aminteşte de copilăria petrecută în Ardèche unde singura carne pe care a văzut-o vreodată pe masă erau sturzii şi iepurii de casă aduşi pe în T serate şi ascunşi sub haină, unii prinşi sub „*leca*" având

4 ca momeală fructe de ienupăr, ceilalţi scoşi din laţ.

Există „*şube*" v o groapă a cunsă de ramuri, puţin adâncă, fiind săpată de obicei într-un pământ în care cazmaua dă repede peste stâncă, dar îngustimea gropii înlătură acest inconvenient şi împiedică mistreţul, odată imobilizat în fundul capcanei, să-şi fi a vânt ca să iasă afară. Există un anume soi de laţuri (care în Lozère, un ţinut sărac, vor fi tolerate de Prefectură), mai precis o „Zeca" simplă ca bună ziua oferită de natură, pentru care e de ajuns să ai un cuţit şi un pic de îndemânare: două pietre plate şi patru tulpini lemnoase care ţin una din aceste pietre într-un echilibru instabil, frânt de pasărea atrasă de momeală – fructe de ienupăr, firimituri de pâine, sămânţă de cânepă sau boabe de grâu – pusă sub piatra care va zdrobi pasărea. Există laţul vechi de când lumea şi

care, în lipsă de sârmă, poate foarte bine să fie confecţionat cu un simplu şiret de piele ascuns cu dibăcie în iarbă. Există cleiul provenit de la vâsc, ce va fi înlocuit cu răşină proaspătă sau cu clei de cireş sălbatic. În sfârşit, există cuşca cu sfoară, a cărei uşiţă f. – ste acţionată de la distanţă de un om ascuns care trebuie să stea ceasuri întregi la pândă fără să se mişte, fără să respire – şi care va duce, când foametea va deveni ameninţătoare, la un susp. Ns de neuitat.

Teritoriul lor are o suprafaţă de aproape o sută treizeci de hectare, tot numai păşune cu iarbă măruntă, deci sărac în vânat mare (au văzut cu toate acestea fugind pe-aici un bursuc uriaş); din fericire, fără a avea nevoie să se aventureze dincolo de limitele impuse de situaţia actuală, dispun de mai multe sute de hectare de păduri dese care se etaj cază p3 pantele muntelui. Frica îi condamnă să rămână şi să se descurce pe această peninsulă pustie până se va potoli epidemia. Desigur, între Robinson şi ei deosebirea este foarte mare: englezul se află la mii de mile de orice ţinut civilizat, de orice ajutor, este pândit de tot felul de pericole dintre care canibalii nu sunt cei mai neînsemnat şi, în cumplita lui singurătate, este expus urmărilor celei mai mici răni. Ei, la nevoie, pot oricând să se ducă să ceară ajutor, să plece, când. Vor avea chef: n-au de-a face, totuşi, cu canibali! Dacă lui Robinson banii nu-i servesc la nimic (dar, fiind pe punctul de a-şi azvârli Scuzii în apă şi după o mică tiradă morală despre deşertăciunea aurului, mai puţin util. În cazul în speţă decât un cuţit, respectul inconştient pentru livrele sterline este mai tare, se că gândeşte – gest care pregăteşte deja reîntoarcei ea la viaţa civilizată şi îl leagă pe eroul lui Daniel de Foe de societate aşa cum este ea, şi cum el nu o contestă, aşa cum o acceptă, tot atât de sigur cum ar face-o o linie maritimă regulată între insula lui pustie şi vechea Anglie), ei pot să-i folosească în ultimă instanţă şi, dacă e cazul, mânaţi de foame, se pot duce să-i facă să zornăie şi să sclipească în faţa unui ţăran din canton care, că-i holeră sau nu, le va vinde până la urmă ceva de mâncare –

dublând preţurile, firește.

Se pare că refugiaţii n-au judecat astfel, şi că au preferat, cel puţin în prima perioadă a şederii lor aici, să înfrunte greutăţile supravieţuirii mai degrabă decât să-şi înfrunte semenii. La început, atitudinea lor poate surprinde: în ce măsură privaţiunile alimentare la care se supun sunt, cu timpul, mai puţin periculoase, mai puţin neplăcute decât evenimentele neprevăzute de pe drumuri? Pentru că nu le este frică numai de holeră, de holera pe care credeau că au lăsat-o în câmpie, şi care vine să asedieze munţii aceştia, inaccesibili atacurilor sale – cel puţin aşa speraseră ei. Datorită lui Ardusson ştim că le este frică de ţărani, care n-au iubit niciodată străinii. Şi astăzi mai puţin ca oricând, cu această sabie a lui Damocles atârnată deasupra tuturor capetelor. În sfârşit, le e frică de jandarmi şi te poţi întreba dacă nu cumva frica aceasta este cea mai obsedantă. Întâmplarea face că, din diferite motive, niciunul dintre ei nu are acte de identitate, şi în acea vreme, tot atât sau poate mai mult decât în oricare alta, dacă un călător dintr-o clasă socială înstărită poate trece aproape toate graniţele Europei având ca paşaport eleganţa îmbrăcăminţii sale, nu tot astfel stau lucrurile cu *vulgum pecus* şi mai ales pentru această populaţie de pe drumuri şi din păduri, nevoită să-şi dovedească nevinovăţia lafiecare pas; pe oameni de soiul lor lipsa actelor de identitate îi costă cel mai scump. Pentru jandarm sau pentru poliţist haina face pe om, cerşetorul nu-i încă *fashionable*[13], şi burghezul se duce şi vine după placul său, veşmintele apărându-l de sâcâielile poliţieneşti care se abat asupra vagabondului, dacă aspectul lui exterior lasă cât de cât de dorit.

Sunt şase săptămâni de când refugiaţii au plecat de acasă, şi au plecat în condiţii deosebit de grele, luând cu ei strictul necesar, fără să prevadă o asemenea odisee; de şase săptămâni bat drumurile şi potecile, dorm unde se nimereşte, în fân, sub cerul liber, rătăcesc prin păduri, se spală cum pot. Toate acestea au lăsat urme asupra

13 în engleză în.text == la modă.

aspectului lor exterior. În afară de câteva tricouri de schimb, de câteva cămăşi de noapte pentru femei şi pentru copii, şi de mantalele în care se gândeau să se înveleascâ pentru dormit când au fugit din Marsilia spre dealurile învecinate, n-au alte haine decât cele pe care le poartă, şi pe care întru; plările, mai mult sau mai puţin dezagreabile, ale călătoriei le-au cam ponosit. Femeile, care n-au uitat să ia ca ele cele nrcesâre cusutului (au trebuit să se gândească mai întâi la hrană dar foarfecele şi aţa ocupau loc puţin), cârpesc cum pot rupturile făcute de mărăcini, dar rochiile, jupoanele, brasierele, cămăşile şi pantalonii nu mai arată de mult a nou. Cenuşa şi apa rece de care se folosesc pentru a spăla îmbrăcămintea nu-i mai redau decât o curăţenie aproximativă. N-au luat nimic pentru ras; bărbile, dacă putem spune aşa, s-au dat după păr: le acoperă chipul. Părul le ajunge pe gât. Linsolas, care urmăreşte cu înverşunare păduchii (păduchii nu transmit cumva holera?) tunde cât poate din părul acesta tăind voiniceşte cu foarfeca, aşa că ajung să aibă nişte capete de ocnaşi evadaţ. Îşi amintesc de cele ce s-au întâmplat la Nîmes când. În ochii locuitorilor din cartierele favorabile ordinii stabilite (adică îndârjit reacţionare), aerul lor ciudat de pierde-vară a făcut să fie asimilaţi bandelor de agitatori, de oameni care trăiesc în afara societăţii, de propagatori de idei pernicioase sau abracadabrante, de misionari ai credinţei sairit-simoniste, de conspiratori politici, de iluminaţi blânzi în care şi târgul şi satul dau cu plăcere cu pietre. Continuă să se întrebe prin ce minune reprezentanţii legii nu i-au aruncat în închisoare. În orice caz, aceste familii de muncitori şi de mici meşteşugari care, de obicei, fac tot ce pot spre a arăta decent şi curat, la fel ca şi micul burghez cu care ar dori mult să se asemene, au conştiinţa încărcată; şi dacă haina face pe om (lucru de care sunt convinşi), de-i zăreşte cumva eyi detaşament de jandarmi aşa cum arată ei adm, îşi spun, greşind sau pe bună dreptate, că li ş-ar trage de-aici tot felul de necazuri. Cu cât atragi mai puţin privirea jandarmului, cu atât o duci mai bine, asta-i o poveste

veche.

Căci, firește, în spatele tuturor acestor sperietori (a holerei, a țăranilor și a oamenilor onorabili, siguri pe drepturile lor, a jandarmilor), mai există o alta care își întinde până aici umbrii amenințătoare: sperietoarea legilor, și ea, de asemenea, foarte mare. Oare nu-i oprit să ocupi pământuri părăsite (părăsite, poate, așa speră, dar nu-i ceva sigur), dar care, chiar dacă nu sunt ale nimănui, nu-ți dau dreptul să te folosești de ele după bunul tău plac, dat fiind că au oricum un proprietar: comuna sau satul? Nu cumva este oprit să tai lemne, să dobori cppaci fără socoteală, să trăiești în afara societății, să faci o sumedenie de lucruri pe care nu le faci de obicei și care probabil că încalcă mai mult sau mai puțin legea, întotdeauna păgubitoare celor care n-au nimic și care nu-i cunosc subtilitățile? Căci, cu cât sunt mai riguros și mai în amănunțime consemnate în cod libertatea individului și respectarea drepturilor sale, cu atât este codul mai înțesat de capcane în care riști să fii prins la cel mai mic pas greșit: n-au nevoie să-l fi citit pe Balzac pentru a ști că „legile penale au fost făcute de niște oameni care n-au cunoscut nenorocirea61. Omul jDOgat, cel cu avere, trec lamare distanță de toate aceste curse, banii nefiind niciodată altceva decât mijlocul legal de a scăpa de rigorile legii, mizeria având datoria de a le îndura pe toate. Este oprit, este oprit, este oprit, iată refrenul pe care instituțiile îl strigă cu glasul lor strident, polițienesc, în urechile celui sărac. Refugiații din Ținuturile înalte – cu excepția lui Julien Jourdan, care este burghez și a făcut studii de drept – reacționează atât de rapid la acest refren încât au impresia că tot ce fac este cont, și că fură până și aerul pe care îl respiră. Au plecat din Toulon, din Marsilia, din Salon-de-Provence, ceea ce era interzis de măsuri administrative. Au șterpelit bob, linte, fasole din micile culturi transversale de la Garlaban, deasupra orașului Allauch, pentru a-și spori proviziile, și era un furt: au văzut oameni duși la închisoare pentru mult mai puțin! S-au certat cu locuitorii din Nîmes fiindcă au numărat în

rândurile lor, câteva zile, două sau trei fenomene, pe jumătate ţigani, pe jumătate profeţi ajutopiilor moderne care sfidează ordinea, familia, religia, proprietatea, şi ateste incidente le-au creat un sentiment de culpabilitate. Au evadat din carantină şi, atât timp cât va mai dăinui holera, fapta lor va fi un fel de crimă. Chiar cele trei capre luate cu ei pentru că proprietarii lor muriseră, mai că au chef să le mănânce, în orice caz sunt gata să le facă să dispară dacă se arată vreun bicorn la orizont, atât le" e de teamă să nu-i incrimineze.

Astfel toate condiţiile sunt întrunite pentru ca acest soi de comunitate, constituită cu totul accidental, să funcţioneze de voie de nevoie, fiecare fiind obligat să se adapteze circumstanţelor (foame, promiscuitate, corvezi, lipsă de confort, nesiguranţa zilei de mâine etc.) şi să accepte deosebirile de temperament şi de caracter. Este legea stărilor de urgenţă... Nu-i vorba de altruism. Eiste vorba să-ţi salvezi pielea, şi cel mai bun mijloc să izbuteşti este să mergi în aceeaşi direcţie cu toată lumea. Tot restul: consideraţii individuale, capricii, enervări, nuanţe, devin brusc un lux pe care necesităţile imperioase de ordin material îl împing pe planul al doilea. La – limită, devine aproape odihnitor să fii eliberat de tine însuţi, să nu mai trăieşti închis într-o dramă personală; este, într-o oarecare măsură, ca şi cum ai dezvălui mai multor persoane un secret greu de ţinut. Ajungi până la urmă să apreciezi o atare situaţie. Să fie oare o iluzie? S-ar zice că moartea, ideea de moarte este mai puţin apăsătoare. „Păcat, gândeşte Ardusson (va scrie aceste cuvinte mai târziu, în carnetul sau), păcat că majoritatea oamenilor sunt incapabili să-şi dea seama că situaţia cea mai veselă nu este decât o stare de urgenţă camuflată: vegheaţi, voi cei care nu ştiţi nici ziua, nici ceasul, vegheaţi şi înfrăţiţi-vă în loc să aşteptaţi ca moartea să vină să vă culeagă pe fiecare în parte în colţul său".

Alt factor de bună funcţionate: ceea ce îi reţine pe cei scăpaţi de molimă pe acest promontoriu nu este o experienţă voită căreia ar avea posibilitatea să-i pună

capăt după bunul lor plac (în cursul următorilor cincizeci de ani vor lua naştere mai peste tot mici comunităţi care nu vor duce niciuna la nimic: este soarta paradisurilor premeditate); nu, ceea ce îi reţine aici este frica elementară şi foarte simplă a animalelor hăituite, este o chestiune de viaţă şi de moarte. Niciunul dintre ei nu a ales această izolare pe munte împins de vreo ideologie roiisseauistă (de pildă) – nici măcar Jourdan, uare o gustă în mod deosebit totuşi: fără holeră, acest sinistru aliat, ar asuda şi acum peste scadenţele sale, la Paris, şi şi-ar chinui creierul cu macabrul decont al zilelor care îl despart de groapa finală. Nu din cauza teoriilor lui Charles Fourier sau Saint-Simon s-au instalat muncitorii aceştia în cavernă, ei pentru a scăpa de o catastrofă şi de nemaipomenita dezordine socială pe care a atras-o după sine. Este foarte posibil, totodată, ca fără constrângerea catehismului fiecare să poată merge în cele din urmă mult mai departe pe linia adaptării şi schimbării necesare fericirii sale.

Vor învăţa multe lucruri, mai ales în măsura în care n-au venit aici pentru a face „experienţe44 sau „a pune în practică anumite teorii”. Câte demistificări, la sfârşit, pe care sunt departe de a le bănui şi oare vor dărâma idoli în care credeau cu toată convingerea. Câte socoteli se vor încheia fără să se ştie. Totul se va face de la sine; fără vreun cuvânt de ordine. Pe o cale atât de firească încât nu se va mai putea reveni înapoi.

Imobilizaţi pe platforma lor precum Noe pa Arca sa, se vor măsura, pentru prima oară în viaţă, cu lumea „cu mâinile goale”. Într-un anumit fel e ca şi cum ar trece de la o versiune epurată, atenuată de zece mii de ani de artificii, la versiunea originală (şi pe care. Dacă vor să supravieţuiască, vor fi nevoiţi să o citească ca atare): deşi condiţia muncitorilor este grea, ei fiind chinuiţi de munci brute, ea beneficiază de anumite avantaje, şi rămâne oricum mai aproape de căminul burghez şi de comodităţile sale, decât de starea de sălbăticie în care i-a azvârlit acest salt înapoi de zece mii de ani.

— Ar zice că Ardusson presimte de pe acum tot

avantajul pe care îl poţi trage dintr-o situaţie atât de precară – lucru deosebit într-o epocă în care toată lumea, cu excepţia câtorva nebuni, leagă, cu multă uşurinţă, fericirea omenirii de locomotiva Progresului: „Nu împotriva oamenilor şi a unei societăţi bazate pe profit şi pe putere trebuie să ne luptăm, ci împotriva naturii, cam aşa cum au cunoscut-o galii, împotriva capriciilor ei, împotriva acestui vânat cu blană şi cu pene care e fără îndoială mai bine învăţat de instinctele sale să evite/ cursele pe care i le întindem decât suntem noi de instinctele, noastre ca să le punem în calea sa. Dar este remarcabil faptul că aproape toţi tovarăşii noştri par să afle în acest exerciţiu obositor în aparenţă, adeseori ineficace, un surplus de energie de o maximă eficienţă contra multor suferinţe ale trupului şi ale minţii, şi în definitiv, un câştig mai mare luptându-se cu natura decât cu semenii lor pentru a-şi apăra pâinea cea de toate zilele.

NIMIC NU VA MAI FI NICIODATĂ CA ÎNAINTE

Când din acest loc retras, de pe această culme, de pe această leşpede de piatră privesc înapoi drumul lăsat în urmă şi, înainte, drumul din faţa mea, mi se pare că mi-a trebuit o jumătate de secol doar pentru a învăţa cum trebuie să mă lupt şi cum trebuie să mă dau bătiit ca să *încep să-mi trăiesc viaţa*.

John Cowper Powys (*Autobiografie*)

P RIMELE LUMINI ALE ZORILOR, CARE TRECEAU prin uşa din trunchiuri de brad, îl găseau întotdeauna pe Julien sculat înaintea celorlalţi: niciodată nu fusese trezit din somn atât de imperios de muncile care îl aşteptau şi care, prin natura lor, munci nesigure şi urgente totodată, – păreau să dubleze lungimea acestor zile ciudate. O clipă, complet dezorientat, privea apărând din umbră încetul cu încetul pereţii cenuşii ai cavernei şi trupurile tovarăşilor săi adormiţi – pe jumătate liniştit, pe jumătate perplex: el care obişnuia, cu multă grijă, să-şi ţină semenii la Distanţă,

şi pe care îl stânjenea întotdeauna faptul de a mânca la masă alături de persoane străine într-un restaurant, de când holera îi schimbase brusc viaţa, mânca, se spăla, dormea, se îmbrăca alături de bărbaţi şi de femei pe care abia îi cunoştea, cu moravuri foarte diferite de ale sale, fără a simţi nici cea mai mică stinghereală… Se tot gândea aşa o bucată de vreme, savurând o fericire fără pată pe care n-o mai cunoscuse din copilărie. În sfârşit, îşi părăsea patul aşezat în colţul celibatarilor de sex masculin, – pudoarea îi plasase într-un loc separat – şi se strecura afară.

Era momentul cel mai ineântător din zi: atunci când făcea ciliva paşi în ierburile umezite de rouă, respirând sub un cer mereu senin suflul calm, încărcat de miros de fân şi de miresme de pădure, al unei veri a cărei splendoare nu părea să poată fi umbrită de nimic. Tovarăşii săi obişnuiţi nu întârziau să i se alăture amândoi: Ardusson care, deşi ştia mai ales să ţină în mână un toc şi să jongleze cu cuvintele, nu pierduse nici îndemânarea în a jongla cu mecanismul delicat al laţurilor; şi Linsolas, maestru în arta de a găsi locurile cele mai potrivite pentru instalarea lor: lui Julien îi revenea deci obligaţia să strângă pietrele netede, era singura muncă potrivită cu lipsa lui de experienţă. Într-o săptămână, cei trei prieteni puseseră peste două sute, de jur-împrejurul Pajiştilor; se gândeau să aşeze peste trei sute, fiindcă puteau aduce zilnic ps masă vreo cincizeci de păsări, cam două de persoană; „intendenţa66 bombănea împotriva acestei avalanşe de pene care trebuiau smulse, fiind liniştită pe de altă parte de punctualitatea acestui minimum vital ce pica din cer în schimbul câtorva pumni de orez sacrificaţi ca nadă.

În Timpul aceleiaşi săptămâni cu care se sfârşi iulie şi începu august, în vreme ce de-a lungul Pajiştilor se jimulţeau petele albe ale laţurilor de prins sturzi, alte echipe se străduiau să umple pădurea şi zonele despădurite arate de mistreţi, aşa sperau ei, spaţiile din preajma Pajiştilor şi a bătrânului câmp de secară – prădat de păsări până ce o sperietoare îşi întinsese aici braţele în

cruce – ca şi locurile de trecere ale iepurilor şi ale puilor de potârniche, cu tot soiul de curse – laţuri (din fire groase sau din piele, după vânatul dorit), gropi (săpate cu unelte din epoca de piatră, dar pământul din pădure, bogat în humus, era fărâmicios), crenguţe unse cu clei improvizat (dată fiind vâscozitatea prea slabă a răşinii nu prinseră decât insecte). Aceste trei sau patru sute de hectare de păşuni şi de păduri nu mai erau decât o cursă mare întinsă tuturor speciilor din regiune pentru a asigura hrana refugiaţilor.

Cu excepţia lui Jules Brun, ţintuit în casă de un şantier de tâmplărie – pretenţiile gospodinelor nu-i îngăduiau să vadă când o să sfârşească lucrul, pereţi despărţitori aici, etajere dincoace – toţi bărbaţii tribului străbăteau teritoriul de vânătoare din zori şi până în amurg. Era preţul supravieţuirii. Această cercetare sistematică, mai bogată în decepţii decât în prăzi, permitea totuşi „intendenţei" să funcţioneze încet, dar regulat.

În mod paradoxal, pentru aceşti oameni obişnuiţi să mănânce napi, mămăligă, bob – nevoiţi uneori să se mulţumească cu pâine şi ceapă, masa lor în vreme de şomaj – nu mai exista zi fără carne, oricât de mică ar fi fost partea ce-i revenea fiecăruia, nici săptămână fără păstrăv, chiar dacă era doar cât o fâţă: la trei sau patru zile, era ceva mai tare decât el, Linsolas cobora grohotişurile în zori de zi şi, când îl vedeau reapărând pe la prânz, cu mâinile încreţite şi albite de apa îngheţată a râului Trévezel, n-avea niciodată mâinile goale. Cum nu prindea întotdeauna. Destui peşti ca să poată fi împărţiţi între toţi, le venea rândul când unora când altora, clar se întâmpla foarte rar ca de-a lungul unei săptămâni să nu-şi savureze fiecare porţia. Lipsindu-le cele trebuincioase pentru a-l prăji, peştele era tăvălit prin mălai şi copt pe o placă de ardezie unsă cu ulei luată de bucătărese de pe acoperişul năruit al stânei, şi pe care o aşezau peste jăratic – dacă nu cumva cei cărora le plăcea gustul de afumat îl perpeleau deasupra fumului, punându-l în frigare pe un beţişor de lemn verde.

Dar lucrul cel mai tulburător, pentru cei trei vânători care întindeau laţuri, era, mai mult decât bogăţia recoltei lor matinale – sau cel puţin tot atât – inceftitudi nea, varietatea ei: nu ştiau niciodată care dintre capcane funcţionase, datorită căror capricii ale păsărilor eficacitatea lor era fluctuantă, dacă aveau să găsească măcar o piatră căzută, pusă în mişcare, nici ce fel de vânat, mijlociu sau nesperat de mare, aveau să găsească turtit sub ea. Sculaţi din somn de pasiunea lor de neofiţi, mai înflăcărată pentru că era răsplătită mai curând decât cea care îi stăpânea pe tovarăşii lor, ale căror capcane mai cu pretenţii, dar mai nesigure, cerură un surplus de timp, de răbdare şi de încercări, cunoscând mai multe eşecuri până la reuşită, nimic nu le procura celor trei bărbaţi clipe de emoţie mai intensă decât această plecare în răsăritul zorilor pe potecile pajiştilor înţesate de capcane: dacă surprizele plăcute erau mult mai rare decât decepţiile, ele erau în schimb cu atât mai mari.

Laţurile se vedeau de departe – şi se zăreau mai bine dacă erau neatinse, fiecare înălţându-şi piatra albă, dovadă a insuccesului, ţinută în echilibru de fragila construcţie a unor beţişoare sensibile la greutatea celui mai mic pui de potârniche. Privirea, ascuţită de izbânda în perspectivă, descoperea imediat reuşitele: înflăcărarea succesului îi făcea p2 cei trei braconieri să se repeadă spre pietrele care, căzute, loviseră ţinta; tremurând de emoţie ca un începător la primul lui vânat deosebit, ridicau încet piatra care îi slujea de lespede funerară păsării, întindeau mâna, întâlneau trupuşorul preţios, moale la pipăit, călduţ uneori, când aranjarea beţişoarelor sau vreo pietricică de prisos încetiniseră zdrobirea vânatului prelungindu-i până în zori agonia.

Primul, un sitar, care îi dezamăgi, după ce-l curăţară de pene şi îl goliră de măruntaie, dezlănţui îmbrăţişări şi felicitări între cei trei tovarăşi, de parcă această pradă ar fi garantat, simbolic, supravieţuirea coloniei. Continuarea plimbării le confirmă optimismul: din cele o sută de capcane puse pânt atunci, destinului, în mod hotărât

providenţial în ziua aceea, îi făcu plăcere să îs ofere un număr de păsări vânate egal cu cel al refugiaţilor: douăzeci şi şapte, dintre care un pui de potârniche, prilej de entuziasm maxim şi două stăncuţe care le făcură pe bucătărese să strâmbe din nas dar Brun, expert, după cum se ştie, în gastronomia de zile grele, lăsă să se adune în zilele următoare un număr suficient de ciori pentru a putea găti cu ele o ciorbă, în care puse şi cartofi şi, în chip de verdeaţă, urzici, foarte bine primită de toţi.

Calculul era uşor de făcut (deşi, nu se putea conta pe el, numărul de factori de care depindeau reuşitele

— Posibilitatea unor intemperii, înspăimântarea prăzilor, eventuala lor rărire etc.

— Făcând fantezistă orice previviziune): dacă o sută de capcane prindeau douăzeci şi şapte de păsări, trei sute însemnau aproape nouăzeci de zburătoare zilnic pe grătar, în frigare, înăbuşite, tocană, cu toate sosurile născocite de închipuire, cam vreo trei de fiecare om. Acestea, şi altele, plus restul proviziilor

— Fără a mai pune la socoteală câmpul de secară ce-şi vedea de treabă de unul singur, la voia întâmplării de ani de zile, şi care avea să dea la jumătatea lui august o sută de kilograme de boabe, adică pâine, după adevărate performanţe de ingeniozitate, acea pâine a cărei lipsă era cel mai greii suportată de aceste familii de muncitori pentru care ea era de obicei hrana de bază – erau salvaţi! Se întoarseră din această inspecţie cu tolba încărcată cu cele douăzeci şi şapte de păsări şi cu inima cu atât mai uşoară; chiar cei mai mohorâţi văzură în ziua aceea viitorul luminos şi, după cum scrie Ardusson, „salutară recolta aceasta prin manifestări de veselie pe care, în timpuri normale, cel mult descoperirea unei comori le-ar fi putut dezlănţui”.

În fapt, contabilitatea prăzilor, ţinută cu multă grijă de memorialistul amator, arată că numărul lor n-a crescut proporţional cu cel al capcanelor, dar s-a menţinut cu regularitate în jurul a cincizeci de bucăţi, printre care se aflau întotdeauna o jumătate de duzină de stăncuţe şi de

ceuce, acceptate de acum încolo fără nicio rezervă sub formă de supă, şi câteva prăzi împărăteşti

— Potârnichi, prepeliţe şi chiar sturzi (nu se aşteptau ca aceştia să fie atât de numeroşi în anotimpul respectiv); toate erau puse deoparte în galeria ce ţinea loc de cămară, unde îşi aşteptau semenele pentru o tocană săptămânală pe cinste.

La 10 august Ardusson notează, cu multe amănunte, meniul zilei ca şi diferitele sale etape.

Sculaţi la ora patru dimineaţa (e ziuă de-a binelea, dat fiind că ceasurile arată ora soarelui care, dacă luminează de acum creasta lungii spinări de granit pe care refugiaţii o zăresc la nord de. Cuibul lor de vulturi, nu va ajunge la acesta decât două ore mai târziu), bărbaţii mănâncă în picioare – în loc de pâine şi de cafea, pe care nu le-au mai văzut de şase săptămâni – un rest de mămăligă sau de supă încălzită pe tăciunii ce mocnesc sub cenuşă (tot în acel faimos ulcior, unicul lor vas ce poate fi pus pe foc şi pe care se tem să nu-l vadă spărgându-se; de altfel, căldura l-a şi plesnit, dar o bucată de sârmă de fier, ruptă dintr-un gard, pe drum, le-a permis să-l lege de jur-împrejur acoperind apoi totul cu un strat de argilă). Femeile şi copiii nu se vor scula decât după plecarea lor; dulgherul, Jules Brun, s-a şi apucat de lucru: îşi iubeşte munca, nu poate să stea fără să pipăie lemnul şi este foarte mulţumit că gospodinele i-au cerut să împrejmuiască pajiştea transformată în bucătărie şi în sufragerie în aer liber – e aşa de frumos şi aşa de cald afară – cu un gard prevăzut cu o uşă interzicând accesul hoţilor pe care îi aud adeseori dând târcoale, în întuneric, şi cotrobăind prin gunoaie, şi care erau gata să spargă ulciorul, într-o noapte, voind să lăpăie un rest de supă: aceste regiuni sunt năpădite de vulpi. Dacă bărbaţii nu se spală decât după ce sfârşesc ziua, femeile tinere (sau mai puţin tinere) îşi încep ziua ducându-se să se spele la izvor, iar apa îngheţată le trage pielea că Piatra-acră.

Este un loc pe care îl îndrăgesc în mod deosebit. Datorită „intendentului” lor, care a construitaici un ocol

pentru cele trei capre, o baracă din crengi pentru a adăposti preţiosul lor şeptel în caz de vreme rea, o alta pentru „necesităţi”, şi a întins şi o frânghie de rufe, locul a devenit un mic colţ de rai câmpenesc, unde ierburile cresc din belşug, unde căldura zilei atrage insectele şi, de când o ţeavă de lemn captează şuvoiul subţire al izvorului spre a-l lăsa să cadă într-un ba: în un şopot răcoros de fântână se ridică din mijlocul papurii şi întreţine o atmosferă de viaţă liniştită şi domestică, atât de agreabilă încât, în cele din urmă, ajutate de Brun, au ajuns să instaleze aici bănci din trunchiuri de copaci, la umbra tufişurilor fragede unde vin să se aşeze ca să cârpească lenjeria. Nu avuseseră deloc prilejul până acum să-şi dea seama în ce măsură este de ajuns zgomotul unui izvor, al unei ape curgătoare, pentru a crea o insulă de viaţă primitoare, mai ales în tăcerea nesfârşită a acestor spaţii întinse, care, uneori, le apasă puţin.

Nu au săpun. Degeaba au căutat săpunariţă, n-au găsit (nu vor găsi decât la sfârşitul lui august, la marginea torentului, unde li se întâmplă să se ducă la spălat cu copiii). Apoi se ocupă de treburile casnice, mătură caverna, împrospătează ierburile uscate pe care dorm, curăţă de pene şi de măruntaie păsările prinse în ajun, pregătesc masa. Nu-i decât una pe zi şi nu pentru prima dată li se întâmplă acestor familii nevoiaşe să sară o masă din două. Pe la unsprezece, braconierii se întorc ca să mai ronţăie câte ceva care să le permită să reziste până la şase după-amiază. Numai atunci, după ce s-au spălat, se vor aşeza la masă, în faţa mâncării consistente din ziua aceea.

La zece august au mâncat plăcintă de mălai, câte un cartof fiecare (din cele o sută de livre aduse cu ei nu le mai rămăseseră decât cincizeci), trei păsări fripte, dintre care o mierlă, care face cât un sturz şi oricum te satură, iar ca desert, nuci, desigur necoapte încă, dar carnea lor albă, asemănătoare unui creier minuscul, era deja consistentă şi foarte hrănitoare: au găsit cu nemiluita în nişte nuci uriaşi agăţaţi la jumătatea pantei, în mijlocul grohotişului. Nu simt lipsa vinului; este o băutură prea scumpă aşa că nu

apărea decât arareori pe masa lor. Duc dorul pâinii mai ales şi ar da toate ciocârliile şi toţi păstrăvii din lume pentru o pâine caldă încă, foarte fragedă, foarte crocantă, însoţită de o brânză de Rove din lapte de capră şi de hribi: vorbesc despre asta la fiecare masă, le lasă gura apă, o să se îndoape cu pâine când lucrurile o să revină la normal. E adevărat că toate apetitivele acestea nu-i hrănesc destul, aerul şi mişcarea le trezesc pofta de mâncare, simt mereu un gol în stomac, au slăbit dar nu par să se simtă mai rău.

„Oare datorită altitudinii mari unde aerul mai tare şi mai curat biciuieşte sângele, curăţă trupul şi mintea de drojdia care le întunecă; oare datorită lipsei anumitor alimente sau băuturi a căror folosinţă îndelungată e perfid vătămătoare, sau hranei puţin abundente care nu încarcă stomacul lăsându-ne întotdeauna să ne sculăm de la masă flămânzi, dar eu unul observ că nu mai dorm ca în trecut şi constat că la fel stau lucrurile pentru cei mai mulţi dintre noi. Somnul mi-este în acelaşi timp mai scurt, mai adânc şi mai uşor, nu mai e acel somn foarte greu care nu odihneşte că ecit pe jumătate şi care mă făcea să mă scol adeseori mai obosit decât eram la culcare. Şi sigur că plimbările noastre zilnice care, tot umblând încoace şi încolo, fac cel puţin patru sau cinci leghe, îşi adaugă efectele salutare la toate cele pe care le-am amintit, dar mi se pare că simţurile mele n-au avut nicicând ascuţimea dobândită după o lună de viaţă aici, în afară de vârsta când obişnuinţa nu le tocise încă, pe vremea când totul era prilej de uimire şi când orice lucru li se părea nou şi parcă încântător de plin de propria lor prezenţă. Niciodată nu mi se păruse că vederea mea poate acoperi distanţe atât de mari, urechile mele nu percepuseră niciodată atât de clar zgomotele lumii, pe lângă faptul că în aceste locuri pustii e de ajuns să-ţi exersezi cât de cât urechea pentru a percepe mii de sunete pe care nu le mai auzim din cauza lipsei noastre de atenţie şi a zgomotului oraşelor; niciodată nările nu mi-au fost atât de sensibile la mirosurile pământului şi îmi dau seama după cât de ciudat de bine mă simt, că aceste lucruri sunt tot atât de necesare

organelor şi minţii noastre, care le însufleţeşte, ca şi pâinea şi aerul. Păcatul de neiertat al omului civilizat este că-şi închipuie că vântul pe care îl respiră în pădure, apa care spumegă şi sare în aceste torente, murmurele nopţii, scânteierea stelelor sunt elemente decorative menite să ne distreze şi să ne împodobească arta şi melancoliile, aidoma unor fenomene străine moravurilor noastre şi la care ar vibra doar rafinamentele sufletului nostru civilizat. Sunt convins că, dimpotrivă, într-o mult mai mare măsură facem parte din categoria tuturor acestor materiale decât din cea a himerelor filosofiei, de care am avut naivitatea să mă ocup atâta vreme. Credem că cunoaştem totul cu ajutorul minţii atunci când simţurile noastre sunt mai apte decât ea să aleagă ce ne trebuie ca să trăim şi să regăsim, graţie nevinovăţiei lor, lucrurile de care ne-au lipsit speculaţiile aride ale inteligenţei noastre şi puritanismul vanitos al elitelor cugetătorilor noştri. Mintea nu este decât o nălucă buimacă, născută în urma îndepărtării noastre de lume, altfel spus a îndepărtării dintre noi şi noi înşine, iar ceea ce a rămas sălbatic în noi constituie cea mai mare şansă a noastră; urma de sălbăticie şi de barbarie ascunsă în simţurile noastre îşi aminteşte că ne-am născut din pământ şi că în pământ ne vom întoarce. Tot ceea ce ne îndepărtează de acest drum este dăunător. Am ajuns să cred că Dumnezeu însuşi, căruia avusesem atâtea lucruri să-i reproşez în ultima vreme, este mai simplu decât noi şi că există o mai mică deosebire între un fir de iarbă şi Stăpânul lumii decât între mintea noastră chinuită de himere şi legile de care El se slujeşte pentru a cârmui universul, legi ce nu ne par complexe şi de neînţeles decât în măsura în care suntem noi înşine astfel”.

Această obsedantă şi naivă nostalgie a simplităţii primitive va reveni adeseori sub pana lui Jacques Ardusson şi va ajunge, după cele trei luni de viaţă în stare de sălbăticie, care îl plasează în condiţii ideale, asemănătoare celor din copilărie, din a sa proprie în special, pentru a se distanţa de tot ce a învăţat şi a crezut până atunci, vă ajunge să gândească (sau mai degrabă „să simtă”, fiindcă

„a gândi46 i se pare tot mai suspect) că inteligenţa este „o boală a creierului66, „excrementul66 său; şi că spiritul este mai prezent în ceea ce face ca

O floare să înflorească şi o pasăre să zboare decât în construcţiile cele mai încântătoare şi mai îndrăzneţe, dar bazate numai pe ele însele, ale creierului omenesc.

În vreme ce Ardusson îşi instalează capcanele („cea mai onorabilă activitate din câte am făcut vreodată66, spune el), consemnează în cronica lui tot ce se petrece în jurul şi în capul său şi visează, cu Julien Jourdan, la o lume pe care „ideile să n-o fi distrus46, în faţa unui Linsolas pe care aceste abstracţiuni îl iasă complet rece, celelalte echipe se folosesc de toate mijloacele pe care le au la îndemână; sapă gropi pe potecile din pădure, umplu de laţuri locurile de trecere ale animalelor, unde speră să găsească într-o dimineaţă un iepure gâtuit, dar recolta rămâne practic nulă şi, după opt zile de tertipuri de tot felul, vânătorii nu reuşesc să aducă din adâncul gropilor lor decât doi arici şi… o vulpe.

Ştiut fiind că e rău mirositor, animalul, care probabil că avea douăzeci şi cinci de livre şi căruia îi zdrobiseră capul arundând în el cu pietre, fu jupuit, blana putând fi folosită; tăiat în bucăţi avea să servească drept momeală pentru pescuitul la lumina unor crengi aprinse (Linsolas descoperise raci în Trévezel şi sigur că mai erau şi alţii în torentele care coborau muntele. De o parte şi de cealaltă a prOmontoriului), când Brun declară că dacă

I se dă un litru de vin poate s-o gătească astfel încât să aibă un gust asemănător fripturii de mistreţ. Gospodinele îi puseră la dispoziţie vinul, nu prea încântate, dar se jurară că n-o să se atingă pentru nimic în lume de această carne respingătoare.

Pregătirea cărnii dură aproape trei zile. Brun cunoştea reţeta de la un unchi care trăia ca un lup singuratic la marginea platouri lor pustii din Var şi gătea în oala lui cele mai ciudate tocăniţe, în care amesteca fără şovăială orice vânat căzut în gropile sau prins în laţurile sale. Se pare că ieşea o carne înăbuşită nemaipomenit de

gustoasă: iepuri, veveriţe, vulpi, bursuci, pisici sălbatice, arici fierbeau încet în tot timpul anului, în fundul unei oale.

Reţeta era următoarea: după ce fusese omorâtă, vulpea trebuia jupuită şi golită imediat de măruntaie, fiind ţinută apoi douăzeci şi patru de ore, aşezată sub nişte pietre, într-un izvor rece ca gheaţa pe cât posibil şi cu un curent puternic: torentul al cărui pod îl dărâmaseră era ideal. Scufundarea prelungită avea ca scop, bănuiţi desigur, să îndepărteze din această carne urât mirositoare izul de sălbăticiune datorat hranei dezgustătoare cu care acest fricos este adeseori nevoit să se mulţumească şi ale cărei resturi nedigerate îi colorează excrementele, uşor de recunoscut: carcase sfărâmate de coleoptere, cochilii de melci sau ouă furate din cuiburi, aripi de fluture, sâmburi de cireşe sălbatice, coji de afine, este un adevărat mozaic de murdării. După această baie purifkcatoare, animalul este spânzurat de un copac până îi dispare complet orice miros; sunt recomandate nopţile cu lună plină, fiindcă accelerează scurgerea sucurilor pestilenţiale cu care mai este îmbibată carnea. Pe urmă, vulpea este tăiată în bucăţi; se fierb doi litri şi mai bine de oţet foarte aromatizat şi piperat, se scufundă în el bucăţile tăiate (oţetul clocotit, acesta-i secretul reţetei) şi se lasă să macereze douăzeci şi patru de ore. Apoi se aruncă prima marinată care a extras ultimele lichide respingătoare; este înlocuită cu o marinată obişnuită (vin gros, cimbru şi dafin, mirodenii, usturoi, ceapă) în care carnea va fi ţinută alte douăzeci şi patru de ore. Şi iată vulpea în sfârşit „curăţată16. Nu mai rămâne decât să fie prăjită în untură, în tigaie, lăsând-o după aceea să fiarbă la foc mic, în ultima marinată, vreo opt ceasuri.

Brun câştigă pariul; reuşită cu atât mai plină de merit cu cât în afară de oţet, de vin (nu mai aveau decât cinci litri: unul fu sacrificat pentru sos, doi pentru a stropi această masă copioasă), şi de cimbru – prevăzătoarele bucătărese meridionale S3 gândisera să taie câteva tufe în drumul lor de-a lungul platoului Montdardier – îi lipsea tocmai esenţialulustruoiul, ceapa şi piperul care înveselesc

mâncărurile cele mai lipsite de haz. Gustul acestei cărni rămânea un gust de vânat şi se situa între căprioară şi mistreţ, datorită cufundării prelungite în oţetul clocotit. Regretaseră mai mult ca niciodată că nu au pâine ca să şteargă cu ea sosul onctuos, legat cu mălai, în care pluteau jumările pe care avuseseră excelenta idee să le poarte în bagaje.

Masa avu loc într-o duminică, spre prânz, un fel de aniversare, în fond: trecuse o lună de când naufragiaţii holerei puseseră piciorul pe peninsula lor muntoasă. Era o vreme nemaipomenită, ca de obicei. Vara, instalată de mai multe săptămâni pe aceste pământuri impregnate de soare, reuşise în cele din urmă să le îmblânzească asprimea minerală (care rămânea uneori sensibilă, chiar în zilele cele mai calde, ca o ameninţare discretă, menită să le amintească tuturor că aceste înălţimi sunt feuda iernii), vara aducea zile din ce în ce mai calde, se întindea ca o uriaşă floare a soarelui pe un cer de o puritate imuabilă, şi pe care altitudinea o aşternea direct pe ierburi: umplea literalmente tot peisajul şi comunica o senzaţie de libertate mai exaltantă chiar decât cea din largul mării. S-ar fi zis că albastrul acesta strălucitor şi neîntinat avea o legătură cu eternitatea: de aici, fără îndoială bucuria violentă, vioiciunea sângelui, aşa cum le simţeau când erau foarte tineri, în zilele lungi, petrecute la ţară, scăldate în soare, plăsmuite cu cer, şi Ardusson mai bine ca oricare altul înţelegea acum motivul pentru care, spunea el, „în aceste spaţii siderale mai deschise decât oceanele, vestind o făgăduinţă neţărmurită până în pulsaţiile galaxiilor, apariţia celui mai mic nor făcea să se înalţe brusc prorocirea veninoasă a mărginirii şi a morţiiu.

Din zori, aerul de deasupra Pajiştilor intra în acea stare de electrizare a insectelor care vesteşte călduri dogoritoare. Soarele de la amiază era atât de puternic, ardea cefele şi umerii atât de cumplit încât, la cererea femeilor care vedeau înnegrindu-li-se supărător pielea (nu era încă moda negreselor de pe plaje), dulgherul tribului amenajase în centrul luminişului un fel de boltă din ramuri

împletite jsub care se adunau cu toţii în cerc, în jurul ulciorului. Cui îi priceperea refugiaţilor, în materie de olărit nu era decât în faza începuturilor şi dat fiind că făcuseră rost de furculiţe tăiate din lemnul tufişurilor pentru a umbla în ulcior, dar, în schimb, nu aveau străchini, fiecare se scula din când în când pentru a se duce să-şi înmoaie în sos bucata de carne.

Atmosfera generală era optimistă. Totul contribuia la aceasta: peisajul inundat de soare întins în faţa ochilor lor, atmosfera de o limpezime şi de o luminozitate cum nu-i decât în pustiu, în care verdele pădurii şi cel al păşunilor de pe înălţimi păreau să emită o foarte uşoară vibraţie albăstruie, de parcă intensitatea acestei lumini ar fi descompus nuanţele şi le-ar fi smuls cu forţa culorile fundamentale; în sfârşit acest cer de un albastru total, orbitor – un fel de imagine sensibilă a unei fericiri absolute, diametral opusă frigului şi întunericului pe care oamenii le ascund din negura Timpurilor în neliniştea lor cea mai tăinuită: „Este foarte firesc, scrie Ardusson, ca natura aproape metafizică a acestui azur să ne tulbure încă din copilărie, nu e de mirare că naivitatea simţurilor noastre a aşezat acolo pe Dumnezeu şi Raiul său4. Această vreme splendidă îi umple în aşa măsură pe toţi de bucurie încât mai multe femei exclamă fără voia lor: „Mare păcat ar fi să mori astăzi!” Fără a mai pune la socoteală căldura proprie muntelui: fluidă, intensă, scânteind de insecte şi îmbălsămată cu toate miresmele acestor pajişti de munte şi ale pădurii: mirosul ierburilor pârjolite de lăcuste; cel acru, obsedant, pe care îl răspândesc grozamele supra-încălzite şi în care se strecoară un pic din duritatea acestor munţi primari (când Julien străbătea în lung şi lat, de unul singur, în ceasurile cele mai toride, crestele încărcate de stânci granitice, acest miros care îi pătrundea în nări, sufocant, de o amăreală aspră şi voluptuoasă totodată, îi procura nu soi de plăcere puternică şi întristătoare, ca un fel de austeră complicitate cu aceste singurătăţi aproape pur minerale); în sfârşit parfumul suav al răşinoaselor, acesta din urmă plin de un farmec irezistibil – mai ales

dimineaţa când se îmbogăţeşte cu cel al criptelor pădurii, care miros a lemn putred şi a ciuperci. Acestei efuziuni generale i se adaugă gustul cărnii negre, cu puternic miros de mosc, al sosului gros cu reflexe întunecate, purpurii, senzaţia bruscă, ps limbă, a vinului trecut din mână în mână.

Dar nu numai abundenţa excepţională a mesei le înfierbântă sângele. E drept, de astă dată, pregătiseră o masă mai altfel decât de obicei: tocană de vulpe, vin, plăcinte de mălai (greşite de zeci de ori şi în sfârşit acceptabile) şi un fel de „pudding" din mălai, zahăr, nrgdale pisate, fructe uscate, dulceaţă, pe care l-au inventat bucătăresele pentru a termina magnific festinul. Toate simţurile lor participă la viaţa locurilor care îi înconjoară; toate mirodeniile verii şi alcoolul aerului curat: sporesc aroma hranei. Savurând tocana şi privind peste ţăruşii palisadei, mănâncă din ochi şi Pajiştile, iar întinderile acestea catifelate care hrănesc privirea transmit laturii celei mai sensibile a sufletului dulceaţa şi liniştea văluririlor lor. Spaţiile sălbatice le pătrund prin toţi porii; beau soarele şi aerul: e un vin a cărui tărie nu o vor putea uita curând.

Geografia lor interioară (sunt latini, altfel spus, nişte admirabili epicuriani virtuali, ceea ce presupune un teritoriu al sensibilităţii lor încă necultivat" dar de dimensiuni destul de mari), limitată până atunci la orizontul muncii, al salariului, al căminului, al beţiilor întâmplătoare, unde dădeau frâu liber supărării (şi începeau să vorbească franţuzeşte, imitându-i pe burghezi, oferindu-şi prin intermediul limbii acestora simulacrul privilegiilor lor şi îngăduindu-şi să uite pentru o clipă de sărăcie), geografia lor capătă alte dimensiuni, se întinde pe măsura sălbăticiunii înconjurătoare. Deşi în adâncul fiinţei lor continuă* să se teamă de norii negri şi ameninţători care pot să întunece ziua de mâine, limpezimea cerului radios le ajunge acum pentru a le crea o stare de euforie; atunci când Françoise Boué, la sfârşitul mesei, prea lungă pentru firea ei agitată de băieţandru, s-a pornit să alerge şi

să sară în ierburile calde împreună cu toţi copiii tribului şi i-a dus maică-sii, în căuşul mâinii, patru fragi, primii din vara aceea, ea o vede cu surprindere pe doamna Boué – atacată în orice ocazie de cavalerul ei cel îndatoritor din Marsilia – râzând cu hohote, şi râsul ei are inflexiuni uşor voalate, după părerea fetei care o aude, în mijlocul vacarmului general, cum murmură adresându-i-se pe un ton pe care pudoarea ei surprinsă într-o atitudine vinovată se crede obligată să-l coboare:

— Doamne, tare nebune am mai ajuns! De ce suntem atât de fericite?

— E atât de frumos, răspunde nepăsătoare fata. Şi pe urmă, vezi ce bine îţi face aerul curat şi ţie, cu toate că ţi-a fost întotdeauna frică să scoţi nasul afară! exclamă ea, pe jumătate ironică, pe jumătate uluită de o metamorfoză atât de spectaculoasă, al cărei motiv nu îl ignoră; în vremuri normale, poate că l-ar fi considerat, chiar şi ea, scandalos. Dar catastrofele, dintr-un anumit punct de vedere, Sunt de treabă, înlătură multe zăvoarş.: cum să se formalizeze iapa asta tânără făcută să crească în aer liber, asfixiată până acum de captivitatea ei de fiică unică, ea care a moştenit ceva de la tatăl ei, un marinar cu ochii de un albastru dulce, cu o purtare exemplară acasă, dezlănţuit cu prilejul escalelor, având patima orizonturilor deschise şi a tot ceea ce imprimă un tangaj vieţii? Binevenită, de o mie de ori binevenită, această „prelungită excursie la ţară” care a smuls-o din atmosfera de sacristie şi de reculegere bolnăvicioasă ce domneşte în casa lor, mai ales după dispariţia ofiţeraşului cel frumos, care se întorcea din plimbările sale cu braţele încărcate de extravagante trofee exotice, fiind întotdeauna de o veselie exuberantă împrumutată din cele patru colţuri ale lumii, sub alte ceruri şi în alte paturi.

Slujbe de dimineaţă şi de seară, mătănii şi ceaiuri medicinale, lumânări şi flori uscate, neprihănire, aceleaşi fraze repetate întruna pe un ton plângăreţ („Ştii, căsătoria… E de ajuns un copil…41), ceaiuri şi prăjiturele săptămânale în tovărăşia corului văduvelor de profesie,

vizite de caritate, tricotatul din zilele ploioase marcate de gongul funebru al orologiului, de căminul care trosneşte, şi timpul zboară, învenineză resentimentele, decolorează anotimpurile, – o prăbuşire în nemişcare, ascunsă; plimbări înfrigurate în grădinile publice, cu un sentiment de teamă („L-ai văzut pe individul de pe bancă, mereu în acelaşi loc? Are Un fel de a te privi! Data viitoare o s-o luăm pe aleea cealaltă…44), duminici goale, clarobscurul văduviei şi al unei sfârşeli incurabile, o viaţă ofilită, zile prefăcute în pulbere, veri înşelate, un sezon mort fără de sfârşit…

Fata ştia – fără indulgenţă şi vai, chiar fără enervare – ceea ce îi spuneau oglinda şi lipsa de interes a bărbaţilor: „slabă, deşirată, prea mult pentru a-şi controla ţinuta. („Stai dreaptă odată…44, refren pe care i-l impunea vigilenţa maternă coborâtă, fără ruşine, la nivelul administrării farmecelor negociabile), fără semne exterioare, fără forme în relief, în afară de cele din suflet, atât de multe încât avea şi de dat: ochii îi erau frumoşi, e drept, dar e un lucru de care puţin Îs pasă bărbaţilor, şi nu existau bani în completare, sau atât de puţini, or, ei constituie complementul indispensabil al fetelor slabe şi devotate, şi tot ei încheie târgul. Alternativă? Să-şi ofere inima dornică de a seduce, dar prost dotată în acest scop, bolnavilor ţintuiţi la pat, din cocioabe, celor suferinzi din spitale – câinilor vagabonzi, păsărilor în primejdie – sau să-şi Ofere tinereţea, un capital apreciabil, dar lipsit de viitor, primului văduv sau bolnav ivit în cale.

Ilolera, sosită şi plecată în vârful picioarelor, înainte de venirea rândunelelor – atâta cât să concureze gripa în coloanele necrologice, să înspăimânte clubul văduvelor care îşi întrerupe activitatea de teama contagiunii, să răărească lumea de pe trotuarele de pe unde dă târcoale şi să facă mai greu de suportat blocada în care mama şi fata tot sucesc şi răsucesc în minte manii şi resentimente de menaj bătrân – holera a pornit din nou la atac, la jumătatea lui iunie, şi de data aceasta face concurenţă ciumei, golind străzile şi umplând cimitirele într-un atare

ritm încât oamenii se reped la geamantane. Oraşul este pe punctul de a fi lipsit de toate, inclusiv de braţe pentru a săpa gropi. Dat fiind că pentru ea lucrurile stau cum stau, fetei, penuria aceasta care o înnebuneşte pe maică-sa, i se pare mai curând generoasă în evenimente neprevăzute; vitalitatea ei adulmecă chiar în această înspăimântătoare dezordine un fel de vânt de nebunii de tinereţe (fireşte, s-a gândit mai întâi, pentru că e o fată bună mai curând decât o bună creştină, să se repeadă la căpătâiul muribunzilor, dar a renunţat în faţa cuvintelor „Nu te am decât pe tine… w rostite de maică-sa cu o voce sfârşită). Să plece, să părăsească Marsilia? Văduva nu e de acord. Françoise, în schimb, simte cum îi cresc aripi, şi nu din cauza fricii. În tulburarea ei, în graba cu care doreşte să fugă, se strecoară o febrilitate cu totul nouă, necunoscută, ceva care seamănă a uşurare.

„Pleacă fără mine, biata mea fetiţă. Nu mă văd alergând pe drumuri la vârsta mea. De altfel, viaţa, pentru mine, de când ne-a părăsit tatăl tău… şi pe urmă, nu vreau să risc să ne regăsim casa prădată…”

Dar trei morţi în clădirea lor le făcuseră să se hotărască. Înghesuind lucrurile trebuincioase într-un bagaj uşor, fata arunca asupra cadrului copilăriei sale o privire distrată, de o totală ingratitudine: n-aveau decât să fure, su fure tot! Niciodată nu fusese atât de dornică de libertate, de generozitate, de o altă atmosferă, de mobile noi, de drumuri neumblate, de locuri fără trecut; parfumul evadării, prea puternic, ameţeşte, după atâta post şi rugăciuni. Trupul ei îngână plecarea: se simte uşoară, da, în plină hecatombă – cam ca tatăl ei, în ajunul îmbarcării pe mare, când era cuprins de o veselie greu de mărturisit, pe care o ascundea sub un surplus de atenţii, sub un aflux de făgduinţe care nu o înşelau decât pe copilă.

În ciuda dangătului de înmormântare, a şirurilor de sicrie – care încep să răspândească miasme înainte de vreme, atât este de cald, atât de mult favorizează această boală păcătoasă descompunerea în cadavrele putrezite de vii – şi la vederea acestora, în mirosul care le urmăreşte pe

drum pe cele două fugare, în ciuda fricii care le frământă pântecul, palpat în grabă, cu teama că acea frământare ascundş un simptom, plecarea în mare zor şi în ultima clipă, dis-de-dimineaţă, acţionează ca o drojdie foarte concentrată asupra acestei paste amorfe în care totul se încleiase: viaţa, simţurile, până şi atenţia ei; poticnindu-se pe trotuarele jalonate de gunoaie, încurcându-se în pachetele înmulţite de spaima unei prădăciuni, fata observă pe străzile, în cartierele arhicunoscute, prăvălii, reclame, schimbări pe care, dată fiind lehamitea ei, nu le observase niciodată. „Ia te uită, Bourgin-ii şi-au mărit vitrina…” De acum doi ani, dûpà cât se pare. Unde naiba se uitase până atunci? În acelaşi timp exodul face ca tot ceea ce este în jur să aibă un aer ciudat, să pară lipsit de interes – nu numai pentru că jumătate din oraş a şters-o. Aerul învechit al lucrurilor lăsate în urmă fără părere de rău. Catastrofa a orientat prezentul într-o nouă direcţie. Imobilele evacuate, pieţele pustii îi dau brusc impresia Françoisei că fac parte din trecut. Simte că acum se întoarce o pagină. O pagină care se desfăşura cu încetineală, cu moleşeală: rutina, plictiseala, accesele de nerăbdare tăcute, neputincioase, stăpânite, parfumul timpului, gustul timpului dispărând tot mai mult în fiecare zi… Plecarea de astăzi confirmă o despărţire care a avut loc de multă vreme.

„Şi când te gândeşti că poate ne expunem acestor riscuri degeaba!” gemu doamna Boué: o trăsură închiriată (cu un preţ exorbitant) de un mijlocitor mai mult sau mai puţin sigur, trebuie să le aştepte într-un loc; singuratic în cartierul mărginaş dinspre apus; şi vizitiii chiar, în timpurile astea… Puşlamaua o fi întins-o de unul singur, cine ştie, sau o fi luat bani de la unul mai bogat decât doamneleacestea. Cu braţele dureros de întinse de boccele, mama şi fiica înaintează repede de parcă ar fi nebune. Casele se micşorează, se răresc, sunt înconjurate de grădini. Françoise mai are totuşi timp să observe că sunt multe rândunele pe un cer uimitor de albastru şi de senin. Tot soiul de amănunte i se vor întipări în minte,

amănunte notate la întâmplare în această cursă matinală prin cartiere acum necunoscute: o muşcată de un roşu aprins, care se detaşează pe varul unei scări; o fereastră pavoazată cu rufe puse la uscat şi de unde se prelinge un miros de ceapă prăjită, descumpănitor în acest context de coşciuge, de hohote de plâns, de groază; o cascadă de trandafiri cu parfum uşor înţepător, cu petale strânse, minuscule, pe care „un parc le revarsă cu indiferenţă peste grilajul său; un câine fără adăpost, care se ţine umil după ele, cu spatele plecat, cu privirea rugătoare; o şopârlă ce se întinde tacticos lângă un zid ale cărui dărâmături, Dumnezeu ştie de ce, datorită unui simplu inel de fier fixat între două pietre şi mâncat de rugină, au o savoare rustică.

Să pricepi, deodată, toată mişcarea aceasta din lume

— Această sclipire a lucrurilor, greutatea lor mică, valoarea lor regăsită, desfrâul de armonii, profunzimea de rezonanţe… Cam ceea ce simţea adolescenta după zile lungi de febră, având privirea limpezită de slăbiciune, nările gata să prindă, orice aromă, sângele încălzit de un deget de vin fiert şi acea dorinţă nemărginită de a cunoaşte tot ce există…

„În sfârşit, iat-o!” Un suspin de uşurare. O berlină cafenie, în faţa unui pavilion pe care trebuiau să-l recunoască după cedrii lui mari, asta e! Vizitiul este un student care pleacă şi el în mare grabă spre salubra Lozère şi spre pajiştile de pe înălţimi mângâiate de cer, unde doamna Boué o să facă tot ce-i stă în putinţă spre a obţine ospitalitatea unui văr îndepărtat, devenit brusc în conversaţia ei un fel de referinţă mirifică: treizeci de ani. Celibatar, funcţionar la prefectură, o sursă de îmbogăţire, ce mai încoa şi-ncolo! Dacă întâmplarea asta idioată ar putea servi la ceva…

Acum Françoise se extaziază, savurează, renaşte. Cea mai mică potecă zărită prin portieră, în vreme ce peisajul defilează prin faţa ochilor ei, îi provoacă o unduire agreabilă între inimă şi pântec, acolo unde se naşte frica, unde izbucneşte veselia. Îşi oferă chipul pulberii şi zgomotului cavalcadei, umbrelor drumului ciuruite de

confetti strălucitoare, parfumului de mentă stârnit uneori de o roată când atinge taluzul, aude vocea gâtuită a mamei repetând aceleaşi fraze de întotdeauna: „Gâtul… un urcior… Hai, pune-ţi un şal… Françoise a descheiat gulerul care îi sechestrează pieptul, a întredeschis sanctuarul invitând aerul fierbinte să intre înăuntru. Această atitudine neglijentă, gestul molatec al mâinii pentru a îndepărta părul bogat şi a degaja gâtul umed îi inspiră doamnei Boué gânduri de guvernantă bătrână; pentru ea e prea multă viaţă în carnea aceasta eliberată. „În zilele noastre tineretul n-are nicio pudoare”, gândeşte ea, fără a-şi mărturisi că, în sinea ei, mica înţepătură camuflată de fobia ei de curent asta voia să însemne: lipsă de pudoare.

În timp ce mama ei, ghemuită în fundul trăsurii, ghemuită în contradicţiile ei personale, se refugiază în somnolenţă, Françoise, uluită, impresionată de întinderea şi de diversitatea tabloului, priveşte cum se înalţă, cât vezi cu ochii, acele suple şi misterioase mişcări ale pământului pe care obişnuinţa le numeşte munţi. Studentul, de teama unor greutăţi, a luat-o pe o caic mai lungă, părăsind Marsilia nu pe drumul dinspre Aix, pe care instalarea unor baraje sanitare este iminentă, ci pe un altul, secundar, care se strecoară şi urcă în mijlocul acelei linii groase de dealuri ce se zăresc la nordul oraşului. Acolo sus, pe podiş, îi întâmpină un pic de briză matinală, venită dinspre Alpi; câteva din crestele acestora se ridică, ici şi colo, în fundul întunecatelor singurătăţi din Var. Acest vânt ce şiroieşte de-a lungul plopilor trezeşte în ea dorinţa minunată, puerilă, de ţinuturi îndepărtate, de ţinte himerice: un val de speranţă, bucuria uşor dureroasă, setea aceasta care o fac să se lipească de portieră sunt legate de amintirea plimbărilor de odinioară când, între două călătorii, tatăl ei îmbarca toată familia pentru a o duce în îndepărtatul Manosque (douăzeci de leghe: celălalt capăt al pământului…) unde locuia o parte din familia lui. Drumul coboară iar spre câmpii pârjolite, galbene, părăsite, unde vara îşi găteşte primii greieri (suntem la sfârşitul lui iunie.) Acolo, Françoise se adânceşte în contemplarea unor

peisaje câmpeneşti, un mozaic de taluzuri arse, de livezi obosite, de drumeaguri joase, de perdele subţiri de tuia şi de duzi, de Hambare dărăpănate, de bastide cu ziduri de fortăreaţă. Cuprinde cu o privire lacomă aceste fragmente de viaţă care izbutesc s-o împace cu propria-i existenţă. Cu obrazul nemişcat de lângă portieră, va pătrunde astfel în profunzimea lucrurilor, până la halta de seară.

Era la ieşirea din Saint-Rémy. Hanul îşi aprindea lămpile: onorabil, nimic mai mult, gen pensiune de familie, cu butoiaşe în care cresc acum călţunaşi şi hortensii, cu curtea sa de fermă, cu puţul împodobit cu volbură, corespunde dorinţelor doamnei Boué, pe care o descurajaseră cele două hoteluri din centrul oraşului, ale căror firme şi grilaje somptuoase afişau o prosperitate ameninţătoare.

„Numai de-ar fi curate cearşafurile, pentru mine una, masa, cu căldura, praful şi drumul ăsta… Mă întreb cum faci ca să-ţi mai fie foame!”

Foame sau nu, masa va fi obligatorie; cât despre cearşafuri, nici n-avea să fie vorba de aşa ceva: în spatele hanului, grajdurile pline din cauza acestei goane înspre Ron le rezervau surprize celor veniţi mai târziu.

În această seară, stilul simplu potrivit bugetului modest. Şi umerilor lăsaţi ai doamnei Boué, cunoaşte inflaţia provocată de debandadă şi propune cămăruţe sub scară la preţul unor camere cu paturi cu baldachin. Studentul, plecat în recunoaştere, se întoarse cu promisiunea unei încăperi la mansardă cu condiţia să ia masa. Încăperea era o debara fără aer, mirosind a şobolani şi a paie vechi; mâncarea, la fel de grozavă. Numai factura se anunţa piperată; era de ajuns să vezi mutra patronilor care nici măcar nu se oboseau să-şi îmbrace escrocheria într-un minimum de ospitalitate şi descurajau protestele eventuale printr-un laconism arogant, de funcţionar. „Profită…”, abia îndrăzneau să murmure micii negustori aşezaţi la masă într-o tăcere crispată în faţa mâncării proaste pe care nevestele lor grăsane o criticau cu glas scăzut – lipsindu-le insolenţa, siguranţa, iscusinţa, arme

ale celor bogaţi. Puteai muri de râs văzându-i pe toţi oamenii aceştia alungaţi din micul lor confort cum reduceau flagelul gata să le devasteze pântecele la răni băneşti... *

La sfârşitul mesei, ţigări mici de foi, comentarii. Taţii de familie discută, argumentează, tranşează, iau măsuri energice cu privire la holeră şi la urmările ei dezastruoase (aprovizionare insuficientă, carantine insalubre, spitale supra-încărcate, baraje instalate mult prea târziu, îl iff a autorităţilor, repetând întruna: „Trebuie doar”. În jurul acestor discursuri însufleţite se învârtesc şi se dezlănţuie măsurile radicale, dispoziţiile exemplare. Dacă cei mari n-au inimă, dacă poporul n-are minte, aceşti ocnaşi ai sertarului casei de bani s-au ridicat prea greu spre a nu avea latura rea a ambelor părţi, fiind lipsiţi însă de cea bună: nu mai cunosc mila, n-au încă impertinenţa, aşa că rezultatul e cumplit. Obrajii căzuţi tremură, cefele se congestionează. Contagiune ori ba, francezul de mijloc nu pierde din vedere lucrurile serioase. Analiza, părăsind fatalităţile împotriva cărora nu se Poate face nimic pentru cele asupra cărora te poţi înverşuna, se învenineză repede, readuce la suprafaţă diferite fobii, agită idei fixe. Se aud zburând proiectile de calibru mare: „Fermitate”, „Vagabonzi”, „Şomeri” etc. Care mai de care afirmă că „Franţa trebuie curăţată de nenorocirea asta” că „Toţi trebuie îmbarcaţi şi. Trimişi în Africa!”

Subjugată, Françoise observă holera în plină acţiune, o holeră endemică, cea a josniciei, a cupidităţii, cei doi stâlpi ai societăţii considerate cea mai... Cea mai ce? O cuprinde furia, aşa, de una singură: cea mai şireată, da... Se întreabă ce diluviu, ce cutremur de pământ ar reuşi să desfiinţeze această filosofie a banului şi a ghiftuielii (după ce a fost distrus totul, s-au schimbat reţete, de genul „Artei de a găti resturile”) care, dat fiind că orânduirea contribuie la aceasta, devine tot mai mult o Instituţie Naţională. În ciuda dorinţei ei de a interveni în discuţie, se stăpâneşte, tace: a fugit, pierzându-şi autoritatea ca apărător al celor nedreptăţiţi. Atâta pagubă pentru

dreptate.

Doamna Boué propuse să facă puţină mişcare pentru digestie, înainte de culcare. Hotărât lucru, în seara asta totul e făcut ca s-o exaspereze pe exaltată. „Mica plimbare pe-afară, ca să uşureze digestia” după cum zice maică-sa, ei bine, vorbele astea i se par atât de nepotrivite şi de-o meschinărie! O aduc înapoi la plimbările din jurul scuarurilor, o ţin în lesă, îi ciuntesc aripile, când ea moare de dorinţa unei migraţii la scara evenimentelor care tulbură Franţa – Europa, aşa se spune… De altfel, funcţionăraşul de la Mende nu-i place câtuşi de puţin: îşi închipuie alte închisori, micul cerc din subprefectură – în sfârşit, din prefectură, dar trei sau patru mii de locuitori… –, vărul prevenitor, corect în opiniile sale, niciun fir de păr nelalocul lui, poate câteva fire cenuşii deja – abia treizeci şi cinci sau treizeci şi şase de ani şi dintr-o ramură îndepărtată, a subliniat insistent doamna Boué – tertipurile, plecăciunile, amintirea, în treacăt, a titlurilor de valoare lăsate de tată, cu toată firea sa cheltuitoare; fata a mai trăit până acum de două sau de trei ori acest scenariu umilitor… Nu, mulţumesc, astăzi viaţa, lumea, şi-au schimbat prea mult gustul, au prea multă savoare spre a-i îngădui să se gândească la o întemniţare definitivă. Şi nu se gândeşte nici să-şi împartă patul cu un ins plicticos. În privinţa asta, lectura recentă a romanelor *Indiana* şi *Lelia*[14] a comis ireparabilul: o să fie ca în cărţi sau nimic. „Nebuna asta, spune doamna Boué, ce neruşinare! Se pare că fumează pipă…”

Braţ la braţ, s-au dus totuşi să facă o mică plimbare pe-afară, de-a lungul unui canal de irigaţie pe unde alunecă o apş. Tăcută. E ceasul când cerul de vară e plin de stele, de semne, de făgăduieli; e ceasul când târcolesc farmece de demult, readuse la viaţă de zvonurile şi de miresmele nopţii: nişte lătrături de câini, atenuate de distanţă, sunt purtate de acele ecouri de coridor specifice

14 Romane de inspiraţie romantică ale scriitoarei franceze George Sand (pe adevăratul său nume Aurore Dupin, baroană Dudevant, 1804—1876).

nopţilor blânde; Françoise le ascultă, tulburată, mişcată până în adâncul amintirilor din copilărie, de parcă ar despărţi-o un spaţiu nemărginit de aceste lătrături îndepărtate; cântecul greierilor, purtând şi el pecetea unei melancolii premature, fiindcă tot ce ţine de fericire este însoţit de îndată de sentimentul unei veşnice despărţiri… Uneori, în răcoarea care se ridică dinspre canal trece ca un suflu aproape cald care, te-ai putea şi înşela, miroase a pâine proaspătă, crocantă încă: fără îndoială vine din lanurile de porumb pe care canicula l-a copt înainte de vremea culesului.

În ciuda nenorocirii care le-a azvârlit pe drumuri (dar holera, pentru cine ştie din naştere să citească viaţa printre rânduri, nu-i în fond decât o nenorocire mai mare:

I s-a spus destul când era mică, la maici, – două oase încrucişate şi lacrimi de argint veneau să sprijine respectivele afirmaţii – că frumoasa împărăţie a pământului nu era un bun plasament, cu sau fără holeră) există în atmosferă, în seara aceasta, dulceaţa misterioasă, insuportabil de plină de speranţe, a primăverilor de altă dată.

În clipe ca aceasta, pe când era o adolescentă, parfumul grădinilor în nopţile de mai sau melancolia serilor de vară pe dealurile de la Manosque unde, ţinându-l de braţ pe tatăl ei, se ducea să privească cum se lasă noaptea, o făcea să înlănţuie brusc, ca o nebună, trunchiul copacilor… Pentru că bucuria este belşug prea mare, e când primeşti mai mult decât poate să-ţi cuprindă inima, mai mult decât sperau dorinţele tale. Amintiţi-vă vâlvătăile bruşte care văcuprindeau din cap până în picioare, fără a lăsa nimic în umbră, nicio pată în suflet, aidoma unei colibe luminate, amintiţi-vă, de pe vremea când eraţi copil, sărituriile, dansurile nebuneşti, strigătele, acea înflorire a lucrurilor în inima voastră… Încântătorul miros al frigului, într-o dimineaţă de ger, cu geamuri gravate cu ferigi scânteietoare, cu lacrimi pe chip şi cu obrajii de un roşu cărămiziu; pădurile albastre ale verii, înmiresmate ca nişte biserici; marea care te izbea la cotul unui dig, zgomotul,

gustul ei fermecător; potecile mărginite de ziduri călduţe care urcau spre a lua cu asalt colinele greco-provensale unde sate albe ca laptele deveneau trandafirii… acum, fata are douăzeci şi unu de ani şi nu poţi să îmbrăţişezi arborii toată viaţa. Restanţele de duioşie lipsite de destinatar se învenitează repede. Aşa că acum, principiile… „Să ne sprijinim pe ele, spunea tatăl ei, tot o să se lase până la urmă…”

— Ştii că este categoric recomandat să eviţi umezeala în caz de… în sfârşit, înţelegi…

— De holeră, se enervează Françoise, pe care o exasperează aceste superstiţii, această groază de cuvinte; da, ei şi?

— Ei bine, cred că ar trebui să ne întoarcem la han acum, zise doamna Boué pe care, oricum, o înspăimântă întotdeauna lumea exterioară, variaţiile de temperatură, curenţii de aer (e foarte franţuzoaică, doamna Boué, cu curenţii ei…), pe scurt tot ceea ce este afară. AFAR À. Ameninţarea, barbaria – lucrurile acestea înspăimântătoare care se petrec în păduri… Doamna o să aibă ce vedea…

A doua zi, seara, pe celălalt mal al Ronului, toate previziunile se năruie: adio Mende, adio prefectură, adio văr, tratative, tertipuri matrimoniale… După carantină şi după fuga binecunoscută, iată-le pe amândouă – fata încântată, mama disperată – nevoite să împartă cu nişte muncitori oboseala somnului în aer liber şi paiele unei caverne.

— Cel puţin, rosti ironic Françoise la auzul gemetelor mamei sale, ne vom putea bucura, ca nişte creştine ce suntem, că măcar o dată în viaţă am fost într-o situaţie asemănătoare cu cea în care s-a aflat Iisus Christos, în noaptea când a venit pe lume…

— Da, dar mai erau şi soldaţii lui Irod şi probabil că era şi cam răcoare, replicase Ardusson cu calmul lui obişnuit.

— O vară, într-o cavernă, la voia întâmplării, în mijlocul pădurilor…

Dacă holera, nu trecea de limitele pe care i le fixa, mai sigur decât barajelesanitare, barajul, considerat perfect, al altitudinii, chiar că nu era cazul să facă din asta o tragedie. Dacă s-ar fi pornit vremea rea… Numai Dumnezeu ştie că atunci când se porneşte pe pantele acestea abrupte, care au şi aspectul şi chiar firea ţinuturilor armoricane, e noiembrie în plină lună iulie: păduri învăluite în ceaţă, degete îngheţate din zori, aburi pe ferestre, soba care duduie, noroi, băltoace pline de gunoaie de grajd, pajişti transformate în mlaştini, torente care răscolesc o zeamă de dezgheţ, o fâşie de cer care se despică între două furtuni lăsând să străbată o rază palidă, ca pentru o cameră de tuberculos, un cer de un albastru de dincolo de nord de-ţi îngheaţă şi măduva în oase… Nici vorbă de vânătoare şi de pescuit; s-a zis cu bucuriile vieţii în aer liber, cu inimile însorite, cu dragostea sub tufele de grozamă, cu ceasurile de pândă, noaptea, pentru pântec sau pentru părţile de sub pântec, cu pescuitul de păstrăvi şi de stele căzătoare, cu pălăvrăgelile spălătoreselor, cu sânii liberi sub bluze, cu picioarele fără ciorapi… în locul cavalcadelor în aer liber şi al trândăviei, douăzeci şi şapte de persoane ar fi stat închise într-o pivniţă cu pereţii lustruiţi de crestături, obraz lângă obraz, o fire alături de alta, un temperament lângă un alt temperament, cuprinse de dorinţa de a-l strânge de gât pe copilul vecinului… Situaţia se schimba brusc, fiecare pornea în altă direcţie, să-şi încerce norocul, să-şi rişte pielea. Dar iată, cerul, cel adevărat, cel fizic, contrar celui al teologilor pe care se adunau nori negri veniţi din Asia, se complăcea în anul acela să întindă pe patru luni o vară exemplară, prinsă de-o parte de primăvară, de cealaltă de toamnă, de către două furtuni simetrice, în măsură una, să înviorezе iarba, să umple izvoarele, cealaltă, să semene ciuperci sub primele straturi de frunze moarte.

La drept vorbind, soarele acesta îi înşală.

În 18Ş5, natura încântă sufletele nostalgice, Edenul pierdut, Sălbaticul cel bun, *Lost Paradise* şi tot restul. Prin intermediul romanului sunt regretate toate aceste locuri

singuratice unde poţi duce o viaţă austeră, liniştită. Dar ca cineva să se ducă el însuşi să vadă mai îndeaproape cum stau lucrurile, nu s-a ajuns chiar până acolo – deşi aproape toată populaţia Franţei mai are încă lipit de tălpile încălţămintei noroiul persistent de la ţară (de care francezii – e oare cazul să ne plângem de asta? nu vor reuşi niciodată să scape de tot). Şi încă mai rămâne să cădem de acord asupra termenului de natură, care exprimă ceva prea corupt, sau prea dulceag, prea decorativ. Între câmpul de sfeclă şi tufişurile distinse pe unde se plimbă vreo prinţesă în căutare de lapte proaspăt sau vreun filosof în căutare de înţelepciune, nimic, sau cel mult albăstrele cu apă de trandafiri. Natura, cea adevărată, cea a unor oameni ca Ardusson sau Jourdan, care urăsc caracterul restrictiv şi dualist al acestui cuvânt (de o parte, progres, oraşe, civilizaţie, şi de cealaltă, un fel de concesiuni pentru a umple hambarele sau pentru a vâna cerbi) înseamnă lumea, universul, de la firul de iarbă la constelaţii. Pe aceste creste aspre şi singuratice este posibil să atingi cu degetul soclul planetei şi cel mai mic suflu de vânt care apleacă tulpinile gramineelor şi şuieră pe lângă cioturile zidurilor celtice a păstrat asprimea primitivă a erelor telurice.

„Naturace, fireşte, o cunoşteau toţi aceşti oameni ce îndrăgeau colinele latine; nimeni nu ne opreşte să credem că le plăcea, dar cam aşa cum îţi place puiul – sau sturzii: duminica, li se întâmpla să se ducă să se plimbe prin stejărişurile pline de vânat de lângă Marsilia, prin regiunea „cu cinci mii de bastide”. Chiar dacă pasiunea lor pentru natură nu necesita vreo puşcă, ea presupunea, în schimb, un număr mare de sticle şi de tocane bine scăzute: le plăceau mai ales excursiile şi mesele bune într-o companie veselă. Era natura-divertisment aşa cum o concepe spiritul burghez, o natură foarte cuminte, foarte domesticită, încărcată de metafore de către multe secole de antropomorfism, întru totul în slujba sa, precum florile din grădină sau animalele îmblânzite, tot astfel cum îţi plac scenele câmpeneşti din romane, sau locuinţele de la ţară

unde te duci să petreci vara şi pe care te grăbeşti să le părăseşti toamna, odată cu primele furtuni. Dar aici, în acest refugiu pierdut în adâncul codrilor, aici e cu totul altceva. Nu mai e vorba de vizită. S-a terminat cu frunzele văzute de sub copaci, cuprinsul fluturilor, cu gâdilatul cu firul dev pai pe gât, elemente fundamentale ale naturalismului Citadin, performanţe limită ale cretinismului bucolic.

Nu numai că le lipsesc cuţitele, farfuriile, cearşafurile, saltelele, mobilele, obiectele şi fleacurile de tot soiul care te ajută să te descurci mai uşor în viaţa de zi cu zi şi înalţă un ecran protector între aceasta şi materia brută a universului care îi răneşte întotdeauna pe oamenii civilizaţi, degeneraţi din cauza confortului (chiar relativ) şi având pielea şi sufletul sensibile. De data aceasta sunt cufundaţi în „natură" până în gât. Îi simt ţesătura aspră la fiecare mişcare şi de dimineaţa până seara. Se scaldă goi, fără nimic pe ei, în materia-mamă unde viaţa se perpetuează de sute de mii de ani. Se împreunează cu lumea pentru întâia oară: nu este o îmbrăţişai liniştită.

Astfel încât aceste doamne, cucerite de zilele însorite şi de nopţile pline de vorbe dulci prin tufişuri, sunt totuşi pe mai departe cu picioarele pe păroant, ştiind foarte bine că atunci când o să vină frigul, ploaia, ceaţa, s-a sfârşit xeu râsul. Nu fără teamă se gândesc (unele dintre elé, printre care şi doamna Boué, sunt terorizate de această idee obsedantă) la o posibilă extindere a epidemiei care i-ar obliga să rămână iarna pe aceste înălţimi unde lunile întunecate îşi permit uneori fantezii meteorologice foarte neplăcute. Alice Reynaud, deşi originară din Aubagne, avea odinioară rude înspre Chiteauneufde-Randon, şi a petrecut două sau trei ierni „acolo susa, în acel bastion al frigului unde temperatura coboară îndeajuns pentru a preschimba pâinea în piatră în bufete şi a întări atât de mult pământul încât morţii petrec iarna în poduri, de unde sunt coborâţi primăvara, vineţii, perfect conservaţi, de o rigiditate amintind-o pe cea a justiţiei. În sfârşit, seara, povesteşte tot felul de întâmplări să-ţi clănţăne dinţii de

frică. Şi e adevărat că, în 1830 Sau 1835, cu munţii nu-i de glumit. Sunt lupi în păduri şi chiar în preajma staulelor. Există şi tâlhari pe drumuri – dacă acestea nu sunt cumva îngropate sub troiene uriaşe care izolează unele ferme şi unele cătune din noiembrie până la Paşte. Poate nu-i inutil să ne aducem aminte că, evident, nu există încă pluguri de zăpadă, telefon, telegraf, jandarmerie dotată cu elicoptere, medici înzestraţi cu antibiotice şi autovehicule încălzite şi având cauciucuri cu crampoane. Chiar Masivul central e un fel de Siberie exact în mijlocul Franţei şi nu puţini sunt călătorii găsiţi, dacă nu arşi în cuptoarele hanurilor, în orice caz sfâşiaţi de lupi prin şanţuri sau înţepeniţi de frig, ca nişte statui, în învelişul lor de zăpadă. Vântul suflă şi răzuieşte podişul cu o violenţă atât de mare încât nimeni, pentru tot aurul din lume (ceea ce, acolo sus, e mare lucru) n-ar avea curajul să iasă afară. Pe scurt, ca să suporţi asprimea acestei clime trebuie să te fi născut aici şi să te adăposteşti în spatele unor ziduri de doi metri grosime, cu provizii pentru mai multe luni, şi dacă staulul dă înspre bucătărie şi sub masă se mai află şi câteva vite ghemuite alături de câini, este şi mai bine.

Evocarea acestor situaţii limită, izolarea, sărăcia totală şi apropierea unei lumi pe care n-au cuprins-o niciodată cu mâinile goale, în sfârşit sentimentul de exilare, resimţit din când în când, mai ales la căderea nopţii, în clipa în care regreţi cel mai mult intimitatea căminului (chiar dacă această intimitate ascunde adeseori o mare mizerie), toate acestea încep să trezească, în special la femei, nostalgii de naufragiat care tânjeşte după civilizaţie. De cum avea să se sfârşească povestea asta, o poveste care le-a salvat viaţa şi care, până în prezent, n-avea să le lase decât amintiri frumoase, după spusele lor, se simte că aceste doamne nu vor rămâne aici nicio zi mai mult decât sunt nevoite să facă, că vor coborî în mare grabă ca să-şi ofere pe săturate toate lucrurile de care sunt lipsite acum şi că vor ofta foarte uşurate încălţându-şi din nou papucii. Bărbaţii, nu aprobă decât cu un „da, da”, spus pe un ton evaziv, poate chiar enervat, la auzul acestor

litanii în care este vorba îndeosebi de siguranţa dată de meserie, de decenţă vestimentară, de cearşafuri, de rufe spălate, de lenjerie curată, şi până la urmă, de amor propriu; „Dar aveţi tot timpul să vă întoarceţi în pivniţele voastre, ce Dumnezeu!” exclamă Huart, el unul neavând nicio soţie de menajat. E drept că domnii aceştia sunt mai favorizaţi decât femeile ca să-şi facă de cap şi, datorită acestei vacanţe mari neprevăzute, să redevină copii (căci, în fond, de asta-i vorba şi poate numai de asta va fi vorba şi în viitor).

În loc să-i demoralizeze, foametea atârnată deasupra capetelor lor le stimulează instinctele de vânători şi, într-adevăr, pentru moment, această experienţă impusă a vieţii în sălbăticie, departe de a-i doborî, îi înflăcărează. Nu le displace să înfrunte greutăţi de acest fel, şi neprevăzutul aventurii le biciuieşte sângele şi le înflăcărează imaginaţia. Fiind eliberaţi, în urma holerei, de răspunderile lor şi trăind de pe o zi pe alta, prin forţa lucrurilor, au oarecum impresia că regăsesc bucuriile şi emoţiile copilăriei. Viaţa, atât de grea când trebuie să te înhami inexorabil, în fiecare dimineaţă, a devenit extraordinar de senină. Nu tu patron pe cap, nici clienţi de satisfăcut, nici reclamaţii, nici nedreptăţi de înghiţit, nici plecăciuni şi surâsuri la dreapta şi la stânga ca să-ţi asiguri traiul.

Aici nu depinzi de nimeni. Nu depinzi decât de eficacitatea gesturilor pe care le faci, de vicleşugurile şi de şiretenia necesare pentru prinderea vânatului. Majoritatea acestor muncitori îşi iubesc meseria şi o practică toţi cu o seriozitate care se regăseşte acum în ingeniozitatea şi calitatea capcanelor lor, dar mai ales după criza din 1828, condiţiile de lucru fiind atât de nefavorabile, atât de nesigure, atât de neliniştitoare, nu sunt supăraţi, în străfundul inimii, să se gândească la altceva şi folosesc holera aşa cum oamenii împovăraţi de problemele păcii se folosesc de război: nu ca să se bată, ci ca să respire alt aer.

Pentru a uita nu numai grijile, ci, poate, foarte instinctiv, deşertăciunea sorţii lor.

Uneori îl trezea o sete chinuitoare, datorată

altitudinii, aşa credea, fără a pune la socoteală drumurile repetate pe la cele trei sute de capcane, şi corvezile pentru lemne, aerul care te ameţeşte, soarele care îţi usucă sudoarea pe piele. Mai adeseori era nevoia imperioasă de a se uşura atunci când, tocmai înainte de culcare, băuse un litru şi mai bine: apele acestea de munte abia intră în trup şi gata, vor să iasă; Julien o pornea în goană afară, îşi golea vezica, sau, dimpotrivă, cobora foarte repede până la izvor ca să-şi facă iar plinul.

Doar respirând această mireasmă de ierburi – umede care îl întâmpina de-a lungul pantelor şi simţea că în trupul său nu mai e loc pentru somn. Mai atent, pătrunzând mai uşor tainele şi surprizele nopţii decât o vulpe pornită după şterpeleală, i se părea că de îndată ceva din fiinţa lui se dezmorţea, se sălbăticea din nou: nu rezista dorinţei de a vagabonda ceasuri în şir de unul singur prin această lume de stele, de pietre, de plante, de animale, care îl ierta oarecum de vina de a aparţine speciei umane.

Cât vedea cu ochii i-ar fi fost uşor, de altfel, să umble după cum avea chef: nopţile din Ţinuturile înalte sunt atât de senine încât e de ajuns un clar de lună ca să poţi distinge cele mai mici amănunte ale peisajului. Iar atunci când nu e lună, stelele îi iau locul: altitudinea şi transparenţa aerului, care acţionează ca o lupă, le măresc dimensiunile, le sporesc numărul şi luminozitatea, astfel încât răspândesc aici asupra lumii un fel de fosforescenţă. Poţi merge cu uşurinţă pe o potecă oricât de mică fără a avea nevoie de lampă.

Adeseori Julien înconjura complet Pajiştile, o oră bună de mers, având în primul rând ca tovarăşi de drum constelaţiile, unele dintre ele scânteind la nivelul solului, gălbui, umflate, cam murdare, ca nişte lumini terestre f altele, înscriind în dezordinea fără cap nici coadă a firmamentului, nemişcate, strălucitoare figuri geometrice, de-ai fi putut crede că fuseseră aşezate acolo anume pentru a-i îndrepta pe cei rătăciţi pe drumul cel bun – de exemplu pe cel dinspre Compostela care trecea pe aici.

Uneori, îşi trăgea capul între umeri când maşina de-acolo de sus se ambala, azvârlind în toate direcţiile lungi scântei albăstrui. Aici stelele făceau parte din pământ; erau incluse în viaţa de zi cu zi în aceeaşi măsură ca şi soarele, ploaia sau vântul. Găseai pretutindeni pumni de stele tremurând în fundul puţurilor, în adăpătorile oilor, în bălţile din jurul gunoaielor, în spălătorul din casă înainte de revărsatul zorilor când începe să trosnească prima buturugă în vatră, pe geamul rece unde adulmecă viforul, în castronaşul de supă care îţi încălzeşte mâinile în timp ce cercetezi cerul prin ferestruică. Toate acestea Julien le cunoştea încă de la tatăl său, obligat de meseria lui de curtier să bată drumurile prin aceste cantoane îndepărtate, să petreacă adeseori noaptea aici într-un cătun împietrit de ger sau în vreo *bori* ghemuită sub viforniţă, alături de nişte oameni tăcuţi, mirosind a usuc şi pe care propriul său laconism îi îmblânzea.

Acum Julien înţelegea mai bine de ce tatăl său, o fire anxioasă, ar fi dorit, celibatar fiind, să-şi încheie zilele cu o puşcă sub braţ, în acest pustiu plin de pietre şi de vânt, unde mărimea şi apropierea cerului îl ajutau să-şi potolească neliniştea. Multă vreme crezuse că bătrânul umanist, în ura lui faţă de epocă şi în dezgustu? lui faţă de progres, asijnilat eşecului spiritului, corupţiei lumii şi triumfului băcanilor, ascundea în spatele pasiu nii pentru spaţiile vaste o tenace incapacitate de a trăx în mijlocul semenilor săi şi în epoca sa. Fără îndoială că-era câte ceva din toate acestea în cultul lui pentru aerul curat, şi slăbiciunea lui pentru oi ascundea o banală mizantropie, iar simpatia pentru păstori un profund dispreţ pentru cei ce ştiau să facă afaceri rentabile în viitoarea vremurilor noi. Dar o obsesie mai adâncă îi justifica dorinţa de a trăi retras în acest ţinut de dimensiuni foarte vaste. Aici orizontul, cerul, licărirea tuturor stelelor vara, nopţile de iarnă lustruite de vânt, ţepene ca metalul, pajiştile lungi tapisate cu licheni, totul era pe măsura laturii celei mai exigente şi mai tainice a firii acestui om: nevoia lui de nemărginire, legată parcă de distanţa până la care îi

ajungea privirea şi de amploarea respiraţiei sale. Oare tatăl său încercase ciudata beţie pe care i-o dădeau lui Julien lungile plimbări de unul singur printre crestele pustii, în goliciunea pietrelor şi a cerului care aducea un fel de uitare şi dispariţia calmă a obsesiilor celor mai chinuitoare? Pe aceste podişuri curând îngălbenite de soare, se întindea tăcerea nemăsurată care apropie fiinţa umană de existenţa şi de moartea sa, ca pretutindeni unde prezenţa lumii cântăreşte mai mult decât cea a oamenilor: Julien îşi amintea de acele bucătării înnegrite de funingine unde viaţa îşi întreţinea zgomotele mărunte – al vetrei, al vaselor – la numai câţiva paşi de mormintele acoperite de urzici. Scandalizat odinioară, astăzi această apropiere l-ar fi făcut poate să simtă o mare bucurie…

Plimbările sale nocturne se terminau aproape întotdeauna în centrul Pajiştilor, pe acea mică înălţime de unde, în plină zi, putea zări vălurindu-se până departe o bucată de planetă destul de impresionantă: părea că ochiul îi distinge puţintel curbura. Acolo, învelit în mantaua care îi servea noapteadrept cuvertură, Julien se întindea ca un cerşetor lângă poarta stânii, aşteptând să se facă ziuă şi să audă, înmulţite de ecoul pădurilor, primele lovituri de secure ale lui Brun, care avea în permanenţă sarcina întreţinerii focurilor.

Simţind frigul ceva mai aspru care se ridica din pământ ştia că în curând aveau să se reverse zorile. La căldură în mantaua lui groasă de lână, în vreme ce spiritul îi plutea plăcut ca o cochilie goală pe apele uşoare ale insomniei, savura de fiecare dată cu aceeaşi încântare senzaţiile mereu noi pe care i le aduceau primele ceasuri ale dimineţii – „înţepătoare şi limpezi ca zerul „îşi spunea el. Vedea cum iese din întuneric bastionul Pajiştilor, cum îşi recapătă culorile. S-ar fi zis că acest ţinut ce amintea de largul mării pornea într-o nouă zi aşa cum o navă porneşte din nou pe ape. O mireasmă de aventură răzbătea în fiecare dimineaţă în rafalele scurte ale vântului răcoros care lovea ierburile şi făcea să respire zgomotos plămânul pădurii. Julien asemuia întreg masivul Aigoual – acest

teritoriu tăiat, despărţit de restul lumii de prăpăstii, de văi adânci şi abrupte, de râpi, de multe leghe de lande nelocuite şi de codri deşi – unui continent desprins de lume şi derivind, liber, între cer şi pământ, precum insulele legendare, ca faimoasa „Laputa” a lui Swift.

— Fireşte, era întotdeauna ceva fantastic să te simţi izolat de restul lumii, mai ales în locurile acestea de pe înălţimi unde arborii, plantele, pietrele, animalele, elementele, anotimpurile au acea asprime, acea naivitate uşor magică proprie lucrurilor de la munte. Mai era şi sentimentul ameţitor de independenţă care făcea să-i bată mai iute sângele în vine şi-i dădea fiecărei clipe din această viaţă dusă într-o semisălbăticie o intensitate vitală. Liber, eliberat de parâme, de trecutul său, de nefericirea sa, da, da... Cu o undă de nelinişte în suflet, arunca o privire complice ultimelor stele, ele presupunându-se că ştiu totul, acolo sus: cât avea să ţină răgazul acesta?

În timpul uneia din aceste escapade nocturne, în clipa când Julien se învelea în manta, în faţa adăpostului său obişnuit, se produse un soi de dedublare ciudată, de parcă o altă voinţă ar fi luat locul propriei sale voinţe şi ar fi făcut în locul său gesturi mecanice înrădăcinate în el de când lumea. Totul nu durase decât o fracţiune de secundă. Aproape imediat realiză că la o distanţă de treizeci de ani, îi răspunsese bătrânului vină tor singuratic care cu siguranţă că petrecuse nenumărate nopţi în aceleaşi condiţii pe aceste podişuri, sub vreiin tufiş, poate chiar foarte aproape de aici, înfăşurat în pelerina lui groasă de păstor...

Nu era pentru prima dată că Julien se surprindea făcând gesturi, având replici, reacţii, atitudini copiate după cele ale tatălui său, moştenite de la el ca nişte tipare în care se strecura propria-i personalitate. Odinioară, aceste fenomene, în simpla lor realitate i-ar fi sporit amărăciunea şi dispreţul pe care i-l inspira sfârşitul trist hărăzit fiinţei omeneşti. „Eşti leit taică-tu!”, exclama uneori doamna Jourdan, cu ochii umeziţi de o palidă sclipire de consolare care îl dezola pe Julien. Să

supravieţuieşti în copii, în amintirea, în fizionomia, în atitudinile lor r se părea o compensaţie escrocată de către suferinţă raţiunii, una din acele surprinzătoare amăgiri sentimentale care nu pot înşela decât sufletele slabe, doborâte de durere. În orice caz, acest destin *postmortem* era aproape tot atât de îmbucurător ca şi perspectiva de a reînvia sub formă de mucegai sau de părăluţă pe pământul prea roditoy al mormintelor.

De când sosise aici se eliberase de – tot balastul, îşi îndepărtase din minte toată harababura confuză de idei inutile şi demoralizante (ajunsese chiar să urască o religie care-i transmisese Occidentului acea boală mortală numită Speranţă, virtute otrăvită pe care grecii avuseseră prudenţa s-o lase în „fundul sertarului64). Datorită noii sale existenţe şi urgenţei sarcinilor pe care ea i le impunea, nu-şi mai putea permite luxul de a avea, ca odinioară, inima străpunsă de miile de linii şerpuitoare ale regretului şi ale nostalgiei. Trăia acest prezent nesigur cu atâta intensitate, aflând un confort interior sporit de inconfortul situaţiei, încât mintea începuse încetul cu încetul să-i funcţioneze altfel decât până acum. Divagaţiile lui Ardusson, care afirmau supremaţia celor cinci simţuri asupra ideii (a semnificaţiei), a inocenţei trupului asupra dezmăţului inteligenţei, îl încurajau pe această cale. Pe măsura scurgerii timpului, Julien se străduia să reducă la tăcere strigatele tumultuoase, plăcute şi veninoase, venite din acea zonă de dincolo de minte pe care câteva secole de cultură şi de rafinamente ajunseseră să le impună oamenilor spre nefericirea lor.

În cursul săptămânilor şi al lunilor care aveau să vină, multe lucruri aveau să se prăbuşească în mintea sa, ca nişte tencuieli prost lipite, sau ca decoratiile din stuc de pe un tavan zguduit de un cutremur. Moravuri, tradiţii, îmbrăcăminte, fraze, până şi modul de a sta la masă: i se mai întâmplase să aibă senzaţia ciudată că cei din jurul său imitau cu stângăcie ceva. Dar ce anume? Puterea obişnuinţei este atât de mare încât cele mai teribile inepţii devin fireşti, cu condiţia să fi primit binecuvântarea

secolelor, iar punerea lor în discuţie pare curată nebunie. Mirarea, uluirea sa, în vremea copilăriei, în faţa anumitor deprinderi sociale sau a anumitor instituţii nu reuşise, mai târziu, să i le arate aşa cum le vedea astăzi, în toată absurditatea lor. Datorită acestei catastrofe regăsise o privire puţin mai naivă şi tabloul se lumina ceva mai bine. S-ar fi zis că aceste cetăţi şi cortegiul lor insolit de monumente, de sanctuare, de statui, de morminte, de balustre – toate aceste exagerări, toată strălucirea, toată desfăşurarea de simboluri care îi dădeau unei civilizaţii chipul unei bătrâne regine măcinate de grijile zilnice şi cufundate în visele ei de grandoare, s-ar fi zis că gloria, retorica, fastul care orââau greoi triipurile, minţile, limbajul, cunoştinţele, reflectau prin mijloace devenite magice graţie uitării, o eră şi o lume dispărute, pierdute în adâncul veacurilor şi al creierelor, şi a cărei perfecţiune socotită ideală continua să-i obsedeze pe îndepărtaţii săi moştenitori: era Superlativul Absolut, lumea Referinţelor Fundamentale.

„Uite, îi spunea el lui Ardusson, mania asta a idolilor merge oarecum în sensul celor pe care le încerc eu acum. În naţiunea aşa-zis cea mai lucidă, cu mintea cea mai limpede din lume, cea care a inventat „Luminileu, se instaurează cultul Raţiunii, i se atribuie acesteia trupul unei zeiţe, aşa cum făcuseră grecii divinizând înţelepciunea! Nu simţi oare ce elemente contradictorii, ireale, magice se află într-o atare acţiune? Şi chiar noţiunea de stat, de legitimitate a statului nu sunt ele oare tot noţiuni cu valoare magică? Zău aşa, chiar că visăm cu toţii! Cine o să ne trezească? Cine o să ne aducă cu picioarele pe pământ, în realitate – în realitatea noastră psihologică, cum spui dumneata…

— Da unde-aţi găsit toate astea? întrebă Ardusson, uşor derutat de progresele prea rapide, după gustul lui, ale elevului său.

— Nicăieri. Fac precum haruspicii[15]: citesc viitorul

15 In Roma antică, preoţi care preziceau viitorul examinînd măruntaiele animalelor sacrificate.

nostru în propriile mele măruntaie.

În mijlocul tuturor acestor exilaţi nostalgici, al tuturor acestor oameni având halucinaţia lumilor apuse, rostind şovăitor, ca nişte maniaci, fragmente dintr-un mesaj ilizibil al cărui sens unii pretindeau că-l pricep, cu toate că nimeni nu-i aflase niciodată înţelesul, poate că numai ţăranul, cu grosolănia, cu şiretenia, cu puterea lui de a îndura, tăietorul de lemne ce se opintea lângă butuc, vagabondul cu bâta lui, haimanaua, hoţul, acea drojdie măruntă de pe drumuri şi din păduri, derbedeul care dă târcoale prin sate, cel care cercetează terenurile virane sau scormoneşte prin gunoaie, norodul celor cu venituri modeste, al celor mereu pe drumuri, al hăituiţilor – poate că doar aceştia păreau locuitorii legitimi ai planetei Terra, singurii care, din vremea vizuinilor neolitice, îşi păstraseră cu adevărat picioarele pe pământ.

Uneori, simţind o dorinţă ce se voia repede satisfăcută* Julien părăsea tribul adormit ca să se ocupe de una sau de alta din cele două slujnicuţe cu fundul generos, indiferent de care: Marie-Louise, Louisette; trebuise la început să facă un efort considerabil ca să nu încurce nişte prenume care nu însemnau pentru el decât un schimb rapid de salivă şi de sevă. Le fixa întotdeauna întâlnirea lângă izvor, ceea ce rezolva chestiunea spălatului, şi o oră şi mai bine după plecarea lui din cavernă, pudoarea acestor domnişoare cerând un minimum de maniere. Se ducea să-şi aştepte desertul copios, în versiunea Marie-Louise sau în versiunea Louisette, pe banca făcută din trunchiuri de copaci unde, dat fiind că iarba era umezită de rouă, avea obiceiul să-şi rezolve repede problemele.

În noaptea aceea, abia începuse, să amorţească pe bancă şi trosnetul crengilor, vestitor al plăcerilor, îi anunţă sosirea unei partenere care, după câte se părea, arzând de pofta să-l regăsească, nu se putuse hotărî să respecte răgazul obişnuit. Această nerăbdare promiţătoare îi biciui dorinţele, foarte aprinse după opt zile de regim („doamnele” fuseseră indisponibile). Un fâşâit de fustă

zgâriată de tufişuri şi cineva se Aşează, cu gestruri mlădioase, lângă el – Marie-Louise? Louisette? Se amuzau adeseori să-l tragă pe sfoară, punându-i în braţe pe cea pe care n-o aştepta – prezenţă greu de distins în întunecimea boschetului unde nu îmbrăţişa niciodată decât umbre. Întrebarea liniştitoare „Tu eşti?” adresată acestor fete speriate de întuneric şi de singurătate primea, de obicei, drept răspuns acel „Da” gutural suflat în ureche de o voce gata tulburată, străbătută de dorinţă, şi cu care nu putea fi vorba să schimbe decât gemete. De data aceasta, „în chip de răspuns două buze

— Ce stângace erau, prea moi, prea puţin pătimaşe, parcă întredeschise, pentru că aşa se obişnuieşte – se lipiră de buzele sale – provocare, – rugăminte, înşelăciune, revoltă extraconjugală, a ce semăna această modestă ofrandă, o imitaţie nereuşită, o treabă de mântuială, oferită de o gură neştiutoare, nepofticioasă, sau lipsită de îndrăzneală şi care părea că se foloseşte de acest procedeu atât de agreabil în disperare de cauză, pentru a oferi sau a cere cu totul altceva: toate aceste gânduri, fireşte, se năpustesc unele peste altele în uluiala surprinderii şi abia după aceea vor fi analizate separat – cele două buze întârziară exact atât cât să-l facă să-şi dea seama că-i vorba de o uzurpatoare. Julien rămase cu respiraţia tăiată, răscolit, furios. De îndată, misterul îl făcu să se înflăcăreze, înlătură obişnuinţa, îndepărtă plăcerea, schimbă dorinţa banală într-un abis fierbinte şi catifelat: Necunoscuta, atâta doar, şi totul luă foc. Avea să galopeze noaptea întreagă după această umbră ce dispăruse repede, fără să fi avut timpul să întrevadă un chip, să-i smulgă un cuvânt, să prindă un parfum, ceva din căldura trupului, din părul ei, un semn pe care să-şi sprijine cercetarea – toate astea pentru un sărut ca între veri! Şi ce căprioară! Degeaba alergase după ea cât putuse de iute, repezindu-se la cavernă, întredeschizând uşa, aruncând o privire pentru a încerca să surprindă trosnetul unuia din culcuşuri care, pârâind uşor, ar fi dat-o de gol: sau „clandestina” era mai vioaie decât el la cei patruzeci şi doi de ani ai lui, sau se

ascunsese sub tufişurile de grozamă, pe unde putuse, în întunericul înstelat, care, nefiind clar de lună, nu lăsa să se vadă bine decât poteca.

Era tulburat, cu mintea hărţuită de un şir de prenume – Hortense? Coşette? Françoise? Mireille? – foarte decepţionat: un sărut abia schiţat în întunecimea unei păduri reuşise să facă din una din fetele acestea, care nu însemnau nimic pentru el, o absentă; se reîntoarse la adăpostul boschetului unde avea să-i pice în curând o hrană substanţială mult prea săţioasă pentru această noapte care cădea în romantism şi în imaterial. Simţea că are chef să fluiere: mai întinerit cu douăzeci de ani, prins în cursă ca un licean, cuprins defun val de puritate juvenilă, ce lux pentru un bărbat de patruzeci şi doi de ani; care considera că nu mai este decât un instrument de plăcere accidental. Ce ingratitudine faţă de acei splendizi sâni ale căror fremătări îi tulburau mintea, de care buzele sale erau atât de avide în celelalte seri! Ce dispreţ pentru pulpele strânse în jurul şalelor sale ca o falcă onctuoasă, fierbinte, bine ritmată, dornică să-l înghită pe de-a-ntregul, cu sorbituri tot mai adânci, pe el şi acea dezlănţuire totală, absurdă şi care, de îndată ce se sfârşea, redevenea o – indiferenţă molatecă, mânjită de sudoare, avidă de abstinenţă.

Prezentă pe buze, atingerea stângace şi copilăroasă de adineauri continua să-l obsedeze. Încercă să evoce chipurile tuturor femeilor din colonie pentru a şti care dintre ele se putea potrivi cu urma lăsată pe buzele sale. Niciodată nu fusese cuprins de o atât de dulce melancolie. Parcă nu le-ar fi cunoscut pe toate femeile acestea! Stând cu ele la masă, lucrând în preajma lor, dormind în acelaşi spaţiu, le vorbea, glumea cu ele, le vedea de dimineaţa până seara. Dar uite, tocmai asta era, în afară de cele două prietene obişnuite, care deţineau exclusivitatea poftelor şi a privirilor sale catifelate, şi lăsându-le deoparte pe cele două femei mai vârstnice, Georgette Boué şi Alice Reynaud care, nu cu mult mai mari decât el, păreau, de altfel, să-şi fi găsit ce le convenea, cum le privise el oare pe celelalte,

pe Françoise cea slabă (oare chiar aşa să fi fost?) şi pe cele şase soţii, toate între douăzeci şi treizeci de ani, proaspete, curăţele, puţin cam sălbatice când întâmplarea făcea să se afle singur cu vreuna dintre ele, şi la urma urmelor nedorind altceva decât să fie frumoase: un chip, o siluetă, un prenume, după un mic sărut – dat mai ales în felul acesta, în grabă, de parcă ar fi luat casa foc, luând toate riscurile, începând cu lipsa de pudoare şi până la dezmăţ – omul se schimbă repede, ochii se deschid: draga mea, ce frumoasă eşti, ce orb sunt, un refren vechi, şi totul pentru că o tinerică ţi-a sărit de gât! Împrejurarea, ce lucru minunat! În orice caz, iată-l pe sprintenul cuadragenar în toate stările, în aşa măsură încât necunoscuta lui, doar atingându-l cu buzele, i-a tăiat poftele trupeşti.

Fire aleasă, se execută: în noaptea «aceasta, corvoadă de dragoste. După o îmbrăţişare grăbită şi două sau trei săruturi vagi, o lăsă pe Marie-Louise să se ducă să-şi răcorească ceea ce ea numea în chip ciudat „puşculiţa” (favorurile ei îi asigurau oare în vremuri mai bune o sursă de venituri?) în apa îngheţată a izvorului. Lui Julien îi trebui o virtute extraordinar de mare sau mai precis o voinţă aproape eroică pentru ca vigoarea sa să reziste la auzul ceremonialului igienic. Ce se sfârşea invariabil, din cauza frigului şi pentru necesităţi strategice, printr-o eliminare zgomotoasă de lichid, căreia, de obicei, dorinţa sa, la început, nu-i acorda decât, o atenţie uşor amuzată, dar care, în cazul – de faţă îi potoli complet patima şovăielnică. Cu un fel de deta – e îndârjită, cu o extraordinară luciditate se achită de obligaţii din trei mişcări din şale şi, dacă nu-i făcu plăcere prietenei sale, cel puţin o onoră.

— Sunt obosit, se scuză el. A fost o zi de corvezi…

Cumsecade, fata era prea simplă ca să ia în sens prost o observaţie atât de nelalocul ei.

— Nu face nimic.

Îi – mângâie ceafa cu un gest atât de matern încât, cuprins de remuşcări, îi acordă câteva clipe de conversaţie

— Era de fapt un soliloc – şi profită de ocazie ca s-o

întrebe dacă nimeni nu-şi părăsise locul de dormit între momentul plecării lui şi cel în care ea pornise la întâlnire.

— Ştiu şi eu! dacă-ţi închipui că suntem singurii care să facem lucrurile astea pe-afară. Sunt nopţi când e un du-te vino neîntrerupt… De ce mă întrebi asta?

— Mi s-a părut că aud paşi pe potecă; o vulpe, fără îndoială…

Se lipi de el.

— Şi dacă o fi vreun lup? Alice Reynaud a spus că sunt mulţi pe-aici. Se pare că păstorii îşi păzesc turmele cu puşca în mână şi cu câini purtând cârlige în jurul gâtului. Oh, Doamne Dumnezeule, n-o să mai vin niciodată singură de-acolo de sus. O să m-aştepţi afară. Nu trebuie decât să te ascunzi în tufişuri.

O însoţi până la intrarea cavernei, dar cu toate că era obosit de-a binelea şi că mai era încă noapte, avu chef să umble, să se descotorosească pe cât de repede cu putinţă de această biată fată a cărei prezenţă îi devenise acum de nesuportat – pe scurt să fie iar singur, numai el cu preţioasa lui taină. Din cauza întâmplărâi cu pricina era mai scârbit ca de obicei, scârbit de grosolănia lui, scârbit de aceste întâlniri pentru plăceri trupeşti după care resimţea întotdeauna o saturaţie plină de dezgust, fiind în acelaşi timp nemulţumit şi nesatisfăcut. Întâlnirea din seara aceasta i se păruse atât de sinistră încât îşi jură că avea să fie ultima şi, cu o uşurare greu de definit, porni să-şi alunge nemulţumirea şi să-şi plimbe minunata melancolie străbătând cu paşi mari pajiştile şi punându-şi întrebări până în zori.

Zilele următoare nu lămuriră câtuşi de puţin misterul. De a doua zi de dimineaţă, controlul laţurilor în tovărăşia celor doi coechipieri obişnuiţi îl readuse cât de cât pe pământ. În timp ce Linsolas aranja din nou capcanele, Julien se întrebă deodată dacă nu cumvn el, Julien, era pe cale să se lase prins în cel mai banal laţ. Un laţ care putea foarte bine să aibă ochi verzi, pistrui pe faţă, un minunat păr roşu şi să se numească Justine Linsolas.

Treizeci de ani, împrejurări licenţioase, niciodată n-

au stat atâta timp şi atât de aproape alături de alţi bărbaţi, e vară oare au mai cunoscut o altă vară frumoasă şi stranie ca aceasta? – holera pândeşte în umbră, tinereţea începe să se îndepărteze, da, uite-te bine, fetiţo, în jurul ochilor, vezi cum se încreţeşte pielea, dorinţa patetică de a-ţi dovedi nu că te mai poţi da în vânt când ai chef şi cu cine vrei, ci că mai eşti încă în stare să-i faci pe cei din jur să te admire şi să te admiri singură, cam toate astea le îngâna, în noaptea trecută, gura aceea în încântătoarea şi obsedanta ei stângăcie, de parcă făcea acest lucru din obligaţie, nu de plăcere. Ce să zic, frumoasă aventură, chiar aşa, şi încurcată treabă…

Şi iată-l pe Romeo trezindu-se din visare, realizând că, fie că-i Justine fie că-i alta, jocul pe care aveaatâta chef să-l joace risca să ducă de-a binelea la un dezastru general: o singură carte măsluită în această partidă a unei comunităţi unde fiecare îşi avea rostul şi importanţa unei pietre montate într-o boltă, şi totul se năruia. Împărţiseră tot fără rezervă, pâine, sudoare, cămăşi, până la cea mai mică centimă, sacrificate pentru binele comun, dar cât priveşte inima, patul, onoarea păzită cu străşnicie, până aici, tovarăşe, proprietate particulară! Charles Fourier, femeile în comun şi restul, n-am habar de aşa ceva. În oraş, mă rog, în vârtejul vieţii obişnuite, infidelităţile în căsătorie mai desfac din când în când strânsoarea opreliştilor, şi vicisitudinile legăturilor clandestine nu duc decât la scene în căsnicie. Aici, cel mai mic pas greşit şi toată lumea are de tras.

Mai precis spus, nu exista decât o şansă la şapte, în persoana Françoisei Boué (care nu-i arătase niciodată o simpatie deosebită), ca darul hărăzit în noaptea aceasta buzelor lui să fie scutit de drepturi conjugale. Şi chiar una la o sută, altfel de ce această ofrandă neiscălită, de ce această fugă după aceea? Pe când cei doi prieteni ai săi adună păsările, Julien se lasă dus de gânduri. Probabil că necunoscuta dorea de multă vreme să facă ce-a făcut, l-a văzut plecând, cunoaşte jocul, e la curent cu intervalul de o oră menit să adoarmă galeria, şi-a luat inima în dinţi,

poate că-i o începătoare la prima ei escapadă, cea de proporţii, cine ştie? Cea a inimii (îşi făcea singur iluzii), şi apoi, în clipa când era gata să cedeze, trosc, soţul, datoria, frica, şi iată soţia înfrigurată până în măduva oaselor, e adevărat, buzele ei erau reci, şi ţi se strecoară printre degete, ajunge la culcuşul ei fugind în mare grabă, cu inima zvâcnindu-i tare în piept. Françoise? Admiţând că ironiile lansate pe faţă în legătură cu aventurile nocturne ale lui Julien (fraze ca „Atenţie la reumatisme, domnule Jourdan!”, jignitoare la adresa celor patruzeci de ani ai săi ce-aveau o slăbiciune pentru fetişcane) ascund sub lipsa de respect un sentiment stăpânit, dar de ce oare fata aceasta care n-are de dat socoteală nimănui altcuiva decât pudorii ei (Julien uita un sentiment cu mult mai puternic decât pudoarea: mândria), nici măcar mamei, prea ocupată să-şi îngăduie nişte libertăţi pe care n-ar avea obrazul să i le reproşeze fetei, de ce să se fi comportat astfel? Chiar agăţându-se cu disperare de virtutea lor, tinerele sunt mult mai îndrăzneţe decât femeile cu experienţă când vor să-şi provoace adversarul.

De altminteri, această plantă deşirată cu farmec picant, cu gesturi şi ocupaţii de băieţandru, ce-şi rupea fustele prin mărăcinişuri, pătându-şi corsajele cu dulceaţă, având întotdeauna pieptănătura sau îmbrăcămintea dezordonată, părea că în mod intenţionat se comporta ca şi cum ar fi avut cu câţiva ani mai puţin decât vârsta ei adevărată – mergând până la a refuza să participe la treburile persoanelor mature faţă de care manifesta acel dispreţ delicat, imperturbabil, distant, pe care îl arată pisicile de o anumită vârstă în faţa zgomotului şi a prostiilor stăpânilor lor. De la început se interesase de grupul format din cei trei băieţei şi cele două fetiţe pe care îl conducea, ca profesoară a unei şcoli de tras chiulul, plimbându-i cu multă răbdare prin păduri şi peste lande”, învăţându-i şi să culeagă roadele pădurii şi să observe animalele şi insectele. În mod evident, îşi dispreţuia feminitatea, fie pentru că îşi închipuia că-i lipseşte eu dosăvârşire, fie pentru că socotea inutil şi prostesc să

acorde un interes deosebit învelişului ciudat şi delicat impus de natură şi al cărui unic avantaj era să-i ofere locatarului o fereastră spre lume, şi nicidecum un mijloc de a-şi satisface vanitatea. Şi declara că dacă s-ar fi prezentat ocazia ar putea foarte bine să se adapteze stării vegetale sau animale fără a se simţi decăzută sau frustrată din acest motiv. Exista, de altfel, ceva specific animalelor în ochii ei vioi, foarte mobili, în trupul deşelat, crescut prea repede şi parcă stânjenit de această înălţime supărătoare care o făcea să-şi plece gâtul adoptând astfel atitudinea unui piciorong leneş cocoţat pe nişte picioare nesfârşite şi pierdut, acolo sus, în fundurile sale.

Încă de la prima masă, apoi chiar la căderea nopţii, în timpul serii, lui Julien îi fu teamă ca nu cumva să nu". murir fire. C şi nu îndrăzni să le privească în faţă pl li h în ui i' Nfrtţ rare se duceau, se întorceau, sporovăiau, 11 hi Uimi» u n naturaleţe diabolică. Cum să ştii care linii «l «v. «o l. În mijlocul celorlalţi, cu o expresie potri vim vită în orice împrejurare pe chip, se gândeşte la acelaşi lucru ca şi tine... într-o situaţie asemănătoare, tu te-ai tulbura, ţi-ai îndrepta privirea în altă parte, ai simţi cum ţi se întind colţurile buzelor, te-ai trăda... Ori e o actriţă de mâna întâi, ori îi este groază de bărbatul ei şi are motive serioase să-i fie. Julien se hotărî să considere încheiată toată povestea. Totuşi, pentru că nimic nu-i simplu, pentru că două sau trei din fete aveau un farmec care să te îmbie la visare, fiind dintre acelea cărora căratul legăturii de rufe sau al ulciorului le dădea o* graţie ce le-ar fi putut face pe ducese să turbeze de necaz, se duse să se ascundă în lăstărişul lui mai multe nopţi de-a rândul, eliberat de întâlniri inoportune, jurându-şi că dacă din întâmplare zăpăcita ar fi recidivat, totul se va rezuma la o morală. Dar ea nu mai apăru, scutindu-l de ispite periculoase. Un fapt straniu îl ajută să uite această mică păţanie.

În timpul uneia din aceste nopţi, către ora două dimineaţa, adică destul de mult înainte de primele licăriri ale zorilor, căci erau acum la sfârşitul lui august, asistă la un fenomen a cărui ciudăţenie avea să-i lase o amintire

mai tulburătoare, mai ameţitoare decât această legătură amoroasă cu o nălucă, încheiată înainte de a fi început. Pe panta unui munte situat la o distanţă cam de o leghe la nord de promontoriul lor, şi pe care îl ştia complet pleşuv, apăru o lumină albăstruie care se răspândea peste o suprafaţă de teren destul de mare, deplasându-se spre creastă. Era un fel de nor fosforescent cu o strălucire opalină şi rece asemenea celei a Căii lactee. Cum nu exista încă lună, lumina se distingea foarte clar pe masa neagră a muntelui; ea varia în intensitate, stingându-se aproape, până ce ajungea să semene cu acele ceţuri imprecise, cenuşii, care unduiesc deasupra mlaştinilor unde se sparg băşicuţe de aer, aprinzându-se din nou şi scânteind ireal şi feeric, sugerând o ploaie de paiete argintate, sau o pulbere de stele. Cuprins de uimire, Julien se ridicase în picioase şi, cu gâtul întins, ţinându-şi respiraţia, îşi ascuţea privirile încercând să determine natura minunii. Când această lumină ţâşnită din Calea lactee atinse vârful muntelui rămase nemişcată o clipă, se transformă într-o aureolă, apoi dispăru încet, înghiţită parcă de întuneric.

Julien rămase uluit o bună bucată de vreme, pândind noaptea pentru a vedea dacă nu mai aveau loc şi alte fenomene ciudate. Dar nu mai zări nimic altceva decât cerul încărcat de stele obişnuite, din acelea care luminează cu o strălucire normală şi n-au nimic deosebit de vestit. Totul era întunecat, nemişcat, la fel de frumos şi de indiferent la nenorocirile şi la întrebările oamenilor ca şi în celelalte nopţi. Evident, la început se întrebă dacă nu cumva fusese victima unei iluzii, a unui soi de miraj nocturn, sau chiar a unei halucinaţii: oare ce mâncase în ultimele zile? apoi cercetă toate ascunzişurile cunoştinţelor sale pentru a descoperi adevărata cauză a acestei fantezii a naturii. Cel mai bine era totuşi să se ducă săvadă la faţa locului dacă această taină nu lăsase în urma ei vreun semn care să-i îngăduie s-o explice.

Muntele era departe, la multe ceasuri de mers, şi în noaptea de cerneală te puteai rătăci prin văgăunile înţesate de păduri, prin grohotişurile abrupte, printre

torente, altfel, în starea de surescitare în care se afla ar fi pornit imediat într-acolo. Trebuia oare să-i înştiinţeze pe ceilalţi? Pe Ardusson, da. Cât priveşte rëstul grupului, o să vadă mai târziu (iarăşi reflexul lui de burghez renegat în faţa mentalităţii muncitorilor cărora, aşa credea el, puţin le pasă de ce se petrece în afara spaţiului lor de luptă, iarăşi oroarea lui de a fi considerat aiuritul distins al grupului, cel care seamănă vânt şi înceţoşează minţile, omul care umblă noaptea, vede „lucruri”, în fond tot ceea ce întrupează Ardusson cu o totală dezinvoltură, dar noroiul care se ghiceşte sub ghetele lui îi dă dreptul s-o facă, degetele lui groase de ţăran n-au fost subţiate de mânuirea peniţei, iar în ce priveşte mulsul caprelor, a dovedit de la bun început o atât de mare îndemânare încât a fost adoptat fără rezervă, în ciuda discursurilor sale confuze).

Fără să vrea, Julien continua să cerceteze noaptea în toate direcţiile, cu mintea asaltată fără încetare de un întreg şir de ipoteze care nu erau toate de natură să satisfacă raţiunea. Holera. Ideea îl făcu să surâdă în sinea lui. Holera, Semnele, Dumnezeu arătându-şi chipul, vorbind limpede, jucând cu cărţile pe masă, punând din nou mâna pe cârma acestei nave fără catarge, desfăcută din încheieturi, putredă, vas fantomă care înainta de nouăsprezece secole. În virtutea vitezei de lansare, fără ţintă, fără motiv, în mijlocul unui ocean gol, într-o tăcere din ce în ce mai apăsătoare, omul şi toate treburile lui fiind reduse la proporţiile unei neînsemnate zgârieturi de insectă… Atâta pagubă! Coborî cu paşi mari spre marginea de jos a Pajiştilor, sub cerul încărcat de stele unde se îndeplinea, prin simpla fatalitate a legilor, o hotărâre tot atât de inexplicabilă pe cât le putea fi oamenilor propria lor soartă – tulburat şi enervat, simţind că renaşte în el vechiul reflex al speranţei, dureros de conştient de rapiditatea cu care spiritul cel mai blazat, preocupat să prindă rădăcini numai în prezent, se încăpăţâna sărâvnească la aceleaşi nebunii absurde, fiind de ajuns fie şi cel mai neînsemnat capriciu al întâmplării care să-i

întindă o mână… Cum să lichidezi urmele acestei boli ruşinoase? Cum să smulgi aşchia aceasta înfiptă în bucata de copilărie mereu vie care continuă să-ţi otrăvească sângele? Băutură delicioasă – distilată de amărăciunile din zori, de credinţe, de rituri familiale hrănite de pământul alcătuit din o mie de generaţii, de farmece, lista ar fi lungă… Cum să renunţi la ea? Cum să neutralizezi complet această credinţă descompusă, tumoare cumplită ascunsă în adâncul măduvei, pândind minunea? Să omori copilul din tine, dar cum anume?

În timp ce „Veveriţa” cufundat până la jumătatea pulpei în gropile din apă, cu un ochi mereu de cealaltă parte a defileului, pe unde trecea drumul spre Aigoual, cotrobăia pe sub fiecare piatră precum şi în scobiturile malului, cu sângele biciuit de un entuziasm multimilenar ori de câte ori punea mâna pe pântecul unui păstrăv (acest peşte naiv care în mijlocul apei se înfricoşa de te miri ce, părea paralizat de înşelătoarea siguranţă a ascunzătorii sale), cei doi coechipieri ai săi ridicau, acolo sus, alte pietre ca să adune păsările.

O pradă sărăcăcioasă în dimineaţa aceea: femeile şi cei doi băieţi, în vârstă să dea o mână de ajutor începuseră secerişul cu două zile în urmă, înspăimântând păsările în acest adevărat paradis al lor unde se aşa au cu sutele în ciuda sperietorii, acceptate încetul cu încetul. Nu funcţionaseră decât laţurile cele mai îndepărtate de lanul de secară. Munca, deşi obositoare, mersese repede, băieţii legând snopii, femeile tăind mănunchiuri subţiri din ogorul pe jumătate sălbăticit, slujindu-se, din lipsă de unelte mai potrivite, de cuţitele pe care nu fără şovăială le văzuseră aceşti domni depărtându-se din buzunarul lor: „Parcă am fi goi”, spuneau ei. Două gospodine rămâneau cu rândul, în permanenţă, în tabără, fiind ocupate cu pregătirea mesei, cu smulsul penelor şi curăţirea păsărilor, nişte obligaţii zilnice.

Julien şi Ardusson sosiră în apropierea ogorului pe care roşul, albastrul şi albul corsajelor şi al fustelor îl împodobeau cu culori republicane, reluate în armonie de

neghină, volbură, crizanteme sălbatice, albăstrele şi maci. Răzuită până la oase, despuiată de spicul cel mai mărunt, miriştea galbenă îşi înşiruia. Snopii subţiri, sărăcâcioşi, două sute de livre de boabe aşteptând să fie bătute, zdrobite, cernute, frământate, băgate în cuptor, coapte cât trebuie – şi mâncate cu poftă de cei douăzeci şi şapte de naufragiaţi cărora, de la cel mai mic la cel mai mare, le lăsa gura apă încă de pe acum. Toate aceste etape, care aveau să le dea destul de mult de furcă, făcură ca fiecare înghiţitură să aibă o savoare deosebită, deşi probabil că gustul nu jucase decât un rol secundar în această chestiune, iar apariţia pe masă, la 25 august 1835, a unei pâini insuficient crescute – lăsaseră să se acrească, mai înainte, un pumn de cocă – pe care în timpuri obişnuite s-ar fi dus s-o arunce în capul brutarului, li se păru tuturor un lucru tot atât de nemaipomenit ca şi invenţia roţii. Cu gravitatea religioasă a unui preot care frânge hoştia Ardusson, el, cel atât de ostil oricărei reprezentări a lucrurilor sfinte, avea să împartă plineasimbol al alianţei lor cu acest pământ părăsit care nule, fusese făgăduit de nimeni, şi unde obligaţia de a relua aventura umană aproape de la începuturile sale crea iar condiţiile unei noi geneze şi îi aducea pe lume pentru a doua oară.

Era ora nouă dimineaţa. Soarele încălzea de pe acum, pârjolea ierburile, aprindea toate alambicurile pădurii, şi aerul care curgea de-a lungul povârnişurilor aducea acea mireasmă de iarbă şi de munte pe care Julien nu o respira niciodată fără a fi cuprins de o dorinţă la fel de aprinsă de aventură şi de libertate ca şi cum ar fi respirat mirosul mării.

Puse mâna *pè* braţul tovarăşului său.

— Simţi? spuse el.

— Cei doi bărbaţi rămaseră nemişcaţi pentru a observa spectacolul. Femeile tăiaseră şi iarba de pe o suprafaţă destul de mare de teren ca s-o usuce şi s-o dea caprelor în ţarc. Fânul avea să fie păstrat în stână; Maurin şi Espuch se apucaseră până la urmă s-o zidească la loc: puteau fi zăriţi de pe ogor, unul ghemuit pe acoperişul cu

lemnăria refăcută, celălalt, pe pământ, întinzându-i plăcile de ardezie. Ciocârliile cântau cam în tot locul, insec-i tele zumzăiau… şi nicio boare de vânt, acelaşi ţinut al dimineţilor liniştite, al soarelui primit cu foşnetul a mii de elitre, şi această mireasmă dulceagă, caldă, care venea în valuri, fermecătoare vestitoare a verii de la munte: pentru Ardusson era mireasma copilăriei sale în Ardèche, era ca simbolul epocii în care nevinovăţia sufletului şi puritatea simţurilor îi dăruiau clipe de încântare şi de împlinire atât de absolute încât şi pentru el, viaţa, după aceea, nu mai fusese decât un şir de încercări din ce în ce mai grele.

Se auzeau, mai încolo, loviturile de topor ale lui Brun, mobilizat fără încetare de şantierul lui de tâmplărie unde lucrul nu se mai sfârşea. Loviturile reluate de ecoul pădurilor, de parcă alţi tăietori de lemne ar fi lucrat în acelaşi ritm, pretutindeni pe munte, făceau ca totul în aceste dimineţi să pară domol, învăluit într-o linişte desăvârşită. Linsolas apăru la celălalt capăt al Pajiştilor, cu colanul lui de păstrăvi pe după gât. Aerul fierbinte vibra deasupra miriştii, agitând cu un tremur de incendiu toată suprafaţa pădurii, iar de cealaltă parte a cheilor podişurile mari unduiau cât vedeai cu ochii, albăstrui şi livide, pustiu înălţat de valuri moarte care spuneau o poveste cu un ocean de dinainte de om şi de animale.

— Suntem în dimineaţa zilei a şaptea, rosti Ardusson. În timp ce Stăpânul îşi admiră opera, omul e pe cale de a-şi rostui viaţa. Încă nu ştie că nenorocirea este în însăşi fiinţa lui ca un vierme. Trăieşte fiecare clipă într-o stare de plenitudine care încă mai are ceva comun cu eternitatea. Nu are nici trecut, nici viitor. Memoria lui este goală şi nu îi şterpeleşte prezentul de sub nas pentru a-l face să regrete un altul care nu mai există. Latura animalică îl apără de demonii ascunşi în cutia sa craniană, raiul său nu cunoaşte încă stricăciunile pe care i le va aduce fatalitatea inteligenţei. După aceea, comedia poate să înceapă!

— De când mă aflu aici, zise Julien, mi se întâmplă să trăiesc unele clipe – oh, doar nişte clipe – când am sentimentul că lumea abia a început să existe şi că mă simt

în ea ca un peşte în apă: nu-i oare asta expresia paradisului?

Era adevărat: acolo, în clipa aceea, se simţea ca o sămânţă mică în miezul lumii. În dimineaţa aceasta de ţară unde muncile liniştite sugerau o frescă aidoma celor din Ceaslovul ducelui de Berry erau cu toţii, aşa aruncaţi de holeră pe această bucată de pământ necultivat, ca un pumn de boabe ferite de o molimă mai veche şi mai pustiitoare decât epidemia asiatică. Pentru moment, deşi nu vorbiseră încă niciodată de viitor, Ardusson şi cu el erau aici singurii care nu numai că erau conştienţi de folosul ce-l puteau trage dintr-o atare situaţie, ci erau şi hotărâţi în sinea lor, mai mult sau mai puţin categoric, să încheie definitiv lucrurile, să nu se mai ducă înapoi, să nu se întoarcă în închisoare. „Avem totul de câştigat… Am totul de câştigat, avem cu toţii totul de câştigat… Dar cum să le dovedeşti asta lor, când ei nu şi-au primit încă partea din aceste bunuri otrăvite? Cum să le dovedeşti acestor muncitori că acum mănâncă pâine albă, când ei n-au avut niciodată decât pâine neagră?” Se gândea şi la moarte, se gândea că până şi ideea de moarte, această pată neagră care se întindea văzând cu ochii şi cufunda un om în întunericul respingător al mormântului cu mult înainte de ceasul când cadavrul său avea să putrezească în groapă, îşi pierdea aici violenţa, datorită, printre altele, şi acestei nesigur ante, viaţa devenind mai directă, mai fizică, mai liniştită, obligând trupul să o ia înaintea cugetărilor fără de sfârşit ale minţii, să se adapteze într-o măsură mai mare realităţii aspre a lumii, să accepte până la uitare legile ei inexorabile. Dar şi în privinţa aceasta, dialogul cu moartea era o piedică de lux cu care majoritatea tovarăşilor săi nu avusese deloc timpul să-şi măsoare puterile. Pentru ei, progresul, civilizaţia, siguranţa nu presupuneau decât îmbunătăţirea traiului lor infernal şi nicidecum greul tribut moral plătit pentru aceste privilegii, de-a lungul anilor, de către moştenitorii lor decepţionaţi.

La observaţia pe care Julien i-o făcuse puţin mai înainte în legătură cu paradisul, Ardusson răspunse de

parcă ar fi citit gândurile cele mai ascunse ale tovarăşului său.

— Soarta oamenilor, spuse el, este să fie în inima raiului şi totodată veşnic departe de el. Fără îndoială din cauza morţii, dar şi din cauza acestui lucru extraordinar numit timp. Timpul este forţa cea mai distrugătoare din univers. Este duşmanul de moarte al omului. El ne devorează sufletul, ne toceşte simţurile şi ajunge să ne lase pustiiţi, ca un deşert. Raiul înseamnă să te bucuri acum de lume: ar trebui să n-avem memorie, precum copiii sau animalele, spre a beneficia de acest suprem privilegiu.

Şi apoi povesti cum, în vremea adolescenţei, avusese loc un eveniment ciudat, nu mare lucru în realitate, eveniment care, după aceea, avea să-i otrăvească viaţa făcându-l să realizeze un fapt pe care, în definitiv, puţini oameni ajung să-l constate: că n-au venit pe lume decât pentru a fi izgoniţi imediat de aici; un colţişor de rai între două uşi, în copilărie şi, după aceea, s-a zis cu fericirea. Dar cine şi-aduce aminte? Cine duce cu sine până la sfârşitul existenţei această comoară plină de vrajă care face să-şi piardă în mod ireparabil valoarea tot ce poţi aştepta de la viaţă? Faptul de a gusta o singură dată din realitatea de neuitat a lumii echivalează cu o condamnare la exil. Cu excepţia poeziei, poate, fiindcă ea vede lucrurile cum trebuie văzute, se hrăneşte din această realitate pierdută şi refuză să ia parte la mascarada generală – majoritatea oamenilor se grăbesc să-şi încheie copilăria aşa cum îndepărtezi corect şi politicos un om supărător – sau s-o facă inofensivă clasând-o în rubrica regretelor încântătoare.

„Îi şi văd, doamnele cu obrajii ca crinul, închise în lipsa lor de nobleţe morală, domnii care nechează arătându-şi dinţii, când simt miasmele de putrefacţie ale ambiţiei: Ah, copilăria, iluziile! Idealizează, născocesc, exagerează… Poate ar fi decepţionaţi…

Totul, inclusiv limbajul şi bunele moravuri, contribuie la confirmarea acestei imposturi. Copilăria… Cuvântul are, de altfel, tonalităţi enervante: păsările, inima curată,

căldura căminului, micul Iisus, să-ţi vină greaţă, zău aşa… Nu-i vorba de copilărie. Este vorba, de un blestem. Să ajungem la fapte”.

În ceea ce-l priveşte, copilăria nu i-a oferit un tablou prea vesel: nouă copii la masă, nişte copii rezistenţi, scăpaţi teferi dintr-un cuib de cincisprezece sau şaisprezece şobolani jupuiţi, cine le mai ştie exact numărul, este pierderea graţie căreia în clarviziunea sa demografică Domnul are bunătatea să uşureze familiile numeroase. Supă de castane pe săturate, douăsprezece ore de muncă de când dispăreau stelele până ce apăreau din nou – pe câmp, la pădure, în noroi, sub ploaie, prin zăpezi, prin vântul rece care te biciuieşte, de la opt ani aveau mâini de tăietor de lemne, întărite de bătături, obrajii roşii, semn al unei tenace stări bolnăvicioase, dentiţia muntenilor, decimată de carii, de lipsa elementelor indispensabile ţesuturilor organice… şi în anii proşti sfârtecaţi de grindină, arşi de ger, înroşiţi de secetă, te duci să coseşti fânul la cei care sunt mai bogaţi ca tine, departe, indiferent unde, uneori la dracu’ (că de praznic pe-aici nici că-i pasă cuiva) să le culegi merele, să le seceri secara, să înghiţi umilinţele, grosolăniile celor cu gura mare, şi să primeşti trei gologani pe zi: e prea firav tânărul Ardusson. Şi visător; gânditor, cu mintea în altă parte – în cărţile lui, pe care le descifrează la lumânare, furând din orele de somn, cărţile pe care i le împrumută pastorul, care crede că ghiceşte în acest chip cu o expresie uimită şi gravă, în acest sânge lipsit de vigoare, în umerii plăpânzi, unul din acei nenorociţi, cu o sănătate şubredă, nefavorizaţi de soartă, care vor putea mai curând să propovăduiască cuvântul cel bun şi bogăţiile gratuite ale cerului decât să alerge după cele pământeşti: pe aici, mizeria şi muntele au dat întotdeauna mulţi slujitori ai lui Christos – sau, înspre Lozère, lachei ai papii.

Din când în când, unele clipe luminoase înseninau această viaţă monotonă, strâmtorată şi resemnată, încătuşată de Calvin şi năpădită de Biblie (în măsură să te dezguste pe veci de amestecul Mizerie-Puritanism-Munte

cu drumuri piezişe: foştii luptători ai lui Christos s-au preschimbat repede, după ce li s-a risipit nebunia, în ţărani săraci, închistaţi în trecutul lor): o plimbare prin pădurea luminată de lănci oblice ca o catedrală, cu» încarea în traista pe care o aduci seara târziu plină de hribi şi de bureţi; o dimineaţă de Paşti vântoasă, fără nori, vestită de dangăte de clopot de pa platouri până în văi, şi când tot cătunul se dusese cu mic cu mare să frângă azima şi să frigă coţi întregi de cârnaţi sub castanii uriaşi de pe unul din locurile însemnate ale „Pustiului”. Emoţia la primul păstrăv prins în apa rece, în mijlocul stropilor de soare; mirosul gardurilor vii presărate cu flori albe pe care îl respiri primăvara, cu inima plină de speranţă, în mijlocul ierburilor de un verde crud, ieşite de curând de sub ultimele petice de zăpadă; apropierea verii, tulburarea care te împinge să cauţi în aerul înserării nu ştiu ce căldură dulce, ce boare, ce adieri mătăsoase; apusurile, toamna, care incendiază, în depărtare, cu flăcări îngheţate, ferestrele unui conac şi desfăşoară spre apu; stindardele unor vremuri de Apoi; zorile din iulie ciuruite de ciocârlii şi de lăstuni, beţia cerului deschis, curat de la un capăt la celălalt, de un albastru tare de albăstreală, lumina puternică a verii, când amiaza străluceşte printre umbrele verticale…

Da, acest purgatoriu avea câteva ferestre care dădeau totuşi înspre partea frumoasă a vieţii, dar până la treisprezece sau paisprezece ani, crâmpeiele acestea de paradis rămâneau vagi şi inconsistente, de parcă i-ar fi thuit mai mult timp decât altora ca să iasă din starea de incertitudine a începuturilor. Şi iată că tocmai într-o dimineaţă de vară…

Preciză că făcea parte din ultimii copii, cei care nu se dezvoltaseră bine – selecţia nemiloasă îi cruţase printr-o minune – iar mânuirea securii sau aratul cu plugul îl făceau să se simtă rău, să-l treacă sudori reci. Dacă nu era bolnav, adică zăcând în pat, scuturat de febră – rezistenţa muntenilor nu se pierde în nimicuri

— Oricum, nu se bucura de prea multă sănătate:

prostraţie, oboseală foarte mare, o stare bolnăvicioasă cu frisoane şi cu o sudoare lipicioasă ce nu-l părăsea nicio clipă, era un convalescent pe viaţă. În permanenţă uşor dezgustat de ce se petrecea în trupul lui, în permanenţă uşor dezgustat de ce se petrecea în afară: ploaia care întunecă geamul, amorţeala povârnişurilor arse de frigul iernii, urletul plictiselii în tăcerea cătunului, când soarele arde pe acoperişuri, sau când gerul face să trosnească orgile de gheaţă care atârnă de ţiglele suprapuse ale frizelor provensale. Acolo sus, toate aceste stări de oboseală, nişte boli de lux, nu intră în sfera medicinii: voinţa omului nu-i destul de tare. Îl dojenesc Duţin: „Dar ce Dumnezeu ai!” Pas de le spune acestor animale de povară că are senzaţia că ceva din el e mutilat... Dar ce anume? Parcă el ştie dacă e vorba de ficat, de creier sau de suflet? În sfârşit pe la paisprezece ani, trage o răceală zdravănă, face patruzeci de grade, tuşeşte luni în şir, aşa că i-i zgârie plămânii, scuipă sânge – atenţie! de data asta e un lucru precis, cunoscut, şi iată-l ţinut la căldură ca un puişor, sub plapumă, înconjurat de sticluţe şi de ceaiuri cu miere, atâta timp cât iarna urlă şi vătuieşte ţinutul, apoi, când vremea se îmblânzeşte, îl trimit pe pajişte, cu caprele, cu o pernă, o carte, printre ierburile de un verde palid, cel al sevelor care urcă, şi seva din trupul său începe săi ca ti faleze privirea, să-i rotunjească umerii şi pieptul zăbrelit de coaste, să-i îngroaşe vocea – să-i aducă o forţă, o greutate uşor bovine, dar salutare.

Şi iată-l, într-o dimineaţă, singur pe câmp, sub cerul de un albastru tare ca în pustiu, limpezit, fără nicio urmă de nor, aşa cum este adeseori deasupra platourilor sărace. Situate la mari înălţimi. Se simţea plin de viaţă şi de sănătate. Iarna în pat, cu toată lumea în jurul lui, fierturile pregătite de un tată cu o droaie de copii pe cap şi devenit maestru în arta de a pregăti e aiuri le medicinale, accesele de febră care zguduie tot corpul, ard deşeurile, limpezesc sângele, îi lăsaseră un trup căruia nu-i lipseau decât aripile ca să zboare. Oare lumea a început pentru el cu adevărat în ziua aceea? îşi aminteşte de un parfum de narcise, el

fiind întins cu nasul în iarbă, nebun, liber, beat de fericire. În sfârşit, pe lume, în lume. În sfârşit, în jurul său, lucruri din care se hrănea ca un 0111 ce jinduise după pâine proaspătă. Oare să în tâmplat câteva zile mai târziu, când urca spre Mézenc, în mirosul acru al grozamei, pe jumătate insectă, pe Jumiv

Ta te mireasmă? Se revede, ca o şopârlă întinsă pe un bloc de granit a cărui suprafaţă şi căldură le împărtăşeşte până în măduva oaselor. Viu, unit cu lumea. Oare mai târziu, anul următor, în pragul toamnei, când păzea caprele deasupra unei văi unde răsuna nicovala unui cătun, simţind mirosul înţepător al primului foc de fag al cărui fum se risipea în aerul călduţ, încărcat de mirosuri de pădure? Sau poate şi mai târziu, într-o dimineaţă cu zăpadă, pe un drum care trosnea sub paşi, în care un soare mare, roşu, nou-nouţ, aşeza în inima frigului o vară veşnică? Sau într-o altă primăvară, când într-o atmosferă de o claritate ireală, munţii cu coaste păroase, cu creste sfârtecate călătoreau cât vedeai cu ochii, şi imaginea lor îl urmărea zi şi noapte ca un mesaj încântător şi crud.

Nu cumva mai degrabă în fiecare clipă din epoca de dinaintea potopului reîncepuse venirea sa pe lume? N-ar trebui cumva să evoce oricare noapte, oricare arbore sau potecă? Răsfoiţi Marea Enciclopedie a Creaţiei, răsfoiţi, răsfoiţi: la fiecare pagină, în fiecare rubrică, veţi afla notată o minune, Pietre cenuşii lucind în ploaie, Vânt care urlă pe străduţă şi strecoară pe sub uşă veşti de dincolo de lume, Zori sculptând geamurile cu chiciură roşiatică, Grădiniţă săracă, în faţa casei, şi care rând pe rând se însufleţeşte, şiroieşte, se întristează într-o tăcefe neagră şi albă, şi apoi îşi reîncepe viaţa, îşi întinde minusculele văluri îndulcite sub fluxul rece al lui aprilie, Plecări sub cerul de oţel al nopţilor adânci, pe drumurile pline de gropi, în clipocitul turmei pe care o cheamă pajiştile verii de pe înălţimi… De la A la Z, totul e aici, bogăţia lucrurilor, plenitudinea clipelor, nişte flori nemişcate, zilele rotunde, netede ca pietrele de râu, timpul oprit în loc, ancorat de

anotimpuri, flotilă punctuală care îşi aduce la destinaţie încărcăturile de flori, de seminţe, de fructe, de hrană abundentă, de căldură şi de frig, de vânt şi de tăcere, de amorţeală, de sprinteneală, de toropeală, de înţelepciune…

Dar anotimpurile vor naufragia şi potopul timpului va pustii lumea. Uneori se deschide o fereastră, frigul ne pătrunde puţin, vântul ne mângâie, un miros ne opreşte; sunt trimişi ai lumii dispărute, care îşi croiesc un drum printre dărâmăturile şi deşerturile noastre, până la speranţa noastră şi pe care o purtăm neştirbită în inimă, de a reface drumul invers, de a pune din nou piciorul pe un pământ sigur şi oprit, de a simţi că pietrele există, ca şi grădinile şi drumul care scârţâie sub paşi, în zori. Speranţa, această alchimie a îndurării şi a disperării, care ne construieşte cum poate un viitor cu resturile trecutului…

— Hai, urcă, ţi-am pus deoparte o bucată de tartă cu jeleu de zmeură…

— Poftim? (Ardusson şi Julien se urcaseră iar până la marginea pădurii şi dominau douăzeci de mii de hectare de lumină şi de căldură hărţuită de insecte).

— Avertismentul, zise Ardusson, semnul – discret – ca să te opreşti, sfârşitul epocii vacilor grase, pustiul.

Cel adevărat – nu acela a cărui traversare duce la văile mănoase ale Canaanului, nici cel unde se aşezaseră strămoşii săi, partizani voinici a căror urechi şi inimă erau astfel alcătuite încât să audă cuvântul Domnului în liniştea străbătută de ecouri din munţii lor – pustiul absolut, peste care apasă pentru totdeauna o toropeală de pământ pârjolit.

Şaptesprezece ani? Optsprezece ani? Se întorcea de la câmp, cu o unealtă pe umăr. Vecinii lui aveau o fată care ocupa un loc important în visele sale. Era într-o *zi* de mai, sau de iunie? îşi amintea sfârşitul acelor dimineţi pline de zumzete şi care moţăie în căldura timpurie, parfumul trandafirilor proaspăt stropiţi şi în departure, pretutindeni, coastele aidoma unei blăni de vulpe, tinde iarna mai dăinuia încă; acolo sus primăvara trebui i s-a dea lupte

grele ca s-o alunge pe predecesoarea sa…

Şi puştoaica aceea… Marie-Louise, aşa cred… care făcea semne cu mâna de la fereastra bucătăriei, o mică gospodină cu pieptul împlinit, cu obrajii înflăcăraţi, învăluită în aburi şi în soare: „Ei bine, ai văzut gura iadului? Ce-i cu tine, ai surzit? Î ţi repet că ţi-am pus deoparte… Oh, şi la urma urmelor, du-te-ncolo de prostănac… Iadul… Naiva, ce adevăr grăia… Clipa fericită îl străpungea cu o săgeată otrăvită: niciodată de aci înainte. Niciodată de *acum* înainte – de parcă un şuvoi de ani l-ar fi dus cu sine, departe, şi şi-ar fi adus aminte mai târziu, foarte târziu, prea târziu… îndepărtat, pentru totdeauna. Puterea nevăzută se punea în mişcare, era deja mâine, trandafirii se ofileau deja, furându-i verii durata, întipărind moartea pe chipurile pe care el urmărea schimbările, transformările, după un an, un anotimp, de la săptămână la săptămână, în amărăciunea unei îmbrăţişări al cărei uzufruct nu-i revenea, orfan de toţi ai săi, pe care prăbuşirea sa interioară îi îmbătrânea, îi băga în pământ înainte de vreme. O lumină austeră se răsfrângea acum asupra lumii, lipsită de strălucire, slabă, stinsă, ca privirea unui ochi acoperit de albeaţă, parcă opacizată de acele văluri alburii p2 care sfârşitul zilelor frumoase şi sfârşitul vieţilor le întind pe cer, după asemănarea stărilor noastre de oboseală şi de descurajare. Nu mai era nimic de văzut în faţa lui, înainta mergând înapoi, cu ochii aţintiţi pe o uşă care n-avea să se mai deschidă – sau atât de puţin, între două clipe, dintr-o neatenţie a senzaţiei sale de saturare, într-un moment de distracţie al uzurii sale morale.

Să continui să vezi lucrurile, să iubeşti fiinţele cu toate că ceva din tine a devenit orb, inert. Panta alunecă nemaipomenit de repede. Atât de repede încât îl cuprinse dezgustul de acest ţinut din străfundurile sale curând redus la stadiul de decor fără profunzime şi fără relief, îl crezură bolnav – întotdeauna vor fi considerate semne de boală pe undeva scandaloase, sigur prosteşti, toate stările de trezie prost folosite, pierdute, utilizate în alte scopuri decât pentru meserie. Bolnav, nebun, alungat de

Dumnezeu: maşinăria biblică greoaie care orânduise lumea ca un şantier colectiv nu se încurca defel cu atare nuanţe şi îi învăţa pe credincioşi să nu se considere aici decât în trecere, să nu se arate pe ea pretenţioşi în privinţa condiţiilor de călătorie, să nu facă dintr-un instrument un scop. Ce importanţă avea să fii pe lume sau să nu fii, fraţilor, să lăsăm asta pe seama păgânilor, a necredincioşilor.

Străin printre ai săi („Cărţile tale te-au schimbat mult…”), descumpănindu-l şi mai mult prin lecturile imprudente şi prin discursurile sale ce îndemnau la revoltă pe bătrânul pastor care asista, neputincios, depăşit, la damnaţiunea protejatului său („De ce nu te-am lăsat în mijlocul caprelor tale, bietul meu copil!”), Jacques Ardusson o porni din loc, începu să bată drumurile pe urmele paradisului pierdut şi ale-înlocuitorului său cel mai accesibil: aventura. Mulţumindu-se cu puţin pentru că voia mult, iată-l rând pe rând slujitor la o fermă, păstor, poştaş de ţară, înspre Die, transportor de lemne pe *tartanele* care făceau curse între pădurile de pe coastă şi Marsilia, pescuitor de arici de mare, vânzător de oţet, de lapte de măgăriţă, negustor ambulant vânzând batiste, aţă, cântece populare şi eventual câteva eşantioane din acele idei egalitare şi utopice care se găsesc din belşug pe marginea drumurilor de vreo zece ani încoace, şi care, din când în când te trimit în hanurile orânduirii pentru trei zile sau pentru zece ani. O sută de meserii, o sută de destine, schimbând locurile şi hainele precum Don Juan femeile: un mod de a-şi înşela uscăciunea sufletească, de a fugi de sine. Fascinat, Julien îşi proiecta proprii demoni în povestirea acestui exilat veşnic care, ca şi el, găsea o liniştire a angoasei sale şi imboldul necesar nervilor săi blazaţi în lipsa de confort, în furtuni, în landele de o tristeţe apăsătoare, în cerurile răvăşite, în pădurile pline de răufăcători, în locuri deosebit de sinistre – şi, astăzi, o raţiune de a trăi în această întoarcere în vremea cavernelor pe care i-o dăruise holera.

Auziră, jos, voci strigând: „La masă, la masă!” şi în

spatele lor apărură din pădure copiii, alergând, urmaţi de Françoise care, în trecere, le făcu un semn cu o mână, ridicându-şi cu cealaltă fustele stropite de noroi.

— LUcrul cel mai ciudat, continuă Ardusson, este că povestea biblică ne oferă o imagine destul de justă a nefericitei noastre aventuri pământeşti. Totul se petrece ca şi cum între naştere şi moarte am trăi complet destinul speciei noastre, care este cel al lui Acâam. Tinereţea seamănă cu Epoca Grădinii celei Dintâi, date fiind totala noastră necunoaştere a nenorocirilor care ne pândesc şi prospeţimea impresiilor noastre. Apoi, timpul şi credincioasa sa soţie, moartea, îşi fac apariţia, discret urmate de bastarzii lor: voinţa de a înţelege, cuvintele. Şi atunci începe rătăcirea la est de Eden, în ţinutul vacilor slabe şi al izvoarelor secătuite, al soarelui orbitor, al raţiunii care se răsuceşte în cerc şi-şi muşcă singură coada: demnă imagine a şarpelui, a lui Lucifer – *lucem ferit*, cel care poartă lumina, evidenţa: exact contrariul credinţei…

Se opri o clipă din mers pentru a privi pe o grozamă două lăcuste pântecoase, ce aveau pe spate o şa ca ale trăpaşilor şi o spadă a cărei lamă curbată se înălţa la coada lor, ca pentru a descuraja orice atac neaşteptat:

— Nişte epifigere, rosti el… Când te gândeşti că ar fi de ajuns să ne pierdem memoria ca să cunoaştem iarăşi fericirea… Vezi, plantele, insectele, păsările, ei, bine, ele n-au fost niciodată alungate din rai. Nici trecut, nici viitor, nici păcatul originar, nici timp: un prezent etern. În cursul evoluţiei noastre am contractat toate aceste boli, în craniul nostru se află îngerul cu spada de foc. Trupul nostru mai are încă dreptul să sălăşluiască în paradisul pierdut. Îşi aminteşte de el până în cele mai mici molecule. Pentru el, şi numai pentru el, timpul se opreşte uneori, se întredeschide, şi câteva clipe de extaz lasă să? pară ţesătura eternităţii. Uite, închide ochii, întoarce-ţi faţa spre soare, respiră parfumul ierburilor încălzite, nu te gândi la nimic; te-ai întors în dimineaţa celei de-a şaptea zile. Tot trecutul: nu face nici doi bani!

27 august.

Era de prevăzut. Am intrat într-o perioadă de evenimente supranaturale. Unii dintre noi au viziuni, asistă la fenomene misterioase, aud voci, zăresc semne. Hortense Maurin, ce nu pare a fi dintre cele care îl văd pe diavol strâmbându-se în mijlocul flăcărilor din sobă, afirmă că a observat pe lună o cruce neagră şi în preajma ei două oase lungi. Îşi părăsise culcuşul pentru a-şi satisface o trebuinţă naturală şi în fapt îşi potolise o nevoie de supranatural. În timp ce tânăra femeie, foarte alarmată, se duse să-şi trezească soţul, care dormea buştean şi pe care „trebui să-l zguduie bine, un banc de ceţuri, jucând ca să spunem aşa un rol inoportun, găsi cu cale să înghită această planetă intrată în serviciul lumii de dincolo, astfel încât omului nostru nu-i fu cu putinţă să se desfete privind spectacolul.

Din această cauză, Maurin ar fi preferat ca ciudăţeniile pe care astrul nopţii i le înfăţişa soţiei sale să rămână secrete, cel puţin atâta timp cât ceţurile îl împiedicau să le vadă, dar asta era ca şi cum ai vrut să opreşti vântul să bată, aşa că de-a doua zi chiar, după căderea nopţii, toţi membrii tribului se înfăşurară în mantale şi în cuverturi ca să privească luna. Din păcate n-avu loc niciun spectacol şi toată noaptea discul strălucitor nu binevoi să arate decât banalele pete cenuşii datorate structurii sale, şi care îi dau în permanenţă acel chip melancolic, întristat fără îndoială de spectacolul diferi»telor noastre nebunii şi nenorociri.

Această defecţiune a puterilor oculte, care n-a stârnit decât uşoare ironii ce lăsau să se întrevadă mai mult decepţie decât îndoială, n-a făcut dècât să sporească setea de mister şi cea de supranatural pe care le pot simţi nişte persoane lipsite de luni de zile de sprijinul credinţei, smulse din mijlocul obiceiurilor şi al distracţiilor lor obişnuite şi azvârlite, sub ameninţarea unui flagel cumplit, într-o aventură plină de nesiguranţă şi pândită de tot felul de primejdii, poate acestea fac să apară nevoia de miraculos şi creează credinţa religioasă cu ce se nimereşte. Deşi nu mai suntem la curent cu ultimele ei

isprăvi, holera continuă să-şi facă mendrele în culise. Nimeni nu vorbeşte niciodată despre ea, dar îi simţim prezenţa printre noi, manifestându-se pe căile piezişe ale visului şi ale fantasmagoriei.

Astfel, noaptea trecută, Justine Linsolas ne-a sculat brusc din somn cu urlete îngrozitoare şi salturi necontrolate care ne-au făcut să ne temem de vreo criză de epilepsie. Această tânără femeie cu o fire, ai crede, nepăsătoare şi veselă, are totuşi coşmaruri înspăimântătoare. În cel din urmă văzuse împrejurimile cavernei acoperite de cadavrele noastre desfigurate, negre aşa cum ar fi dacă ar purta semnele flagelului indian, şi toate bunurile noastre, haine, saci de grâne, de făină, jefuite sau pradă flăcărilor printre construcţiile noastre distruse. Linsolas, spirit batjocoritor, necredincios ca un păgân, incapabil să acorde cea mai mică crezare lucrurilor pe care ochii săi nu le-au văzut şi mâinile sale nu le-au atins, m-a tras cu toate astea deoparte ca să-mi şoptească la ureche că, din păcate, coşmarurile soţiei sale au tendinţa să se împlinească. Mi-a dat nenumărate exemple de situaţii când el însuşi n-ar fi avut decât să se felicite dacă ar fi plecat mai atent urechea la aceste presentimente nocturne. Jocul coincidenţelor este în stare de lucruri de acest fel, asta este tot ce se poate spune, dar nu-i prima dată că văd minţi neşovăitoare şi eliberate de orice prejudecată, strângând sub masă, în faţa şi sub ochii judecăţii criticii lor, care se face că se uită în altă parte, rămăşiţele a ceea ce în mod public ei pun pe rug în fiecare clipă.

Unii au văzut un stol mare de corbi înălţându-se din fundul unei văi situate la sud-vest de promontoriul nostru; erau verzi, şi nu aceasta este culoarea lor obişnuită. Alţii au auzit râsete batjocoritoare în pădure. Vrând să afle de unde venea zgomotul au descoperit o poiană al cărei pământ purta urme de picioare de ţap printre ierburile strivite. Urme asemănătoare au fost descoperite la intrarea înconjurată de ţăruşi a cavernei noastre, deşi uşa acesteia este închisă cu grijă pentru a zădărnici planurile vulpilor.

Cenuşa din vatră era împrăştiată. Astfel încornoratul cu copite despicate vine de aci înainte să-şi facă de cap şi să zgândăre tăciunii sub nasul nostru. Aşa stând lucrurile, dacă izolarea noastră o să se prelungească, nu vom întârzia să vedem ieşind din nou din pădure, din râu, din nori, din ploaie sau din vânt o droaie de mici divinităţi, zâne, vrăjitoare şi alţi spiriduşi, pe care creştinismul nostru i-a cam. Năpăstuit, atrăgându-i uneori de partea sa, făcându-i să şomeze cel mai adeseori, dar care nu aşteaptă decât să-şi reia slujba, fără a fi încetat, de fapt, vreodată s-o facă sub alte veşminte, în sânul unei religii pervertite, unde graniţele dintre credinţă şi superstiţie sunt tot atât de imprecise şi se întrepătrund tot atât de mult ca cele dintre flăcări şi fum.

Se pare că Julien Jourdan n-a fost cruţat de această epidemie de minuni. Cazul său pare mai serios: apariţiile trebuie să fie la înălţimea cugetării noastre filosofice şi a cerinţelor noastre mistice. El m-a asigurat că a văzut o mulţime de stele pe coasta unui munte. Stelele nu acceptă în general să se aventureze pe pământ decât în împrejurări serioase: venirea lui Mesia, catastrofa finală. „Ar fi prea frumos!” a exclamat el, râzând. În legătură cu eventualitatea’s din urmă pe care nouă din zece semeni de-ai noştri ar avea prostia s-o considere nu prea veselă. Acest fiu de burghezi i-a trădat oare pe ai săi până la capăt? Este cumva unul din acei oameni blestemaţi care îşi petrec viaţa nu ascunzându-şi capul în nisip şi profitând de şansă graţie unei imaginaţii infirme, ci rupându-şi unghiile de zăbrelele închisorii pentru a încerca să întrevadă în moarte o portiţă de scăpare mai puţin nesigură decât aceea a credinţei, mai puţin cumplită decât aceea a neantului?

Mi-e tare teamă că norul acesta a ieşit direct din mintea sa hăituită, precum un cântecel care iese de pe buzele unui copil rătăcit în întuneric, fără voia lui. Doar să nu fi fost vorba de o extraordinară migraţie de licurici: s-au mai văzut uneori în timpul verilor lungi şi calde. Putem de asemenea să ne gândim la o procesiune nocturnă a unor

ţărani conduşi de preotul lor către vreo capelă şi care, poirtând o mulţime de lumânări ferite de vânt cu un con de hârtie ar fi creat, dată fiind distanţa, iluzia unei lumini fosforescente cereşti având o tainică misiune.

23 august.

Scena la care am asistat azi-dimineaţă, foarte devreme, Jean-Baptiste Huart şi cu mine, s-a desfăşurat foarte departe de aceste preocupări metafizice. Plecasem să controlăm gropile care până acum n-au dat niciun rezultat. Probabil pentru că nu erau bine camuflate, aşa că aveam intenţia să înlocuim lesele din créngi de brad, aşezate peste ele, printr-o împletitură mai uşoară presărată cu ace de brad şi bucăţele de scoarţă, acoperământ mai asemănător cu cel al solului şi care putea înşela mai uşor privirea ageră a adversarilor noştri. Cum, pe când ne continuam treaba, l-am întrebat, aşa în glumă, pe tunarul nostru cel voinic prin ce minune aripa întunericului nu binevoise pentru moment să-l atingă, el mi-a ţipat ceva la ureche şi m-a tras atât de repede în spatele unei stânci încât am crezut de-a binelea că provocasem represaliile Necuratului şi că acum aveau să înceapă. La celălalt capăt a3 potecii nu ne-a apărut o fantomă ci unul de-ai noştri, în carne şi oase, cu toate că atitudinea lui nelinişţită şi mersul lui prudent, sub lumina verzuie care domneşte în aceste cripte vegetale, l-ar fi putut face să semene mult mai bine cu o n ălucă decât cu marsiliezul cel vioi, numit Pierre Vaïssette, care ne ajunsese din urmă atunci când eram gata să-i abandonăm pe soldaţii de la Saint-IIippolytedu-Fort. Ţinându-ne răsuflarea, l-am observat fără a părăsi adăpostul, fiandea nici purtarea lui, nici prezenţa lui în pădure, pe unde nu umblă deloc de obicei, nu ne păreau fireşti.

Nu ne înşelam. După ce s-a asigurat că nimeni nu se luase după el, individul, apucând o ramură groasă de brad pe care probabil că o tăiase în acest scop şi o ascunsese sub un desiş, împinse un capăt între două stânci şi slujindu-se de unealta lui ca de o pârghie, făcu încet să se răstoarne cea mai mare din ele – avea pe puţin trei sute de

livre pe covorul de muşchi, unde se rostogoli fără zgomot.

— Caută probabil o comoară, îi şoptii eu tovarăşului meu.

— O să ne convingem, îmi mormăi acesta la ureche. Pehlivanul ăsta nu mi-a inspirat niciodată, o încredere totală. Are o mustaţă prea fină pentru un fiu de tâmplar, aşa cum pretinde el că e.

Trosnetele produse de cuţitul mârsiliezului când zgâria pământul le acoperiră pe cele pe care le provocarăm noi strecurându-ne până la el printre tufişuri cu precauţiuni de indian sioux. După un prea multă vreme, căutătorul de comori scoase din ascunzătoarea sa un fel de sac înfăşurat într-o pânză cernită pe care o desfăcu în grabă, continuând să arunce în jur priviri de om care se teme că-i urmărit de diavol. Atunci avurăm surpriza să vedem că, după ce se aşeză, îşi scoase o cizmă de unde lăsă să-i cadă ceva în palmă. Distanţa era prea mare ca să putem distinge ce anume era, şi spinarea lui ne stânjenea şi ea, dar date fiind aerele şi tertipurile individului, puteai ghici uşor cam despre ce era vorba. Huart, socotind că sosise momentul intrării noastre în scenă, se înălţă şi făcând câţiva paşi mari se năpusti asupra lui Vaissette, cu mine pe urma lui.

— Aşa va să zică, prietene, îţi cloceşti cocoşeii?

Nenorocitul sări atât de brusc în picioare încât conţinutul sacului se răspândi pe jos cu un zornăit care suna limpede în ureche. Alb ca varul, ne privea uluit, nereuşind să scoată niciun cu vânt. Pe pământ se afla o mică avere, pe care o evaluai la prima vedere cam la patru sute de ludovici.

— În te uită, să ştii c-a spart o bancă! exclamă tovarăşul meu. Apoi, adresându-i-se. Pe un ton sever marsiliezului, ale cărui mustăţi şi favoriţi, deşi crescuţi în neorânduială şi năpădiţi de barbă, mi s-a părut, deodată, că indică tot soiul de infamii şi de ticăloşii vâscoase:

— De unde ai toţi banii ăştia? şi ce-i cu monezile vârâte în cizme? Eşti un hoţ!

— Nu, bâlbâi jalnic inculpatul, nu-s un hoţ. Pot să vă

jur pe cenuşa mamei mele. Am să vă explic. Uite, sunt un jucător.

Podoabele sale capilare părură să-şi recapete o parte din decenţă.

— Jucător, hoţ, tot una-i, ţipă Huart cu o voce sonoră ca bronzul, care făcea să răsune toate bolţile şi toate ungherele pădurii. Ştii că rişti să ne târăşti pe toţi într-o mare încurcătură cu afacerile tale necinstite?

— Vă rog, nu strigaţi aşa tare, o să vă audă toată lumea, implora marsiliezul mai mult mort decât viu. De altfel, tocmai…

— Ce, tocmai? Ai terminat cu minciunile? De unde ai monezile pe care le-ai băgat în cizmă?

— Doamna Boué mi le-a „încredinţat" fiindcă o să ne căsătorim, asta e, pricepeţi… şi asta v-o jur pe cenuşa mamei.

Conta pe această veste pentru a-l ului pe judecătorul său şi a îndulci severitatea sentinţei (ne-a mărturisit după aceea că se temea că va fi expulzat pe dată din sânul comunităţii).

— Las-o baltă cu cenuşa maică-tii. Când mă gândesc că nu ştiu câţi oameni nevoiaşi ar putea trăi ani de zile cu ce ai tu aici… Eşti un escroc.

— Luaţi-l, zise Vaïssette, împingând aurul cu piciorul cu un gest dispreţuitor. Nu-mi mai trebuie.

— Nici nouă nu ne trebuie. N-am chef să văd într-o bună zi jandarmii ocupându-se de treburile noastre din cauza combinaţiilor tale dubioase. Oh, acum îmi aduc aminte. N-ai fost foarte încântat când văduva ne-a propus să ne ducem să cerem ajutor la Vărul ei de la Mende. Ştiai că lucra la prefectură şi desigur că nu-ţi prea face plăcere să ai de-a face cu oamenii de pe-acolo.

Individul se făcuse cenuşiu la faţă, ai fi zis că hainele sale, de care avea atâta grijă, se mototoliseră sub ochii noştri, iar accesoriile capilare ce constituiau de obicei panoplia jucătorului de cărţi priceput în a dezgoli pulpele slujnicelor şi a goli buzunarele victimelor sale păreau acum nişte ornamente jalnice lipsite de orice valoare. În

sfârşit ne-a destăinuit, cuprins de remuşcări, potlogăriile pe care le înfăptuise de-a lungul unei vieţi nu prea strălucite, dar se jură din nou pe cenuşa tuturor strămoşilor săi că nu furase niciodată nimic, decât la cărţi, ajutând din când în când soarta când norocul îi întorcea prea categoric spatele, ceea ce nu-i un lucru mai necinstit decât oricare operaţie comercială sau financiară, domeniu unde acrobaţiile sunt considerate fapte eroice şi unde dansatorii pa sârmă trec drept nişte eroi. Povesti cum fugise din Marsilia în clipa când holera se inter pusese în mod oportun între el şi câţiva parteneri de joc exasperaţi de norocul din cale afară de mare cu care mâinile sale atrăgeau atuurile.

Mai era şi acea mică tăinuire, o treabă în care fusese vârât fără voia sa, buna lui credinţă fiind înşelată de un prieten care. Fiind aşa-zis strâmtorat, îi încredinţase câteva vechi bijuterii de familie ca să găsească el cumpărători printre nenumăratele relaţii pe care şi le făcuse în lumea jucătorilor, oinde trocul, plata datoriilor în obiecte de valoare şi contrabanda de lucruri mărunte erau foarte obişnuite şi facilitau traficul paralel, avantajos atât pentru cumpărător cât şi pentru vânzător. Poliţia venise să vadă ce-i cu bijuteriile care, deşi erau de familie, şi-o pierduseră pe-a lor şi erau gata să-l trimită la ocnă. Incriminat, naivul spuse numele prietenului, dispărut fără urme. Disculpat în privinţa furtului, avea să fie judecat pentru dosire de lucruri furate când, în timpul unei răscoale în închisoare, provocată de o foarte mare creştere a mortalităţii la începutul epidemiei, reuşise să înşele vigilenţa paznicilor şi, după ce petrecuse trei zile pe acoperişurile închisorii, evadă sfâşiindu-şi hainele spre a face din ele o frânghie, trecu pe la el pe acasă în miez de noapte ca să îmbrace un costum şi să scoată de sub scândurile podelei beneficiile a zece ani de joc, de fanfaronade şi de figuri de prestidigitaţie, care erau pe punctul de a-i atrage grave represalii din partea celor jumuliţi.

Urmarea o cunoşteam: sosirea sa bruscă în locul de

carantină în clipa când puneam la cale fuga noastră şi dorinţa pe care o exprimase de a ni se alătura şi de a ne împărtăşi soarta până la capăt. Ceea ce ignoram era faptul că această alegere, dictată la început de nevoia de siguranţă, de posibilitatea de a-şi pierde urma devenind unul din grupul nostru şi schimbându-şi numele, fusese determinată după aceea de sentimente mai cinstite şi mai dezinteresate. Nevoit să îndeplinească alături de ceilalţi sarcini de interes comun, descoperise binefacerile solidarităţii şi acel devotament refuzat de egoismul nostru în vremuri obişnuite dar pe care evenimentele dramatice ştiu, şi cu ajutorul inimii, să ne facă să-l manifestăm în mod spontan. Când zic cu ajutorul inimii vreau să spun că doamna Boué – este surprinzător de altfel să vezi în ce măsură farmecele ei sechestrate de văduvie nu aşteptau decât să înflorească din nou – a jucat un rol important în zelul cu care degetele de porţelan ale prestidigitatorului s-au înfundat în noroi sau s-au sfâşiat de pietre. În acelaşi timp, o femeie căreia începuse să-i facă curte din convingere profesională şi fără îndoială pentru că ea reprezenta un mediu social superior mediului său, l-a făcut într-un anumit fel să devină omul care îşi închipuia ea că este. Vai, sentimentele sale atât de frumoase nu reuşiseră încă să-l facă să sacrifice în favoarea comunităţii o mică avere pe care se gândea s-o consacre făuririi unei vieţi conforme cu noile sale hotărâri şi oferindu-i viitoarei soţii t, ot ceea ce îşi poate dori văduva unui ofiţer pentru ea şi pentru fiica ei.

Toată afacerea cu cocoşeii ascunşi (patru sute douăzeci şi cinci de ludovici au rămas acolo, vârâţi sub stâncă în aşteptarea unor zile mai bune) s-a încheiat cu această declaraţie lapidară:

— Dacă credeţi că a trişa este un furt şi că toţi aceşti bani trebuie restituiţi proprietarilor legitimi, atunci vă declar că ei vă revin vouă de drept, fiindcă oamenii de soiul celor cărora li i-am şterpelit au fost mai îndemânatici decât mine ca să vi-i ia folosindu-se de propriile voastre mâini ca să-şi strângă averile.

Şi iluzionistul pocăit cită numele unor dinastii celebre şi onorate ale căror odrasle se duceau să delapideze fără remuşcări excedentul beneficiilor pe mesele tuturor tripourilor şi în cămăruţele tuturor cafenelelor dubioase.

Zice o vorbă că dacă nu primeşti nicio veste, e’s: gur că totul merge bine… Nu-i adevărat! aici, p2 această stâncă mai izolată de restul lumii de groaza holerei decât o insulă înconjurată de recife, proverbul se potrivea exact invers. În neliniştea lor, unii, nervoşii, cei cu imaginaţia bogată” găseau că zilele nu se mai sfârşesc. Fum la orizont, zgomot, zvonuri proaste, la drept vorbind ar fi preferat aşa ceva mai degrabă decât această linişte descântată cu oase ridicole, nori şi farmece diavoleşti întâmplătoare, care nu lăsau în urmă nimic palpabil. Cei terorizaţi de jandarmi mai că ajunseseră să dorească să-i vadă, atât de mult îi apăsa liniştea. Ia să fi fost un incendiu serios înroşind orizontul în timpul pândelor noastre nocturne, un convoi militar care să răsune în adâncul defileului mut, noi fiind, desigur, îngroziţi, ascunşi ca nişte şobolani în tainiţele pădurii, dar uşuraţi, eliberaţi, cuprinşi de înfrigurare: în sfârşit lumea ne trimite veşti, nu mai tace chitic cum a făcut de două luni încoace, de o să ajungem să credem noi cei de aici., de pe terasa noastră, că se apropie de sfârşit, că Dumnezeu va răsuci cerul ca pe un pergament, sfântul Ioan a spus-o prin gura lui Jacques Ardusson. Şi cu atât mai rău pentru Dumnezeu dacă toată povestea asta nu-i decât o minciună. Apocalipsul, voi, noi o să-l facem, după cum afirmă Huart. Atunci cum vreţi să nu găsim că fumurile, dezordinea, chiar dacă le datorăm holerei, au o culoare frumoasă, o sonoritate agreabilă: ne-ar permite să sperăm că flagelul indian este pe cale de a curăţa lumea noastră de bolile ei cele rele. Oare vă gândiţi voi, tăbăcarii, şi voi, ţesătorii, la ce vă aşteaptă acolo jos, după ce va lua sfârşit această petrecere funebră?

În lipsă de fumuri, de drame, de hărţuieli, – holera prilejuise câteva, va mai prilejui şi altele –, colonia avea să trimită un voluntar spre vreo culme ce domina văile locuite

de unde nu ajungea până sus niciun zgomot, nici măcar dangătul unui clopot. Unul spre sud, unul spre nord, era de ajuns ca să le aducă o vedere generală despre ceea ce se petrecea sau nu se petrecea prin alte locuri. ALTE LOCURI: „Izolarea le dădea acestor cuvinte rezonanţe magice, atribuia distanţelor dirrâcnsiunile astronomice pe care le închipuia lipsa de experienţă a tinereţii. Neîndepărtându-se de acest perimetru, îşi refăcuseră un echilibru geografic: creasta defileului din faţă. Pajiştilor – trei, patru sute de metri? – li se părea un loc îndepărtat, fascinant, inaccesibil, aşa cum ar fi fost el pentru nişte copii.

Julien se oferise imediat ca voluntar: o doză bună de singurătate avea să-i fie salutară după cele zece săptămâni de viaţă în comunitate. Mai avea de dezlegat şi taina norului: or tocmai pe una din culmile e cele mai înalte care se ridicau la nordul masivului muntos îi apăruse grupul de stele.

O privise de o sută de ori: o leghe în linie dreaptă, trei cu ocolişuri, o lungă şiră a spinării chelboasă, în afara timpului, cu pielea verzuie, cu creasta aidoma unui şantier de demolare, zece mii de tone de granit trântite unele, peste altele, cercetate de păsările răpitoare într-o pustietate de preistorie sau de planetă pe cale de a fi stăpânită de tăcere, de licheni şi de crabi, îi sfârşitul drumului, la sfârşitul oamenilor: mereu aceeaşi dorinţă de răzbunare care îl împingea spre aceste locuri dispreţuite de sapă, de cazma, de echer, de firul de plumb al celor ce clădesc imperii – de parcă aventura umană, chiar în cuceririle ei cele mai minunate, ar fi fost rezultatul unei fapte rele şi al unei minţi înguste, mărginite, pline de emfază: lucrul cel mai admirat de Ardusson la evreii din Vechiul Testament era dezgustul lor pentru artă, pentru monumente (un singur templu în toată Palestina), pentru obiectul reprezentat, sculptat, pentru podoabe şi complicaţii inutile, ei fiind un popor în trecere, ocupând lumea ca nişte nomazi, cu un picior în pulberea drümurilor, cu altul în eternitate.

De-abia se crăpase de ziuă când Julien porni la drum. În clipa când era gata să se afunde în pădure auzi o voce strigându-l – tânără, proaspătă, dar a cui? – şi, întorcându-se, zări o siliietă neclară, cenuşie, aşezată la câţiva paşi în faţa palisadei.

— Cine e? strigă el, cu palmele făcute pâlnie la gură.

— Nimeni, răspunse ecoul. Şi silueta dispăru. Pe dată se gândi la sărutul din întuneric.

Trebui să străbată mai întâi o parte din uriaşa pădure neagră unde zorile nu lăsau să pătrundă decât o lumină de pivniţă. Copacii erau atât de deşi îneâţ fţa nevoit în mai multe rânduri să se târască sub ramurile lor împletite pentru a-şi croi un drum. Solul, lipsit de soare în permanenţă, era tapisat cu un strat gros de ace de brad cenuşii, şi aici nu creştea nicio vegetaţie. Unii arbori, acoperiţi de licheni care atârnau până la pământ ca nişte lungi zdrenţ? asemănătoare unor plete vrăjite, muriseră de mult, şi, complet putrezi, nu stăteau în picioare decât graţie proptelii oferite de vecinii lor. După ce se luptă din răsputeri în această criptă unde plutea un slab miros de mucegai, întreţinut de toate scheletele spongioase ale arborilor morţi şi de butucii mâncaţi de viermi, ajunse la o pajişte întinsă pună de ferigi uriaşe. De cealaltă parte vegetaţia deveni dintr-odată d ferită.

Era o pădure de fagi unde aerul circula în voie, cu solul curat, acoperit cu acea iarbă subţire peste care obişnuiesc să crească aceşti copaci. După câtva timp potecuţa pe care pornise se transformă într-o potecă; continuând să urmeze de departe marginea cornişei şi să înainteze spre nord, îl duse în inima unei văi adânci cu arbori monumentali pe care nu-i putu recunoaşte. Unii, cu trunchiuri lemnoase şi coroane bogate – printre ei zări nişte castani – erau atât de bătrâni încât cea mai mare parte a scoarţei lor era moartă şi pe jumătate prăbuşită; cinci sau şase persoane. Ar fi încăput fără să se înghesuie în trunchiurile lor scorburoase. Îşi răsuceau la înălţimi ameţitoare muşchii umflaţi de noduri respingătoare datorate vârstei lor înaintate. Uneori ecoul de catedrală

care dormea în aceste săli imense repeta râsetul batjocoritor al unei păsări. Pământul era plin de învelişuri ţepoase de castane, goale, cele mai multe dintre ele. Se «bucură gândindu-se că aici exista o cămară mare pe care în curând toamna avea s-o umple din nou. Tăcerea care domnea în această necropolă vegetală era întreruptă din când în când de un trosnet destul de sinistru a cărui cauză nu izbuti să şi-o explice; s-ar fi zis că cineva păşea peste nişte grinzi vechi, mâncate de care. Pe măsură ce se afunda în această singurătate uşor ameninţătoare, i se părea că se reîntoarce la epocile de început ale pământului, când Omul nu fusese încă creat şi când în mijlocul bătrânului neam al copacilor răsunau goanele mastodonţilor şi mugetele încăierărilor ler sângeroase.

Traversarea acestei păduri antediluviene îl impresionă atât de tare încât regăsi cu multă uşurare spaţiul şi cerul liber pe o landă unde nu creşteau decât grozaine marmite cu o mireaşmă sufocantă şi unde privirea se putea roti în toate direcţiile până la marginile orizontului. Pretutindeni se întindeau podişuri pustii şi planuri de munţi ce se întrepătrundeau, înceţoşaţi de căldură, plaţi ca nişte decoruri de carton. Niciun sat, niciun fum, niciun semn de viaţă, nimic. Începând de aici, poteca devenise aproape civilizată, în orice caz, în vremuri normale, probabil că folosise destul de des, şi gardurile de măceş care o însoţeau şi de care erau agăţate câteva smocuri de lână îi dădeau o notă rustică foarte savuroasă. Se îngustă între nişte tufişuri ciuruite de păsări şi deveni tainică dar veselă, la fel ca un drum din poveşti. La fiecare cotitură, Julien simţea că-i tresaltă inima şi-i zvâcneşte în vine o exaltare tulbure> de parcă se aştepta să vadă apărând brusc în faţa lui un loc fermecat, un mic univers închis, proaspăt, fără vârstă, mai misterios decât grădina Hesperidelor şi unde anotimpurile ar cunoaşte acea punctualitate, acea perfecţiune naivă pe care nu le au decât în cărţi sau în gravuri.

Acum soarele ieşise din ceţurile negre care parcă dormitau peste tot răsăritul şi peste miazăzi. Era de un

roşu cărămiziu, enorm şi ca brăzdat de mici bucăţele de funingine care îl uimiră mult pe Julien: se înflăcăra închipuindu-şi lumea întreagă cuprinsă de nebunie. Odată descotorositǎ de om, ea s-ar întoarce la originile ei păgâne şi şi-ar face din nou de cap. După o plecare greşită, planeta Terra avea să o ia de la început, să se scuture, să-şi recucerească integritatea. Totul avea să fie din nou ca în era când oceanele neîntinate nu erau spintecate de etrava nici unei nave.

Muntele cel vestit se apropiase, acoperit până la jumătatea pantelor de o pădure de esenţe extrem de variate: sicomori, molizi, nuci uriaşi, şi tot felul de alte specii necunoscute lui Julien. Când porni să urce, pădurea era luminată de lungi raze irizate care, adunate în mănunchi de plasa frunzelor, păreau să cadă dintr-un vitraliu. Din când în când spărtura unei potecuţe sau a unei poiene lăsa să se vadă vârful copacilor care înălţau sus spre cer un zid aproape vertical iar deasupra acestei faleze de verdeaţă apărea atunci creasta pustie unde, într-o noapte, dispăruseră nişte scântei albastre. Această pădure agăţată între cer şi pământ şi plină de un soare răcoros îi dădea lui Julien sentimentul că pătrunde în împărăţia dimineţii. I-ar fi plăcut s-o vadă plină de colibe în care nişte tăietori de lemne liniştiţi ar fi dus o viaţă sedentară, muncind pe îndelete, în alternanţa fără sfârşit a anotimpurilor, în miezul unui timp închis în el însuşi. Prin toate aceste poiene năpădite de stânci cenuşii aşezate pe iarbă, ar fi ars focuri în faţa unor bucăţi de carne puse la uscat pentru iarnă, când serile friguroase i-ar fi adunat pe Bătrâni pentru nesfârşita repovestire a catastrofelor de mai înainte şi, în zorii de oţel albastru, femeile îmbrăcate în blănuri ar fi topit zăpadă în căldăruşe. Visa beţii în jurul vetrelor săpate chiar în podeaua din pământ bătut, vânători în negurile toamnei, liăituieli şi pânde, eleştee îngheţate a căror suprafaţă trebuia spartă pentru a arunca undiţele în ele, primăveri cu gust amar ca fierea când pădurea ar începe din nou să foşnească în bătaia vânturilor dinspre apus purtătoare de Veşti ciudate şi de zgomotul

asurzitor al triburilor migratoare, mânate de conducători capricioşi şi nehotărâţi către inaccesibilele ţinuturi septentrionale de dincolo de apus. Visa nopţi hărţuite de furtuni sau pline de urletul haitelor de lupi dus de tăcerea frântă de trosnete a gerului; visa căderi uriaşe de zăpadă obligând triburile să sape tunele între colibele lor şi să trăiască precum nişte cârtiţe până la primele temperaturi mai blânde; torente ţâşnind sub spuma marilor topiri ale zăpezii la Paşte şi pajişti acoperite de apa murdară şi tulbure a dezgheţului; asedii incerte în spatele ţăruşilor întăriţi la foc ai palisadelor, fântâni fermecate, arbori blestemaţi, pietre cântătoare, animale care cuvântă, flori fosforescente, comete vestind vremea de Apoi, cohorte de pelerini în drum spre Ierusalim, sosiri de călători frânţi de oboseală purtând veşti rele; semne cereşti sprijinind spusele lor şi prevestind jefuirea Romei, zdruncinarea creştinătăţii, răsturnarea ordinii lumii. Visa ce dorea.

La ieşirea din pădure, culmea pe care o zărise puţin mai înainte se dovedi a nu fi decât marginea unui podiş în pantă, încărcat de o turmă de stânci mari cu forme rotunjite dintre care unele atingeau mărimea şi aminteau silueta unui elefant. Umblase „peste trei ore, ceea ce însemna cam două leghe, ţinând cont de greutatea drumului. O jumătate de oră şi mai bine de urcuş în mijlocul acestor animale pietrificate îl mai despărţea încă de vârf. Nu bătea vântul. Julien nu auzise nici măcar o singură dată suflul pădurii şi, totuşi, de cum depăşeai o anumită altitudine începea „ţinutul vântului de totdeauna”, după cum zicea o vorbă tradiţională în Gévaudan. Închizând ochii, i-ar fi fost posibil să se creadă la marginea mării: urechea distingea în tăcerea hârşâită de insecte vuietul neîntrerupt de ape tălazuite al unui vânt care se spărgea în valuri mărunte pe aceste plaje de nisip cenuşiu unde lichenii luaseră locul algelor… şi acolo sus, şira spinării tocită, prin însăşi goliciunea ei făcea să planeze asupra acestui pustiu de la capătul lumii un fel de aşteptare…

La mai puţin de un sfert de oră de creastă avu

surpriza să dea peste o stână dărăpănată, fără acoperiş, fără poartă şi unde se înstăpâniseră urzicile printre ardeziile prăbuşite; era înconjurată de o mică pajişte acoperită cu iarbă fragedă care contrasta cu ariditatea locurilor învecinate. Asemenea unor pelerini rătăciţi, trei scoruşi piperniciţi se aciuiaseră aici şi luptau de ani de zile împotriva triplei coroziuni a vântului, a timpului şi a spaţiului, care părea să-i înspăimânte. Se odihni mai bine de-o jumătate de oră, atras de farmecul trist al acestui adăpost care n-avea drept vecini decât pietrele din care fusese ridicat. În starea de spirit în care se afla nimic nu i-ar fi plăcut mai mult decât să rămână pe loc câteva zile, fără altă tovărăşie decât cea a şopârlelor şi a lăcustelor care, împreună cu câteva păsărele, păreau să fie cam singurele fiinţe de pe aceste înălţimi. Aici simţeai apăsarea toropelii vrăjite a locurilor unde nu se petrece niciodată nimic, dar poate că în adâncul inimii omeneşti există o zonă de tăcere şi de pietre moarte care se armonizează cu aceste singurătăţi lustruite de tălăzuirea secolelor, care te face să doreşti să stai într-un asemenea loc zile întregi, aşteptând fără a şti prea bine ce anume.

Când Julien porni din nou la drum, două păsări de pradă negre, cu silueta numai unghiuri, se ridicară deasupra blocurilor îngrămădite pe culme şi, observându-l pe intrusul care urca spre ele, se îndepărtară desenând cercuri cu aripile lor aproape nemişcate. Cât vedeai cu ochii podişuri, pustiuri, munţi unduiau în lumina dimineţii, uşori ca fumul. Recunoscu, mai jos, ciudata cornişă a Pajiştilor – asemănătoare, văzută de aici, bureţilor-de-stejar – unde Linsolas şi Ardusson adunau probabil păsările şi aşezau Ik loc capcanele.

Ce poveste, la urma urmelor! Când îşi amintea deodată aventura lor – aşa cum se întâmplă când un lucru

* neobişnuit ţi se detaşează de la sine în minte – era atât de dezorientat, atât de surprins, încât în acel moment avea impresia că este ceva ireal şi trebuia să retrăiască una după alta diferitele peripeţii care îl aduseseră aici ca să nu-l apuce un fel de ameţeală. Cel mai rău e că singura

dorinţă care acum deschidea larg pentru el porţile speranţei era ca această situaţie să se prelungească la infinit, chiar dacă jumătate din neamul omenesc ar fi pierit din această cauză, aşa cum se întâmplase pe vremea ciumei negre. Vis de şcolar leneş, care are încredere în forţele rele ale universului: furtuni, inundaţii, incendii, pentru ca tot colegiul să se năruie peste profesori; vis de negustor strâns de gât de creditori, care speră că o revoluţie o să-l descotorosească de ei; vis de tată de familie împovărat de copii şi de griji şi care, plângând cu un ochi şi râzând cu altul, îşi regăseşte buna dispoziţie – sub drapel.

Pe el ce-l strânsese de gât… La început, soarta tovarăşilor săi tăbăcari şi ţesători, toţi nişte ocnaşi ce ajungeau să-şi scuipe plămânii mai devreme sau mai târziu, i-ar fi înfundat în gâtlej tânguirile luxoase: mă revolt împotriva destinului comun, ei au în plus mizeria şi umilinţa. De acum înainte, dacă i s-ar fi pus întrebarea ar fi răspuns: „la întrebaţi-l pe Ardusson, pe acest fiu de ţăran sărac ce l-a strâns de gât, ia întrebaţi-l de ce râdeau de el pe ascuns toţi ai lui, de ce a fugit de acasă, bătând drumurile, ca un ciumat… Există oameni cu pielea groasă, minţi sigure de ele în orice situaţie, inimi false şi pretenţioase, chipuri mereu senine. Şi există şi ceilalţi, cei care, în mijlocul bucuriei depline din sânul familiei, în înflăcărarea patului sàu a gloriei, urlă a moarte în străfundurile fiinţei lor, cunosc acea putreziciune interioară, acea descompunere lentă a tot ceea ce dă un sens existenţei şi îl ţine pe om în viaţă.11 Holera intrase în acest univers ca un câine într-un joc de popice, făcând să zboare cât colo demonii care îi devorau ficatul şi creierul. În timp ce douăzeci de mii? O sută de mii? Trei sute da mii? de pietre funerare făceau să dispară cadavre vineţii, propria lui piatră funerară înceta să-l mai apese pe umeri.

Ajungând pe culme, toate acestea îi treceau prin minte în timp ce măsura cu privirea câteva sute de mii de hectare – echivalentul unui departament mare (oare câtă vreme îşi va mai păstra un sens acest cu vânt?). „Cine ştie,

îşi zise, pe jumătate serios, pe jumătate luând-o razna, dacă nu suntem ultimii supravieţuitori din aceste cantoane din sud şi poate că nu mai e nici ţipenie de om la zeci şi zeci de leghe de jur-împrejur…”

Nu mai era nevoie să delirezi nici despre vrăjile din evul mediu, timpuriu nici despre pădurile celtice păzi te de dr agoni. Deodată, în faţa tăcerii absolute a peisajului; a nemişcării sale copleşitoare (era duminică: toate clopotele, moarte, atârnau oare deasupra unor biserici goale sau a unor grupuri de cadavre?), apărea-xpe neaşteptate posibilitatea unei extraordinare extinderi a epidemiei; cu dureri în pântèc săreai dintr-odată într-un puţ fără fund. Şi cum mai galopa mintea de iuţe pe urma acestei imagini! Un cal ţinut strâns în frâu ani de zile căruia îi laşi brusc hăţurile libere.

„… De fapt, de şase sau şapte săptămâni (începea să cam piardă noţiunea timpului), în afară de vagabondul întâlnit de Linsolas în cheile râului Trévezel şi care, de altfel, nu aducea veşti prea grozave, nu s-a mai arătat nimeni. Tăcere. Nicio lumină noaptea, niciun zgomot, niciun convoi, niciun fum în timpul zilei: ai totuşi de ce, să-ţi pui întrebări a

Simţea de-a lungulsirii spinării acea furnicătură obişnuită, de nelinişte, de frică, chiar aşa, dar de o nelinişte în care se strecura o exaltare ascunsă, vicioasă, dornică de răzbunare: şi dacă totul se sfârşise cu adevărat – dacă se sfârşise pentru totdeauna? Dacă sosise apusul omului, sfârşitul imbecilităţilor? Dacă dispăruseră cu toţii, fie că erau îngropaţi, fie ascunşi, retraşi, ca nişte broaşte? Dacă nu mai rămăseseră decât câteva insuliţe de viaţă pe ici, pe colo…?

Îşi relua subiectul favorit: ultimii locuitori ai pământului… Lumea curăţată de păcatul său de moarte regăsindu-şi seninătatea de planetă sălbatică: se străduia să-şi ascută privirile pentru a descoperi în depărtare cuibul de viespi al unui sat agăţat de coasta unui munte sau pierdut în largul podişurilor: vaporii ridicaţi de căldură ştergeau toate amănuntele, acopereau grosolan fundalul.

Nimic. Nimic altceva decât pământ. Regăsea intacte, legate de divagaţiile inspirate de traversarea pădurii, visele cele mai aiurite din copilărie. Cu aceeaşi nepăsare criminală îşi închipuia cu plăcere o ţară depopulată, aproape pustie, recucerită de pădurile de stejar galice, o capitală năpădită de buruieni, cu balcoanele prăbuşindu-se sub povara copăceilor, cu pieţele şi bulevardele crăpate de rădăcini, cu monumente dislocate de iederă, locuite de păsări răpitoare ca ruinele asiatice, cu cuiburi de rândunele în confesionale, iar cărţile din biblioteci sau arhivele Franţei răsfoite de curenţii de aer în faţa ferestrelor sparte... Pretutindeni jungla, de-a lungul unui continent restituit animalelor închise până acum său decimate în bastioane de viaţă sălbatică din ce în ce mai sărace. Copil fiind, vederea celei mai mici seminţe încolţite între două pietre, în mijlocul oraşului, o viaţă măruntă, timidă, sălbatică, n elmblânzită, îl răzbuna de pe atunci pe prizonierul din fiinţa lui – de parcă fraternitatea nemărturisită care îl unea cu celelalte specii vii, şi chiar cu elementele, îşi înfigea rădăcinile în amintirea, anterioară propriei sale vieţi, a epocilor când cugetarea nu apucase încă să-l întineze pe Om, iar acţiunile salé nu desfiguraseră încă lumea.

Da, de ce nu, o viaţă liberă, sălbatică, aspră, nesigură, obligându-i pe supravieţuitori să se bată zi cu zi ca strămoşii lor, şi să fie prea prinşi de nevoile lor imediate pentru a mai suferi de rele mai subtile şi mai otrăvite decât foamea sau frigul. Civilizaţia, această floare delicată şi bolnăvicioasă, răspunzătoare de un şir nesfârşit de cunoştinţe costisitoare şi de nuanţe care distrugeau cu timpul curajul de a trăi şi speranţa, puteau

— Cine ştie? – să-şi găsească naşul în frig şi în căldură, în urmărirea neobosită a vânatului, în nopţile şi în pădurile redevenite misterioase, în nesiguranţa zilei de mâine. După Jacques Ardusson, Julien presimţea că tot ceea ce le aduce oamenilor progresul în materie de distracţie, bună stare aparentă şi indiferenţă, lăsa mai mult spaţiu problemelor de nerezolvat şi, în definitiv, nu

făcea altceva decât să le dea oamenilor iluzia unei false veşnicii, vârându-le moartea sub nas, cu brutalitate, în ultima clipă.

Bătu câmpii o vreme printre stâncile împestriţate de licheni verzi, aurii, ruginii, nu găsi nici urmă de ierburi pir li te sau strivite: norul fosforescent, neexplicat, avea să intre în sfera poveştilor.

Era amiază, după soarele pe care îl citea acum ca pe uit ceas. Maurin, însărcinat să pornească spre sud, plecând de noapte ajunsese probabil la Saint-Guiral. Hotărâseră să-şi semnaleze prezenţa prin câteva rotocoale de fum, ca indienii. Se emoţionaseră gândindu-se la posibilitatea de a vedea înălţându-se un al treilea fum – neprevăzut. Julien îngrămădi pe o stâncă iarbă uscată şi câteva crenguţe de grozamă cărora le dădu foc. Zece minute mai târziu urca spre cerul înecat în căldură celălalt răspuns – unul singur.

Veselia vinovată îl cuprinse din nou. Dar de ce oare eventualitatea unei distrugeri complete – a unei părăsiri definitive – a structurilor vieţii impuse de o societate duşmănoasă aducea de îndatăv după sine ideea de repunere în libertate? Parcă ar fi fost vorba de un condamnat la moarte graţiat. Orizontul devenea mai vast. Lucrurile dobândeau o densitate, o raţiune de a fi, o claritate ca după potop. Vântul care lovea uşor ierburile aducea tot soiul de veşti: ce de graiuri necunoscute, uitate, care trebuiau învăţate din nou! În timp ce, mestecând un pumn de smochine uscate, pornea pe drumul de întoarcere, cele două păsări de pradă, acolo sus, îşi reîncepeau dansul circular: ia te uită la ele! Ce surpriză să descoperi că existau dintotdeauna fără noi, apărători ai unei civilizaţii aeriene al căror simbol măgulitor îl foloseam pe stindardele, pe blazoanele noastre, nişte tinichele onorifice, cu mai multă vulgaritate şi mai puţină ironie decât sălbaticii care se gătesc cu colţii, coarnele şi ghearele duşmanilor lor. Planeta părea mai puţin dură la mers, ca uşurată de deznădejdile, de obsesiile, de setea noastră de bani. Viitorul devenea nebulos, vast, cu

nenumărate piedici cu efecte salutare.

Case burgheze bine închise, baricadate ca nişte mici forturi, alcovuri unde soarta ascunsă cu securea ei ne scria dinainte viaţa, îmbrăţişată cu o privire stupidă, între două rânduri de sudori, de la naştere la horcăitul din urmă. Săptămâni, luni, anotimpuri înghiţite, risipite pentru că erau gata trasate; parcurs recunoscut de mii de ori, până şi în cele mai mici cotituri; tragedie ştiută pe de rost, teatru care nu reia piesele odată căzute, fără ieşire în caz de pericol; program fixat în mod implacabil, înscris în ziduri, în oglinzi, în pielea feţei care se lasă, în apariţia pântecelor voluminoase, în mulţimea onorurilor omeneşti – s-ar fi zis că dintr-o singură mişcare puternică o mătură dădea jos acest decor cu capcane, că o mână viguroasă deschidea uşile şi ferestrele, dărâma zidurile închisorii, împingea în zona lucrurilor de neînchipuit pereţii mormântului.

Doar câteva zile mai târziu – când cu prilejul unei expediţii Julien avea să dea peste cadavrul uftui bolnav de holeră sfâşiat de corbi, de data aceasta un om în carne şi pase, ei bine, dragul meu, ş-a zis cu gluma…

— Avu loc un conflict violent între conştiinţa sa şi inconştientul său, şi abia atunci realiză, înspăimântat, pe ce gunoi îngrozitor înflorea reînvierea sa.

Să-ţi datorezi eliberarea unei hecatombe de proporţiile acestea (privită cu sânge rece în delirul său: dar totul rămăsese îndepărtat şi abstract), acum, în faţa cadavrului, constatarea faptului lua aspectul unei dorinţe; iar propria sa supravieţuire în afara dezastrului, acela al unei crime. În aşa măsură încât se gândi serios să se ducă să se înroleze în linia întâi ca brancardier, în inima unei regiuni pustiite de molimă. Trebui toată elocinţa lui Ardusson ca să-l facă să-şi schimbe hotar în ea.

„Chiar că eşti cel mai copil dintre noi, îi spuse el. Dacă te simţi atât de vinovat, pentru că profiţi fără să vrei de cum suflă vântul catastrofei – de care nu eşti răspunzător spune-ţi mai degrabă «că ori de câte ori înghiţeai liniştit un cotlet, îl luai din farfuria unuia dintre

semenii tăi; ori de câte ori mâncai tot soiul de bunătăţi la masă, un copil murea de foame în celălalt capăt al oraşului. Aşa că, drăguţule, în privinţa răspunderii… Dar nu ţie trebuie să-ţi amintesc lucruri atât de simole… u

Scadenţa zilei de 15 septembrie se apropia. După această dată, hăituiţi de foame, lihniţi, cei din colonie aveau să fie nevoiţi să se hrănească de pe o zi pe alta, cu ce aveau să le ofere, cu toată incertitudinea, pădurile, landele, torenţii. Doar dacă nu făceau vreo ieşire în ultima clipă – furtişaguri nocturne sau cumpărături la lumina zilei, părerile erau împărţite – care să umple din nou galeria destinată păstrării alimentelor unde, printre sacii moi acum, creştea şi se contura tot mai bine spectrul. Foametei: adio cartofi, orezul se sfârşise, se terminaseră şi lintea şi bobul de la Garlaban, fructele uscate nu mai erau decât o amintire. Mai aveau mălai, păstrat pentru mâncarea copiilor, destulă secară pentru pâine, cam pentru vreo opt zile, şi compot de mere şi de pere, fructe pe jumătate sălbatice, adunate din livezile cătunului părăsit şi care, crude fiind, se treceau imediat fără să se coacă, aşa că trebuia să le adauge la fiert peltea de strugure – mai rămăseseră câteva borcane – ca să cruţe zahărul, şi el pe fundul sacului…

Dacă cele trei sute de capcane continuau să le procure fără întrerupere frigăruile zilnice de păsărele, coţofene, cioace, mierle, sturzi – şi surpriza unei potârnichi: una din treizeci de prăzi…

— Gropile, în schimb, rămâneau înfricoşător de goale iar laţurile simple nu dădeau niciun rezultat. Cât priveşte Tréveeelul, golit şi răzgolit de mâna prea pricepută a lui Linsolas, aici se mai putea conta pe raci, dar din ce în ce mai rar pe păstrăvi: şapte în totul şi cu totul, şi nu dintre cei mari, în prima săptămână din septembrie şi după opt ore de bălăceală într-o apă rece ca gheaţa, în măsură să răcorească entuziasmul braconierului, care se gândi să-şi întrerupă prădăciunile pentru a lăsa râul să se repopuleze.

Dacă ajungeau şi la această situaţie, îi aştepta săptămâni în şir doar carne de pasăre, şi până la urmă

strângerea curelei, în speranţa unor furtuni, improbabile, dată fiind limpezimea atât de persistentă a cerului, care să umfle torentele şi pâraiele – asta ar favoriza cumva repopularea lor? – să umple cu ciuperci humusul, landele pline de ierburi – pentru a însoţi ce friptură anume? Sau atunci… Ar fi nevoiţi vrând nevrând să se ducă să vadă cum stau lucrurile în afara Pajiştilor, înspre târguri, sate, cătune, ferme încă în viaţă – „dacă mai exista încă viaţă”, rostea Julien ca pentru sine, un Julien cu gânduri ascunse, vinovate, un Julien care cu un ochi se întrista văzând nenorocirile acestor vremi, cu celălalt se veselea fără ruşine în contul lor, pentru că – scandalizaţi-vă, oameni buni – în ciuda preţului lor extraordinar de mare, şi datorită lui fără îndoială, catastrofele sunt pline de viitor – şi chiar din cel mai atrăgător: neprevăzutul – şi acesta-i motivul „pentru care sub reacţiile şi aerele noastre de oameni înspăimântaţi se ascunde ceva care le primeşte cu căldură.

Julien – era ceva mai tare decât el: pasăre vestitoare de iele, dar câte speranţe şi ce escapade în spatele acestora! – prezicea mari surprize pentru când aveau să scoată nasul în afara Pajiştilor. Şi apoi, în clipa de faţă, îi era teamă ca un lucru atât de simplu ca foametea să nu destrame comunitatea, ca nu cumva fiecare să plece spre a-şi căuta norocul de unul singur, cum începeau unii să se gândească, ca nu cumva totul să se prăbuşească: visele sale, speranţa de a vedea prelungindu-se la nesfârşit o situaţie confuză, provizorie, marginală, care 11 satisfăcea pe deplin. La urma urmelor o mică expediţie care ar aduce un pic de mâncare şi veşti foarte proaspete – admiţând chiar că le făceau să fie ceva mai rele decât erau în realitate – ar uni din nou oile pe cale de a se rătăci şi ar împiedica dezagregarea coloniei îşi ahiinteau prea bine totuşi de ştirile alarmante – şi întemeiate, erau doar în cunoştinţă de cauză – aduse de faimosul vagabond ca să se aventureze ca nişte copii într-unul din acele sate bântuite de holera asiatică sau cel puţin de molima fricii şi a laşităţii, care putea fi, pentru ei, şi mai periculoasă decât*

cealaltă: aveau conştiinţa oarecum mai liniştită decât la început, fără a-şi face iluzii totuşi în privinţa bunătăţii jandarmilor şi a indiferenţei oamenilor cumsecade.

Exista un târguşor la ieşirea din cheile Trévezelului, la vreo cinci leghe în aval de promontoriu: ţinând cont de altitudinea sa joasă riscul de a da peste molimă era prea mare. Existau două sau trei cătune prăpădite şi o duzină de ferme asemănătoare răspândite pe masivul Aigoual. Ştiau de la soţia lui Linsolas, care avusese strămoşi prin aceste zone, că populaţia de aici, un neam aspru, plămădit de anotimpuri lipsite de fylândeţe şi de o muncă de ocnaş, slăbită, când va da un imperiu mereu în căutare de soldaţi, odinioară, de persecuţiile religioase, le opunea de obicei străinilor o încetineală a minţii plină de şiretenie, care nu era întotdeauna binevoitoare: prin acest ţinut localnicii snopiseră în bătăi militarî şi muncitori, pe unii pentru că erau urâţi, pe ceilalţi pentru că erau invidiaţi. Ce s-ar întâmpla astăzi când, buzunare fe, mâinile, picăturile de salivă. Ale primului venit puteau aduce un flagel de o sută de ori mai mortal decât. Toate războaiele şi persecuţiile la un loc…

Pentru a evita în parte aceste capcane, nu mai rămâneau decât podişurile; nu prea populate, desigur, dar salubre graţie înălţimii lor de trei mii de picioare, noate ceva mai bogate decât muntele, pe terenurile argiloase unde păşteau turmele, nu neapărat mai primitoare decât el. Dar în fermele arendate de pe aici, mai puţin duşmănoase, vederea unei monezi de aur putea deschide uşile, putea scoate din pivniţe şi din dulapuri cele de trebuinţă pentru ca cei din colonie să recapete curaj şi să se împlinească la faţă. Un mic grup avea să plece în recunoaştere către un sat de vreo douăzeci de fumuri a cărui prezenţă era indicată pe hartă la şapte sau opt leghe de Pajişti, înspre apus: distanţă destul de mare pentru a nu atrage represalii asupra coloniei, dacă lucrurile n-ar merge bine. Bărbaţii din patrulă s-ar da drept nişte pădureni stabiliţi pe munte încă din primăvară. Dacă erau primiţi cu focuri de puşcă sau cu câini uriaşi, aveau să se întoarcă la

Pajişti pe drumuri ocolite, ca să li se piardă urma. Aceste numeroase măsuri de prevedere îl încântară pe Julien: vedea graţie lor renăscându-se atmosfera Războiului de o sută de ani şi a Marilor trupe – epocă de apusuri însângerate când teama şi instabilitatea permanentă domneau peste cantoanele pustii, năucite de brutalităţile grupurilor de soldaţi călare şi de trâmbele de fum pe care aceştia le lăsau în trecerea lor prin mijlocul recoltelor pustiite.

Toţi bărbaţii, sau aproape toţi, ardeau de dorinţa de a lua parte la expediţie, dar era mai bine ca ea să fie discretă şi ar fi fost imprudent să lase Pajiştile goale. După lungi discuţii fură aleşi trei inşi mai voinici: Huart, Brun şi Jourdan. Plecară pe la miezul nopţii. Coborâră în defileu, urcară pe celălalt povârniş, prin grohotişurile presărate cu merişor şi dominate de râpi înalte care noaptea aveau dimensiuni şi o siluetă impresionante. Datorită luminii lunii, putură urma un drum de capre foarte îngust care se întindea la poalele râpilor şi desigur că ducea undeva. Într-adevăr, dup o jumătate de leghe, drumeagul atingând marginea de sus a povârnişului care se sfârşea domol, îi urcă, după trei şerpuituri, sus pe podiş. Aici cât vedeai cu ochii doar pietre, atât de sonore în tăcerea minunat de limpede a nopţii încremenite abia atinge de o pulbere de greieri. Încât aveau impresia că merg pe cioburi de porţelan. În mai multe rânduri auziră pietrele cântând sub labele unor vulpi ce dădeau târcoale umblând după pradă şi zăriră chiar nişte iepuri, ceea ce îi făcu să regrete că n-au şterpelit puştile soldaţilor din carantină.

— «De ce să nu încercăm să cumpărăm una de la ţărani? propuse Brun. Chiar dacă ar trebui s-o plătim cu preţ dublu, tot ar fi un bun plasament…

Luaseră cu ei vreo doisprezece ludovici: mai mn’t decât le trebuia ca să-şi procure hrană pentru câteva săptămâni şi o mică şaretă în care să îngrămădească totul, chiar ţinând seama de creşterea vertiginoasă a preţurilor.

— Dacă există a Arani, răspunse Julien, care nu lăsa să-i scape niciodată ocazia să-şi spună gândurile. Poate că

suntem ultimii locuitori ai acestui ţinut. Adăugă printre dinţi, prefăcându-se abătut: poate că de săptămâni de zile nu mai există nimeni la sud. De Loara…

Acest „nimeni la sud de Loarad era încă una din obsesiile sale favorite; îi fusese strecurată în conştiinţă de când era mic copil de un tată amator de surprize, care îi povestise cum, pe vremea uneia din epidemiile de ciumă care omorau jumătate din populaţia unui çontinent, fusese înălţat un zid de o lungime nebunească – (se întindea din Spania în Italia sau cam aşa. Ceva) din porunca regelui, izolând regiunile mediteraneene, iar de-a lungul său patrulau zi şi noapte gărzi care îi împiedicau pe ciumaţi să-şi părăsească infernul şi să răspândească putreziciunea în restul regatului. Timp de peste un an, nimeni nu putuse da vreun ajutor locuitorilor zonelor bântuite de boală. Această blocadă nemiloasă paralizase complet viaţa locuitorilor, lăsându-i pe supravieţuitorii ascunşi în grote sau în pivniţe să se ucidă între ei pentru un pumn de făină, în mii locul unei neorânduieli şi al unei paragini de nedescris: ogoare acoperite din nou de buruieni, căi şi drumuri năpădite de mărăcini, – ca în preajma anului o mie – sate şi târguri înţesate de leşuri sfâşiate de câini.

Pe lângă faptul că mica lor colonie trăia de multe săptămâni ruptă de restul lumii şi în stare de asediu, traversarea acestui deşert de pietre netede şi de pietricele pe care civilizaţia nu părea deloc să-l fi atins, nici măcar sub o timidă formă agrară, favoriza presupunerile cele mai tragice…

Julien exploată acest filon.

— Poate va trebui să ne gândim să petrecem iarna aici, le spuse el celor doi tovarăşi ai săi, iarna şi chiar lunile de după iarnă, fără îndoială. Cel mai greu va fi» a le obişnuim cu acest gând pe doamne, care îşi închipuie că îşi vor regăsi bucătăriile de Sfântul Mihail.

Exagera. Noaptea şi aceste întinse singurătăţi de început sau de sfârşit de lume dădeau cuvintelor sale o anumită greutate. Apoi lăsă să vorbească tăcerea şi pietrele care scoteau clinchete sub paşii lor. Impresionaţi

de dimensiunile uriaşe ale peisajului, de aspectul său lunar şi pustiu, aveau senzaţia că sunt singuri ne o planetă părăsită. Căpăstrul se lărgise. Nu-i mai aştepta nimeni nicăieri. Gândul că sunt nişte orfani lăsaţi să se descurce singuri le dădea o uşoară ameţeală şi părea brusc să înmulţească la infinit toate posibilităţile vieţii. Statul însuşi, cu jugul său viclean şi nevăzut, nu-i mai apăsa pe umeri. Toate acestea nu le erau prea clare în minte. Şi chiar, urm în d vechi reflexe, erau gata să se pornească împotriva lui Julien când avea să preaslăvească dispariţia civilizaţiei şi starea de sălbăticie, dar simţeau că se mişcă mai în voie, de parcă holera i-ar fi descotorosit de o haină prea strâmtă. Jandarmi şi gărzi naţionale, patroni şi clienţi, ceasuri de lucru în zgomotul asurzitor al atelierelor maritime, în tăcerea dughenii care mirosea a smoală şi a piele, supa de varză seara, pipa şi conversaţiile în curţi şi în grădiniţe, în duminicile de y ară; toate acestea erau undeva departe, la fel de stranii ca un vis – uneori la fel de melancolice ca amintirea unei vieţi anterioare definitiv îngropate. Catastrofa întorsese o pagină, ba chiar o smulsese destul de violent, azvârlind tot grupul pe un versant necunoscut, creând dintr-odată un trecut din faptele pe care abia le lăsase în urmă. Ultimele două luni şi două săptămâni pe care le trăiseră păreau să fi durat zece ani: toate parantezele pe care aventura le deschide într-o viaţă îi înapoiază timpului proprietăţile pe care le are atunci când n-a fost folosit încă: nemişcare* transparenţă, veşnicie. Spaţiul dintre ieri şi mâine devenea, fără ca nimeni să-şi dea seama de aceasta, o prăpastie de netrecut. Douăzeci de ani fără să te mişti, sau aproape, pipa, copiii, ghiuleaua meseriei, într-un spaţiu atât de îngust fanteziile sunt rare, şi, apoi, dintr-odată, furtuna, traversarea oceanului, ca să spunem aşa, pe o plută: o sută de leghe cu moartea şi soldaţii pe urme fac cât Atlanticul, apoi în sfârşit insula pustie, statornicirea naufragiaţilor, legenda, ce mai încoa şi încolo! Şi iată cum viaţa lor fusese tăiată în două de o zdruncinătură a naibii de tare: nu-i uşor să lipeşti bucăţile la loc. Pipa are un gust ciudat, la

întoarcere. Nu cumva nu-i mai trage inima la aşa ceva, cum se spune? Domnii aceştia se şi gândesc ca atunci când totul se va sfârşi să-şi instaleze cortul prin alte locuri şi altfel. Nişte hotărâri modeste: n-au mijloacele nici ca să închirieze un *Mayflower* nici ca să spere într-o Lume Nouă.

— Dar presimt că zidurile între care îşi duceau viaţa vor fi puţintel cam prea apropiate. Totul s-a schimbat. Ştiu aceasta fără s-o ştie. Trupul îşi face ucenicia cu rutilt înaintea minţii. Este adevărat, vremurile s-au schimbat de când trăiesc departe de oraşe, de disciplină, de supraveghere, de cuşti. S-ar zice că timpul este pe măsura acestor orizonturi nemărginite. Oamenii nu se mai izbesc de ore –, aşa cum nu se mai izbesc de zidurile chiţimiei lor, nici de obligaţiile meseriei… Evoluează într-un element fluid unde soarele, luna, galaxiile rânduiesc baletul zilei cu o nemaipomenită elasticitate. Aruncaţi-vă ceasurile! Spargeţi instrumentul aducător de nenorocire. Nu mai lăsaţi timpul, văile şi câmpiile sale, munţii săi, orizonturile sale mişcătoare, liniştea sau vijeliile sale, închise între nişte mecanisme care îl subţiază şi îl lăţesc. Cine îşi mai întorsese ceasul de două luni încoace?

Toate atârnau la capătul lanţului lor, agăţate de crengi într-un colţ al dormitorului, nişte fructe uscate din care n-avea să încolţească, până la urmă, decât clipa morţii voastre.

Atunci când Julien evocase puţin mai înainte în faţa lui Huart şi a lui Brun eventualitatea unei extinderi planetare a epidemiei, îşi amintise de tulburarea pe care i-o provocase o anumită ceartă, cu mai bine de un sfert de secol în urmă, dintre tatăl său, un agnostic convins, aprig dărâmător de idoli („Năpădesc neîncetat chiar mintea cea mai vigilentă: cresc ca pirul…”) – şi unchiul său

— Ăsta… era de genul: Dumnezeu există cu siguranţă în cer, totul merge bine pe pământ; cei doi bărbaţi nu se puteau suferi. În ziua aceea, tatăl lui Julien începuse să facă ironii usturătoare la adresa sfântului Toma, asupra teologiei şi a teologilor – „Oamenii aceştia care caută o pisică neagră într-o cameră întunecoasă unde de altfel nici

nu există nicio pisică”: formula era, cred, a lui Hegel, şi se referea la metafizică. După părerea lui, făgduiala lui Christos că „nu va trece neamul acesta până nu se vor împlini toate aceste lucruri” – adică sfârşitul lumii şi reîntoarcerea Fiului Omului pe pământ – această făgăduială eşuase în mod dezolant: de când soldaţii lui Titus prădaseră Ierusalimul (pentru un Apocalips era un eveniment lipsit totuşi de amploare şi reducea făgăduiala fantastică a lui Christos la un fapt divers de politică externă romană), totul se petrecuse de parcă oamenii ar fi rămas cu o labă în aer, aşteptând împlinirea Semnelor, dar cum nu se petrecuse absolut nimic, în afară de nişte grozăvii foarte omeneşti, trebuiseră totuşi să se amuze puţin şi, dat fiind că Dumnezeu îi lăsase naibii pe oameni, ceea ce părea a fi specialitatea sa, atunci ei porniseră să-şi suflece mânecile şi să găsească de bine de rău vreo treabă de făcut încercând să realizeze pe pământ o împărăţie ceva mai puţin ipotetică decât cea din Ceruri. Civilizaţie, progres, umanism, arte, cuceriri de pământuri necunoscute, Lumini, bătrânul sceptic vedea în toate aceste vorbe mari nu desăvârşirea inevitabilă a omului în univers, ci simple ocupaţii menite să-l facă să-şi uite neliniştea şi singurătatea. Dar dacă aceşti înlocuitori, un fel de excrescenţe apărute şi crescute în tăcerea Domnului şi în absenţa lui Iisus, puteau înşela atâta timp cât omul mai avea destui ani înainte, adică o oarecare doză de credulitate şi de beţie mintală, pentru a se distra pe seama lor, pentru a-i lua în serios, sau chiar pentru a le atribui un sens superior (aici dăduse ca exemplu pe Saint-Just şi pasiunea aproape mistică pe care *arhanghelul morţii o* nutrea pentru Republică), ei îşi dovedeau deşertăciunea în faţa morţii. Aceste jocuri pe care condamnaţii le-au inventat pentru a-şi amăgi frica şi plictiseala, aceste jocuri în care au început să creadă, ei bine, aceste jocuri nu mai valorează nimic. În ziua execuţiei sale, victima, aruncându-şi cărţile, fuge de la masa unde toată lumea trişează. În fundul patului, imobilizată între medic şi preot, unul neputând să vindece un lucru care există şi lăsându-i locul

său celuilalt, priceput în a salva un lucru care nu există, victima este singură şi fără nicio armă pentru a înfrunta căderea în neant. Există acea figură imprecisă a răstignitului, acolo, la celălalt capăt al istoriei Occidentului, un om pe jumătate nebun ce-şi înălţă strigătul: „Eli, Eliv Lama Sabactani” spre un cer întunecat şi frământat, de unde nu vine în chip de răspuns decât un bubuit prelung de furtună. Tot ce s-a făcut între această clipă şi cea în care omul va muri n-a însemnat nimic, n-a fost decât înşelăciune, decât praf aruncat în ochii lumii.

Cei care au avut nenorocirea să aibă o copilărie, marii nesăţioşi, nu ştiu să-şi joace viaţa cu cărţi măsluite: naivitatea ajunge să aibă, pentru ei, ultimul cuvânt. Tinereţea lui Julien fusese hărţuită de două soiuri de neîncrederi. Neîncrederea faţă de religie şi de supranatural, neîncrederea faţă de jocul social. Astfel alunecase uşor spre ideea unei duble imposturi: impostură cerească, impostură pământească. Ce-i rămăsese trainic? Dragostea sa pătimaşă de lume, născută din toate lungile plimbări făcute împreună cu tatăl său. Curios, totuşi: în aventura pe care holera îl obliga s-o trăiască, totul se petrecea ca şi cum şi-ar fi reluat firul vieţii acolo unde rămăsese la moartea tatălui. Şi astăzi ajunsese la punctul unde singura ieşire posibilă îi era oferită de holeră, de o catastrofă: starea de asediu, sau de haos, lipsa de prevedere, sursă de viitor (de ce oare ideea de prevedere era într-o atât de mare măsură legată pentru el de ideea de moarte?), rătăcirea fără de sfârşit, dispariţia iluziilor despre progres, despre stăpânirea materiei prin care au fost înlocuite şi tot ce-i Insesizabil simţurilor noastre şi căutarea Absolutului... Da, de ce nu, să piară tot, ar fi sân gura noastră şansă. Drumul ar fi liber pentru altceva, dar pentru ce? Poate pentru o percepţie (în niciun caz nu o concepţie î) complet diferită a realităţii.

Toate acestea le putea gândi şi Jacques Ardusson, plecând de la alte păreri şi luând-o pe alte căi. Françoise Boué, de asemenea, Julien bănuia oarecum, ţinând seama de sarcasmele tinerei fete, de lipsa ei de respect faţă de

valorile statornicite. Poate alţi doi sau trei din grup, melancolicii, cei care ar fi putut mărturisi, după domnul de Chateaubriand (pe care nu-l citiseră niciodată şi nici n-aveau să-l citească vreodată), că aveau „sentimentul că trăiesc, cu inima plină, într-o lume goală64. Dar toţi ceilalţi? Istoria lor se scria pornind de la un pântec gol. În timp ce toate aceste abstracţiuni îi treceau prin minte, Julien îi auzea pe cei doi tovarăşi ai săi vorbind despre progres şi revoluţie. O copilărie în timpul căreia mâncaseră doar cotoare de varză, o adolescenţă numai cu picioare în fund şi apoi recrutarea, războiul… Pas de le spune că adevăratul progres ar fi să se termine cu cel din care n-au gustat niciodată, sub pretext că nu face nici doi bani, că nu-i decât un succedaneu al Absolutului, o cetate a lui Dumnezeu clădită din carton… O să te trimită la plimbare chiar dacă această cură de epocă a cavernelor le-a limpezit un pic sângele şi creierul. Ce-i drept, gândul de a petrece încă şase luni sau un an pe Pajişti, îndurând asprimea iernii, nu părea să-i sperie pe cei doi bărbaţi. Huart vorbea de pe acum să capteze apa vreunui torent pentru a o aduce până la cavernă prin trunchiuri golite. Brun avea să facă mobile mai trainice. Maurin îşi propusese, „dacă asta avea să dureze”, să construiască o sobă în care, în timpul lunilor întunecate, ar putea frige un miel întreg. Toate aceste planuri îl ungeau pe suflet pe Julien: nu o luau înaintea dorinţelor pe care n-avea curajul să le spună cu glas tare? Trebuia să creadă că experienţa Pajiştilor dăduse roade? Fraze precum „De când sunt nu m-am simţit atât de bine”… precedau oare altele ca „N-o să mă mai pot obişnui cu…”, sau nu erau decât un foc de paie pe care sfârşitul holerei avea să-l stingă?

Ajunseră la capătul platoului. Zorile abia ivite luminau mohorâte singurătăţi cenuşii. Alte podişuri se îndepărtau cât vedeai cu ochii, în toate părţile, mărginite la nord de un munte uriaş acoperit de păduri.

— Şi dacă am fi condamnaţi, din cauza, holerei, să trăim aici tot restul zilelor noastre? zise Julien, încercând cu vârful piciorului o gheaţă pe care o simţea încă subţire.

— S-ar zice că ideea asta nu-ţi displace. O să ajung să cred că eşti urmărit de poliţie, rosti Huart râzând. Nu cumva, din întâmplare, ai scăpat de la ocnă?

— Cam aşa ceva, răspunse Julien.

Se gândi brusc la Thérèse. Mai trăia încă? În ce bastion-distins îşi adăpostise viaţa? Nu se gândise la ea de un veac. „Probabil că acum îşi închipuie că am murit, îşi spuse el, ea şi toţi ceilalţi de-acolo din nord...” Ipoteza îl încântă: îi dădea acea impresie de libertate pe care numai pierderea stării civile, privilegiu rezervat în general morţilor, putea să i-o procure unui evadat.

Se luminase complet şi soarele deja fierbinte albea tălăzuirile acoperite de pietre şi de o iarbă măruntă şi aspră unde oile cele mai cumpătate ar fi găsit cu greu ce să pască. Despre sat, nici urmă. Poate că se abătuseră spre sud: este ceea ce părea să le indice poziţia soarelui. Zăriră o stână; era goală şi probabil nefolosită de multă vreme. În sfârşit ajunseră la marginea unei prăpăstii impresionante în fundul căreia curgea un râu între copaci cu frunzişuri foarte bogate. Merseră de-a lungul cornişei o jumătate de leghe, în speranţa că o să dea peste satul mult dorit. Zăriră unul în cele din urmă, dar în partea cea mai de jos a văii şi situat pe o colină la încrucişarea altor două văii mai înguste care dădeau peste aceasta. Erau atât de sus deasupra lui încât le fu cu neputinţă să vadă dacă totul era normal acolo sau nu: nu distingeau decât acoperişuri şi niciun fum, dar pe căldura aceasta... Nu se auzea niciun zgomot; nu era nicio mişcare pe drumul care îl străbătea: se hotărâră să se ducă să vadă mai de aproape ce înseamnă tăcerea şi nemişcarea asta. Coborâşul le luă mai bine de-o jumătate de ceas. Se şi făcuse ora nouă dimineaţa când ajunseră lângă primele case, şi nu le trebui mult timp ca să constate că erau goale şi chiar că uşile şi ferestrele lor fuseseră acoperite cu scânduri încrucişate bătute în cuie, foarte grăitoare. Nivelul puţin ridicat al satului nu-l pusese la adăpost de contagiune; pe lângă aceasta, aici domnea o căldură africană, datorită marilor pante pietroase care coborau spre el, concentrând ca

pereţii unui cuptor, în depresiunea unde se înălţa colina, căldura şi reflexia soarelui. După ce străbătură străduţele în toate sensurile şi se asigurară că aici nu mai exista nicio vietate, făcură calea întoarsă; o scurtă oprire la cimitir, unde pământul fusese răsturnat pe o suprafaţă mare, le confirmă temerile. Holera trecuse cu adevărat peste marginile Ţinuturilor de Jos, venind să se înfunde în aceste râpi adânci şi în aceste văi toride, desigur din vina fugarilor pe care îi gonise înaintea ei şi care reuşiseră să se strecoare printre baraje.

Deodată, ipotezele cele mai nebuneşti exprimate în timpul marşului nocturn de tovarăşul lor li se părură aproape posibile şi, în orice caz, satul pustiu şi cimitirul de curând săpat părură să le mărească brusc zona de singurătate. Chiar dacă nu erau ultimii locuitori ai acestor regiuni înspăimântate, totul se petrecea, din punct de vedere alimentar, ca şi cum ar fi fost. De-a curmezişul drumului pe care merseră o bucată de vreme înainte de a se urca din nou pe podiş, dădură peste un soi de baricadă care, după cât se părea, fusese înălţată de săteni înainte de a fugi. Lângă ea, la marginea unui lan de porumb zdrenţuit şi jefuit de păsări se afla o cariolă; între hulubele ei zăceau resturile complet descărnate ale unui cal sau ale unui catâr, şi scheletul acesta înhămat încă, a cărui piele crăpată lăsa să se vadă zăbrelele macabre ale coastelor îi dădea, el singur, acestei văi pustii cu atmosferă înăbuşitoare, unde soărele zăpuşea făcând să se ridice mari perdele de aer vâscos, chiar înfăţişarea Apocalipsului. Mai departe îi aştepta un alt schelet, unul omenesc de data aceasta: probabil bărbatul care minase cariola. Dat fiind că vitele nu luau holera, se întrebară ce anume putuse provoca moartea animalului. Lucrul li se păru atât de neliniştitor încât hotărâră să-l tăinuiască spre a nu speria restul coloniei. Animalul poate că murise pur şi simplu de foame; Brun voia să se întoarcă pentru a vedea dacă frâna cariolei era strânsă sau nu; omul putuse să aibă acest gest instinctiv simţind primele semne ale bolii, pentru ca atelajul să n-o ia la sănătoasa. Toate acestea erau foarte

neclare şi extraordinar de încărcate de ameninţări.

În speranţa de a găsi alt sat pe platou nu se întoarseră pe acelaşi drum. Şi bine au făcut. Pe la jumătatea după-amiezii ajunseră în apropierea a două sau trei ferme îngrămădite în jurul unui spălător, un bazin aproape complet uscat, într-o mică depresiunea podişului unde mai dăinuia un pic de iarbă verde. Un fir de fum ieşea pe un coş dar, pe când înaintau cu inima plină de speranţă, un bărbat neras, murdar, cu părul vâlvoi, şi care se pare că-i văzuse venind de departe, apăru brusc de după un zid şi trase un foc de puşcă în aer fără nicio altă formalitate. Cineva care stătea ascuns lângă el îi trecu imediat o altă armă. Trăgătorul le strigă ceva în graiul local şi Brun crezu că pricepe că era vorba de plumb şi de fund. În sfârşit, li se adresă ţipând în franceză.

— Ştergeţi-o, strigă el, nu vă apropiaţi! Un pas dacă mai faceţi şi trag. Adăugă, cu o vocc ciudată, gâtuită: O să-mi nimeresc ţinta, asta s-o ştiţi bine…

Se vedea după chipul lui că murea de frică şi că într-adevăr n-avea să şovăie să tragă. Celălalt bărbat, care se ascundea înapoia zidului, se înălţă, şi avea şi el o puşcă în mână.

— N-o să înaintăm, zise Huart, alb de furie. Dar aveţi un fel foarte ciudat de a primi călătorii pe-aici.

Al doilea ţăran răspunse ceva în graiul său şi-şi scutură puşca cu un gest ameninţător.

— Suntem nişte tăietori de lemne care trăim în munţi, zise Brun. Am vrea doar să vă cumpărăm două oi, făină şi un sac de sare.

Un nou răspuns în graiul local din care nu înţeleseră nimic.

— N-aveţi decât să le daţi drumul oilor pe poartă şi să puneţi sacii în faţa ei după ce o să vă zvârlim banii, propuse Julien. Dacă vă e teamă că vă molipsiţi aruncaţi banii în apă clocotită şi fierbeţi-i.

— Păstraţi-vă banii, zise cel mai vârstnic dintre ţărani, noi, în schimb, ne păstrăm oile. Şi plecaţi de îndată. Sunt patru bărbaţi aici şi bine înarmaţi.

Cele spuse de vagabond lui Linsolas cu o lună înainte erau pe cale să se adeverească: toţi ţăranii de pe platou care nu fugiseră trăiau probabil în stare de alarmă douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru, nu numai de teama contagiunii, ci şi de frica hoţilor şi a prădăciunii.

Se întoarseră turbaţi de mânie.

— Vă asigur că dacă aş fi avut o puşcă, vocifera Brun, se aranjau lucrurile cu ticăloşii ăştia!

Julien, le demonstră că aceste pământuri sterpe şi lipsite de blândeţe nu puteau modela decât nişte fiinţe aidoma înfăţişării lor.

— Chiar între ei, zise el, de la o fermă la alta, sunt într-o continuă ceartă.

Povesti că pe vremea când îşi petrecea verile la Montdardier, nişte păstori beţi se bătuseră între ei într-o seară pentru o neînţelegere în legătură cu un gard, lăsându-l ca şi mort pe unul dintre ai lor care căzuse jos. A doua zi, treziţi şi îngroziţi dintr-odată gândindu-se la urmările dramei, se duc la locul cu pricina pentru a face să dispară cadavrul într-un aven, unde ar fi fost cu totul nemaipomenit ca jandarmii să-l poată găsi. Târându-l, unul dintre protagonişti îşi băgă degetul gros în gura răposatului care, nefiind mort decât pe jumătate, i-l reteză brutal cu dinţii. E ucis a doua oară, de-a binelea de data asta, şi e azvârlit într-o văgăună, fără ca cel amputat să-şi fi putut recupera bunul din gura victimei. Jandarmi. Anchetă. Urmarea este uşor de ghicit: ar fi trebuit ca, din solidaritate, toţi păstorii din regiune să-şi taie degetul cel mare…

Pe când se însera şi nu mai sperau să le aducă de-ale gurii celor din colonie, întâlniră pe drum un bătrânel scund care păzea câteva capre şi două duzini de oi slăbănoage într-o pajişte sărăcăcioasă, în faţa unui soi de colibă. Bătrânul nu avu aerul prea speriat la vederea acestor trei vagabonzi cu părul zbârlit şi prost îmbrăcaţi. E adevărat că cei trei dulăi care păzeau turma erau în stare să-şi apere stăpânul. Huart îşi spuse povestea, cum că erau nişte tăietori de lemne aşezaţi-pe-munte-din-primăvară.

— Suntem foarte îngrijoraţi, spuse el, pentru că ţăranii din cătunul de unde obişnuiam să ne cumpărăm Jir ana au întins-o, aşa că suntem grozav de amărâţi. Dat fiind că n-avem de gând să coborâm din nou în câmpie pentru că pe-acolo oamenii mor ca muştele, tare am vrea să aducem în tabără două sau trei oi şi un sac de sare. De făină ne-om lipsi. Cu astea am mai putea rezista încă două sau trei săptămâni şi pe urmă, valea! Ar fi prea de tot ca ploile din octombrie să nu-l pună pe moş holeră pe fugă.

— Şi cam pe unde-i tabăra voastră? întrebă bătrânul cu un aer neîncrezător.

— Înspre Oubrets, zise foarte repede Huart. Într-un loc singuratic, în spatele Aigoualului…

— Oubrets, rosti bătrânul, cunosc pe cineva la Oubrets. Un Perqueirolle… Unul mare şi-i lipseşte un deget… Sigur că l-aţi întâlnit…

Un băieţaş pe care nu-l văzuseră şi care îi pândea din colibă ieşi pe neaşteptate: avea o expresie sălbatică şi şireată. Bătrânul îi spuse câteva cuvinte în graiul din regiunea muntenilor, aproape de neînţeles pentru nişte provensali sau pentru un locuitor din Languedoc, de la Nîmes, şi puştiul se întoarse în cuşca lui.

— Ne ferim să coborâm în văi şi să avem contacte cu populaţia din sate. Cu nenorocita asta de holeră e mai bine să nu faci pe prostul…

Huart văzu imediat după expresia păstorului la auzul acestei declaraţii făcute într-un limbaj puţin obişnuit pentru un tăietor de lemne că ar fi făcut mai bine să tacă din gură şi că omul nu credea un cuvânt din cele auzite. Apariţia unui ludovic de aur, preţul stabilit şi, firește, cu totul exagerat pentru două animale şi un sac de sare roşie, păru de asemenea să-l surprindă pe bătrân – poate că nu văzuse niciodată vreunul de atât de aproape; fără a părea că o face, îi măsură pe cei trei inşi cu o privire leneşă, dar se simţea că mintea îi lucra foarte repede.

— Individul n-a crezut nicio clipă că suntem tăietori de lemne, zise Huart când se îndepărtară, târând cele două oi de capătul unei frânghii roase pe care bătrânul

acceptase să le-o dea în preţul târgului. Muntenii ăştia sunt mai neîncrezători decât vulpile şi mai curioşi decât coţofenele.

— Asta-i tot ce au de făcut şi să-şi scarpine dosul, spuse Brun. Ia pune-te în locul lor. Sunt foarte puţini oameni pe aici pe o suprafaţă de multe leghe de jur-împrejur…

— Bunica mea, rosti Julien, era de origine ţărănească şi mărturisea că răutatea şi cleveteala erau principalele activităţi de la ţară. Nu ieşise niciodată din satul ei. În genul respectiv se găsesc lucruri şi mai bune la Paris. Aici întâlneşti marii virtuoşi ai trasului la „ţintă cu figurii în realitate, fierea şi bârfa, când nu te poţi lipsi de ele ca să trăieşti, sunt simptomele unei afecţiuni foarte grave, foarte dureroase şi nevindecabile. Nu e mortală, dar otrăveşte fiecare clipă din viaţa bolnavului şi îl împiedică să guste bucuriile cele mai simple. E gălbenarea ambiţiosului, a pizmaşului, în fine, a tuturor celor care sunt nemulţumiţi fie de soarta lor, fie de faptul că sunt. Ceea ce sunt (vă precizez, cu siguranţă nu-i cazul acestui rege al podişurilor pe care l-am văzut adineauri). Se pare că poi muri foarte bătrân, dar în suferinţe cumplite. Până la urmă, chinuit de setea lui nepotolită, bolnavul varsă venin.

Julien începu să râdă în faţa chipurilor uluite ale celor doi tovarăşi ai săi.

— Şi când te gândeşti că vorbesc despre oameni care poate că mănâncă acum cu poftă var nestins…

— Mă rog, zise Huart, măcar de l-ar mânca nebunii tăi şi burghezii noştri…

— Sunt speranţe, rosti Brun. Se pare că molima face de două ori mai multe Victime în locurile nesănătoase.

— Ei, bine, zise Huart râzând, văd că înălţimea şi lipsurile nu v-au făcut să vă pierdeţi încrederea. În sfârşit, expediţia asta ne-a arătat măcar că n-au murit cu toţii. Luaţi aminte, când o să se termine cu holera n-o să mai fie nevoie să facem revoluţie. Poate că n-o să mai rămână decât păstori şi vagabonzi ca noi ca să populeze Franţa şi lumea.

— Nu cere prea mult, zise Julien.

Sosiră la tabără noaptea. Isprava lor le aduse multe îmbrăţişări şi aclamaţii. Aşezaţi în jurul focului, în poiana împrejmuită de palisade care creau în jurul lor o feerică impresie de siguranţă, tovarăşii vremurilor Apocalipsului ascultară şi comentară până noaptea târziu povestirea celor trei camarazi ai lor, pentru care devenise evident că dacă nu se ajunsese chiar la vorba lui Julien „nu mai există nimeni la sud de Loarau, nu aveau să se întoarcă acasă prea curând. Amintirea satului părăsit, cu uşile şi ferestrele bătute în cuie, a cariolei morţii (despre care nu trebuiau să vorbească, dar sinistrul atelaj reprezenta o dovadă atât de spectaculoasă încât tentaţia fu mai mare) provocă o adâncă impresie asupra adunării şi îi amărî foarte mult pe cei care îşi lăsaseră în urmă rudele, sigur moarte la ora aceea – în timp ce până acum îşi putuseră făuri un pic de speranţă, datorită neînsemnatului capital de imprecizie şi de vag de care îi lăsa să dispună izolarea.

Aceste veşti înspăimântătoare şi tristeţea trezită de ele nu-i împiedicară a doua zi să se aşeze la masă în jurul unei bucăţi de oaie friptă la frigare, cele două pulpe şi cotletele fiind puse la răcoare în galerie pentru zilele urmă –, toare; coastele şi alte bucăţi mai puţin gustoase fură sărate; cealaltă oaie li se alătură caprelor în ţarc. Puteau rezista încă două săptămâni.

Septembrie se cocea în zile de culoarea caiselor; deşi era toamnă, continua să fie extraordinar de cald; la apus soarele nu era nici măcar roşu. Dar după ce dispărea, frigul se lăsa deodată. Într-o seară, se făcu nevăzut mai de vreme ca de obicei în spatele unui munte îndepărtat căruia nimeni până atunci nu-i dăduse nicio atenţie. „Nu-i un munte”, zise Linsolas, şi se duse să închidă caprele şi oaia în coliba lor. În miez de noapte fură treziţi de o explozie formidabilă. Ascultară cum se răsfrângea ecoul exploziei de-a lungul tuturor coridoarelor muntelui zguduind pământul. După o tăcere de o densitate deosebită, o lumină orbitoare ţâşni prin crăpăturile uşii din trunchiuri rotunde şi auziră răsunând o altă explozie; câteva minute

mai târziu, o ploaie violentă izbea cu picături dese pământul şi frunzişul din poiană. Se porni vântul; scutură uşa cu brutalitate, smulse acoperişul de crengi de afară care se prăbuşi lângă palisadă, sfărâmă străchinile pe care Huart încercase să le facă în ajun şi le aşezase unele peste altele pe masă.

Linsolas sări din aşternut.

— Caprele, fir-ar să fie, adăpostul n-o să ţină; o să se sperie şi-o s-o zbughească.

Vreo trei sau patru bărbaţi se repeziră pe jumătate goi spre izvor. În toate părţile cerului numai salve care zdrobeau întunecimile înecate de şuvoaiele de ploaie, în stropi mari, orbitori.

— Parcă am fi la... strigă Huart. Restul se pierdu în zgomotul asurzitor al bombardamentului: fostul artilerist se credea probabil la Austenitz.

Adăpostul se făcuse praf. Caprele şi oaia, ude, alergau în toate părţile. Deşi îi era groaznic de frică de furtuni (în familia Jourdan un strămoş murise lovit de trăsnet în stejărişurile de lângă Nîmes), Julien se dusese după ceilalţi. Încercă să tragă oaia de frânghie. Îngrozit, animalul sărea sau se împotrivea, frânând cu cele patru picioare. Fu nevoit să ia oaia în braţe şi simţi o fericire stranie strângând lângă el, sub ploaia diluviană, în vuietul vântului şi în durui tul tunetului, trupul acesta cald care tremura şi se zbătea, lipindu-şi nările de cârlionţii de lână ca să respire mirosul de seu. Fulgerele luminau fără întrerupere Pajiştile şi tot amfiteatrul munţilor, uşurând prinderea caprelor care încercau să sară peste gard; odată legate cu frânghia refuzară să se urnească aşa că t în 1 pui că să le ducă pe sus şi pe ele. Se întoarseră în sir Indian p poteca transformată între timp în pârâu. Cât de puţin trebuie en să refaci lumea: Julien purta pentru piliim linia u oale în braţe. Sub ploaia violentă şi în zgoiinilul neenin de ennonndn ar fi cărat, cu plăcere o turmă Tntimţia părul în /ori, era ud până la piele. Nu încercase niciodată un atare sentiment de împlinire, de eliberare, de siguranţă. Făcu o întreagă poveste din simţămintele lui mai multe zile

în şir. „Adevărata libertate, repeta el la tot pasul, este făcută din servituţi neaşteptate.

După ce sfâşiase cearşafuri şi îşi clătinase tomberoanele toată noaptea, furtuna se îndepărtă mormăind în văile mai joase; din când în când mai scotea câte un vuiet, cu acea voce frumoasă de bas, impunătoare, pe care o adoptă furtunile de îndată ce li se potoleşte furia. Întins pe aşternutul lui de frunze şi auzind această voce; Ardusson se gândea la Jupiter înarmat cu fulgerele sale şi, pe nesimţite, la Iehova, apropiere periculoasă care îl făcu să se cufunde în enigmatice consideraţii misticolingvistice atunci când crezu că descoperă, nu fără o nelinişte inexplicabilă, că numele Dumnezeului evreu şi cel al echivalentului său roman păreau să aibă aceeaşi etimologie.

Furtuna lăsă în urma ei o ploicică măruntă care tulbură peisajul la începutul după-amiezii – Pajiştile, râpile şi pădurea, unde se întindeau fâşii de ceaţă. Apoi apărură ochiuri de azur ici şi colo, atât de limpezi încât străluceau ca emailul şi aruncau asupra întregului ţinut pete de lumină mişcătoare pline de melancolie. Vederea putea ajunge atât de departe în această atmosferă curăţită încât zăreai la marginea orizontului detalii pe care aureola căldurii le înghiţise până acum. Ai fi p utut număra cu ochiul liber brazi „i fagi de la o distanţă de peste trei leghe. Dar mai ales a doua zi dimineaţă, şi după ce se stârni un în ti cel din nord care lustrui cerul toată noaptea pe toată întinderea sa, această lume de păduri, de podişuri, de stânci şi de păşuni înalte păru să dobândească o nouă strălucire. Aerul aducea un miros de anason, de depărtare, şi acel parfum lasciv cu aromă de mosc pe care îl poartă insulele cu flori şi lemn exotic spre navele dornice de escală. Nu descoperiră originea acestui parfum extraordinar decât când Linsolas găsi, în mod cu totul întâmplător, în găurile stâncilor – adevărate creneluri de la marginea Pajiştilor – o impresionantă stalactită de ceară, formată Dumnezeu ştie de când şi peste care ploaia torenţială din cealaltă noapte făcuse să se scurgă dintr-o

gaură o mare cantitate de miere sălbatică, imediat adunată cu preţul unei bătălii în regulă cu proprietarele sale legitime.

Peste tot numai veselie: gramineele înalte de septembrie şi buchetele de urzici crescute de-a lungul drumeagului dinspre stână şuierau şi trosneau de insecte ca nişte focuri de curpeni de viţă de vie. Ierburile strivite de picioarele mari ale furtunii se ridicau sub vântul care le unduia precum apa unui lac. În sfârşit, către amiază, vântul se potoli, şi căldura zilei, mai înmiresmată decât înainte, veni iar să aţipească pe Pajişti unde fremăta din nou vara. Deşi se aflau foarte departe de Ţinuturile de Jos, aerul lipicios distila o atmosferă de drumeaguri joase, de tufe de mure, de vii încărcate de struguri, de după-amiezi de ţară ce se scurg încet, înveselite discret de un cântec de nicovală, de un scârţâit de osie şi de cârâielile coţofenelor în tufişurile pe care apropierea toamnei părea să le facă mai sonore.

În după amiaza aceea auziră sau crezură că aud, foarte departe spre sud, dangătul unui clopot. Pentru prima dată ajungea până la ei un zgomot din lumea civilizată, dar nu era un zgomot prea îmbucurător, pentru că bătăile clopotului erau repezi, ceea ce era semn rău, dar atât de slabe şi păreau că vin de atât de departe încât cei din grup porniţi să demistifice lucrurile afirmară că era sigur vorba de un clopot de berbec în călduri care îşi făcea meseria în vreo fermă de pe munte, sau poate chiar de o banală halucinaţie auditivă. Amatorii de senzaţii tari şi partizanii agitaţiei sociale sprijiniră ipoteza clopotului de alarmă, primii pentru motive neclare care trimiteau la o întreagă gamă de nelinişti sau de conflicte personale cu viaţa normală şi cu ordinea stabilită pe principii contrare necesităţilor lor, ceilalţi pentru că nutreau speranţa să vadă holera preluând o revoluţie pe care partidul rezistenţei le-o şterpelise de sub nas. Inventară, garantând că hoarde înfometate şi furioase bântuiau aceste regiuni paralizate, jefuind prăvăliile sau apartamentele burghezilor, luând cu asalt birourile pentru accize,

devalizându-le pe cele ale fiscului, prădând depozitele de arme şi muniţii, arzând crucile şi capelele, ca în vremea răscoalelor din 1831 şi 1832.

A doua zi, în cursul dimineţii, fenomenul avu loc din nou fără ca, de data aceasta, cineva să-i poată pune la îndoială realitatea. Ceea ce li se păru ciudat era însă faptul că clopotul avea acelaşi sunet dar se mutase în timpul nopţii: ieri, dangătele veneau dinspre miazăzi, în dimineaţa aceasta, dinspre apus. Dar vântul îşi schimbase direcţia în timpul nopţii şi bătea acum dinspre apus în rafale scurte. Sunetele erau mult mai clare decât în ajun. Aveau ceva şovăielnic, ceva firav, care nu se potrivea deloc cu graba şi cu frenezia cu care bate clopotul de alarmă. Aduceau, în obsedanta lor neregularitate, un mesaj ciudat, de singurătate şi suferinţă. Arzând de dorinţa de a şti mai multe despre aceasta, adunarea trimise doi voluntari, Linsolas şi Julien, care nu şi-ar fi cedat locul pentru nimic în lume. Porniră în direcţia presupusă a fi cea a clopotului şi se întoarseră după vreo zece ore, încurcaţi, ciudat de dezamăgiţi, prădaţi, jefuiţi de himerele şi de speranţele lor. Cam la trei leghe, pe platou, lăsându-se călăuziţi de bătăile din ce în es mai limpezi, descoperiseră în cele din urmă o capelă micuţă ascunsă în mijlocul unui pâlc de pini şi a cărei uşă fusese probabil spartă de curând de vreun vagabond ce căuta un adăpost sau ceva de şterpelit. Din întâmplare, lanţul clopotului, care atârna de obicei în interiorul clădirii, se agăţase de clanţa uşii pe care vântul o făcea să se tot bată de când fusese forţată şi, odată cu ea, şi limba clopotului.

Julien îi povesti lui Jacques Ardusson surprinderea şi dezamăgirea lor în faţa acestei înşelăciuni puse la cale de soartă şi care crea în jurul ei o atmosferă tulbure, de părăsire şi de bătaie de joc. O bună bucată de vreme se uitase la uşa care se izbea, ascultase dangătele neregulate cu o uimire de nedescris, de parcă ar fi avut în faţa ochilor ilustrarea unei demistificări la o scară mai mare. Pentru a-şi explica sentimentul ar fi trebuit să vorbească despre oceanele pe veci pustii care izbeau marginile conştiinţei

sale. Să vorbească despre singurătăţile monstruoase, despre lagunele îngheţate care se întindeau cât vedeai cu ochii la nord de gândirea sa încă întreagă. Despre soarele roşu şi rece pe cale de a se stinge care lumina faţa moartă a sufletului său. Să vorbească despre acel *Deux ex machina* ascuns în spatele parodiei crucii, în veşnica Vinere mare a părăsirii sale de către Dumnezeu. Să vorbească despre tot ce avea o legătură în fiinţa lui cu lipsa raţiunii de a fi a tot ce există.

Linsolas însuşi, care nu era totuşi un om uşor impresionabil, nu se putuse opri să nu încerce o nelinişte inexplicabilă în faţa acestei uşi de biserică sparte şi a acestui clopot care bătea de unul singur în mijlocul pinilor înalţi şi tăcuţi. Colţul li se păruse deodată atât de sinistru şi de neprimitor încât în loc să se instaleze aici după cum gândiseră, plecaseră imediat, unul, oarecum neliniştit şi mai ales jefuit de visele sale revoluţionare, celălalt frământat în tainiţele obsesiei sale.

28 septembrie.

De câteva zile, în mintea tuturor tovarăşilor mëi domneşte cea mai mare tulburare. Au izbucnit câteva certuri, primele de când ne-am instalat în acest adăpost. Acum, când vara este pe sfârşite şi în ciuda perseverenţei cu care se încăpăţânează să amâne venirea toamnei – nu se vede nicio urmă a acestui anotimp în peisajul din jurul nostru – atmosfera este încărcată; stările sufleteşti şi cerul acesta fără nori care ne-a primit cu atâta căldură, sunt trei luni de-atunci, în curând, nu mai sunt în deplină concordanţă. Aceasta ţine în primul rând de faptul că nu ştim dacă va trebui să rămânem aici încă o lună sau zece ani. Există cei care sunt de părere să începem să ne gândim că o să petrecem iarna în acest loc, feriţi, fără îndoială, de *cholera morbus* dar nu de frig şi încă şi mai puţin de foame. Cu excepţia sturzilor care, după cât se pare, zboară în stoluri foarte numeroase iarna, prin aceste regiuni, vânatul va fi din ce în ce mai rar pe măsură ce se va înteţi frigul, şi vom fi nevoiţi să pornim spre zone mai blânde şi, prin aceasta chiar, mai accesibile molimei

indiene.

(aici este introdusă o pagină, semnată Augustin Fabre şi Fortuné Chai Ian, adăugata probabil de Jacques Ardusion în anul următor, pentru că lucrarea din care este extrasa e l-ai raz, i din 1830).

Holera, coborând pe Don a infectat Doneţkaia, Cerk, Azov şi Taganrog: aici navele de comerţ au intrat în contact cu ea; în luna octombrie au dus-o la Sevastopol, mare arsenal maritim al Mării Negre, situat la extremitatea sudică a Crimeii, la Nikolaiev şi la Cherson, care se află la gurile Bugului şi ale Nistrului, în fine, la Odesa. IU luna decembrie, holera infecta Basarabia; Moldova îi i mânru îi în curând grozăviile.

În arrr îşi perioadă, flagelul continua să fie atotputernic la Mum ova; un cordon de trupe înconjura oraşul şi în dilvriU puiu le fuNeseră creal e patru locuri de carantină; populaţia fusese împărţită în patruzeci şi şapte de cartiere despărţite de bariere şi de corpuri de gardă; fură organizate zece spitale temporare, şi ministrul de interne, contele Zarewki, însărcinat de împărat cu aplicarea măsurilor sanitare, se închise în oraş pentru a îndeplini această sarcină. Împăratul însuşi nu întârzie să sosească; rămase zece zile la Moscova, în momentele când boala făcea cele mai mari ravagii; iar când părăsi această fostă capitală pentru a se duce la Tver, dădu exemplu de supunere în faţa legilor şi a regulamentelor poliţiei stând în carantină opt zile. În luna ianuarie 1831, intensitatea holerei scăzu progresiv la Moscova datorită unei temperaturi atât de joase încât toate fluviile îngheţară; măsurile sanitare au continuat să fie respectate totuşi până la sfârşitul lunii aprilie, *mai multe cazuri arălând că boala se poate manifesta brusc din nou în clipa când se crede că este pe cale să dispară* (acest ultim pasaj este subliniat).

Petersburgul fusese supus unor măsuri de prevedere de o severitate excesivă; un triplu cordon sanitar supraveghea legăturile sale cu Moscova; în oraş fură create spitale speciale şi *guvernul recomandă locuitorilor*

să-şi facă provizii pentru un an, ca şi cum ar fi trebuit să reziste la un lung asediu împotriva unui duşman de temut.

(acest text, intercalat desigur din eroare între nişte pagini anterioare existenţei sale, arată limpede că până şi la sfârşitul primăverii lui 1836, teama de a vedea reapar în d epidemia, mai virulentă ca niciodată, continua să existe printre membrii coloniei).

Urmarea notei din 28 septembrie.

Alţii sunt convinşi că flagelul indian va fi stăvilit de primele ploi şi de frigul toamnei, care se pare că i-au zădărnicit acţiunea înmulte regiuni.

Dar astăzi n-avem în această privinţă nicio certitudine; aşa că trebuie să luăm măsuri imediate gândindu-ne la ipoteza cea mai rea. Dacă flagelul, continuând să bântuie, în ciuda frigului, ne obligă deci să petrecem iarna în aceşti munţi unde se spune că ea este deosebit de aspră, va trebui să ne putem face provizii şi, în acest scop, să organizăm o expediţie mai mare care ne va permite să aducem alimente, unelte, cuverturi şi haine călduroase, toate pe o şaretă trasă de un catâr, animal mai rezistent decât calul, după ce vom croi un drum ca să se poată trece prin pădure şi după ce vom face un podeţ. Peste torent spre a înlocui podul pe care l-am distrus. Cu ajutorul vistieriei comune, vom cumpăra o mică turmă de oi, câteva capre, nişte găini, doi sau trei porci şi cantităţile necesare de boabe şi de furaj ca să-i hrănim; având coase, vom putea tăia fânul necultivat pe care Pajiştile îl produc în mari cantităţi. Va trebui de asemenea să ne gândim să ne înzestrăm cu puşti şi cu capcane pentru lupi, fiindcă, aşa se spune, sunt foarte numeroşi în aceste păduri unde frigul iernii le sporeşte îndrăzneala.

Unii membri ai colectivităţii noastre – şi toate femeile sunt de partea lor – cred că, în cazul în care iernăm prin aceste locuri, ar fi mult mai bine pentru noi să reconstruim cătunul părăsit, el fiind, în definitiv, la fel de izolat ca şi caverna noastră, greu de încălzit în timpul unor geruri mari dar care, pe de altă parte, dacă e închisă cu o uşă mai etanşă decât cea dinainte, n-ar cunoaşte mari schimbări de

temperatură, ca toate locurile subterane. Alţii propun să băgăm vitele în ea şi să ne păstrăm tot aici proviziile, noi instalându-ne în stână, căreia nu-i mai lipseşte doar o uşă trainică pentru a fi perfect locuibilă, atât datorită dimensiunilor sale – patruzeci de picioare pe douăzeci de picioare – cât şi posibilităţii de a ridica pereţi despărţitori din lemn, într-o parte, pentru a le îngădui celor căsătoriţi să regăsească o intimitate decentă. Am plănui în acest caz construirea unei sobe pe care nu ne-ar fi greu s-o încălzim cu toate lemnele uscate ce se află din belşug în pădure.

Dar chestiunea cea mai spinoasă rămâne aceea de a şti încotro s-o luăm pentru a ne procura toate aceste mărfuri. Fiindcă dacă holera a cuprins toate oraşele mari din regiune, Millau, Meyrueis, Florae, Mende, Le Vigan, nu ne va mai rămâne decât să ne adresăm ţăranilor din cătunele şi fermele de pe munte, care, după cât ne-am putut da singuri seama, văzându-ne au mai degrabă puşca în mân: decât cuvinte de bun venit pe buze.

Crăciunul va însemna oare sfârşitul tuturor acestor nenorociri? Va însemna şi sfârşitul altor necazuri care ne-au costat înainte de venirea flagelului indian tot atâtea vieţi omeneşti şi tot atâtea suferinţe cât şi molima? E o dorinţă pe care o rostim cu toţii. Tovarăşii noştri cei mai sărmani speră că holera n-a decimat în zadar lumea în care trudeau atât de greu şi mulţi se gândesc pe bună dreptate că nu poţi cunoaşte atâtea încercări, care l-au lovit şi pe bogat şi pe sărac, pe cel voinic ca şi pe infirm, pe savant ca şi pe neştiutorul de carte fără ca aceasta să aducă mari schimbări în viitor.

Pentru ei ar fi o dezamăgire foarte cruntă să-şi reia viaţa aşa cum era ea odinioară, dat fiind că între timp au descoperit binefacerile fraternităţii şi o mai mare libertate, cu preţul unor suferinţe şi al unei cumpătări în privinţa hranei, cu nimic mai rele decât cele pe care le cunoşteau în vremuri obişnuite.

Cincisprezece, şaisprezece octombrie? Luni, marţi? Fără meticulozitatea lui Ardusson, fără caietul unde îşi scrie cronica, oamenii ar uita împărţirile arbitrare ale

calendarului în favoarea unei aritmetici mai suple şi mai înrădăcinate în lucruri (marginile caietului purtau câteva urme ale acestei aritmetici): alaltăieri, ploaie scurtă şi fină, înconjurată de un curcubeu care trecea peste Pajişti; ieri, vânt din apus pătat de nori mici, albi, cum sunt cei din aprilie, când înfloresc părăluţele; seară roşiatică, ceaţă în timpul nopţii; azi-dimineaţă, soare puternic, încălzind fără încetare peisajul care îşi lustruieşte arămăriile, aurăriile şi argintăriile în locurile mai sensibile, acolo unde toamna îşi face simţită prezenţa pe frunzişul copacilor, cu toate combinaţiile ei de miniaturist capricios, acoperindu-i cu aur pe unii, dezgolindu-i pe alţii după ce i-a onorat cu purpura sa, îmbrăcând cu piele roşcată solul pădurii şi potecile, cu un verde sclipitor ierburile unde putrezesc mere… Toate acestea pentru a spune că vremea nu mai este timpul care trece ci cel pe care îl face ea.

Îngăduindu-şi să facă o haltă, după ce trecuse pe la capcane, pe un morman de talaş abia rindeluit care fumega în soare, Linsolas, într-o stare de fericire deplină, gusta acest timp fără ore, fără dată, aşa cum se îmbibă o şopârlă de căldură şi de lumină. Frizeraşul era uimit văzând că nu simte niciodată plictiseala. Frizer? Din când în când, desigur, simţea că-l apucă dorinţa să umble cu foarfecele, să miroasă creme, pomezi, sticle de parfum, să pipăie capete, să tundă bărbi şi mai ales să stea de vorbă cu clienţii… şi, uneori, îl apuca cealaltă dorinţă”, mai veche şi mai ascunsă, atât de neobişnuită încât nu-i suflase Justinei nicio vorbă despre ea: dorinţa de a porni din nou pe drumurile din Drôme a lui, spre râurile care îl învăţaseră braconajul, spre dealurile care îl învăţaseră singurătatea. Toate acestea nu erau atât de îndepărtate şi el nu era atât de bătrân încât să nu se poată gândi – mai des astăzi decât înainte de epidemie – să-şi vândă prăvălia şi să urce de-a lungul curentului către izvor. Iată la ce l-a dus acest pescuit încăpăţânat, istovitor, vital, care dăinuie de trei luni şi care i-a permis să regăsească parfumul mlădiu şi vegetal al râurilor, urcuşul stânciior vâscoase, scufundările în bulboane, zvâcniturile peştelui în mâna sa.

Acolo, înapoi, există tinereţea, despre care sângele biciuit de aventură nu doreşte decât să-şi amintească, pe care trupul şi mintea o regăsesc aproape intactă, şi, mare minune… câtuşi de puţin blazată.

Dar vezi bine, acolo sus, acasă, nu mai e nimic, nici părinţi, nici colibă, vândută la moartea lor pentru a cumpăra trei metri de faţadă la Marsilia, niciun răzor de dulcişor unde să-ţi cultivi capriciul periodic de capre şi de stupi – doar la cimitir, unde sunt osemintele alor săi. Din ce-ar putea trăi, după ce s-ar termina cu holera, după ce s-ar sfârşi cu extravaganţele… Din prădăciuni, din tăiatul copacilor, din secerat, pe lanurile altora, din melci, din raci, ca nişte oameni fără căpătâi – cu nevastă şi copil? Şi-atunci?

Există totuşi stâna aceea, situată, aşa zice actul, pe lângă Oubrets (cea unde voiau refugiaţii să se instaleze şi de care n-au dat nici până acum), o parte de moştenire revenită nevestei-şi, patru pietre şi un acoperiş stricat pierdute în pădure; dacă punga e prea goală, riscul prea mare, doar o stână nu rezolvă lucrurile, chiar dacă sângele ţărănesc se face iar auzit. Şi-atunci, atunci? Atunci nimic, atunci Marsilia, atunci prăvălie, barbă, barbă şi iar barbă, spun pieptul plăpând al puştiului său şi spinarea Justinei care la trei paşi de el zdrobeşte boabe de secară şi smulge penele de la păsări: traiul la Marsilia, strâmtorat uneori, mai puţin decât cel al tăbăcarilor sau al ţesătorilor, i-a lăsat totuşi o soţie care la treizeci de ani mai poate face bărbaţii să se întoarcă după ea. Ce-ar mai rămâne din pisicuţa asta după câţiva ani de muncă la ţară, pe ploaie, pe vânt? A văzut-o pe maică-sa. Nu, mulţumesc.

Mizeria merge la oraş. Inversul nu-i acceptabil decât pentru săracii cu particulă nobiliară care se duc să-şi suporte lipsa glorioasă de bani în conacele lor dărăpănate unde este surprinzător dacă vânzarea pământurilor (sau exploatarea lor, când baronul nu-i prea lipsit de vlagă) nu pune iar ţigle pe acoperiş şi pâine în covată. Aşa că asta e. În loc să tundă păşuni o să tundă părul burghezilor până când o să-şi dea duhul.

Între timp, se pregăteau de iarnă.

La începutul lui octombrie, lucrurile erau să ia o întorsătură proastă. Trecuseră printr-o epocă de linişte absolută. „Mare foarte calmă, tendinţă de furtună, niciun pământ la orizont, merindele se împuţinează, echipajul este nervos44, ar fi putut nota Ardusson în caietul său de bord. Colonia nu se îndemna încă să-şi reia activitatea. Un soi de uzură, resimţită odată cu primele neguri, cu primii fiori – ce siguranţă îţi dă vara! – făceau să i se vadă defectele. Insuccesul gropilor făcuse ca vânătorilor să le piară tot cheful. Femeilor li se acrise să jumulească păsări cât era ziua de lungă, să-şi spele cămăşile şi fundul cu apă rece. Se săturaseră auzind zgomote în aşternuturi în miez de noapte. Era ceasul fatidic când îndrăgostiţii cu dorinţele potolite adorm întorcându-şi spatele, când noutatea se toceşte, când parfumul s-a răsuflat. Cu pânza lăsată, cu mâinile active dar cu sufletul trândav, fiecare aştepta ca vântul să reînceapă să bată, într-o direcţie sau alta, spre Marsilia sau spre vreo fermă de pe munte, dar să bată odată, ca acest octombrie să aducă schimbări, să ia hotărâri în locul nostru. Ne era până peste cap, ce mai încoa şi încolo.

Unul vorbea despre Aubrac şi despre vacile sale grase, de stânişoarele unde se făcea brânză, de toţi banii aceştia acum în amorţire: cu care să te încălzeşti, să te îmbraci ca un suflet de creştin. Altul voia s-o şteargă mai sus, pe poteci şi drumuri de oi, către Nurat, spre Plomb du Cantal. Nici mai bine nici mai rău decât aici; altceva, asta-i tot. Şi doamna Boué, căreia îi este frică de zăpadă, se ceartă cu Françoise şi începe iar să ne sâcâie cu vărul ei de la Mende. Vaporul era gata să nu treacă de bara toamnei şi să se oprească din cauza acestor obstacole!

„Să aşteptăm, zicea Huart. Huart şi puterea lui. Pieptul lui prietenos pe care se cocoţau copiii, peste care plângeau femeile descurajate. Era de ajuns ca acest vraci cu părul moale, cu glas de copil – cel de la cincisprezece ani, ani ce dăinuiau în trupul său de luptător de bâlci – să deschidă gura pentru ca orchestra din jurul lui să înceteze

cu ţipetele. Şi avea dreptate, ce naiba: cât timp moş holeră nu-şi va desfăşura pe străzile din Toulon şi din Marsilia drapelul alb, mărturie a recunoştinţei faţă de Dumnezeu, cât timp clopotele, din Spania până în Italia, nu vor vesti cu glas puternic fuga tiranului asiatic, nicio putere de pe lume nu-l va putea scoate de aici. Avea în spate adepţii convinşi ai iernatului pe munte: Jourdan, Ardusson, Brun, Linsolas. Din cauza soţiilor lor, părerile tăbăcarilor şi ale ţesătorilor erau împărţite. Dar înclinau de partea majorităţii şi Maurin şi Espuch, pentru că soţiile lor, care ţineau întotdeauna cu Huart, i se alăturaseră. Despre Vaissette, să nici nu mai vorbim. De când cu povestea cu cocoşeii, tot ce spunea Julien sau Huart era literă de Evanghelie. Pe lângă aceasta, însoţirea Georgettei Boué până la Mende şi la prefectură era un risc pe care nu şi l-ar fi luat pentru nimic în lume. Părerile se schimbaseră cu atât mai uşor cu cât fusese de ajuns ca cineva să-i desfidă pe toţi fanfaronii aceştia că pot duce la bun sfârşit anumite lucrări înainte de venirea iernii.

Mutarea lucrurilor din cavernă; instalarea acolo a caprelor, a oii încă în viaţă, a furajului, a majorităţii alimentelor (pe care le vor aduce într-o bună zi cu prilejul unei noi coborâri în infern…). Repararea stânei; înălţarea unor pereţi despărţitori din trunchiuri rotunde de copaci; construirea unui cămin destul de mare spre a rezista asaltului lunilor posomorâte. Strângerea unei provizii de lemne. Plan mai ambiţios: aducerea apei torentului până la stână pentru a uşura treburile casnice. În privinţa aceasta aveau să vadă cum stau lucrurile ceva mai târziu. În ceasurile când vor avea timp de pierdut vor putea începe să scobească trunchiurile.

S-o luăm înaintea frigului, s-o luăm înaintea ploii, a ceţurilor, a furtunilor… Cuvântul de ordine ţâşnea în fiecare clipă, formulă magică pentru a încălzi entuziasmul care începea să se răcească. De când urmărea aceste noi obiective, colonia avea vânt la pupă: ca de obicei urgenţa şi necesitatea inversau cauza şi efectul. Planul crea condiţiile reuşitei sale, el stârnea în inimile lipsite de a

vânt hula şi vânturile favorabile, spre deosebire de corăbii, care aşteaptă bunul plac al acestora pentru a porni pe mare.

Apropierea acestor furtuni îl însufleţea pe Julien. Se înhămase la nivelarea podelei din pământ bătut a stânii pentru a o pardosi cu pietre late, după tehnica *opus incertum*. Lucra cât zece şi se hrănea din această oboseală ca dintr-o pâine ţărănească, fericit că vede în jurul lui tot echipajul mobilizat pentru pregătirea lungii şi grelei traversări a iernii.

Până la 20 octombrie, lucrurile merseră cu vioiciune şi eficacitate. S-ar fi zis că zilele se scurgeau ceva mai repede, dar nu ştiau prea bine de ce. Evident, exista în aer sosirea iernii care îşi proiecta umbra mereu mai mare peste Pajişti. Acum, dimineaţa, zăreau chiciură pe coastele dinspre nord; ea cizela delicat rachetele de frunze pe care le aduceau" lipite de tălpile încălţămintei şi albea pajiştile în locurile umbroase ca un covor subţire de zăpadă, în fiecare zi mai întins. Seara, târziu, râul fumega sub cheile pline de ceaţă care urca spre a lua cu asalt Pajiştile, donjon de neînvins încă unde vremea frumoasă continua să-i amăgească. De la răsăritul la apusul soarelui, temperatura era blândă pe mai departe şi insectele se lăsau înşelate, dar de cum treceai la umbră, o mână rece ţi se lipea ca o ameninţare pe piele – o ameninţare care nu vorbea numai de frig. Umbra muntelui întârzia în fiecare dimineaţă tot mai mult pe Pajişti, cea a râpilor sosea puţin mai devreme seara.

„Vara noastră se micşorează", zicea Ardusson, gânditor, şi aceste patru cuvinte luau în gura sa devenită deodată sibilinică o sonoritate neplăcută, le simţeai străbătute de o tulburare vagă, de ceva care îţi strângea inima.

„E neliniştea toamnei", îşi zicea Julien atunci când se simţea cuprins şi el de această tulburare. Se apuca din nou cu furie de lucru, ca pentru a zădărnici prin afirmaţia gesturilor sale această ameninţare nedefinită care planează deasupra tuturor schimbărilor de anotimpuri,

deasupra pantelor noi despre care nu ştii dacă dau înspre ţinuturi luminoase sau dacă se îndreaptă spre prăpastie – deasupra dorinţelor nutrite prea multă vreme şi prea nebuneşte, deasupra lucrurilor care merg prea bine şi asupra cărora te aştepţi întotdeauna să vezi năpustindu-se gheara sorţii. În clipele acestea devenea uşor nervos, superstiţios, se supăra pentru detalii şi întâmplări neînsemnate, interpretate, din cauza stării lui proaste de spirit, ca semnul unor uneltiri misterioase şi prosteşti ale destinului.

În dimineaţa aceea, se opri o clipă să respire, între două transporturi de pietre, lângă copiii ce se străduiau să spună alfabetul, aşezaţi pe iarbă în jurul Françoisei, care se hotărâse să-şi smulgă protejaţii din lumea ignoranţei şi a cortegiului ei de necazuri. Julien întrerupse lecţia aproape cu grosolănie:

— La ce bun toate maimuţărelile astea? N-o să se întoarcă prea curând la coteţ, ştii doar… Mai bine i-ai învăţa să găsească urma iepurilor şi să sădească napi. Poate că o să aibă nevoie de aşa ceva mai mult decât crezi.

— Una nu împiedică pe alta. Dumneavoastră eraţi doar avocat, şi acum, poftim, sunteţi zidar…

Fata îl privea, cu capul dat pe spate, cu acel aer ironic sub care îşi ascundea teama de bărbaţi. El îi aruncă o privire uimită: „Ia te uită, ar putea fi destul de frumoasă, pieptănată, gătită altfel…” O domnişoară lungă ca o libelulă (ce bine i se potrivea comparaţia asta: nu-i lipseau decât aripile), prost făcută, slabă de i se vedeau oasele, care nu era în stare nici măcar să şi? a jos graţios, neavând un fund ca lumea, tinereţea ei o să se preschimbe în „fără vârstă”, virginitatea în „fără sex”.

— Dar, dar… Într-o străfulgerare, şi-o închipui foarte bine ca un animal de bordel, o femeie slabă în aparenţă, pătimaşă, cu ciorapi de culoarea pielii, cu jartiere ţipătoare, parfumata cu mosc la subsuori, dată cu cărbune pe la ochi, umflându-şi părul foarte bogat, aşezată pe vine într-o poziţie şi sub o lumină îndoielnice… Ceea ce arată că dorinţa nu trebuie să se mulţumească să călărească pe

acele idei preconcepute care sunt femeile frumoase, ci să caute viciul, barocul, ineditul, ciudăţenia, pentru a repune în serviciu femeile reformate definitiv. Morala: nu există femei urâte, nu există decât bărbaţi fără imaginaţie, nişte ţapi vu idei fixe. Ideea de prostituţie îl făcu să râdă în legătură cu această volbură înaltă care semăna mai curând 3 fată bătrâna decât a fată stricată.

— N-aveţi decât să râdeţi. Dacă nu li se dă posibilitatea să-şi înalţe spiritul…

— Nu de-aia râd. Deşi expresia „să-şi înalţe spiritul” ar putea şi ea să mă facă să râd. Nu ştii că vrem distrugerea cărţilor? M-ai auzit vorbind cu Ardusson. Pricepi doar că-i vorba de un simbol.

— Ştiţi, nu sunt chiar atât de proastă pe cât n-ar. Dumneavoastră vreţi să distrugeţi tot ce vă supără. Dacă vă închipuiţi că n-am înţeles.

Se aşează ungă ea. Copiii tăceau şi se uitau la ei.

— Ce să înţelegi? şi în primul rând, aici toată lumea se tutuieşte. Numai tu îmi spui dumneavoastră.

— Sunteţi… În fine, sunt prea tânără faţă de dumneavoastră.

Se înroşise până la rădăcina părului.

— Dacă îţi închipui că asta mă deranjează. Am cu douăzeci de ani mai mult ca tine şi mai că ţi-aş putea fi tată. Uite, o să-ţi povestesc o întâmplare (o ştia de la tatăl său): unui prieten care îmbătrânea şi care îi reproşase că se culca cu o femeie foarte tânără ce putea să-i fie fiică, un destrăbălat, plin de viaţă încă, îi răspunde fără milă: „E nevastă-ta!”

I-o spuse şuşotindu-i la ureche; ea pufni în râs.

— Bine. Dar îi tutuieşti pe Huart şi pe Brun. Sunt mai în vârstă ca mine. O faci pentru că nu-ţi plac?

— Cu ei nu-i acelaşi lucru.

— Şi, mă rog, ce-am eu atât de diferit?

— Ei nu se uită la femei aşa cum vă uitaţi dumneavoastră.

Françoise se ridică în picioare, îşi scutură fusta.

— Hai, plecaţi copii! Hai, alergaţi un pic. O să reluăm

lecţia ceva mai târziu. Îl privi pe Julien cu un aer ironic: după ce domnul Jourdan o să-mi explice de ce trebuie distruse cărţile.

Făcură câţiva paşi în tăcere; aerul era călduţ, şi, cum se aflau în apropierea crăpăturii pe unde se scursese ceara, pe aici mai dăinuia încă mirosul unei pajişti înflorite primăvara.

— Sunteţi căsătorit mi se pare?

— Da.

— Şi ce simţiţi neavând veşti de la soţia dumneavoastră de mai multe luni?

— Nimic.

Ea urmărea sau se prefăcea că urmăreşte un stol de stăncuţe care se roteau deasupra râpilor.

— Sunteţi un om ciudat. Ce o să faceţi după ce contagiunea va lua înapoi drumul Indiei?

— Mai întâi că aşa ceva n-o să se întâmple prea curând. Nu ştii că povestea asta poate să dureze luni de zile şi chiar ani?

— Totuşi, spuse ea, toţi morţii aceştia... Cum puteţi să vă gândiţi la un lucru ca acesta cu atâta sânge rece?

— Nu eu mă gândesc la aşa ceva, ci holera. Căci îi acord lui Dumnezeu favoarea să cred că-i puţin miop şi că nu ştie ce se petrece pe pământ, chiar de foarte multă vreme, după cât se pare. Apoi, mă descurc cum pot ca să evit să omor oameni. Îmi închipui că pleacă toţi în America, lăsând în urma lor un Occident pustiu.

— Totuşi, într-o bună zi o să-i vedem sfârşitul. Şi atunci, ce-o să se întâmple? Toţi se vor duce înapoi acasă. Tăbăcarii se vor întoarce în pivniţa lor, ţesătorii în faţa războiului de ţesut, Huart o să pingelească pantofi în prăvălia lui, iar Brun va ciocăni vapoare vechi până la sfârşitul zilelor sale şi-atât!

Îşi lovise palmele una de cealaltă ţinând braţele întinse, cum fac fetiţele când se joacă cu mingea. Nu mai părea că-şi bate joc de el, dar veselia ei avea o notă stridentă.

— Şi tu, ce-ai să faci?

— Mama se gândeşte să se remărite. În cazul acesta, voi părăsi Marsilia. N-am chef să asist la această aventură amoroasă. Dar nu ştiu nici unde să mă duc, nici ce am să fac. Cine ştie, poate că o să mă căsătoresc cu un tăietor de lemne, dacă găsesc vreunul care să mă vrea. Şi o să trăiesc într-o colibă, în mijlocul pădurilor, crescând capre, ca în poveşti. Dar o să iau cu mine multe cărţi, pentru zilele ploioase.

Îşi lovi din nou palmele şi privi, încreţindu-şi sprâncenele, râpile luminate de soarele uşor roşiatic de octombrie. Julien simţi o undă de milă în inimă şi îşi spuse, în modul cel mai neaşteptat, că singurul lucru inteligent pe care îl poţi realiza pe pământ este să faci fericită măcar o singură fiinţă. Vorbind ajunseseră la marginea prăpastie! în dimineaţa liniştită se auzea urcând până la ei zgomotul torentului umflat de furtuni şi care îşi purta vuietul până la poala pădurii; când vântul bătea din direcţia potrivită, îl auzeai chiar din pragul cavernei. Totul contribuia la accentuarea senzaţiei că te afli în largul mării şi că pluteşti departe de ţărm, senzaţie pe care acest ţinut ţi-o dădea chiar în zile obişnuite.

— Vezi, zise Julien, nu ştiu dacă sunt pentru o distrugere totală, şi poate că-i adevărat că deznădejdea îl poate face pe om să dorească distrugerea totală a lumii, dar ce-i sigur e că niciodată nu mă voi mai putea lipsi de Vuietul acestui torent. Nici eu nu mi-am făcut încă planuri foarte precise, dar cred că o să mă stabilesc pe-aici. După ce o să vând casa pe care o am la Nîmes, o să cumpăr o mică proprietate şi o să trăiesc pe bucata mea de pământ, cu pipa şi câinii mei, ca un bătrân singuratic. Doar dacă nu cumva Dumnezeu, sătul de prostule noastre, a hotărât cu adevărat să distrugă de-a binelea lumea. Mă rog, cea pe care am clădit-o noi. Turnul lui Babei, dacă preferi. Atunci, vezi, povestea mea poate să înceapă să te intereseze.

Se întorceau spre stână braţ la braţ, şi pe braţul său gol simţea mâna Françoisei degetele ei îngheţate, palma fierbinte, parcă febrilă. O mână puternică, uşor masculină: mai sunt multe de spus despre toată literatura plină de

dulcegării şi de apă de trandafiri scrisă despre mânuţele sidefii, fragile, ca nişte păsări rănite, şi alte asemenea nerozii…

— Împreună cu cei care vor vrea să rămână cu noi, o să întemeiem colonia Pajiştilor de la Comeizas: după Ardusson se pare că acesta-i numele satului dărâmat; l-a descoperit săpat pe o piatră. E ciudat, totuşi, ce surprize ne rezervă viaţa. Când eram copil şi zăream munţii aceştia în depărtare aveam impresia că văd ţinuturile din nord şi Capul Cod, unde au eşuat în decembrie 1620 pelerinii de pe *Mayflower*. Ei bine, astăzi, Capul Cod, Lumea Nouă sunt Pajiştile de la Comeizas. Seara, când adorm, îmi închipui, şi asta face să mă cuprindă uşor somnul, un grup mic de cabane din trunchiuri rotunde adunate de teama frigului unele lângă altele, pe coasta muntelui nostru, ghemuite sub zăpadă, cu ferestre foarte mici luminate, totul fiind înconjurat de ţăruşi pentru a împiedica lupii să vină să ne mănânce găinile şi copilaşii. În legătură cu asta, când trebuie oare să nască Marie Verdier?

— În ianuarie sau în februarie, nu ştiu. Continuaţi.

Ce să continue? spusese tot, într-un limbaj destul de naiv pentru a putea fi înţeles de un copil de zece ani. Pe de altă parte, ar fi fost de dorit oare să spună lucrurile care aveau cea mai mare importanţă pentru el altfel decât sub forma unei poveşti pentru şezători de iarnă? Bănuia el, în fundul inimii lui, că nu poţi explica în mod convingător lucrurile în care crezi, tot aşa după cum nu poţi crede pe deplin în ceea ce eşti în măsură să explici de la A la Z: hienele de serviciu cunosc bine acest mecanism şi de aceea îi aşază la masa lor de joc pe prostănacii jumuliţi mai dinainte ale căror a tu un nu valorează nimic.

Totuşi, spusese tot. Că viaţa lui era aici, pe aceste bucăţi de pământ părăsit. Că cealaltă planetă nu mai însemna nimic pentru el. Că se strecurase uşor în afara epocii lui prin uşa pe care i-o întredeschisese holera şi că nu s-ar mai putea întoarce înapoi. Se întrebase cum să ucidă copilul din el, cum să se smulgă influenţei sale magice, cum să îmbrăţişeze lumea şi viaţa cu amândouă

mâinile, cum să îndepărteze fantoma trecutului şi năluca unui viitor unde moartea îşi pregătea pe undeva capcana, într-un anumit fel, copilul învinsese, cel care alerga pe potecile stejărişurilor de lângă Nîmes şi pe drumurile oilor de pe podişul de la Montdardier pe urmele tatălui său – un om care evadase discret din vremea lui folosindu-se, după posibilităţile sale, de demonii care îl chinuiau pe Julien. În acest vis nerealist pe care el, Julien, era pe cale să-l realizeze, existau elementele cu care ar fi fost poate mai uşor să pornească la elaborarea unui roman sau a unei simfonii decât la făurirea unui destin. Dar în comparaţie cu ce-i oferea această nouă existenţă, arabescurile scrierii sau ale penelului i s-ar fi părut palizi înlocuitori. Nava lui îl dusese atât de departe de coastele locuite şi de zonele frecventate încât nici măcar nu mai simţea nevoia să-şi împărtăşească secretele cu semenii săi. Nu dorea decât să împartă această viaţă liberă şi nesigură cu cei şi cu cele care ar accepta să părăsească totul pentru a-l urma.

Uneori, se trezea tresărind brusc în miez de noapte, parcă gâtuit de absurditatea unei asemenea aventuri: i se părea că ceea ce voia să facă cu propria-i viaţă era mai mult sau mai puţin interzis de o lege misterioasă, şi în clipele acelea avea impresia că acţiunile de acest fel nu avuseseră decât precedente nefericite. Toţi cei care voiseră să meargă până la capătul viselor lor, toţi cei care încercaseră să le fure zeilor focul sacru fuseseră întotdeauna pedepsiţi.

Dar era ferm hotărât acum, oricare ar fi fost de aici înainte cursul evenimentelor, să nu-şi schimbe câtuşi de puţin intenţiile, să ducă aceeaşi existenţă, ca şi cum ciuma ar fi cuprins definitiv lumea. Era singura viaţă care nu-i făcea de nesuportat ideea morţii, singura care îngăduia bucuriei sale să triumfe asupra acestei idei. Şi, în acelaşi timp, peste această bucurie plana din nou presentimentul că aventura lui nu putea cunoaşte un sfârşit fericit. „Oricum…”, îşi spunea el cu un gest de neputinţă fatalistă… Alunga aceste cugetări sumbre şi se gândea cu încântare la primăvara amăruie, şiroind de vânt şi de

lumină, care avea să se reverse anul viitor pe podişuri:

— Vezi, spuse el, poţi foarte bine să-ţi instalezi aici cabana…

Ajunseseră în dreptul pasului, acolo unde Pajiştile se îngustau, nu departe de primii brazi, pe un teren neted, splendid, tapisat cu o iarbă măruntă şi care invita imediat cătunul forestier să se înalţe, cu ţăruşii, cu magaziile de lemne, cu acoperişurile de paie, cu ferestrele sale mici împodobite cu călţunaşi, cu toropeala sa fericită.

Ea sărea la braţul lui:

— O să am şcoala mea, o să am şcoala mea!

De acord cu şcoala, de acord cu cărţile. Şi de ce nu, în fond, de acord şi cu ea. Orice fiinţă umană, cu condiţia să fie de calitatea ei, valora cât orice altă fiinţă umană, şi dragostea adevărată, dragostea care nu era sex deghizat în sublim şi în criză de nervi, însemna poate să hotărăşti să iubeşti indiferent pe cine, obişnuinţa contribuind la restul.

Simţi deodată două buze reci şi nepricepute pe dosul palmei.

— Ei, fir-ar să fie, făcu el, prostit, tu erai?

Ea scutură capul, cu ochii strălucitori, atinşi uşor cu o mişcare rapidă a încheieturii mâinii, surâdea fără să priceapă.

— Adică, într-o noapte, luna trecută…

Dar mai sus izbucniseră strigăte, întrerupând munca femeilor în poiană, întrerupându-i şi pe ei din această discuţie stânjenitoare. Huart şi Maurin apărură dinspre pădure gesticulând, congestionaţi la faţă, cu gâtul umflat.

— Veniţi să ne ajutaţi, urlau ei.

Plecară înapoi în fugă, cu Françoise şi cu Julien, urmaţi de tot cârdul de femei şi de copii:

— Aşteptaţi-ne! Aşteptaţi-ne!

Două sute de livre de carne căzuseră în groapă, datorită subţirimii noului camuflaj. Mistreţul, prins în celula sa subterană, nu putea face nicio mişcare; îl auzeau suflând ca o focă: o muzică încântătoare; erau gata să omoare oaia care părea bolnavă dar femeile juraseră că îi aveau să se atingă de carne cu riscul de a mânca o capră,

dacă nu li se aducea o şuncă – păsările le îngrey toşau acum… şi uite că reuşiseră. Dacă reuşiseră o dată, de ce nu de cincizeci de ori? Optimismul înflăcăra vorbele şi chipurile; săreau, se înghesuiau, dansau în jurul fripturii, veşnicul dans al scalpului. Se uitau la ochii sticloşi ai monstrului, nişte ochi foarte ficşi în care strălucea o minusculă frântură de cer. „Cum o să-l omoare?” o întrebă încet Françoise, scandalizată de uciderea iminentă, pe Justine Linsolas. Aplecându-se amândouă deasupra animalului, se strângeau una lângă alta, se ţineau de mâini.

— Ce mai… vocifera Huart, tu, Brun şi tu, Jourdan, o să-mi faceţi plăcerea s-o întindeţi mâine până la cel mai apropiat cătun – acolo sus, unde vreţi voi, (arăta cu degetul înspre Aigoual) şi o să-mi aduceţi vinişor, pâine, tutun… O să-l stropim, ce naiba… Ei, fir-ar să fie! Ce sărbătoare, copii!…

MIROSUL ACRU AL GROZAMEI

Cât priveşte recurgerea la mijloacele pe care statul le-a prevăzut pentru a îndrepta acest rău, despre mijloacele acestea nu vieau să ştiu nimic. Iau prea mult timp, şi viaţa unui om n-ar fi de ajuns. Am altceva de făcut. Am venit pe lume nu pentru a o transforma într-un loc unde să fie bine să trăieşti, ci ca să trăiesc aici, fie că-i bine fie că-i rău.

Henry David Thoreau *Nesupunerea civilă*

Lumea înfloreşte prin cei ce se lasă pradă ispitei.

Julien Gracq

O SĂ-ŞI AMINTEASCĂ MULTĂ VREME DE PEtrecerea aceasta: 22 octombrie 1835. Dată săpată în zori, în mirosul focurilor stinse, pe o piatră albă, netedă, înfiptă în pământ în mijlocul Pajiştilor.

Într-o singură noapte, acest promontoriu de o sută cincizeci de hectare, unde aflaseră adăpost şi trăiseră ceva mai mult de trei luni douăzeci şi doi de bărbaţi şi femei şi

cinci copii, a devenit o patrie; sanctuarul pe care te duci să-l împodobeşti cu flori o dată pe an. Acum, nu mai lipseşte doar o naştere (care va avea loc în ianuarie 1836) pentru ca socotelile să fie din nou exacte: „În anul care vine, să nu fie mai mulţi, să nu fie mai puţini”. Soarta îndeplineşte uneori dorinţele cu cruzime. Cine ar fi spus, bieţii mei copii, că acest mistreţ dăruit de providenţă cu trei zile în urmă, chiar înainte de data izbânzii noastre asupra morţii, avea să servească la sărbătorirea uneia şi să aducă cu sine o alta?

„Îi datorăm lui Dumnezeu o moarte”, iată ce ne-a spus în dimineaţa aceea Jacques Ardusson; trebuia să îl văzut ce frumos glăsuia tovarăşul nostru pastorul, aşa cum îi zice Huart, şi tot aceste cuvinte voia să le graveze pe piatră. Ceilalţi au găsit că-i ciudat, prea trist, şi propunerea a căzut baltă.

Curăţat, golit de măruntaie, cu capul zdrobit, mistreţul atârnă afară, sub ieşitura stâncii, strâns legat de o creangă groasă şi dreaptă de fag. Mirosul stăruitor, ca de mosc, avea să dea de veste la sute de metri de jur-împrejur, adunându-i pe toţi slujbaşii descompunerii, medaliaţii şi înzorzonaţii, muşte păroase cât degetul cel mare, arămii şi verzi, frumoase ca nişte bijuterii de metal, mari mâncătoare de excremente, altele, albastre şi violete, cu veste vărgate, unele mici, blonde, diafane, toate dornice să sugă sucuri şi grăsimi şi să-şi vâre viitoarele odrasle în această mină de carne – pe care vânătorii o înveliră în cele din urmă într-o cuvertură şi o băgară în fundul cămării, la adăpost de lepădăturile acestea.

Ca să omoare monstrul de două sute de livre în groapă, ei bine, n-a fost o distracţie pentru nimeni. Trebuiseră să o ia de la capăt de zeci de ori, de zeci de ori să se suie în copacul care îşi întindea ramurile deasupra gropii, să ridice de zeci de ori până sus blocul de granit ca să-l lase să cadă peste capul animalului până ce i-a ţâşnit creierul prin ureche. Voinic nu glumă, mistreţul! Spectacolul era dezgustător în cele din urmă. Îi ieşise un ochi din orbită, limba îi atârna, neagră, lovea cu picioarele

dinapoi, mai respira încă; Maurin a vrut chiar să oprească măcelul şi să-i treacă o frânghie pe după gât. Aşa ar fi trebuit să facă de la început dar se pare că aduce nenoroc să spânzuri un mistreţ. Pe naiba! Françoise Boué, o sută de metri mai jos pe potecă, îşi astupa urechile şi striga: „Asasinilor!” Până la urmă s-a ascuns după un pom ca să vomite.

În acest timp, Brun şi Julien, cu cocoşei în buzunar, înaintau pe munte. Pentru prima dată de când veniseră aici regăseau itinerariul pe care îl parcurseseră în iulie, când grupul de fugari naviga de-a lungul masivului în căutarea unui loc unde să se adăpostească.

După o dimineaţă de mers prin pădure, dădură peste drumeagul peste care trecuseră la începutul verii şi care lega valea râului Doubie de Lespérou – un cătun de vreo duzină de case, ghemuit la marginea prăpastiei, la o altitudine de trei mii cinci sute de picioare, nu departe de cocoaşa cheală, primitivă, a Aigoualului. Făcură un popas, mestecându-şi bucăţica de slănină şi turta de secară lângă un fag mare pe care Julien îl recunoscu, aproape de un izvor unde se răcorise tot tribul, cu trei luni şi jumătate în urmă. Cei doi bărbaţi nu spuneau nimic şi priveau gânditori în jurul lor. Aveau impresia că timpul se închisese peste toată aventura Pajiştilor ca apa unui lac după zgomotul infim al căderii unei pietricele. Parcă ieri sosiseră aici, prăbuşindu-se pe iarbă, cu braţele frânte de greutatea proviziilor, complet uluiţi încă de şederea lor în leprozerie, de fuga în mijlocul nopţii, de trecerea prin cătunul decimat de holeră, de noutatea tuturor celor văzute şi trăite.

„La drum”, zise Julien după câteva minute de odihnă. Nu-i plăcea acest alt timp care îl aştepta, îl împingea de la spate de cum punea piciorul în afara Pajiştilor, un timp care curgea încet, necruţător, ca un râu cenuşiu sub un cer de furtună, spre ţinte tragice, spre un viitor pe care nu-l va atinge niciodată. Acolo, pe insulă, s-ar fi zis că nu se schimba nimic. Timpul se liniştea, ca în acele vieţi ale ţăranilor cumpătaţi şi şireţi, unde nicio schimbare bruscă

nu vine să apropie viitorul în mod neliniştitor, nici să azvârle într-un trecut dintr-odată inaccesibil fragmente întregi de existenţă. Invidiase întotdeauna, pentru că le cunoscuse când era copil, acele cătune fără vârstă care îşi făureau singure timpul aşa cum îţi faci singur pâinea. Un timp creat dintr-un prezent meşteşugăresc" nu dintr-o costisitoare irosire de clipe care se desprind şi fug ca ochiurile unei împletituri prost lucrate. Un prezent trainic legat de lucruri, de muncile obişnuite, de zgomotele înfundate ale cerului, de nevoile mementului. Un prezent întinerit de la un an la altul de către acele mari zile. De curăţenie din fiecare anotimp care limpezeau ţinutul, cerul, pantele, aşa cum se spăla cu apă multă toată casa de patru ori pe an. Un prezent care mirosea a ceară de mobile, a staul, a cuptor de pâine. Ia încercaţi să faceţi să crească timpul, să scoateţi din el un prezent convenabil şi copt atât cât trebuie, fără elementele acestea! Viitorul, lumea apăreau aici ca nişte mări îndepărtate, nesigure, pline de miraje şi de primejdii. Nişte vieţi fără mişcări greşite, prudente, vegetative, care nu-şi risipeau durata, care nu-şi expuneau timpul bolilor din afară: gândindu-se la toate acestea, Julien privea cu un aer furios drumeagul care ducea spre munţii Lingas, Alzon, Ganges, spre Ţinuturile de Jos, spre Nîmes, spre Paris, de parcă ar fi privit imaginea fierbinte şi mohorâtă a infernului.

Sosiră la Lespérou pe la amiază. În jurul unei fântâni cu ţeava ruginită, cătunul de munte trăia modest, cu câteva fumuri de parfum volatil şi agreabil, mai savuros datorită unui vag miros de amoniac răspândit de staule, în ciuda altitudinii, aerul era călduţ – călduţ şi alburiu, din cauza unui cer acoperit de un văl subţire. Lumina răsfrântă de acoperişurile de şist avea o strălucire orbitoare şi puţin râncedă, răspândind parcă o ameninţare nedefinită. Dar nu era momentul să aibă impresii morbide. Trebuiau să aducă cele trebuincioase ca să se veselească şi să strige în jurul mistreţului, ca să serbeze în îmbelşugare intrarea Ţinuturilor înalte în lunile de toamnă şi de iarnă.

Intrară într-o bucătărie plină de muşte unde tocmai

de aceasta se ocupau o bătrâna ştirbă şi o fată cu braţele sângerii în faţa unor sticle pe care le umpleau cu bulion de roşii. Pe maşina de gătit înfundată cu jăratec stacojiu, fierbea încet o tocană cu miros ameţitor. Apariţia celor doi vizitatori şi a monezilor de aur pe care le scoaseră din buzunar nu păru să le sperie pe cele două femei care aduseră cu multă bunăvoinţă dintr-o cămăruţă de lângă bucătărie, pâine, slănină, şuncă şi chiar pateu de iepure şi de sturz; ar fi vândut bucuros şi covata odată cu pâinea. Când fu vorba de vin şi de tutun cele două femei din Ce veni, care de altfel vorbeau foarte prost franceza, îşi înălţară braţele spre cer: produsele acestea nu se găseau la tot pasul! Din pragul bucătăriei le arătară o fermă mare înconjurată de scoruşi acoperiţi cu fructe roşii şi în faţa căreia porcii şi raţele se bălăceau într-o baltă de lichid de gunoaie acoperită de murdării. Holera: tăcere, niciun cuvânt. Cătunul nu părea să fi suferit din cauza molimei, datorită izolării sale şi a altitudinii de trei mii cinci sute de picioare. „Să nu ne-atingem de secure zise Julien.

La fermă îi primi un bărbat scund şi îndesat cu privirea veselă, cu obrajii lucioşi, cu ceafa congestionată. Vin, tutun? Şi de ce nu, domnilor călători, daţi-mi banii, vă rog. Luă un sac de tutun din dulap, se duse să scoată vin dintr-o damigeană, pe care îi puse s-o plătească mai scump decât vinul din ea, şi le vându, dat fiind că s-ar fi zis că domnii aceştia aveau o mină de aur în buzunare, un sac de cincizeci de kilograme de cartofi şi o roabă şubredă pentru a căra totul. Nici aici nicio vorbă despre holeră. Acest cuib de vulturi era departe de tot restul ţinutului dar veştile urcă repede. Holera care izbise fundaţiile acestei fortăreţe sigur că dăduse până aici câteva lovituri indirecte, călători hăituiţi, soldaţi, jandarmi. Oamenii aceştia se purtau însă de parcă n-ar fi auzit vorbindu-se despre nimic. Şi primirea era excelentă: nici de unde veniţi, nici unde vă duceţi, nici cine sunteţi, nici cum o mai duceţi. Individul dusese ospitalitatea atât de departe încât le oferi să guste vinul înainte de a li-l vinde. Această discreţie exemplară, acest calm îl chinuiră în aşa măsură pe Julien încât, înainte de a

pleca, îl întrebă totuşi pe grăsanul cel cumsecade dacă nu cumva „cu toate poveştileastea nu fuseseră lipsiţi pe-aici de anumite lucruri, de tutun, de exemplu.

— De ce vreţi să-mi lipsească tutunul? zise el râzând. Pot să vă vând câţiva saci, dacă doriţi. Cumnatul meu e tutungiu la Le Vigan. Atunci când am văzut că lucrurile merg prost mi-am spus: măi, Léon, du-te de-ţi fă plinul. Am tutun pentru un regiment. Chiar mi-e frică să nu se usuce şi-s foarte mulţumit că v-am vândut din el. Când o să aveţi chef, uite, ia priviţi!

Îşi deschise dulapul înţesat într-adevăr cu saci de tutun şi cu cutii de trabucuri.

— Mă întreb ce naiba o să fac cu toate astea acum. Am avut ochii mai mari decât pântecul. În fine, o să apară tăietorii de lemne. Cel puţin aşa sper… Bine, domnilor, pe curând…

Le întinse mâna lui mare cu pielea crăpată de intemperii şi plecă.

— Măi, să fie, zise Julien, sunt uluit. Nici că le pasă pe-aici! Ai văzut cum ne-a strâns mâna? Cine îi garanta individului ăsta îmbujorat că n-am holera în buzunare?

— Ai aur în buzunare, mormăi Brun. Cum n-au avut niciun bolnav şi nimeni n-a venit să-i sâcâie, de ce vrei să ne caute ceartă?

— Oricum, mai c-aş fi preferat să se teamă de noi, să ne pună întrebări…

— Te plângi că mireasa-i prea frumoasă. Atâta doar că o să ne iasă sufletul cu roaba asta a dracului de păcătoasă. Mă întreb dacă o să ţină până la Pajişti.

— Ei, asta-i! Tu nu găseşti că-i ciudat? Toată regiunea este pustiită de luni de zile, peste tot sunt baraje, se trimit soldaţi şi jandarmi după toţi vagabonzii, ţăranii se baricadează şi te primesc cu focuri de puşcă. Şi noi sosim aici, ca nişte naivi încrezători, şi numai că nu ne oferă casă şi masă… Ei, bine, mie nu-mi place povestea asta, asta-i tot.

Figura cu damigeana îi reveni în minte. Găsea nefiresc ca ţăranul să fi acceptat atât de uşor să renunţe,

chiar la un preţ dublu faţă de valoarea sa, la un obiect pl care nu va reuşi, poate, să-l înlocuiască prea curând. Şi de ce spusese, deschizându-şi dulapul: „Când o să aveţi chef…” ca şi cum ar fi ştiut cu cine are de-a face, nu cu oameni de pe drum, ci cu vecini care, mai devreme sau mai târziu, aveau să se întoarcă să-şi mai tocească încălţămintea pe-aici?

— Ţi-ai dat seama că ne-ar fi vândut şi cămaşa, zise Brun. Nu-i un loc unde să vezi adeseori culoarea banilor. Îţi faci sânge rău de pomană.

— E mai tare decât mine. Vrei să-ţi spun exact ce gândesc? S-ar zice că oamenii aceştia cumsecade ştiu cine suntem şi de unde venim.

— Şi ce-i cu asta? dacă doi-trei oameni au aflat că ne-am instalat de trei luni la celălalt capăt al masivului, într-un loc unde nu facem rău nimănui, ştiu probabil şi că echipajul e întreg şi că n-am avut victime. Poate de aceea nu le este frică să ne strângă mâna. Oh, şi pe urmă las-o încolo de treabă, o să mai vedem noi. Avem acum cu ce să ne săturăm. Până una-alta ăsta-i singurul lucru care contează.

Dar roaba era încărcată şi cum s-o împingi, în ceasurile următoare, prin pădurea asta foarte greu de străbătut?

— O s-o luăm pe poteci, zise Julien, chiar dacă o să ocolim. Numai de-am ajunge înainte de căderea nopţii…

Acest calm al cătunului îl uimise şi-i stricase buna dispoziţie. Avea impresia că i s-a furat secretul, că în mod brutal conţinutul epic al aventurii lor este devalorizat. Că toate şiretlicurile şi măsurile lor de prevedere pentru a se ascunde înapoia râpilor şi a pădurilor lor nu serviseră la nimic. Că cel puţin în aceste locuri prezenţa lor pe pajiştile de la Comeizas era cunoscută de toată lumea. Se zbătuseră ca peştele pe uscat ca să-şi smulgă hrana din râuri şi de pe lande, în timp ce la câteva ceasuri de drum se vindeau pâine, tutun, vin şi cârnaţi, ca în orice sat în vremuri normale. Auzea de pe acum glumele. Şi apoi toate ipotezele născocite de aiurelile sale (folosi în sinea lui

acest termen neplăcut, de pai că în fiinţa sa un martor batjocoritor începea să-l cântărească de departe) – ipoteze pe care nu le anulaseră descoperirile şi întâlnirile care avuseseră loc cu ocazia expediţiilor pe platouri şi în valea morţii: sat pustiu, uşi blocate, cadavrul calului şi al omului care mâna cariola, ţărani înarmaţi până în dinţi – toate aceste ipoteze cădeau baltă, muiate ca nişte burdufuri goale. S-ar fi zis că lumea îşi pierduse fermecătoarea ei şchiopătare: aceşti trei ţărănoi, cu siguranţa, cu calmul lor uşor ironic, cu încrederea lor prostească în ordinea lucrurilor şi mai ales în aur, păreau de pe acum s-o pună din nou pe două picioare, să-i redea chipul său obişnuit – mult mai mult decât, deunăzi, păstorul de pe podişuri. Julien resimţea o stânjeneală greu de definit la vederea alimentelor care tresăltau în roabă, ca şi cum ele ar fi sunat clopotul de înmormântare al unui fel de neprihănire. I se păru că cerul murdărit de linii albe avea acum un aer de mahala. În sfârşit, traversarea pădurii tăcute şi greutăţile pe care le întâmpinară ca să facă să înainteze roaba, îndepărtară puţin aceste miasme şi, când ajunseră deasupra Pajiştilor, nemaiavând decât şapte sau opt sute de metri de pădure de coborât, apusul desfăşura flamuri sângerii de la un capăt la celălalt al podişurilor. Bucuria reveni deodată în faţa acestor spaţii vaste iar în faţa insulei înconjurate de umbrele care creşteau, şi sentimentul unei protecţii magice, sentimentul de a se dezlega de lume şi de a porni din nou pe mare.

— Am aiureli, spuse Brun. Ce-i cu zgomotul ăsta?

Rămaseră nemişcaţi. O muzică ciudată plutea deasupra promontoriului, un fel de melopee cristalină care părea legată de când lumea de blândeţea apusurilor, de liniştea marilor povârnişuri acoperite cu iarbă, de însuşi mirosul văilor umede care începea să-i învăluie pe cei doi bărbaţi. Nu înţeleseră imediat, urechea fiind surprinsă, într-un cadru în care îşi pierduse reperele ei obişnuite. Şi pe urmă îi zăriră în mijlocul Pajiştilor, un covor de viermi nemişcaţi de unde se înălţa din când în când câte un behăit tremurat: două, trei sute de oi, caprele cu blana mai

închisă, măgarul purtând merindele, câinii care alergau acolo unde covorul se destrăma şi, cădeau în iarbă după ce-l ţesuseră la loc – şi tot tribul, inclusiv cei cinci copii, strâns în jurul păstorului.

Inima începuse să zvâcnească. O vizită! Întâmplare, iniţiativă? Şi pe unde naiba trecuseră? Pe potecuţa netezită de neîntreruptul du-te vino al vânătorilor, curată şi elastică precum o alee de grădină, împingeau roaba în pas de cursă, îi restabileau echilibrul înjurând, făceau să le treacă tot felul de imagini prin minte.

Un băieţel, micul Linsolas, îi zări primul. Îl auziră ţipând cu o voce ascuţită, cu braţul întins înspre ei:

— Uite-i, uite-i!

Toată lumea se întoarse şi unii, începând să strige la rândul lor, se repeziră cu în îi ni le întinse spre ei – Linsolas, Françoise, Octave, Marie-Louise, toţi copiii fără excepţie, cei de douăzeci de ani şi cei de treizeci – toţi cei ce simţeau că se înăbuşă de o bucurie fără margini, prea grea ca s-o poată duce, o bucurie de care nu se puteau bucura pe deplin decât după ce toată lumea avea să afle… Ah! Dacă trebuiau să o împărtăşească atât de repede, să spună cauza ei – extraordinara, minunata ei cauză – Julien ştia, înţelegea ce însemnau această alergare nebună, aceste braţe întinse, aceste strigăte…

Îşi lăsaseră roaba la marginea pădurii, începură să fugă la rândul lor. Şi Linsolas, Françoise, Octave, copiii fură repede în jurul lor, ghiciţi! ghiciţi! Erau roşii ca nişte raci, săreau în jurul neştiutorilor, îi amăgeau, făceau să dureze jocul, aşteptarea, numai ca să prelungească la nesfârşit această clipă:

— A murit! ghici cine a murit!

— Dar despre cine vorbiţi? întrebă cu naivitate Julien.

— Ludovic Filip! Ludovic Filip!

— Nu, regele Angliei!

— Dar ce se petrece, zău aşa, mormăia Julien, tulburat, enervat, nemaiînţelegând nimic.

Însă după chipurile lor ştia bine ce se petrece.

Se sfârşise de două săptămâni. În fine, câteva cazuri,

pe ici, pe colo… Ca în 32, mă rog!

Huart şi Ardusson soseau, gravi, ceva mai puţin exuberanţi decât tovarăşii lor, ca şi cum ar fi început să evalueze unele consecinţe ale evenimentului.

— Am câştigat, zise Huart.

Îşi puse mâinile mari pe umerii lui Julien. Avea ochii plini de lacrimi.

— Am câştigat! repeta Ardusson.

Înapoia bucuriei care îi lumina faţa se strecura o tristeţe fără de margini.

Julien se ghemui pe iarbă, îşi puse obrazul în palme. Şi dă şi cu plânsul! Simţea cum îi şiroiesc lacrimile pe obraz, sughiţuri mari zgomotoase şi foarte ridicole îi zguduiau pieptul. Clătina o mână, bâigui nişte scuze. Dar îi era cu neputinţă să se oprească. Plângea pentru atâtea lucruri, din motive, vechi şi noi, că şi de le-ar fi spus pe de-a întregul tot n-ar fi reuşit decât să trădeze această emoţie profundă, n-ar fi putut să ajungă până la adevăratul izvor al acestui potop, atât de strâns legate erau tate, în atât de mare măsură era în acest soi de inundaţie bruscă ceva mai adânc decât motivele care o provocau, şi care atingea fondul cel mai vechi, cel mai copilăros al existenţei.

Plângea pentru fata aceea moartă – de ce tocmai ea? – ale cărei pulpe le văzuse bălăbănindu-se pe o grămadă de cadavre pe care le cărau gunoierii, la Nîmes. Plângea pentru batjocura vieţii lui, pentru tăcerea neruşinată a lui Dumnezeu, pentru indiferenţa şi cruzimea lui Dumnezeu, pentru timpul care avea să mănture totul, să acopere cu mărăcini potecile lor, să le şteargă urmele pe Pajişti – plângea pentru cei care urmau să-l părăsească, pentru că aveau să se despartă cu toţii, pentru el însuşi, care n-avea poate să se mai vindece niciodată.

Dar, pe de altă parte, înăuntrul său simţea o mare uşurare. Beţia puţin tulbure, foarte savuroasă, pe care i-o dădea acest factor pustiitor ce oprea cursul lucrurilor înlătura povara răspunderilor, făcea ordine în propria-ţi viaţă, lăsa locul unui sentiment mult mai onorabil, şi în orice caz unei hotărâri sigure şi precise. Se simţea cuprins

de o forţă şi de o speranţă pe care nu şi le datora decât lui însuşi nu unor combinaţii de elev de liceu: gata cu rezolvarea problemelor personale graţie cadavrelor altora, ca un Neron de subprefectură… Aliatul său, în clipa de faţă, nu mai era această boală oribilă, era dorinţa sa de a urma drumul pe care ea îl obligase să-l apuce – împotriva voinţei sale, de altfel: se revedea la Pont-Saint-Esprit, un burghez gătit în haine de duminică, grăbit să lichideze casa părintească, să lichideze odată cu ea şi vechile şi tainicele vrăji cărora nu avusese nici talentul nici curajul să le facă de petrecanie, să plece din nou la Paris, pentru bani, pentru ură şi pentru pântece – era dorinţa sa de a trăi legat direct de viaţă şi de lume, de a pătrunde în miezul lucrurilor, de a nu se mai lăsa tras pe sfoară de nişte năluci pământeşti sau cereşti, era dorinţa sa de a fi autorul cărţii, directorul propriei sale opere. Tinereţea nu-i mai întorcea spatele; încetase să mai fie amintirea obsedantă a unei zone inaccesibile, şi acel sentiment de exilare care îl obligase atâta vreme să-şi viseze viaţa. E acum în vinele sale la cel mai uşor miros, la cea mai slabă boare de vânt, la cea mai firavă rază de soare, la cel mai mic nor. O regăseşte mai viguroasă, mai vioaie şi mai puţin chinuită decât odinioară, în această necesitate aproape animalică de a se lupta în fiecare clipă cu toţi duşmanii pe care i-i opune materia lumii.

Ploi, furtuni, torente, ceţuri, zăpezi şi gheţuri, animale şi arbori, nisipuri şi stânci îl provocau într-o luptă corp la corp. Revanşa extraordinară, triumful asupra mediocrităţii a tot ceea ce există şi asupra imbecilităţii sorţii era să-şi descopere bucuriile şi certitudinile înciucişând spada cu toate aceste batalioane, nu încăpăţânându-se să le afle raţiunea de a fi. Să spargi piatra, să crăpi lemnul, să amesteci lutul, să pui capcane păsării, să pândeşti norul, să asculţi pădurea, noaptea, să adulmeci râul, în zori, toate aceste gesturi şi fapte utile care îl împăcaseră cu lumea şi cu viaţa sa satisfăceau astăzi, ele singure, nevoia de aventură şi de exaltare pe care i-o cerea cândva Stăpânului morţii.

Poarta închisorii se deschisese, aşa avea să rămână: nimic şi nimeni n-aveau să-l facă să se întoarcă. Pentru ceilalţi, cu excepţia a doi sau trei (şi nici măcar!), partida era pierdută mai dinainte. Puterea Legii Muncii. Acţiunea perseverentă dusă în acest sens timp de secole făcuse din sclavie o a doua natură: prizonierul alerga să se închidă el însuşi în celula sa, întorcând cheia în broască! În afară de cazul în care aveai urechea destul de fină pentru a auzi sunetul altei muzici, nici vorbă să te îndepărtezi. Toţi aceşti oameni cumsecade înotau în servitute ca un peşte într-un vas cu apă. Le era de ajuns să strige din când în când cuvântul Libertate şi, pe urmă, repede! La coteţ!

Toate gândurile acestea se îngrămădeau în mintea sa, auzea copiii, care plecau din nou spre turmă strigând: „Holera a murit! Holera a murit!” Le simţise braţele în jurul gâtului: Françoise, Marie-Louise, Huart. Françoise se ridică în picioare, îl luă de mână, trăgându-l în sus: „Hai, vino acum…” Trei luni şi jumătate de intimitate aproape familială pentru a adopta stilul direct, pentru a-i cruţa de acel plural de maiestate atât de neplăcut în gura unei fete de vârsta ei, pentru un individ ca el. Acest „tu” îi comunica o căldură organică, şi pentru prima oară dori – nu, n-o dori pe ea: nici măcar nu-şi închipuia că Françoise poate avea picioare sau pântece sub fustă – ci pur şi simplu gura aceasta proaspătă care îi înţelesese deznădejdea. Brun, cu spatele aplecat, se urca de unul singur să-şi aducă roaba. S-ar fi zis că pe umerii săi apăsa o oboseală fără de margini. Julien, continuând să ţină în mâna lui mâna rece a Françoisei, îl urmărea cu privirea, cu inima strânsă.

— Jules, aşteaptă-mă!

Cine îl aştepta oare pe acest om la Toulon? Nicio rudă, târfa lunară, o chiţimie îngheţată sau zăpuşitoare, parfumată de mirosul, vâscos al portului, trofee eroice agăţate pe perete, o uniformă mâncată de molii: Friedland, Wagram şi la căpătâiul patului, păcătoasa nemişcată, aşteptând să-i vină ceasul, cu surâsul ei indiferent, de carnasier…

Julien scuipă spre cer, nu se ştie…

Aduseră până în poiană roaba, însoţită de un grup de refugiaţi care dansau o farandolă unduind printre grozame şi cântând cât îi ţinea gura: „Holera a murit! Holera a murit! Tigrul a plecat înapoi în India!” Jos, lângă păstor, alt pol de atracţie, corul subţire al copiilor relua: „Moş holeră a murit, trăiască Sfânta Fecioară, trăiască Micul Iisus!”

Pe masa din trunchiuri de copac, conţinutul roabei fu golit, cântărit, pipăit, privit, mirosit, primit cu urale, fiind un prilej de noi îmbrăţişări. Câte strângeri în braţe, tot atâtea descoperiri, făcute în grabă, de rotunjimi călduţe, tari, obsedante, şi a căror varietate compensa în mică măsură rapiditatea gesturilor. Huart îi strecură la ureche lui Julien:

— Toţi sânii ăştia, Doamne Dumnezeule, nu mai şti căruia să i te închini…

— Duceţi-vă de-l căutaţi pe păstor, strigă el cu vocea lui de tenor lejer. Să aducă un miel. Îl frigem diseară. Toate astea sunt pentru mâine.

Să înceapă serbarea: o modestă luare de contact cu merindele, în cinstea cărora se organizează un dans. Tovarăşi, să nu-mi spuneţi că providenţa nu şi-a vârât nasul în treburile noastre: ieri, mistreţul care cade în groapă, astăzi, la Lespérou, această recoltă extraordinară, cartofi, veniţi încoa dragii mei, Huart răsucea sacul în braţe, mângâia spinarea cocoşată a partenerei sale, şase pâmi rotunde de grâu de cinci livre, dansând şi ele în mâinile lacome ale lui Linsolas, ale lui Octave, ale lui Maurin, apoi pateuri de carne, şuncă, brânzeturi, care erau antrenate şi ele în vals, luate în braţe, lipite de obraji, mirosite precum carnea catifelată a femeilor; tocana avea să fie grozavă, grozavă şi petrecerea, având prezenţi la masă marii absenţi din acest trimestru de austeritate: Seniorul Vin şi prietenul său tutunul, dătători de iluzii, de destindere şi de veselie, de cuvinte care n-aşteptau decât să fie rostite, de gesturi care n-aşteptau decât să se înfiripe, de lacrimi care n-aşteptau decât să curgă: funeraliile orgiace ale holerei urmau să aibă loc a doua zi seara, la căderea nopţii – Françoise pregătise de pe acum

în minte surpriza – banchetul celebrând moartea molimei avea să o celebreze şi pe cea a coloniei. Odată cu ea aveau să îngroape într-un anumit fel viaţa liberă, vara splendidă şi funestă din 1835, pădurea, râurile, pajiştile, laţurile, această regăsire a ingeniozităţii, a ştrengăriilor, a extravaganţelor. Dar trebuiau să se împace cu gândul: „Am câştigat14, zicea Huart. Acest ton grav spunea pur şi simplu că îşi câştigaseră dreptul de a se întoarce să moară de foame, şi că această izbândă asupra sorţii trebuia să-i ajute să cucerească altele asupra asprimii, a inerţiei, a cruzimii oameni lor. „Am câştigatu, spunea Jacques Ardusson cu surâsul său trist. Victorie trecătoare: pe ce teren se putea bate unul ca el? Duşmanii săi personali, Chronos şi Thanatos, ieşeau întotdeauna victorioşi până la urmă. Dacă lupta lui nu reuşea să se lege, dincolo de moarte, de o transcendenţă care i-ar da acesteia un sens, ea ar rămâne cea a unei solidarităţi nefericite. Julien văzuse desenându-se toate acestea adineauri în spatele surâsului străveziu şi decepţionat al lui Ardusson, de parcă dorinţa infinită care nu încetase nicio clipă să-l obsedeze nü-i putea permite să se bucure decât cu vârful buzelor de această victorie de faţadă.

Julien se apropie, strânse acest umăr slab – surprins de fiecare dată când degetele sale dădeau peste ceva solid, bine fixat pe pământ, un schelet din oase, cu tendoane, cartilagii, având o precisă şi neobosită energie de insectă:

— Dacă am rămâne împreună… Am putea, cel puţin o bucată de vreme… În fine, am unele planuri, Françoise, poate…

— De ce nu, răspunse Ardusson. Dar va fi mai greu. Ar trebui…

Mişcarea mulţimii îi despărţi: ştiau bine, amândoi, că fără holeră, riscau acum să joace partida pe boabe de fasole.

Să nu se mai despartă, să ducă o viaţă liberă şi plină de riscuri, drumuri, munţi, singurătate, cumpătare, vorbiseră despre astea: toate afinităţile dintre ei păreau să facă posibile aceste nebunii. Dar atunci erau în plină

holeră. Astăzi, în lipsa unei stări de urgenţă, ar trebui să conteze pe frăm în ţările personale – din acestea aveau şi de dat – dar mai ales pe multă răbdare pentru ca grupul lor să nu se destrame cu totul. Este adevărat că fiecare ignora în ce măsură celălalt îşi tăiase punţile, în ce măsură această luptă cu lumea, care le plăcea, avea să continue să fie pe gustul lor într-o situaţie în care ea n-ar mai fi impusă ci aleasă. Ardusson, în hărmălaia generală făcu un gest cu mâna care avea aerul să spună: „Fii liniştit, o să punem noi totul pe picioare…1 Dansul continua, continuau şi aplauzele, şi strigătele. Într-un colţ, Octave Honorât şi Hubert Verdier, cei doi ţesători, supranumiţi nedespărţiţii, îşi măsurau puterile cu palma goală. Copiii se năpustiră în locul împrejmuit ducând miei în braţe. Sosea şi restul trupei, Georgette Boué, Alice Reynaud, Pierre Vaïssette, Désiré Espuch, Victor şi Mireille Boyer; îl împingeau pe oier în faţa lor, îl bombardau cu întrebări. Era un bărbat gras şi scund, fără gât, cu mustăţi mari, cu faţa stacojie, cu privirea uşor pierdută, amator de băutură (se vedea că-şi mângâia des plosca), cu nasul ciupit de vărsat, cu respiraţia puternică. Hainele lui duhneau a vulpe, a sălbăticiune, a vizuină de mistreţ. Se uită la toate construcţiile din jur, – uşi, masă, scaune, palisadă – cu o privire nepăsătoare şi spuse ceva în graiul său.

— Ce zice? întrebă Brun.

— Zice că huzurim, traduse Linsolas.

Oile îl urmaseră. Se însera. Supravegheate de câini, se adunaseră pe pământul bătătorit; se auzeau clinchetul clopoţeilor şi behăitul lor chiar în dosul palisadei şi, uneori, în ciuda zgomotului confuz, ca o tăcere de spital întreruptă de tuse şi de un hârâit de gâtlej (unele erau de o discreţie foarte mondenă). Françoise izbucni în râs. Îşi strecurase mâna sub braţul lui Julien care stătea lângă uşă şi privea animalele.

— Auzi, spuse ea. Mă fac să mă gândesc la cei doi soţi bătrâni care locuiau deasupra noastră şi care nu încetau cu tuşitul noapte de noapte. Nu ştiam că oile tuşesc aşa.

— Ce ştiam noi? rosti Julien. Se uitară unul la altul cu priviri pierdute.

— În fapt, adăugă el, oare putem să-l credem pe acest purtător de veşti bune al vostru? Ar fi nostim ca în primul sătuc, trosc!

— Are dreptate, zise Brun. N-ar trebui să vindem pielea ursului din pădure înainte de a fi siguri că a murit de-a binelea. Ia aminte însă, îi mai spuse el lui Julien, asta explică de ce oamenii din Lespérou nu ne-au trântit uşa în nas. Probabil că ştiau, mai mult sau mar puţin, cum stau lucrurile.

Bun, păstorul acesta cine e, în primul rând, de unde a apărut şi pe unde a trecut cu măgarul şi cu toate oile sale? Domnilor, suntem nişte tâmpiţi. Închipuiţi-vă că există un drumeag. Suie în linie verticală de lângă izvor, în spatele stâncilor, un loc oarecare, fără nicio însemnătate în aparenţă, motiv pentru care nu ne-am dus niciodată pe-acolo: şi când té gândeşti că noi credeam că ne cunoaştem insula pe degete. Ne oboseam din cale-afară coborând prin grohotişuri şi poftim, drumeagul ăsta după cincisprezece sau douăzeci de serpentine te coboară foarte lin şi foarte elegant în vale, mai sus de chei.

Julien era de-a dreptul uluit. Avea chef să se ducă să-l vadă imediat. Pajiştile lui aveau o aluniţă ascunsă. Un drum necunoscut – un început de aventură, o sosire, o plecare cu totul noi – care îşi ducea mica lui viaţă în faţă, în nasul lui. Această descoperire tardivă îi aduse o mică undă de amărăciune în inimă. „Mâine o să mă duc în recunoaştere” îşi spuse: o nouă frumuseţe nu l-ar fi tulburat mai mult. Asta însemna dragostea pentru o regiune, această mică suferinţă încântătoare, la gândul că nu ţi-ar ajunge toată viaţa ca să-i baţi toate potecile, ca să te bucuri de cele mai mici încreţituri ale sale.

Şi Linsolas, roşu la faţă, vorbăreţ, îşi continua discursul:

— Închipuiţi-vă ce cap am făcut când am văzut debarcând toată caravana asta pe Pajişti… Trebuia să-l vedeţi pe păstor: de cincisprezece ani face un popas aici,

când părăseşte ţinutul de sus pentru cel din câmpie. Cunoaşte locurile astea ca în palmă. Ultimul locuitor din Comeizas s-a prăpădit în 26. Ceilalţi îşi făcuseră bagajele mult înainte, nu prea se ştie bine de ce: animalele mureau pentru un da pentru un ba, izvoarele secau fără de veste, o poveste legată de un blestem, să vezi şi să nu crezi. Cu toate acestea e un pământ roşu, bun, uşor, cu nisip atât cât trebuie, şi bine adăpostit, fără ierni prea geroase, un port frumos bine ancorat la căldură. Un pustiu. Niciodată nimeni, nici vânători, nici nimic. Nici ţipenie de om de cincisprezece ani. Şi iată că dă peste un adevărat trib, bine organizat, cu izvorul canalizat, cu o stână gata să slujească din nou. Măi, oameni buni, ce naiba căutaţi pe-aici? Cum adică, şi holera? Holera? Da potriviţi-vă ceasurile! De cincisprezece zile s-a terminat. Poftim, uitaţi-vă aici. Le vârâse sub nas un ziar. Eu nu ştiu să citesc dar voi, oameni de la oraş… L-am şterpelit de la stăpân, ca amintire, pentru că se vorbeşte în el despre satul meu, Lunel…

S-a terminat de-adevăratelea. Oraşele erau curăţate cu multă râvnă. Băteau clopotele, sunau goarnele, oamenii îngenuncheau în faţa bisericilor, se benchetuia, se ardeau hainele celor dispăruţi. Marsilia cuprinsă de veselie. Toulonul, unde monstrul asiatic adus de fregata *la Galathée* făcuse primele victime, îşi împodobea străzile, îşi lumina altarele. Parisul trimitea delegaţii având sarcina să constate pagubele, să aline zgomotos suferinţele, să închidă gura celor care stricau buna dispoziţie a celorlalţi şi nu renunţaseră să răspândească povestea cu otrava vărsată în fântâni. În sfârşit, totul mergea bine. Puteţi să vă strângeţi bagajele şi să vă duceţi acasă.

Tetu-i adevărul adevărat, aşa cum eu mă numesc Roumageon.

— Deştepţi mai suntem, zise Brun. Tu şi cu sfârşitul îi mii. Şi eu care m-am istovit ca să dobor toţi molizii ăştia de pomană. Fir-ar să fie! Daţi-mi damigeana. Mii ne căutaţi de găsiţi alt prostănac să se ducă s-o umple la Lespérou. Şi luaţi-vă pipele. S-avem parte de trai bun şi de mese îmbelşugate.

Îşi scosese pipa, nefolosită de trei luni, şi o umplu lovind-o încet şi nervos cu degetul cel mare, fără să-şi ridice ochii.

— Cine îţi spune, prietene, că molizii tăi n-o să-mi servească? îl întrebă Julien.

— O să-i arzi în cămin la iarnă? Cu un gest brusc îşi puse pipa între dinţi şi lovi amnarul, continuând să ţină privirea plecată.

Julien îşi puse braţele în jurul umerilor Françoisei şi ai lui Ardusson.

— Noi unii, n-am plecat încă. Am vrea să petrecem toamna pe-aici. În cazul în care holera ar avea chef să se întoarcă…

Julien îl privea surâzând pe Brun.

Brun avea aerul năucit.

— E-o chestie serioasă, povestea asta?

— Foarte serioasă, zise Françoise.

— Atât de serioasă, adăugă Ardusson, că am şi făcut lista lucrurilor pe care o să ne ducem să le cumpărăm peste câteva zile la Mende sau la Florae, ca să ne instalăm aici mai confortabil.

Julien îi aruncă lui Ardusson o privire peste măsură de uimită.

— Păi, bine dar tu, nu mi-ai spus…

— Pregătisem lista crezând că epidemia ne va obliga să petrecem iarna aici, i-o reteză Ardusson. Lucrurile vor fi aceleaşi. Numai cantităţile vor fi diferite, rosti el prefăcându-se că urmăreşte cu un aer interesat galopadele puştilor în jurul mesei.

— Şi o să rămâneţi aici, singuri, ca nişte sălbatici?

— Întocmai, exact cum ai spus. Ca nişte sălbatici. Şi ce-i cu asta?

— Mă rog, în ceea ce mă priveşte, ce-mi pasă mie dacă vouă vă place…

Se uită la ei cu o privire din ce în ce mai intrigată şi părea să nu dea crezare decât pe jumătate poveştii lor.

— Şi când o să coborâţi?

— Să coborâm unde? zise Julien.

Brun îşi aţinti privirea o vreme asupra lui Julien fără a scoate niciun cuvânt. Cu ochii pe jumătate închişi, trăgea din pipă cu mici aspiraţii rapide. Apoi, ca şi cum ar fi dobândit o certitudine, ridică uşor din umeri, apucă pipa, o goli lovind-o uşor de tocul încălţămintei şi o băgă în buzunar cu o mişcare bruscă:

— Bine, până atunci, eu unul mă duc să mă ocup de miel.

— Nu bei o înghiţitură? îl întrebă Linsolas, care se apropia cu damigeana.

— Imediat, zise Brun, când o să fie gata jăratecul.

Julien îl urmări cu privirea cum se îndepărta, târându-şi picioarele, cu spinarea plecată, şi avu din nou impresia că o oboseală neaşteptată îl împovărase ca o haină de plumb. În jurul lor vinul începuse de pe acum să-şi facă serios efectele asupra amatorilor, strecurându-se fantastic de repede în nişte vine netezite de dezobişnuinţă, înflăcărând chipurile, aprinzând toate fitilele serbării.

— Ce l-a apucat? întrebă Françoise.

E un om sucit, zise Linsolas. Trebuie să aibă întotdeauna ceva de zis când toată lumea e mulţumită.

— Poate că n-are niciun chef să-şi vâre din nou mâinile în gudron ca să repare vapoare, când el nu se va duce niciodată mai departe de bazinul de carenare, spuse Huart încet. De multă vreme mi-a spus că vrea să renunţe la meseria asta. I-ar fi plăcut să fie pe mare. Să aibă propria lui ambarcaţiune.

— Dacă crede că-i singurul, spuse Linsolas. Degeaba e a mea prăvălia, sunt zile când şi eu aş vrea s-o întind.

— Ei, bine, fir-ar să fie, întinde-o. Cine te opreşte?

— Sunteţi foarte mărinimos, domnul Marchiz, dar cum vreţi să mă descurc cu un copil de doisprezece ani şi cu o nevastă? Să-i arăt la circ?

— Ce vrei să arăţi la circ? strigă de departe Justine Linsolas, care tăia şunca în felii.

— Fundul. Cel mai frumos fund de frizer din tot sudul Franţei.

— Are dreptate, spuse Julien. Un fund ideal pentru

primit picioare. Ştii ce, mă faceţi să râd, cu toţii.

Trase o duşcă de vin roşu: nu era rău vinişorul de la Lespérou. Uşor aspru, violet, închis la culoare ca cerneala, cu mult tanin, un vin de pământ şistos, un vin de oameni săraci lăsat să fermenteze nu ştiu câte săptămâni cu ciorchinii lui acizi, cu cojile groase, ca să-şi dea tot alcoolul… Te făcea totuşi să-i simţi buchetul roşiatic în stomac.

— Distraţi-vă bine. Profitaţi din plin de el, prieteni. Eu, am timp. Mă duc să dau o mână de ajutor bucătarului.

— Dar ce i-a apucat pe ăştia doi? zise Linsolas. Le-a şterpelit cineva mâncarea sau ce li s-a întâmplat?

Huart îi surâse blând.

— Iepuraşule, sunt zile în care eşti ca un dovleac de deştept.

— Şi ăşti se ia de mine acum? Ce naiba am mai spus?

— Nimic! Hai, trage o duşcă.

— Ai dreptate. Vino-ncca, micuţo, zise el prinzând damigeana cu amândouă braţele, că ne înţelegem noi doi.

— Ai face mai bine să vii să-mi ajuţi să tai şunca, strigă Justine. Dacă bei ca un smintit ştii bine ce-o să se întâmple. O să-mi arunci iar vorbe de ocară şi, mâine dimineaţă, o să-ţi fie stomacul răvăşit şi n-o să-ţi mai aminteşti de nimic. Gândeşte-te la mistreţ.

O voce subţire şi melodioasă căzu dintr-odată din cer făcându-i pe toţi să ridice capetele. Era Octave care se adresa adunării stând drept pe acoperişul ieşit în afară al cavernei, la şapte sau opt metri deasupra pământului. Îşi ţinea paharul de lemn în mână; îşi vărsase vin pe cămaşă. S-ar fi zis că e sânge. Razele soarelui la apus care îl luminau direct, lăsând caverna şi tot peretele în umbră. Îl învăluiau într-o lirică lumină de incendiu.

— Beau în sănătatea holerei! Holera a murit, trăiască holera!

Vocea lui subţiratică se gâtui în mod ciudat. Se vedea că nu se ţine prea bine pe picioare. Din înălţimea piedestalului său îşi rotea asupra adunării o privire nesigură şi prietenoasă, ca şi cum ar fi căutat o ţintă pe

gustul beţiei sale, pentru a-şi deschide complet inima.

— Poţi să-ţi vâri undeva, holera ta, mârâi Linsolas fără să ridice ochii. Eu beau în sănătatea mea. Beau pentru sânii nevestei-mi. Beau pentru ce mi-a pus Dumnezeu între picioare. Şi ducă-se naibii tot restul!

— Dă-te jos de-acolo, Octave) strigă Cosette. Dă-te repede jos de-acolo, o să cazi.

Se întoarse spre Hubert, celălalt ţesător, şi ţipă violent la el:

— Îdiotule, de ce l-ai lăsat să bea atât? Du-te şi dă-l jos acum.

— Du-te de-l dă jos singură, zise Marie Verdier. Hubert are altceva de făcut decât să-ţi supravegheze bărbatul.

Cosette îi aruncă lui Hubert o privire furioasă.

— N-a băut decât două pahare, spuse colosul cu un aer stânjenit. Te asigur, Cosette, că n-a băut aproape deloc…

— Nu s-ar zice, răspunse Cosette. Şi pe urmă, oricum, nu asta-i problema. Ştii foarte bine ce vreau să spun. Pe mine nu mă ascultă. Cum tu îl pui să facă ce vrei, du-te şi-l dă jos.

— Ce tot spui? întrebă Marie Verdier.

— Spun că mi s-a acrit să-l tot văd pe prostănacul ăsta…

Se opri brusc, se strâmbă uşor, se răsuci pe călcâie şi părăsi pajiştea alergând.

— Am impresia că era mai bine să fi lăsat vinişorul acolo unde se afla, îi zise Julien lui Brun.

Huart se dusese să se aşeze chiar sub Octave.

— Termină eu tâmpeniile, tu ăla de sus, şi pleacă de-acolo că dacă nu, vin să-ţi înmoi oasele. O să cazi până la urmă, ce naiba!

— Cad când am chef, zise Octave cu o voce stranie

— Blândă şi ameninţătoare totodată. Cad unde am chef. Cad peste cine am chef.

Goli dintr-o înghiţitură tot paharul şi îl aruncă cu toată puterea înspre Julien şi Brun, care, se pregăteau să

pună mielul în frigare. Paharul se rostogoli până la picioarele lor. Julien se aplecă pentru a-l ridica şi, când se îndreptă, nici urmă de Octave pe cornişă. Peste câtva timp, tânărul ţesător apăru pe vârful pantei; se întoarse ca să le facă un salut cu mâna, apoi dispăru în pădure.

Julien avea încă în urechi ameninţarea vagă şi blândă pe care le-o aruncase vocea tânărului. Simţea în continuare o uşoară stânjeneală: de pe acum lovituri de gheare la dreapta şi la stânga, de pe acum atitudine reţinută, de om înarmat până în dinţi, de pe acum acea veselie agresivă, pe care niciodată nu ştiuse prea bine cum s-o ia – mai ales în sud – şi înapoia căreia bănuia existenţa unei foarte vechi umilinţe care se întorcea astăzi împotriva ei însăşi, sub forma unor glume exagerate. Chiar această bucurie i se părea că devine cam prea zgomotoasă – cumplit de zgomotoasă. În fond, ei? *se* petrecea: trecuse sărbătoarea, se sfârşise şi cu petrecerea? Sau dimpotrivă, era amărăciunea – mai mult sau mai puţin clară – pentru că ceasurile tihnite se terminaseră, pentru că fiecare trebuia să-şi regăsească mica şi neplăcuta sa guerilă zilnică?

Se gândi din nou la Octave. Ce băiat ciudat. Ce ton bizar, mai adineauri, molatec, duşmănos. Îi pătrunsese în urechi ca o mărturisire de nesuportat.

Mielul cu coaja crocantă plină de suc lăptos, mezelurile munteneşti foarte hrănitoare, feliile de pâine de mărimea unei pietre plate, douăzeci şi cinci de litri de vin roşu, cinci pentru fete, cărora a treia înghiţitură le înfierbântase capul, le dăduse o vioiciune deosebită, restul pentru grupul de însetaţi, aproape doi litri de fiecare, nemaipomenitul tărăboi al mesenilor care nu uitau că acestea nu erau decât un început, şi care păstrau sau îşi creau pentru agapele de a doua zi rezerve de plăcere şi de gălăgie pe care se temeau să nu le risipească înainte de sosirea felului principal: petrecerile sunt supuse schimbărilor – în sfârşit, toată lumea sforăia cu pumnii strânşi, în afară de Octave, trezit din băutură, visător, întins cu mâinile sub ceafă lângă soţia sa, care îi băgase

capul în apă ocărându-l bine.

Pentru Julien, Ardusson, Françoise, destul de ameţită, în această perioadă de după holeră toate utopiile frumoase născocite în entuziasmul provizoratului puteau avea urmări: o discuţie între ei îi adunase puţin mai înainte în stână pe cei interesaţi care potriviseră deja cu mistria unele laturi ale planului lor.

Ce liniştită, ce mlădie, ce tainică era noaptea, ca o noapte de vară; liniştit era şi cerul străbătut de stele căzătoare care nu mai aveau de prevestit decât veşti bune: majoritatea grupului n-o să-i părăsească decât peste câteva zile, ca să termine aventura frumos, nu într-o debandadă care ar semăna a mitocănie. Unora dintre ei, li se rupea inima să lase totul baltă, îşi juraseră chiar, orice-o fi, să organizeze o petrecere de pomină ca să serbeze naşterea micului Iisus împreună, în această iesle de om sărac care făcea cât catedralele aurite de sus şi până jos. Desigur că existau şi o sumedenie de dacă: dacă munca şi patronul îi lăsau să vină (o să vorbească de luminări şi de pelerinaj), dacă trăsurile nu costau cât ochii din cap, dacă zăpada nu bloca drumurile şi drumeagurile din Ţinuturile înalte.

— Zăpadă, aici, de Crăciun? Nici pomeneală, îi asigurase Roumageon, o s-o vedeţi coborând la jumătatea pădurilor unde o să rămână până la începutul lui februarie şi, într-o dimineaţă, o să vă treziţi albi până la nas, voi ăştia, cei patru sau cinci zăluzi care aveţi de gând să rămâneţi pe-aici… Ardusson, Julien, Françoise, doamna maică-sa – ei da, stupoare, şi viitorul ei soţ, care îşi dotă imediat nora cu jumătate din averea sa, sfinţită de pământul pădurii şi de asigurarea prestidigitatorului pocăit că niciodată n-avea să se mai atingă de vreo carte de joc.

— Ce-o să faceţi pe urmă?

Nu era foarte clar. Sub o lună minunată, de puteai să-i numeri craterele cu ochiul liber, Françoise şi Julien braţ de braţ, din când în când gură în gură, mergeau în lungul şi în latul Pajiştilor, îşi pregăteau locul unde aveau să

petreacă iarna. „*The zuinter of our contentment*”, declama Julien care, sub efectul vinului, nu şovăia să-şi comunice euforia lui Shakespeare. În fapt, cui aparţineau de aici înainte Pajiştile acestea? Un „bun sătesc”, afirma Roumageon. Nici morţii din Comeizas, nici cei vreo doisprezece urmaşi răspândiţi prin câmpiile mănoase din Hérault n-aveau să le caute râcă. De altfel, la primăvară, aveau să ridice tabăra.

Dar, mă rog, primăvara era departe, foarte departe, prea departe ca să se vorbească de pe acum despre ea: holera îi învăţase pe elevii ei cei mai sârguincioşi suprema înţelepciune – să prelungeşti viaţa, să o silabiseşti de la o zi la alta, să iei clipele în lungimea lor cea mai mare, să faci ca iarna să fie scopul iernii. Nici planuri pe lungă durată, nici poliţe fără acoperire. Nu ardeţi ierburile de pe drumeagurile pe care n-aţi pornit încă. Planuri, da, exact atâtea cât e nevoie ca să întinzi coarda arcului: cumpărarea unei proprietăţi părăsite, într-o rază de câteva leghe dacă e cu putinţă, astfel încât transplantarea să se realizeze fără durere. Le intraseră într-atât în sânge, Pajiştile lor, că erau hotărâţi să dea din mâini şi din picioare ca să le anexeze legal viitoarelor lor bunuri. Ele vor constitui păşunile de vară. Vor veni aici în urma oilor. Vor dormi sub cerul liber, vor pune din nou laţuri, vor pescui păstrăvi, vor relua totul de la început, vor relua totul de la început!

Oi, păstor, catâri, lande şi păduri, vaci, purcei, pui de găină… Julien, superstiţios, îşi făcu semnul crucii în suflet: numai să nu le joace vreo festă destinul, atât de milostiv în timpul catastrofei, ca preţ al bunelor sale oficii ca tipului care, întors din război fără nicio zgârietură, îşi sparge capul pe scară. Dar la urma urmei, nu bă te au câmpii în gol: casa de la Nîmes valora măcar opt sute de ludovici, plus cele două sute ale Françoisei plus titlurile pe care i le lăsase tatăl mâncat de peşti, plus cele două sute ale lui Vaissette care, prea bucuros să-şi schimbe starea civilă şi regiunea, profitase ca să-şi schimbe şi pielea şi se jura să mânuiască fierăstrăul, cazmaua şi ciocanul cu tot atâta

îndemânare ca şi cărţile.

Noapte albă pentru Romeo şi Julieta.

— Atunci e adevărat, mincinoasă mică, da sau ba, în noaptea aceea pe bancă, tu m-ai făcut să-ţi gust buzele?

— Ţi-am spus doar că nu! Oricum, e o neruşinată tipa ta clandestină! Era foarte mâhnit că nu era ea, deşi ştia acest lucru de la început („Chiar dacă m-aş fi topit după tine tot nu ştiu dacă aş fi putut să-mi calc aşa mândria în picioare44); uşor preocupat încă de întâmplarea aceasta: n-o să afle niciodată cine îi jucase festa. Un joc, poate, un simplu joc… Dar gura aceea tristă, care părea să cerşească imposibilul, avea să rămână multă vreme ca o rană minusculă în memoria sa.

Ţinea degetele osoase şi reci ale Françoisei în mâinile sale, îi simţea palma uşor lipicioasă: „Pariez că îi transpiră picioarele44 îşi spuse cu une fel de nepăsare amuzată şi duioasă, de parcă ar fi dobândit certitudinea că acest detaliu avea să facă parte din viaţa lui pentru totdeauna. Căsătorie? Ei, nu, ce naiba. Restauraţia abolise divorţul în 1816. În 1752 – fostul jurist cunoştea problema la perfecţie – Frederic cel Mare luând-o cu zece secole înaintea veacului său, dăduse o lege care îngăduia unei persoane să pună capăt căsătoriei sale dacă mutra soţului, respectiv a soţiei, nu-i mai era pe plac. Legea fusese considerată prea liberală; Revoluţia franceză o temperase admiţând divorţul prin consimţământ mutual.

Astăzi, închisoarecât trăieşti, ocnă pe viaţă. Aşa că, la dracu1: dacă nu puteau să se căsătorească, îşi vor face o plăcere să trăiască în concubinaj. În pustietatea asta cine o să ştie şi, pe urmă, cine o să se indigneze? Thérèse? Julien n-avea avere, ei îi aparţinea totul. Nu tu copii şi, desigur, nici măcar scandal: nu numai de când cu holera încetase să existe pentru ea. Voi trimite o scrisoare de genul: „

Draga mea Thérèse.

Nu meritam să trăiesc alături de o femeie ca tine (fraza îl făcu să râdă, de la început, fiind foarte echivocă). După toate greşelile de care m-am făcut vinovat, destrăbălare, desfrâu, relaţii dubioase, răspândirea unor

idei periculoase, dispreţ faţă de religie, de stat, de familie, de muncă etc., merit şi mai puţin acest lucru. Deşi sunt aproape ateu, gândesc că Dumnezeu (asta era tare de tot) ştia ce face refuzând să pecetluiască legătura noastră printr-o mică fiinţă care... etc. Şi mai ales trebuia să sfârşească prin cuvintele: Fireşte, nu revendic nimic din cele ce ar putea lărai revină pe plan material şi îmi fac o datorie în a-ţi lăsa folosinţa lor. Am aflat liniştea – interioară, trebuie insistat asupra acestui lucru, mă retrag de lume, caut singurătatea şi aştept o moarte senină şi iertarea lui Dumnezeu (cu toate că sunt pe jumătate ateu) în tăcerea şi munca umilă a pământului care se potriveşte unui om dornic de pocăinţă ce-şi chinuie trupul. E inutil să cauţi să mă revezi, să trimiţi mijlocitori însărcinaţi să mă aducă la gânduri mai înţelepte. De când sunt n-am fost atât de raţional şi, de altfel, nu stan de vorbă cu nimeni.

— Dar cu mine...

— Poftim?

Gândise cu glas tare. Acum zorile începeau să mijească, albăstrui, răcoroase, înmiresmate de ierburi şi de pădure. Nefiind în stare să doarmă, umblaseră, îşi împărtăşiseră toată noaptea gândurile lor tainice. Julien se uită atent la această faţă subţire, care îi amintea un animal, dar care? strânse lângă el trupul slăbuţ care îi tulbura mai mult inima decât mintea, gustă din nou o gură deja pricepută în a găsi ceea ce îi era pe plac (înainte de a-l săruta ea îşi înăbuşea râsul: „Nasul meu. E proeminent. M-am întrebat întotdeauna cum o să fac...”). Era cuprins de milă – cea mai rezistentă legătură dintre ei – pentru această seninătate fără apărare, incapabilă, după cât se părea, de cea mai mică răutate. Diferenţa de vârstă dintre ei îi flutura în faţa ochilor o imagine neplăcută: cea a unei femei tinere – o femeie tânără la care fraza veşnică, „Eşti totul pentru mine” lua proporţii neliniştitoare – îmbrăcată în negru, plângând în faţa unei plăci de marmură. Pentru prima oară în viaţă, dori să-şi păzească sănătatea. „Probabil că asta-i dragostea, îşi zise el. Nu-i atât de vesel. Bănui că nu sunt mulţi amatori. Va trebui să-i dau două sau

trei copii ale originalului pentru cazul când…”

În depărtare, la jumătatea pantei, se vedeau Octave şi Hubert plecând spre Lespérou (era ora cinci dimineaţa; aveau să se întoarcă pe la ora două) cu roaba în care voiau să aducă o nouă cantitate de pâine şi vinul pentru bucuria unora şi nefericirea altora. În tăcerea străvezie a dimineţii se auzeau extraordinar de clar scârţâitul roţii roabei şi clinchetul clopoţeilor turmei. Timpul părea să se fi agăţat de aceste zgemote şi să rămână în nemişcare.

Octave, zise Julien. El şi Hubert au cam aceeaşi vârstă. S-ar zice că-i fiul lui.

— E plăpând. Celălalt îl răsfaţă şi soţiei lui Octave nu-i place ca bărbatul ei să fie tratat ca un copil. Şi totuşi, asta face Hubert tot timpul. Se ţine scai după el: şi nu mânca asta, şi nu face asta şi dacă am merge la culcare. Uite, înainte de ieşirea de aseară, în clipa în care Octave îşi turna al doilea sau al treilea păhărel de vin, celălalt s-a apropiat şi i-a murmurat la ureche: „Eşti roşu la faţă… M Nu-ţi pot spune ce impresie mi-a făcut. Aveam senzaţia că o aud pe maică-mea, când veneau prietenii la noi şi ea îmi şoptea între două înghiţituri de prăjitură: „Françoise, spinarea… w I-ar fi plăcut ca de dimineaţa până seara să stau ţeapănă ca un manechin. Oh! Ia stai, Doamne, cât e ceasul? Copiii şi cu mine trebuie să pregătim o surpriză.

— N-am dreptul să te însoţesc?

— Nu, nu, nu, numai copiii şi cu mine.

Li trimise un sărut cu vârful degetelor, îşi ridică fusta şi se îndepărtă în fugă. Julien îşi dădu seama că puştii aceştia trecuseră prin viaţa sa ca nişte năluci: trăia de luni de zile alături de ei şi continua să le încurce jalnic prenumele. Această manifestare de indiferenţă faţă de ei îl sâcâi atât de tare încât îşi promise să-şi îndrepte greşeala înainte chiar ca lampioanele serbării să se fi stins.

În zori, Huart se repezise afară, înnebunit, trezit din somn de un ropot de ploaie: era doar un vânticel care foşnea* printre fagi. Cerul îşi arăta cel mai frumos răsărit. Trebuia ca acest banchet final să aibă ca fundal nu pereţii unei caverne, ci podişurile unduioase – ca principalul său

ornament să fie soarele. Să fie prezent la sărbătoare, cum fusese de trei luni încoace. Să înfrumuseţeze epilogul, tot aşa cum le umpluse de încântare sosirea. Pentru ca în clipa plecării vara să nu le trântească uşa în nas.

Era mai bine să plece cu regrete în suflet decât să plece sub ploaie, grăbindu-se să-şi ia rămas bun, decât să plece bucuroşi că pleacă, alungaţi ca nişte nepoftiţi de raialele vijeliei. În vreme ce, chiar aşa, soarele pe care aveau să-l ducă în bagajele lor ca o ultimă amintire, Dumnezeu ştie de ce, le dădea impresia că nu plecau decât pe jumătate. În această permanenţă avea să rămână ceva din fiinţa lor. Intactă în memorie, această bucată de pământ avea să continue să înflorească odată cu codrii săi înalţi neatinşi de rugină, cu podişurile sale albăstrui, în recea izolare a iernii, când ploile sau loviturile puternice ale umărului mistralului aveau să bată în geamurile dughenii minuscule, acolo, la Toulon…

— Fir-ar să fie, am crezut că plouă…

Linsolas, în prag, admira cerul neted, se întindea, uşurat.

— Şi eu am crezut, zise Iluart. E vântul.

— Văd bine că-i vântul… Ta ascultă, da’ ai o faţă foarte prelungă…

Surprinsese în ochii „Marelui Şef” toată tristeţea despărţirii apropiate, a prieteniilor destrămate: Huart nu îşi făcea defel iluzii în privinţa jurămintelor de a se reîntâlni care n-au avut niciodată alt scop decât acela de a da un aer decent despărţirilor.

— Mda… Ca să-ţi spun drept, sunt destul de amărât că ne despărţim dar, pe de altă parte, sunt bucuros să mă întorc acasă. Nu că m-aş fi săturat, dimpotrivă. Dar o să se lase cu scandal mare, uite aşa cum te văd şi cum mă vezi, şi închipuie-ţi că am de gând să dau şi eu o mână de ajutor. De data asta nu trebuie să-i lăsăm pe burghezi să facă ordine în locul nostru. Holera a scos castanele din foc pentru noi. Trebuie să profităm de asta imediat.

În depărtare se zărea stâna al cărei acoperiş de pietre plate, noi, se asemăna, la nivelul ierbii, cu o

carapace de broască ţestoasă… Gândul de a părăsi toate acestea făceau să se nască obligatoriu păreri de rău. Deşi era un fel de consolare să vezi că o insuliţă de viaţă avea să dăinuie aici: un fel de delegare a puterii, în fond. Aveau să rămână pe Pajişti, sub acest cer larg deschis, pustiu, prin prietenii mijlocitoare. Dar în timpul celor trei luni în Ţinuturile înalte nu recoltaseră numai soare, aer liber, emoţii şi senzaţii de tot felul, ci şi enorm de multă speranţă. Nu se întorceau acasă cu mâinile goale. Datorită unor întâmplări neprevăzute prin lande şi păduri, viaţa se desfăşurase în dimensiunile sale cele mai ample. Descoperind realităţi necunoscute, prinseseră gustul unei munci care constituia propriul său câştig şi care îţi dădea o pâine a cărei plămădire constituia ea însăşi o hrană. Făcuseră totul singuri, într-un avânt de solidaritate şi de îndemânare care îşi va găsi expresia într-un surplus de pretenţii pe care revendicările tradiţionale riscau să nu le satisfacă. Supravieţuind, învăţaseră să trăiască, să-şi hrănească trupul cu o pâine integrală. Aveau să slujească acum cauza revoluţiei cu mari exigenţe.

— Vezi, ce-am făcut noi aici, în mic, ei bine, acolo trebuie să ne ducem să facem în mai mare…

— Utopic, zise Ardusson, care li se alăturase de la începutul conversaţiei, utopic dar necesar. Altfel, domnilor revoluţionari, mi-e tare teamă că din cearşaful pe care veţi reuşi să-l smulgeţi duşmanilor voştri, abia o să vă puteţi face o batistă ca să plângeţi. Până atunci, vă propun să ne ocupăm de mistreţ. Se pare, după cum au hotărât doamnele, că petrecerea o să aibă loc pe arie, în faţa stânii. N-o să ducem lipsă de spaţiu şi de privelişte. Dar pentru moment n-avem voie să mergem acolo. Mister. Ni se pregătesc surprize.

Supravegheat de Ardusson, Huart, Jourdan, toţi cu pieptul gol, şiroind de sudoare, cu ochii înroşiţi, animalul sfârâia, se închidea la culoare, se învârtea pe frigarea de fag verde, deasupra unui strat de jăratec hrănit de un foc mare ce trosnea la doi metri de groapă şi de care era cu neputinţă să te apropii. Pentru a te feri de muşcăturile

acestui turbat trebuia să scoţi jarul de departe, cu o prăjină lungă. Nicicând nu cunoscuseră Pajiştile o atare agitaţie. Măgarul, mobilizat din oficiu, făcea naveta între pădure, cavernă şi locul hărăzit pentru petrecere. De ce îl puneau să care toată lemnăria asta? Ce însemnau loviturile de ciocan de pe arie? Julien avea impresia că se pregăteau să înalţe o estradă pentru a li se împărţi fiecăruia, la sfârşitul banchetului, un premiu pentru meritele sale: neplăcută amintire de la colegiu.

Pe măsură ce trecea dimineaţa simţea că-i scade veselia, că înţepeneşte odată cu pregătirile acestea, de parcă, pentru prima oară pe Pajişti se simula, se imita, în loc să se improvizeze după cum li se încălzea sângele sau după ce le trecea prin minte. Serbările – nu cele care dau foc străzilor, răzbună deziluzii şi jigniri, nici cele care sosesc pe neaşteptate, ca un musafir care deschide uşa împingând-o cu piciorul, cu braţele încărcate de cadouri – îi băduseră întotdeauna impresia ciudată că sunt punerea în scenă a unei piese care nu fusese niciodată reprezentată, actorii fiind incapabili să-şi joace rolurile până la capăt. Şi apoi, oricum, sărbătoririle, aniversările, celebrările, toate te făceau să te gândeşti la înmormântare… Ah, ce-ar mai fi dorit să se afle din nou în iulie – într-o anumită zi din iulie, în dimineaţa încântătoare în care se cufundase în râul îngheţat. Înmormântau prea multe lucruri astăzi pentru ca loviturile de ciocan să nu-l scoată din sărite. Băuse prea mult, nu dormise, mai era şi căldura asta infernală, era cuprins de o nelinişte gata să se exteriorizeze, o căuta pe Françoise cu colţul ochiului, parcă temându-se că o viperă, o groapă ascunsă sub iarbă, toporul care scapă din coadă şi zboară, aveau să-l lipsească de raţiunea sa de a trăi. Raţiunea sa de a trăi? Inima lui câştiga timpul pierdut, se grăbea: nici măcar nu se mira, fiind un novice în materie, că acest chip subţire, a cărui privire părea întotdeauna să cerşească în al său o aprobare liniştitoare – o privire de câine – devenise atât de repede raţiunea sa de a trăi. Se părea chiar că ea luase până şi locul morţilor dragi pe care îi purtase în suflet

toată viaţa – nu fiindcă fusese constrâns s-o facă ci mai curând pentru că ceea ce simţea pentru ea nu se deosebea prea mult de ceea ce simţise odinioară pentru ei. „Sunt oare îndrăgostit de ea?” se întrebă el, lăsându-i pe ceilalţi doi în faţa mistreţului ca s-o caute de-a lungul pajiştilor. Şi pe urmă, slăbiciunea ei… Lui, căruia îi plăceau femeile mai împlinite. În definitiv, iubea pe cineva pe care ar fi avut în trecut toate motivele să nu-l iubească. Cunoscându-se, se părea că tocmai acest fapt constituia dovada că Iubea pentru prima dată.

O zări în sfârşit, în mijlocul învăţăceilor ei – ale căror prenume Julien continua să le încurce – aplecată peste un cadavru galben, cu pălărie neagră, cu o funie de gât.

— Nu te apropia, îţi interzic să te apropii!

Dar mai încolo, în faţa stânei, se înălţa o spânzurătoare şi atunci pricepu. Era un manechin de paie cu cap de mort, având atârnată pe piept o tăbliţă: „Cholera Morbus

— Hai, acum ce să-i faci, vino să ne ajuţi, dacă tot nu faci nimic.

O sărută pe obraz.

— Te iubesc, îi spuse el.

Cuvintele îi zgâriau uşor buzele. S-ar fi zis că acestea refuzau, că le displăcea să rostească o propoziţie pe care, dacă îşi mai amintea el bine, şi îşi amintea, nu o mai folosise din copilărie.

— Nu, nu, nu acum, nu acum!

În fond, fiecare lucru la timpul său: văzând-o cum se agită, decorând locul banchetului, pregătind serbarea cu atâta seriozitate, ghicea că această agitaţie însemna cu totul altceva decât sărbătorirea izbânzii lor asupra holerei. Modul ei de a-şi anunţa oficial legătura sufletească, de a-şi manifesta bucuria şi uşurarea, de a declara cu glas tare că este proprietatea cuiva, era să împletească ghirlande de frunze aurite şi roşii, să aşeze buchete de flori de câmp mai în tot locul, şi pe masa din trunchiuri rotunde pe care măgarul o cărase până pe arie bucată cu bucată, să spânzure de-a binelea imaginea unui flagel care făcuse

posibilă întâlnirea lor: până şi spânzurătoarea era gătită cu flori şi semăna mai mult cu un stâlp de maial de care se legăna un manechin de secară putând reprezenta fertilitatea, în ciuda capului său de mort. Un simbol fericit: aici, înfloriseră suflete moarte şi trupuri ofilite datorită holerei. „Ar trebui să-i pună o coroană de struguri şi de frunze de viţă, gândi Julien. E, totuşi, un paradox destul de înfricoşător că am ajuns la punctul în care numai o catastrofă e în stare să ne sfărâme idolii şi să ne elibereze de tirania lor… u şi surpriza cea mai grozavă a serbării, ce să mai vorbim, uită-te, dar uită-te odată! îl târî în spatele stânii unde pe o movilă de pământ pleşuvă, se ridica o piramidă de trunchiuri lipicioase de răşină, un rug uriaş care avea să înalţe în noaptea de octombrie pălălăile roşii din nopţile de Sfântul Ion.

Era curând amiază: soarele o spunea coborând tot mai jos la orizont. Care erau ordinele acum? Să se facă frumos, aşa se pare. Să se cureţe cu multă grijă, să-şi aranjeze barba şi mustăţile, să strălucească aidoma unui ban nou-nouţ. Adunaseră toate săpunariţele crescute pe malurile Trévezelului. Se ţesălau serios, acolo jos, în jurul apei.

— Dispar, zise Françoise… Oh, Julien, dar de ce…

Mereu aceeaşi privire de câine – rătăcită, între dorinţa de a-şi exterioriza sentimentele şi teama ancestrală de a primi o lovitură de picior – şi care sfârşea clar întrebarea abia începută: „De ce eu, care sunt nimeni, care nu valorez nimic…” O cuprinse în braţe şi strânse lângă el această cuşcă toracică firavă unde prezentul, viitorul său zvâcneau cu bătăi iuţi şi uşoare. Aşa înaltă cum era, trupul ei fiind atât de plăpând în braţele sale, încerca o senzaţie de voluptate ciudată, intensă şi aproape dureroasă

— De parcă ar fi trebuit să se oprească aici, şi n-ar fi putut fi vorba de nici cea mai mică tentativă de efracţie asupra ei. Ea nu îndrăznea să se mişte, să respire, îşi aduna braţele peste pieptul ei de fată impuberă, părea să se chircească, să se scuze că există sub această formă… El îi dădu drumul, o privi fugind cât putea de repede peste

pajişte: măi, fetiţo, îţi pregătesc o surpriză de-o să mă pomeneşti…

Félic ieri Linsolas apăru – da, e Félicien, nu-i aşa? – ca un aer posomorât, aruncând o privire dispreţuitoare asupra tuturor acestor instalaţii ridicole care sărbătoreau, da; la naiba, plecarea sa – un rămas bun ierburilor, tufişurilor, păstrăvilor, laţurilor şi racilor, şcolii în mijlocul naturii – întoarcerea în închisoare, cu moartea în suflet…

— Asta aduce nenoroc…

— Ce-aduce nenoroc?

Cu pumnii înfundaţi în buzunare, de mânie, puştiul arătă cu bărbia capul de mort al manechinului, ridică din umeri cu o mişcare rapidă şi foarte sigură, ca un bărbat, se îndepărtă târându-şi picioarele:

— Mai bine mă duc să văd oile…

Vorbele copiilor – plânsetele, tăcerile lor fără rost – îl îngrozeau pe Julien. În clipele când nu judeca prea mult i se părea că soarta se folosea de aceste mijloace necinstite pentru a-şi dezvălui intenţiile. După plecarea băiatului, Julien privi capul spânzuratului, făcut dintr-o rădăcină de grozamă şi care râdea de i se vedeau toţi dinţii, legănându-se la capătul funiei. „N-ai de ce râde Morbus… aici ţi s-a înfundat în gât surâsul tău de câine turbat…” Aruncă în el cu o piatră dar nu-l nimeri.

Iată-i pe toţi şi pe toate, adunaţi pe arie unde în jurul mezelurilor zboară minusculi fluturi albaştri care se hrănesc cu carne – ei, cu pălării, cu redingote scuturate de praf – ele, vioaie, ondulate, gătite cu panglicuţe, strânse de lenjeria cu balene – strălucind de tinereţe, atâta doar că ţoalele multicolore, din cauza peticelor şi a garniturilor menite să acopere rupturile, să ascundă nenorocirea, le dau un aer de saltimbanci în haine de duminică. E aproape ora două. Octave şi Hubert se lasă aşteptaţi. Cosette, distrată, nervoasă, pândeşte zadarnic un scârţâit îndepărtat: numai de nu şi-ar fi acordat Octave – e greu de îndreptat – un mic avans… Pentru că dacă-i aşa, pentru ea şi pentru el s-a terminat cu serbarea. Va trebui să-l ţină din scurt, să-l urmărească toată ziua, diseară să-i ţină capul…

în sfârşit, peste câteva zile povestea asta o să intre iar în normal. A luat nişte hotărâri. Hubert în sus, Hubert în jos… O s-ajungă să nu-şi mai facă nici nevoile decât cu Hubert alături. Lucrurile nu mai pot continua aşa. Şi, pe urmă, tovărăşia aceasta nu-i deloc bună pentru Octave. Se preface a crede că nu s-a întâmplat nimic, dar ceva o nelinişteşte. Nopţile de indiferenţă, privirile pierdute, mutrele pe care i le face pentru un da, pentru un ba… O observă pe Marie Verdier cu coada ochiului. Nu, nu dinspre ea vine pericolul. În primul rând, Marie e însărcinată, mă rog, ăsta-i un argument stupid, dar mai ales prea n-are ochi decât pentru Hubert ca să nu fie proprietatea lui; el e un tip voinic şi Marie e genul care să joace totul pe această calitate. Cosette şi-a trecut în revistă toate tovarăşele, bineînţeles în primul rând pe cele două femeiuşte de la Salon, care au câmp liber. Nu, nu ţine. Când Octave se arată prea familiar cu o fată, poţi fi sigur că nici măcar n-o vede. Şi apoi, pe el îl atrage mai degrabă genul opus, se uită la doamnele din lumea bună cu caleaşcă, îi plac fructele mai coapte, vorbirea elegantă. În fond, postul, mutrele, nu-s lucruri noi. Zilele de după beţie îi aduceau din nou efuziuni trecătoare pe care Octave o făcea să le plătească după aceea printr-o lungă perioadă de linişte. Dormeau nopţi în şir întorcându-şi spatele. Anul treçut le-a murit un copil. Un copil, e mult spus: avea trei zile, un boţ de carne acolo, dar ea a plâns mai ales după speranţa spulberată. Având un puşti, Octave ar înceta poate să mai fie el un copil. În fine, sosind acasă, o să discute toate astea între patru ochi, ce mai, curăţenie mare înăuntru şi pe-afară… şi apoi, dacă poţi trăi singur… Tovărăşia altora, când e vorba de ceartă în familie…

Cei doi echilibrişti cu roaba şi cu damigeana de vin tot nu sosiseră. Soarele dogoreşte şi de n-ar fi această lungime a umbrei pe care miezul zilei izbuteşte tot mai greu s-o împingă înapoi în lucruri, ar putea fi una din acele zile călduroase de septembrie când vara îşi mai dăruieşte toată dulceaţa. De pe acum sudoarea şiroieşte pe tâmple, pe frunţi, la subsuori: trupul pierduse obiceiul de a fi închis

în acele cămăşi de-forţă vestind tot felul de interdicţii cu care vor trebui vrând nevrând să se reobişnuiască. De altfel, obiceiurile revin cu paşi mari: bărbaţii, de o parte a mesei, fumează, perorează, râd – de cealaltă parte, femeile, retrase în colţul lor, neştiind prea bine ce să facă neavând nimic de făcut, nici ce să spună fără să vorbească pe şoptite, domnii fiind la tribună, ocupând locul întâi, asta e... în sfârşit, vremurile bune de odinioară s-au întors cu barierele, cu ierarhiile, ci drepturile lor specifice. Îşi petrec o ultimă scară veselă împreună, o ultimă scară împreună... şi cei cinci copii, stând pe iarbă, uşor uimiţi, străini de evenimente, se uită cu o privire indiferentă la acest ceremonial, la această etalare vestimentară, cărora imensitatea şi sălbăticiunea locurilor le dau un aer baroc, la jobenele, şepcile, panglicile, redingotele, fustele cârpite; s-ar zice că s-au costumat, că sunt în vizită şi, la drept vorbind, cam aceasta este adevărul, nu erau decât în vizită; timp de trei luni, e drept că s-au prefăcut că renunţă la toate aceste prostii; în realitate, le era pur şi simplu frică, şi uite că-i apucă din nou, de-ai zice că au de pe acum un picior în oraş, şi mai şi râd de asta pe deasupra...; în cele din urmă, trezite din fascinaţie de răgetul măgarului care paşte în mijlocul mărăcinilor, cele cinci vrăbiuţe zboară înspre acest locşor mai bogat şi mai primitor.

Au şi început cu toţii – copiii au simţit bine – să fie pe cealaltă pantă, îşi răscolesc amintirile: Linsolas vorbeşte despie seara cu iepurele. Era pe la jumătatea lui august? În sfârşit, în cămară nu mai aveau mare lucru, Frizeraşul se ascunsese în spatele palisadei; la celălalt capăt al firului pe care îl ţinea în mână se afla cursa: o cuşcă de răchită în jurul căreia de peste o jumătate de oră dădea târcoale urecheatul, cercetând locurile. Ca momeală puseseră păpădie foarte grasă, era lună plină şi animalul – zece livre de carne proaspătă, de trei zile nu mai gustaseră aşa ceva, era deci o şansă nesperată...

— Animalul şovăia, iar douăzeci şi două de respiraţii urmărindu-i mişcările, tumbele – mă îndepărtez, iar mă

apropii, şi cu urechile ciulite ascult tăcerea, apoi miros, şi adulmec, şi sunt atent la ce-i în jur – o să intre, n-o să intre, inima bătea tare în piepturi şi, dintr-o săritură, gata, cina se hotărăşte, intră în mormântul său, trosc! uşa cade, sistemul de închidere funcţionează, toată lumea începe să urle… Ah! A fost un moment mare…

— La iarnă, sau când o să fii bătrân, zise Julien, fără milă, o să fie o poveste frumoasă de spus clienţilor sau nepoţilor.

În clipa aceea a început cu adevărat ziua şi, încetul cu încetul…

Au auzit, bocănind în pădure, un muget de animal pe moarte care i-a întrerupt brutal pe toţi. Cu nasul în vânt, câinii lui Roumageon au pornit să urle. Zgomotul a început din nou. Se întrebau ce să fie: era ceva între mugetul cerbului în perioada de împerechere şi cornul de ceaţă.

— Ia te uită, trece un vapor prin pădure, a zis Linsolas, fără succes: trebuia să vezi fetele, de la cele tinere la cele mai vârstnice, încremenite, albe ca varul, încercând să-şi alunge frica închinându-se întruna, îndepărtându-se instinctiv de spânzurătoarea unde se legăna un cadavru care poate că nu murise decât pe jumătate şi avea să înceapă din nou să-şi facă de cap… Câteva minute s-au gândit la tot soiul de lucruri, fir-ar el să fie de Octave! Cerbul sau vaporul se pusese HIN nou pe mugit, chiar la marginea pădurii şi pe urmă, unu, doi, trei, să cânte muzica, mugetul s-a sfârşit într-o polcă sau, mă rog, într-o melodie săltăreaţă, limpede, strălucitoare, de petrecere, şi cei doi zăpăciţi au apărut pe potecă, Hubert împingând o roabă plină de provizii, atât de încărcată încât îi trecuse scârţâitul, cu Octave în urma lui, înfăşurat într-un surprinzător instrument de alamă pe care soarele îl făcea să lucească puternic. Pălăriile sunt aruncate în sus, se strigă de trei ori ura pentru a saluta achiziţia lui Octave şi a exprima şi destinderea generală: tribul nu simte încă pământul foarte sigur sub picioare, şi băiatul ăsta, cu mugetele lui… Cum a făcut, de fapt? Le arată: îţi bagi pumnul în pavilion, cauţi nota cea mai gravă, sufli de simţi

că-ţi plesnesc vinele de la gât. În sălile pădurii asta trezeşte nişte ecouri că ţi se face părul măciucă…

— Te puteai lipsi… îi spuse Cosette. Se uită la ochii lui Octave, care a reînceput să cânte, pentru a afla unde şi-a găsit inspiraţia muzicală: în damigeană sau într-o zi bună. Privirea rămâne directă, la fel de vioaie, de plină de viaţă ca şi degetele care zboară pe cheile instrumentului, răsucit în jurul umărului lui Octave ca un şarpe cu multe umflături (şi-a vândut ceasul ca să-l cumpere…).

— Bun, acuma, gata cu muzica, zise Huart, şi voi ceilalţi, puţină linişte. Pastore, e rândul tău…

Ardusson se supune cu multă bunăvoinţă: ştie din zori şi şi-a pregătit micul discurs. Îl rosteşte cu acea voce fără timbru, fără culoare, pe care aerul liber sau spaţiul prei deschis îl impun oratorilor – o voce de pastor, chiar aşa, sau de preot într-un cimitir, gândeşte în mod ciudat Julien, deşi, în cazul în speţă, trebuia să fie ultimul care să se complacă în lugubru: dar este un lucru care l-a impresionat întotdeauna în cimitire, tonul acesta obosit, dulceag, tremurător.

În primul rând, Ardusson se explică. Nimeni din cei de faţă să nu se supere din cauza termenului folosit de Huart. În Biserica reformată (repetă: Biserica reformată, nu-i sigur că ştiu toţi…), la calvinişti, orice om este reprezentantul lui Christos. Privilegiile sale de slujitor al Domnului nu îi sunt atribuite printr-o scamatorie, ci prin credinţa sa, şi el le împărtăşeşte cu toţi fraţii săi. Nici etolă, nici patrafir, nici aurării, nici bijuterii, nici altar, nici tabernacole… dacă Dumnezeu nu este o născocire a oamenilor, dacă EL este cu adevărat acea putere de neînchipuit care cârmuieşte universul, puţin îi pasă de toate ţoalele şi fleacurile astea care au urmărit cel mai adeseori mai curând să ascundă putreziciunea fanatismului şi noroiul minciunii decât să-L cinstească. Frumos pe dinafară, stricat pe dinăuntru. Lui Dumnezeu nu-i este plăcut să te făleşti în aur şi mătase – ca toate puterile pământeşti, „care atrag oamenii, îmbrăcate în mătăsuri de prostituată, cu trena purtată pe sus şi cu

sufletul în mocirlă” –, Lui îi plac mai degrabă paiele din staule şi tămâia cu miros pătrunzător a gunoiului lichid şi preferă să domnească peste inimi prietenoase, în stare să iubească. Tabernacolul lui Christos nu-i un dulăpior din marmură de Carrara. El se află în trupul vostru, acolo unde hrana venită din pământ se preschimbă în sânge, în măduvă, în măruntaie, în oase, ca şi acolo unde se nasc pornirile noastre de duioşie şi generozitate. Biserica lui Christos este înfrăţirea dintre oameni. Fără aceasta totul nu-i decât strâmbături, maimuţăreli, vrăjitorie, minciuni.

Pentru aceasta, ceremonia la care veţi asista (aici oamenii se uită întrebători unii la alţii) are mai multe motive să-i placă lui Dumnezeu decât majoritatea celor care nu urmăresc să consacre lucrurile plăcute dintre un bărbat şi o femeie care se iubesc şi doresc să procreeze, ci sunt menite doar să mărească nişte averi dobândite pur şi simplu prin iurtul bunurilor semenilor, şi să le asigure o descendenţă care să sporească şi mai mult aceste averi prin jefuirea altora.

Profită de prilej pentru a saluta curajul, spiritul de iniţiativa şi de solidaritate care au permis acestei mici comunităţi să triumfe asupra flagelului indian şi asupra tuturor flagelurilor care mişună în canalele de scurgere ale egoismului. Devotamentul fiecăruia, spontaneitatea cu care au lucrat cu toţii au reprezentat elementele fundamentale ale salvării generale. Ei au creat, cu bună dispoziţie, un fel de minusculă democraţie, foarte efemeră desigur, dar totuşi astfel ar trebui să se petreacă lucrurile în viaţa obişnuită, dacă naţiunile nu s-ar afla în general în mâinile unor maniaci şi în ale unor depravaţi care se încăpăţânează să facă din stat un mijloc de putere, când în fapt ar trebui să se limiteze să-i atribuie rolul unui instrument util. Până la proba contrarie, cel mai bun dintre state n-a fost decât o copie sângeroasă a zeului Saturn, care îşi iubea într-atât copii încât nu se putea opri să nu-i mănânce. Aici, pe Pajiştile de la Comeizas nimeni n-a dorit să guverneze, pentru că fără îndoială fiecare avea ceva mai bun de făcut şi totul a mers ca pe roate. Este de ajuns ca

nişte fiinţe, dornice mai ales să se deosebească de semenii lor – lucrul cel mai vulgar şi cel mai prostesc din lume –, să se apuce să elrmuiască pentru ca tot ceea ce mergea bine să se strice. Thomas Jefferson, care a fost preşedinte al Statelor Unite, afirma că „cel mai bun guvernământ este cel care guvernează cel mai puţin”. Totul te face să te gândeşti că dacă ar putea exista unul care să nu guverneze deloc, oamenii ar fi într-o situaţie fericită. Dar cu cât este statul mai mare, cu atât mai grea îi este gheara, cu atât mai nebuneşti planurile, mai nepotolite poftele, şi nu cugetările asupra înţelepciunii îl vor face mâine-poimâine să depună armele. Dat fiind că, în ochii statului, individul nu va fi niciodată decât o marionetă ale cărei sfori le trage după bunul său plac, prin forţă, ameninţare, ispită, distincţii şi alte escrocherii, formule magice şi mincinoase, cel mai bine este să-ţi astupi urechile precum Ulise în faţa sirenelor, şi să te duci să-ţi instalezi cortul cât mai departe cu putinţă de acest răpitor, ca acele triburi nomade care trăiesc la marginile deşertului şi pe care nicio putere nu izbuteşte să le jefuiască.

— Ce tot îi zice, şopti Huart la urechea lui Julien. Mai întâi vorbeşte de comuniune, de înfrăţire, de devotament. După aceea, dacă înţeleg eu bine, spune că trebuie să ne retragem cu iscusinţă dintr-o afacere delicată. Atunci, asta înseamnă că tovarăşii trebuie să se descurce singuri şi că în loc să le dai o mână de ajutor, trebuie să-i laşi să scoată castanele din foc… După aceea, n-o să mai fie nevoie decât să-ţi pui picioarele sub masă… Foarte comodă povestea asta…

— Nu, câtuşi de puţin, spuse Julien, asta vrea să spună tocmai că nu trebuie să te aşezi la o masă unde felurile pe care crezi că le-ai ales ţi-au fost impuse de fapt… Asta vrea să spună că nu trebuie să crezi lucruri absurde şi că doar cu câteva cuvinte rostite cu convingere şi pricepere, de genul: Muncă, Libertate, Patrie, Familie, Onoare, peste puţin timp o să creştem mieluşei de la un capăt la celălalt al planetei…

— O să vorbim despre asta mai târziu. Cred că acum

intri tu în scenă.

Ardusson îi făcu semn lui Julien să vină să se aşeze în faţa sa.

— Prietene, spuse el, acum o să ne explici povestea ta.

Julien se gândise şi el la un mic discurs moral asupra deşertăciunii căsătoriilor făcute din interese băneşti, asupra caracterului lor josnic, asupra lipsei lor de validitate. „Şi dacă tot ai început, îşi zise el, de ce să nu aminteşti sterilitatea Thérèsei, pedeapsă exemplară a unei providenţe scandalizate de acest gen de uniuni – şi care, de altminteri, avea probabil o oarecare slăbiciune nejustificată pentru unele persoane, căci altfel mai bine de jumătate din burghezia franceză ar fi fost stearpă…41 Chiar în clipa în care deschidea gura, ideile sale i se părură din cale afară de prosteşti şi mai ales în ultimul hal de ipocrite. Ce nevoie avea să se justifice sau să se scuze? Fiecă fusese vorba de o căsătorie din interes fie că nu, chiar dacă ar fi iubit-o odinioară pe Thérèse, ştia foarte bine că astăzi lucrurile nu s-ar fi petrecut altfel. Se duse să se instaleze în faţa Françoisei care îi aruncă o privire înnebunită, şi o apucă de mână: ea tremura din creştet până-n tălpi, înţelegând fără să înţeleagă…

— E foarte simplu. Vreau să trăiesc alături de această femeie şi să-i dăruiesc copii. Legea franceză ca şi Biserica catolică interzicându-mi să mă recăsătoresc, încalc această lege, refuz termenul insultător de „concubinajrt cu care ea loveşte legăturile nelegitime şi îţi cer ţie, Jacques Ardusselt, pastor şi primar al comunei libere de pe Pajiştile de la Comeizas, să consfinţeşti public această uniune. Jules Brun şi Jean-Baptiste Huart vor fi martorii mei.

— Viitorii soţi să se aşeze în faţa mea, glăsui Ardusson. Françoise Boué, ţi-ai ales martorii?

Înspăimântată, pământie, ea făcu semn că nu, şi le desemnă, la întâmplare, pe Cosette Honorât şi pe Louisette Monge, care, încurcată, oscilând între amintiri şi înduioşarea pe care i-o trezea toată această atmosferă romantică, nu reuşea să aibă o părere. Surâsul uşor de

scuză pe care Julien i-l adresă Françoisei făcu să se reverse preaplinul, şi fata izbucni în lacrimi. Georgette Boué, deşi surprinsă de eveniment, îşi şi luase măsurile ca să-şi joace de-a binelea rolul de mamă, şi plângea în hohote, cât mai zgomotos cu putinţă, pe umărul celui care îi era aproape soţ: „Fetiţa asta, dacă mi s-ar fi spus… Oh, Doamne, aşa, pe un câmp… şi nici măcar n-are verighetă – ba da, existau verighete, scoase chiar din buzunarul lui va issette, hotărât plin de rezerve (jurase pe cenuşa tatălui şi a mamei sale că erau verighetele lor) – Oare n-o să-i bage în închisoare…?” şi pe loc toţi începuseră să se smiorcăie: ceremonia nupţială avea să-şi aibă botezul de lacrimi. Oile, ca să completeze tabloul, se apropiaseră pe nesimţite, păscând în jurul ariei. Din când în când, unele aveau aerul să fie oarecum interesate de cele ce se petreceau şi observau spectacolul cu ochii lor enigmatici de caracatiţă. Păstorul, sprijinit, în bâtă, ca în tablouri, se uita şi el la ceremonie, cu privirea omului pe care nu-l mai uimeşte nimic fiindcă se aşteaptă la drice din partea orăşenilor.

— Dacă cineva are ceva de zis împotriva acestei uniuni (Ardusson nu-şi mai aducea foarte bine aminte de formulă) să o spună de îndată sau să tacă pentru totdeauna.

Oficleidul lui Octave sublinie ordinul cu un triolet ironic care dezlănţui câteva puternice hohote de râs din partea bărbaţilor.

— Îl poftesc pe domnul Honorât să-ţi formuleze mai cinr observaţiile, zise Ardusson.

Instrumentul scoase un sunet trist şi înăbuşit care putea trece drept o retractare a celor afirmate mai înainte. Apoi Octave îşi puse oficleidul pe iarbă, prinse o oaie de gât şi începu să-i facă, pe şoptite, tot felul de destăinuiri la ureche.

Vântul din nord, aproape călduţ, primăvăratic, care mătura cerul sonor şi pădurile, purta vocea tremurată a pastorului, amestecând-o cu ierburile, însămânţa un viitor neînsemnat căruia dragostea de viaţă a oamenilor îi dădea într-o atare împrejurare întinderea veşniciei:

— Julien Emmanuel Laurent Jourdan, accepţi să o iei de soţie pe Françoise Marie Boué? Vuietul torentului urca de-a lungul pădurii de foioase rărite de toamnă, prindea răspunsul lui Julien, îl dilua în foşnetul lichid al frunzelor. Întrebarea inversă, femeie îl vrei de soţ pe acest bărbat, şi consimţământul dat de această gură hărăzită viermilor, şi care miza şi ea pe minciuna şi pe percepţia convenţională a timpului, pe falsa întindere a unui viitor limitat, pluteau ca un parfum emoţionant şi volatil pe tălăzuirea nemişcată a Pajiştilor. Vocea care îi hărăzea unul altuia va fi poate şi cea care îi va oferi mai târziu unei gropi tapisate cu mici rădăcini lacome, dar aici, apropierea lumii opera în aşa fel încât fiinţa umană trebuia, cu timpul, nu atât să se teamă de reîntoarcerea în pământ cât să aibă sentimentul că nu l-a părăsit niciodată pe de-a întregul. Julien îşi aminti de prima lui căsătorie, de ciudata greaţă care îl apucase la ieşirea din biserică: nu se putuse opri să se gândească la Ilenrieta de Anglia – nici mai mult nici mai puţin…

— „tare îşi aruncase privirea în ziua nunţii sale, înspre Saint-Dénis, unde zac osemintele regilor şi ale reginelor: „Doamnă, ce aveţi?

— Sire, mă gândesc la o alta ceremonie… tt.

Şi astăzi, mai bătrân cu cincisprezece ani, lăsa să crească lăstari în toate părţile, cu o nemaipomenită uşurinţă, ca şi cum moartea n-ar fi fost decât o metamorfoză, care avea să-l readucă în miezul tainic al lumii, acolo unde au loc în fiecare clipă minuni şi reînvieri de neînchipuit, unde se creează diversitatea speciilor, a vânturilor, a apelor, a ceţurilor, a mucegaiurilor – ca şi cum viaţa sa n-ar fi fost decât o lungă renunţare, o părăsire a tuturor iluziilor şi a tuturor patimilor, o înaintare spre o formă de viaţă din ce în ce mai umilă, din ce în ce mai retrasă…

— Iată, sunteţi soţ şi soţie, spunea Ardusson. Legile catolice sau legile franceze nu vor mai putea schimba nimic.

Aplauze, îmbulzeală, îmbrăţişări, semnarea martorilor – Louisette Monge: o cruce – în caietul în care

Ardusson redactase un aşa-zis act (care avea să figureze mai târziu într-un dosar cu acuzaţii, printre alte învinuiri cărora stânjeneala şi prudenţa judecătorilor de instrucţie aveau să le substituie o procedură paralelă mai rapidă): „Astăzi 22 octombrie 1835, în comuna Pajiştile de la Comeizas. Julien Emmanuel Laurent Jourdan şi Françoise Marie Boué s-au dăruit unul altuia ca soţi…44 S-au dăruit unul altuia… Expresie stângace şi adevărată: niciun troc mai înainte, nici tratative obositoare, nici calcule de negustori de sclavi: cine oare se putea mândri, cu excepţia desculţilor, în Franţa lui Ludovic Filip – şi în indiferent care altă Franţă – că a sosit cu mâinile goale în faţa slujitorului lui Dumnezeu sau în faţa primarului? Sentimente nobile, vise, o colibă, iubire şi apă proaspătă… Lucrurile acestea îşi au locul în poveşti. Atenţie, dacă ies de acolo…

Ardusson neliniştit, remarcă deja în notele sale (23 octombrie 1835) că e mai bine ca acest act de independenţă conjugală şi teritorială să fie trecut sub tăcere, chiar dacă, în ochii legii, el nu reprezintă decât o imitaţie înşelătoare fără valoare, şi o glumă. Oare tragedia care i-a lovit i se pare legată în mod ascuns de această încălcare – nu a legilor – ci a convenienţelor, a prejudecăţilor, legată mai ales de represaliile pe care această încălcare riscă să le aducă după sine?

— Fericire, independenţă, divergenţe, iată lucrurile de care are oroare gloata palidă şi mohorâtă a lui Torquemada care îşi răzbună dependenţa şi ortodoxia mânuind virtutea ca o secure: la ce altceva ar putea sluji virtutea, de altminteri, dat fiind că ea a fost întotdeauna principala unealtă a urii? Din clipa în care indignarea noastră, sub masca regulilor, a convenienţelor, a prejudecăţilor, reflectă pornirile noastre ascunse, nu dau mult pe pielea nenorocitului la care le vedem afişate…

Pentru că băuseră cu toţii, lucrurile se petrecuseră foarte repede, ca într-un vis. Bucăţile de mistreţ care zburau peste masă, oile care păşteau printre picioarele lor, făgăduielile categorice, planurile romantice:

— Am promis, am promis. Când arşiţa o să închidă atelierele, în loc să ne ducem să scoatem limba de un cot în Provenţa, o să venim să vă legăm snopii, să vă tăiem lemnele, să vă arăm miriştile…

„Mâine, sau peste opt zile, o să fie plecaţi, şi plecaţi de-adevăratelea, nu-i vom mai revedea niciodată14, gândea Julien. Vinul îl împiedica să-şi închipuie golul pe care aveau să-l lase. Françoise. Exista Françoise. Exista Ardusson. Totul avea să fie bine. Totul avea să fie bine. Ceţuri de toamnă. Lungi plimbări prin pădurile scheletice, sub un cer alburiu şi sticlos. Zăpezi ca de-altădată. Urlete de lupi în depărtările serilor fierbinţi, ghemuite lângă vatră, cu câinii între picioare, cu puştile lângă uşă. Georgette Boué şoptindu-i la ureche:

— Spune-mi, dragul meu ginere, oh, mi se pare tare ciudat… Crezi că o să găseşti proprietatea aceea înainte de venirea gerurilor?

Va ässette şi Ardusson cumpăraseră de la Roumageon o duzină de oi. Octave începuse să cânte din oficleid. Puţin mai înainte, în clipa când începuseră îmbrăţişările, o nouă excentricitate, o nouă ascensiune. Le adresase urările sale de pe acoperişul stânei, bătând din palme în cadenţă:

— Mulţi copii! Mulţi copii! Mulţi copii!

S-ar fi zis că-şi bătea joc de ei. Acum toată lumea dansa. Se întorceau la masă să bea, să mănânce, să se sărute zgomotos. Plecau din nou la dans. După aceea to 1 Tliomâs de Torquemada, călugăr dominican spaniol, numit de papa Inoceniiu al VTII-lea mare inchizitor (1487). Este autorul Codului de legi al Inchiziţiei.

Tul se amestecă. Era deja mâine şi totul se amestecă. (Yizusv seara.

— N-a căzut de foarte de sus, dar a căzut totuşi, chicotca Îiuart (Louisette aşezată pe genunchii lui, îi destăinuia necazurile ei, ameţită, gata să se lase despăgubită). Este adevărat, era deja noapte… Ziua abia dacă avusese timp să strălucească… Plinea şi vinul căsătoriei erau de pe acum o amintire frumoasă. Totul se

scurgea prea repede, de când Roumageon şi ziarul său apăruseră brusc în tăcerea noastră, în încetineala noastră. Ieri – Doamne, Dumnezule, ieri făcuse cumpărături la Lespérou, cu Jules: nu ştiau încă nimic. Astă-seară, serbarea şi resturile ei, buchetele ofilite, bucăţile de pâine rece. Între cele două, o noapte albă, când străbătuse cu Françoise în lung şi în lat Pajiştile şi viaţa lor, şi care reducea aceste două zile istorice la o răsturnare de evenimente puţin cam prea plină de surprize, de hotărâri, de schimbări… Se simţise cuprins de dorinţa de a înţepeni în mijlocul acestei vesele dezordini un ţăruş uriaş, pentru a o lega de el, pentru a-i încetini mişcarea…

Vreme! continua să fie foarte blândă, era foarte întuneric şi vremea era foarte blândă. Au început să danseze în jurul focului. Trunchiurile pline de răşină ardeau cu pocnituri nemaipomenite, cu flăcări uriaşe care luminau Pajiştile pe toată întinderea lor, smulgând întunecimilor lucruri extraordinar de îndepărtate. Căldura focului, al cărui miez părea alb ca zăpada, se simţea la peste cincizeci de paşi. Lumina sa era atât de puternică încât pădurea fremăta ca un mare perete vertical şi, de cealaltă parte a cheilor, la peste trei sute de metri, focul izbea râpele cu loviturile mari ale aripilor sale purpurii. Ştii, pădurea aceasta luminată de jos avea intimitatea unui decor de teatru în aer liber, într-o seară frumoasă de vară, nu – îţi pot spune ce fericit am fost, o clipă, nemaipomenit de fericit, auzind cum trosneşte focul, respirând parfumul răşinii arse, văzând această culoare de un verde crud pe care serbările nocturne o dau frunzişului… După aceea… Faptele încep să se înceţoşeze. Tâmplele zvâcr esc, inima bate tare, dorinţa te îmboldeşte uşor, te pleci spre mine – capul mi se odihneşte pe genunchii tăi: „Nu mai bea, Julien, dragul meu, nu te mai ţii pe picioare…” Octave cânta o melodie cu ritm îndrăcit care îi sculase pe toţi de la masă. Se învârteau ca nişte nebuni, fetele abia dacă atingeau pământul cu picioarele. Şi apoi cădeau pe spate, în vreme ce bărbaţii continuau să ţopăie. Se duceau din nou să mai bea ceva, se întorceau în faţa flăcărilor,

înălţându-şi paharul:

— Beau pentru Republica liberă de la Comeizas.

— Trăiască libertatea, trăiască dragostea, jos munca, jos privilegiile, jos regele, la moarte cu Ludovic Filip! Ardeţi bisericile! Nu, mai degrabă ardeţi prefecturile, depozitele de muniţii, birourile de accize… şi-ar fi ars şi propria cămaşă. De altfel… şi continuau:

— Protestez împotriva cenzitarilor! Protestez împotriva celor paisprezece ore de muncă! Protestez împotriva… nu mai ştiau împotriva cui să protesteze. Tu strigai mai tare decât ceilalţi, Julien, dragul meu:

— Protestez împotriva acestui lucru care zdrobeşte oamenii şi care se numeşte civilizaţie…

Nu te-ai oprit din protestat până în clipa când pălăria lui Linsolas s-a pornit să zboare peste jăratec. De îndată toată lumea a încetat să danseze şi să protesteze, Octave să sufle din trompetă, pentru că era un spectacol interesant să vezi cum se răsuceşte şi arde pălăria. După ce n-a mai rămas nimic din ea, Octave a început iar să cânte – sau mai degrabă a scos din instrumentul său nişte sunete îngrozitoare, stridente, fără cap nici coadă, un cântec de mânie şi de violenţă. Ştii, am avut impresia că acest imn barbar era pentru Octave un fel al lui de a-şi arde pălăria, dat fiind că el nu poartă niciodată aşa ceva. Parcă am fi văzut din nou pălăria lui Linsolas răsucindu-se în flăcări. Atunci, ştii ce s-a întâmplat? Îţi mai aduci aminte? Huart a pus mâna pe pălăria lui şi a aruncat-o în foc. Toţi bărbaţii şi-au azvârlit pălăriile în foc, chiar şi Vaissette, care ţinea la pălăria lui ca la ochii din cap. Au ars aruncând flăcări cu nuanţe ciudate, din cauza coloranţilor se pare.

— Potoliţi-vă, potoliţi-vă, au înnebunit!

Cred că dacă femeile nu i-ar fi tras pe toţi smintiţii ăştia departe de foc, şi-ar fi azvârlit până la urmă şi cămăşile şi poate că se azvârleau şi ei înşişi, tot încercând să sară peste jăratec, nemaiştiind ce să facă pentru a-şi duce beţia şi delirul până la capăt. Roumageon clătina din cap; numai el mai avea pălărie pe creştet, dar nimeni n-a

îndrăznit să se atingă de ea. Nu mai era nimic de ars. Atunci au dat foc manechinului meu de paie. După câtăva vreme, funia s-a rupt şi moş holeră s-a zdrobit căzând pe pământ şi răspândind mănunchiuri de scântei în jurul său. Sărbătoarea se sfârşise, începea dezastrul.

— Aş fi putut să-l împiedic, spuse Julien. Admiţând că îl legam şi îl ţineam toată noaptea lângă mine.

Se revărsau zorile. Nu era frig. Văzură trecând foarte sus pe cerul fără nori o escadrilă de păsări apatride care zburau spre ţinuturi mai însorite. Françoise şi Julien stăteau pe iarba umedă în faţa stânei. Rămăşiţele carbonizate ale manechinului zăceau pe jos iar pe masă, resturile banchetului. Toţi ceilalţi se aflau în clipa aceea în cavernă, în jurul lui Octave, întins, cu instrumentul lui complet turtit, răsucit, pe pântece. Şi pe urmă se auziră răsunând lovituri de cazma în aerul nemişcat şi limpede. Françoise îşi astupă urechile:

— Oh, Doamne, de ce, de ce…

— Îţi spun că e din vina mea.

— Nu-i din vina nimănui sau e din vina tuturor. Nu ştim să iubim oamenii. Ne bucurăm de prezenţa lor şi lucrurile nu merg niciodată mai departe.

— Atât de repede. Nu mi-am dat seama ce o să se întâmple. În timp ce făceam pe idioţii, destinul îşi ascuţea cuţitaşul. Îţi aminteşti când şi-a aruncat paharul spre mine?

Merţ de oboseală, se corectă mecanic:

— Vreau să spun, Octave.

Repetă prosteşte:

— Octave mi-a aruncat paharul…

Cât priveşte destinul, el n-ascuţise nimic şi nu era vorba de niciun cuţitaş. Eu eram destinul. Eu, instalat în legalitatea mea fiziologică de parcă stăteam într-un fo’ îi u, eu care consider, ca toţi imbecilii, că ceea ce este util majorităţii oamenilor este mai important decât interesul personal, eu şi jalnica mea dare înapoi, eu cel jignit, eu cel grosolan: „Du-te dracului… e (Asta mi-a fost prietenia…

De îndată ce-am înţeles, pe moment ideea m-a scârbit

atât de are încât am avut chef să-i trag o mamă de bătaie. Nu m-am putut opri să-l insult.

— Nu l-ai insultat cu adevărat. I-ai spus s-o şteargă. Nu ştiai prea bine ce faci.

Julien îşi încrucişă braţele şi le apăsă cu toată puterea pe stomac: toată noaptea îşi strânsese fălcile pentru a opri obsedanta dorinţă de a vomita.

— Eram atât de beat, că între clipa când manechinul a căzut pe jos şi restul, parcă am un gol în cap.

Un gol în cap… Frazele sunt uneori atât de crude…

Acum, urmarea evenimentelor îi revenea cu intermitenţe: el şi Françoise învârtindu-se încet pe trei note preluate întruna de Octave, în jurul focului pe cale de a se stinge unde fremătau bucăţi de mătase roz, caverne roşietice, aurii… şi uite că tânărul îşi lasă jos instrumentul, se apropie…

— Hai, o să dansăm toţi trei, la-la-la, tra-la-la!

Julien îşi aminteşte de o mână caldă, neruşinată, pusă pe gâtul său.

— Ei, fir-ar să fie! Porumbeilor, am uitat să vă sărut azi-dimineaţă…

Mai întâi îşi lipeşte buzele de obrazul Françoisei… şi muntele se prăvale peste ei.

— Da’ ştiu că ai noroc, îi spuse el cu vocea lui obosită, tărăgănată, delicată.

— După aceea s-a întors spre mine şi m-a privit. M-a privit în ochi exact aşa cum mă priveşti tu. Am crezut că o pur şi simplu beat. Apoi şi-a pus gura pe obrazul meu, dar într-un mod atât de ciudat, prea aproape de gura mea, beţia îl făcea să nu se poată controla… aceeaşi gură care o căutase pe a mea în întuneric, câteva săptămâni înainte. L-am împins cu toată puterea. Dute-ncolo de netrebnic, fir-ai tu să fii! Hubert s-a apropiat. Câinele de pază. Era alb ca varul.

— Hai, gata, Octave…

Îi vorbea foarte blând, ca unui copil.

— Tu, lasă-mă în pace.

O scenă de menaj – un menaj destrămat probabil. Şi

Cosette, mai încolo, care ne observa cu coada ochiului.

— S-a aruncat de gâtul meu şi a început să plângă, spuse Françoise. Mirosea îngrozitor de urât. Cred că vomitase o bună parte din vinul băut. Îl mângâiam pe creştet: bietul meu băiat... îmi pierdusem capul. Înţelegi, nu ştiam că există aşa ceva. Ce gâscă sunt! M-am întrebat chiar dacă povestea asta nu s-a întâmplat cumva din cauza mea. Am crezut că-ţi poartă pică. S-a îndepărtat de mine şi a plecat, târându-şi picioarele. Şi-a luat oficleidul şi i-a spus Cosettei să se ducă să se culce. Ea i-a răspuns ceva de genul: „dacă crezi că o să scapi aşa...” Hubert dispăruse. Ceilalţi continuau să se ţină de glume, de parcă n-ar fi văzut nimic. Dar eu eram atât de stingherită de cele petrecute, mai ales din cauza Cosettei, că te-am tras la celălalt capăt al Pajiştilor. Noaptea şi răcoarea te-au trezit încetul cu încetul. Repetai într-una: „Cum e cu putinţă, dar cum a putut face una ca asta... w

— Ce m-a îngrozit, a spus Julien, a fost să descopăr în privirea unui bărbat ceea ce găsesc în ochii tăi. Pricepi, bărbaţii ca mine, vreau să spun cei care nu şi-au putut închipui niciodată dragostea altfel decât cu o femeie au tendinţa, din necunoaştere, din josnicie, sau pur şi simplu pentru că le este teamă de ce zace în ei, să considere lucrurile acestea doar o varietate a plăcerii, un joc pervers, o sfidare a legilor naturale. Dar niciodată dragoste. Aş fi trebuit totuşi să ştiu de multă vreme că fiinţa umană este în stare să iubească în toate direcţiile – chiar în cele mai de necrezut: pe Dumnezeu, de exemplu.

Dar cortina nu căzuse încă. Deodată au auzit, nu prea departe de ei, vocea rugătoare a lui Hubert:

— Octave, te implor, dă-te jos de-acolo...

Un ton de soţie, de mamă, îngăduit numai de o mare intimitate sufletească. Atunci oficleidul a început să cânte un soi de melodie războinică. Firește, pentru a-l brava cu un dispreţ ironic pe Hubert, Octave nu găsise nimic mai buii de făcut decât să se caţere pe vârful unei stânci ascuţite ca un corn (înaintaseră şi îl vedeau foarte bine profilându-se pe cerul licărind de stele), şi de acolo de sus

îşi trimitea serenada să adune toate ecourile cheilor.

— Dă-te jos de-acolo, Octave, te implor…

I-o fi zărit cumva? Instrumentul i-a scăpat din mâini. L-au auzit căzând şi rostogolindu-se peste grohotişuri.

— Eşti mulţumit acum… O să ţi-l caut mâine dimineaţă.

— Nu!

— A început să strige ca un nebun.

— Nu! acum îl vreau, acum, înţelegi!

O aiureală de beţiv. Se aplecă peste prăpastie. Încercă să zărească oficleidul în mijlocul stâncilor, la lumina unui corn de lună. S-a dus lângă instrumentul său pe drumul cel mai scurt.

Îngrămădite pe arie unde, printre cenuşa şi murdăriile rămase după petrecere, se sfârşise o epocă, pachetele, baloturile aşteptau clipa plecării, grăbite de sfârşitul nefericit al lui Octave.

— S-a terminat, spuse Julien. A trecut nemaipomenit de repede.

Aşa se spune întotdeauna după. *După*: acea tăietură de foarfecă nemiloasă în mijlocul unei tapiserii pe care sperai s-o continui în fiecare zi? u aceeaşi lână… E de ajuns ca un eveniment – tragic: şi la drept vorbind există altele? – să taie astfel prezentul în două, şi imediat trecutul se întoarce, îşi începe acţiunea sa de distrugere. Pentru a-l ţine la distanţă pe acest hoţ ar trebui să trăim un timp fără schimbări, fără despărţiri, fără constrângeri… La cea mai mică crăpătură trecutul se prelinge, atacă, dislocă. Moartea lui Octave săpase în mijlocul Pajiştilor o prăpastie adâncă. Aveau – Julien avea impresia că acum vor trebui să se ridice pe vârful picioarelor pentru a zări pe cealaltă parte a faliei o vară în care se plimbau liniştiţi, alaltăieri încă, şi care se îndepărta acum, fugea, alăturându-se în minte împărăţiilor, grădinilor, paradiselor inaccesibile.

Huart, gânditor, se uita la manechinul holerei din care nu mai rămăseseră decât capul şi câteva bucăţi de paie carbonizate.

— Ţie care ţi-era teamă că n-o să se mai întoarcă

nimeni… Poţi fi sigur că ea se va întoarce. Spune că şi dacă ar avea mijloacele să-i ducă trupul de aici, tot pe Pajişti l-ar lăsa.

Julien, cu vârful piciorului, lovea uşor cadavrul simbolic al cărui maxilar ars, cu pietricele în chip de dinţi, rânjea oribil, ca o mască africană. Revedea capul plin de sânge al lui Octave, membrele sale frânte, enorma gaură în craniu, unde apărea puţin din creierul acela în care el ocupase un loc atât de mare. Încerca cel mai ciudat sentiment din viaţa sa: un fel de dragoste retroactivă, dureroasă, profundă, pentru un tânăr de care îl despărţea totul în viaţă, dar care, neputincios, lipsit de către moarte de particularităţile lui vătămătoare, de neobrăzarea lor de nesuportat, îl obseda acum cu un farmec atât de puternic cum numai amintirea unei femei ar fi fost odinioară în drept s-o facă.

— Luaţi destui bani? Atât cât doriţi… zise Julien.

— Nici vorbă să ne atingem de capital. O să aveţi foarte mare nevoie de el. Şi pe urmă, nu se ştie niciodată. Dacă într-o bună zi reîncepe farsa? O să aveţi grijă să ne oferiţi un adăpost, nu-i aşa?

— Cine ştie, totu-i posibil. Există atâtea boli pe suprafaţa pământului…

— Există cele împotriva cărora nu poţi face nimic, rosti Huart pe un ton grav. Şi cele pe care le poţi vindeca. Am încă destule iluzii ca să mă cred folositor la ceva. Şi mulţumesc pentru economii. Plecăm mai bogaţi cu vreo patruzeci de ludovici… O avere, chiar aşa!

Mai bogaţi cu patruzeci de ludovici… Ce bătaie de joc, cu mizerie, după această viaţă în pădure, după această viaţă de indieni, bogată în bunuri pe care nu le găseşti decât în relaţia cu spaţiile întinse.

— O să aveţi vreme frumoasă pe drum, spuse Julien E un noroc…

Sosise clipa când nu mai aveau ce să-şi spună, când fiecare pornise de acum pe calea sa. Ceilalţi înaintau, adunaţi în urma păstorului şi a măgarului său, care avea să-i ajute să ducă o parte din bagaje până la Trèves. Apoi,

direcţia Le Vigan cu trăsura. După ce vor trece de Ganges, de pe drum vor zări în depărtare clădirea ciuruită de ferestre a leprozeriei.

— Toulon, întrebă Julien, peste trei, patru zile?

Huart tăcea. Aruncă o privire de jur-împrejur, peste

Pajişti, peste râpe, peste pădure de parcă, având certitudinea că n-o să se mai întoarcă, ar fi vrut să-şi întipărească în minte aceste imagini pentru totdeauna. Era foarte roşu la faţă. Deodată, se repezi la manechinul ars şi îl aruncă departe cât putu de tare.

— Fir-ar să fie de treabă, zise el. Hai, s-ontindem.

Îl strânse pe Julien în braţele lui de tăietor de lemne.

Barba îi era umedă.

Cosette se apropie. Françoise o ţinea de braţ. Ea îşi ridică faţa spre Julien, tulburată, palidă.

— Biata mea copilă, dacă ai şti…

Cuvintele… false, trădătoare…

Îi simţi obrazul nemişcat lângă buze. Ea murmură cu o voce greu de auzit:

— Nu-i din vina ta… Flori pe mormânt…

— O să-i înălţăm un mausoleu, ştii, ca acele morminte celtice care există în pădure. Dacă nu vii de Crăciun o să venim noi să te luăm…

Repede, să plece acum. Către Ardusson:

— Dacă am porni şi noi astăzi? Mâine am fi la Florae. Poimâine la Mende. Ce zici?

— Zic că-i foarte bine, spuse Ardusson. Moartea, golul ăsta, e prea mult deodată. O mică schimbare ne-ar fi binevenită.

Oile începuseră să se scurgă spre potecă. Măgarul era încărcat. Păstorul le strânse mâna. În sfârşit, se îmbrăţişară cu toţii în tăcere. Copiii erau fericiţi, nu să plece, ci să se mişte, să cunoască din nou atmosfera călătoriilor, să umble în mijlocul unei turme. Femeile plângeâu: „O să ne întoarcem, o să ne întoarcem”. Bărbaţii porniseră de pe acum cu pasul încet şi măsurat al drumurilor lungi. Curând nu mai fură decât o panglică de culori nedefinite care şerpuia în josul Pajiştilor, printre

ramurile violete şi trunchiurile musculoase ale pădurii pe jumătate despuiate de frunze. Aplecaţi toţi cinci pe meterez, tăcuţi, cu inima rănită, ascultau cu toată atenţia clinchetul firav al clopoţeilor care urca, până la ei, cu o claritate ireală, în tăcerea acestei dimineţi răcoroase, plină de mirosuri de scoarţă de copac şi de toamnă. Îl auziră multă vreme: lucrurile care dispar pentru totdeauna au uneori delicateţea să o facă în infinit mai multă vreme decât celelalte. Apoi torentul reîncepu încet să şoptească, înăbuşind acest gingaş murmur de adio pe care credeau că îl mai aud încă în tresăltarea uşoară a apelor.

Cu braţele atârnându-le, uşor năuciţi, se uitară unul la altul; tăceţea lor puţin stingherită avea aerul că spune: continuarea unei asemenea aventuri dincolo de limitele îngăduite de raţiune nu riscă oare să ne lase în gură un gust amar? Ardusson se scutură primul:

— Bun, înainte! Nu-i cazul nici să ne pierdem vremea, nici să ne văităm. Avem etape grele de parcurs. Vremea e frumoasă, cerul prielnic. Ale noastre-s toate drumurile. Uite, diseară o să ne plătim paturi la han şi o masă bună. Din când în când, nimic nu-i mai gustos decât ce-i gătit de alţii…

— Astea chiar că-s vorbe înţelepte, zise Julien. Şi pe urmă, degeaba a spus Roumageon ce-a spus: la vară lungă şi uscată, iarnă aspră şi timpurie. Ne putem trezi cu geruri dintr-o clipă într-alta. Suntem departe de a fi pregătiţi. O să fie mii de lucruri de făcut.

Intimidaţi, regăsiră poiana, caverna – cumplit de goale. Câteva culcuşuri păstraseră chiar urma unui trup. „Ia te uită, Félicien şi-a uitat arcul şi săgeţile, un altul pipa, un al treilea cuţitulu. În mod inevitabil, dată fiind toată povestea asta, panica în plină noapte, înmormântarea făcută la repezeală, a doua zi graba care îi apucase să-şi facă bagajele, ca şi cum n-ar fi voit să-i lase morţii timpul să-şi pună pecetea pe aceste locuri unde fuseseră atât de fericiţi… Relicve preţioase ca nişte obiecte de muzeu; le aşezară cu pioşenie pe o etajeră.

Huart făgăduise să declare accidentul la jandarmerie.

Şi ei erau dornici să plece, să lase să treacă mai multe zile peste acest gol, peste această rană vie unde veghea o cruce, chiar în mijlocul Pajiştilor.

În clipa când pătrundea pe potecă, Julien aruncă o ultimă piivire spre minuscula movilă de pământ îngrădită de pietre plate, împodobită cu un braţ de ramuri purpurii: oare Octave găsise fără să vrea calea fără greş de a rămâno aici pentru totdeauna? Soarta are uneori nişte şiretlicuri…

Călătoria dură vreo douăsprezece zile. Nimic nu era mai plăcut decât să regăseşti case, străzi, magazine, zgomote, chipuri. Această lungă izolare le făcuse vederea mai ageră. Totul părea surprinzător, agreabil, fabulos: acoperişurile îmbrăcate în plăci de ardezie albastră, strânse una lângă alta, lucitoare ca nişte solzi de peşte. Străduţele sonore, umbroase, unde aerul răcoros şi proaspăt de la munte purta, înteţindu-le, mirosuri de fumuH acre, de lemn tăiat de curând cu fierăstrăul, de piele, de balegă. Ce frumoşi erau munţii, dimineaţa, când deschideau obloanele micilor hanuri, după nopţi catifelate petrecute între cearşafuri cu miros de levănţică. Drumeagurile care unduiau la suprafaţa acestui mare ţinut muntos le aruncau în fats, la fiecare cotitură, uriaşe bucăţi de orizonturi noi. Toate pantele se găteau de-ai fi zis că toamna, în aceste regiuni sănătoase, curăţate, şi pline de viaţă, nu era niciodată decât o primăvară în sens contrar: pretutindeni părăluţe, gălbenele-de-pădure pe care vântul puternic şi tânăr de pe podişuri le făcea să tremure, înainte ca un val de ger să ardă totul. Pe alocuri, cerul se împodobea cu norişori albi, cu puţin mai mari decât nişte fulgi de vată; păreau lipsiţi de importanţă. După Ardusson, care citea pe cer cum citeşti într-o carte, veneau însă pur şi simplu ca să vadă cum stau lucrurile. Şi într-o dimineaţă, va sosi grosul trupei care, acolo, peste Atlantic, îşi pregătea campania de iarnă, ascuţindu-şi vânturile reci, încărcându-se cu proiectile îngheţate.

Acest ţinut cu dublă primăvară le părea din ce în ce mai multă că personifică o anumită concepţie geografică a

libertăţii (după cum alte regiuni întrupează echilibrul, virtutea, melancolia, fecunditatea carnivorelor etc.): toate drumurile sfârşeau în cer, navigau cât mai sus cu putinţă, spre destinaţii care nu mai ţineau de pământ, ci mai curând de un continent ceresc dispărut, şi care ar fi lăsat întrerupte şi terminându-se în gol toate căile care duceau spre el. În aceste păşuni de pe înălţimile muntelui Lozère, unde vântul înainta cu paşi mari, Julien se gândea fără voia lui la *Mayflower*. Françoise sărea de braţul lui, i se se agăţa de gât: „Ce fericită sunt – atât de fericită…” El săruta această gură naivă oprind-o să mai rostească cuvintele de bucurie de care îi era atât de teamă, de parcă în vreun colţ de cer ar fi vegheat unul din acei arcaşi nevăzuţi cu urechea atât de fină atunci când pe pământ se vorbeşte de fericire.

O luaseră pe drumul dinspre Meyrueis – un târg medieval aşezat la încrucişarea a trei torente, unde oamenii aveau aerul că trăiesc exact cum le năzărea, şi pe unde, de altfel, holera părea să nu fi făcut decât incursiuni scurte şi puţin sâhgeroase, descurajată fără îndoială de această atitudine uşuratică, uşor obraznică a localnicilor – apoi către Florae, prin spaţiile nelocuite, cu mari tălăzuiri, ale platoului. Méjean. De aici încolo, ţinutul atingea o dimensiune de-a dreptul metafizică. Inutil să-ţi faci griji pentru Istoria oamenilor. Aceste grămezi de pietre milenare.

— Unde se părea, în mijlocul unei atari economii de materie vie, că cel mai mic lichen creştea pentru prima oară, – îţi dădeau o anumită idee de cum fusese lumea chiar în dimineaţa creării sale, şi de ceea ce va să fie într-o bună zi dacă Domnii făuritori de imperii continuau să joace cărţi proaste şi să piardă partida.

La Florae – un târguşor ciudat care nu părea în stare să fie altceva decât o stradă, fie din lipsă de imaginaţie, fie din economie, în afară de partea dinspre coastele platoului Méjean, unde se hotăra să aibă un cartier de clădiri întunecoase şi dărăpănate ai cărui locuitori probabil că nu se veseleau în fiecare zi, – făcură rost de haine groase şi

rezistente care le dădură un aer de ţărani înstăriţi, având dublul avantaj de a-i păzi de frig şi de a înşela vigilenţa jandarmilor: evident că n-aveau nici acum acte de identitate. Georgette Boué, care străbătuse plină de vioiciune douăzeci de leghe, declară că o trăsură ar fi binevenită. Luară una până la Mende. Sus pe imperială dansau coşuri de găini bine legate care îi urmăreau pe oameni cu o privire rece. Ţărăncile care îşi duceau păsările la piaţă aveau aceiaşi ochi rotunzi cu priviri neprieténoase, şi erau şi ele strânse din cap până în picioare în haine negre, care abia le lăsau să respire: numai văzând atâta neînduplecare şi atâta asprime simţeai că, pe aici, într-un viitor nu prea îndepărtat avea să fie din nou moda cămăşilor de noapte despicate numai în faţă, şi dacă era nevoie, a unei reforme a Reformei, până când totul avea să fie complet pustiit.

După Florae, Mende li se păru Sodoma şi Gomora. Fetele erau grăsuţe, trandafirii, bine hrănite, aveau chiar îndrăzneala să lase să se ghicească aceasta, vitrinele erau încărcate de mezelurile cele mai felurite, de tot soiul de alimente şi tot acest etalaj spunea că aici pământul era de altă calitate şi crucea era în alte mâini. Oraşul cobora direct din evul mediu: străzi cotite, cu rigola pe mijloc, negustori ambulanţi de oţet, de lapte de măgăriţă, de mirodenii, de balsamuri, de obiecte de cult. O catedrală de să facă să pălească de ciudă nordul Franţei. Pretutindeni ţinutul lăsa să se zărească coaste de munte, bucăţi de pădure, fâşii de pajişti, pe deasupra acoperişurilor, detaşându-se pe cerul tuturor străduţelor.

Se opriră la Mende patru zile. De frica jandarmilor, Vaissette rămase la han ca să bea, să mănânce, să fumeze, să doarmă şi pentru tot restul. În acest timp, Julien şi Ardusson făceau cumpărături serioase, lăsându-le pe Françoise şi pe mama ei să se ocupe de aprovizionare, de haine, de lenjerie etc. Cumpăr ară mai întâi o căruţă mare cu coviltir şi un catâr voinic. Dar cum să ajungă cu toate acestea sus pe Pajişti? Până la refacerea podului şi la deschiderea unui drum prin pădure, căruţa avea să

rămână în vale, ascunsă în mijlocul tufişurilor, ca să nu ispitească pe nimeni, iar poverile aveau să le pună pe catâr: în cinci sau şase drumuri, totul avea să fie la adăpost. Îşi procurară şi puşti, pistoale şi toate cele necesare pentru a se folosi de această artilerie. A treia zi după sosirea lor, auziră chiar în zori, pe sub ferestre, un întreg convoi: era zi de târg. Se repeziră şi cumpărară un plug, tot soiul de unelte, de instrumente agricole, şi în plus, de la un negustor de mărunţişuri, un butoiaş cu smoală, câlţi, lămpi, fierăstraie, patru ciocane, frânghie şi cincizeci de livre de cuie mari.

— N-am vândut atâtea cuie de când sunt, le spuse negustorul. Ce-o să faceţi cu toate cuiele astea?

— O să ne refacem acoperişurile, zise Ardusson. Toate grinzile sunt putrede, şi se spune că o să fie o iarnă grea, nu ştiu dacă pricepeţi ce vreau să spun.

— Pricep foarte bine. E defectul acoperişurilor moderne. Cei de odinioară ştiau ce fac aşezând pietrele plate pe bolţi acoperite cu pământ. Astea ţineau câteva secole.

Dar trebuie să aveyx. Cuiţi?

— Pe podişul Aubrac, zise Julien, care v. Să n-aibă încredere în oamenii ce manifestau o cunozxvnelalocul ei. Înspre Laguiole. O vale îndepărtată. Dar iarba e grasă şi aerul foarte bun pentru soţia mea care are bronhiile fragile. Ah, e foarte trist, am fost nevoiţi să părăsim Parisul la recomandarea medicului…

Chiar în aceeaşi seară, la han, scrise patru scrisori. Una doctorului Moraud, în care îi spunea că se simţea extraordinar de bine şi că – de îndată ce îşi va vinde casa – va face să-i ajungă la domnul notar Deleuze, de la Nîmes, cei douăzeci de ludovici pe care i-i datora (scrisoarea nu avea să sosească niciodată la destinaţie). A doua era adresată domnului Deleuze, informându-l în legătură cu aceste dispoziţii, rugându-l să grăbească vânzarea şi să binevoiască să trimită banii, după reţinerea sumei cheltuite şi a onorariului său, la Florae, la domnul notar Broche. A treia scrisoare era menită să-l înştiinţeze pe

acesta din urmă asupra expedierii respective şi să-l roage să se informeze asupra proprietăţilor de vânzare în regiune.

Cât priveşte a patra scrisoare, ea era pentru Thérèse (pusă la poştă la Mende, zădărnicea aproape complet orice căutare a sa) – o scrisoare cenuşie, fără înfloriturі sau provocuii inutile: fericirea îi aducea mai mult remuşcări decât satisfacţia reuşitei.

Draga mea Thérèse.

Iartă-mi toată suferinţa pe care ţi-o voi provoca. Nu mai pot trăi la Paris, nici nu mai pot împărtăşi genul de viaţă pe care îl duci. Am fost bolnav de holeră şi m-am vindecat. Această vindecare aproape miraculoasă a atras după sine altele, tot atât de miraculoase. Îţi las partea mea de bunuri. Această scrisoare va ţine loc de obligaţie pe lângă notarul tău. Păstrez numai casa pe care am moştenit-o de la părinţi. Voi duce o viaţă retrasă, într-un loc unde cred că n-ai putea rămâne mai mult de o zi fără ca sănătatea ta morală să fie grav ameninţată. Aşa a vrut Dumnezeu. Te asigur de afecţiunea mea veşnică şi te rog încă o dată să mă ierţi.

(Cel mai tare este că această afecţiune dublată de milă devenise mai adevărată decât fusese vreodată, aşa că expedie sci isoarea nu fără o uşoară strângere de inimă).

În dimineaţa zilei de 1 noiembrie, când plecară, toată regiunea dispăruse într-o ceaţă deasă s-o tai cu cuţitul.

Moda cămăşilor de noapte despicate numai în faţă, şi dacă era nevoie, a unei reforme a Reformei, până când totul avea să fie complet pustiit.

După FJorac, Mende li se păru Sodoma şi Gomora. Fetele erau grăsuţe, trandafirii, bine hrănite, aveau chiar îndrăzneala să lase să se ghicească aceasta, vitrinele erau încărcate de mezelurile cele mai felurite, de tot soiul de alimente şi tot acest etalaj spunea că aici pământul era de altă calitate şi crucea era în alte mâini. Oraşul cobora direct din evul mediu: străzi cotite, cu rigola pe mijloc, negustori ambulanţi de oţet, de lapte de măgăriţă, de mirodenii, de balsamuri, de obiecte de cult. O catedrală de

să facă să pălească de ciudă nordul Franţei. Pretutindeni ţinutul lăsa să se zărească coaste de munte, bucăţi de pădure, fâşii de pajişti, pe deasupra acoperişurilor, detnşându-se pe cerul tuturor străduţelor.

Se opriră la Mende patru zile. De frica jandarmilor, Vaissette rămase la han ca să bea, să mănânce, să fumeze, să doarmă şi pentru tot restul. În acest timp, Julien şi Ardusson făceau cumpărături serioase, lăsându-le pe Françoise şi pe mama ei să se ocupe de aprovizionare, de haine, de lenjerie etc. Cumpăr ară mai întâi o căruţă mare cu coviltir şi un catâr voinic. Dar cum să ajungă cu toate acestea sus pe Pajişti? Până la refacerea podului şi la deschiderea unui drum prin pădure, căruţa avea să rămână în vale, ascunsă în mijlocul tufişurilor, ca să nu ispitească pe nimeni, iar poverile aveau să le pună pe catâr: în cinci sau şase drumuri, totul avea să fie la adăpost. Îşi procurară şi puşti, pistoale şi toate cele necesare pentru a se folosi de această artilerie. A treia zi după sosirea lor, auziră chiar în zori, pe sub ferestre, un întreg convoi: era zi de târg. Se repeziră şi cumpărară un plug, tot soiul de unelte, de instrumente agricole, şi în plus, de la un negustor de mărunţişuri, un butoiaş cu smoală, cârlţi, lămpi, fierăstraie, patru ciocane, frânghie şi cincizeci de livre de cuie mari.

— N-am vândut atâtea cuie de când sunt, le spuse negustorul. Ce-o să faceţi cu toate cuiele astea?

— O să ne refacem acoperişurile, zise Ardusson. Toate grinzile sunt putrede, şi se spune că o să fie o iarnă grea, nu ştiu dacă pricepeţi ce vreau să spun.

— Pricep foarte bine. E defectul acoperişurilor moderne. Cei de odinioară ştiau ce fac aşezând pietrele plate pe bolţi acoperite cu pământ. Astea ţineau câteva secole.

Dar trebuie să ave… cuiţi?

— Pe podişul Aubrac, zise Julien, care v să n-aibă încredere în oamenii ce manifestau o cunozivnelalocul ei. Înspre Laguiole. O vale îndepărtată. Dar iarba e grasă şi aerul foarte bun pentru soţia mea care are bronhiile

fragile. Ah, e foarte trist, am fost nevoiţi să părăsim Parisul la recomandarea medicului…

Chiar în aceeaşi seară, la han, scrise patru scrisori. Una doctorului Moraud, în care îi spunea că se simţea extraordinar de bine şi că – de îndată ce îşi va vinde casa – va face să-i ajungă la domnul notar Deleuze, de la Nîmes, cei douăzeci de ludovici pe care i-i datora (scrisoarea nu avea să sosească niciodată la destinaţie). A doua era adresată domnului Deleuze, informându-l în legătură cu aceste dispoziţii, rugându-l să grăbească vânzarea şi să binevoiască să trimită banii, după reţinerea sumei cheltuite şi a onorariului său, la Florae, la domnul notar Broche. A treia scrisoare era menită să-l înştiinţeze pe acesta din urmă asupra expedierii respective şi să-l roage să se informeze asupra proprietăţilor de vânzare în regiune.

Cât priveşte a patra scrisoare, ea era pentru Thérèse (pusă la poştă la Mende, zădărnicea aproape complet orice căutare a sa) – o scrisoare cenuşie, fără înfloriturі sau provocări inutile: fericirea îi aducea mai mult remuşcări decât satisfacţia reuşitei.

Draga mea Thérèse, iartă-mi toată suferinţa pe care ţi-o voi provoca. Nu mai pot trăi la Paris, nici nu mai pot împărtăşi genul de viaţă pe care îl duci. Am fost bolnav de holeră şi m-am vindecat. Această vindecare aproape miraculoasă a atras după sine altele, tot atât de miraculoase. Îţi las partea mea de bunuri. Această să isoare va ţine loc de obligaţie pe lângă notarul tău. Păstrez numai casa pe care am moştenit-o de la părinţi. Voi duce o viaţă retrasă, într-un loc unde cred că n-ai putea rămâne mai mult de o zi fără ca sănătatea ta morală să fie grav ameninţată. Aşa a vrut Dumnezeu. Te asigur de afecţiunea mea veşnică şi te rog încă o dată să mă ierţi.

(Cel mai tare este că această afecţiune dublată de milă devenise mai adevărată decât fusese vreodată, aşa că expedie sci isoarea nu fără o uşoară strângere de inimă).

În dimineaţa zilei de 1 noiembrie, când plecară, toată regiunea dispăruse într-o ceaţă deasă s-o tai cu cuţitul.

Călătoria deveni plină de mister. Brazii de pe marginea drumului care urca spre pasul Montmirat îşi întindeau spre ei braţele acoperite cu mâneci largi care îi făceau să semene cu nişte alchimişti sau cu nişte vrăjitori. Trecură departe de câteva ferme scufundate în ceaţă, într-o tăcere de holeră. Se întrebau dacă restul grupului ajunsese cu bine acasă. Françoise se gândea la apartamentul unde locuia la Marsilia. „Am părăsit mormântul acelaw, îşi spunea ea şi se repezea la gâtul lui Julien ca cineva cărui-l îi este frică să nu se trezească în mijlocul unui vis frumos. Vorbiră din nou despre moartea lui Octave. Françoise era de părerea lui Julien: dacă respingea ipoteza unei sinucideri mai mult sau mai puţin camuflate de autorul ei în accident, ea credea totuşi că Octave nu alesese din întâmplare stânca cea mai abruptă din meterez pentru a-şi prezenta numărul.

— Există gânduri care ne mână şi pe care nu le cunoaştem, spunea ea. Dacă Octave ar fi vrut să nu ne părăsească niciodată n-ar fi putut s-o facă mai bine.

Georgette Boué declară că Dumnezeu însuşi îl pedepsise pe Octave pentru că nutrise în suflet un simţământ atât de groaznic.

— Nimic nu-i groaznic când e vorba de iubire, spuse Ardusson. şi totul e groaznic în afara iubirii. Dacă noi suntem zece oameni care mâncăm o pâine ce nu seamănă cu pâinea celorlalţi, o să existe întotdeauna unii care, crezându-se în măsură să-şi judece semenii, vor fi gata să afirme că aparţinem unei secte periculoase. Cum vă înălţaţi un pic deasupra mediocrităţii generale deveniţi tot atât de vinovaţi ca Octave. E cazul dumitale, de altfel, dragă prietenă. E cel al lui Julien şi al fiicei dumitale, şi e şi al meu.

— Te asigur, zise Julien, că reacţia mea…

— Oh, nu reacţia ta l-a omorât pe Octave. E felul nostru al tuturor a de a aproba moartea păcătosului obligându-l să trăiască printre noi ca un ciumat. Nu pe tine trebuie să te învăţ că nimic din ceea ce este omenesc n-ar trebui să ne fie străin, chiar dacă suntem complet

indiferenţi la ceea ce caută cu ardoare vecinul nostru. Dar uite, ne mulţumim să primim în farfurie o morală gata pregătită, o răspândim în jurul nostru prin simplul fapt că am acceptat-o ca atare şi astfel devenim ca nişte ziduri pentru cei care s-au îndepărtat cât de cât de ce numim noi calea cea dreaptă. Oarecum din cauza tuturor acestor lucruri a murit bietul Octave.

Catârul înainta cu o viteză de melc, dar căruţa fusese atât de bine aranjată iar prelata închisă la spate şi pe laturi îi apăra atât de bine de frig şi de umezeală încât aveau o extraordinară senzaţie de bunăstare străbătând întinderile pleşuve şi pustii ale podişului Sauve – terre, la căldură, strânşi unii lângă alţii în această lume închisă. Spre a evita Florae care le spusese tot ce-avea de spus şi le arătase totul de prima dată, o apucaseră pe un drum care traversa Sauveterre coborând spre Peyreleau şi Le Rozier. În prima seară se opriră într-o stână părăsită, care mirosea a silex şi a păsări de pradă. Fripseră cârnaţi la un foc mic de grozamă şi tăiară felii dintr-o pâine mare albă; li se părură mai pufoase decât bezelele.

A doua zi, atmosfera era la fel de întunecată şi de cenuşie de jur-împrejur, atâta doar că ceaţa părea să fie şi mai deasă: din fundul căruţei abia dacă se zăreau urechile catârului.

— Sunt toate şansele să se preschimbe în ploaie, şi poate chiar în mai rău, sus pe munte, spunea Ardusson. Dar Françoise şi mama sa avuseseră iniţiativa cumpărării unor suluri mari de pânză ceruită pentru a face din ea un fel de haine de ploaie care să le permită domnilor să lucreze afară pe orişice fel de vreme. Se rătăciră pe drumeaguri care se înfundau în ciudate pâlnii – nişte câmpuri cultivate – şi fură nevoiţi să facă uneori calea întoarsă. Merişorul lustruit de ceaţă răspândea un miros puternic şi amărui. În căruţă, pe mai departe la căldură şi bine adăpostiţi în mijlocul unui adevărat cuib de cuverturi, se amuzau speriindu-se atunci când zăreau înălţându-se în negură siluetele fantomatice ale arborilor singuratici. Seara ajunseră la Peyreiau şi îşi îngăduiră să petreacă o

ultimă noapte la han; deşi destul de lungă, etapa de a doua zi trebuia să-i poată duce din nou pe Pajişti: acum erau grăbiţi să se întoarcă din cauza caprelor şi a oilor; închise în ţarc cu fin şi apă pe săturate (surplusul izvorului se vărsa într-unul din molizii scobiţi de Brun), nu li se putea întâmpla mare lucru, atâta doar că în absenţa stăpânilor, duşmanul lor de când lumea putea să-şi scoată nasul din pădure. Îşi oferiră o masă bună – păstrăvi, o tocană de raci, specialitatea casei, şi o pulpă de miel la frigare; îşi petrecură seara încălzindu-şi obrajii în faţa vetrei, savurând vin de nuci şi vorbind despre holeră şi despre Ludovic Filip cu gazda lor, care avea păreri prea loaiale pentru a stabili vreo legătură între cele două subiecte.

Plecară foarte devreme. Vremea continua să rămână neschimbată. După un urcuş nesfârşit printr-o pădure de pini înmiresmată, drumul îi sui deodată pe o creastă a podişului unde nu mai era nici urmă de ceaţă. Un soare călduţ, neaşteptat, le mângâia faţa. Cerul era de un albastru palid şi neprihănit şi, în jurul lor, cât vedeai cu ochii, se întindea o surprinzătoare mare de vată pe care pluteau câteva insule.

— Potopul, zise Ardusson. Apoi arătă cu degetul ceva agăţat de coasta muntelui Aigoual care ieşea din aceste valuri pufoase şi moi, un fel de promontoriu în formă de ciupercă de stejari mediteraneeni: Pajiştile.

Sosiră acolo noaptea. Puseră în spinarea catârului lucrurile cele mai de preţ şi fiecare îşi luă partea lui de bagaje. Era întuneric ca într-o pivniţă. Din fericire aveau lămpi bune. În ţarc, unde se năpustise Vaissette, nicio surpriză neplăcută, totul era în ordine. Alinierea de culcuşuri goale şi atmosfera duşmănoasă şi rece din cavernă îi alungă spre stână. Când să împingă uşa, Françoise scoase un mic ţipăt înăbuşit; Julien îşi apropie lampa. Lângă uşă era proptită o piatră pe care o mână stângace scrisese cu ajutorul unei bucăţi de mangal:

Ie oprit dă rămas aci

— În cepe, zise Julien.

Avu brusc impresia absurdă că epidemia se

dezlănţuise din nou, mai neliniştitoare ca niciodată.

— E o glumă, spuse Julien a doua zi dimineaţa. Nişte puşti de prin împrejurimi au putut foarte bine să se distreze jucându-ne festa asta, dar nu-i ceva grav; sau chiar un vânător oarecare, invidios pe laţurile noastre: „Ia te uită ce bine s-au instalat... Da lasă, o să vezi, o să le retezăm noi unghiile”. Vă repet că-i o glumă. Şi ce vreţi să fie altceva: nu s-au atins de nimic. Ca să ne necăjească, era uşor să le dea drumul oilor în pădure, sau chiar să ni le fure.

Afară nu mai era ceaţă. Dar vremea se stricase: cerul era cenuşiu, ţinutul tăcut, arborii stăteau într-o totală nemişcare. În pragul stânei, Françoise observa împrejurimile; neliniştea din priviri nu-i dispăruse cu totul la auzul explicaţiilor lui Julien. El insistă:

— Pajiştile sunt un bun sătesc. Al unui sat ai cărui locuitori au murit sau au plecat de aiii de zile: şi-atunci?

Le fusese foarte frică, ieri seară, mamei şi fiicei, că o să vadă apărând din întuneric vreun licantrop[16]! Liniştite, dar foarte puţin, de prezenţa armelor, speriate de cel mai mic zgomot, ceruseră insistent ca uşa să fie închisă cu o scândură foarte groasă. Pe moment, cei trei bărbaţi nu prea ştiuseră cum să interpreteze întâmplarea. Cartea de vizită lăsată în faţa uşii în timpul absenţei lor era de o concizie ale cărei rele intenţii erau sporite de impresia de uluire şi de bezna nopţii. La lumina zilei, micul anunţ nu mai inspira aceleaşi comentarii triste pe care fiecare dintre ei le putuse face în sinea sa. Dimineaţa, ceea ce-i supăra cel mai mult este că vizitatorul sau vizitatorii putuseră zări mormântul. Fie că jandarmii fuseseră anunţaţi fie că nu, Dumnezeu ştie ce proporţii avea să ia acest mormânt în bârfeli, chiar dezvinovăţit de cruce şi de buchetele sale de frunze. În sfârşit sanctuarul fusese pângărit: proprietari să fi fost şi tot n-ar fi fost mai supăraţi.

Ardusson se dusese să vadă dacă se atinseseră de

16 Om sau spiriduş, personaj cu intenţii rele din basmele populare, având înfăţişarea unui lup şi rătăcind noaptea prin păduri şi peste cîmpii.

laţuri. Se întoarse agitând o tulpină de lemn. Era o ţeavă lungă de aruncat mici proiectile, tăiată dintr-un lujer de soc. O găsise lângă capcane care nu fuseseră cruţate: toate erau trântite; sub pietre nicio pasăre.

— Nişte puşti obraznici care au trecut pe-aici; probabil că s-au întors acasă cu buzunarele doldora de sturzi şi de mierle. După părerea mea, afacerea-i clasată. Şi pe urmă, spuneţi-vă că nu ne-am instalat aici pentru totdeauna. De îndată ce notarul tău o să ne descopere cea de-a şaptea minune a lumii… Până atunci, dacă vreţi să vă încredeţi în vechea mea experienţă, trebuie să ne suflecăm mânecile dacă nu vrem să fim nevoiţi să ne facem rachete ca laponii. Ia uitaţi-vă la cer…

Începea să sticlească. Totul era cenuşiu până hăt departe. De un cenuşiu uşor fosforescent pe care cel mai mic detaliu al peisajului ieşea în evidenţă ca o linie trasă cu cărbunele de desen. Nimic mai liniştitor decât aceste stepe de pe înălţimi scufundate într-o toropeală dulce şi vătuite de o tăcere care părea să fie de pe acum cea a zăpezii.

Lui Julien îi plăcea în mod deosebit această vreme de iarnă închisă în ea însăşi ca o pisică făcută ghem. O vreme fără amintiri, fără speranţe costisitoare. O vreme de sevă ce se odihneşte în tihnă, de suflet în adormire, de înţelegere a sensului realităţilor, după chipul şi asemănarea acestor înălţimi încotoşmănate într-un frig unde totul ţinea loc de blană. Trupul îşi lua revanşa şi se purifica de otrăvurile delicioase cu care îl îmbibase vara. Îşi ajungea. Trăia o viaţă sedentară şi inconştientă, închis voluptuos în vieţuirea sa de animal, surd la comunicările venite din zone înşelătoare sau inaccesibile. Această vreme de abstinenţă era cea a cunoştinţelor dezinteresate, nu cea a căutărilor şi a cercetărilor pline de nelinişte. Ea îi dădea spiritului un fel de autonomie şi de rodnicie deosebite, favorabile dobândirii înţelepciunii precum şi muncii retrase» ca într-o mănăstire. Între creier şi trup nu mai exista acea relaţie violentă, de o intensitate periculoasă şi pentru unul şi pentru altul, care alătura nevoilor şi

satisfacţiilor unuia dorinţele înflăcărate şi nemăsurate ale celuilalt, fiecare luându-l ca model pe celălalt pentru a-şi ducă până la capăt nebunia şi distrugerea. Nu mai era acum acea supralicitaţie pătimaşă şi până la urmă bolnăvicioasă la care participau două lucruri menite mai curând să se conteste decât să se completeze, ci o uniune tainică şi rodnică în care fiecare de partea sa îşi juca rolul şi se bucura egoist de nişte plăceri pe care nu şi le datora decât lui însuşi. „O să devenim nişte ţărani adevăraţi”, îşi spunea ei.

Trebuiau de altfel să devină ţărani, pe toate planurile, şi repede. Ardusson, tenace, găseşte chiar timp să indice pe scurt în jurnalul său muncile efectuate de cei cinci naufragiaţi voluntari – acesta este termenul pe care îl foloseşte – zoriţi din urmă de frica de a vedea căzând zăpada din acest cer care, din sticlos cum era, tinde încetul cu încetul să ia culoarea fontei şi zgârie acum vârful munţilor. Julien dorea să se bată fără încetare cu lucrurile, să-şi supună trupul la muncile cele mai aspre, să cuprindă realitatea cu mâinile goale: dorinţa îi este îndeplinită într-o măsură mai mare decât sperase vreodată. În cursul primei jumătăţi a lunii noiembrie tot ce izbutesc să realizeze aceşti apucaţi pe Pajişti – şi chiar lângă Pajişti, dat fiind că trebuie reconstruit podul şi trebuie făcut un drum pentru a putea aduce până sus căruţa absolut necesară la căratul lemnelor care vor trebui puse şi la adăpost – constituie o faptă cu adevărat ieşită din comun.

E drept că prezenţa catârului le uşurează munca: este de necrezut ce greutăţi poate transporta într-o singură zi acest animal liniştit şi neobosit, cu piciorul sigur, cu e fire puţin sperioasă. Cele şase scânduri foarte groase necesare pentru refacerea podului sunt la locul lor în câteva ceasuri. Provin de la şantierul de lemne deschis în pădure de Jules cel de treabă, şi pe care toate aceste lucrări îl vor goli într-un ritm foarte rapid. Cel mai mult timp îl va lua aducerea pe Pajişti a căruţei. Trebuie să coboare până la Trèves cu toţii, să se ducă să caute la pasul Pietrei înălţate poteca forestieră care duce până la

pod, ceea ce face cu totul vreo zece leghe. Ardusson este însărcinat cu operaţia. În acest timp, Julien şi Vaissette vor lărgi cărarea cu lovituri de topor, lăsând în urma lor un măcel de trunchiuri şi de ramuri, înaintând de-a lungul cărăruii, căruţa va recupera tot acest combustibil: vor realiza două lucruri dintr-o lovitură. Trunchiurile subţiri vor servi la aranjarea interiorului stânei, neterminată încă, dar în privinţa aceasta nu-i nicio grabă, zăpada va putea să cadă cu fulgi mari cât pumnul, animalele sunt adăpostite de pe acum în cavernă, staul şi hambar ideale, unde provizia de fân este ţinută la loc uscat. Vor avea un acoperiş deasupra capului pentru a înălţa acei pereţi despărţitori care vor oferi un minimum de intimitate celor care o doresc. Pentru moment, continuă să doarmă într-un colţ cam îngrămădiţi unii peste alţii, ca în vremurile bune, dar Georgettei îi place mai mult aşa. Mai are un fond de prejudecăţi care o fac să prefere această soluţie celei de a împărtăşi oficial patul unui bărbat care nu-i este încă soţ. În hanuri, au avut camere separate şi nu stau împreună decât întâmplător, cu prilejul siestelor puse la cale în taină, sau a aşa-ziselor plimbări sub clar de lună care sfârşesc în cavernă unde, printr-un acord nemărturisit, nu se duce nimeni când cei doi se fac nevăzuţi. Dat fiind că este nevoie de o grămadă de hârtii pentru a trece prin faţa preotului şi a primarului, şi că alcătuirea unui dosar de stare civilă riscă să-i pună unele probleme lui Vaissette, Ardusson se întreabă dacă n-ar fi mai bine ca, pe îndelete, s-o facă pe Georgette să adopte aceeaşi soluţie ca şi cea pusă în practică mai întâi de fiica sa şi de Julien.

Pusă în practică mai întâi? Da şi nu. În spatele acestei ceremonii pseudo-nupţiale care consacra un act de independenţă şi care putea” trece drept o sfidare inutilă şi puţin prostească, se desena altceva: refuzul venalităţii căsătoriei; refuzul dreptului de a dispune după bunul plac, de un trup nepregătit pentru violenţele sexului – Julien simţise aceasta strângând în braţe plăpânda cuşcă toracică a fetei – refuzul de a viola un trup căruia natura nu-i dăduse probabil mijlocul de a-şi afla fericirea acolo unde

ţapii şi-o găsesc din două mişcări de şale: nu-l interesează această dragoste conjugală întemeiată pe principiul: „Doamnelor, nu puteţi continua, dar faceţi-ne un moştenitor frumos…” Dezgust pentru supunèrea soţiilor care, trecând de la tată la soţ, nu fac decât să-şi schimbe tutela. Şi, pe urmă, un pic de sublim: dorinţă de poetizare şi de imortalizare a unui sentiment ucis de gesturile banale, distrus de oalele de noapte, de lucrurile oribile apărute odată cu obişnuinţa…

Ei bine, nu, faptul este anormal, n-a „posedat-o”; expresia îl exasperează; îl scandalizează. Şi de două săptămâni el o face să descopere încet, cu mijloacele cele mai îndrăzneţe, dar pe care această naivă le găseşte foarte fireşti – şi care aşa şi sunt, desigur – geografia misterioasă a plăcerii. Plăcere? Ce rece e cu vântul acesta.

E mai curând o consacrare aproape castă a dorinţei pe care o au de a rămâne împreună până la… până la… Pentru Totdeauna. Să împarţi acelaşi pat, să împarţi aceleaşi munci, să împarţi spaţiile întinse, plimbările prin păduri, să împarţi saltul în gol care trece prin mormânt, undeva în univers poate că există surprize şi poate că acest Totdeauna născut din emoţia lor are o raţiune mai profundă decât acea de a-l însoţi pe complicele său tradiţional, amorul. A simţit aceasta într-o noapte, strângând-o în braţe, cum mângâierile sale o făcuseră aproape să-i dea lacrimile, când a văzut deodată dansând prin ferestruica de deasupra capetelor lor un pumn de stele. F Ceva a încremenit în el, s-a simţit brusc străin parcă de Propriul său trup şi cu atât mai aproape de cel pe care continua să-l îmbrăţişeze, cu inima plină de o duioşie curată care căpăta o dimensiune aproape dureroasă. A început s-e legene continuând să se uite la acea îngrămădire de stele care, la celălalt capăt al unui ocean de frig, de întunecime şi de tăcere obliga iubirea şi gesturile sale neînsemnate să nu fie nimic sau să fie tot. Şi poate că acel ceva feminin din fiinţa lui îl ajuta să înţeleagă mai bine că ea nu-i oferea trupul ei decât ca o ultimă tentativă şi fără mari speranţe de reuşită, ca şi cum ar fi

trebuit să accepte acest lucru în lipsa altui mijloc mai bun pentru a încerca să umple distanţa pe care plăcerea nu făcea decât s-o mărească, şi pe care prezenţa tainică a morţii o sporea la infinit, între două fiinţe, între toate fiinţele. În niciun moment al vieţii sale nu ghicise ca atunci în ce măsură iubirea pentru cineva nu se putea împlini decât printr-un fel de dispariţie a propriei tale fiinţe. Această evidenţă îi apăru în seara aceea ca într-o străfulgerare şi îi dărui o clipă de mare bucurie.

Despre toate acestea, firește, a trebuit să i se destăinuiască lui Ardusson – care îşi înţelege întotdeauna prietenul fără ca el să-i spună tot – şi care i-a amintit că această iubire era preţuită încă din vremea când trubadurii Occâtaniei de odinioară cântau dragostea curtenească.

— Doamna era căsătorită, explica el, şi de un rang înalt. Ea îşi alegea printre vasali pe cel pe care l-am numi astăzi amantul ei, şi care, în fapt, nu era iubitul său decât pe jumătate, dat fiind că îi dăruia mângâieri şi plăceri celei pe care o îndrăgea, în timp ce el trebuia să rămână cast. Era o răsturnare a situaţiei create prin căsătorie, şi poate că în epoca aceea a fost inventat cuplul, chiar în văzul acelor brute războinice, stăpâne peste poporul de iobagi şi peste femeie cu binecuvântarea lui Aristotei care o considera pe aceasta „o fiinţă inferioară-Lucrurile nu s-au schimbat deloc astăzi. Când mă duceam la templu, în tinereţea mea, acelaşi lucru se petrecea şi la biserică, bărbaţii stăteau în locurile înălţate, femeile în cele mai de jos, cu o basma pe cap, fiind nişte fiinţe prihănite. Sfântul Tomă însuşi nu s-a îndoit că ele ar putea avea un suflet?

În jur de 20 noiembrie totul fu gata. Puteau aştepta fără teamă zăpada, ploile, vijeliile, gerul, în sfârşit tot ceea ce aduna în magaziile sale cerul întunecat şi mereu mai coborât.

Stâna avea un aspect foarte plăcut; un gărduleţ de pietre fără mortar închidea în faţa intrării o curte mică; aceasta atenua asprimea clădirii, aerul ei de fortăreaţa barbară, turtită pe pământ, pe care îl dobândesc adeseori aceste bârloguri ale singurătăţii. Nu-i mai lipseau decât un

rând de muşcate, câţiva scoruşi, clasica îngrămădeală ţărănească de obiecte vechi, răzleţe, un morman mare de bălegar şi cotcodăceli de găini împrejur, pentru a deveni o adevărată fermă micuţă de pe podişuri, unde e atât de plăcut să trăieşti când vântul dinspre apus izbeşte cu ifurie grinzile şi biciuieşte ferestrele. De altfel, Georgette regreta mult lipsa ouălor, a untului, a păsărilor proaspete: toată carnea asta conservată îi obosea ficatul.

— De fapt, spunea ea, eram o fermieră ratată. Nimic nu mi-ar face mai mare plăcere decât să mă ocup de orătănii. Ne-aţi cumpărat o foarte frumoasă maşină de gătit din fontă al cărei cuptor n-aşteaptă decât să fie folosit. Cum o să stăm aici probabil până la primăvară, măcar să suportăm necazul cu răbdare şi să luăm partea bună a lucrurilor. Uite, nu ştiu ce n-aş da pentru o prăjitură cu alune sau pentru un pui bine fript. Toate mezelurile voastre îmi fac o sete nemaipomenită…

Zis şi făcut. Se vor duce chiar a doua zi la Meyrueis unde nu va fi greu să găsească găini şi iepurişi chiar toate migdalele de care vor avea nevoie pentru a petrece în chip plăcut iarna şi serile ei lungi. Julien se gândea să se ducă până la Florae pentru a face o vizită notarului Broche.

— O să plecaţi tu şi Françoise, îi spuse Ardusson. N-are rost să ne expunem unor riscuri inutile. Cu atât mai mult cu cât trebuie să rezolv povestea cu apa şi nu ştiu cum o s-o scot la capăt. Butoaiele ce trebuie umplute în fiecare dimineaţă mă chinuie îngrozitor. Gândeşte-te puţin ce muncă o să fie când om avea două picioare de zăpadă. Ştii ce, o să-mi cumperi şi o duzină de capcane de prins lupi, şi dacă ai putea să descoperi la Meyrueis sau la Florae doi dulăi, cred că aş fi cel mai fericit om din lume.

Lipsiră cinci zile. În acest timp cei doi bărbaţi rămaşi acasă se apucară să pună în practică planul lui Ardusson care urmărea să aducă apa izvorului până la stână. Era oare. Situată mai suiş sau mai jos decât izvorul, aceasta era întrebarea. Din ochi, se părea că izvorul are o altitudine uşor superioară. Era poate un risc dar trebuia încercat. Ţinând cont de curbele de nivel, distanţa pe care

apa e avea de străbătut reprezenta vreo mie două sute de picioare. În acest pământ afinat, săpatul unui şanţ – cam trei, sute de picioare pe zi – nu era ceva imposibil. Înainte, cu râvnă! în timp ce Georgette le pregătea cu grijă o tocană de oaie, un rasol de vacă şi cartofi prăjiţi în untură de gâscă, cazmalele se puseră în mişcare într-o viteză infernală: voiau mai ales să-i uimească pe cei „doi tineriK care, la întoarcere, ar avea surpriza să vadă curgând apa în bazin. O să fie destul de curată? şi aici era la noroc. Dacă, străbătând pajiştea, apa căpăta un gust prea puternic de argilă, aveau s-o facă să coboare mai târziu prin trunchiuri scobite, o veche tehnică *a* muntenilor şi, până atunci, o să se ducă să umple unul din păcătoasele astea de butoaie de două ori pe săptămână, exact cât era nevoie pentru băut şi gătit.

De cum începuseră să sape, apa îi urmase cuminte; când ameninţa să nu mai înainteze coborau uşor panta. La drept vorbind, ea însăşi le arăta drumul de urmat şi ocolurile ce trebuiau făcute pentru a păstra o înclinaţie constantă. La 26 noiembrie, la prânz, victorie! Apa se strecura, murdară, împingând în faţa ei suluri de spumă jegoasă, într-un bazin de decantare săpat lângă zidul dinspre nord al stânei al cărei sol era în partea aceea mult mai jos decât nivelul exterior: stânelor le place adeseori să-şi îngroape spatele într-o pantă sau într-o movilă pentru a avea mai puţine laturi vulnerabile în calea furtunilor. Douăsprezece ore mai târziu apa devenise limpede şi curgea în interiorul clădirii printr-o ţeavă care trecea prin zid şi avea înfundată la capăt o cană. Mă rog, un confort autentic. Georgette se şi gândea să folosească surplusul de apă care se pierdea afară printre ierburi pentru udat o grădină de zarzavat.

— Care va să zică, ne legăm sufleteşte, zicea Ardusson lovindu-i braţul cu cotul.

— Ia nu mai vorbiţi aşa, când mă gândesc la ce-am lăsat la Marsilia! Oh, sunt sigură că am fost jefuite. Va trebui totuşi ca fata mea să se hotărască să mute tot când o să avem proprietatea noastră. Pierre, mă rog, ştiţi bine,

nu trebuie să se ducă să stea prea mult pe acolo. Iar eu una prefer să nu mai revăd acea casă. Când ai apucat să întorci spatele… De altfel, Françoise pretinde că ar fi mai bine să ne descotorosim de toate mobilele chiar în oraş. Uileori mă întreb dacă n-are dreptate. Tu ce crezi, Pierre?

Auzind-o cum vorbeşte, Ardusson rămânea cu gura căscată. Amintea de trecutul corupt al prietenului ei cu o atitudine admirabil de firească. Faptul că o văduvă retrasă în văduvia ei, o habotnică retrasă printre scapularele şi mătăniile ei, o moartă vie retrasă printre ceaiurile şi durerile ei de cap acceptase să redevină o femeie, să se pună din nou în situaţia instabilă şi incomodă a unei fiinţe vii – şi aceasta în condiţii atât de nebuneşti, de licenţioase, de periculoase – îl lăsa pe gânduri. „După cât se pare firul care îi leagă pe toţi de groapă nu-i chiar atât de trainic. E de ajuns să-şi vâre dracul coada şi s-a dus naibii totul. Chiar că avea dreptate bietul Octave: trăiască holera!”

Pentru a sărbători reuşita, Georgette le pregătise o pulpă de miel cu cartofi rumeniţi. Îndopaţi, frânţi de oboseală, dormiră douăsprezece ore în şir. Când deschiseră ochii avură deodată impresia că stâna plutea peste un ocean de tăcere. Lumina albăstruie şi tare care intra pe ferestruică, – hârtia unsă cu untdelemn fusese înlocuită cu geamuri bune şi adevărate – îi vorbea lui Ardusson într-o limbă pe care o înţelegea. Se smulse din căldura cuverturilor, se duse să deschidă puţin uşa. Se aşternuseră douăzeci de centimetri şi continua să ningă.

„Bietul Octave”, spuse el.

— O să avem zăpadă pe săturate, zise Ardusson. O să-mi aduc eu aminte de Roumageon şi de ninsorile lui din februarie. Mă întreb cum o să se descurce cei doi. Dacă nu-i mai mare de treizeci de centimetri, catârul o să treacă. Dacă-i peste, nu-i nimic de făcut! Numai să nu se stârnească vântul.

Făgăduiseră să se întoarcă în seara aceea. Era ora trei: se făcuse aproape complet întuneric. Zăpada cobora în perdele atât de dese că nu se vedea nimic dincolo de douăzeci de paşi. Georgette începea să-şi roadă unghiile: o

să se rătăcească, o să dispară sub o avalanşă, o să cadă într-o râpă, o să facă o congestie pulmonară, o să fie sfâşiaţi de lupi etc.

— Nici. Pomeneală, e vina mea că am spus prea multe. Se vede bine că nu vă cunoaşteţi ginerele. Dacă o să-şi dea seama că lucrurile merg prost, se opreşte în primul cătun ieşit în cale…

— N-am putea să ne tutuim, zise ea între două* rânduri de văicăreli. Am impresia că asta m-ar linişti.

— Atâta aşteptam, spuse Ardusson. Ne-a trebuit mult mai mult timp decât celorlalţi. Cu vremea, putea deveni stânjenitor. Oare ce-am făcut ca să merit această discriminare?

— Atitudinea ta reţinută m-a intimidat…

— Bine, îi tăie vorba Vaissette pe care această intimidare îl sâcâia un pic, dacă ne-am duce între timp să punem două lămpi de fiecare parte a podului? O să vedem şi dacă sunt de-adevăratelea „lămpi de furtună44…

Ideea nu era rea: trecerea peste pod, în plină noapte, sub ninsoare, putea fi periculoasă. Se înfofoliră în mantale, îşi răsuciră nişte fulare în jurul capului şi porniră voiniceşte înainte cu cizmele lor solide printre norii de fluturi albi care li se lipeau de pleoape şi le atingeau obrajii cu o mulţime de fâlfâiri repezi de aripi. Pentru o distanţă pe care o străbăteau de obicei în vreo douăzeci de minute avură nevoie acum de o oră.

— Dacă zăpada asta ţine, spunea Ardusson cu vocea gâtuită de efortul făcut la fiecare pas, chiar că o să avem nevoie de rachete. Dar am impresia că e prea moale ca să ţină.

Agăţară fiecare lampă de un copac la intrarea pe pod. Întorcându-se se opriră o clipă ca să observe luminile gălbui care tremurau printre torsadele de fulgi, dar se zăreau totuşi foarte bine.

La ora şase seara, stratul de omăt atingea aproape patruzeci de centimetri. Se pornise viforul, tencuind pereţii, lipind fulgii de geamurile ferestruicii, care nu avea încă obloane.

— Vor fi nevoiţi să doarmă la Meyrueis, la Mont jardin, la Lanuéjols, la Camprieu, la Villemagne, la Trèves… E inutil să-ţi faci griji, vezi că n-au decât de ales.

Dar Ardusson era din ce în ce mai neliniştit, se temea ca nu cumva Julien să se fi încrezut prea mult în puterile catârului şi să fi rămas pe undeva în drum cu căruţa lui, fără a mai putea înainta, în mijlocul unui peisaj de nerecunoscut, unde nu vedeai nimic şi unde cel din Ardèche ştia jbă riscai să te învârteşti pe loc ceasuri în şir până te prăpădeai. În mai multe rânduri se duse să stea afară ca să asculte noaptea. Vântul care bătea din sud-vest acoperea glasul torentului, crescut totuşi (timp de trei zile, înainte de ninsoare, peste Aigoual căzuseră ploi puternice), şi zăpada înghiţea până şi murmurul marin al pădurii, împiedicată să vorbească, de altfel, într-o oarecare măsură, de acest înveliş foarte nou care se prinsese bine de copaci.

Cinară fără chef, îndesară butuci mari în vatră, se întinseră în culcuşurile lor, cufundându-se în contemplarea flăcărilor care desenau pe ziduri un balet de umbre chinezeşti. Această mişcare neîncetată şi tăcută îi făcu să aţipească când deodată ajunseră până la ei nişte strigăte. Se năpustiră, legănind lămpile în întunericul pălmuit de vârtejuri îngheţate. Vântul, acum foarte aspru şi puternic, stârnea urletele cheilor Trévezelului făcând să răsune deasupra capetelor lor uriaşa cavernă a cerului. În fine, zăriră lumina unui felinar care se îndrepta spre ei, dinspre locui unde poteca oilor dădea pe Pajişti.

— Haideţi să-i ajutăm, strigă Ardusson. Probabil că s-au urcat cu catârul şi au lăsat căruţa în vale.

Erai morţi de oboseală şi, în ciuda frigului destul de mare, aveau pe obraji picături grele de sudoare. Pe catârul alb ca o nălucă, erau îngrămădite lucrurile cele mai de preţ din recolta lor: coşuri pline de găini şi de iepuri, saci de porumb etc. Niciun câine: fuseseră sfătuiţi să se ducă la Milhaud să-l vadă pe un oarecare domn Blanc. În căruţă aveau o surpriză. Dar a doua zi avea să fie lumină. Până atunci, daţi-i fiicei dumneavoastră o duşcă bună de băutură

şi încălziţi mâncarea.

— Care-s veştile? întrebă Ardusson. Nu pari mulţumit decât pe jumătate…

Julien povesti despre întâlnirea sa cu notarul Broche, un om foarte politicos, câtuşi de puţin şmecher, aproape sărac, mă rog, pasăre rară, deşi notar De îndată ce o să-i sosească banii de la Nîmes îi va trimite un plic confratelui său de la Trèves, căruia Julien va trebui doar să-i facă din când în când câte o vizită. Case sau pământuri de vânzare: nimic grozav pentru moment. Nişte *bori* prost întreţinute sau pe jumătate dărâmate, sau pierdute în cantoane prea îndepărtate de triunghiul sacru: Aigoual-Mende-Milhaud. Din anii treizeci această regiune părea lovită, ca multe altele în Franţa, de ceea ce Blanqui numea „flagelul emigraţiei După părerea domnului Breche, nu numai sărăcia pământului gonea încetul cu încetul noile generaţii spre câmpie, spre văile industrializate, spre oraşe şi spre mirajele lor. Ci mai ales o îmbunătăţire a tehnicilor agricole care, grăbind punerea sa în valoare, dar solicitând mereu mai puţină mână de lucru, obliga o parte din oameni să caute să muncească în manufacturi. Notarul avea excelente motive să creadă – dosarul ipotecilor vorbea de la sine – că până la sfârşitul deceniului, ici şi colo multe proprietăţi mici vor putea fi cumpărate pe nimic. Numai cele mai mari vor rezista acestui exod, sau cele aparţinând unor burghezi foarte bogaţi care învăţaseră de multă vreme să-şi plaseze banii în afaceri diferite.

— Bine, zise Ardusson, toate astea sunt foarte bune, dar nu ce se va petrece peste X ani ne interesează pe noi. Suntem. Totuşi grăbiţi de timp. Ar fi trebuit să profiţi ca să…

— Lasă-mă să vorbesc. Ştiu ce-o să spui. Crezi că nu m-am gândit la asta? I-am povestit întâmplarea noastră. A holbat puţin ochii. Pentru un ins care nu s-a îndepărtat niciodată mai mult de zece paşi de cabrioleta lui, recunosc că avea de ce s-o facă. Ne-a mărturisit totuşi că în momentul când s-au constatat primele cazuri de holeră, a

plecat pe furiş ducându-se să respire în familie aerul curat din pădurile de pe Aubrac, care trec de trei mii de picioare altitudine. Într-un han, fireşte. Atunci când i-am vorbit de Pajiştile de la Comeizas, pentru a indica locul unde ne-am refugiat, am crezuf că o să-i holbeze şi mai tare. Ei bine, câtuşi de puţin. S-a bătut pe pulpe, şi ne-a scos un dosar din sertarele sale. Prefer să vă spun imediat că lucrurile stau destul de prost.

Explică: Roumageon nu se înşelase. Pajiştile erau – *cun* bun sătesc>. Dar ele fuseseră cedate ca atare – după o întreagă poveste în jurul unei moşteniri, bunurile săteşti fiind transmisibile, – unui oarecare domn de Recoules, din industria pielăriei, căruia, devenind proprietar, dintr-un capriciu, al unei părţi din ruinele de la Comeizas unde avea chef să construiască în ceasurile sale de răgaz, o elegantă casă de odihnă, „o nebunie44 după cum spun cei din regiune, puţin îi păsa de Pajişti şi era gata – „Ţineţi-vă bine de stinghiile scaunelor44 – să cedeze folosinţa lor printr-un contract de arendă, zis contract de *embatic*, pe o durată de 99 de ani – ce va putea fi reînnoit în 1934, era comic – şi asta, contra unei sume anuale de… o sută de franci! O sută cincizeci de hectare de păşuni, şi tot atâtea de păduri frumoase şi dese pentru cinci prăpădiţi de ludovici.

— Dacă n-ai semnat» imediat şi, la nevoie, cu sângele tău, zise Ardusson, înseamnă că te-ai lăsat prostit de notar, care sigur că are în sertare vreo afacere foarte dubioasă pe care vrea să ne-o plaseze trăgându-ne pe sfoară. Doar dacă oboseala drumului nu te-a făcut să-ţi pierzi minţile…

— N-am pierdut nimic. Dar nici n-am semnat nimic. Un individ se interesează de afacerea asta de o săptămână – de o săptămână! Şi acum trei săptămâni am trecut toţi cinci pe sub ferestrele domnului Broche! – dar n-a dat încă vreun răspuns.

— Atunci, asta era tăbliţa…? sugeră Vaissette.

— Nu cred, zise Julien. Nimeni nu ştie că suntem aici de patru luni. Nici domnul de Recoules şi cu atât mai puţin individul respectiv. De altfel, cred că-i vorba de un păstor

care nici măcar nu-i din regiune. Şi care locuieşte chiar foarte departe de aici, în Ţinuturile de Jos. Dacă se hotărăşte, am pierdut; ne-am spetit muncind pentru nimic, sau mai curând pentru el. Tipul ăsta n-o să mai aibă altceva de făcut decât să vină să se instaleze sub acoperişul nostru la primăvară iar noi, nimic altceva decât s-o ştergem. Dacă acceptă să rămânem pe pământul lui până la sosirea sa... Cel puţin, am avea timpul să ne schimbăm planurile...

Erau atât de furioşi încât îşi vărsară focul pe o sticlă de ţuică, şi nu se opriră până ce nu-i dădură să bea o duşcă şi catârului adus să se dezgheţe în faţa vetrei.

Zăpada îi ajută pe fiecare să-şi schimbe gândurile. Deşi spongioasă, fiindcă venea din sud-vest, ea dăinui mai mult decât prevăzuse Ardusson. Două zile după sosirea ei, timpul se răci foarte tare, un vânticel curat şi neşovăielnic începu să sufle de la nord, măturând murdăriile rătăcite pe cer, înţepenind Ţinuturile înalte sub o mantie ce trosnea, îngheţată brusc de frigul nopţilor albastre şi geroase, descătuşind un azur nou-nouţ care strălucea deasupra unui peisaj de basm. Dimineaţa, când ieşeau ca să se îngrijească de vite sub lumina roşie a unui soare uriaş, când simţeau arsura aerului tăindu-le faţa, mirosul minunat al frigului îi umplea de o bucurie mai intensă poate, mai absolută decât cea a zorilor de vară: niciodată lumea nu păruse atât de tânără ca acum, sărbătorită fiind de această lumină de reînviere, care se minuna de cele mai mici cristale de gheaţă, de florile de promoroacă de pe geamuri, de ideogramele albastre pe care păsările şi micile rozătoare le înscriau pe smântâna onctuoasă a pantelor.

Vântul adunase pe tot drumeagul dintre pasul Pietrei înălţate şi pod, un şir neîntrerupt de troiene care făcuse imposibilă trecerea căruţei şi, pentru ca surpriza anunţată de Julien să nu moară înainte de vreme, a doua zi după întoarcerea lor se repeziseră din zori în vale: sub cuverturi, un porc de o sută de kilograme petrecuse noaptea în fundul căruţei, apărat de slănina sa; fură nevoiţi să-l care cu spinarea, agăţat de-o prăjină, cu cele patru

picioare în sus. Ardusson, hotărât că era descurcăreţ şi cunoştea toate tainele pregătirii mezelurilor, promise caltaboşi pentru Crăciun – un Crăciun pe care aveau să-l sărbătorească numai între ei, era foarte clar: acest omăt persistent spulbera orice speranţă de a-i vedea apărând într-o bună zi în vârful potecii pe cei care porniseră pe ea luna trecută în sens invers.

— De altfel, repeta Ardusson, că-i zăpadă sau ba, nu trebuie să-ţi faci prea multe iluzii despre prietenie şi dragoste. Nu sunt la urma urmelor decât nişte obiceiuri, şi dacă fiinţele umane nu pot suferi să şi le schimbe, atunci când o fac obligate de fatalitate, capacitatea lor de a uita nu este egalată decât de uşurinţa cu care îşi creează alte obiceiuri. Altfel spus, nu ne vom revedea niciodată prietenii. Fiecare pas care i-a îndepărtat de aici s-a închis în urma lor tot atât de repede, tot atât de definitiv ca şi ramurile unei păduri virgine. Cosette, poate, la primăvară… şi nici măcar. Noi suntem nişte butoaie găurite. Din fericire, nu-i aşa, domnule Jourdan?

— Desigur, zise Julien. Dar în fundul sufletului nu era chiar atât de sigur de asta, şi se întreba uneori dacă cei care credeau că trăiesc un prezent clădit din nou şi îndreptat spre mâine nu stăteau fără să ştie, în străfundurile memoriei lor, pe colinele cele mai îndepărtate ale vieţii lor anterioare.

Aceste zile albastre şi aurite – era tot ce reţinea ochiul din explozia de lumină – alunecară liniştite spre sfârşitul anului, în alternanţa arsurii blânde a frigului însorit şi a nopţilor metalice în care tremurau stele uriaşe. Trăiau prizonieri pe acest acoperiş, încercând un straniu şi minunat sentiment de siguranţă, ce le amintea ceasurile nemaipomenite pe care holera, la începuturile sale, îi făcuse să le petreacă pe Pajişti. Zăpada, care stingea orice zgomot, orice mişcare pe multe leghe de jur-împrejur şi care bloca toate căile de acces ale podişului, părea că opreşte timpul şi viitorul la câţiva paşi în faţa lor. Se ocupau de treburile zilnice cu mai multă vioiciune ca de obicei. Adeseori le făcea plăcere să mănânce afară, când

soarele era în punctul cel mai înalt al cursei sale, instalaţi în curticica pe jumătate curăţată de zăpadă. Erau clipele cele mai agreabile din zi. Auzeau în jur zgomotul de deglutiţie produs de zăpadă când se topea şi pârâitul pojghiţei sale încărcate de perle sub paşii uşori ai soarelui. Din când în când, în depărtare, câte Un copac lăsa să cadă poveri grele de zăpadă care se prăbuşeau cu zgomot înfundat într-un nor de paiete. Dar, curând, cerul se înroşea, frigul devenea mai tăios, umbre mari se lungeau pe povârnişurile înzăpezite, dându-i acestei clipe o undă de îngrijorare, de parcă o stea prevestitoare de rele ar fi acoperit deodată lumea cu o influenţă nefastă. „Să ne întoarcem, mi-e frig”, spunea Françoise lipindu-se de el. Lui Julien nu-i plăceau aceste bruşte stări de nelinişte pe care ea le avea la căderea nopţii. I se părea că numai nevinovăţia ei era în stare să înţeleagă mesajele înscrise de soartă de-a lungul acestor zile binecuvântate, în semne pe care el nu ştia să le citească. Aprindea focuri mari, pregătea băuturi calde complicate, aştepta ca noaptea de iarnă, cu frigul plin de trosnete, cu stelele ei naive, cu întunecimile sale adânci şi albastre, să se închidă în jurul arcei lor ca o pavăză fermecată şi să-l ajute să alunge presimţirea stăruitoare că nişte ceasuri ale unei fericiri atât de curate nu puteau fi decât cele ale unui timp furat, ale unui timp ireal, ale unui timp *condamnat*. Se duceau să se retragă în mica celulă, despărţită până la jumătate de zidurile stânei astfel încât căldura să poată coborî până la ei; se strecurau o clipă în cuverturi, el o înlănţuia cu braţele:

— Ce ai, spune-mi ce ai?

Îi vedea lacrimile lucind pe pleoape.

— Sunt fericită, spunea ea. Sunt atât de fericită, dar mi-e atât de frică.

Simţindu-se total neputincios, lui Julien îi venea în minte o rugăciune ciudată: „Doamne, Tu care probabil că nu rexişti, fă totuşi ca să nu abaţi niciodată nenorocirea asupra ei. Nu vreau ca ea să sufere. E nevinovată întru totul, în aşa măsură că abia ştie că există şi că nu-şi

foloseşte viaţa decât pentru alţii. Nu păstrează nimic pentru ea* Deci dacă Tu ai nevoie de o victimă aici, *iau totul asupra mea*".

Tot ţinutul îşi îmbrăcase acum blana de vulpe. Datorită soarelui, şi în ciuda vremii friguroase care aducea pe mai departe puţin vânt din miazănoapte, zăpada se topise până la urmă, în afară de unele locuri unde mai rămâneau lungi dâre albe, toate expuse pe coastele dinspre nord sau în văile reci. Aceste pustietăţi palide pătate de plăci de zăpadă întindeau cât vedeai cu ochii un fel de răspuns prematur dat primăverii fi amântate, cu acel Paşte aspru pe care îl cunosc Ţinuturile înalte, dar când vântul dinspre apus aduce deja ploile atlantice reci sub care, se ştie, vor apărea primele fire de verdeaţă. Şi iarna calendarelor nici nu începuse încă!

Cei de sus, de pe Pajişti, aşteptau verdictul domnului Broche. Julien, pe la 20 decembrie, se dusese să-l caute pe notarul de la Trèves; nu primise încă nimic. Acesta îi spusese lui Julien că, oricum, el şi „asociaţii41 săi ar fi făcut mai bine să-l viziteze chiar la începutul cercetărilor lor fiindcă, mai bine situat – din punct de vedere geografic – decât confratele său de la Florae, cunoştea într-o rază de câteva leghe un oarecare număr de proprietăţi care nu aşteptau decât să-şi schimbe proprietarul.

Ceruse slujnicei să le servească porto şi prăjiturele.

— N-o să rămâneţi în stradă. În cazul în care păstorul se hotărăşte să semneze acest contract şi pretinde să părăsiţi imediat locurile, o să vă pot închiria, pentru o sumă absolut simbolică, ferma mea de pe lângă Causse-Bégon, care e foarte aproape de aici. Există acolo acareturi în bună stare unde ar putea fi găzduit şi un regiment. Dar – dacă pot să-mi îngădui – ce idee ciudată să vă instalaţi într-un loc unde, aşa se zice pe la noi, până şi lampa lui Iisus Christos s-ar stinge de la sine, dacă el ar risca să umble noaptea prin ţinuturile acestea. Aţi ales o zonă care nu mai interesează pe nimeni de mulţi ani. Vă închipuiţi că dacă oamenii de la Comeizas /tu plecat unii după alţii, n-au făcut-o bucuroşi, dar nu poţi scoate sânge din piatră seacă.

Toate aceste locuri singuratice sunt condamnate la moarte de Seniorul Progres. O să trăiţi acolo sus ca nişte sihaştri…

Evident, comentă Julien, şmecherul nu scosese portoul şi prăjiturelele decât ca să mă tragă de limbă. În consecinţă, am pus jos paharul fără să mă ating de băutură.

— Suntem nişte oameni obosiţi să tot dăm drumul vrabiei din mână pentru cioara din par şi am hotărât să ne retragem pe pământurile noastre pentru a trăi acolo după bunul nostru plac *fără a speria pe nimeni pe stradă*, cam aşa ceva i-am răspuns eu, pe un ton destul de rece ca să-i închid gura şi, în acelaşi timp, ca să compensez aerul de tocilar-anarhist pe care mi-l dau hainele de catifea. Nu cred că ne facem vinovaţi în faţa legii de altceva decât de faptul că ocupăm, în mod ilegal, recunosc, nişte terenuri; dar, ţinând seama de lipsa de interes pe care o prezintă aceste locuri lăsate în paragină, probabil că proprietarului lor actual puţin îi pasă de ele, şi, în pluş, noi le punem din nou în valoare, gratis, de pomană.

— Când te singularizezi prea mult eşti întotdeauna vinovat faţă de ceva sau faţă de cineva. Există un mod de a trece neobservat care a fost dintotdeauna cel mai bun paşaport pentru o viaţă lungă şi tihnită.

— Asta-i cam prea de tot, zise Ardusson. Ce mai e şi cu necioplitul ăsta?

— Ce vrei să fie? spuse Julien. E un fost slujbaş de prefectură: cu spinarea plecată, cu ochi de peşte mort, genul – dar în uşor intelectual – „ordonator al opiniei” pe care ticălosul de Fouché îl punea în circulaţie. Mărturisesc că m-a luat pe neaşteptate. Dar stai să vezi urmarea.

— Şi: n legătură cu aceasta, a continuat el, se pare că aţi avut un accident nefericit… După câte ştiu, prietenii dumneavoastră au făcut o declaraţie în acest sens la jandarmerie, înainte de a pleca.

(Cuvintele „în acest sens” nu mi-au plăcut deloc, zise Julien, dar individul vorbeşte mult şi nu mi-a dat răgazul să-l pun la punct.)

— Ştiţi cum era numită grota dumneavoastră pe aici

în secolul trecut? *La bauma dels pestiferatz*: peştera ciumaţilor. Este un loc care a slujit întotdeauna de adăpost în vremuri de restrişte sau de răolime. Se ştie că nişte familii de hughenoţi s-au ascuns acolo în epoca dragonadelor. O colonie mică ar fi trăit chiar mai mulţi ani în cavernă atunci când marea ciumă neagră decima Occidentul. De aici i-ar fi venit numele. De altfel, întâmplarea, zice-se, s-a sfârşit cu lacrimi şi chiar cu un pic de sânge. Se pare că toţi acei ticăloşi au fost trimişi pe galerele regale pentru că refuzaseră să se supună ordinelor judelui regelui care le poruncea să se întoarcă la ei acasă şi să trăiască precum nişte buni creştini, în loc să ducă o viaţă nepotrivită cu ordinea şi cu bunele moravuri, lucru la care ajung întotdeauna, în cele din urmă, aceste aiureli ale traiului în comunităţi. La început împart cu toţii pâinea, şi apoi şervetele şi tot ceea ce se şterge cu ele. Ca să nu mai vorbim despre tot ce poate să clocească în minţile oamenilor când nu mai există bariere care să-i oprească…

— Ah! aveţi foarte mare dreptate, şi nu ne cunoaştem fericirea, i-am declarat eu la plecare.

— Despre ce fericire vorbiţi?

(S-ar fi zis că îndreptasem un pistol spre el.)

— Aceea de a trăi într-o epocă în care Virtutea nu mai are nevoie de galere ca să triumfe asupra Viciului

— E o treabă măruntă care se face de la sine, acasă – şi nici regele francezilor de judele său, care să-şi vâre nasul unde nu-i fierbe oala.

— Ce neobrăzat, spuse Ardusson. Nu cumva i-om fi luat din întâmplare, fără să ştim, mâncarea din faţă?

— Cam aşa ceva, zise Julien. Dacă povestea asta cu Pajiştile se încheie în favoarea noastră, este o afacere care îi trece pe lângă nas. Şi, pe urmă, am simţit că mai e ceva. În sfârşit, poate că mă înşel, dar s-ar fi zis că individul conta în mod sigur pe un lucru anume. Nu-mi place să am de-a face cu oameni care vorbesc prin simboluri. Întâmplarea cu ciumaţii aduce a un fel de avertizare. Nu s-ar zice că suntem cinci ci cincizeci şi că plănuim să

întemeiem unul din acele falanstere a căror modă a fost lansată de domnul Fourier – se pare că-i puţin nebun şi poliţia îl supraveghează.

— Numai să nu fi ajuns până la individ vreo vorbă în legătură cu mica noastră ceremonie nupţială, rosti Ardusson. Ar fi trebuit ca restul grupului să pălăvrăgească, ceea ce-i exclus. Sau ca vreun martor nevăzut să fi asistat la mica noastră serbare. Asta nu-i cu neputinţă, dată fiind toată hărmălaia pe care am făcut-o. Gândiţi-vă la răgetele scoase de Octave cu oficleidul său. Au fost dansuri, cântece, strigăte, rugul, toate pălăriile care au ars, spânzuratul legănându-se la capătul unei funii… şi după aceea, am putut fi văzuţi de asemenea a doua zi dimineaţa săpând o groapă, băgând în ea un trup omenesc, întingând o cruce. Este mai mult decât de ajuns pentru a trece drept adepţii vreunei secte oribile, care îşi sfârşeşte orgiile prin sacrificiul unuia din membrii săi. Să nu uităm că ne aflăm în munţi, unde oamenilor le plac mult lucrurile misterioase, şi într-un ţinut, catolic, unde le plac şi mai mult tainele. Pe aici vrăjitoriile au făcut întotdeauna casă bună cu Biserica catolică, a cărei harababură liturgică lasă frâu liber superstiţiilor. Lucrul x e mult mai dificil în ţinuturile protestante unde rigiditatea doctrinei Reformei sau, mai precis, puritatea ei acţionează ca un antiseptic puternic, ca un adevărat factor distrugător de legende – puţin cam mult, de altminteri, după gustul meu. În sfârşit, dacă o să vedeţi femei închinântiu-se când o să trecem pe lângă ele înseamnă că ipoteza ni că nu-i chiar aşa greşită.

— Probabil că ai dreptate, zise Julien. De altfel* tăbliţa…

Dar îI stingherea, acum, gândul că în această singurătate unde aveau odinioară obiceiul să se mişte atât de in voie, nu vor mai putea face niciun gest fără să vrea să privească în urma lor.

— Tot uitându-se la noi (dacă nu ne facem idei) şi văzându-ne cum punem cartofi şi mulgem caprele ca nişte ţărani obişnuiţi, o să ajungă să se plictisească, îşi zise el. Două sau trei istorioare spuse în dreapta şi în stinge la

cine trebuie, în legătură cu mica noastră sărbătoare de familie şi cu îngroparea holerei vor pune lucrurile la punct şi, în felul acesta, o să se încheie toată povestea.

— Treaba cea mai plicticoasă este chestiunea actelor de identitate, le spuse el seara, la cină. Oricum, fie că vin jandarmii într-o bună zi să-şi vâre nasul în treburile noastre, fie că nu, o să avem nevoie de acte când va trebui să trecem prin faţa notarului pentru contractul de embatic ca şi pentru cumpărarea unei proprietăţi. Şi, la urma urmelor, o să dormim mai liniştiţi, începând cu tine, Pierre; să nu-ţi închipui că micile tale întâmplări se cunosc până la Mende, indiferent ce-i crede tu: uite ce a ai intenţia să fac. Chiar mâine o să închiriez sau chiar o să cumpăr un trăpaş frumuşel, ca cel pe care l-am văzut azi-dimineaţă trecând prin faţa geambaşului de la Trèves, cu o cabrioletă care n-o să fie poate de ultima modă, dar în orice caz mai uşor de mânuit decât tomberonul nostru şi bietul Alexandre (era catârul). Şi imediat după aceea va trebui să plecăm, Georgette, Françoise şi cu mine, să-l vedem pe vărul de la Mende care, după spusele voastre, v-ar da şi luna de pe cer dacă i-aţi cere-o. Bineînţeles, Pierre şi Jacques vor rămâne aici ca să se ocupe de animale şi să împiedice vulpile să vină, cum au făcut ultima dată, să ne ude pragul uşii, dacă-mi permiteţi să vorbesc într-un limbaj aristocratic. Mâine dimineaţa, foarte devreme, unul din voi doi va trebui să ne însoţească doar până la Trèves cu căruţa. O să pornim la drum de îndată ce terminăm cu geambaşul. Douăzeci şi cinci de leghe, cu un trăpaş bun, nu-i mare lucru. Putem fi la Mende a doua zi la prânz. După ce îi vom explica situaţia vărului vostru, căruia îi voi da cu multă plăcere câteva adrese serioase unde eventual va putea cere relaţii despre mine, vom pleca chiar de-a doua zi, pe lumină, pentru a fi înapoi în seara de 24T 3 ecembrie. Domnii aceştia se vor simţi obligaţi să ne facă un pui la frigare şi să ne pregătească o gustoasă tocană de cartofi cu slănină.

Négus, care avea cinci ani şi era „rezistent cât doia, îşi cinsti, reputaţia (în ţinuturile mici şi închise, geambaşul

trebuie să şi-o apere pe a sa) înghiţind voios multe leghe pe drumuri uscate şi tari. Afacerea se tratase repede la lumina lămpilor; plecaţi din Trèves în atmosfera cenuşie şi rece a zorilor, soseau la Mende când lămpile *le* aprindeau din nou, după o oprire de o oră la Florae unde, în lipsă de veşti mai recente, notarul Broche le servise între două consultaţii o savuroasă omletă cu ciuperci stropită cu un vin de pe dealurile Tarnului. Pusese chiar un servitor să ducă la cabrioletă vreo câteva borcane cu astfel de ciuperci.

— De ce toate amabilităţile astea? îi spusese Julien râzând, abia ne cunoaşteţi…

— Ei, lăsaţi, lăsaţi, este plăcerea mea. Şi cine vă spune că nu-i vorba şi de interes? Acestea fiind zise, drum bun, sunteţi aşteptaţi.

Pe lângă un fel de veselie copilărească, întâlnită adeseori la peltici, notarul avea amabilitatea taţilor înconjuraţi de atenţiile fiicei lor, şi el avea trei care îi sporovăiau toată ziua în urechi.

— De ce interes? întrebă Françoise.

— Nu ştiu, răspunse Julien, dar ceea ce ştiu este că-i un om care face ca atmosfera întregului canton să fie agreabilă, pe când celălalt individ, dincolo, îşi otrăveşte cantonul la zece leghe de jur-împrejur.

Vărul era şi el la înălţimea reputaţiei sale. Îşi primi verişoarele cu braţele deschise, Julien fiindu-i prezentat ca logodnicul-exact-cât-trebuie-de-matur-pentru-a-imblânzi-o-fire-atât-de-capricioasă… etc. În ciuda orei relativ târzii, tânăra sa soţie (căsătoria avusese loc, fără tărăboi, chiar la începutul epidemiei şi el se scuză faţă de verişoare că nu putuse să le anunţe, serviciile poştale fiind paralizate de catastrofă) le improviză o foarte plăcută cină la lumina lumânărilor. I se povesti epopeea în lung şi în lat, trecându-se sub tăcere căsătoriile lui Julien, adevăratarea şi cea falsă-bună care ar fi făcut din el un fel de bandit în ochii unui funcţionar care respecta atât de mult legile şi bunele moravuri. Julien dădu nişte adrese la Nîmes. Vărul făgădui să se grăbească şi le spuse ca toate hârtiile

respective aveau să fie gata peste două săptămâni, inclusiv cele ale unui oarecare Pierre Vaïssette, născut la Trifouillis-les-Oies, plecat mulţi ani în străinătate şi de care Julien răspundea ca de propriul său frate. A treia zi, în clipa plecării, în chip de provizii, vărul le oferi un butoi de vin de Anjou. Gustară pe drum două sticle pe care vărul avusese buna inspiraţie să li le dea din propriile sale rezerve.

O luaseră peste podişuri şi, ca şi prima dată, Julien simţea alăturându-se beţiei datorate vinului ameţeala provocată de imaginea vieţii sale ce se întindea în faţa sa, tot atât de vastă, tot atât de misterioasă şi de schimbătoare ca aceste spaţii mari unde soarele de iarnă întunecat şi rece făcea să lucească aidoma marmurei ultimele petice lungi de zăpadă. Totul i se părea uşor, complice a celor mai neînsemnate dorinţe ale sale. Excesul de dărnicie din partea providenţei îl neliniştea puţin, întotdeauna; nişte mici obstacole i se păreau o garanţie împotriva unor riscuri mari. „Huart mi-ar zice că trebuie să iei viaţa aşa cum e, fără a-i smulge nimic cu forţa, fără a te teme de damurile ei. * Huart. Îl avu deodată în faţa ochilor. Ce departe era vara, ce departe, Toulon, Marsilia, Solon… în seara aceasta, Ajunul Crăciunului avea să le evoce toate figurile absente una după alta

— Una după alta peripeţiile unei epopei pe care Ardtissem se străduia pagină cu pagină s-o facă să intre «în legendă.

Străbătură Trèves noaptea. Târguşorul trăia prin luminile lui slabe, gălbui, şi prin câteva lătrături de câini stârniţi de trecerea lor. La pasul Pietrei înălţate, ajunseră la nivelul cerului de iarnă ţintuit cu stele uriaşe care îşi trimiteau în noaptea aceasta asupra lumii mesajul lor tradiţional: speranţă, înfr ăţire.

Julien, în clipa când se aştepta cel mai puţin la aşa ceva, avu deodată impresia că în colţul cel mai întunecat al memoriei sale se aprindea din nou o luminiţă slabă, persistentă, de o cruzime de nesuportat: o luminare roz, câteva fire de paie aurite, o păpuşă de ceară foarte mică

surâzând între măgar şi bou, şi trei chipuri aplecate în jurul său, luminoase, pudrate, fericite de propria sa încântare: „Julien, dragul meu, şi pentru tine a venit pe lume…” Un foc puternic trosnea în spatele său, răspândind scurte salve de scântei, lăsând să se prelingă peste jăratec o spumă acidă, înmiresmată. Încăperea mirosea a ceară, a portocală, a ciocolată, – miros de sărbătoare şi de hârtii mototolite. O mână se aşezase pe clapele pianului, se auzeau câteva note, îl mângâiau, dispăreau: „S-a născut copilul cel sfânt…

— Mămico, s-a şi terminat?”

Trase de hăţuri. „O clipă”, spuse el. Sări din cabrioletă, se îndepărtă vreo câteva zeci de paşi, dând impresia că simte nevoia să se uşureze. „De parcă n-ai şti, ipocritule, că totul s-a sfârşit de mult. Şi ştii tot atât de bine că *te prefaci*”. Un hohot de râs scurt făcu să-i tresalte umerii: în mod bizar, îndepărtându-se de cabrioletă, îi trecuse prin minte replica: „Domnul Werther a plecat cu pistoalele sale”. Se întoarse şi se urcă în cabrioletă. „Ciudate gânduri pentru o seară de Crăciun, îşi spuse. Otrăvurile vechi nu dispar cu una cu două”. Le atrase atenţia celor două însoţitoare ale sale că niciodată nu văzuseră stelele pâlpâind atât de aproape de pământ. Şi în sinea lui: „Ştii ce, speranţa poţi să ţi-o pui în cui…” Cât despre înfrăţire, asta e o treabă între oameni. Fără intermediari.

De altfel, nici când înfrăţirea dintre oameni nu va fi mai puţin trădată decât în seara aceasta, undeva pe aceste înalte şi reci pustietăţi peste care se întindea o tăcere planetară, definitivă.

Pe Pajişti, totul era întunecat, tăcut. Nicio lumină înspre stână, care de altminteri le întorcea spatele şi-şi aţintea ochii spre râpe. Dar înconjurând-o, înainte de a-l duce pe Négus în staul, nu zăriră decât o gaură neagră în locul ferestruicii.

— Ce se întâmplă? zise Georgette pe un ton care voia să pară nestânjenit.

— Se întâmplă, spuse Julien, că am sosit cu două ore

mai devreme decât era prevăzut şi că băieţii se ocupă probabil de vite.

Dar simţea în pântec o mică strângere a muşchilor care nu spunea chiar acelaşi lucru. Se duse foarte repede la uşă: zărise primul un dreptunghi alb prins de un lemn cu un ac: erau trei sau patru foi de hârtie acoperite cu un text scris. Cele două femei întindeau gâtul, neliniştite, cu mâinile prinse de capotă, fără a îndrăzni să coboare. La lumina slabă a lămpii cabrioletei reuşi să descifreze primele cuvinte, notate cu o scriitură largă, pretenţioasă. Mâna îi tremura. Se simţea îngheţat din cap până în picioare.

„În faţa domnului P.L. Broche, notar cu rezidenţa în oraşul… u

Literele îi jucau în faţa ochilor. Răsuci cele trei sau patru foi şi le îndesă furios în buzunar.

— Bun, coborâţi. Nu, aşteptaţi.

Nu pricepea, ideile i se încurcau în minte, încerca să-şi potolească tremurul mâinilor. „Totuşi n-au întins-o chiar aşa. În cavernă? Trebuie să merg acolo. Dar de ce au lăsat hârtia asta pe uşă? Doar să nu fi venit careva s-o prindă când ei erau în altă parte. Nu, nu ţine. Nu-i văd stând închişi cu animalele o jumătate de zi. Ştiau că o să venim. Ar fi lăsat o lampă aprinsă u cu o voce pe care nu şi-o recunoscu, Julien strigă:

— Jacques, Pierre!

În stână se auzi ca o mişcare uşoară, urmată de un mic horcăit înăbuşit.

— Nu mişcaţi, le zise el femeilor pe un ton brusc. Puse mâna pe pistolul care îl însoţea întotdeauna în căruţă, vârât acum sub scaunul cabrioletei. Ridică încet zăvorul, împinse uşa, cu inima zvâcnindu-i tare în piept.

— Cine-i înăuntru? rosti el cu o voce impersonală.

Fruntea îi şiroia de sudoare. Făcu un pas în încăpere, primi în faţă un suflu de aer cald, zări vatra, fără flăcări, dar roşie de jăratec. Era să se adreseze din nou tăcerii, cu pistolul în mână, când, din toate părţile deodată, întunericul începu să pârâie şi să arunce fulgere, de-ai fi

zis că o mână alerga în toate părţile, de la scăpărătoare la chibrituri cu fosfor, scoţând din beznă fragmente dintr-un grup de năluci. Se aprindeau lumânări, lămpi, în timp ce izbucneau ropote de aplauze şi nenumărate strigăte iar Julien, uluit, înlemnit, vedea repezindu-se spre el pe toţi cei şi pe toate cele pe care nu credea să-i mai vadă vreodată – Linsolas, Justine, Félicien; Jules Brun, Maurin, Espuch, Boyer, Hubert, Marie şi Cosette, tu, Doamne Dumnezeule, Cosette… Cele două tinere nedespărţite de la Salon-de-Provence, pudrate, gătite ca nişte marchize, toţi şi toate (dar unde era Vlăjganul, Mai-marele, unde era Huart?), puştii, înarmaţi cu bâte, împodobiţi cu pene, Ardusson şi Vaissette – ce aer ciudat aveau amândoi, ponosiţi, stingheriţi parcă de faptul că ei nu ofereau niciun motiv de surprindere, un aer ciudat dar, în acelaşi timp, se vedea că emoţia lor are o notă gravă, solemnă – Françoise şi mama sa, care se hotărâseră să se dea jos din cabrioletă şi să înfrunte acest tărăboi inexplicabil, îl îmbrăţişau acum, vărsau câteva lacrimi pe umărul lui, de parcă el ar fi fost împuternicit să le transmită emoţia lor tuturor celorlalţi.

Copiii dansau în cerc în jurul lor:

— I-am pă-că-lit, i-am pă-că-lit!

— Tăcere, linişte, zise Ardusson. Lăsaţi-i să stea jos şi să-şi tragă sufletul.

Julien văzu că Alice Reynaud nu lipsea la apel; prezenţa ei îl impresionă în chip surprinzător. I se păru că o vede pentru prima dată – poate din cauza luminii lumânării pe care o ţinea în mână –, cu cocul strâns, cu pometii proeminenţi, cu mâinile ei mari şi puternice ca de bărbat, şi el o privea în faţă continuând pe mai departe să-şi pună întrebări în legătură cu absenţa lui Huart.

— Unde-i Vlăjganul? întrebă el.

«Vlăjganului” îi mergea bine, sau cam aşa ceva. Totul mergea bine. Lui Julien îi va trebui mai mult de-o săptămână ca să se familiarizeze cu avalanşa de veşti bune, nebuneşti (dintre care una tare de tot) pe care i le trântesc la repezeală în minutele care urmează. Mai întâi e vorba de contractul de embatic pe care Julien l-a răsucit în

buzunar la sosire şi care le garantează pentru un secol – ce lege nemaipomenită! Are aerul să-i acorde vieţii omeneşti durata maximă ce-i este hărăzită de natură – în schimbul sumei de o sută de franci pe an, dreptul la folosinţă al locului zis „Pajiştile de la Comeizas. Huart aranjase treaba fără ştirea lor, prin mijlocirea lui Roumageon şi cu complicitatea notarului Broche care jurase că o să-şi taie limba mai curând decât să sufle vreo vorbă despre taina lor. Dintr-odată îi trec prin minte, cu mare repeziciune, tot felul de planuri minunate: o să-i ofere Françoisei satul de colibe ghemuit în golul pasului, la poalele acelei păşuni proaspete unde se sfârşeşte pădurea ajungând până la ierburile înalte. Fiecare familie va avea locuinţa sa iar Ardusson propriul lui sanctuar; în mijlocul cătunului se va ridica un edificiu „public* care va sluji drept spaţiu de viaţă comună, sufragerie, încăpere de lucru, loc de veghe în familie – stâna fiind menită să devină o anexă pentru a-i găzdui pe „ceilalţi", când se vor întoarce. Fiindcă se vor întoarce, şi adeseori, cum să te îndoieşti acum de acest lucru? Urma lăsată de aceste trei luni de sălbăticie, de „*wilderness*" cum se spune în Noua Anglie, se dovedeşte a fi oare atât de obsedantă încât să-i reunească din nou (este un fel de miracol care desfide legfile uitării şi ale nestatorniciei) – şi aceasta, cu preţul unei călătorii de o sută de leghe pe drumuri şi drumeaguri pe unde suflă viforniţele iernii, cu copii, cu coşuri de alimente, cu cuverturi? Ca să nu mai punem la socoteală cele trei leghe, pe care au fost nevoiţi vrând nevrând să le străbată pe jos, îşi spune el... A rămas cu gura căscată. Se gândeşte fremătând de plăcere că pentru a alimenta cu apă cătunul său de tăietori de lemne va fi nevoie să o caute în munţi. Viaţa lui, în câteva clipe, s-a reclădit sub forma unui şantier. Un şantier al cărui sfârşit nu pare că o să-l vadă, cu cei 99 de ani al căror beneficiu moral, ca să zicem aşa, şi-l dăruieşte: această scadenţă cu termen lung pare o invitaţie a destinului să-şi făurească vise de centenar (într-un frumos avânt de optimism îşi aminteşte că bunicul şi. Chiar străbunicul său dinspre partea tatii au murit

amândoi la peste 90 de ani). Pentru că e ameţit astă-seară, ameţit de bucurie, de duioşie, şi chiar de un sentiment de care se fereşte totuşi ca de dracu': de speranţă… şi încă nu i-au spus tot ce era de spus! Ardusson şi Vaissette, ei ştiu însă. De aceea aerul lor uşor uluit pe care îl observă Julien, uluit şi serios, fiindcă lucrurile sunt într-adevăr serioase, fiindcă ele înseamnă, pentru Ardusson, nu un capriciu al întâmplării, ci un eveniment fără precedent – sau aproape, şi a cărui importanţă i se pare fără de margini: este tot atât de surprinzător ca şi cum ţi-ai închipui lumea rotindu-se în sens invers. Este cea mai frumoasă pereche de palme pe care nişte bărbaţi şi nişte femei le-au tras vreodată epocii lor.

A mai rămas însă acea întrebare la care n-a răspuns încă nimeni: „Unde-i Vlăjganul?" Dar e-adevărat că de când a smuls, cu un sloi de gheaţă în inimă, foile prinse pe uşă în care credea că va găsi scrisă negru pe alb notificarea de neprelungire a contractului de arendă, agravată de o ameninţare de expulzare, s-au scurs abia cinci sau şase minute, dar într-un asemenea scandal, în mijlocul unei atari dezordini, al unui atât de mare vârtej de gesturi, de declaraţii, de cuvinte azvârlite de-a valma, de îmbrăţişări, încât Julien (şi Françoise, şi mama sa) s-a zăpăcit de tot. I s-a pus un pahar în mână. În ciuda eforturilor lui Ardusson, care ar ţine mult să rânduiască armonios toate temele acestei simfonii de Crăciun, e o hărmălaie de toţi dracii şi, în mod evident, fiecare doreşte atât de tare să-şi spună cuvântul încât, deodată, ca într-o străfulgerare, îi trece prin minte gândul improbabil, nebunesc, că epidemia, din nou… Dar cele două veşti extraordinare ale serii îi sosesc aproape în acelaşi timp. Brun se apleacă spre el şi, cu o voce ciudat de lipsită de sonoritate din cauza furiei şi a umilinţei, trânteşte:

— În închisoare!

Huart este în închisoare. Nu pentru multă vreme, fără îndoială: trei luni, spun ei. Va fi liber cam prin ajunul Paştelui. Julien nici n-are timp să ceară explicaţii: i se declară – Brun şi Linsolas îi vorbesc în faţă în acelaşi timp

– că e o treabă destul de încurcată, asupra căreia vor avea prilejul să revină:

— Avem 99 de ani la dispoziţie, îi aruncă Linsolas, vesel.

Peste adunare se aşterne tăcerea. Julien simte că îi apusă un fel de stânjeneală. Toată lumea îl priveşte, dar de ce par brusc intimidaţi? Atunci Linsolas se întoarce spre ceilalţi:

— Ne-au suportat trei luni de zile, spune el. O să ne suporte şi restul vieţii. Nu-i aşa? îl întreabă el pe Julien înmărmurit, surprins. Înţelegi, pe drum, ne-am spus că sătucul tău e un pic cam prea departe de Marsilia. Ne-au trebuit două zile şi jumătate ca să venim. Şi ce cheltuială! Deci, ca să simplificăm lucrurile, preferăm să rămânem aici. Se pare că aveai intenţia să construieşti un cătun canadian? Ei bine, va trebui pur şi simplu să socoteşti vreo zece barăci în plus…

Parantează.

Pseudodiscursurile astea din sud! Odinioară, pe Julien îl exasperau prin latura lor de „glumă-cu-orice-preţt, un umor de om sărfifra cărui banalitate prefăcută, stângaci accentuată, era prezent într-o mică măsură pentru a ascunde sentimentul de ruşine, mai mult pentru a lua în derâdere nişte maniere distinse, nişte străfunduri omeneşti, nişte mărturisiri care costau extraordinar de scump: eşti primit la bucătărie, în mijlocul cojilor de zarzavaturi şi al vaselor murdare. Ştia că, de aici înainte, pentru compatrioţii tăi, problema consta în a demistifica propria lor atitudine, cât de cât originală, cu simpla intenţie de a-şi mistifica propria apreciere defavorabilă: tratament de şoc al popoarelor puţin favorizate care nu-şi recunosc nici dreptul, nici posibilitatea de a fi la înălţimea avânturilor, pasiunilor, tainelor lor…

…Julien s-a ridicat în picioare, palid ca un mort, se pare, şi a început să trântească nişte: „Ei, fir-ar să fie, copii, fir-ar să fie…” Apoi i-a cuprins în braţe pe frizeraş şi pe Justine, continuând să repete: „Ei, fir-ar să fie, copii, fir-ar să fie…” în timp ce toţi cei de faţă se uitau la el râzând.

— Am impresia, i-a spus el mai fi rziu lui Ardusson, când petrecerea era în toi, am impresia că toată lumea se poartă cu mine aici ca şi cum aş fi un copil.

— Într-o oarecare măsură, rosti cel din Ardèche. Capriciile, ideile extravagante, mâniile, visele tale… Mă întreb dacă nu cumva tocmai asta îi atrage aici. Lumea va tinde tot mai mult să-şi suprime tinereţea… Tu le-o dăruieşti oarecum pe a lor. Nu sunt destul de importanţi, destul de mari, destul de bogaţi ca să nu cadă pradă ispitei.

Era imperceptibil… S-ar fi spus că în dimineaţa aceasta lumea era orientată altfel: lipsa de greutate, luminozitatea ei te făceau să crezi că nu mai târa ghiuleaua iernii – când în fapt abia intrase în acest anotimp. Podişurile şi pădurea, complet curăţate de zăpadă, erau acoperite de soarele de la ora zece cu un văl subţire albăstrui, un văl ca cel din zorile de vară. Se vedeau fumegând iarba şi ziduleţul de pietre dimprejurul curţii din faţa stânei, iar cântecul cocoşilor aducea pe Pajişti liniştea unei zile de odihnă plină de dangăte de clopote, ca în duminicile de la ţară. Ceva, în aer sau în sânge, se întorcea timid spre întinsele ţinuturi de lumină, de trosnete, de parfumuri grele spre care dădea noul versant al anului, peste care păşiseră în timpul acestei nopţi mesianice care sărbătorea o naştere şi o renaştere: datorită originilor lui ţărăneşti care echilibrau poate în sufletul său o oarecare austeritate metafizică conformă calvinismului, Ardusson aprecia faptul că religia creştină acceptase fără silă să lege atât de strâns venirea pe lume a Stăpânului/ luminii de reîntoarcerea pe nesimţite a rivalului său păgân, care pornea chiar din acea zi să cucerească seva, seminţele şi sângele.

Se simţea că Pajiştile aveau curând să pornească în larg. De aici înainte, vor pluti, nu întorcând spatele mersului timpului, cu ochii aţintiţi pe o vară dispărută cu totul în mări şi pe care n-aveau să o mai revadă vreodată, ci cu faţa spre întinsul apelor, cu faţa spre o lume nouă a cărei linie îndepărtată, fremătătoare de căldură şi ciuruită

de păsări noi, înspre care navigau Ţinuturile înalte, aveau s-o zărească, într-o bună zi, chiar printre talazurile dezlănţuite şi printre blocurile de frig întunecat rostogolite peste februarie. Mesianic era mesajul ierburilor sticloase de chiciură pe care soarele o sorbea în cornul umbros al pădurilor, mesianic cel al vrăbiilor rămase pe loc, lovind cu zgomot de grindină pietrele plate ale acoperişului, mesianic ţârâitul apelor după dezgheţ care mâncau ca un acid malurile prăbuşite ale râului. Speranţa era această aşteptare absurdă, de neînfrânt, a unei împărăţii pământeşti care reînvia odată cu ierburile înalte şi cu bâzâitul insectelor, purtând o tulburătoare, o misterioasă făgăduinţă de care oamenii nu vor considera vreodată că e scutită lumea.

Lopeţi, cazmale, căzmăluţe, târnăcoape, pluguri, frânghii, saci de grâu, de secară, de porumb, de ovăz, de n; ipi, de cartofi, cufe» e pline de haine, de cuverturi, de va-e de bucătărie, de unelte, de cărţi, de bibelouri, de umintiri, de mobilier sărăcăcios, de paturi pe jumătate desfăcute, de saltele de paie uzate, lămpi, luminări, alimente, maşini de gătit şi sobe… Tot acest calabalâc de *squatters* era bine fixat pe două căruţe cu coviltir, reparate cât de cât, trase de nişte catârce (nici ele nu erau prea tinere, dar de data aceasta drumul avea să fie fără întoarcere), care îi duseseră şi pe emigranţi până la Pajişti… Linsolas, însărcinat să-l înşele pe Julien, minţise, fireşte: petrecuseră patru zile pline în mijlocul acestor baga je pentru a ajunge în Ţara Făgăduinţei.

Julien continua să fie profund surprins de faptul că putuseră să se exileze din propria lor iniţiativă, fără a fi alungaţi de holeră. În dimineaţa aceasta de Crăciun când soarele lustruia un frig nu prea aspru, se şi porniseră cu toţii să fixeze, cu ajutorul unei frânghii, pe suprafaţa netedă a pasului, locul unde aveau să se înalţe vreo douăsprezece colibe reprezentând satul şi formând un e erc în jurul clădirii comune.

Fără a fi alungaţi de holeră? Tocmai aceasta era problema. Din povestirea dezlânată, stângace, pe care i-o

făcuseră relatându-i toate incidentele, accidentele, întâmplările, discuţiile care precedaseră hotărârea finală, pricepea în ce măsură mohorâtul infern muncitoresc făcea cu prisosinţă, de unul singur, cât toate ciumele şi toate holerele la un loc. Era mai rău decât ele în măsura în care burghezia triumfătoare îl asimilase legilor naturale (şi chiar supranaturale).

O întoarcere tristă: moartea lui Octave lăsa un gust amar în gură. Într-o noapte, soarta furase tot câştigul unei aventuri frumoase. Caravana, tăcută, străbătea fără să le vadă minunatele păduri ale toamnei, fiecare sucind şi răsucind în minte de unul singur acele gânduri negre care sporesc egoismul. Toate momentele petrecerii încheiate cu o groapă săpată în grabă – „Ce repede ne descotorosim de un mort! Ce străin devine deodată!” – păreau acum o punere în scenă macabră. Spre seară atmosfera se mai încălzise puţin, exact atât cât să înşiruiască nişte „dacă u: aceste condiţionale care rescriu dramele, insuccesele, înfrângerile pentru a înşela sentimentul pierderii iremediabile, până se cicatrizează rana…

La Le Vigan, fură nevoiţi să se despartă: trăsura nu putea să ia nici măcar jumătate din grupul de desculţi care îi făceau pe ceilalţi călători să strângă din buze: „Nu-i de mirare că holera se întinde aşa de repede!” spuneau feţele lor dezgustate. Fraze scurte de rămas bun, cuvinte de mângâiere, cu gândul în altă parte, spuse unei somnambule cu ochii umflaţi, fiecare se simţea parcă golit pe dinăuntru, dezorientat, nerăbdător să se întoarcă acasă, să trântească uşa, să-şi bage capul sub pernă, să doarmă, să doarmă, să se apuce cu râvnă de lucru, să tragă o linie, să uite.

Ceva în atmosferă, în oraşe, pe străzi, pe chipuri spunea că petrecerea – dacă se poate spune aşa – se terminase, că acum, gata cu râsul şi cu plânsul, morţii sunt îngropaţi, holera a intrat cuminte în coteţ, în fântâni curge o apă curată, aşa că, la treabă! întrunirile interzise. Barbes a fost închis, aduceţi-vă aminte; lui Blanqui o să i se întâmple la fel. La ce se aşteptau cei scăpaţi cu viaţă la

întoarcerea de pe Pajişti? La fanfare, la îmbrăţişări, la mormane de flori? Izbucnirea de fraternitate făgăduită de Huart, oare unde este? Străzile, bulevardele sunt pe jumătate goale, ca într-o zi de doliu naţional: este îngropată nădejdea. Speranţa, în schimb, este împărţită gratuit în toate bisericile, înţesate de altminteri – cu ajutorul ortofarului: împărăţia voastră nu-i pe lumea aceasta. Supărător de lungi, cozile celor care aşteaptă în faţa atelierelor. Alte cozi: oameni cu strachina în mână, cerşesc mâncarea, stând cu picioarele în primele bălţi ale toamnei. Acolo sus uitaseră cât de trist, cât de rece, cât de murdar este un oraş, toamna, mai ales în ulicioarele unde ceapa vecinului, urina, zgomotele lui scot în relief frumuseţea amintirilor, a nostalgiilor

— A dimineţilor cu miresme de fân: „Îţi aduci aminte, de ziua când… şi de seara când… şi când… Ţi-aduci aminte, ţi-aduci aminte…” Cu atâtea aduceri aminte legenda începe să câştige teren, cei mai nefavorizaţi de soartă din grup sunt cuprinşi de o atare melancolie încât simt dorinţa violentă de a aduna în jurul unei tocane oarecare pe toţi cei ce au mai rămas dintre ei şi să vorbească, să vorbească…

Îi frigo la inimă. Iarna nu prevesteşte nimic bun. Creşterea preţului pâinii, şomajul, cele două sperietori ale lumii muncitoreşti apasă greu pe acest sfârşit de an. Mai greu decât în perioada cea mai sumbră a crizei, în 28; holera a lăsat asupra acestei societăţi sătule şi pântecoase urme pe care nu le va putea şterge, şi furtuna de la „8 a şi început să se pornească în anumite capete. Pentru ţesători, tăbăcari, călăfătuitori, cizmari, toate acestea nu sunt noi: Nou este faptul că sclavul a devenit conştient de dimensiunile sclaviei sale mai mult decât o făcuse vreodată, şi în mod diferit. Închisoarea s-a deschis exact atât cât era nevoie pentru ca cel întemniţat, născut în închisoare, – regulamentele ei cele mai arbitrare au devenit pentru el o a doua natură – să afle cât este de ameţitor să respiri în aer liber. Nu-i încă destul de descătuşat de lanţurile sale pentru a pretinde o eliberare

definitivă, şi mai puţin încă pentru a sări cu curaj zidul şi a pleca, cu mâinile în buzunar, să trăiască precum neamurile de la marginea societăţilor, nomazii, ţiganii, care n-au putut niciodată să suporte clănţănitul unei încuietori sau cea mai mică îngrădire. Vrea pur şi simplu să deschidă ferestrele şi să facă să pătrundă în pivniţele şi în temniţele subterane unde munca sa îl obligă să trăiască, ceva din aerul proaspăt care bate departe de fortăreţele pline de salpetru ale progresului. Dar, în primul rând, Istoria este înceată, se ştie aceasta, şi uneori are chiar chef să se întoarcă înapoi, ceea ce nu ajută la mersul înainte al lucrurilor. În schimb, dorinţa de fericire devine extraordinar de urgentă şi, în această primă jumătate a secolului al XIX-lea, este pe cale să iasă în stradă.

Rezultatul acestor patru luni de chiul, de neascultare, de ştrengării este că *oamenii vor să profite imediat de umbra pomilor pe care i-au plantat*. Ca şi cum ar cere luna de pe cer. Nelinişstea va creşte în cursul săptămânilor următoare căci se ştie, se vede, există în fiecare zi dovada că o revoluţie cu mult mai sângeroasă decât cea din 89, că o catastrofă de o sută de ori mai îngrozitoare decât holera n-ar schimba nicio iotă din modul în care oamenii au hotărât să-şi aştearnă pe hârtie istoria, fie că vor s-o scrie cu sângele negrilor fie cu cel al vânzătorilor de sclavi. Toate acestea, firește, rămân destul de imprecise, de vagi, pentru nişte minţi necultivate. Pur şi simplu însă, nu s-au simţit niciodată atât de stingheri în pielea lor (în sensul cel mai modern al acestei expresii).

Şi din când în când îi duce gândul – e un gând pe jumătate ironic, pe jumătate nu-prea-se-ştie-cum la cei cinci disidenţi care, acolo sus, pierduţi în norii şi în zăpada lor, au luat hotărârea să-şi scrie singuri istoria.

Această primă seară, pe la jumătatea lui noiembrie, vine la timp: Huart, al naibii de întreprinzător, prevăzuse tocmai o mică întâlnire pentru a realiza un plan pe care îl consideră foarte important. Roumageon i-a vorbit pe drum despre contract. Huart are intenţia să i-l dăruiască lui Julien, pe care îl ştie (ca şi pe Ardusson, de altfel)

extraordinar de legat de „această bucată din Lumea Nouă rătăcită în Vechea Franţăw, cum spun cei doi *squatters*, acolo sus. În primul rând, o sută de franci pe an este o afacere. Cu capitalul de care dispun cei cinci pionieri, exploatarea Pajiştilor poate deveni, dacă nu înfloritoare, cel puţin viabilă pentru nişte oameni care au hotărât să scape de dictatura banului. Planul îi entuziasmează pe toţi. Se agită, se revăd, îi scriu notarului, îl însărcinează pe Roumageon, un om foarte binevoitor, să facă primele demersuri: locuieşte la Lunel şi, pentru el, Florae nu este aşa departe. Aceste întâlniri când la unul, când la altul, le dau din nou puţin curaj. Acum, lovitura provocată de moartea lui Octave şi-a pierdut violenţa şi, cu trecerea timpului, memoriile nu mai păstrează decât amintirea unui accident nefericit. Se repetă de-a lungul multor seri evenimente deosebite dintr-o odisee care, urmând o mişcare inversă, dobândeşte pe măsura scurgerii timpului frumuseţea ireală a unui vis. Acolo sus există mormântul acela pe care Cosette ar dori să-l acopere cu flori: au plecat puţin cam repede şi tânăra femeie are uneori impresia că a părăsit în munţii aceia pustii pe cineva care nu murise de-adevăratelea şi a cărui umbră cerşeşte în mijlocul pajiştii goale, lacrimile, gândurile, rugăciunile pe care şi le doreşte. Mai sunt bani în punga comună.

„Poate că ar fi posibil să le ducem chiar noi contractul de Crăciun” sugerează Linsolas – un Linsolas care continuă să ardă de dorinţa de a-şi vinde prăvălioara.

Propunerea a fost auzită. Tăbăcarii şi ţesătorii (şi Brun) le cer patronilor o săptămână de concediu – aşa-zis pentru a rezolva o chestiune de familie (şi în fond e chiar vorba de o chestiune de familie). Asta, în 1835, dacă n-ai cumva de-a face cu un fel de sfânt, e la fel ca şi cum ai cere luna de Pe cer. Linsolas şi Huart, ei doi sunt propriii lor stăpâni, pot pleca atunci când au chef – desigur cu condiţia ca acest lucru să nu se repete prea des. Mai sunt şi cele două „micuţe” de la Salon, care, şi ele, ar dori mult să ia parte la expediţie. Dar este greu să părăseşti un han în ajunul sărbătorilor: deşi orfane, or găsi ele o mamă de

îngropat.

În teorie totul merge ca pe roate. În practică, este o altă poveste. La 10 decembrie se întâlnesc la tăbăcarii şi la ţesătorii care locuiesc în aceeaşi clădire. Figurile sunt posomorâte: planul lor a căzut baltă. Patronii nici n-au vrut s-audă de aşa ceva. A avut loc o ceartă în regulă. Brun a dat cu rindeaua în capul contramaistrului care, în schimb, l-a dat afară pe uşă. Grozav ar fi vrut ţesătorii să facă şi ei la fel cu războaiele lor; s-au mulţumit să încrucişeze braţele şi să se oprească din lucru. Somaţii. Răspunsuri cu vorbe de ocară. Erau gata să se păruiască. Oare ce clocea de atâta vreme în capul lor? Uite că pentru prima dată în viaţă au spus nu şi au acceptat să facă să treacă sentimentele lor înaintea interesului… Mânia aceasta vine de departe. Este picătură care a făcut să se reverse vasul. Rezultatul: daţi pe uşă afară, şi ei. În ceea ce îi priveşte pe tăbăcari, lucrurile stau ceva mai bine, dar conducerea n-a dat încă niciun răspuns. Linsolas soseşte alergând, în întârziere, roşu la faţă, agitat, cu braţele încărcate de sticle: gata, şi-a vândut prăvălia! Şi ştiţi ce-are de gând să facă frizeraşul? Să se ducă în Drôme… (De când tot vorbea el de aşa ceva…) Stâna lui de la Oubrets? îl pufneşte râsul: Comeizas! Soţia lui nu pare nemulţumită. Puştiul, nu mai vorbim: păstor, asta vrea să se facă. Numai la asta se gândeşte de când s-au întors acasă.

Tăcere. Afară plouă. Lacrimi mari se preling pe geamurile aburite, pe obrajii traşi ai Cosettei, şi nu lipseşte mult ca să curgă, amare, şi pe cei ai muncitorilor concediaţi. Apare Huart, cu contractul în mână. „S-a făcuttt, zice el flutuind documentul care, în cazul respectiv, devine un fel de paşaport pentru Eldorado. Este o iluzie, în mod evident, dar dată fiind situaţia, tot ce este „Acolo Sus” pare bun şi frumos, iar urât şi rău tot ce văd în jur. Huart desface contractul, citeşte clauzele. Suprafaţa terenului este mai mare decât credeau. Sunt patru sute de hectare de răsinoase care nu aşteaptă decât să fie exploatate. „O să avem de lucru” strigă Linsolas umplând paharele…

Bărbaţii se uită unul la altul… Ploaia şiroieşte de-a

lungul geamurilor. Un foc slab de cărbune fumega în sobă. Probabil că s-au gândit cu toţii la acelaşi lucru în acelaşi timp. Brun deschide gura, îl priv care. El unul, priveşte prin fereastră apa cenuşie curge în rigole, cu ochii unui individ condamnat s-o bea. Şi Brun zice: „şi dacă… (t Nu spune mai mult.

E o adevărată explozie. Toţi bărbaţii se ridică în picioare şi se agită ca nişte vulpi în cuşcă ameninţând cu pumnul oraşul închis cu lacăte, cu ieşirile astupate, viaţa lor istovitoare şi întunecată şi îşi spun brusc mânia adunată în atâţia ani de ocnă. „O dată, când ceream şi noi o nimica toată! Şase zile de răgaz, în vreme ce domnii cu jobene o să se îndoape în sănătatea noastră cu curcan, cu pateu de ficat de gâscă, cu solă Ridicolă, derizorie instrucţie a unui proces despre care abia ştiu că aruncă nu numai apa murdară a băii, ci şi acest nou-născut progres care, îngrăşându-se pe spinarea lor, va zdrobi tot mai mult sub greutatea sa pe cei pe care trebuia să-i salveze (şi este pe cale de a deveni acel monstru nesătul pe care nu vor mai şti cum să-l domolească). Au învăţat că există o altă lume unde ceea ce aduce maximum de satisfacţii imediate (la naiba cu ce-o să se petreacă peste o mie de ani, sau chiar peste cincizeci) nu costă nimic. Mai mult: chiar efortul depus pentru a obţine aceste satisfacţii le sporeşte valoarea. Brun se apropie la rândul său de fereastră, priveşte cum trec brecuri şi cabriolete, pe ale căror capote ridicate răpăie ploaia, se uită atent la jobenele şi la dantelele care se mişcă în ele… O lume călduţă, închisă, apărată, de neînvins, de care se simt despărţiţi printr-o distanţă astronomică pe care mila o măreşte mai mult decât ura. „Să crăpaţiu, zise el. În realitate, gândeşte: „Să crăpaţi sub bogăţiile voastre. Să se bată alţii să vi le smulgă, o să crape din cauza asta la rândul lor. Vă părăsesc. Eu nu mai intru în combinaţie. Am *găsit filonul*. Pentru a-l exploata pe ăsta n-o să fie niciodată înghesuială. Mărunţişurile voastre, n-aveţi decât să vi le păstraţi.66

Îşi închipuie cum este acum vremea pe Pajişti. De altminteri, zăpadă sau soare, ploaie sau ceaţă, ce

contează? Mai că le vine să creadă că pe acea insulă pierdută dincolo de apusurile roşietice pe care le privesc uneori gânditori de la ferestruicile mansardelor lor, cerul, ploaia, vântul sunt de o altă natură. Pentru a părăsi Marsilia şi Toulon au motive identice cu acelea care i-au făcut pe cei 141 curajoşi de pe *Mayflower* să lase în urmă rigida, necruţătoare Anglie – cu singura deosebire că aici persecuţia este mai ipocrită, mai ascunsă şi că, dacă molima asiatică n-ar fi ridicat o clipă piatra mormântului lornici măcar nu şi-ar fi dat seama că muriseră de mult.

Baloturile au fost terminate în mai puţin de o săptămână. Brun a fost însărcinat să găsească nişte catârce şi nişte căruţe vechi pe care le-a reparat cât „ai bate din palme. Huart, el unul, şovăia: Cauza, Lupta; n-ai dreptul să-ţi clădeşti fericirea de unul singur dacă toată lumea nu poate să facă la fel, şi nu vom fi cu adevărat liberi decât atunci când vom fi liberi cu toţii. Nu va avea deloc vreme să judece mai îndelung dacă-i bine sau dacă-i rău. În dimineaţa plecării; e încă întuneric, toată lumea e pe coridor, jos, în mijlocul unei harababuri de neînchipuit, când sosesc cele două căruţe, una mânată de Brun, cealaltă de un tovarăş de atelier care s-a oferit s-o facă (va pleca la Toulon cu trăsura următoare): Huart a fost închis ieri dimineaţa, este acuzat că aparţine unui grup de agitatori saint-simonişti; Brun nu ştie nimic în plus. I s-a dat doar de înţeles că dacă prietenul său scapă cu trei luni de închisoare, va fi o dovadă de clemenţă din partea tribunalului.

Au plecat ca nişte hoţi. Atelajele săltau pe caldarâm într-un oraş întunecat şi tăcut încă, unde vântul de iarnă smulgea ultimele frunze ale platanilor. Această plecare le amintea spaimele care îi aruncaseră pe drumuri, cu şapte luni în urmă: aveau impresia că, la fiecare colţ de stradă, slujitorii ordinii aveau să-i oprească, să-i hărţuiască punându-le întrebări stânjenitoare, să le caute nod în papură. Trecând printre aceste garduri de case uriâşe, cu ferestrele pline de gheare, şi ale căror ziduri din jurul grădinilor, încărcate de cioburi de sticlă* păreau să-şi

arate ameninţător colţii, se simţeau uşor vinovaţi, neputincioşi, fără altă cale de ieşire decât fuga în faţa unui flagel care luase în stăpânire pământul, îi ofilea definitiv tinereţea, întina puritatea lucrurilor.

Când se făcu ziuă, cerul se înseninase în parte şi bălţi mari de lumină călătoreau pe imensul amfiteatru al sudului, care îşi întindea până departe tălăzuirea de coline, turmele de munţi adunate le orizont, pământurile sale înalte necultivate, pierdute printre nori. Le regăsiseră pe Cele două – „micuţe” care îi aşteptau la o încrucişare de drumuri, aproape de Salon. Şi ele păreau nervoase, neliniştite, de parcă s-ar fi ţinut nişte urmăritori, după ele. Pe măsură ce se îndepărtau de închisoarea lor şi pătrundeau în amfiteatrul munţilor, li se părea că ajung pe un continent neexplorat, misterios, abia uscat după potop. Erau ca pelerinii englezi şi olandezi care au debarcat într-o dimineaţă de iarnă pe un pământ eliberat de vrăjile sale răufăcătoare şi ale cărui costişe verzi, nevăzute vreodată, le-au provocat aceeaşi uimire plină de încântare pe care au avut-o cei de pe Arcă în faţa pământului nou, ieşit din ape, complet spălat de necurăţeniile sale.

De la ora două au pă-amiază până la apusul zilelor lungi şi zăpuşitoare de septembrie, cele două femei bătrâne – cincizeci şi cinci şi şaizeci şi cinci de ani – stăteau jos fără să se mişte, aproape fără să deschidă gura, pe o bancă de lemn verde închis, cu vopseaua scorojită, în fundul unui parc cu pomi funebri – tuia, tise, brazi, cedri umbroşi, care te amorţeau, creând în soare un halo atât de întunecat încât ramurile lor păreau să răspândească în plină lumină ceva din întunericul caracteristic mormintelor – parc Tinde ajungeau din când în când frânturi de melodii cântate la armoniu, unde înflorea a doua oară în acest an, ca o bătrână prostituată prea parfumată, o glicină cu flori încreţite, putrezite, răvăşite de o furtună, aşa cum era datorită morţii apropiate şi apăsării acestei vieţi de claustrare, chipul celor două femei scăpate ca prin minune, care supravieţuiau ele douăzeci şi cinci de ani, fantome condamnate să-şi reamintească întruna, până la

sfârşitul zilelor, etapele puţin nebuneşti, obscure, prea minunate şi prea crude, ale unei aventuri şi ale unei catastrofe ale cărei împrejurări şi cauze nici măcar nu le pricepuseră încă. În preajma lor – uneori o călugăriţă le adresa în trecere câte o vorbă de o al înde te oribilă, mai neliniştitoare decât o ameninţare – alte cadavre cuprinse de tremurat un şi de convulsii, cu bale pe buze, sau cu nasul mâncat de un lupus, sau cu un ochi cu albeaţă, cu cârjele alături, suceau în minte gânduri informe de crustacee, pofte de ciocolată sau de caltaboşi, de cremă cu floare de portocal, şi nevoi de tot soiul: de Micul Iisus, de urină, de siestă, iar brusc, fâşiile de cer albastru care se luminau printre nori în fundul creierelor lor le înfăţişau frânturi de tinereţe, de îmbrăţişări, tot atât de străine de grijile lor prezente ca parfumul fad şi dulceag al smcchinelor pe care căldura înăbuşitoare din septembrie le făcea să putrezească pe jos ca pe i>işte cărnuri sfâşiate.

Astăzi era aşezată lângă ele o a treia persoană, o doamnă slabă şi fără vârstă, strânsă într-o rochie gri-închis a cărei principală calitate era să scoată la cea mai mică mişcare a locatarei sale scurte scârţâituri luxoase. În atmosfera de uşoară umezeală liturgică, pe care nările ei o simţeau vâscoasă ca un sirop, această femeie cu gesturi sigure, care îşi ducea din când în când la nasul ei gălbui ca ceara o batistă îmbibată cu alcool de verbină, îşi continua interogatoriul cu o voce joasă şi muzicală, se străduia să smulgă, una după alta, celei mai tinere dintre interlocutoarele sale piesele unui puzzle care, încetul cu încetul, se contura, îşi dezvăluia tainele.

Şi în această zi din septembrie 1860, în azilul îngropat sub grote de verdeaţă, lângă Mende, pe aceste buze moarte retrăia un trecut şi mai mort încă; cu bătăliile, victoriile, înfrângerile, destinul, patimile şi catastrofele sale părea să nu fi durat cu nimic mai mult şi nici să nu fi avut mai multă importanţă decât minusculele ridicături de pământ clădite de furnici între picioarele vizitatoarei şi pe care aceasta, cu un gest mecanic, le netezea cu vârful pantofului. Acum se lăsa amurgul şi

întindea deasupra azilului umbra unei păduri înalte care domina oraşul

— Aşa precum odinioară peste pajiştile de pe înălţimi pierdute de cealaltă parte a timpului, se întindea umbra râpilor roşi etice unde se sfârşeau podişurile. Doamna se ridică, privi un mic ceas de argint atârnat de gât.

— E târziu. Vă părăsesc şi vă mulţumesc. Iertaţi-mă că… îi spuse ea celei mai puţin vârstnice dintre pensionare care îşi ştergea ochii cu un colţ al şorţului, în sfârşit, mă gândisem de mult că această întâlnire era absolut necesară… înţelegeţi, presupun… Chiar după toţi aceşti ani… Un sfert de secol nu poate vindeca anumite răni.

Îşi duse brusc mâna la gât, se întoarse şi se îndepărtă lăsând în urmă o dâră de foşnete plăcute auzului, la fel de metodică şi de precisă ca întreaga ei persoană.

— Cine e? întrebă cea mai bătrână, care îşi petrecuse după-amiaza încercând să înţeleagă cine era această doamnă şi să prindă fragmente din conversaţie.

— Thérèse Jourdan. Credeam că ai ghicit. Devii tot mai surdă, biata mea Alice, făcu ea, pe jumătate enervată, pe jumătate abătută.

— Thérèse Jourdan, ah, bine, repetă cu indiferenţă Alice Reynaud. Rămase tăcută o clipă, de parcă acest nume ar fi declanşat în ea o avalanşă de amintiri. Se pare, zise ea deodată, că pentru jubileul Monseniorului, duminică, o să avem pui la masă. Ah! Da, da, Doamne, Thérèse Jourdan, e posibil?

Justine Linsolas îşi puse obrazul în palme, izbucni în lacrimi.

— Iar începeţi cu prostiile! strigă trecând prin dreptul lor o călugăriţă care împingea o roabă plină cu iarbă pentru iepuri. Până la urmă o să vă despărţim şi o să vă punem în camere diferite, relelor!

Se auzi pe drum scârţâitul birjei cu care pleca vizitatoarea. Justine se duse până la mica terasă de unde vedeai de sus pajiştile şi, mai departe, oraşul, şi o privi cum se îndepărta până în clipa când drumul deveni iar pustiu. Buzele sale se mişcau fără a scoate niciun sunet. Se

întoarse înapoi spre tovarăşa ei. Un clopot începu să sune, cu un fel de voioşie autoritară, nemaipomenit de vulgară. Era ora cinei.

— Se pare că mai e încă acolo, zise Justine.

— Despre ce vorbeşti? Oh, Doamne, simt că iar o să ţipi la mine.

— Sperietoarea. Sperietoarea pe care o făcuse René. Şi-a păstrat chiar şi pălăria, cel puţin aşa mi-a spus ea. Acum câteva zile s-a aranjat ca s-o ducă până acolo cineva de la prefectură. A văzut mişcându-se ceva negru în mijlocul ierburilor. A crezut că-i o cioară. Tu nu găseşti că e uimitor ca o pălărie să fi rezistat timp de douăzeci şi cinci de ani la zăpadă, ploi, vânturi, singură acolo sus? Cred chiar că e unul din puţinele lucruri pe care le-a cruţat focul…

Singurul, sau aproape… Făcuse această sperietoare în august 1835, ca să alunge păsările de pe un Ian de secară sălbatică, desigur, care le îmbunătăţise mult situaţia. Manechinul semăna cu un vagabond răstignit. Îl puseseră iar la loc în martie 3 836. De data aceasta pentru a apăra nişte semănături de calitate. Chiar după ninsorile cele mari din februarie, primele fire înverzeau toată suprafaţa Pajiştilor. Cătunul „canadian” fusese terminat la timp. Justine, în camera lor unde Alice sforăie, răsfoieşte pentru a suta oară un caiet pe jumătate ars din care doar vreo treizeci de pagini sunt aproape neatinse, îl ascunde sub un teanc de ziare vechi, în fundul unui dulap unde surorile nu se duc să cotrobăie niciodată, dar ce contează dacă într-o bună zi o să dea peste el: ea ştie fiecare frază, fiecare cuvânt pe dinafară. „Ianuarie a fost ca o caisă frumoasă, aurie. În mijlocul zilei, soarele era destul de puternic ca oamenii să poată lucra cu pieptul gol. Unii despădureau, arau, semănau, alţii înălţau colibele din trunchiuri rotunde şi în pădure răsunau de dimineaţa până seara loviturile securilor şi pârâitul suplu al copacilor doborâţi. Seara, aerul era atât de liniştit încât se vedeau scânteind deasupra Pajiştilor, în soarele ce asfinţea, mii de mici puncte strălucitoare, ca în toiul verii. Am fost

întotdeauna convins că pe pământ există locuri binecuvântate care îşi amintesc de raiul pământesc: acesta este sigur unul dintre ele... Justine închide caietul şi, ca mai adineauri, pe terasă, buzele ei încep să se mişte în tăcere.

Mai curând merovingian, cătunul, ascuns, sub acoperişurile sale de grozamă cu pietre plate grele pe deasupra, care îi dădeau un aer destul de sălbatic: „Nu mai lipsesc decât scuturile agăţate la uşă, îşi spunea Julien, şi iată-ne înapoi în epoca farmecelor şi a vrăjilor..." În ciuda – sau mai degrabă datorită unor viforniţe dezlănţuite, petrecuseră o lună minunată. În mijlocul colibelor se ridica un fel de magazie mare care servea de sală de mese, de încăpere în care să-ţi petreci ziua, să veghezi, uneori să te rogi: duminica se întâmpla ca Ardusson să le citească pasaje din Noul Testament, sau chiar lungi fragmente din Vechiul Testament: acestea uimeau pe toată lumea prin asprimea, prin indecenţa lor, şi, după foarte puţin timp, toţi aceşti catolici ajunseră să fie puţintel protestanţi.

Justine îşi aminteşte de aceste zile lungi, albe, tăcute, petrecute în casă, când aveau tot timpul să-şi aranjeze mica lor gospodărie după bunul plac. Dimineaţa, afară, pe focuri din scoarţă şi din inimă de copac, puneau să se topească zăpada în căldăruşe. Seara, în faţa sobei din încăperea comună unde ardeau cu flăcări mari buturugi uriaşe care ţineau căldura în cameră până a doua zi dimineaţă, era adeseori vorba de lupi, de fiinţe ciudate. Tot vorbind într-una despre lupi, începură să le zărească urmele foarte aproape de cabane, astfel încât trebuiră să aşeze capcane cam peste tot. Capcane pentru oameni ar fi trebuit să pună. În sfârşit, într-o noapte, pe la sfârşitul lui martie, au auzit gâlgâind zăpada ce se topea pe acoperişuri şi au înţeles că primăvara avea să sosească.

Françoise stătea în pragul cabanei cu ferestre înflorite de ghivece de muşcate care petrecuseră iarna, la căldură, privind peisajul pe fereastră. „Zăpada s-a dusă, spuse ea. Ce gol părea ţinutul. Vast şi gol. Se întoarse spre

Julien. Stătea în faţa ferestrei şi nu zicea nimic. Avea aerul puţin trist. Afară, Marie Verdier trecea cu copilaşul în braţe (îl născuse în ianuarie, ajutată de Linsolas, care nu era la prima încercare de acest fel, moşind pe propria sa soţie şi pe două sau trei vecine în situaţii grele). „Micul Octave, spuse el, a şi împlinit trei luni, şi nu mai e zăpadă u Cele două lucruri păreau să se alieze în mod neplăcut împotriva lui. De la o vreme, încerca un sentiment ciudat: ceasurile pe care le trăia i se păreau, pe moment, exact atât de pline şi de încete cum le puteai dori într-un loc unde nu le grăbea nimic dar, odată trecute, s-ar fi zis că o mână nevăzută le ştergea din memoria sa aproape complet conţinutul, de parcă s-ar fi scurs cu repeziciune printre degetele sale, când de fapt nu era aşa. „Ieri încă eram în noiembrie, aşezaţi amândoi în faţa stânei, în zăpada *cealaltă*, şi astăzi, e deja primăvară. Oare am îmbătrânit brusc sau ce-i cu mine? u o îmbrăţişa pe Françoise. „Tu mi-ai dat viaţă" îi spuse el trântind-o pe pat. În clipe ca acestea ar fi vrut să se strecoare în trupul ei, să se ascundă în pântecele ei şi să nu se mai mişte de acolo.

Urmară câteva zile de vreme foarte rea. Tot ţinutul dispăru în nori şi o ploicică fină şi rece, tăcută, umflă pământul şi înmuie pantele unde se destrămau lungi zdrenţe de ceaţă. Într-o noapte auziră gemând grinzile, zgâlţâindu-se ferestrele, scrâşnind zăvorul uşilor sub apăsarea neîntreruptă a unui vânt puternic care nu sufla în rafale ci te făcea mai curând să te gândeşti la înaintarea irezistibilă şi lichidă a unei maree. „Apusul" îşi spuse Julien. Se sculă. Vântul, care curgea chiar ca un şuvoi neîntrerupt, era gata să-i smulgă uşa din mâini. A doua zi dimineaţă, când deschise obloanele, un soare scânteietor care sclipea ca spuma pe aurul ierburilor proaspete, foarte umede încă, inundă interiorul cabanei, făcu să lucească arama vaselor de bucătărie atârnate deasupra maşinii de gătit (nu luau întotdeauna masa de seară împreună), se duse să caute în toate colţişoarele ghemotoci de praf. „A sosit, exclama Françoise, în genunchi în mijlocul cuverturilor îngrămădite în dezordine, a sosit, a sosit!"

Aerul era răcoros şi curat, devenise mai pătrunzător, mirosea a argilă şi a cremene, întindea rufele de pe frânghii, făcea să se agite cămăşile între ale căror mâneci se vedeau trecând norişori albi, părea să aducă cu el desfăşurarea nesfârşită a pământului, trezea în sânge o invitaţie de a relua o viaţă cu orizonturi deschise, cu lande pe înălţimi, cu drumuri fără oprelişti.

Cu primele păsări pe care tufişurile şi le aruncau ca pe nişte pietre, şi cu tremurul apei sub puful moale al ierburilor, într-o dimineaţă sosi şi Huart. Văzându-l, nu înveseliră aşa cum se aştepta fiecare. Slab, fără vlagă, cu pielea cenuşie, fără burtă, tuşea. Răcise foarte tare în închisoare. S-ar fi zis că în trupul său se stinsese o lumină, încercară să-i smulgă detalii în legătură cu întâmplările nefericite prin care trecuse. Nu răspunse decât lucruri vagi. Părea că apără pe cineva sau poate ceva. Brun era singurul care ştia că prietenul său fusese denunţat de membrii unui comitet revoluţionar care ţinea cu Blanqui[17]) dar jurase să nu spună nimic. Ardusson n-avusese nevoie să i se facă un desen ca să înţeleagă. Într-o zi, la masă, declară, în rezumat, că „supărător, cu ideile, era faptul că toate aveau tendinţa să-şi închipuie că sunt unice pe lume”. Huart se însănătoşi încetul cu încetul. La început, îl opriră să lucreze şi îşi petrecea zilele reparându-le încălţămintea. Spunea că o să rămână cu ei până la reluarea lucrului şi că o să se întoarcă din când în când. În sfârşit, i se destăinui lui Julien. Cu o floare nu se face primăvara, şi nicio porcărie în plus sau în minus n-avea să schimbe cursul Istoriei şi să împiedice nişte oameni ca el să continue lupta.

Odată cu vântul cel puternic din apus care smălţuia podişurile cu pete verzi şi pornea lumea de la capăt, începură lucrări importante. Construiră un baraj pe un torent care vâjâia în mijlocul pădurilor la ceva mai bine de un sfert de leghe deasupra Pajiştilor. Trebuiră să arunce în torent uriaşe blocuri de granit, să le fixeze cu trunchiuri,

17 In vreme cu Huart se număra printre discipolii lui Saint- Simon. (N. A.)

să aducă multe căruţe cu bulgări de pământ cu iarbă ca să astupe crăpăturile pe unde curgea apa. Munca cea mai grea a fost săparea unui canal pentru a aduce apa până la cabane. Totul fu terminat la începutul lui iunie. Săpaseră o adăpătoare pentru vite, şi Brun, cu ajutorul câlţilor şi al catranului, reuşise să facă un rezervor de lemn perfect etanş. Surplusul de apă era folosit într-o grădină de zarzavat unde lucrau cu rândul. Într-un coteţ de o curăţenie exemplară se îngrăşau şi se înmulţeau găini, iepuri, porci, raţe. Toată această abundenţă alimentară îl făcea pe Linsolas să devină liric. Plănuia de pe acum să se ducă să vândă o parte din produsele lor la târg, să se apuce de apicultura. Erau la porţile verii, căldura veni deodată, începură primele necazuri.

Uneori, se trezea în mijlocul nopţii, brusc, fără motiv, se scula, se îmbrăca într-o încăpere rece care mirosea a răşină şi a vatră stinsă, lucind sub scânteierile lunii. „Ce caut aici?” se întreba cu un fel de uimire. Gândurile, chiar amintirile sale cele mai vechi sălăşlui au în el ca nişte oaspeţi care nu-l priveau. Se apropia de ferestruica lăsată întotdeauna întredeschisă de Françoise, de teama întunericului, privea o clipă grupul prietenos al colinelor şi, în timp ce un val de ceea ce pùtea fi considerat fericire îi umplea inima, simţea că în adâncul fiinţei sale rămânea o zonă rece, nemişcată, aidoma unui martor mirat şi abătut totodată pe care toate acestea l-ar fi lăsat indiferent. Această senzaţie de frig era uneori atât de intensă încât îi provoca greaţă. Atunci îşi încălzea un rest de cafea în mijlocul tăciunilor care mai mocneau sub cenuşă, ieşea să se plimbe pe-afară, fuma unul din acele mici rulouri de tutun învelite într-o hârtie albă foarte fină a căror modă începuse să se răspândească, şi după ce trăgea câteva fumuri, simţea că sângele îi fuge mai repede în vine şi că lucrurile încep să se aşeze cât de cât la loc în jurul său. „Domnul Werther a plecat, dar fără pistoale*, îşi spunea el surâzând. Făcea ocolul cătunului, potolea lătratul câinilor pe care prezenţa sa îi neliniştea, umbla o vreme pe Pajişti. Noaptea splendidă de iulie se prăbuşea sub povara de

stele. „Anul trecut, îşi spunea el cu o uşoară strângere de inimă, la vremea asta, stăteam aici ca nişte sălbatici, în cea mai totală incertitudine… Cine ar fi spus?”. Uneori, îl apuca din nou aceeâşi uimire amară: „Ce caut aici? Aventura? Spaţiile întinse? Singurătatea, speranţa, surprizele, o viaţă mai bogată, mai liberă, mai deschisă tainelor universului, ce, în fond?”

Era câte ceva din toate astea; dar mai era şi altceva. Ca o dorinţă de neînfrânt, instinctuală, de a pătrunde şi mai profund în miezul propriei sale singurătăţi, de a coborî tot mai mult în străfundurile sale, spre o aşteptare aproape minunată care îl făcea să simtă o ameţeală plăcută. Şi care, inexplicabil, părea să aibă o legătură cu mica frază a lui Goethe pe care se amuza să şi-o amintească din timp în timp, atunci când atingea abisul larg deschis în adâncul gândurilor sale. O altă frază încăpăţânată îi revenea şi ea uneori în minte, asemenea acelor muşte mari, negre, care bâzâie aproape pe tăcute lângă ferestre: „Evenimentele Mari îşi proiectează umbra înaintea lor”. Se întorcea ca să se bage în pat, se strecura lângă acea căldură liniştitoare. „Mă joc cu focul. É un joc care mi-a plăcut întotdeauna şi m-a speriat. Dar, de aici înainte, nu mai am dreptul să mă joc, dat fiind că am *o răspundere morală* faţă de cineva”.

Cu pieptul strâns într-o menghine, cu fruntea, cu gâtul ude de o sudoare acră – trei alarme în cursul acestui iulie din 1861, o exilaseră cu bolnavii azilului, într-o sală mare, înăbuşitoare, cu tavanul cu mici bolţi de cărămidă, ca un atelier – sughiţa, în vreme ce» maica Louise stătea la căpătâiul ei cu o sticluţă de apă de melisă într-o mână, cu un şirag de mătănii cu boabe mari de merişor într-alta. Printr-o fereastră întredeschisă pătrundea mirosul respingător de smochine putrede şi cel funebru, gros ca smântâna, al cedrilor mari care lăsau să li se scurgă răşina în umezeala acestei nopţi în care dădea târcoale o furtună, stropită cu fulgere tăcute.

— Maică Louise…

Călugăriţa deschise ochii.

— Da. Te ascult.

— Ştiu că am să mor…

— De zece ani, spuse maica Louise, te tot aud spunând că ai să mori. N-ai să mori acum cum n-am să mor nici eu. O să ne îngropi pe toţi şi pe toate. Nervii dumitale sunt puţin bolnavi, asta-i tot.

— Te rog, ascultă-mă. N-am…

Se opri ca să tragă în piept o gură de aer, între două sughiţuri.

— Ştiu, zise maica Louise. Ştiu exact ce o să-mi spui… O să-mi spui: n-am făcut nimic rău. Crezi că nu ştiu că n-aţi făcut nimic rău. Sunt zece ani de când îmi tot repeţi când te apucă crizele astea, că o să mori şi că n-aţi făcut nimic rău. Linişteşte-te şi lasă-mă să mă rog.

Totul s-a petrecut atât de repede. Se terminase secerişul, treieratul secarei şi al griului, cositul finului. O recoltă minunată. Va să zică nimeni i-a putut face vreodată să crească ceva pe-aici? Poftim, priviţi. Grădina de zarzavat numai ea şi e o încântare. Roşii. Erau în grădină chiar şi roşii. Pentru prima oară se vedeau crescând la o asemenea altitudine. Ştiţi ce i-a spus domnul abate

Chauvin vicarului său? Că sigur era vreo drăcovenie la mijloc. Drăcovenii. Când fiecare petrece două sau trei ore pe zi în grădina aceasta. Roşiile nu cresc mai sus de două mii cinci sute de picioare? Las* că o să vezi dacă nu cresc. Le-a fost întotdeauna lene celor de prin locurile astea să încerce lucrurile noi. Când s-au dus prima dată la târgul de nu mai mi-amintesc unde – să fi fost Trèves, Saint-Jeande-Bruel, Nant – oamenii s-au holbat văzând toate legumele acestea cărnoase, lucioase, frumos prezentate. Huart a vrut să le plătească un rând celor doi sau trei ţărani care vindeau ouă şi brânză. Au băut un pahar cu el, au mulţumit, dar ca să plătească şi ei un rând… René a zis: „Să se ducă naibii… Le întinzi mâna şi uite cum îţi răspund46. Dar ce cald e. E atât de cald încât, încingându-se la soare, fânul începe să aibă un miros de fructe atât de puternic încât devine dezgustător. Niciodată n-a fost atât de greu, atât de apăsător ca în seara aceasta. De altfel, o să fie o furtună. Miroase foarte tare a răşină.

Ar fi trebuit să fie neîncrezători faţă de toată lumea. Începând cu cei doi negustori ambulanţi. Au apărut într-o dimineaţă cu cutiile lor pline de aţe, de ace, de nasturi de sidef, de cuţite cu mâner de os, de săpun, de parfumuri, şi de nu mai ştiu eu ce mai aveau pe acolo. Unul dintre ei vindea chiar batiste, pânză pentru rochii, cântece. Sub aţe şi cântece erau cărţi. Ţineau morţiş să li le cumpăram. Mai că erau gata să ni le dăruiască. Se pare că erau cărţi care nu se găsesc în comerţ. Huart şi Ardusson le-au răsfoit. „Ar trebui să vă intereseze64 spuneau vânzătorii. De ce anume? Mă rog, voi care puneţi totul în comun, hrana, munca, banii, mă rog, totul. „Totul şi restul, nu-i aşa, asta e, zise Huart. Voi ăştia, păreţi nişte indivizi tare ciudaţi. Ia întindeţi-o”. Au plecat cu coada între picioare. Unul dintre ei îl ocăra pe celălalt. Aveau nişte căutături atât de rele că puteai crede că ieşiseră din închisoare. Huart s-a înfuriat în ultimul lui. A spus că la reînceperea lucrului nu merită să se întoarcă să se bată la Toulon. Cât priveşte politica, pretinde că o să aibă destul de făcut pe aici. Probabil că au mai rămas câţiva oameni care n-au fost complet prostiţi de preoţi. Cred că facem vrăji, că în curând le vom fura găinile, le vom arde recoltele, le vom însărcina fetele, vom face ca vacile lor să rămână sterpe. În secolul al XIX-lea să mai crezi asemenea lucruri! Nu crezi decât ceea ce îţi convine, asta e, zice domnul notar Broche. A venit pentru că unii dintre noi uitaseră să semneze contractul. Când ne-a văzut construcţiile a rămas cu gura căscată. A spus ceva în graiul local. Ceea ce i-a făcut pe toţi să râdă. A fost invitat la masă. Părea extrem de mulţumit văzând că lucrurile mergeau atât de bine pe Pajişti. La sfârşitul mesei chipul lui a devenit grav. I-a luat pe bărbaţi deoparte şi le-a vorbit o bună bucată de vreme. René s-a întors alb la faţă de mânie. Nu mi-a spus niciun cu vânt, nimic. A doua zi i-am văzut pe toţi plecând în pădure şi au, dobôrât nu ştiu câţi molizi. Au construit un gard înalt în jurul colibelor, ca cel care înconjura intrarea peşterei noastre, şi n-au făcut decât o singură poartă, foarte trainică, închisă cu o bară grea de fag. Broche le-a spus că în vara aceea se zăriseră

mulţi lupi prin păduri şi că este mai bine să iei anumite măsuri de prevedere când locuieşti foarte aproape de o pădure ca aceasta. Lupi, vara? Am întrebat-o pe Alice ce crede despre asta, ea care se pricepe la lupi. Mi-a spus că da, că era posibil. Se pare că unii păstori au fost atacaţi în plină zi, în timp ce dormeau sub un copac. Ce mă miră e că anul trecut n-am văzut nici măcar coada vreunuia. Oricum, gardul e frumos. Françoise vrea să pună să crească peste el viţă sălbatică şi iederă.

— Acum, spuse René râzând, am putea rezista la un asediu.

— Tu să nu-mi spui mie poveşti cu lupii tăi. Ce v-a zis ăla?

— Nimic, răspunse René. Se pare că li s-au dat bani celor doi tipi ca să spună tot soiul de murdării pe socoteala noastră. Las că o să le treacă repede.

— L-am revăzut pe domnul Broche, casa lui Jourdan fiind în sfârşit vândută. O mie de ludovici i-a pus pe masă în faţa noastră. Julien avea aerul că-i mulţumit. Mulţumit şi puţin trist. Ieşind din cameră a spus ceva despre casa lui părintească dar n-am auzit ce anume. Françoise l-a sărutat şi i-a răspuns: „E adevărat, ai dreptate, dar oricum e acelaşi lucru”. acum are şcoala ei. Suntem foarte mulţumiţi că avem un dascăl pentru copii, care să-i înveţe să citească şi să scrie. Şi Ardusson îi învaţă o groază de lucruri. Să nu creadă lucruri absurde, îi spune el notarului Broche, care a revenit a treia oară pentru nişte hârtii pe care Julien uitase să le iscălească. Broche i-a răspuns lui Ardusson că era un lucru care risca să-i coste foarte scump mai târziu. Félicien, unde e taică-tu? A coborât la păstrăvi, azi-dimineaţă. Ce tare e mirosul acesta, astă-seară. Când a fost foarte cald, grozama răspândeşte un miros ciudat. Acru, înţepător. Eu spun că miroase a ploşniţă de pădure. Toate culcuşurile pe care dormim sunt făcute din grozamă. Le schimbăm des fiindcă se turtesc. Schimbăm şi stratul de pe colibe pentru că după câtva timp ploaia începe să-l străbată. Afară, e un munte. De grozamă uscată îngrămădită de-a lungul gardului. E pentru la iarnă, ca să

aprindem focurile. Françoise găseşte că arată îngrozitor grămezile astea de grozame uscate care s-au îngălbenit. I-a cerut lui Brun să le adune ca o căpiţă şi să-i acopere vârful cu o pânză veche, cum se face pentru paie. Ar fi mai curat. E nouă seara şi nu s-a întors. Toată lumea a început să-l strige pe deasupra cheilor. Imposibil să nu fi auzit, cu toate ecourile astea. Atunci Huart şi Jourdan s-au uitat unul la celălalt, au luat o puşcă şi au coborât până la Trévezel. Timp de o oră mi-am făcut toate gâr durile. L-au adus din vale neînsufleţit, plin de sânge. Cu arcadele orbitelor plesnite, cu buzele la fel. Trei au tăbărât asupra lui. „Păcătosule, dacă te mai prindem braconând în râul nostru, te lăsăm lat de-a binelea”. Brun şi alţi doi sau trei s-au dus alergând să ia nişte bâte; voiau să coboare la Trèves să facă totul praf. Huart s-a opus. De unde ştiţi că-s nişte oameni de la Trèves? Mai există şi Masméjean, Malbosc, Molines, Les Hubertariés, Causse-Bégon… „E mai ales notarul acela din Trèves, zise Jourdan. Asta, într-o bună zi…” S-a dus la el, la începutul lui septembrie. Nu ştiu ce i-a spus dar se pare că ăluia nu i-a venit bine. Lancurier îl cheamă. Îşi poartă bine numele. Nu-i instalat pe aici decât de trei sau patru ani. E de prin locurile astea. Înainte de a fi notar stătea la Paris, dar ce făcea anume, nu se ştie prea bine. Doamne, ce puternic miroase fânul ăsta astă-seară. Îţi face greaţă până la urmă. Şi mai sunt şi toţi ţânţarii ăştia. Niciodată n-au fost ţânţari pe aici. Smochinele astea putrede îi atrag, zău aşa. Când bietul meu soţ mai trăia încă, parcul era ceva mai bine întreţinut! El curăţa masivele de flori, grebla aleile, ardea frunzele uscate. Sărmanul meu René. N-am avut noroc, totuşi. Când te gândeşti că în ziua aceea am fi putut să-l luăm cu noi pe bietul nostru copilaş. Într-un anumit fel, Alice a avut mai mult noroc decât toată lumea, ea care n-avea familie. Acum, nu mai contează. E surdă şi complet ramolită. Georgette n-a putut supravieţui multă vreme după moartea fetei şi a „tovarăşului ei, cum zicea ea, săraca, A murit în 38, într-un spital, la Marsilia. Avea rude care o sprijineau la prefectură. Nu voia să-şi sfârşească zilele la Mende. A

venit să ne vadă în 37. Era complet dărâmată. Şi apoi, la începutul lui 38 am aflat că murise. Se pare că şi ea îşi pierduse minţile. Striga în patul ei: „Focul cerului! Focul cerului!” Fiica şi omul ei, aşa, deodată, nişte schelete de nerecunoscut. Şi fata era însărcinată! Închideţi geamul. Vă spun să închideţi geamul. Eram aşa de liniştiţi la Marsilia. Am mai fi avut încă prăvălia, Félicien n-ar fi murit şi nici tatăl lui n-ar fi murit: durerea l-a orriorat şi pe el. Simt ceva cald care mi se prelinge între picioare. Nu mai pot să îndur mirosul ăsta de moarte care se înteţeşte odată cu venirea nopţii. Seamănă cu mirosul care pluteşte în capelă, ştii, René, amestecul acela de tămâie şi de carne stricată, când aştepţi prea mult şi furtuna stă să înceapă. Doamne, Dumnezeule, îndură-te de mine, îndură-te de noi, Iisuse. Félicien. Micuţul meu Félicien. Iisuse.

Se însera. Plouase. Se auzeau clopoţeii unei turme de capre care trecea pe drum.

— Ce-a spus?

— A spus: Iisuse.

— E bine, zise vicarul. La ce oră a murit?

— Aseară, pe la zece. Aţipisem şi, cum am deschis ochii, când a tunat prima oară, am văzut că nu mai respira. Nu era nici cea mai mică urmă de abur pe oglindă, îmi spusese…

— Ce anume?

— De câteva zile simţea moartea pe-aproape. Nu m-am neliniştit peste măsură. Mai fuseseră câteva alarme, şi, la cei cu nervii… nu se ştie niciodată foarte bine…

— Ai greşit, maică Louise. Când nu eşti sigur… Nu trebuie să lipseşti o credincioasă de o moarte creştinească. Mai ales în cazul. Ei. În sfârşit, Dumnezeu o să se descurbe mai bine ca noi. Dar fără prezenţa trupului la slujbă în capelă. Monseniorul nu ţine la aşa ceva. De altminteri, ea nu mai are familie. N-a mai rămas decât bătrâna Reynaud, care cred că nu mai e cu mintea întreagă. Şi pe urmă spune-i lui Le veillé să se grăbească în privinţa gropii. Va trebui înmormântată mâine dimineaţă în zori. Nu ştiu dacă nu cumva mi se pare, dar… E adevărat că din cauza

tuturor smochinelor zdrobite, afară, nu mai ştii bine cum stau lucrurile…

Se aplecă asupra trupului Justine! Linsolas. Mirosul era nedefinit, dar exista. Zări mica dâră strălucitoare, ca de melc, lăsată de lacrimile uscate şi care ducea de la ochi spre tâmple Binecuvântă iute cadavrul întru izbăvirea păcatelor.

— Apa nu mai curge, strigă Linsolas. Pariez că puştii au făcut iar una nefăcută cu vaporaşele lor. Stavila din susul pajiştii nu ţine. Probabil că au făcut-o să se desprindă fără să vrea.

Stavila nu se desprinsese. Canalul era uscat.

— Sus la mine, urlă el cu mâinile făcute pâlnie, nu cumva să se fi desfăcut vreun trunchi…

Ardusson, Brun, Jourdan, Huart urcară în mare grabă. Luaseră cu ei drugi de fier pentru a pune eventual blocurile la loc. După un sfert de oră erau în faţa barajului. Totul era distrus. Trunchiurile care susţineau baza digului fuseseră smulse din loc, probabil cu ajutorul unor drugi grei de mină, şi masa de apă din micul lac de acumulare îi târâse la peste o sută de metri. Şuvoiul dezgolise şi blocurile de piatră care umpleau acum albia torentului pe o distanţă cam de o sută de picioare.

— Aşa nu mai merge, zise Huart. Trebuie să anunţăm imediat jandarmeria.

— Are dreptate, spuse Julien. Un asemenea act de vandalism e pedepsit de lege. Torentul se află efectiv pe suprafaţa Pajiştilor. 1

— Ştiţi cum se sfârşesc anchetele în ţinuturile astea? rosti Ardusson. E legea tăcerii. Toată lumea se aliază împotriva acţiunii justiţiei iar vinovatul nu este *niciodată* descoperit. De pe vremea lui Ludovic al XIV-lea, şi mai ales a lui Ludovic al XV-lea, aici nu mai suntem chiar în Franţa. Impozitul, justiţia, armata toate acestea sunt luate în derâdere.

— De altfel, spuse Huart, noi şi, jandarmii, nu găsiţi că-i comic?

— Ştii ce-o să faci, îi zise Julien lui Linsolas. Dat fiind

că trebuie să te duci la Mende ca să le aduci pe soţia ta, pe Alice şi pe Georgette, o să pleci imediat la Florae, şi o să-i spui lui Broche să vină aici în mare grabă. Numai el poate face acum. Ceva. Să-l caute pe ticălosul de Lancurier şi să-l facă să-şi dea toate cărţile pe faţă. Trebuie să aflăm cine se ascunde în spatele acestor întâmplări.

— O să-l ridicăm la loc, spuse Brun. De data asta nici vorbă de bulgări de pământ sau de trunchiuri: ciment şi fier.

— Dacă nu-i asta, o să fie altceva, rosti Julien. Nu. Există un cap, undeva. Trebuie să-l descoperim. Chit că o să ajungem cu afacerea asta în vârful edificiului.

— Ce vrei să găseşti în vârful edificiului? întrebă Ardusson. Promisiuni fără temei. Eu unul ştiu ce se ascunde aici. Va trebui să jucăm cu prudenţă.

Cu fruntea lipită de geam, Julien privea cum se lăsa noaptea peste Pajişti. Era frumos şi rece. Cerul era roşu: din ajun vântul sufla cu o violenţă nemaipomenită. Pădurea vuia. Pe bulevardele cerului se auzeau duruind un fel de atelaje cu muniţii alergând în goana mare. Uneori, vântul izbea coliba cu lovituri de berbec atât de puternice încât se aştepta să vadă năruindu-se zidurile sau zburând acoperişul. Toată violenţa aceasta îl impresiona, îl enerva. Mai avea încă în faţa ochilor – ca o expresie a unei puteri extrem de rele, aproape misterioase, mai neliniştitoare decât tot restul, barajul făcut bucăţi, distrus cu ură – o ură pusă în slujba şireteniei. Şiretenia pusă în slujba cui? Ar fi trebuit să urce până la originile omenirii – stirpea aceasta de bastarzi – ca să afle răspunsul. Ba nu, nici acolo n-ar fi găsit nimic, doar deşertăciune. În mijlocul micii sale arene personale se desfăşura această luptă de zi cu zi. În cele mai cumplite momente ale holerei nu simţise o suferinţă atât de apăsătoare. Această ură ascunsă pretutindeni, în păduri, peste podişuri, prin cătune, părea să tulbure până şi seninătatea lucrurilor, a peisajului, de parcă valeţii Fiarei la putere (care nu era nici Ludovic Filip, nici nimeni altcineva) şi-ar fi putut transmite duşmănia decorului în mijlocul căruia trăiau.

— Vino să te culci, o să răceşti, focul s-a stins.

Se duse să se culce, îngheţat – îngheţat până în măduva oaselor: ura era singurul sentiment în faţa căruia se simţea complet dezarmat.

— Tremuri, spuse ea. Dezbracă-te şi vino lângă mine.

Dragostea îl sperie. În starea de spirit în care era, i se părea că acest act punea în joc forţe brutale şi foarte sălbatice care, în seara aceasta, aveau ceva nepotrivit, înspăimântător. De condamnat. Rămaseră tăcuţi o vreme.

— Când zeii vor să ne pedepsească, zise el deodată, ne îndeplinesc uneori dorinţele.

— Taci, spuse ea dintr-o răsuflare.

— Şi, de altfel, toate astea…

— Adică ce, toate astea?

— Nimic.

Ultimele întâmplări îl zguduiseră atât de tare încât undeva în străfundurile fiinţei sale îşi punea întrebări asupra rostului prezenţei lor aici, a încăpăţânării. Lor de de a voi să se sustragă normelor obişnuite, de a porni pe pe o cale ocolită – *traviata*, nimic nu înlocuia expresia italienească. Poate că existau alte mijloace. Mai discrete. Mai sigure. În definitiv, mai puţin naive. Poate că faptul de a lua lumea în serios în aşa măsură, mânat de regretul unui *Lost Paradise*, de a o lua cu adevărat în serios. Însemna să faci o altă greşeală, tot atât de prostească, tot atât de inutilă ca şi acea de a o ignora, de a nu te sluji de ea decât pentru a clădi castele de nisip. Preferă să se lase cuprins de somn, ca să nu mai fie asaltat de gânduri atât de sfâşietoare.

Avu un vis straniu. Înainta pe o străduţă destul de largă, pe care o recunoscu de îndată: era cea de pe lângă catedrala din Nîmes, pe unde mergea, copil fiind, ducându-se să asiste la slujbă. În realitate, lucrurile nu erau exact ca în visul lui. Zăreta* uriaşa construcţie la capătul străduţei care se strâmta şi parcă soarele care o lumina îşi pierduse din strălucire şi rămăsese nemişcat într-un cer de ghips alb. Catedrala însăşi era albă – de un alb murdar. Pe măsură ce se apropia, detaliile zidăriei îi apăreau foarte

clar şi, după un timp, putu să observe că toată catedrala era construită din pietre de forme neregulate, nelegate între ele prin mortar şi atât de vechi şi de fărâmicioase încât ai fi zis că lovind-o doar cu piciorul ai fi putut s-o faci să se năruie cu un zgomot de oseminte frânte, pietrele având, de altfel, culoarea şi chiar aspectul acestora. Nimic mai sinistru decât această imagine, fără a putea să-şi explice de ce anume; se sculă tresărind.

Vântul, în loc să se potolească, cum se întâmplă noaptea, continua să sufiti cu putere. Se auzeau trosnind grinzile şi, afară, strigând parcă toată pădurea. Mirosul de grozamă, amestecat cu un miros puternic de tămâie îl avertiză. Ţipetele brazilor lăsară să se audă deodată pârâituri şi răpăieli de focuri de armă care îl azvârliră jos din pat. Împinse uşa. Pădurea ardea pe toată întinderea ei. Începu să urle. Françoise se şi afla lângă el.

Smulse o cuvertură, i-o aruncă pe spate şi luă una pentru el. „” – Repede, la stână, strigă el.

Se vedeau flăcări înalte de o sută de picioare aplecându-se sub rafalele vântului, atingând vârfurile arborilor de mai jos care se aprindeau dintr-odată într-o explozie de fum, de flăcări şi de scântei. Huart era afară, pe jumătate dezbrăcat.

— O cuvertură, strigă Julien, ai să te îmbolnăveşti rău.

Se zăreau siluete alergând în toate părţile. Vântul ducea odată cu scânteile strigătele de groază ale femeilor şi ale copiilor. Brun smulse drugul care închidea poarta, înapoia lor alte flăcări întreţinute de grămezile de grozamă uscată atingeau gardul. Din acoperişurile colibelor începuseră să se înalţe trâmbe groase de fum care întunecau totul. Împinseră poarta cea grea:

— La peşteră, urlă Huart. Vedeţi dacă toată lumea e aici.

La două sute de metri de cătun, poiana şi palisada erau prada flăcărilor care înaintau spre ei întinzându-se în mijlocul grozamelor cu o iuţeală înspăimântătoare. În sudul cătunului înainta de asemenea o barieră de foc care

oprea intrarea în stână sau pe Pajişti.

— Poteca, strigă Julien la urechea lui Huart, e singura noastră scăpare.

În ciuda vântului, fumul era atât de des încât mergeau şovăind într-un întuneric roşu. Mai rămăsese doar acest loc de trecere în mijlocul grozamelor, necuprins încă de incendiu. Ajunseră deasupra prăpastiei. Focul duduia în jurul bazei donjonului Pajiştilor. Julien auzi:

…Mai multe focare… Asasini… Culcaţi-vă sub cuverturi…

Acum ardea tot cătunul canadian. Câteva acoperişuri se prăbuşiră răspândind fantastice jerbe de scântei. Bazinul, gol, azvârlea flăcări roşii şi un fum foarte negru, din cauza catranului cu care fusese căptuşit în interior. Nu mai rămânea decât această insuliţă de grozamă pe care se refugiase colonia, dar spre care focul se întindea cu iuţeală. Julien îşi dădu seama că de mai adineauri Françoise plângea în hohote cumplit de violente. O ridică în braţe. I se păru ireal de uşoară.

— Dacă rămânem aici, îi strigă el, o să murim ca nişte şobolani. Un sat se poate reconstrui, ce Dumnezeu!

Începu să gonească de-a lungul flăcărilor.

— Urmaţi-mă! Urmaţi-mă! ţipa el.

Alergă astfel, cu un gust de sânge în gură, până la marginea pădurii de brazi unde pârjolul nu ajunsese încă. Fugea între două garduri de flăcări. Simţea degetele îngheţate ale Françoisei agăţate de gâtul său.

— Spune-mi, spune-mi ceva, pentru numele lui Dumnezeu…

Avea impresia că duce în braţe o moartă. O auzi pomenind ceva despre copii. Fumul devenea tot mai gros. Găsi drumul totuşi. Nu mai putea. O puse jos şi începu să alerge târând-o de mână cu toată puterea. Când zări o nouă linie de flăcări care urca de-a lungul versantului din miazăzi spre asaltul pasului, fu brusc convins că erau pierduţi. „Zece, cincisprezece focare în acelaşi timp, gândi el aproape indiferent, nu ne-au lăsat nicio şansă de scăpare”. Îşi închipui răzbunări oribile, cu cuţitul, cu

securea, într-o baie de sânge. Şi, apoi, în minte i se declanşă un mecanism, şi totul deveni extrem de abstract. Zări, în stânga drumului, un fel de scobitură sub rădăcinile unui castan uriaş. Se năpustiră, se strecurară în această groapă unde regăsiră un soi de răcoare şi un aer respirabil. Flăcările alergau printre frunzele uscate. Înconjurară partea de jos a trunchiului. Îşi lipi gura de gura Françoisei. O voce îi urla în cap: „Nu ea, nu ea, nu ea”. Smulse cuverturile pe care le aveau pe spate şi astupă deschizătura gropii. Apoi începu să sape cu frenezie pământul care era afânat şi încercă să înalţe un fel de moviliţă în faţa cuverturilor. Copacul era găunos până în vârf şi de sus le venea puţin aer. Câteva dâre de scântei trecură prin faţa deschizăturii scorburii. Avură din nou un pic de speranţă. Copacul nu era uscat. N-avea să ardă. Dar fumul începuse să intre prin crăpăturile trunchiului şi, afară, cuverturile luaseră foc. Un gând extraordinar de limpede îi trecu prin minte: orice grădină ar fi fost la fel de potrivită. Curtea de la Nîmes, împrejmuită de cele patru ziduri pline, unde câţiva araci de fasole şi trei tufe de iarbă făceau în ochii unui copil cât toate pădurile din lumea nouă. Nevinovăţia… Chiar că nu merita să caute aiurea ceea ce se afla în el. Françoise respira lângă gâtul lui, ca un animal care a alergat şi caută să-şi recapete suflul. Julien îşi dădu seama că era în picioarele goale şi că picioarele îi sângerau. Ştiu că avea să moară în clipa când fu convins, conştient, de zădărnicia a tot ceea ce făcuse – a tot – de parcă întreg universul n-ar fi fost mai mare decât un minuscul fir de praf din mâna sa. Trase în piept o ultimă gură de aer fierbinte. Un gând nedefinit îi atinse uşor conştiinţa. M-am străduit să credi Am făcut tot ce-am putut. Dar am murit, noi toţi am murit dintotdeauna – în afară de tine, în afară de tine… O tuse slabă, îngroşată, ieşi din gâtul Françoise!

Ultima lui impresie fu că se topeşte în ea ca un copil care o să se nască.

Jean Carrière, 3 mai 1979 Domessargues

Cuvânt înainte 5
I. LAZAR

Răfuiala 12
Ieşire în caz de pericol 87

II. PAJIŞTILE DE LA COMEIZAS

Primele munci 145
Nimic nu va mai fi niciodată ca înainte... 163
Mirosul acru al grozamei. 2

O saga grandioasă, modulată după accentele groazei şi ale milei, de-a lungul *umn* itinerar de pribegie.

O epopee în mers...

PAUL GUTH

Un fel de reînviere interioară va avea loc paralel cu o ciudată aventură colectivă care duce încet spre o renaştere. Frumuseţea, interesul acestei cărţi în care nişte oameni înconjuraţi de moarte caută un sens vieţii rezidă în faptul că povestirea se desfăşoară în profunzime, în amintirile din copilărie ale eroului şi, în apelaţi timp, la nivelul peisajelor ce se întind până la înălţimea torentelor şi a izvoarelor.

GASTON BONHEUR